

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED V NITRE

ŠTUDIJNÉ ZVESTI AÚSAV

č. 6

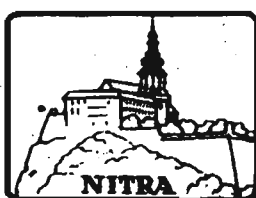

NITRA 1961

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED V NITRE

ŠTUDIJNÉ ZVESTI AÚSAV

č. 6

NITRA 1961

OBSAH – INHALT

I. ŠTÚDIE

B á n e s z Ladislav – P i e t a Karol	
Výskum v Cejkove I roku 1960	5
Die Forschungsgrabung in Cejkov I im Jahre 1960	30
P i c h l e r o v á Magda	
Neolitické sídliskové pamiatky z okolia Senice	31
Neolithische Siedlungsdenkmäler aus der Umgebung von Senica . .	39
L i c h a r d u s Ján	
Neolitické osídlenie Veľkých Hostí	41
Die neolithische Besiedlung in Veľké Hoste	49
V l a d á r Jozef	
Príspevok k poznaniu výšinných sídlisk zo staršej doby bronzovej v okolí Rimavskej Soboty	51
Beitrag zur Erkenntnis der altbronzezeitlichen Höhensiedlungen in der Umgebung von Rimavská Sobota	57
D u š e k Mikuláš	
K otázkam pravekého vývoja juhozápadného Slovenska	59
Zu den Fragen der urgeschichtlichen Entwicklung der Südwestslowakei	80
P a s t o r Ján	
Sídliskový výskum v Blažiciach	83
Die Forschungsgrabungen auf der Siedlung in Blažice	105
B i a l e k o v á Darina	
Príspevok k štúdiu počiatkov slovanského osídlenia na juhozápadnom Slovensku	123
B u d i n s k ý – K r i č k a Vojtech	
Slovanské osídlenie na východnom Slovensku	129
C h r o p o v s k ý Bohuslav	
Príspevok k problematike slovanského osídlenia územia Slovenska	135
C h r o p o v s k ý Bohuslav	
K otázkam historického postavenia Nitry v VIII. a IX. storočí	139
K r a s k o v s k á Ľudmila	
Výskum na hradisku v Dražovciach	161
Die Forschungsgrabung am Burgwall in Dražovce	177
P a l e č k o v á Hana	
Lidské žárové pozostatky z piliňského pohrebiska Barca II	185
Leichenbrandreste aus dem Piliñer Gräberfeld Barca II	201

II. PRAMENE A DROBNÉ ČLÁNKY

K o l n í k o v a Eva	
Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV za roky 1957 – 1961	203
B á n e s z Ladislav	
Výskum paleolitickéj stanice v Kašove roku 1960	215
Die Forschungsgrabung auf der paläolithischen Station in Kašov im Jahre 1960	224
B á n e s z Ladislav	
Zisťovací výskum na paleolitickéj stanici vo Veľkom Šariši roku 1960	225
Eine Probegrabung auf der paläolithischen Station in Veľký Šariš im Jahre 1960	227
B l a h u t a Ferdinand	
Výskum eneolitickéj mohyly pri Cemjate	227
C h r o p o v s k ý Bohuslav	
Maďarovské nálezy z Čukárskej Paky	232
B u d i n s k ý – K r i č k a Vojtech	
Nález bronzového meča vo Vojanoch	233
B l a h u t a Ferdinand	
Nález bronzových mečov v Kračúnovciach	234
P i v o v a r o v á – Š u h a j í k o v á Zoja	
Ďalšie nálezy z lužického pohrebiska v Diviakoch nad Nitricou	237

P a u l í k Jozef	
Hlinená cista z Abrahámu	241
P a u l í k Jozef	
Ďalšie hrobové nálezy zo Seredi	243
K o l n í k Títus	
Drobné nálezy z územia juhozápadného Slovenska	245
K u k a Pavol	
Nález terry sigillaty a rímskeho skla v Dekýši	260
B l a h u t a Ferdinand	
Záchrané výskumy v Prešove roku 1959	261
P e t r o v s k ý - Š i c h m a n Anton	
Zisťovací výskum na slovanskom mohylníku vo Visolajoch	275
Eine Probegrabung am slawischen Hügelgräberfeld in Visolaje . .	281
B i a l e k o v á Darina	
Staroslovanské nálezy v Horných Lefantovciach	282
B i a l e k o v á Darina	
Slovanský nález z Marušovej	283
B i a l e k o v á Darina	
Veľkomoravský hrob z Horných Motešíc	284
C h r o p o v s k ý Bohuslav	
Hradištný hrob z Veľkej Mane	285
K u k a Pavol	
Nález slovanskej keramiky vo Zvolene	286
B i a l e k o v á Darina	
Prvý nález z Hostoviec	288
B i a l e k o v á Darina	
Mladohradištný hrob z Mojmiroviec pri Nitre	290
C h r o p o v s k ý Bohuslav	
Radové pohrebisko v Abraháme	291
J a n š á k Štefan	
Nález mohyly v Dechticiach	293
B u d i n s k ý - K r i š k a Vojtech	
Archeologické výskumy a objavy na východnom Slovensku roku 1960	294
Š i š k a Stanislav	
Archeologický prieskum povodia Svinky a hornej Torysy	297
Archäologische Forschungsarbeiten im Flussgebiet der Svinka	
und der oberen Toryse	299
L a m i o v á - S c h m i e d l o v á Mária	
Výsledky prieskumu v košickej oblasti roku 1960	299

III. ZPRÁVY

K o l n í k Títus	
Zpráva o činnosti Slovenskej archeologickej spoločnosti	
za rok 1960	304
K o l n í k Títus	
Študijná exkurzia Slovenskej archeologickej spoločnosti a	
Archeologického ústavu SAV	305
V e n d t o v á Viera	
Seminár o výskumoch Karpatskej expedície v Krakove, konaný	
3. októbra 1960 v Nitre	310
B a l a š a Gejza	
Zpráva o činnosti archeologického oddelenia Krajského múzea	
v Banskej Bystrici za rok 1960	312
B a l a š a Gejza	
Nové prehistorické oddelenie v Krajskom múzeu v Banskej Bystrici	313
B a l a š a Gejza	
Nová archeologická inštalácia v múzeu v Rimavskej Sobote	315

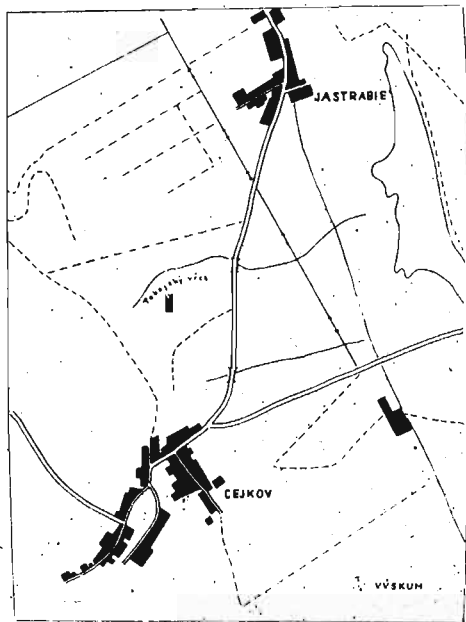
VÝSKUM V CEJKOVE I ROKU 1960

LADISLAV BÁNESZ - KAROL PIETA

Poloha náleziska Cejkov I, v otvorenom teréne na severných úbočiach Zemplínskych pahorkov, v bezprostrednej blízkosti malého potoka a neďaleko sútoku Latorice a Ondavy, poskytovala ideálne prostredie pre osídlenie.

Praveké sídlisko s obsidiánovou industriou na vrchu Tokaj objavil r. 1932 Š. J a n š á k, ktorý tu získal veľké množstvo paleolitických nálezov. Výskum Archeologického ústavu SAV v roku 1960 mal za úlohu zistiť možnosti geologického datovania paleolitických nálezov, ležiacich na povrchu oráčky. Počas zisťovacieho výskumu sa nám podarilo získať nielen stratigrafické údaje o polohách paleolitických nálezov, ale aj údaje o pravekom osídlení tohto kopca.

Na mieste najpočetnejších obsidiánových povrchových nálezov sme prekopali na úpätí kopca smerom k Cejkovu hĺbkovú sondu; chceli sme ňou stratigraficky podchytiť povrchové paleolit. nálezy. Táto sonda, označená ako pracovisko I, odkryla sa na ploche 5 x 5 m až do hĺbky 5 m. Na vrchole kopca, ktorý sme označili ako pracovisko II, sledovali sme situáciu nálezov v menších hĺbkach sondou tvaru písmena T (v ďalšom texte uvádzaná ako sonda T), a to vždy až na podložie, ktoré tvoria liparity. Okrem týchto dvoch sond sme vykopalí aj menšie sondy do menších hĺbok, objavili sme v nich dva žiarové hroby, podľa ktorých by sa tu mohlo predpokladať praveké pohrebisko.

Obr. 1. Cejkov I. Situačný plán náleziska na vrchu Tokaj pri Cejkove.

Pracovisko I

Hlavnú pozornosť pri výskume v r. 1960 sme venovali stratigrafii v hĺbkovej sonde. K jej prehĺbeniu došlo pri objave paleolitického ohnišťa a po zistení sprašových vrstiev, ktoré obsahovali drevené uhliky. Objav sprašových vrstiev hneď ukázal na možnosť stratigrafie obsidiánových nálezov a bol veľkým prínosom, lebo všetky doterajšie známe obsidiánové lokality sú prakticky bez stratigrafie.

Východná stena hĺbkovej sondy (profil 1) obsahuje tieto vrstvy:

0-13 cm - čiernošedá recentná ornica;

13-45 cm - hnedastý horizont B1 lessivé, holocén;

45-126 cm - bledohnedá žltkastá odvápnená spraš horizontu B2 lessivé;

126-134 cm - horizont Ca lessivé na spraši W3;
134-146 cm - zelenkavožltá spraš s hnedými šošovkami;
146-158 cm - žltá sprašová vrstva s hnedými jazýčkami;
158-180 cm - hnedastá humózná mladšia paudorfská pôda s nálezom lesklého obsidiánu;

180-198 cm - hnedastá bledšia humózná staršia paudorfská pôda; povrch s nálezom lesklého obsidiánu;

198-235 cm - hrdzavohnedá bazálna paudorfská odvápnená pôda;

235-321 cm - zelenkavožltá spraš W2 s polohou preplavenej pôdy v podobe hnedastého jazyka v hĺbke 263-273 cm. V báze tejto spraše sa našli v sekundárnej pozícii po soliflukcii patinované obsidiány a drevené uhliky;

321-350 cm - červenohnedé zvyšky interglaciálnych (R-W) pôd na materiáli spraši rissu, v hornej polohe sú výrazne vyvinuté pseudogleje;

350-473 cm - zelenkavožltá risská spraš s pseudoglejami.

Severná stena hĺbkovej sondy (profil 2) bola 500 cm dlhá; je to profil so sklonom vrstiev po svahu z východu na západ a obsahuje tento sled vrstiev:

0-10 cm - čiernošedá recentná ornica;

10-50 cm - hnedastý horizont lessivé;

50-113 cm - hnedožltá odvápnená spraš horizontu B2 lessivé;

113-128 cm - horizont Ca lessivé, holocén, na spraši W3;

128-135 cm - zelenožltá spraš W3 s hnedými jazýčkami;

135-144 cm - žltá sprašová vrstva s hnedými jazýčkami a vrstvičkami, najmä v strednej časti profilu;

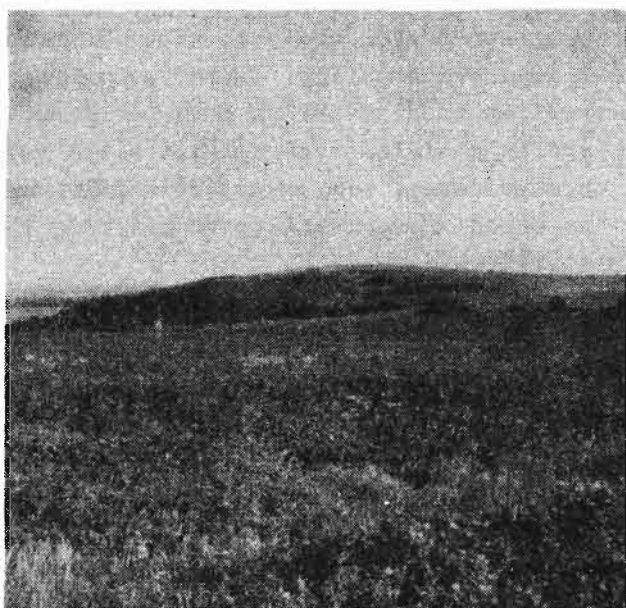
144-170 cm - hnedá humózná mladšia paudorfská pôda;

170-202 cm - povrch staršej humóznej paudorfskej pôdy;

202-260 cm - paudorfská bazálna odvápnená bledohnedá pôda;

260-308 cm - zelenkavožltá spraš s patinovanou obsidiánovou industriou v báze spraše a zvieracia kosť;

308-340 cm - zvyšky hrdzavočervených interglaciálnych (R-W), prípadne i interštadiálnych (W1-W2) pôd na materiáli spraše rissu; v tejto i spodnejšej polohe sú silno vyvinuté pseudogleje;

Obr. 2. Cejkov I.
Pohľad na náleziská zo západu.

340-457 cm - zelenkavožltá, pravdepodobne risská spraš.

V profiloch 1 a 2 bol dobre vyvinutý paudorfský horizont.

Západná stena profilu v hĺbkovej sonde (profil 3) nebola prekopaná na úroveň profilu 1 a 2. Obsahovala tieto vrstvy:

0-15 cm - čiernošedá ornica;

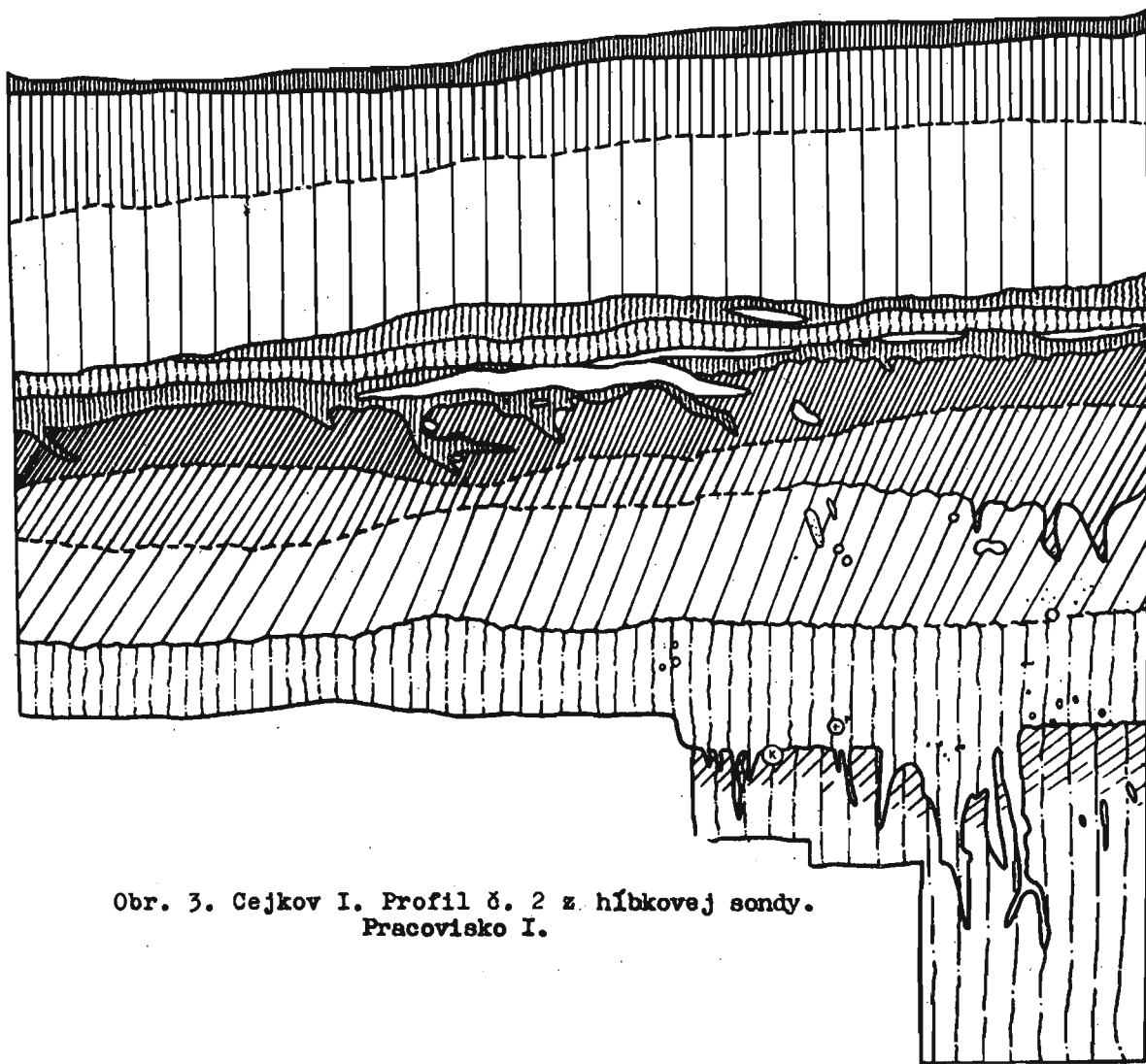
15-54 cm - hnedastý horizont lessivé;

54-130 cm - hnedožltá odvápnená spraš horizontu B2 lessivé;

130-155 cm - zvyšky zelenkavožltých spraší W3;

155-165 cm - povrch paudorfskej pôdy so sprašou W3;

165-180 cm - humózná mladšia paudorfská pôda;

Obr. 3. Čejkov I. Profil č. 2 z hĺbkovej sondy.
Pracoviisko I.

180-190 cm - humózna staršia paudorfská pôda - povrch;

190-238 cm - bazálna paudorfská odvápnená pôda;

238-270 cm - zelenkavožltá spraš W2;

P a l e o l i t i c k é o h ň i š t e

V strednej časti hĺbkovej sondy sa v hĺbke 170 cm začali v humóznej vrstve ťrtať obrysy kruhovitej plochy pravidelného sfarbenia. Na tejto ploche bolo vidieť množstvo drevených uhlíkov a popola. Z tejto úrovne bolo možné preskúmať paleolitické ohnište, vykladané väčšími kameňmi. Ohnište bolo približne na 15 cm misovite zahĺbené do podložia a vydláždené pravidelnejšie uloženými kameňmi. V misovitej priehlbine bolo 60 kameňov, aspoň z jednej strany plochých. V bezprostrednej blízkosti ohništa boli ešte ojedinelé kamene, zrejme z ohništa. Západným smerom sme zistili aj uhlíky a dali sa pozorovať aj menšie jamky, ktoré sa pripájali k ohništovej jame; súvisia zrejme s účinkami pôdnych procesov.

Celé ohnište bolo vyplnené drevenými uhlíkmi (zachovali sa v dobrom stave) a množstvom popola. Najväčšie kúsky drevených uhlíkov sa zachovali pod kameňmi. Štiepané nástroje v ohništi neboli. Ohnište má kruhové obrysy, priemer 110 - 120 cm. Dno misovitej ohništovej jamy siahalo až do hĺbky 190 cm. Uloženie kameňov v ohništovej jame je pravidelné a vidno, že kamene boli na okrajoch uložené s rešpektovaním obrysov kruhovitého tvaru ohništa. V okolí ohništa neboli stopy

Obr. 4. Cejkov I. Odkrývanie ohnišťa v hĺbkovej sonde.

po sídliskovom objekte, možno teda predpokladať, že ide o ohnište na voľnom priestranstve.

Stratigraficky leží ohnište v paudorfskom horizonte, a to pravdepodobne len v strednej alebo spodnej paudorfskej vrstve. Nálezy lesklých obsidiánov v paudorfských vrstvách môžu súvisieť s týmto horizontom.

Paleolitické nálezy

Lesklé obsidiány sme zistili v hĺbkovej sonde v hĺbke 163 a 192 cm. Bol to dlhší a kratší čepeľovitý úštep.

Patinované obsidiány sa našli pri severnej i východnej stene v sprievode drevených uhlíkov a kostí; ležali v týchto hĺbkach: dve obsidiánové hľuzy v hĺbke 300 cm a viac patinovaných obsidiánov v hĺbke 310 cm, spolu so zvieracou kosťou.

Stratigrafická pozícia obsidiánov z hĺbkovej sondy:

1. Lesklý obsidiánový čepeľovitý úštep ležal v hĺbke 163 cm v hornej časti mladšej humóznej paudorfskej pôdy v profile 1.

2. Lesklý obsidián ležal v hĺbke 192 cm v humóznej staršej paudorfskej pôde, približne na úrovni ohnišťa v profile 1.

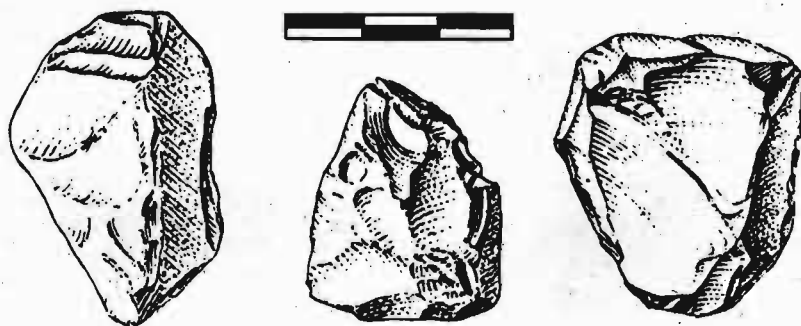
3. Dva patinované obsidiány ležali v hĺbke 300 cm v spodnej časti žltozelenej spraše v profile 1.

4. Patinované obsidiánové okruhliaky, úštepky a nástroje i zvieracia kosť ležali v báze spraše W2 - po soliflukcii, a to v sprievode drevených uhlíkov v profile 1 a 2.

Stratifikované paleolitické nálezy z hĺbkovej sondy:

Paleolitické silno patinované nálezy zo spodného horizontu hĺbkovej sondy predstavujú tieto artefakty: malý trojuholníkovitý hrotitý úštepok s plošným opracovaním na vrchnej strane; okrem tohto neobsidiánového nástroja sa našiel ešte malý patinovaný rohovoový odštepok, dva buližníkové a jeden kremeňový obliak; medzi patinovanými obsidiánovými nálezmi boli štyri nevelké okruhliaky, hrotitý úštep s povrchovou kôrou, oválny úštep s oblúkovite zakončenou hlavicom, opatrený retušou na čele i na hrane (pripomína polovýrobok škrabadla), ďalej dva jadrové odštepky, dva malé odštepky a úštepok s úderovým hrbom. V ich blízkosti boli drevené uhlíky a zvieracie kosti.

Ako sme už uviedli, v paudorfskom horizonte sa našli iba dva lesklé obsidiánové čepeľovité úštepky, jeden z nich je dlhší a má zachovanú kôru.

Obr. 5. Cejkov I. Patinované obsidiány zo spodnej vrstvy hĺbkovej sondy.

P r a c o v i s k o II

Na vrchole kopca okrem pravekých objektov a nálezov sa nám podarilo získať z východného ramena sondy T zvieracie kosti (mamut, kôň a i.) a množstvo paleolitických artefaktov. V tejto sonde, ktorú sme prekopali za účelom preskúmania charakteru kultúrnej vrstvy a z dôvodov stratigrafických, zistili sme obsidiánové nálezy pri troch objektoch, ktoré však (s výnimkou objektu 2) boli komplikované mladšími pravekými zásahmi.

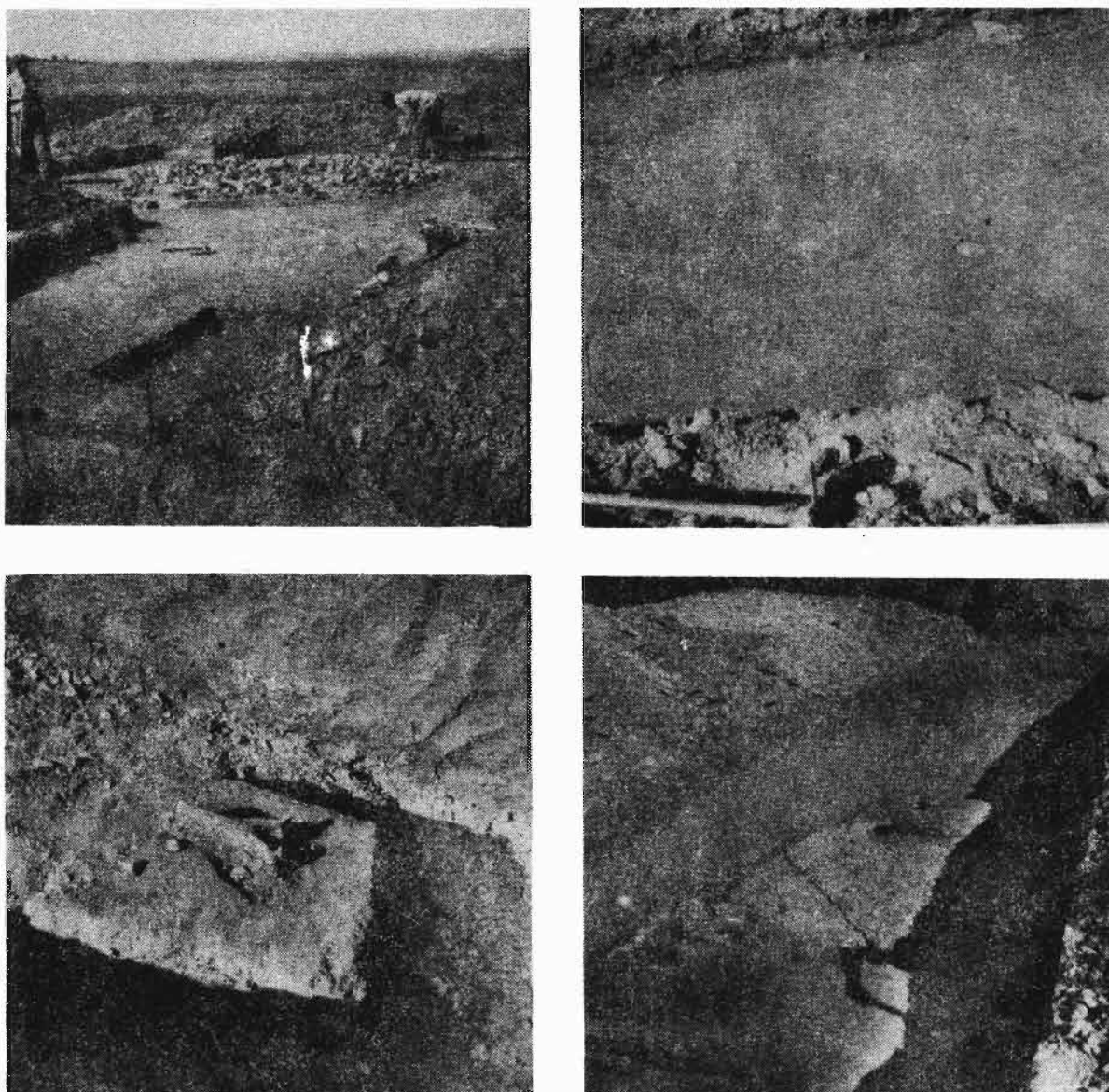
Objekt 1 na pracovisku II predstavuje vlastne pravekú mohylu; označili sme ju ako mohylu 1. Paleolitické nálezy pri tomto objekte pochádzali z vrstvy spraše, ktorá bola narušená mohylou (na severnom konci sondy T).

V strednej časti sondy sme odkryli zvyšky paleolitického objektu (objekt 2) a dve malé hromádky zvieracích kostí.

Približne v strednej časti južného ramena sondy sme odkryli objekt 3, ktorý tromi mladšími "laténsko-dáckymi" jamami predstavuje vlastne porušený paleolitický objekt, resp. jeho zvyšky.

Paleolitické nálezy v obmedzenom množstve sa objavili aj v spraši medzi jednotlivými objektmi.

Sonda T smeruje svojou dlhšou osou od vrcholu kopca južne po svahu vrchu Tokaj smerom k hĺbkovej sonde na pracovisku I. Toto hlavné rameno sondy sleduje

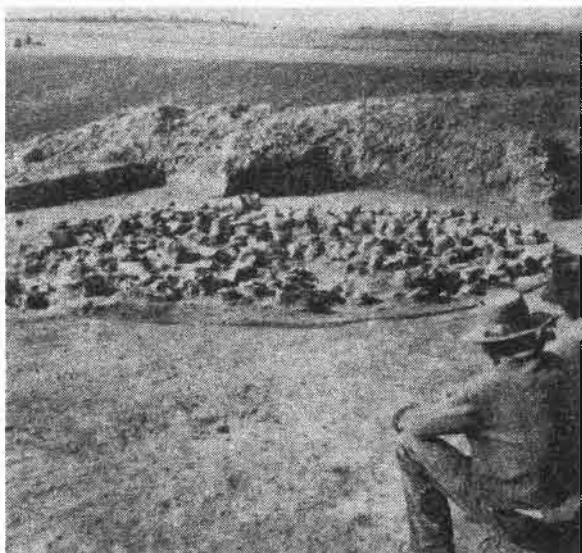
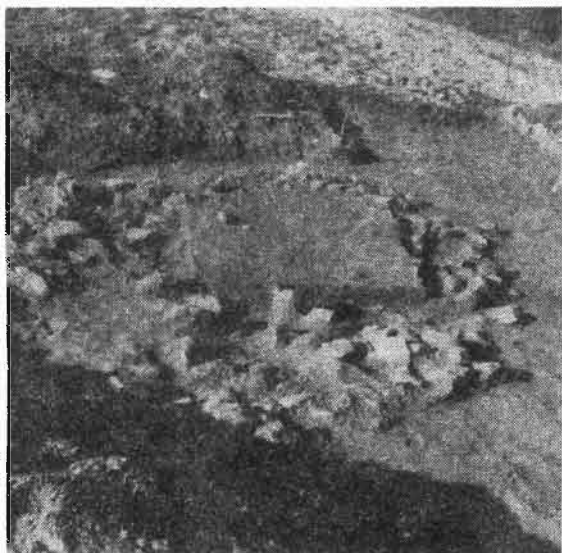
Obr. 6. Cejkov I. Pracovisko II. 1 - pohľad na objekt 1 (v pozadí mohyla, v popredí objekt 2), 2 - tmavá škvrna objektu 2 pod ornicou, 3 - mamutia kosť in situ, 4 - profil východného ramena sondy T.

teda vrstvy v smere sklonu sprašových vrstiev. Východné rameno sleduje zase pleistocénne vrstvy priečne a vychádza zo strednej časti dlhého ramena smerom na východ.

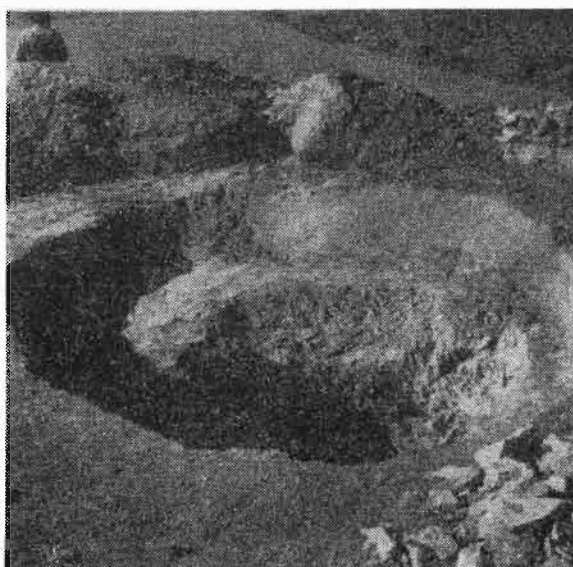
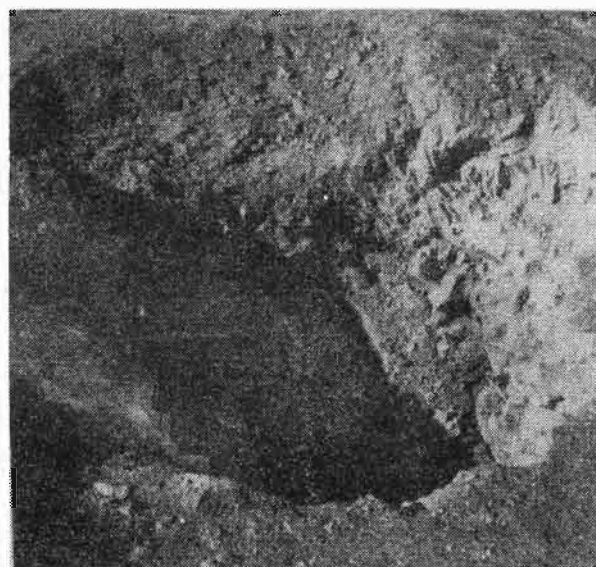
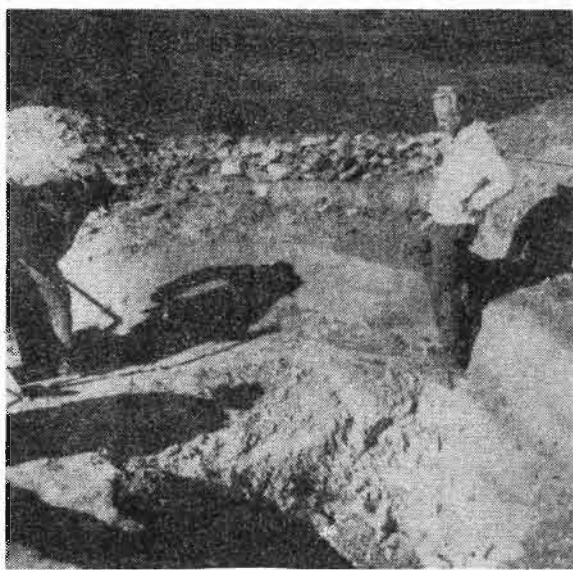
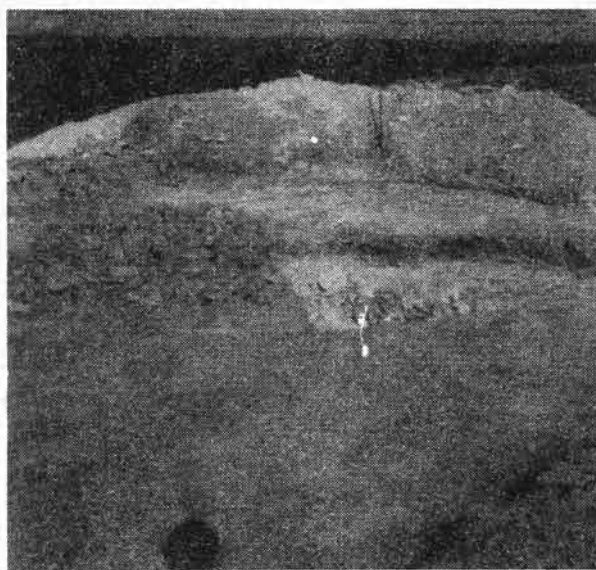
Na celom odkrytom úseku pracoviska II tvoria podložie štvrtohorných sedimentov liparity zo zvetraným povrchom. Nad týmto skalným podložíom leží vrstva žltej spraše, horizonty lessivé a recentná ornica. V strednej časti sondy T, najmä pri objektoch 1 a 2, zachovali sa len spraše a ornica, pričom aj spraše boli v hornej polohe už zorané.

O b j e k t 1 (mohyla 1)

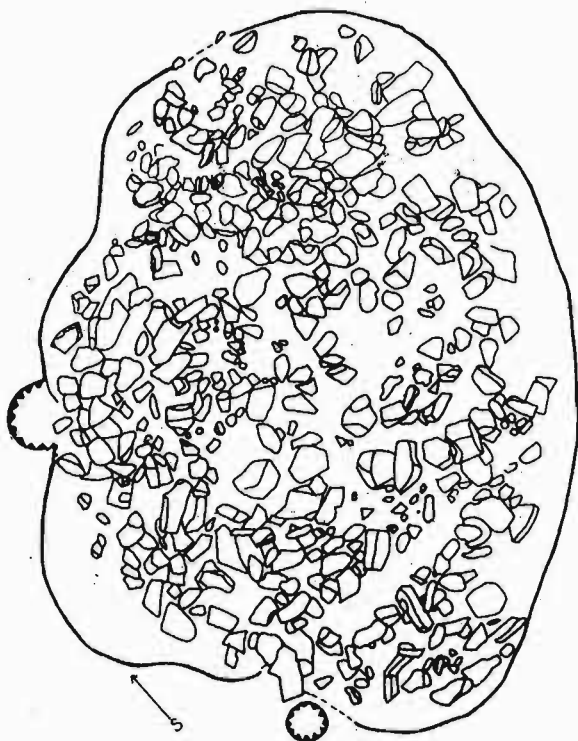
V severnej časti sondy T (na vrchole kopca) sa pod ornicou začali objavovať kamene, tvoriace plášť pravekej mohyly. Vlastná mohyla bola zapustená schodkovite do vrstvy spraše a do skalného podložia. Podľa umiestnenia kameňov sa dá predpokladať, že mohyla neprečnievala vysoko nad vtedajšiu úroveň terénu. Mohyla má

Obr. 7. Cejkov I. Odkrývání objektu 1 (mohyly na pracovišti II).

Obr. 8. Cejkov I. Odkrývanie (hore), profily (v strede)
a dno (dole) objektu 1 (mohyly).

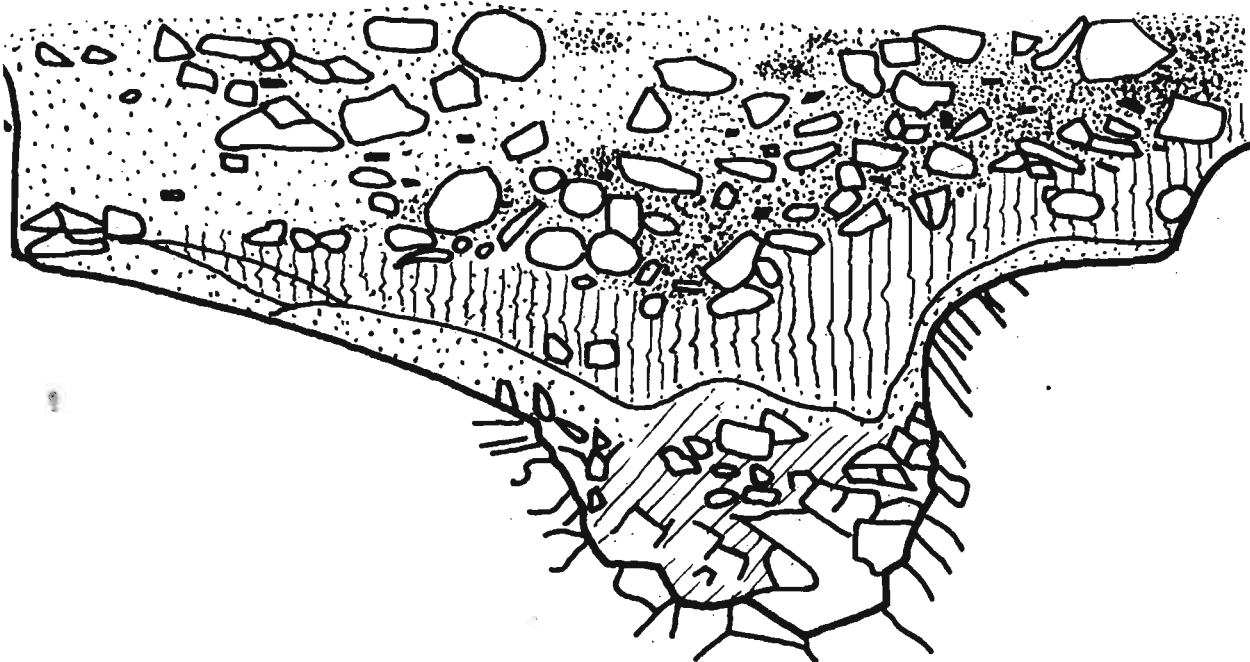

Obr. 9. Cejkov I.
Kamenný plášť mohyly.

zhruba oválny tvar - ca 5 x 3,5 m. Budovali ju asi tak, že do skalného podložia zapustili oválnu hrobovú jamu 180 x 160 cm a zasypali ju hlinou a kamením. Úroveň hrobovej jamy, resp. jej ústie, začína na úrovni väčšej oválnej jamy, ktorá sa začína tesne pod orniceou prehĺbovať a tvorí akýsi schodík okolo ústredne umiestnenej hrobovej jamy. Do tejto väčšej oválnej priehlbiny nakládli potom kamene, ktoré s úrovňou spodnej časti schodíka a s ústím hrobovej jamy tvorili súvislý kamenný plášť celej mohyly. Vrchné kamene prečnievali nad tento schodík a mierne aj nad vtedajší povrch terénu. Hrobová jama bola, žiaľ, bez náleзов. Pod kameňmi sa našli obsidiány; pochádzajú pravdepodobne z porušenej úrovne paleolitických nálezov v spraši. Okrem obsidiánov bola medzi kameňmi aj železná troska a veľmi početné drevené uhličky. Hĺbka samotnej, do skalnatého

podložia prehĺbenej hrobovej jamy sa pohybuje okolo 100 cm. Úroveň schodíka okolo hrobovej jamy je asi 80 cm pod povrchom ornice.

Na západnom obvode mohyly vedľa kamenného plášťa črtala sa malá kolová jamka. Pri severozápadnom obvode sme odkryli novovekú okrúhlu jamku s novovekými črepami a zvyškami dreveného kola; táto jamka nesúvisí s novovekým zásahom. Obrisy väčšej oválnej jamy, ktorá tvorí schodík k hrobovej jame, črtali sa farebne takmer na celom obvode vedľa kamenného venca.

Obr. 10. Cejkov I. Profil mohyly.

Sivé kamene, použité na zakrytie a plášť mohyly, pochádzajú z blízkosti. Priniesli ich od prameňa potoka Lagaš (asi 1 km západne od tohto náleziska).

Ako sme už uviedli, v hrovej jame a vo výplni mohyly sa nenašli žiadne praveké nálezy, ktoré by pomohli datovať mohylu. Iba nad kameňmi v ornici, kde jej pôvodné šedočierne sfarbenie bolo tmavšie, našlo sa niekoľko atypických šedých hrubších črepov (ide najskôr o halštatské črepy).

V západnej časti mohyly medzi kameňmi pokrývajúcimi mohylovú jamu boli tieto nálezy (poradové čísla na tejto i nasledujúcich stranách zodpovedajú číslovaniu predmetov pod prírastkovým číslom inventára AÚSAV 360/60):

1. Silný šikmý úštep z hrany obsidiánového jadra.
- 2, 3. Malé obsidiánové hrudky s kôrou.
4. Hrudka prepálenej hlíny.
5. Železná troska.
6. Úlomok andezitu.
- 7, 8. Malé obsidiánové úštepy.
9. Dláto z lesklého obsidiánu (paleolit).

10. Odštepok lesklého obsidiánu.
11. Čepielka s kôrou z boku otupeného jadra.

Zo zásypu mohyly uvádzam tieto nálezy:

12. Hrotitý čepeľovitý úštep s miestnou úžitkovou retušou zo silne patinovaného rohovca.

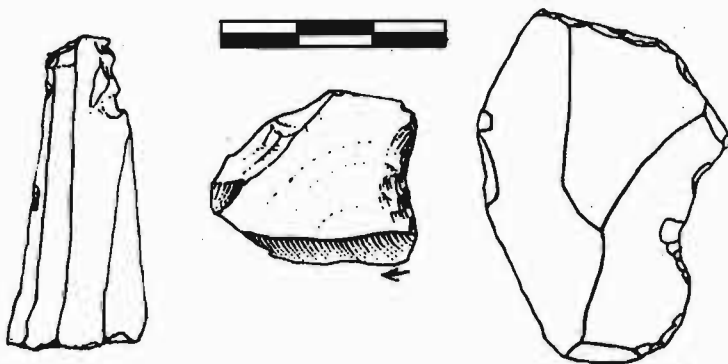
13. Prepálený odštepok patinovaného rohovca.
14. Veľký otlčený obsidiánový okruhliak.
- 15-21. Malé obsidiánové hrudy (surovina).
22. Krátka silná čepeľ zo sivého kremenca.
23. Obsidiánová hruda s kôrou.
24. Úlomok andezitu.
- 25-32. Obsidiánové okruhliaky (surovina).
33. Červenohnedý limnokvarcitový čepeľovitý úštep.
34. Železná troska.
- 35-39. Obsidiánové odštepky.
- 40, 41. Spodné časti obsidiánových čepelí.
42. Čepeľové škrabadlo zo sivého kremenca.
- 43-60. Odštepky obsidiánu.

Väčšina uvedených obsidiánov, najmä nástroje ako dláto a škrabadlo, sú mladopaleolitického pôvodu a dostali sa do zásypu mohyly, resp. medzi kamene zaiste pri úprave mohyly z porušenej paleolitického nálezovej vrstvy. Nápadné je medzi týmito nálezmi neobvyklé množstvo obsidiánových hrudiek (suroviny), ktoré mali mať vzhľadom na ich akúsi, možno nie náhodnú koncentráciu, aj určitú zvláštnu funkciu. Čisto hypotetický predpoklad, že snáď pochádzali priamo zo skalného podlažia, ktorý vyslovili členovia odbornej komisie podľa doterajších výsledkov a zvláštnych, za účelom zistenia tejto okolnosti vedených výkopov, zatiaľ nemá opodstatnenie. Vznikla totiž domnienka, že na tomto mieste ide o akési ložisko prírodnej obsidiánovej suroviny, ktoré zasiahla hrobová jama mohyly, zapustená do skalného podlažia, pravdepodobne vulkanického pôvodu. Výkopy vo východnom ramene sondy T túto domnienku zatiaľ nepotvrdili.

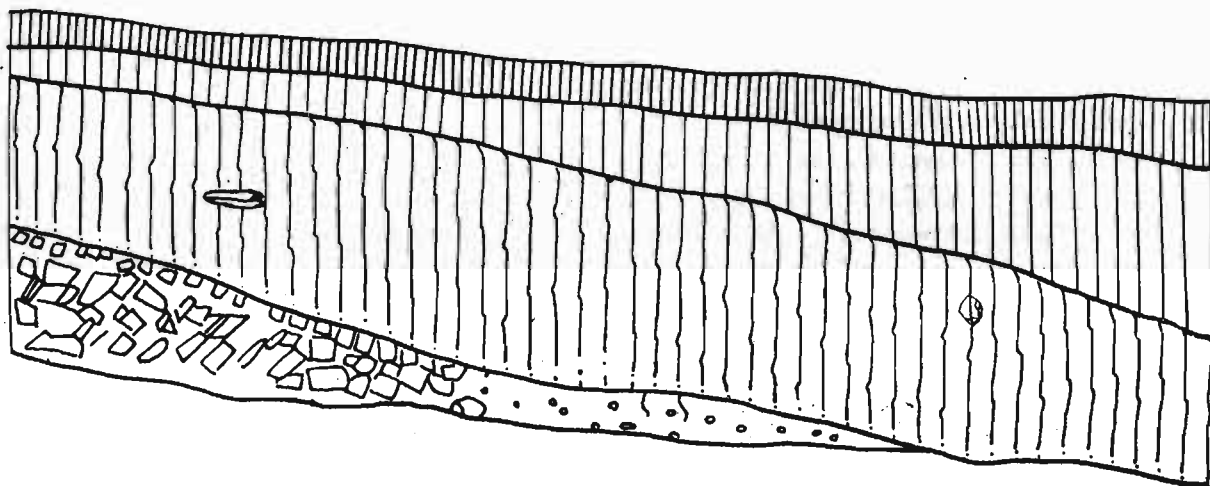
O b j e k t 2

Objekt 2 bol odkrytý v strednej časti sondy T, kde sa pod orniciou nachádzala spráš, ktorej vrchná časť bola značne zoraná. Pod orniciou v spráši v hĺbke 25 cm

sa začali črtat hnedým až hnedošedým sfarbením obrysy paleolitickej jamy nepravidelného tvaru. V červenavohnedom až hnedosivom materiáli výplne sa našli úlomky zvieracích kostí a silixy. Sfarbenie bolo v tejto sonde asi 300 cm dlhé a asi 160 cm široké. Plocha objektu sa orientovala zhruba v smere V - Z.

Obr. 11. Cejkov I. Paleolitické nástroje z objektu 2.

Obr. 12. Cejkov I. Profil strednej časti východného ramena sondy T s polohou zvieracích kostí (mamut).

Objekt 2 predstavuje do spráše zahĺbený zvyšok paleolitickej jamy, ktorej vrchná časť bola zničená orbou. Dno zachovanej časti jamy siahalo do hĺbky až 30 cm od dnešného povrchu spráše. V hĺbke 30 - 40 cm sa v objekte 2 zistili tieto nálezy:

- 61. Úštep zo žltohnedého radiolaritu s úžitkovou retušou.
- 62. Pazúrikový odštepok.
- 63. Obsidiánový odštepok.
- 64. Obsidiánová hruda (surovina s kôrou).
- 65-75. Obsidiánové odštepky.

Aj vo východnej časti jamy sa zistili paleolitické nálezy:

- 76. Úštep z ružového opálú.
- 77. Zlomok slabo patinovanej pravidelnej pazúrikovej čepele.
- 78. Krátky čepeľovitý úštep zo slabo patinovaného rohovca.
- 79. Amorfny úštep.
- 80, 81. Obsidiánové odštepky.

82. Odštep zo zelenohnedého radiolaritu.

83. Vrubovité priečne rydlo zo sivého kremenca.

84-89. Obsidiánové odštepky.

90. Zlomok sivej kremencovej čepele.

91-96. Obsidiánové odštepky.

97. Prepálená kostička.

Ďalej tu boli aj dva rohovcové odštepky, obsidiánová mikročepeľ a tri ďalšie odštepky.

Južne od jamy v bezprostrednej blízkosti objektu sa našla hromádka zvieracích kostí, ktoré patria iste k objektu 2 (hromádka č. 1). Medzi zvieracími kosťami (asi kôň, vlk a i.) ležali:

98. Rozpoltené obsidiánové jadro s opracovanou základňou.

99. Obsidiánový odštep s povrchovou kôrou.

100. Zvyšok rohovcového surového jadra.

Všetky nálezy z objektu 2 majú vápencovú inkrustáciu. Štiepané artefakty majú mladopaleolitický charakter a patria pravdepodobne do gravettienu.

K objektu 2 patrí pravdepodobne aj druhá hromádka (hromádka č. 2) zvieracích kostí v severnej časti južného ramena sondy. Kostí ležali nepravidelne v spráši, v hĺbkovom rozpätí až 25 cm. Aj v tejto hromádke zvieracích kostí sa našli štiepané artefakty:

101. Hranaté jadro zo žltohnedého radiolaritu.

102. Kremencový úštep.

103. Zlomok obsidiánovej čepeleky s kôrou.

104. Odštepok obsidiánu s kôrou.

Aj tieto nálezy boli obalené vápencovou inkrustáciou.

Vo východnom ramene sondy T sme štiepané nástroje neobjavili. Vzácnym nálezom je však zlomok stavca mamuta, ktorý ležal v strednej časti východného ramena v žltej spráši.

Paleolitické nálezy sa začali znovu objavovať v južnom ramene sondy T, kde v žltej spráši ležalo 14 štiepaných artefaktov (inv. č. 105-118), medzi ktorými sa našiel jeden chalcedónový jadrovitý nástroj s kombináciou rydlo - dláto. Ďalším nástrojom z tejto časti sondy je zúbkovaná obsidiánová čepeľ so spodnou retušou. Ostatné nálezy sú z obsidiánov a kremencov. Všetky mali vápencovú inkrustáciu. Nachádzali sa medzi objektmi 2 a 3.

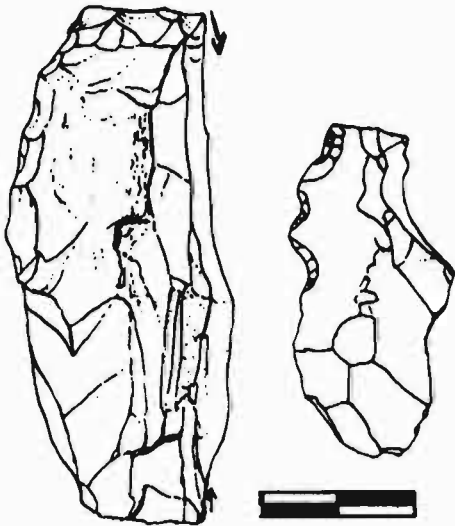
O b j e k t 3

Objekt 3 v južnej časti sondy T je najkomplikovanejším a najproblematickejším objektom výskumnej sezóny v Cejkove roku 1960. Tento objekt sa skladá vlastne zo zvyškov mladopaleolitickej jamy a z troch pravekých jám, ktoré znemožnili presne ohraničiť paleolitickú jamu, do ktorej zasahovali. Preto nemôžeme tento objekt považovať za samostatný, ale jeho označenie (objekt 3) ponecháme kvôli orientácii.

Zvyšky paleolitického objektu sa najlepšie zachovali na južnom okraji objektu 3, kde boli lemované tromi kolovými jamami, z ktorých aspoň jedna je bezpečne paleolitická, pretože sa v nej našli paleolitické artefakty. Výplne ostatných dvoch kolových jám, ktoré sú ináč - vzhľadom na okraj paleolitickej jamy - účelne rozmiestnené, sa svojím bledohnedým sfarbením nelíšia od výplne bezpečne paleolitickej kolovej jamy.

Vlastné označenie objektu 3 sme zaviedli pred preskúmaním objektu; vtedy sme podľa sfarbenia pod ornitou v spráši predpokladali, že to bude jeden samo-

statný paleolitický objekt, hoci severná časť sfarbenia sa líšila od južnej časti tým, že tam bolo vidno akési štrkovité lemovanie sfarbenia, ktoré južným smerom slablo. Až po odkrytí povrchových vrstiev sa ukázalo, že sfarbená plocha je v severnej polovici ohraničená väčšími kameňmi. Okrem toho sa ukázalo, že aj v južnej časti objektu 3 sa ostro odlišovala ďalšia plocha (čiernošedo sfarbená) od zvyškov výplne paleolitickéj jamy, ktorá mala svetlohnedé sfarbenie. Medzi týmto sfarbením, ktoré sme označili ako mladší zásah (novší zásah) č. 1 a medzi severnou časťou objektu 3 črtala sa v tých istých hĺbkach ďalšia praveká jama; označili sme ju ako mladší zásah č. 2. Severnú časť objektu 3 sme odkryli až naposledy a iba vtedy sa s konečnou platnosťou ukázalo, že tu nejde o pokračovanie paleolitického objektu, ale o samostatnú mladšiu jamu (mladší zásah č. 3), ktorá poškodila pravdepodobne len severný okraj paleolitickéj jamy. Ukazuje na to predovšetkým priebeh dna, kde možno rozoznať nielen preseknutie jamou, ale aj časť ukončenia spodku paleolitickéj jamy. Okrem toho mladší zásah č. 3 zasiahol hlboko pod úroveň predpokladaného dna paleolitickéj jamy, vlastne až do skalného podložia.

Obr. 13. Cejkov I.
Paleolitické nástroje z južného
ramena sondy T.

Z uvedených mladších, pravdepodobne laténsko-dáckych zásahov pochádzajú sivé a bleďohnedé črepy z nádob vyrobených na hrnčiarskom kruhu, kúsky skla a bronzové predmety. Presné obrysy mladších zásahov nemožno s určitosťou všade vymedziť, hlavne pre spomenuté ťažkosti.

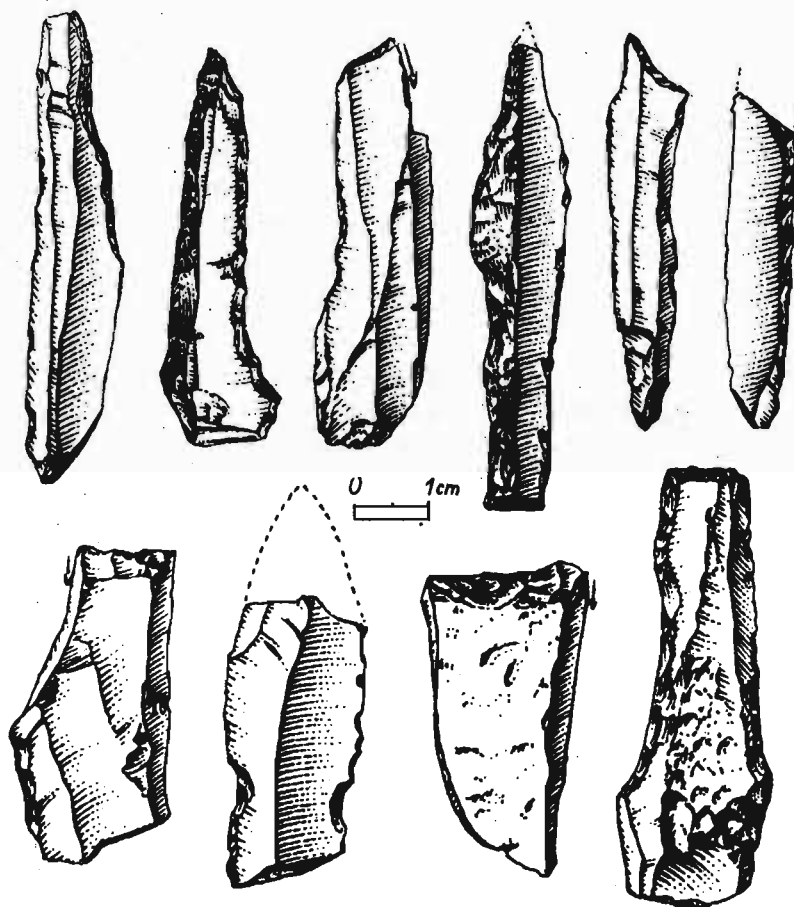
Najpresvedčivejším dôkazom existencie mladopaleolitickéj jamy pri objekte 3 je skutočnosť, že zo zvyškov paleolitického objektu pochádza vyše 1000 kusov kamennej industrie, ktoré sa čiastočne dostali aj do výplne mladších zásahov. V spráši okolo objektu 3 sa zistilo len nepatrné množstvo paleolitických nálezov (inv. č. 119-157), no iba v určitej nálezovej vrstve, na rozdiel od vlastného objektu 3, kde boli paleolitické nálezy v rozličných vrstvách výplne zvyškov paleolitického objektu. Vzhľadom na ťažkosti pri rozlišovaní obrysov paleolitického objektu existenciu prípadného paleolitického sídliskového objektu musíme brať s určitou rezervou.

Paleolitické nálezy z objektu 3 boli, ako sme už uviedli, veľmi početné. Väčšinu tvoria obsidiány, no nie sú zriedkavosťou ani rohovce, radiolarity, kremece, opály a baltické pazúriky.

Nálezy z objektu 3:

158. Vklesele retušovaná čepeľ z patinovaného rohovca.
159. Klinové bočné rydlo z baltického pazúrika.
160. Klinové stredné rydlo na bielo patinovanom rohovcovom úštepe.
161. Dlátovitý nástroj z opálového úštepu.
162. Oválny úštep, patinovaný rohovec.
163. Trojboká čepeľ s bočnou retušou.
164. Zúbkovaný úštep z medovožltého rohovca.
165. Hranové rydlo na vklesele retušovanej čepeľi zo sivej suroviny.

- 166. Klinové rydlo na zlomenej čepeľi z podobnej suroviny.
- 167. Jadrové rydlo zo sivého rohovca.
- 168. Zlomok nepravidelnej čepele z hnedého radiolaritu.
- 169. Hrotitá hnedá radiolaritová čepeľ s otupenými bokmi.
- 170, 171. Hrudky červeného farbiva minerálneho pôvodu.
- 172. Pravidelný obsidiánový úštep s tupým terminálnym zakončením.
- 173. Patinovaný obsidiánový úštep s omletými stopami po retuši.
- 174. Niekoľkonásobné hranové rydlo z obsidiánu.
- 175. Hranové rydlo na šikmo retušovanej čepeľi z obsidiánu.
- 176. Nevýrazný hrot typu Châtelperron; obsidián s kôrovinou.
- 177. Silný obsidiánový patinovaný trojboký úštep z jadra.

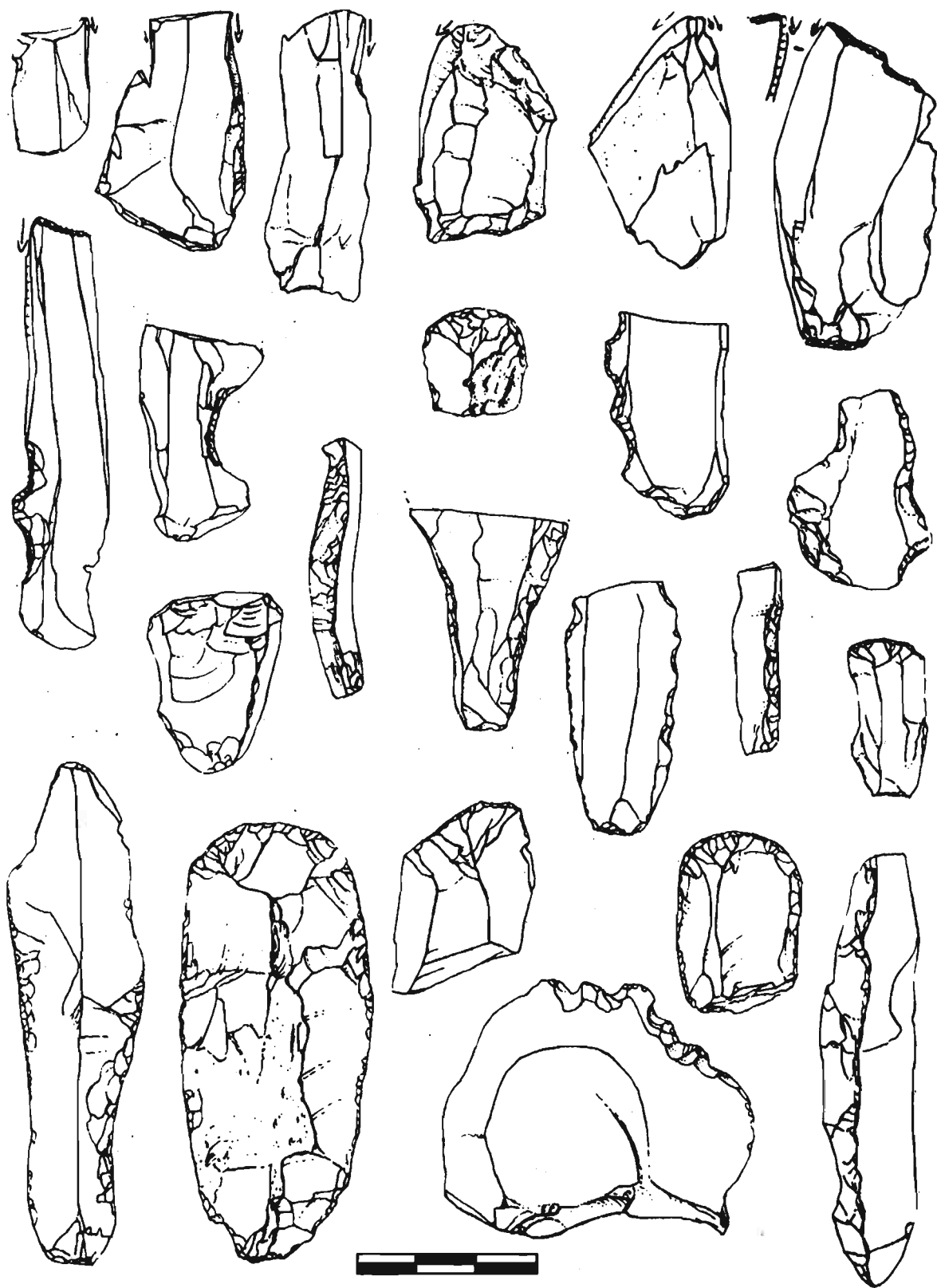

Obr. 14. Cejkov I. Gravettské nástroje z objektu 3.

- 178. Zúbkovite retušovaný silný oválny vysoký obsidiánový úštep.
- 179. Amorfný obsidiánový úštep, zo spodku zúbkovite retušovaný.
- 180. Zlomok obsidiánového plochého čepeľového škrabadla.
- 181. Silný vysoký obsidiánový čepeľovitý úštep s tupým terminálnym škrabadlovitým zakončením.
- 182. Silný obsidiánový retušovaný pravidelný úštep z jadra.
- 183. Spodná časť pravidelnej obsidiánovej čepele.
- 184. Nevýrazné čepeľové škrabadlo na masívnom vysokom čepeľovitom ústepe z obsidiánu.
- 185. Patinovaná obsidiánová nepravidelná čepeľ s omletými stopami retuše.
- 186. Dvojité klinové bočné rydlo z obsidiánu.

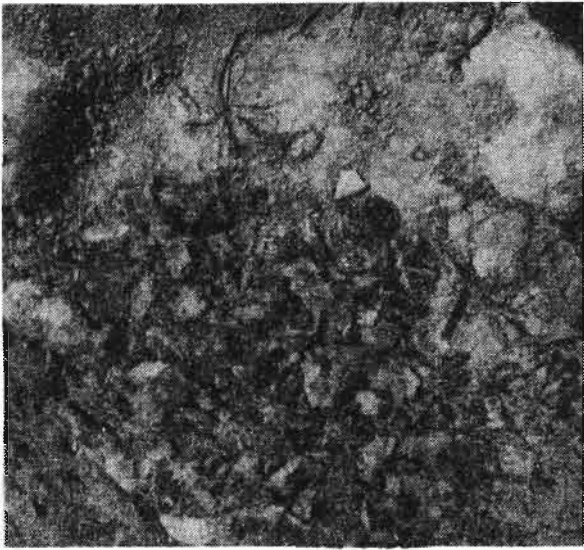
187. Patinovaná obsidiánová čepeľ s omletou retušou.
188. Spodná časť silnej dlhej obsidiánovej čepele s obojstrannou retušou.
189. Zlomok silnej nepravidelnej obsidiánovej čepele.
190. Odlomený vrchol retušovanej hrútitej čepele zo sivého kremenca, retušovanie prebieha i zo spodnej strany artefaktu.
191. Obsidiánová čepeľ s priečne retušovaným koncom, na báze je pseudoretuš.
192. Vrchlíkový úštep z jadra, sivý kremenec.
193. Obsidiánový úštep.
194. Obsidiánová čepeľ s priečne retušovaným koncom.
195. Retušovaný patinovaný obsidiánový úštep s omletými stopami retuše.
196. Obsidiánový retušovaný úštep.
197. Obsidiánové čepeľové škrabadlo s bočnou retušou na jednej hrane.
198. Úštepové škrabadlo z obsidiánu.
199. Vyklenute retušovaná obsidiánová čepeľ.
200. Masívne klinové bočné rydlo na radiolaritovom odštepe.
201. Obsidiánová píłka, čepeľ retušovaná zúbkovitými vrubmi.
202. Zlomok obsidiánového jadrového škrabadla.
203. Obsidiánová čepeľ s retušovaným bokom a s retušou na odlomenom konci.
204. Zlomok spodnej časti rohovcového hrotu s priškrtenými bokmi v spodnej tretine.
205. Zlomok obsidiánového hrotu so stopkou.
206. Vrub na obsidiánovej čepeľi.
207. Patinovaný obsidiánový úštep s lesklou novšou retušou.
208. Masívne obsidiánové čepeľové škrabadlo.
209. Obsidiánová čepeľka s vklesle retušovaným koncom.
210. Pazúriková čepeľka s výčnelkom na otupenom boku.
211. Obsidiánová útla čepeľ s čiastočne otupeným bokom.
212. Hrotitá, čiastočne retušovaná obsidiánová čepeľ.
213. Vrub na obsidiánovom ústepe.
214. Zlomok nepravidelnej obsidiánovej čepele s otupeným bokom.
215. Silne omletá patinovaná obsidiánová čepeľka.
216. Obsidiánový čepeľovitý úštep so stopou rydlového úderu.
217. Zúbkovaný obsidiánový úštep.
218. Silne omletý patinovaný obsidiánový úštep.
219. Zlomok obsidiánovej čepeľky s otupeným bokom.
220. Zlomok obsidiánového hrotu s retušovaným zahrotením.
221. Obsidiánová čepeľka so spodnou retušou.
222. Klinové rydlo na zlomenej obsidiánovej čepeľi.
223. Silne omletá patinovaná krátka obsidiánová čepeľ.
224. Zlomok obsidiánovej čepeľky s otupeným bokom.
225. Doskovitý obsidiánový úštepok.
226. Krátke čepeľové škrabadlo.
227. Odlomené čelo obsidiánového čepeľového škrabadla.
228. Silno omletý patinovaný doskovitý obsidiánový úštep.
229. Obsidiánová patinovaná silne omletá čepeľ.
230. Zlomok obsidiánového jadra.
231. Masívna obsidiánová čepeľ z hrany jadra s tupým terminálnym zakončením.

232. Dlhá obsidiánová čepeľ.
233. Hranové rydlo na šikmo retušovanej obsidiánovej čepeľi, kombinované s dvoma bočnými vrubmi, umiestnenými vedľa seba.
234. Hrotitá obsidiánová čepeľ strednej veľkosti.
235. Krátka obsidiánová čepeľ.
236. Hrotitá obsidiánová čepeľ s otlčeným hrebeňom.
237. Hrotitá obsidiánová čepeľ strednej veľkosti.
238. Krátka čepeľ z hnedosivého kremenca.
- 239, 240. Krátke obsidiánové čepele.
241. Dlhá, miestne retušovaná obsidiánová čepeľ.
- 242, 243. Obsidiánové čepele.
- 244, 245. Zlomky obsidiánových čepelí.
- 246-249. Obsidiánové hrotité čepele.
250. Trojboká obsidiánová čepeľ s vklesle retušovaným koncom a otlčeným hrebeňom.
- 251, 252. Hrotité drobné obsidiánové čepieľky.
253. Spodná časť pravidelnej čepele z bledohnedého radiolaritu.
254. Spodná časť pazúrikovej čepele.
255. Spodná časť nepravidelnej rohovcovej čepele so slabou patinou.
- 256-267. Obsidiánové čepele a ich zlomky.
268. Zúbkovite retušovaná obsidiánová čepeľ.
- 269-280. Obsidiánové čepele a ich zlomky.
281. Krátka obsidiánová čepeľ s jednostrannou retušou.
- 282-299. Zlomky obsidiánových čepelí strednej veľkosti.
300. Obsidiánová čepieľka.
301. Krátky obsidiánový čepeľovitý úštepok.
- 302, 303. Zlomky obsidiánových čepeliek strednej veľkosti.
- 304-339. Zlomky malých jemných obsidiánových čepeliek.
340. Úštep z boku hranolovitého jadra, radiolarit.
341. Hnedý kremencový odštep z hrany jadra.
342. Trojboký silný odštep s retušou na boku, pochádza z hrany jadrového obsidiánového nástroja.
- 343-347. Obsidiánové čepeľovité úštepy z hrany jadra.
- 348-350. Veľké obsidiánové odštepy z boku jadra.
351. Odštep z boku obsidiánového jadra.
352. Zvyšok obsidiánového hranolovitého jadra.
- 353-365. Úštepy čepele a odštepy z hrany jadra, obsidiány.
366. Veľký úštep s oblou plochou z kremencového otíkača.
367. Silný rohovcový úštep.
368. Silný rohovcový odštep.
369. Úštep s úderovým hrbom, bledohnedý radiolarit.
370. Masívny hydrokvarcitový úštep.
371. Kremencový úštep.
372. Veľký obsidiánový úštep z hrany otlčeného jadra.
373. Mohutný široký obsidiánový úštep s veľkým úderovým hrbom.
- 374-376. Obsidiánové patinované úštepy.
377. Retušovaný úštep z hrubozrnného materiálu.
378. Vrub na veľkom nepravidelnom obsidiánovom úštepe.
379. Masívny obsidiánový úštep.

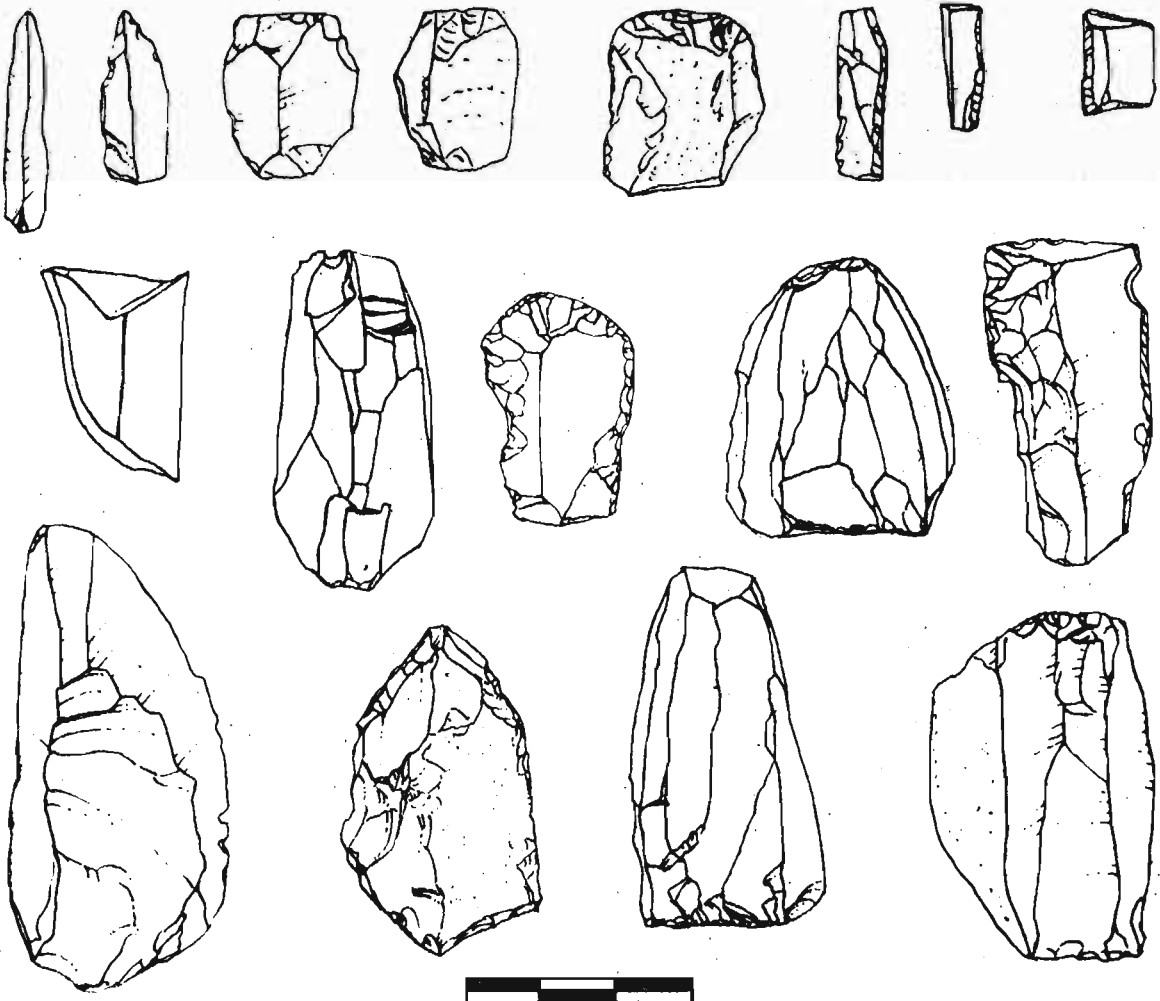

Obr. 15. Cejkov I. Gravettské nástroje z objektu 3.

380. Obsidiánový úštep strednej veľkosti, zo spodnej strany retušovaný.
381, 382. Masívne obsidiánové úštepy.
383. Dlhý obsidiánový čepeľovitý úštep s otlčeným hrebeňom.
384. Malý, slabo patinovaný modrastý rohovecový úštep.
385-388. Malé obsidiánové úštepy.
389. Hrotitý vrchlíkový úštep s kôrou, hnedosivý kremenec.
390-394. Malé obsidiánové úštepy.
395. Malý úštep zo sivého vrstvovitého materiálu.
396-404. Malé obsidiánové úštepy.
405. Amorfný odštep.
406. Odštep zo sivého materiálu.
407, 408. Slabo patinované rohovecové triesky.
409. Kremencový odštepok.
410, 411. Obsidiánové čepeľovité úštepy.
412. Čepeľovitý úštep tmavohnedosivej suroviny.
413. Obsidiánový čepeľovitý úštep.
414. Krátky obsidiánový retušovaný čepeľovitý úštep.
415. Hrotitá obsidiánová čepeľ s ľahkou retušou, pripomínajúca nevýrazný
hrot typu Châtelperron.
416-424. Obsidiánové čepeľovité úštepy.
425. Hrotitá obsidiánová čepeľ s ľahkou retušou, pripomínajúca nevýrazný
hrot typu Châtelperron.
426-430. Obsidiánové čepeľovité úštepy.
431. Trojboký krátky čepeľovitý úštep z hnedosivého kremenca.
432. Čiastočne retušovaný obsidiánový čepeľovitý úštep.
433-439. Obsidiánové čepeľovité úštepy.
440. Stredná časť obsidiánovej čepele s náznakom priškrtenia v spodnej tre-
tine.
441-448. Obsidiánové čepeľovité úštepy.
449-461. Čepeľovité úštepy s pôvodnou kôrou obsidiánovej suroviny.
462-511. Malé obsidiánové úštepy s kôrou.
512. Veľký úštep so zachovanou kôrou, modrasto patinovaný pazúrik.
513. Veľký kremencový úštep z otíkača.
514. Zvieracia kosť (bližšie neurčiteľná).
515-539. Veľké obsidiánové úštepy s kôrovinou.
540. Nepravidelné jadro.
541, 542. Rohovecové nepravidelné doskovité jadrá.
543. Guľovité jadro, modrasto patinovaný baltický pazúrik.
544. Nepravidelné hydrokvarcitové jadro.
545. Nepravidelné jadro.
546-548. Nepravidelné hydrokvarcitové jadrá.
549. Guľatý sploštený pieskovcový predmet, hrubo obtesaný.
550-552. Nepravidelné jadrá.
553. Hranaté jadro.
554. Stredná časť hrancovitého jadra, tmavohnedočervený radiolarit.
555. Veľký kus hydrokvarcovitej suroviny.
556. Surové jadro, zelený radiolarit.
557-559. Obsidiánové suroviny.
560. Veľké obsidiánové jadro.

Obr. 16. Cejkov I.
Hromada nazbieraných obsidiánov a ich prezeranie členmi komisie.

Obr. 17. Cejkov I.
Ukážka paleolitických nástrojov z povrchového zberu.

561-564. Obsidiánové nepravidelné jadrá.

565. Veľký kus obsidiánovej suroviny - okruhliaka s kôrou.

566. Malá obsidiánová hľuza s kôrou.

567. Zlomok obsidiánového hranolovitého jadra.

568. Zlomok hranolovitého jadra z obsidiánu.

569. Obsidiánová hľuza s kôrou.

570. Hranolovité jadro z obsidiánu.

571-583. Malé zlomky nepravidelných obsidiánových jadier.

584-641. Obsidiánové surové jadrá strednej veľkosti.

642-951. Malé obsidiánové odštepky (medzi nimi asi 10 rohovcov).

952-1060. Veľké obsidiánové odštepky (medzi nimi asi 10 rohovcov).

1061-1140. Drobné obsidiánové odštepky (medzi nimi asi 15 rohovcov a pazúrikov).

1141-1201. Stredne veľké obsidiánové odštepky (medzi nimi asi 10 rohovcov a pazúrikov).

V objekte 3 bolo okrem nálezov kamennej industrie aj mnoho zvieracích kostí, drevených uhlíkov a doskovitá pracovná podložka, slúžiaca pri výrobe kamenných nástrojov, ktorá sa iste uskutočňovala v jame.

Typy paleolitických nástrojov jasne ukazujú, že nálezy štiepanej industrie z objektu sú skutočne paleolitické a že teda v žiadnom prípade nemôžu pochádzať z pravekého objektu, a tým menej z mladších jám, ktoré svojím zásahom zničili iste dôležitý paleolitický objekt a patria azda laténsko-dáckemu obdobiu.

Typologicky predstavujú štiepané nástroje z objektu 3 vyspelé gravettské nálezy, ktoré nie sú v protiklade s nálezmi získanými povrchovým zberom.

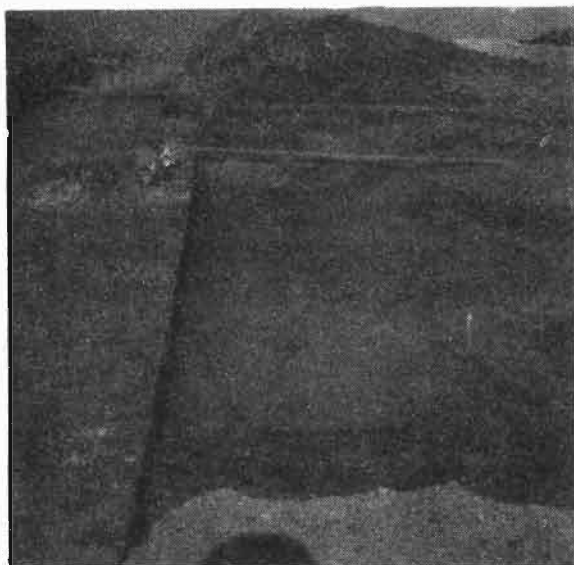
P r a v e k ý z á s a h č. 1

V strednej časti objektu 3 zasiahla severnú časť paleolitického objektu praveká jama, ktorá obsahovala jednak črepy z bledosivo alebo červenasto vypálených tenkostenných nádob vyrobených na kruhu, jednak črepy z hrubých šedých nádob. Ide asi o nálezy z laténsko-dáckeho obdobia; podobné sa našli aj v ďalších dvoch mladších zásahoch v objekte 3.

P r a v e k ý z á s a h č. 2

Mladší zásah č. 2 sa začal ukazovať pri odstraňovaní ornice v južnej časti objektu 3. Spočiatku sa ukazoval ako výrazne čierny fľak s početnými drevenými uhlíkmi a v ďalších hĺbkach sa z pôvodného nepravidelne oválneho pôdorysu rozširovali amébovité výbežky do bokov. Vo výplni tejto jamy boli i väčšie kamene. Výplň jamy tohto mladšieho zásahu sa líšila od zvyškov výplne mladopaleolitickej jamy nielen tmavším sfarbením, ale aj početnými holocénnymi slimákmi, popolom a oelkovou štruktúrou. V tejto jame sa našli zdeformované kúsky zelenkavého skla, tenké bronzové drôtovité úlomky a hlavica bronzového predmetu, ktorá bola dvojkónicky členená trojuholníkovitými ploškami (pripomína hlavicu ihlice). Zdá sa, že bronzové predmety boli z tepaného bronzu. Črepový materiál je podobný keramickým nálezom z pravekého zásahu č. 1. Medzi tenkostennými črepami z nádob vyhotovených na hrnčiarskom kruhu sa opäť objavujú sivé a hnedosivé črepy z dobre plaveného materiálu. Niektoré z nich boli zdobené jemným vnútorným i vonkajším členením. Okrajové črepy mali pod okrajom aj nízku plastickú lištu. Z tejto jamy pochádza aj črep z dna sivočervenavohnedej nádoby s prstencovitou plastickou lištou na dne.

Ako sme už uviedli, aj tento praveký zásah obsahuje nálezy, ktoré patria azda laténsko-dáckemu obdobiu. Okrem tenkostenných nádob sa tu stretávame opäť

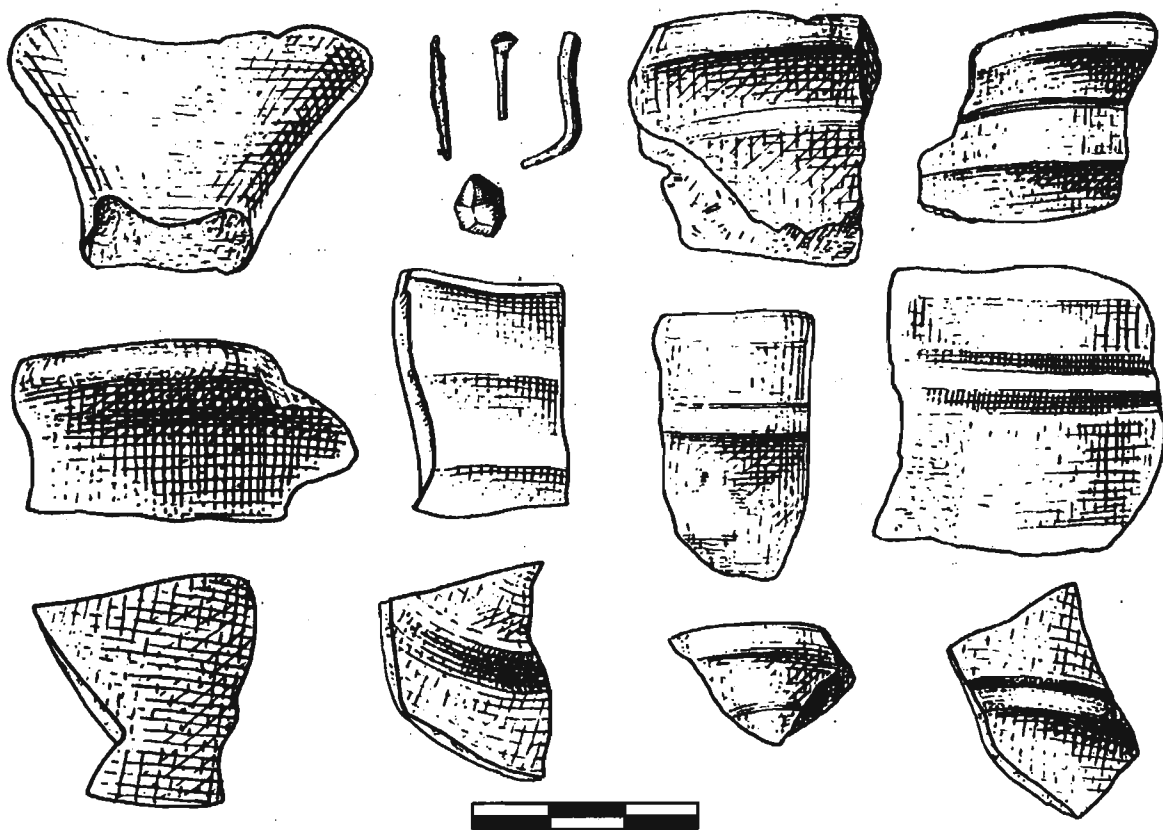

Obr. 18. Cejkov I. Objekt 3. Hore - tmavé škvrny objektu;
v strede - profily objektu; dole - prerezanie zvyškov paleo-
litickej jamy pravekým zásahom 3 pri dne.

s hrubšími črepmi z nádob zhotovených v ruke. Medzi črepmi z tenkostenných nádob možno spomenúť ešte spodnú časť širšieho pásikového ucha zo sivohnedého, jemne vyplaveného materiálu.

Praveký zásah č. 3

Tretí praveký zásah tvorí vlastne skoro celú severnú časť objektu 3. Svojím južným obvodom presekol severný koniec paleolitckej jamy a svojou hĺbkou a kruhovitým tvarom sa ukazuje ako najlepšie zachovaný mladší zásah v objekte č. 3. Táto jama mala skoro kruhovitý pôdorys a jej dno bolo zahĺbené aj do skalného podlažia. Severná časť jamy bola ohraničená drobným liparitovým štrkom, ktorý z tejto strany podkovovite obklopoval obrysy jamy. Z južnej strany bol tento objekt ohraničený väčšími kameňmi. Výplň jamy tvoria rôznofarebné hliny, uhliky,

Obr. 19. Cejkov I.
Protohistorické nálezy z mladších zásahov objektu 3.

štrky, kamene a praveké pamiatky. Podľa pomerne ostrých hraníc medzi jednotlivými vrstvami tohto mladšieho zásahu možno predpokladať, že jama bola postupne zaplňovaná. Vo výplni jamy bolo nápadne veľa holocénnych slimákov, popola a kameňov. Celkove pôsobí táto jama dojmom odpadovej jamy. Okrem sivých a hnedosivých tenkostenných črepov, ktoré pochádzajú z nádob vyrobených na kruhu, a niekoľkých hrubších šedých črepov, našli sa v jame kúsky železnej trosky, zdeformované sklo, tri kúsky tepaného bronz a odlomený hrot bronzového drôtovitého predmetu. Opäť ide o nálezy podobného charakteru, aké sa získali z mladších zásahov č. 1 a 2. Približný priemer obvodu jamy pri ústí sa pohybuje okolo 330 cm. Dno jamy zasiahlo až do hĺbky 220 cm od úrovne ústia pod ornitou.

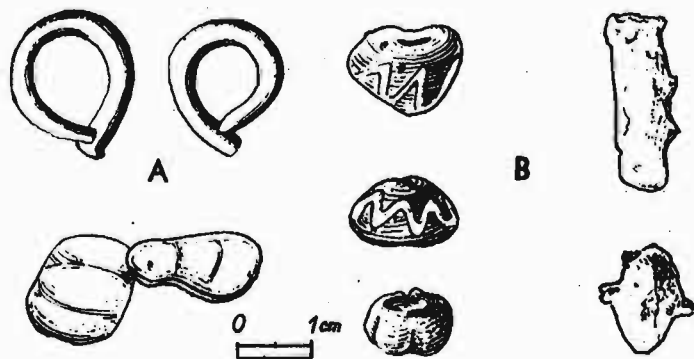
Uvedené tri mladšie praveké zásahy v objekte 3 nesporne svedčia o tom, že na vrchu Tokaj bude treba počítať s intenzívnejším protohistorickým osídlením. Praveký zásah č. 3 svojimi jasnejšie sa odlišujúcimi vrstvami (quasi uležanými vrstvami) dovoľuje vytvoriť domnienku, že osídlenie v tomto období mohlo trvať dlhšiu dobu. Na základe nepočetných keramických nálezov, medzi ktorými boli nie veľmi typické črepy, sa tento nálezový horizont protohistorického osídlenia nedá ešte s určitosťou vymedziť.

Praveké hroby

V priebehu výskumu stratigrafickej situácie v okolí hĺbkovej sondy zistili sme dva praveké urnové hroby, z ktorých jeden bol poškodený orbou. Prvý hrob sa našiel 19 m na juh od hĺbkovej sondy, druhý 15 m na východ od nej. Na hrob 1 upozornili črepy v ornici a spálené kostičky, hrob 2 sme objavili vedľa menšej skúšobnej sondy počas výskumu.

Popolnicový hrob 1

Žiarový hrob bol zapustený do žltej hliny, v ktorej sa hrobová jama nečrtala. Horná polovica hrobu bola zoraná a zachovala sa iba spodná časť tehlovočervenej hrubej popolnice. V tejto časti nádoby sa našlo veľa spálených kostičiek, popol a šperky: bronzová postriebreaná záušnica s preloženými koncami; podobná záušnica z bronzu bez striebrového povlaku; dve modré sklené perličky s bielym cikcakovitým ornamentom; sklená, pôvodne asi zelená, silne ohňom zdeformovaná perla; zlomky dvoch svetlozelených sklených článkov šperku, zdobených členením. V blízkosti urny ležali v ornici črepy zo zničenej časti popolnice a zlomky šedého pásikového ucha. Ide o hrob z tzv. skýtsko-halštatského obdobia.

Obr. 20. Cejkov I.

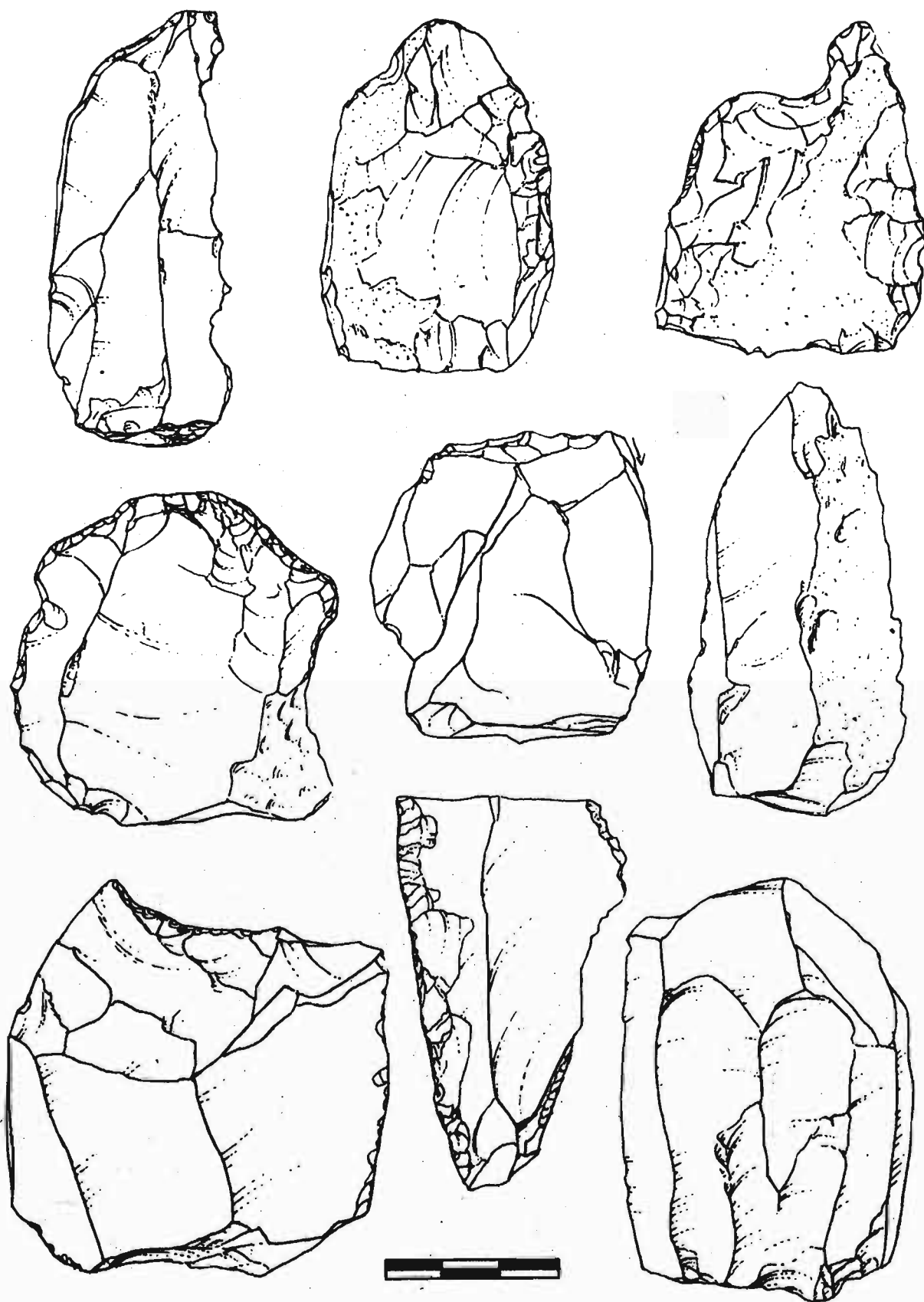
A - milodary z hrobu 1; B - železné predmety z hrobu 2.

Popolnicový hrob 2

Hrob pozostáva z jednej fľašovitej vázovitej nádoby šedej farby, vedľa ktorej ležala šedá misa s okrajom vtiahnutým mierne dovnútra. Hrobová jama sa ani v tomto prípade neukazovala. Severne od misy bola uložená železná spona, z ktorej sa zachovala iba časť lučíka a guľovitého uzlíka. Vedľa spony ležal železný nožík s úzkou čepeľou. Je to podľa určenia B. B e n a d i k a laténsky hrob, ktorý iste neostane na tomto nálezisku ojedinelým.

Z á v e r y

V celom súvrství odkrytého sprašového profilu na pracovisku I sa nachádzajú v podstate dve samostatné polohy paleolitických nálezov. Spodná vrstva z W2 so silne patinovanými obsidiánmi naznačuje možnosť aurignacko-szeletského veku ná-

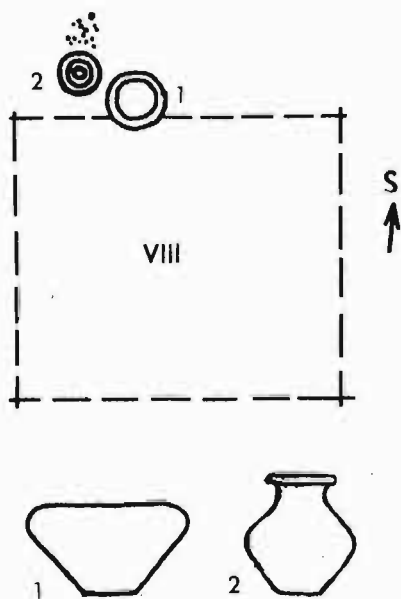

Obr. 21. Cejkov I. Obsidiánové nálezy z povrchového zberu.

lezov. Pre datovanie gravettienu na východnom Slovensku bude dôležitá kultúrna vrstva z paudorfského interštadiálu, ktorá obsahovala zatiaľ síce iba dva obsidiánové nálezy, prítomnosť ohnišťa v spodnej vrstve paudorfského interštadiálu však ukazuje, že v tejto vrstve bude treba počítať aj s ďalšími mladopaleolitickými objektmi a nálezmi.

Na pracovisku II na vrchole kopca okrem pravekých objektov, ktoré patria azda laténsko-dáckemu obdobiu, podarilo sa z pleistocénnych vrstiev získať zvieracie kosti (mamut, kôň) a paleolitické kamenné nástroje, ktoré ležali v žltej spraši nad skalným podloží, pokrytej horizontom lessivé. Na tomto pracovisku bola v sprašovej vrstve tromi mladšími laténsko-dáckymi zásahmi zničená paleolitická jama, poskytujúca vyše 1000 kusov výrobkov kamennej industrie. Nálezy v okolí dnes už ťažko vymedziteľnej paleolitickej jamy boli len ojedinelé. Medzi nálezmi v jame vystupujú typy vyslovene mladopaleolitické, ktoré patria mladšej fáze gravettienu.

Okrem paleolitických nálezov a uvedených pravekých zásahov sme pri výskume v r. 1960 narazili aj na popolnicové hroby, z ktorých jeden patrí do tzv. skýtsko-halštatského obdobia, druhý do obdobia laténskeho. Mohyla na vrchole kopca sa pre nedostatok nálezov nedá presne datovať.

Obr. 22. Cejkov I. Hrob č. 2.
Podľa situácie v teréne pri
odkryve

Obr. 23. Cejkov I. Hrob č. 2.
Pohľad na urny pri odkrývaní
hrobu.

DIE FORSCHUNGSGRABUNG IN CEJKOV IM JAHRE 1960

LADISLAV BÁNESZ - KAROL PIETA

Am Berg Tokaj bei Cejkov (Bezirk Trebišov) wurde eine Forschungsgrabung vom Archäologischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Nitra im Jahre 1960 durchgeführt. Ihr Ziel war, die Möglichkeiten einer geologischen Datierung der paläolithischen Lesefunde zu ermitteln. Ein Tiefschnitt wurde am Bergfuss ausgegraben und auf dem Berggipfel wurde ein Schnitt in der Form eines T-Buchstabens untersucht.

In der gesamten Schichtenfolge des Lössprofils auf dem Arbeitsplatz I, nämlich am Bergfuss, befinden sich zwei selbständige Fundstellen mit paläolithischem Fundmaterial. Die Funde aus der unteren Schicht lagen in der Basis W2 und bestehen aus stark patiniertem Obsidian (Abschläge und unbearbeitete Kernstücke und eine Spitze mit ebener Ventralfläche an einer Seite), die in das Aurignacien-Szeletien zugehörig sind. Für die Zeitbestimmung des ostslowakischen Gravettiens ist von Belang die Kulturschicht des Interstadials W2-W3, die einstweilen nur zwei glänzende Klingenabschläge aus Obsidian und eine kreisförmige Herdstelle enthielt.

Am Arbeitsplatz II, am Berggipfel, gelang es in Pleistozänschichten sowohl Tierknochenreste (Mammut, Pferd u. ä.), als auch paläolithische Steinartefakte zu erfassen; sie lagen in gelbem Löss, der auf Felsenunterlage lagerte und mit dem Lessivé-Horizont bedeckt war. In der Lössschicht dieses Arbeitsplatzes wurde eine paläolithische Grube (Objekt 3) durch drei dakisch-latènezeitliche Eingriffe zerstört. Dieser Grube entstammen über 1000 Stück von Steinindustrie, worunter Gattungen mit ausgesprochen jungpaläolithischem Charakter, die der jüngeren Phase des Gravettiens angehören, zum Vorschein kommen. Es handelt sich um folgende Typen: Klingenkratzer, Klingenkratzer atypisch, Klingenkratzer an retuschierte Klinge, Kratzer an Abschlag, Kernkratzer, Flächenstichel gleichwinklig, Winkelstichel, Eckstichel, Vielfacher Flächenstichel, Stichel an Klinge mit schräger Endretusche, Mehrfacher Stichel an Klinge mit Endretusche, Kernstichel, atypische Châtelperron-Spitze, Stück mit gestumpftem Rücken und Buckel, Stielspitze, Klinge mit durchgehend gestumpftem Rücken, Klinge mit stellenweise gestumpften Rücken, Klinge mit gerader Endretusche, Klinge mit konkaver Endretusche, Klinge mit konvexer Endretusche, Stück mit Kerben, Klinge mit einkantiger Retusche, Klinge mit beidkantiger Retusche, Gezähntes Stück, Ausgesplittertes Stück, Rechteck, Klingenlamelle mit Endretusche, Klingenlamelle mit Rücken, Klingenlamelle mit wechselseitiger Kantenretusche.

Ausser den paläolithischen Funden und den urgeschichtlichen Eingriffen stiess man bei der Forschungsgrabung im Jahre 1960 auch auf zwei Urnengräber; das eine ist in die Skythenzeit zugehörig, das andere stammt aus der Latènezeit. Das Hügelgrab mit Steinhelm, der am Berggipfel abgedeckt wurde, ist wegen Mangel am Fundmaterial nicht mit Bestimmtheit datierbar.

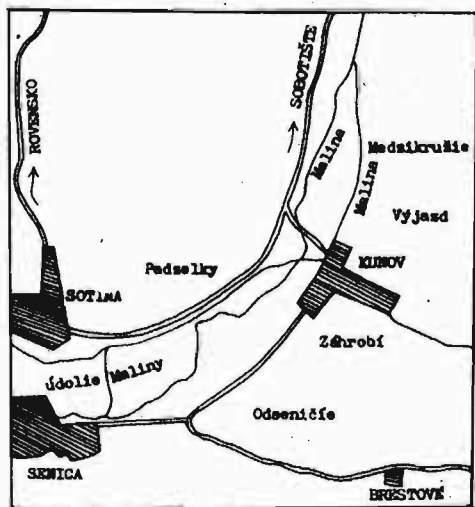
Übersetzt von Z. Lányiová

NEOLITICKÉ SÍDLISKOVÉ PAMIATKY Z OKOLIA SENICE

MAGDA PICHLEROVÁ

Medzi amatérmi archeológmi aktívne spolupracuje s archeologickým oddelením Slovenského múzea v Bratislave tiež Vladimír J a m á r i k, učiteľ na Jedenást-ročnej strednej škole v Senici, ktorý v okolí svojho pôsobiska robí povrchové prieskumy už od r. 1956. Výsledkom jeho práce je objavenie niekoľkých lokalít z mladšej doby kamennej, ako i lokalít s mladším osídlením (napr. s keramikou halštatskou, rímskoprovinciálnou a slovanskou¹).

Novoobjavené lokality z mladšej doby kamennej predstavujú dôležité ohnisko v neolitickom osídlení severnej časti západného Slovenska. Lokality sa rozprestierajú na území, cez ktoré ako v súčasnosti, tak i v praveku viedla dôležitá spojovacia cesta z horného Pomoravia cez Jablonický priesmyk do Podunajskej nížiny. Zo severnej časti západného Slovenska doteraz bolo známych iba niekoľko neolitických lokalít. Zo starších nálezov sú to lokality s nálezmi volútovej keramiky, ako Skalica,² Čáčov³ a s nálezmi z okruhu lengyelskej kultúry, ako Holíč,⁴ Čáčov⁵ a Vieska.⁶ Novoobjavené náleziská z mladšej doby kamennej, zistené Vl. J a m á r i k o m v Kunove, Sotine (osada obce Senica), Rybkách (osada obce Rohovské Rybky), Smrdákoch, dopĺňajú obraz územného rozšírenia obidvoch spomenutých kultúr. Význam nových lokalít tkvie najmä v tom, že tu ide o prvé doklady pomerne hustého osídlenia myjavskej pahorkatiny. Na tomto území zakladal neolitický ľud, najmä s keramikou lengyelskou, trvalé sídla na svahoch nižších pahor-
kov.

Obr. 1. Plán nálezov v okolí Kunova, okr. Senica.

Z množstva získaného črepového materiálu, najmä z Kunova, vybrali sa charakteristické keramické zlomky a kanenná industria; sú uložené v archeologickom oddelení Slovenského múzea v Bratislave.⁷ Menej výrazný materiál bol ponechaný v Jedenástročnej strednej škole v Senici ako učebná pomôcka v dejepisnom kabinete. Novšie zběry ponechávame v tomto kabinete, pretože tvoria základ pre budúce senické múzeum.

Povrchovým prieskumom získal Vl. J a m á r i k niekoľko črepov z oblasti pásikovej keramiky v Kunove, z polohy Odseničie. Sú to okrajové črepy, zdobené vrypmi tehlovočervenej, v strede až čiernej farby; pochádzajú

z bombovitej nádoby, akú poznáme z Čáčova.⁸ Jeden črep je pod okrajom zdobený dvoma rytými, zvisle preseknutými čiarami; je tenkostenný, z plavenej hlíny sivovej farby. Črepy z podobného materiálu (obr. 6: 1-3) sú zdobené oblúkovitými líliami a zvislými čiarami ukončenými plytkými jankami.

Široké, temer žliabkované ryhy, vypracovanie a tektonika materiálu sú typické pre staršiu fázu volútovej keramiky nielen na Slovensku, ale aj na Morave a v Čechách. Nálezy podobného charakteru dokladá H. Q u i t t a i v strednom Nemecku.⁹ Nami opisované nálezy staršej fázy volútovej keramiky umožňujú z geografického hľadiska poukázať na problematiku vytvárania staršej fázy kultúry s volútovou keramikou na juhozápadnom Slovensku (Gajary, Veľký Grob,¹⁰ Kunov) a Nitriansku (Hurbanovo - Baoharov majer) v súvisi s osídlením smerom na západ (Morava, Čechy, Nemecko), ako i s vytvárajúcou sa periférnou skupinou pásikovej keramiky na východnom Slovensku a v priľahlej časti Maďarska.

Podľa nálezov v Kunove, hoci nie sú nateraz početné, možno predpokladať rozsiahlejšie osídlenie tejto lokality v staršej fáze kultúry s volútovou keramikou a podľa niektorých fragmentov uvažovať i o ďalšom vývoji tejto kultúry.

Volútové črepy sa našli tiež v Senici-Sotine v polohe Padzelky, neďaleko Kunova. Odtiaľ získalo Slovenské múzeum kamenné nástroje - fragmenty plochých sekeriek a kopytnatý klin so zaobleným ostrím a tylom, ktoré časove zodpovedajú najstaršej neolitckej kultúre.

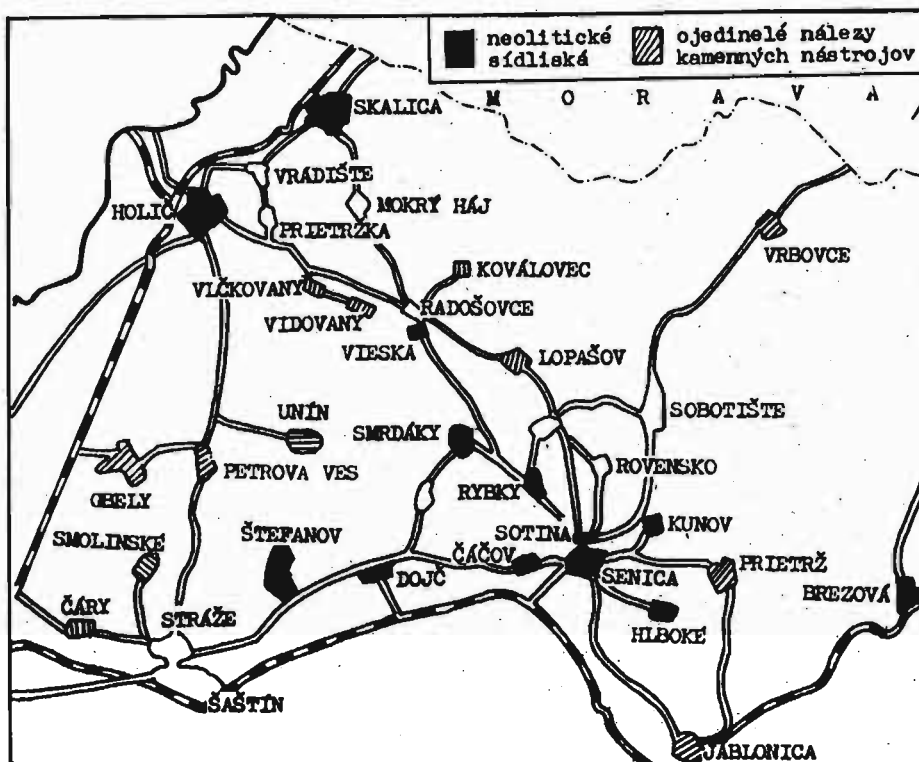
Volútové črepy sa nachádzajú tiež v Senici - dvor Horné Suroviny, kde sa sídlisko rozprestiera na pravom brehu potoka v blízkosti majera.

Ďalšie početnejšie nálezy z Kunova zaraďujú sa ku keramike lengyelskej, z čoho nepriamo možno usudzovať aj na intenzívnejšie osídlenie. Nálezisko sa nachádza za obcou na západnom svahu vyvýšeniny, ktorá sa ťahá pozdĺž potoka Malína. Vyvýšenina bola vhodným miestom pre osídlenie, ktoré sa rozprestieralo na rozsiahlej ploche (mapka - obr. 1). Na nálezisku vidno, najmä z jara, tmavé kruhové, oválne a nepravidelné plochy; sú to pravdepodobne stopy objektov. Na ich povrchu sa nachádzajú črepy, zvyšky mazanice s odtlačkami prútia, zlomky štiepanej a hladenej industrie. Množstvo nálezov dovoľuje predpokladať dlhodobé osídlenie. Ide o polohy Medzikružie, Výjazd a Záhrobí.

Keramioké zlomky nevybočujú z rámca lengyelskej keramiky, Popri črepoch (prevažne úžitkovej keramiky) našla sa miniatúrna nádobka nepochybne kultového významu (obr. 3); je dvojkónického tvaru, tehlovožltej farby a na vydutí je zdobená štyrmi protiľahlými valcovitými pupákmi; rozmery: v 3,5 cm, Ø ústia 3,5 cm, Ø dna 1,5 cm. Ostatné keramioké úlomky pochádzajú z nádob červenotehlovej a žltotehlovej, v strede tmavošedej farby, sú zo zrnitého materiálu; ide o dna väčších nádob, okrajové črepy alebo črepy z vydutí vázovitých nádob, ktoré majú analógie v keramike z Výčap-Opatoviec.¹¹ Niekoľko črepov je hnedej farby, pochádzajú z misiek s nízkou dutou nôžkou (obr. 6: 9, 12); ďalej sú to okrajové črepy z misiek, ktoré majú lom na maximálnom vydutí s hrdlom oblúkovite vyhnutým (obr. 6: 15), ku ktorým poznáme analógie z Výčap-Opatoviec¹² a Dolnej Stredy.¹³ Našli sa tu aj črepy so zobákovitými uškami a plasticky zdobené črepy (obr. 6: 4-6, 14). K najbežnejšej výzdobe patria plastické pupáky v niekoľkých variantoch; sú prevažne valcovitého tvaru, niektoré v strede pretlačené alebo pozdĺžne. Pupáky sú umiestené na maximálnej baňatosti tela nádoby i pod okrajom. Jeden črep má pod okrajom malé uško, je to skôr prevrátený plastický valcovitý výčnelok. Zaujímavý je okrajový črep červenotehlovej farby, ktorý má pod vyhnutým okrajom pozdĺžny valcovitý výčnelok, na ktorom je z oboch strán naznačený otvor (obr. 6: 8). Tento črep

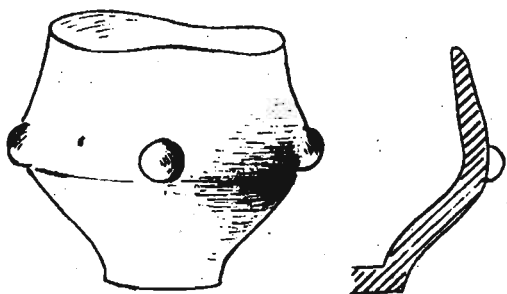
nevybočuje materiálovým spracovaním z opisovanej keramiky, i keď podobné ušká majú analógie až v kanelovanej keramike.

Črepový materiál získaný v Kunove je nerekonštruovateľný. Črepy pochádzajú z hrubšej úžitkovej keramiky a poskytujú charakteristické tvary keramiky neskorolengyelského obdobia. Je to inventár nepomaľovanej skupiny, i keď niektoré črepy možno zadeliť do ludanickej skupiny, vyčlenenej B. N o v o t n ý m¹⁴ (najmä v porovnaní s materiálom z Dolnej Stredy¹⁵), chýbajú však charakteristické ušká pri okraji ústia.

Obr. 2. Mapa nálezísk z mladšej doby kamennej v severnej časti Záhoria.

Skoro v rovnakom počte ako keramické úlomky možno na povrchu spomenutých polôh nájsť zlomky hladenej a štiepanej industrie. Veľký počet nástrojov, zväčša poškodených (niektoré z nich možno zaradiť medzi nepodarky pri výrobe), svedčí o dielni, v ktorej bola koncentrovaná výroba nástrojov.¹⁶ Z hladených nástrojov sú zastúpené ploché sekerky s úzkou alebo širokou základňou s jednostranne zbrúseným ostrím (obr. 5: 2 a obr. 6: 10, 11). Spolu s nimi sa našiel tiež guľovitý mlat s otvorom v strede $\varnothing$ 6,5 cm (obr. 6: 7 a obr. 5: 1). Z doterajšieho povrchového zberu vyplýva, že ploché sekerky používal ľud s neskorolengyelskou keramikou. Problematickým ostáva mlat guľovitého tvaru, ktorý sa vyskytuje v kultúre s kanelovanou keramikou.¹⁷ Ak berieme do úvahy, že sa na ploche náleziska nevyskytujú eneolitické kultúry, k zaradeniu tohto mlatu do neskorolengyelského obdobia nám chýba uzavretý nálezový celok.

Obr. 3. Kunov, okr. Senica.

V sílexovej industrii z Kunova (poloha Výjazd) sa v celkovom počte 24 ar-

tefaktov podľa určenia J. B á r t u vyskytujú tieto typy: 1. čepeľové škrabadlo s rovným čelom a vnútorným ľavobočným neretušovaným vrubom (zo svetlošedozeleného radiolaritu); 2. ploché lichobežníkové strmo retušované driapadlo so štyrmi pracovnými hranami a hrubšou parciálnou vnútornou retušou (zo svetložltohnedého pazúrika), artefakt pripomína kresací kameň z mladších období; 3. úzka dlhšia pravidelná čepeľka s pravobočnou nedokončenou retušou a neretušovaným skoseným vrcholom (z vyblednutého svetlozelenohnedého radiolaritu); 4. plochá nepravidelná obdĺžniková čepeľ s obojstrannou úžitkovou parciálnou retušou (zo žltoschého radiolaritu); 5. širší nepravidelný čepeľovitý úštep s obojstrannou úžitkovou retušou (zo šedohnedého radiolaritu); 6. neúplná obojstranne vnútorne retušovaná čepeľka s obojstrannými vrubmi (zo svetlohnedého pazúrika); 7. súmerne hrotitá, ľavostranne parciálne hrubšie retušovaná čepeľ (zo svetlohnedého radiolaritu); 8. mikročepeľka s ľavostranne otupeným vyšším chrbtom a pravostranným vnútorne úžitkovo retušovaným ostrím (zo svetlozelenohnedého radiolaritu); 9. stredový fragment neretušovanej čepele (zo svetlozeleného radiolaritu); 10. stredový fragment čepele s vrchným pravobočným vrubom (zo žltozeleného radiolaritu); 11. obojstranne parciálne retušovaná menšia obdĺžniková čepeľka (zo žltohnedého radiolaritu); 12. terminálny fragment hrotitej neretušovanej čepeľky (zo svetlohnedého pazúrika); 13. ploché úštepové jadro (zo žltoschého radiolaritu); 14. guľovité jadro (zo svetlozeleného radiolaritu).

Zvyšok sílexov tvoria neretušované čepeľovité úštepy prevažne zo svetlozelenoschého radiolaritu.

Ďalšie sídliskové stopy ľudu s lengyelskou keramikou sú doložené povrchovým zberom v osade Rybky (obec Rohovské Rybky). Nálezisko sa nachádza v údolí potoka Vírovisko, na východnom svahu v polohe Jutrá od Rohovca. Na roľiach sa črtajú z jara tmavé plochy ako v Kunove. Povrchovým zberom sa odtiaľto získali črepy volútovej keramiky (sivé črepy zdobené rytými čiarami) a lengyelské črepy (žltotehlovej farby, zdobené valcovitými pupákmi). Spolu s nimi sa našla kamenná sekerka a drviadlo.

V Rybkách sa našiel ešte roku 1934 v polohe Bočina pod Víroviskom kamenný sekeromlat srdcovitého tvaru s dôkladne vybrúsenými stranami, oblým tylom a otvorom bližšie k ostriu¹⁸ (obr. 5: 3), ktorý nesúvisí s vyššie spomenutými neolitickými nálezmi.

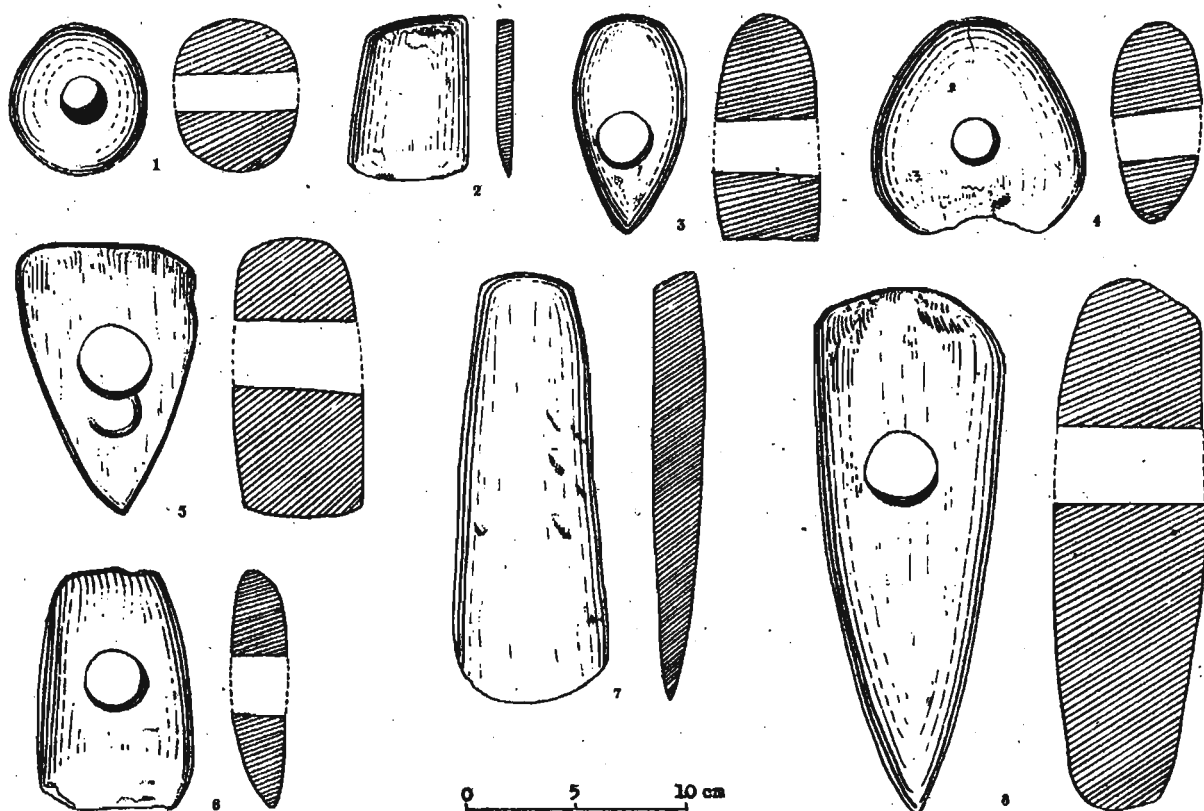
Pri južnom konci obce Smrdáky v polohe Hrachovište a Konopište našli sa neolitické črepy tehlovočervenej farby, málo výrazné pre bližšie kultúrne začlenenie, ako aj zlomok kamennej sekerky.

Z obce Smrdáky (bez bližšieho označenia lokality) pochádza kamenný sekeromlat s dokonale vybrúsenými stranami¹⁹ a otvorom bližšie k tylu, takže dostáva srdcovite pretiahnutú podobu. Je to podobný tvar, aký sa našiel v obci Rybky a vyskytuje sa v neskorolengyelskom období.²⁰

V katastri obce Štefanov sa tiahne údolie s potôčkom a so sírnatými prameňmi od Unínskeho leša na juhozápad až po obec. V tomto údolí na sva-

Obr. 4.
Nález idolu zo Senice.

Obr. 5. Kamenné nástroje: 1. 2 - Kunov, 3 - Rybky, 4 - Unín, 5 - Koválovec, 6 - Vidovany, 7. 8 - Jablonica.

hoch obrátených k juhu v polohe Vinohrady podľa zprávy Vl. J a m á r i k a je výrazne vidieť tmavo sfarbené plochy. Pri povrchovom zbere sa tam našli črepy volútovej keramiky (sivé, zdobené, silnostenné), ako aj kamenný klin.

Pri obci Dojč v polohe Jasenová (na miernych dunových vyvýšeninách pri ceste z Dojču do Štefanovej) našli sa charakteristické lengyelské črepy a dva fragmenty kamenných sekeriek.

V obci Hlboké objavil V. Š e m m e r tiež lengyelské sídlisko. Niekoľko črepov tehlovočervenej farby má plastické valcovité pupáky. Spolu s nimi sa našli dve ploché sekerky a niekoľko pazúrikových odštepok.²¹

Vo Vieske sa našli popri lengyelských črepoch dve ploché sekerky a kamenný sekeromlat obdĺžnikového tvaru.²² Z Viesky pochádza aj fragment nádoby s nôžkou, ktorá má analógie v moravskej pomaľovanej keramike (ulož. v Slovenskom múzeu).

Osobitnú pozornosť si zaslúži idol (?) zo Senice, ktorý sa našiel roku 1943 pri stavbe továrne na umelý hodváb. Pravdepodobne ide o idol kamenný, na ktorom je znázornená ľudská postava iba v obryse (obr. 4). Idol možno zaradiť medzi kamennú eneolitickú, veľmi štylizovanú kultovú plastiku.²³ Rozmery a bližší opis idolu nemožno overiť, pretože sa nachádza v neznámej súkromnej zbierke.

Cieľom tejto práce je ukázať hustotu osídlenia severnej časti západného Slovenska v mladšej dobe kamennej. Preto lokality a nálezy získané povrchovým zberom považujem za potrebné doplniť súpisom lokalít s kamennou industriou. Kamenné nástroje sú predzvestou zistenia neolitických alebo eneolitických osád. Doteraz známe, ale nepreskúmané náleziská dokumentuje mapka (obr. 2), na ktorej sú vyznačené lokality z mladšej doby kamennej a lokality s nálezmi kamenných nástrojov. Uvádzam ich stručný prehľad.

Kamenný sekeromlat s vyhraneným tylom sa našiel r. 1938 v Brezovej pod Bradlom v polohe Štvrtník. Pravdepodobne nejde o ojedinelý nález, nakoľko spolu s ním bola Slovenskému múzeu odovzdaná vázovitá nádobka,²⁴ ktorá je vyobrazená a kultúrne začlenená do ludaníckej skupiny v práci B. N o v o t n é h o Slovensko v mladšej dobe kamennej.²⁵ Nádobka a sekeromlat sú doteraz jedinými dokladmi z pohrebiska na tomto území.

Väčšie množstvo kamenných nástrojov (25 celých a 3 zlomky) sa nachádza v súkromnej zbierke profesora v. v. A d a m i š a vo Vrbovciach. Kamenné nástroje pochádzajú zo zberov v katastri obce Vrbovce. Podľa zprávy majiteľa, ktorý kamenné nástroje získal pred rokmi od miestnych občanov, niektoré pochádzajú z údolia potoka Malina, z polôh Pod hájom a Za srázom. V zbierke sa nachádza vysoký kopytnatý klín čiernej farby s rovnou základňou a oblým vrchom (d 8,5 cm), ploché sekerky s jednostranne alebo dvojstranne zbrúseným ostrím, kamenný sekeromlat, kamenná motyka (d 9,5 cm, š 5,5 cm, v 2,5 cm) a zlomok podobnej motyka. Tieto motyka majú analógie v osade obce Dubovce - Vidovanoch (obr. 5: 6).

Ďalšia zbierka kamenných nástrojov pochádza z Lopašova. Jej časť sa nachádza v zbierkach Slovenského múzea, časť v Krajskom múzeu v Trnave. V Slovenskom múzeu je vysoký kopytnatý klin, v priereze trojuholníkového tvaru, s ostrím obojstranne zbrúseným (v 1,5 cm, d 7,5 cm, š 1,5 cm), ktorý má analógie v Šaci.²⁶ Z Lopašova pochádza aj sekerka so zúženým tylom, obojstranne zbrúseným ostrím a vyhranenými bokmi, poškodená sekerka toho istého tvaru a fragment mlatu. Mlat je plochý, s rovnou základňou a vyhladenými bokmi, s kruhovým otvorom v strede a so stopou vŕtania na zúženom tyle (v 1,5 cm, d 6,5 cm, š 2,3 - 4,2 cm).

Zbierka kamenných nástrojov z Prietržky je uložená v SNM v Martine.²⁷

V Gbeloch sa r. 1960 našiel fragment kamen. sekeromlatu (je v OVM v Skalici).

Pomerne veľa kamenných nástrojov získal V. Š e m m e r z okolia Jablonice. Medzi staršie nálezy patria dve sekerky s vybrúsenými bokmi a malý klin.²⁸ Z nových zberov získal tri ploché sekerky s vybrúsenými bokmi a obojstranne zbrúseným ostrím. Jedna z nich sa našla v polohe Padzelky. Medzi nimi vyniká plochá sekerka s vybrúsenými bokmi, veľkých rozmerov, obdĺžnikového tvaru (v 3 cm, š 4 - 6,5 cm, d 20 cm; obr. 5: 7). Spolu s nimi sa našiel sekeromlat s otvorom pri tyle (v 5 cm, š 7,5 cm, d 23,5 cm; obr. 5: 8) a sekeromlat srdcovitého tvaru z rohovca.²⁹

Viac nástrojov sa našlo tiež v obci Unín. Iba pri kopytnatom klíne je známe lokalita (Zámčisko). Ostatné nemajú bližšie určené náleziská. Je to nepravdivý sekeromlat a diskovitý mlat na jednej strane poškodený, takže má srdcovitý tvar, s otvorom skoro v strede (Ø 9,5 cm, v 3,5 cm; obr. 5: 4).

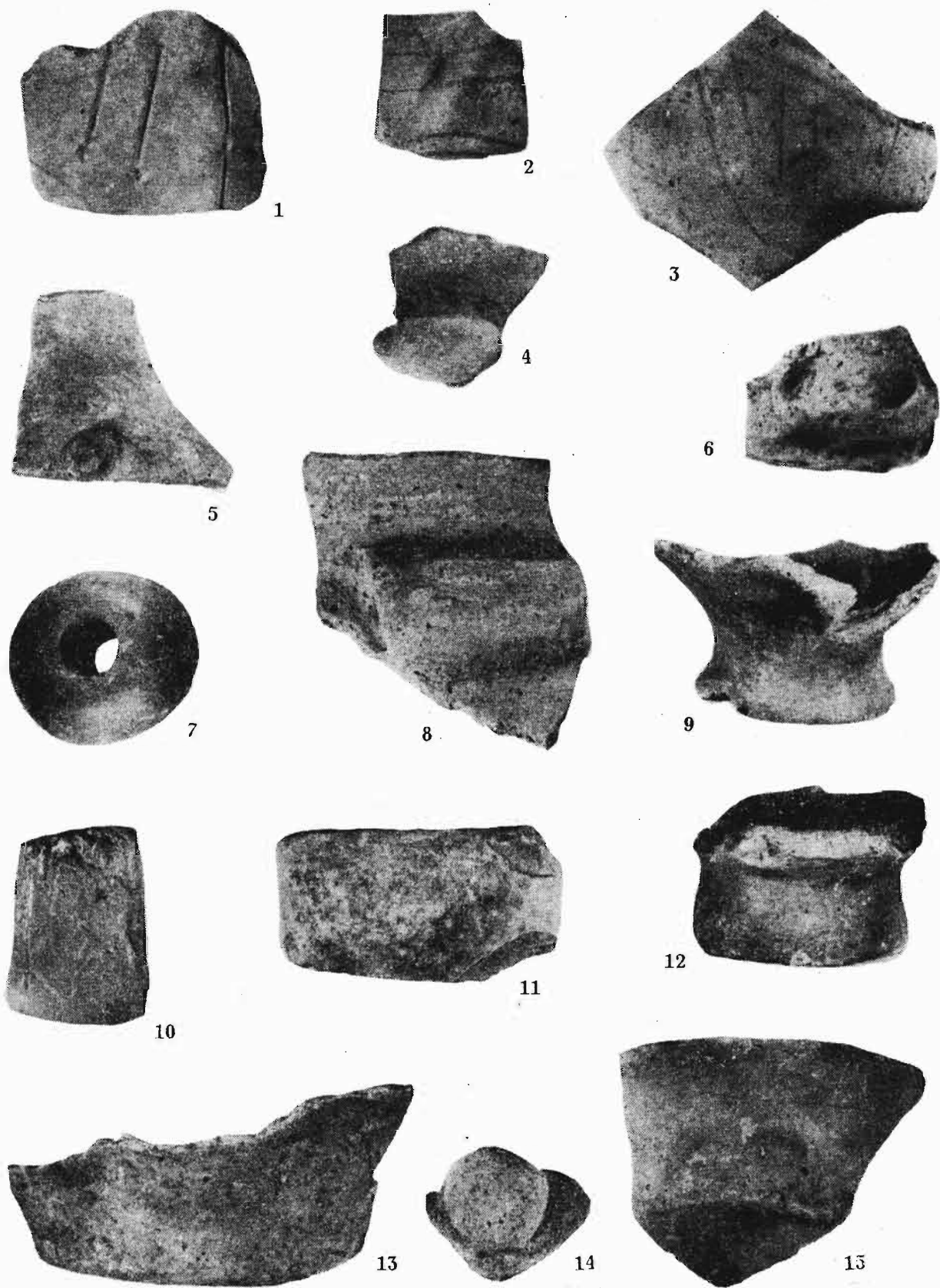
V Koválovci sa našla plochá sekerka so zbrúsenými bokmi. Zaujímavý je nález trojuholníkového mlatu s otvorom v strede (v 6 cm, š 9 cm, d 11,5 cm; obr. 5: 5).

V katastri obce Vlčkovany získal K. A n d e l z polohy Otočkova sekeromlat nepravdivného tvaru s otvorom v strede. Ďalší sekeromlat našiel v Petrovej Vsi.³⁰

V obci Smolinské V. Š e m m e r našiel sekerku lichobežníkového tvaru.³¹

Medzi najnovšie prírastky Slovenského múzea patrí kamenná sekerka z obce Čáry (v 3 cm, š 2,5 cm, d 13 cm) a kamenná motyka z obce Vidovany, ktorá sa našla r. 1954 pri povrchových úpravách pri potoku. Motyka je obdĺžnikového tvaru, má pribrúsené boky, obojstranne zbrúsené ostrie a otvor bližšie k tylu (v 2,3 cm, š 6,7 cm, d 11,3 cm; obr. 5: 6).

Pomerne veľký počet kamenných nástrojov získaných zo spomenutej oblasti potvrdzuje doterajší názor, že v mladšej dobe kamennej sa nástroje zhotovovali zo suroviny miestneho pôvodu. Kamenné nástroje sú zhotovené z pleskovca, amfibolitu a rohovca, teda z materiálu, ktorý sa nachádza na povrchu Malých Karpát.

Obr. 6. Kunov, okr. Senica. Neolitické črepy a kamenné nástroje.

Záverom môžeme konštatovať, že územie severnej časti západného Slovenska, ktoré nemá najvýhodnejšie prírodné prostredie pre poľnohospodárstvo, bolo v mladšej dobe kamennej pomerne husto osídlené roľníckym ľudom s keramikou volútovou (ako v Skalici, Čáčove, Kunove, Rybkách, Smrdákoch. Dojči a Senici) a s keramikou lengyelskou (ako v Holiči, Čáčove, Vieske, Rybkách, Smrdákoch, Hlbokom, Brezovej pod Bradlom). Archeologický výskum na náleziskách, najmä v Kunove, priniesie veľa nových poznatkov k problematike osídlenia západného Slovenska v mladšej dobe kamennej.

POZNÁMKY A LITERATÚRA

- 1 Nálezové zprávy z prieskumov archeologického oddelenia Slovenského múzea sú uložené v Slovenskom múzeu v Bratislave a v AÚSAV v Nitre.
- 2 E i s n e r J., Prehistorický výskum na Slovensku a Podkarpatské Rusi r. 1932 - 1933, SMSS XXVII-XXVIII, 1933 - 1934, 169. T e n i s t ý, SMSS XXIX, 1935, 55.
- 3 K r a s k o v s k á Ľ Nálezy volútovej keramiky z Čáčova na Slovensku, AR XI, 1959, 780 - 782, 803.
- 4 E i s n e r J., Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 24.
- 5 Š e m m e r V., Archeologické nálezy v Čáčove (okr. Senica n/M.) r. 1937, SMSS XXXIV-XXXV, 1940-41, 137 - 139.
- 6 Výročná zpráva za rok 1937 Spoločnosti slovenského vlastivedného múzea v Bratislave, Bratislava 1938, 13.
- 7 Inv. čís. 4441-82.
- 8 K r a s k o v s k á Ľ., l. c., 781, 803.
- 9 Q u i t t a H., Zur Frage der Ältesten Bandkeramik in Mitteleuropa, WPZ XXXVIII, 1960, 154. T i c h ý R., K nejstarší volutové keramice na Moravě, PA LI, 1960, 415 n.
- 10 E i s n e r J., l. c., 14, 15, tab. III. C h r o p o v s k ý B., Príspevok k problematike neolitického osídlenia záp. Slovenska, SIA VI-1, 1958, 21 - 38.
- 11 P o r u b s k ý J., Hroby z mladšej doby kamennej vo Výčapoch-Opatovciach, okres Nitra, AR VII, 1955, 437 - 443, 465, 466.
- 12 P o r u b s k ý J., l. c., 438, 440, 465.
- 13 B á r t a J. - P a v ú k J., Lengyelské sídlisko na "Vrškoch" pri Dolnej Strede, AR XI, 1959, 483.
- 14 N o v o t n ý B., Slovensko v mladšej dobe kamennej, Bratislava 1958, 30, 34.
- 15 B á r t a J. - P a v ú k J., l. c., 482 - 488.
- 16 P i c h l e r o v á M., Najstaršie osídlenie Záhoria, Pamiatky a múzeá VIII, 1959, -107.
- 17 L i c h a r d u s J., Kamenné nástroje na Slovensku a ich hlavné typy, AR XII, 1960, 858.
- 18 E i s n e r J., SMSS XXIX, 1935, 60.
- 19 Sekeromlat získal r. 1956 prof. R í z e k a je uložený v dejepisnom kabinete Jedenástročnej strednej školy v Senici.
- 20 E i s n e r J., Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 29.
- 21 Nálezy sa nachádzajú v školskej zbierke v Jablonici.
- 22 Zprávy památkové péče I, 1937, zošit 8, str. 15. Pozri pozn. 6.

- 23 N e u s t u p n ý J. a kolektív, Pravěk Československa, Praha 1960, 152.
- 24 Výročná zpráva za rok 1937 Spoločnosti slovenského vlastivedného múzea v Bratislave, Bratislava 1938, 13.
- 25 N o v o t n ý B., l. c., tab. XXXVIII: 1.
- 26 N o v o t n ý B., l. c., obr. 3, 4.
- 27 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Historica Slovaca III-IV, 1945-1946, 26.
- 28 E i s n e r J., SMSS XXVI, 1932, 71; SMSS XXIX, 1935, 61; SMSS XXX, 1936, 72.
- 29 Nálezy sú uložené v školskej zbierke v Jablonici.
- 30 E i s n e r J., SMSS XXIX, 1935, 60. T e n i s t ý, Archeologický výzkum podniknutý Vlastivedným museem slovenským v Bratislave v roce 1934, Bratislava VIII, 1934, 432.
- 31 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Výskumy Štátneho archeologického ústavu v Turč. Sv. Martine r. 1946 a 1947, Historica Slovaca VI-VII, 1948-1949, 272.

NEOLITHISCHE SIEDLUNGSDENKMÄLER AUS DER UMGEBUNG VON SENICA

MAGDA PICHLEROVÁ

Zu den Mitarbeitern der archäologischen Abteilung des Slowakischen Museums in Bratislava gehört Vladimír J a m á r i k, Lehrer in Senica. Er unternimmt in der Umgebung seiner Arbeitsstätte archäologische Forschungsarbeiten auf der Oberfläche. Das Ergebnis dieser Oberflächenforschungen ist die Ermittlung von Lokalitäten aus der jüngeren Steinzeit, wie z. B. Kunov, Sotina (Gemeinde Senica), Rybky (Gemeinde Rohovské Rybky), Smrdáky. Diese Lokalitäten befinden sich auf jenem Gebiet, wo die wichtige Verbindungsstrasse aus Mähren durch den Jablonica-Pass in die donauländische Tiefebene führte. Bekannt sind von den älteren Fundstellen die Lokalitäten mit Linearbandkeramik in Skalica, Čáčov und mit dem Fundstoff der Lengyel-Kultur in Holíč, Čáčov und Vieska. Die neu aufgedeckten Fundstellen ergänzen das Bild der Gebietsausbreitung dieser beiden Kulturen. Die Mehrzahl des Scherbenmaterials wurde in Kunov, in der Flur Odseničie, vorgefunden, wo Scherben aus der ältesten Phase der Kultur mit Linearbandkeramik erfasst wurden (Abb. 6: 1-3). In der Flur Medzikružie, Výjazd und Záhrobie wurden Keramikscherben der Lengyel-Kultur gefunden (Abb. 1). Unter den Tonscherben der Gebrauchskeramik (Abb. 6: 4-6, 8, 9, 12-15) fand man auch ein Miniaturgefäßchen von Kultbedeutung (Abb. 3). Hier auf dieser Lokalität wurden auch Steingeräte in grosser Anzahl aufgedeckt (Abb. 5: 2 und Abb. 6: 7, 10, 11).

Weitere Spuren von Besiedlung der Bevölkerung mit der Lengyel-Keramik wurden durch Lesefunde in der Ortschaft Rybky (Gemeinde Rohovské Rybky), in der Gemeinde Smrdáky und im Kataster der Gemeinden Štefanov, Dojč, Hlboké und Vieska belegt, wo neben Gefässscherben auch Steingeräte (teils gut erhalten und ganz, teils in Fragmenten) gefunden wurden. Von besonderem Interesse ist das Idol(?) aus Senica (Abb. 4), das im Jahre 1943 bei der Aufbau einer Kunstseidenfabrik geborgen wurde. Allem Anschein nach handelt es sich um ein Steinidol, das die Umrisse einer Menschengestalt darstellt. Die genauere Beschreibung des Idols ist zur Zeit nicht möglich, da es in einer unbekannten Privatsammlung aufbewahrt wird.

Diese Studie setzte sich als Ziel auf die Siedlungsdichte des Nordteiles der südwestlichen Slowakei in der älteren Steinzeit hinzuweisen. Aus der Karte (siehe Abb. 2) ergibt sich die Siedlungsdichte dieses Gebietes. Auf der Karte werden auch die Fundstellen mit Steingerätfunden bezeichnet.

Zur Ergänzung der Angaben über Fundstellen und Lesefundstoff gibt die Autorin eine kurzgefasste Beschreibung jener Fundstellen an, wo Steinartefakte bisher erfasst wurden (Brezová pod Bradlom, Vrbovce, Lopašov, Jablonica, Prietržka, Koválovce, Unín, Vlčkovany, Petrova Ves, Smolinské, Čáry und Vidovany).

Am Ende kann man feststellen, dass der Nordteil der südwestlichen Slowakei, der keine besonders günstige Landschaft für Ackerbau darbietet, in der jüngeren Steinzeit verhältnismässig dicht sowohl von der bäuerlichen Bevölkerung der Linearbandkeramik (wie z. B. in Skalica, Čáčov, Kunov, Rybky, Smrdáky, Dojč und Senica), als auch von jener der Lengyel-Keramik (wie z. B. in Holíč, Čáčov, Vieska, Rybky, Smrdáky, Hlboké und Brezová pod Bradlom) bewohnt war.

Eine archäologische Forschungsgrabung, vor allem in Kunov, dürfte viele neue Erkenntnisse zur Problematik der Besiedlung der Westslowakei in der jüngeren Steinzeit erbringen.

Übersetzt von Z. Lányiová

NEOLITICKÉ OSÍDLLENIE VEĽKÝCH HOSTÍ

JÁN LICHARDUS

Veľké Hoste (okres Topoľčany) ležia v kopcovitom teréne horného Ponitria, na východnom úpätí Inoveckých vrchov, v priestore Nitrianky, jedného z prítokov Nitry, medzi ktoré patrí i najbližší potok Livinka, pretekajúci juhozápadnou časťou katastra obce. Územie horného a stredného Ponitria bolo pomerne kompaktné osídlené ľuďmi lengyelskej kultúry; okrem Veľkých Hostí (berúc do úvahy len najbližšie lokality, žiaľ, nateraz pevne nedatovateľné) poznáme lengyelské nálezy v Pochabanoch, Nemečkoch, Ostraticiach, ako i Radošine a Behynciach, ktoré korešpondujú s nálezmi na Považí a určujú vlastne vzťahy s moravsko-slovenskou skupinou maľovanej keramiky.¹ Spomenuté osídlenie a vytváranie lokálnych skupín vlastnej lengyelskej kultúry môžeme sledovať i v protiklade s geograficky nižšie koncentrovanou tzv. lužianskou skupinou, ktorá je jednou z facies vlastnej lengyelskej skupiny s analógiami k Bicske.² Problémy osídlenia Veľkých Hostí sú prínosom do problematiky lengyelského okruhu i v tom zmysle, že nachádzame tu jasne vyhranenú staršiu fázu "moravsko-slovenskej maľovanej" keramiky (Lengyel I), ktorá prežíva v geografickom tzv. nelužianskom prostredí, a tak doplňuje niektoré predchádzajúce názory o zásahu tejto kultúry na Slovensko i v tomto smere. Význam lokality spočíva i v riešení niektorých ekonomických otázok a vlastnej sídelnej problematiky vrcholnej fázy neolitu.

O prvé nálezy zachranou ohrozeného materiálu vo Veľkých Hostiach sa zaslúžil externý spolupracovník AÚSAV Jozef P o r u b s k ý st., zásluhou ktorého je osídlenie lengyelskej kultúry v súčasnosti doložené v katastri obce vo viacerých polohách, vzdialených od seba len niekoľko kilometrov alebo i tesne vedľa seba. V literatúre doteraz bola známa jedine poloha pri lese Chrastky, kde J. P o r u b s k ý ml. pri výskume slovanských mohýl našiel v zásype mohyly i lengyelské črepy.³ Súčasne sa prišlo pod mohylovým zásypom v hĺbke 50 cm na ohnište s množstvom uhlíkov a prepálenej hliny, črepy so zobákovitými uchami a hrubými pupkami. V tejto polohe, neďaleko spomínaného výskumu, zistili sa pri oraní obrisy sídliskových jám a okrem črepového materiálu z hrubej atypickej nezdobenej keramiky doložená je i štiepaná industria. Spomenutá poloha leží v juhozápadnej časti katastra obce v blízkosti potoka Livinka. Nálezy nachádzame i v tesnej blízkosti dediny, často hlavne pri výkope základov; napr. pri výkope pivnice pre dom J. Lobotku v hĺbke 80 - 170 cm našiel sa nezdobený lengyelský keramický materiál a 55 kusov štiepanej industrie z rohovca, pazúrika, jaspisu a obsidiánu.⁴ Materiál tohto charakteru našiel sa i pri stavbe hospodárskej budovy neďaleko miestnej tehelne.⁵

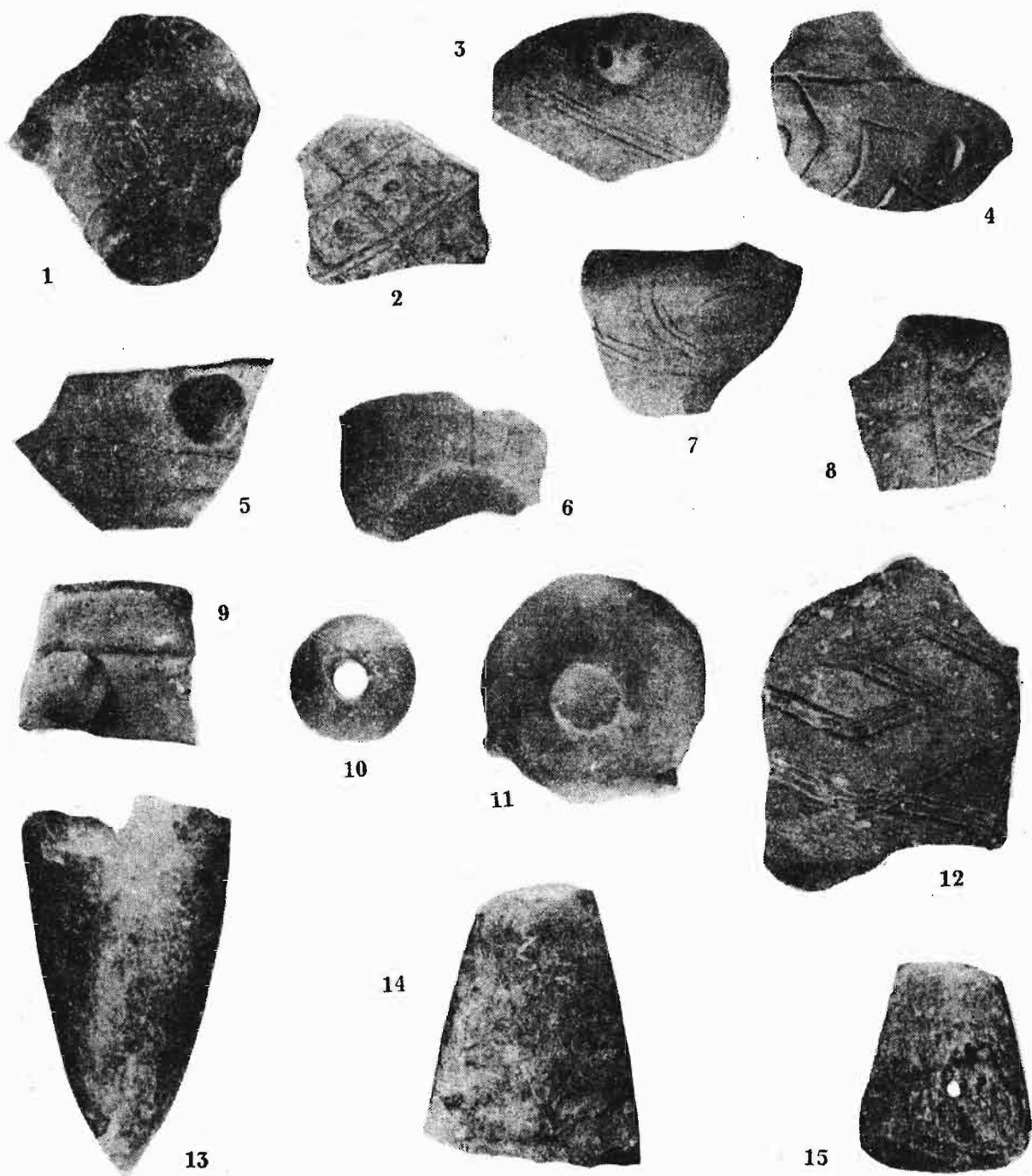
Hlavné, materiálove známejšie osídlenie môžeme sledovať napravo od hlavnej cesty Veľké Hoste - Zlatníky, v polohách "Za humnami" a "Na dolinkách". V prvej polohe, situovanej severozápadne od obce, nachádzame lengyelské osídlenie na ploche 300 x 500 m. Sídliskové objekty sa po hlbokéj orbe črtali pomerne jasne a na

ich povrohu sa nachádzal hojný keramičný materiál a kamenná industria. Presnú lokalizáciu objektov pre pokročilé poľnohospodárske práce nebolo možné dokonale sledovať, ale nachádzame ich na celej ploche či už vedľa oesty, alebo na opačnom konci polohy vedľa starého potoka. Najväčší počet charakteristických nálezov nachádzame však v polohe "Na dolinkách", ktorá sa v severozápadnom smere organicky napája na predchádzajúce sídlisko. Konfiguráciou terénu sú obidve polohy pre osídlenie typické; tvoria mierne vyvýšeniny, prechádzajúce pozvoľna v krátke rovinky. Nálezy z tejto polohy nie sú jednotné a boli získané v priebehu niekoľkých rokov. Patria sem aj staršie nálezy, získané výkopom pre stĺp elektrického vedenia; v jame o rozmeroch 80 x 100 cm na profile bolo badať stratigrafiu so 40 cm hrubou vrstvou ornice, na ktorú nadväzovala kultúrna vrstva s črepovým materiálom, siahajúca až do hĺbky 116 cm. Pod touto vrstvou bolo vidieť ešte ohnište a množstvo mazanice.⁶

Pri záchrannom prieskume na základe starších zberov J. P o r u b s k é h o sledovali sme roku 1961 na spomenutých miestach po hlbokej orbe sídliskovú situáciu, ktorá sa v istom zmysle javila veľmi plasticky. Podarilo sa nám zachytiť spolu 23 objektov ľadvinovitého tvaru, ktoré pravdepodobne, až na jeden, patria do neolitu. Vzdialenosti medzi jednotlivými objektmi nie sú pravidelné a badať i určitú kumuláciu, čo prirodzene nemôže vylúčiť, že ide prípadne i o dve sídliská v tej istej polohe. Sídlisko predstavuje pozoruhodnú problematiku osídlenia v staršej i mladšej fáze, ktorú snáď zjemňuje i uvedená čiastočná stratigrafia, náhodne zachytená i napriek pravdepodobnému zničeniu časti sídliska lužickými a slovanskými zásahmi. Spomínané neolitické objekty sa prevažne kumulujú v hornej, vyvýšenej časti terénu. V spodnej časti pri starom potôčku, kde sa doteraz lengyelský materiál nenašiel, bude pravdepodobne situovaná hlavná časť lužických nálezov, z ktorých je doteraz zachytiteľný jedine sídliskový nález v blízkosti objektu 23. S lužickými nálezmi možno viesť paralelu s doteraz preskúmaným pohrebiskom v polohe pri lese Chrastky; tento predpoklad môžeme vzťahovať snáď i na slovanské nálezy v obidvoch polohách ("Na dolinkách" a pri lese Chrastky).

Pre lengyelskú kultúru je charakteristická veľká hustota osídlenia. V katastri Veľkých Hostí na rozlohe niekoľkých štvorcových kilometrov nachádzame najmenej päť zistených sídlisk. Na problematiku v tomto smere pri nálezoch moravsko-slovenskej maľovanej keramiky na Morave upozornil V. V i l d o m e c; napr. v Střeliciach sa zistilo osem, v Boskovštejne sedem rôznych osád.⁷ Na Slovensku, i keď nateraz je málo preskúmaných neolitických sídlisk, tento charakteru sú lokality Veľké Kostolany⁸ a Nitriansky Hrádok,⁹ kde došlo k niekoľkonásobnému osídleniu. V. V i l d o m e c sa domnieval, že sťahovanie zapríčinilo extenzívne hospodárenie a pastiersky spôsob života. Tento predpoklad možno pravdepodobne vzťahovať i na Veľké Hoste, v problematike osídlenia ktorých nemožno počítať so súčasným osídlením na takom veľkom priestore. Podľa rozlohy osídlenia sa zdá, že i nálezy v obidvoch polohách "Za humnami" a "Na dolinkách" nie sú jednotné, ale že minimálne v každej z nich sú dve sídliská. Podľa doterajšieho poznania materiálu môžeme sa domnievať, že najstaršia fáza - Lengyel I - je doložená v polohe "Na dolinkách" a ostatné fragmenty predstavujú väčšinou nateraz nedatovateľné nálezy. Podľa uvedenej situácie vidíme, že i keď ide o nálezy nepochádzajúce zo systematického výskumu, vymykajú sa z rámca bežného zberového materiálu a umožňujú niektoré závery v otázke celkovej interpretácie neolitického osídlenia.

Na Slovensku doteraz neboli známe v staršej fáze moravsko-slovenskej maľovanej keramiky celé tvary keramiky; zapríčiňoval to pravdepodobne i nedostatok

Obr. 1. Velké Hoste; zdobená keramika a kamenné nástroje.

systematický výskum neolitických lokalít a nie veľmi husté homogénne osídlenie. Z lokality Velké Hoste máme zachované dve neúplné nádoby, ktoré sa zaraďujú medzi prvé celé tvary u nás. Predovšetkým je to fragment malej dvojkoníckej nádoby s rytou výzdobou v podobe dvoch spojených špirál umiestnených v spodnej i vrchnej časti (obr. 1: 1); v mieste konického členenia sú drobné neforemné plastické výčnelky. Na povrchu rytej výzdoby možno rozpoznať stopy žltej farby, ktorá kontrastuje a červenakavým základom. Materiál nádoby je veľmi zrnitý, nedobre vypálený. Analógiu k tomuto tvaru, avšak bez výzdobných súvislostí, nachádzame v Střeliciach-Kloboučku na Morave.¹⁰

Charakteristický je črep z hornej časti pravdepodobne amforovitej nádoby so zdobenou rytou kľukatkovou líniou (obr. 1: 12); systém pomaľovania je použitý podobne ako pri predchádzajúcom fragmente. Výzdobná kombinácia je červeno-žltá, nachádzame ju i na ostatných tenkostenných tvaroch; podľa J. P a l l i a r d i h o i Fr. V i l d o m c a je typická pre staršiu fázu moravsko-slovenskej maľovanej keramiky na Morave (Střelice-Klobouček, Střelice-Bukovina¹¹).

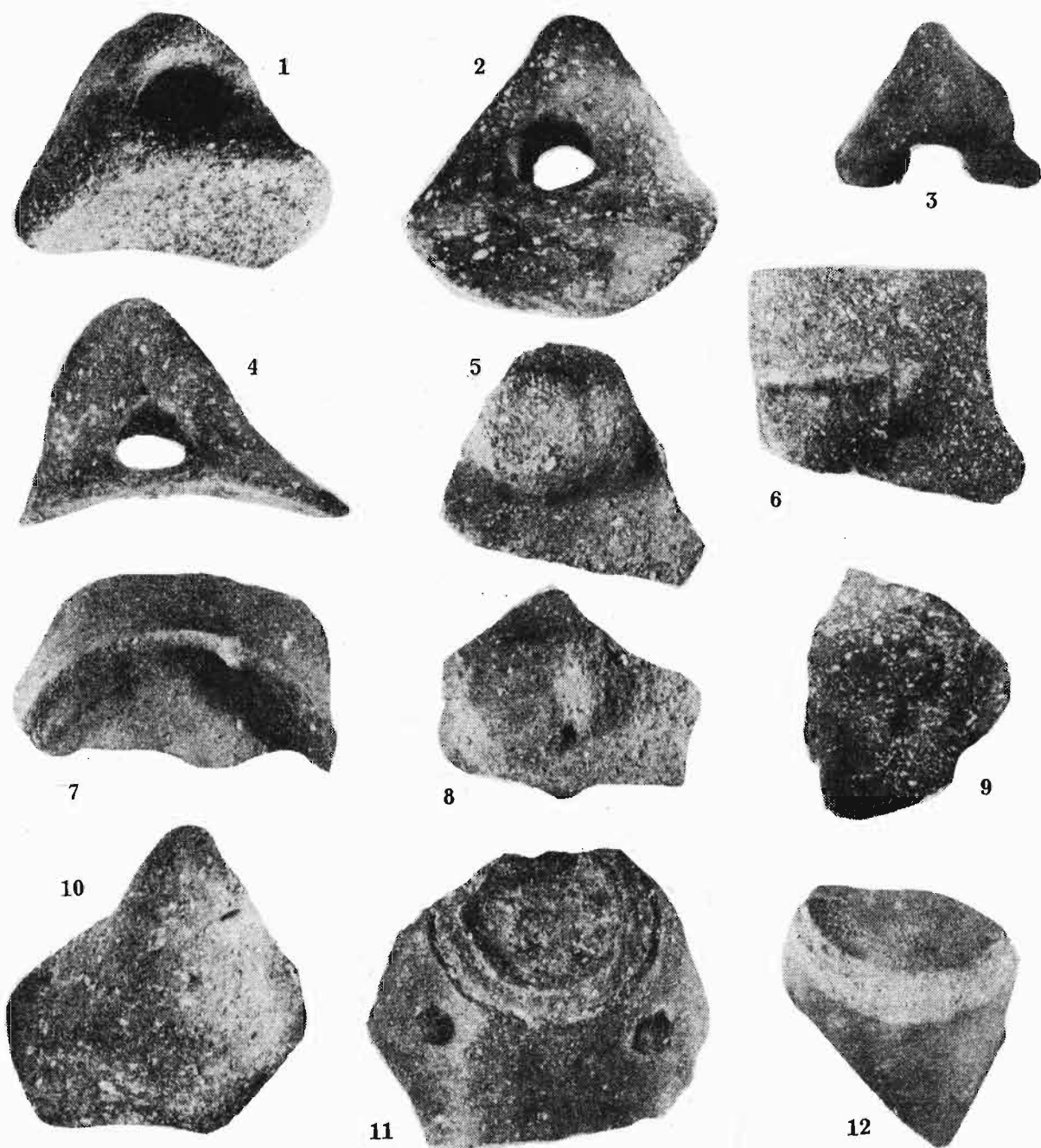
Rytá výzdoba v niektorých prípadoch býva kombinovaná s plastickými výčnelkami. Z veľkých Hostí poznáme črep zdobený rytými geometrickými líniami v mieste hranenia, s drobným, horizontálne prevíraným, guľovitým výčnelkom, organický zapadajúcim do rámca výzdoby (obr. 1: 3). Veľmi príbuzný tomuto fragmentu je nález z Nitrianskeho Hrádku, kde poznáme tak isto zásahy staršej fázy.¹²

Osobitnú pozornosť si zasluhuje črep z nádoby, zdobenej po celej ploche plytkými, kolmo na seba nadväzujúcimi líniami, vytvárajúcimi drobné kosoštvorce, v strede ktorých sú kruhové jamky, vytvorené pravdepodobne pomocou dutej kostičky (obr. 1: 2). Fragment sa vymyká z rámca bežných nálezov moravsko-slovenskej maľovanej keramiky na našom území i v Dolnom Rakúsku. Spôsob výzdoby tohto druhu je typickejší pre oblasť východného Maďarska a snáď i časti Slovenska, kde ho nachádzame v inventári lengyelského okruhu skupiny Csóka.¹³ I keď v celkovej koncepcii vytvárania lengyelských skupín nevylučujeme vplyvy skupiny Csóka a jej zásah na Slovensko, v tomto prípade sa domnievame, že ide len o prvky tejto skupiny, prenesené snáď za pomoci potiskej kultúry.

Pri celkovom hodnotení výzdoby spomenutých fragmentov považujeme za dôležité upozorniť zvlášť na výskyt špirálovej výzdoby, ktorú v klasickom okruhu staršej fázy moravsko-slovenskej maľovanej keramiky nepoznáme. Analógie nachádzame skôr v juhovýchodnej časti Európy. Prítomnosť tohto prvku nemôžeme nateraz bezpečne vysvetliť ani zhodnotením a poukázaním na staršie skupiny v Karpatskej kotline, a hlavne na Slovensku.

K tenkostennej keramike patria i nezdobené tvary, v niektorých prípadoch s plastickými výčnelkami pod okrajom (obr. 1: 9). Dná sú mierne konkávne zahĺbené dovnútra (omfalos), čím spevňujú stabilitu nádoby (obr. 1: 6). K tejto keramike patrí i druhá, fragmentárne zachovaná miskovitá nádobka s protiahlymi plastickými výčnelkami (obr. 1: 11). Materiál tenkostennej keramiky nie je jednotný, vedľa svetlohnedého vyskytuje sa i celkom tmavý. U niektorých tvarov môžeme sledovať zvláštnu úpravu povrchu (engoba). Celková tektonika materiálu nie je analogická klasickým tvarom na Morave, ale je podmienená miestnymi vlastnosťami hrnčiarskej hliny i spôsobom výroby. Tento poznatok nás usmerňuje pri riešení rozsahu osídlenia najstaršej fázy moravsko-slovenskej maľovanej keramiky (obr. 1: 4, 5, 7, 8) a stavia predpokladané importy z Moravy do nového svetla.

Hojná je hrubá úžitková keramika. Z jej tvarov síce nemáme vo Veľkých Hostiach zachovanú rekonštruovateľnú nádobu, ale fragmenty umožňujú aspoň poukázať na niektoré typy. Fragmentárny keramický materiál s rohatými (zobákovitými) uchami pochádza predovšetkým z putní. Tvary týchto úch sú rozličné: od zahrotených, zobákovite ukončených k nezahroteným, temer rovným, s rôznymi variantmi (obr. 2: 1-4 a obr. 3: 5-10). Po technickej stránke sú uchá starostlivo vypracované, no poznáme i jednoduché tvary (obr. 3: 12, 13), zhotovené osobitne a po vypracovaní nádoby pripojené na jej povrch. Tento technický postup je v lengyelskej kultúre bežný a stretávame sa s ním i v lužianskej skupine, podobne ako s úmyselným zabrusovaním fragmentov úch po poškodení nádoby; takéto uchá slúžili pravdepodobne pri výrobe novej keramiky (obr. 2: 1-4 a obr. 3: 9). Tvary rohatých úch neumož-

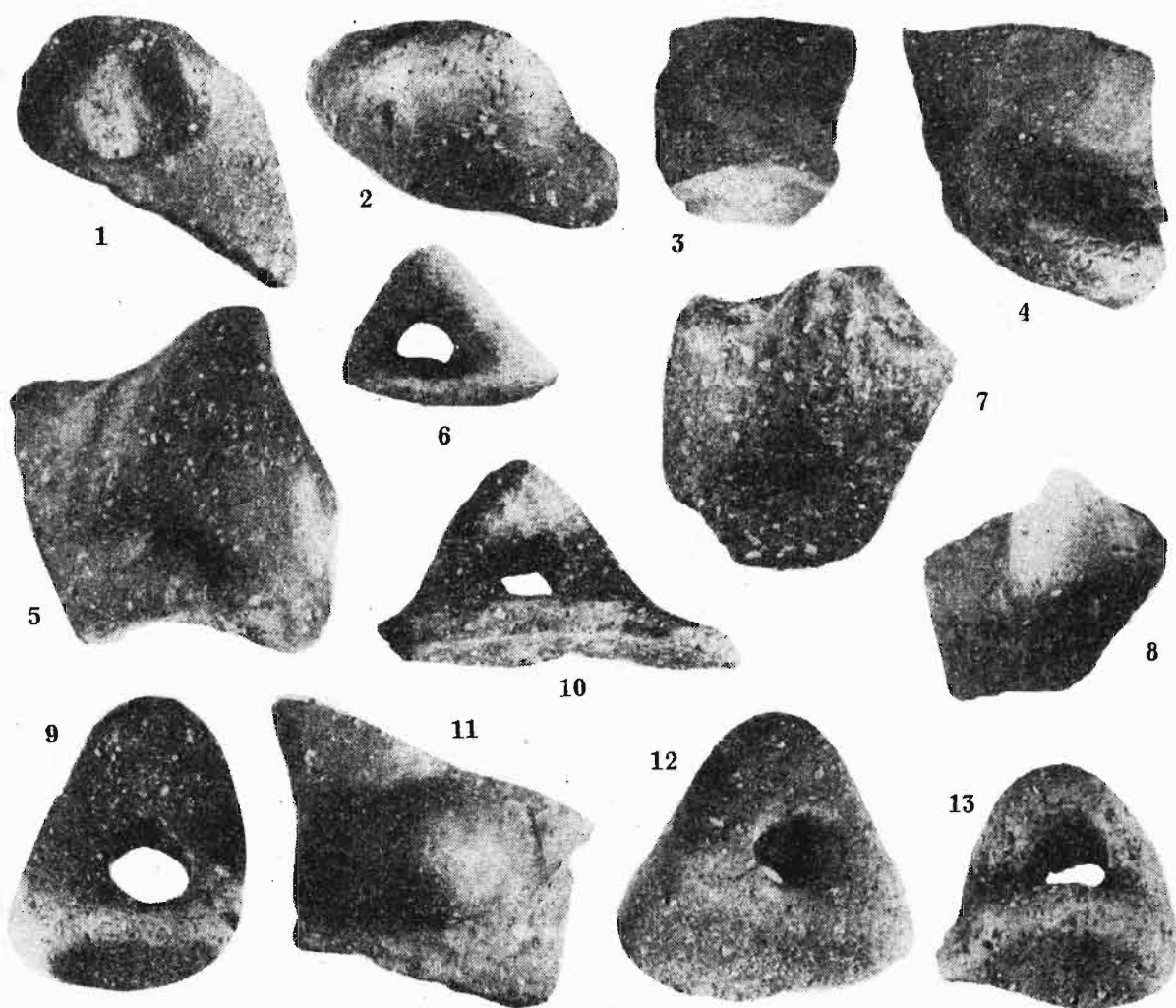

Obr. 2. Velké Hoste; úžitková keramika.

ňujú však datovanie do jednotlivých fáz, keďže najmä putňovité tvary nádob sú v neolite veľmi priebežné.¹⁴

Repertoár plastickej výzdoby dopĺňujú jednoduché guľovité výčnelky, úplne neforemné i čiastočne zahrotené alebo dovnútra vytiahnutý zobákovitý výčnelok (obr. 2: 10). Guľovité výčnelky a ich varianty sú často i neprevrätané a tvoria nepravé uchá (obr. 2: 8).

Väčší počet tvarov reprezentujú misky na nôžke, s kónickou alebo úplne rovnou, temer valcovitou nôžkou. Po poškodení nádobky sa jej hrany obrúsili a používala sa ako obyčajná miska. Poznáme však i použitie dutej nôžky ako pohárika (obr. 2: 11, 12).

Obr. 3. Velké Hostě; užitková keramika.

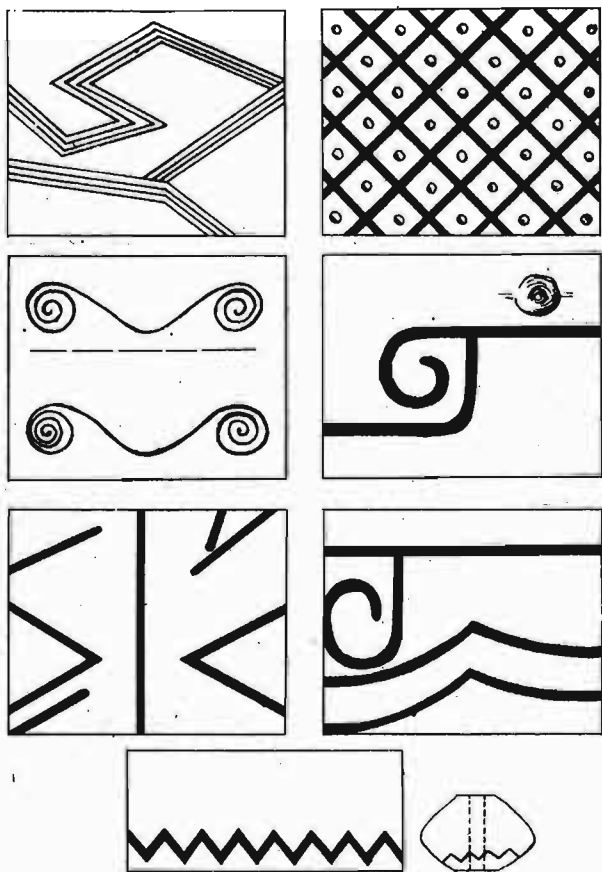
Materiál hrubej keramiky je prevažne svetlohnedý, tmavý až čierny, premiešaný s kamienkami. Fragmenty majú drsný povrch a sú zle vypálené.

Zhrňujúc poznatky o užitkovej keramike z Veľkých Hostí, môžeme osobitne poukázať na misky na nôžke, hrncovité a putňovité tvary.

Ku keramickému materiálu patrí i hlinený nepravidelný dvojkonický korál, na jednej časti sploštený, zdobený rytou vlnovkou (obr. 1: 10).

Hladená kamenná industria z polôh "Za humnami" a "Na dolinkách" nepredstavuje príliš veľkú kolekciu ani počtom, ani typologicky. Charakteristické sú zvlášť sekerky z kryštalickej bridlice domácej proveniencie, prevažne lichobežníkového tvaru, šedej alebo šedozelenej farby (obr. 1: 14, 15); ich rozmery sú menšie a pohybujú sa okolo 7 cm. Sekerky sú dobre vyhladené, s rovným ostrím, alebo mierne vyhladené a rovnomerne zbrúsené. Vo väčšine prípadov patria k tzv. typu Slánska hora (typ 6-7).¹⁵ Najstaršie tvary plochej sekerky sa tu nevyskytujú. Vyvinutá forma sekeriek typu 6-7 je typická pre mladšie obdobie neolitu. Osobitnú pozornosť si zaslúži fragment úzkeho, dokonale vyhladeného sekeromlatu so zachovanou spodnou časťou (obr. 1: 13); vrchná časť bola pravdepodobne zaoblená a sekeromlat patrí najpravdepodobnejšie k typu 13.¹⁶ Okrem hladených kamenných nástrojov na sídlisku "Na dolinkách" našlo sa veľké množstvo neolitických podloží, ktoré

sú významným dokladom rozvinutého poľnohospodárstva. Dôležité miesto však zaujíma štiepaná industria. Na sídlisku sa vyskytuje veľké množstvo surovín rôznych druhov; ich provenienciu nie je domáca,¹⁷ čo svedčí o rozvinutom výmennom obohode. Lengyelská kultúra rozvíja bohatý repertoár štiepaných nástrojov, ktoré sa doteraz vyskytovali hlavne v bukovohorskej kultúre. Príčiny tohto javu treba hľadať v nových, i keď ešte málo výrazných ekonomických vzťahoch, ktoré prvýkrát pod silným juhovýchodným vplyvom vyznievajú v bukovohorskej kultúre a prejavujú sa v maximálnom využití obsidiánu. Lengyelská kultúra preberá tieto formy a je to iste podmienené i vzťahmi bukovohorskej kultúry a okruhu maľovanej moravsko-slovenskej keramiky v širšom poňatí, o ktorých vôbec nepochybujeme, i keď tieto vzťahy nemožno chápať v prísne genetickom zmysle. Výskyt obsidiánu je v okruhu spomenutej keramiky doložený zvlášť v najstaršej fáze Ia, kým vo fáze Ib počet nálezov predstavuje len 10 % predchádzajúceho počtu.¹⁸ I napriek tomu, že triedenie F. V i l d o m c a, stavané na typologickej metóde (6 stupňov), ukazuje sa ako nie plne zdôvodnené, môžeme výskyt obsidiánu zahrňovať v tomto prípade do Lengyelu I, teda do horizontu čiastočne paralelného s bukovohorskou kultúrou. O styku horného Ponitria s bukovohorskou oblasťou svedčia nálezy tejto kultúry, z ktorých geograficky najbližšie k Veľkým Hostiam ležia Malá a Veľké Ostratice.¹⁹ Zo štiepanej industrie spomenieme po typologickej stránke zaujímavý výskyt škra- badla, obojstranne retušovaného vrtáčika, čepielky s jednostrannou alebo i oboj- strannou retušou, v ojedinelých prípadoch s priečne retušovanou terminálnou bá- zou. Výrobu na mieste dokladajú i drobné nukleusy a ešte nespracovaná hrubá su- rovina. Okrem spomenutého, ojedinele sa vyskytujúceho obsidiánu, poznáme hlavne radiolarit vo viacerých farebných odrodách.

Obr. 4. Veľké Hoste;
rozvinutá výzdoba keramiky.

Výskyt staršej fázy moravsko-slo- venskej maľovanej keramiky vo V. Hostiach obohacujú doterajšie, ešte len sporadic- ké nálezy tejto kultúry na Slovensku. V súvislosti s touto problematikou sa B. N o v o t n ý domnieval, že staršia fáza kultúry s moravskou maľovanou kera- mikou je zastúpená na juhozápadnom Slo- vensku len importom z južnej Moravy a že tu nedošlo k homogénnej osídleniu.²⁰ Do protikladu s ním stavia lužiansku sku- pinu, považovanú za najstaršiu lengyel- skú fázu na Slovensku, ktorá svojím cha- rakterom nie je totožná s kultúrou s mo- ravsko-slovenskou maľovanou keramikou. J. a E. N e u s t u p n ý vo svojich prácach pre skupinu moravsko-slovenskej maľovanej keramiky volia nový názov "slo- vensko-moravská maľovaná" z toho dôvodu, že výskyt jej staršej fázy v Karpatskej kotline a Dolnom Rakúsku je o niečo star- ší ako na Morave.²¹ V datovaní kladú lu- žiansku skupinu značne nízko pod Lengyel I. Za súčasného stavu vzťah staršej fázy moravsko-slovenskej maľovanej keramiky

a lužianskej skupiny nemožno definitívne vyriešiť. Slovenské nálezy dokladajú vedľa spoločného výskytu starobylostí lužianskej skupiny i po typologickej stránke. V staršej fáze kultúry s moravsko-slovenskou maľovanou keramikou, ktorá je dnes na Slovensku bezpečne doložená na hornom Ponitří a dolnom Pohroní, nachádzame charakteristickú bohatú rytú výzdobu s blízkymi analógiami v starších skupinách.²² Nemožno preto vylúčiť podiel starších domácoch kultúr na formovaní kultúry s moravsko-slovenskou maľovanou keramikou, tak isto, ako jednoznačne považovať lužiansku skupinu za značne staršiu. Názov slovensko-moravská maľovaná keramika, zavádzaný E. a J. Neustupným, považujeme z tohto hľadiska celkovo za správny, i keď chronologické odlišnosti sú nateraz skôr teoretické. Lužiansku skupinu treba považovať za cudziu skupinu, preniknutú na juhozápadné Slovensko, na formovaní ktorej sa nepodieľali domáce zložky, i keď jej prípadné neskoršie ovplyvnenie nimi nevylučujeme.

V budúcnosti ďalšie výskumy iste umožnia sledovať rozšírenie staršej fázy moravskej maľovanej keramiky, jej vzťahy k lužianskej skupine a porovnaním slovenského a moravského materiálu načrtnúť genézu týchto skupín, keďže na základe materiálu z Veľkých Hostí a niektorých ďalších lokalít z dolného Pohronia nemožno dnes pochybovať o existencii a formovaní staršej fázy moravsko-slovenskej, alebo - dnes už môžeme povedať - slovensko-moravskej maľovanej keramiky na Slovensku.

POZNÁMKY A LITERATURA

- 1 Za súhlas k nahliadnutiu a použitiu niektorých nepublikovaných nálezov ďakujem A. Točíkovi. K jednotlivým lokalitám pozri nálezové zprávy v AÚSAV.
- 2 F. Petrěš Éva, Ujabb kőkori sírok Bioskén, FA 1954, 6, 22. Myslíme na vzťah s lokalitou Lužianky v typológii.
- 3 Porubský J., Výskum na žiarovom pohrebišti zo staršej doby železnej a na slovanskom mohylníku vo Veľ. Hostiach, AR VI, 1954, 348. Nálezová zpráva J. Porubského (čís. 314/52 AÚSAV).
- 4 Nálezová zpráva Z. Pivovarovovej (čís. 139/59 AÚSAV).
- 5 Nálezová zpráva Z. Pivovarovovej (čís. 318/58 AÚSAV).
- 6 Nálezová zpráva Z. Pivovarovovej (čís. 140/59 AÚSAV).
- 7 Vildomeo V., K otázke usedlosti neolitických zemédců, AR V, 1953, 799. Túto situáciu môžeme sledovať i na väčšine lokalít v zahraničí. S problémami cyklického osídľovania zaoberá sa (hlavne pre staršie fázy neolitu) E. Sangmeister, Zum Charakter der bandkeramischen Siedlung, BRGK 33, 1943-1950, 89.
- 8 Novotný B., Sídliisko Iudu s maľovanou keramikou moravsko-slovenskou vo Veľkých Kostoľanoch, SZ AÚSAV č. 2, 1957, 35. Nálezy v susedných polohách dokladajú zbery A. Michalíka (pozri nálezové zprávy v AÚSAV).
- 9 Referát A. Točíka r. 1960 v Libliciaoh o osídlení v Nitrianskom Hrádku. Lengyelské osídlenie poznáme v polohe Zámeček v niektorých fázach, ďalej v polohe Vysoký breh i na pravom brehu Cítenky.
- 10 Vildomeo Fr., O moravské neolithické keramice malované, OP VII-VIII, 1928-1929, 1 - 39.
- 11 I napriek zväčšovaniu počtu stupnov najstaršia fáza ostáva v podstate tá istá. Palliardi J., Poznámky k moravskému neolitu, Pravěk VI, 1910,

- 122-125; t e n i s t ý, Die relative Chronologie der jüngeren Steinzeit in Mähren, WPZ I, 1914. Neskoršie práce F. V i l d o m o a, c. d., 1 - 39.
- 12 Nález z výskumu A. T o č í k a; vyobrazenie je v práci B. N o v o t n é h o Slovensko v mladšej dobe kamennej, Bratislava 1958, tab. XVII: 5.
- 13 C s a l o g J., A magyarországi újabb kőkori agyagművesség, búkki és tiszai csoportja, FA III-IV, 1941, tab. II: 3.
- 14 I keď formovanie lengyelských úch je odlišné ako vo volútovej keramike.
- 15 L i c h a r d u s J., Kamenné nástroje na Slovensku a ich hlavné typy, AR XII, 1960, 851.
- 16 L i c h a r d u s J., c. d., 854. Tvary týchto sekeromlatov patria medzi prvé v neolite Slovenska. Podobný fragment poznáme i z Veľkých Kostolian.
- 17 Štiepaná neolitická industria z Veľkých Hostí má veľký počet tvarov a pre celkové poznanie neolitickej industrie je veľmi dôležitá. Jej dôkladné spracovanie pripravuje J. B á r t a, ktorému ďakujem za láskavé určenie proveniencie nálezov.
- 18 V i l d o m e c F., c. d., 25.
- 19 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovensko v mladšej dobe kamennej, Slovenské dejiny I, Bratislava 1948, mapa 1.
- 20 N o v o t n ý B., c. d., 26.
- 21 N e u s t u p n ý J. a kolektív, Pravěk Československa, Praha 1960, 109. N e u s t u p n ý J. a E., Nástin pravěkých dějin Československa, Praha 1960, 122.
- 22 Za informácie o nálezoč z dolného Pohronia vďačím A. T o č í k o v i.

DIE NEOLITHISCHE BESIEDLUNG IN VEĽKÉ HOSTE

JÁN LICHARDUS

Das Gebiet vom Ober- und Mittellauf des Flusses Nitra wurde ziemlich dicht vom Volke der Lengyel-Kultur besiedelt und ausser der Fundstelle Veľké Hoste (Bezirk Topoľčany) sind noch die Funde aus Pochabany, Nemečky, Ostratice, Radošina und Behynce bekannt, die den Fundstellen im Waagtal entsprechen und Beziehungen zu der Kulturgruppe der mährisch-slowakischen bemalten Keramik ergeben.

Die Besiedlung von Veľké Hoste, die mindestens in fünf Fluren erfasst wurde, bietet zur Problematik des Lengyel-Kulturbereiches einen Beitrag auch in jenem Sinne, dass sich hier klar erkennbar die ältere Phase der "mährisch-slowakischen bemalten" Keramik (Lengyel I) abzeichnet, die hier weiterlebt, und zwar in einer geographischen Umwelt, die dem sogenannten Nicht-Lužianky Milieu angehört ist und dass über die Eingriffe dieser Kultur auch in dieser Hinsicht manche vorangefasste Schlussfolgerungen ergänzt werden.

In der Flur "Na dolinkách" wurde die Mehrzahl der Funde aus Veľké Hoste aufgedeckt, wo es nämlich gelang, eine zufällige Stratigraphie beim Erdaushub einer Grube für einen elektrischen Leitungsmast zu erfassen. Die Kulturschicht erstreckte sich in der Tiefe von 40 bis 116 cm und darunter befand sich eine Herdstelle und eine Menge von Lehmewurf. In dieser Flur konnte man beim Tiefackerbau dreiundzwanzig nierenförmige Objekte entdecken. Das für die ältere Phase bezeich-

nendes Material ist auf der Abbildung 1 dargestellt. Beachtenswert ist besonders das doppelkonische Gefässfragment mit geritzter Spiralverzierung. Im Bereich der mährisch-slowakischen bemalten Keramik findet man zu der eben erwähnten Form keine Analogieerscheinungen. Ebenfalls interessant ist das Scherbenfragment mit einer Verzierung, die für die Csóka-Gruppe kennzeichnend ist, die in diese Gegend mit Hilfe der Theisstal-Kultur durchgedrungen war. Für das dünnwändige Material aus Velké Hoste ist besonders das Material einheimischer Herkunft bezeichnend, Importstücke aus Mähren sind hier daher auszuschalten.

Ausser der dünnwändigen Keramik stiess man hier an Fragmente von Schüsseln mit Fuss und an eine grosse Anzahl von Eimerhenkeln; manches Keramikstück ist zum Glättwerkzeug angepasst. Bemerkenswert ist schliesslich auch eine doppelkonische ungleich verflachte Perle und die reichlich vorkommende Spalt- und geglättete Industrie. Obwohl das Fundmaterial durch Rettungsforschung aufgedeckt wurde, kann man es nicht einfach dem Lesefundmaterial gleichstellen und es erbringt einen Beitrag zu gewissen Fragen.

Auf Grund des Forminhaltes der älteren Phase der mährisch-slowakischen bemalten Keramik ist einstweilen der Anteil der älteren einheimischen Kulturgruppen an der Gestaltung der mährisch-slowakischen bemalten Keramik nicht auszuschliessen. Ebenso sind die gegenseitigen Beziehungen in den Fragen der Chronologie vorläufig nicht geklärt, nämlich was die Zeitstellung dieser Gruppe und der sog. Lužianky-Gruppe betrifft, wo auch Formgattungen älterer Prägung vorkommen, wo aber die Ritzverzierung unbekannt ist.

Übersetzt von Z. Lányiová

PRÍSPEVOK K POZNANIU VÝŠINNÝCH SÍDLISK ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V OKOLÍ RIMAVSKEJ SOBOTY

JOZEF VLADÁR

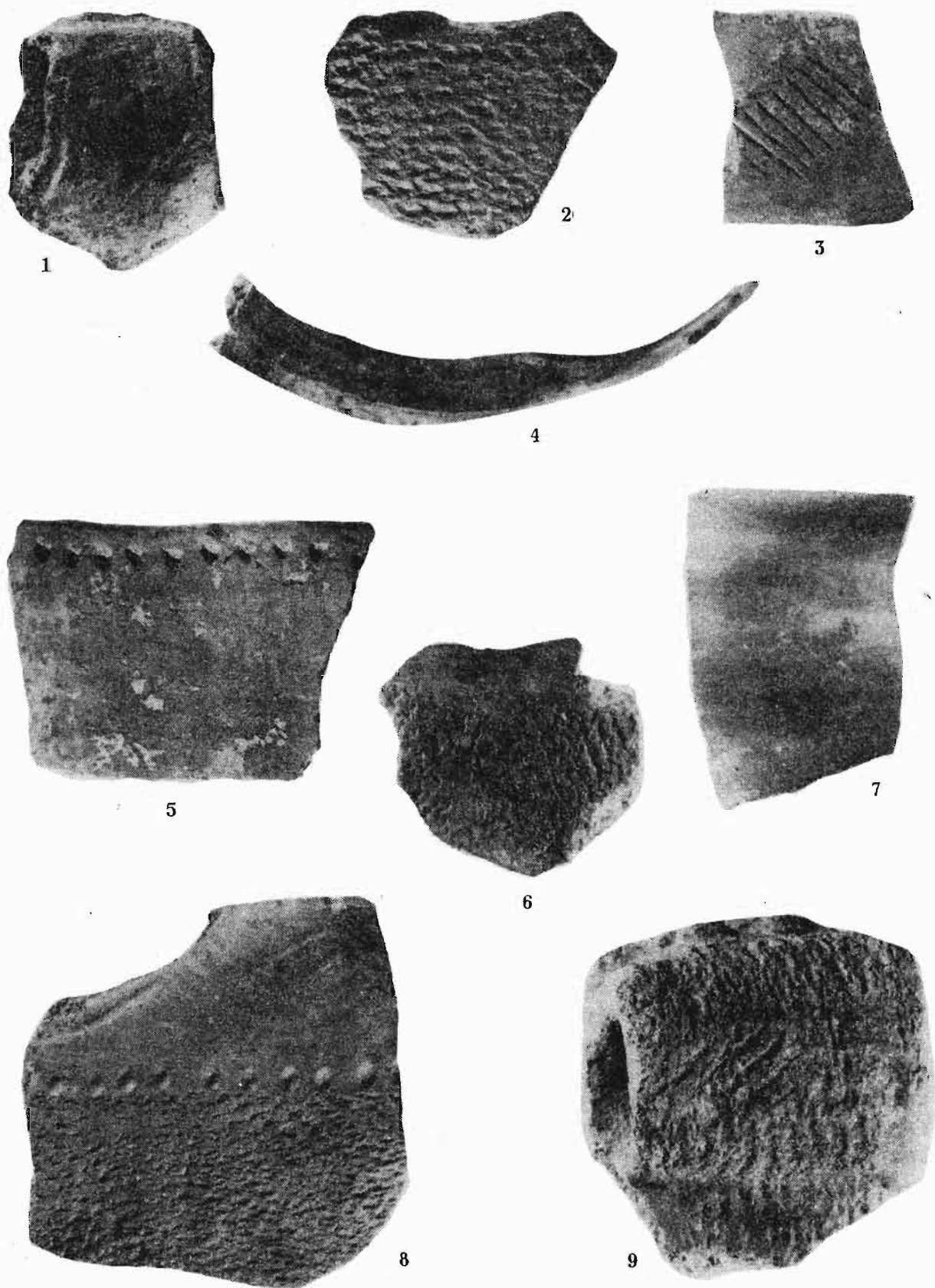
Povodie horného Ipľa a rieky Slanej patrí dosiaľ k málo prebádaným oblastiam Slovenska, i keď archeologické pamiatky z tohto územia boli známe v odbornej literatúre už v XIX. storočí.¹ Po stránke geografickej je toto územie nejednotné a predstavuje vlastne rozhranie dvoch oblastí: prítoky horného Ipľa súvisia ešte s podunajskou oblasťou, prítoky Slanej však už inklinujú do potiskej nížiny.

Vďaka svojej zemepisnej polohe bolo toto územie už od mladšej doby kamennej intenzívne osídlené. Hustota osídlenia nebola vo všetkých obdobiach rovnaká a bola podmienená hospodársko-spoločenským dianím v susedných oblastiach. Dôležitosť tohto územia, ktoré je spojovacím článkom medzi juhozápadným a východným Slovenskom, vzrástla predovšetkým na počiatku doby bronzovej v súvislosti s ťažbou medi, ktorej surovinová základňa sa nachádzala v neďalekom Slovenskom rudohorí.²

Juhozápadné Slovensko prekonalo v staršej dobe bronzovej zložitý hospodársky a spoločenský vývoj. V pomerne krátkom časovom období sa tu vystriedalo niekoľko kultúr,³ prinášajúcich nielen nové podnety, ale i vyššiu civilizačnú úroveň. Najstaršou starobronzovou kultúrou na juhozápadnom Slovensku je nagyrévska kultúra, ktorá sa významnou mierou podieľala i na vzniku únětickej kultúry v Čechách a na Morave.⁴ V posledných rokoch neustále pribúdali nové nálezy nagyrévskej kultúry nielen na juhozápadnom, ale i na východnom Slovensku; nejasné zostávali zatiaľ počiatky doby bronzovej v južných častiach stredného Slovenska.

Nedostatok nálezov zo staršej doby bronzovej bol tým nápadnejší, že spomenuté územie je neobyčajne bohaté na ojedinelé bronzové nálezy i poklady zo strednej i mladšej doby bronzovej.⁵ I keď teda chýbali bezpečné doklady o osídlení južnej časti stredného Slovenska v staršej dobe bronzovej, boli tu predsa len vážne dôvody predpokladať ich existenciu. Nepriamo tento názor potvrdzovali i pribúdajúce nálezy hatvanskej kultúry na dolnom Poiplí.⁶ Až tohoročný povrchový prieskum J. B á r t u (ďakujem mu za postúpenie nálezov k publikácii) plne potvrdil, že i južná časť stredného Slovenska bola osídlená už v staršej dobe bronzovej ľudom hatvanskej kultúry, ktorá podľa A. T o č í k a na Pohroní a Poiplí stratigraficky nasleduje po nagyrévskej kultúre.⁷ I keď črepový materiál pochádza len z povrchových zberov a jeho nálezové prostredie nemožno overiť, nijako to nezmenšuje jeho hodnotu, pretože po prvý raz prináša bezpečné doklady o osídlení tohto územia už v staršej dobe bronzovej.⁸ Pozornosť si zasluhuje predovšetkým skutočnosť, že získaný črepový materiál pochádza výlučne z výšinných sídlisk.

Pri povrchovom zbere v okolí Rimavskej Soboty podarilo sa J. B á r t o v i zistiť spolu päť výšinných sídlisk s nálezi hatvanskej keramiky. Sídliská sa nachádzajú na vyvýšených miestach v inundačnom území alebo v blízkosti inundácie. Podobný charakter majú i hatvanské výšinné sídliská v Poiplí.

Obr. 1. 1, 7 - Rimavské Janovce, hatvanská kultúra; 2 - Ožďany, hatvanská kultúra; 3 - Vyšná Pokoradz, keramika zdobená brázdovým vpichom; 5, 6, 8, 9 - Vyšná Pokoradz, hatvanská kultúra. Povrchový zber.

1. C h r á m e c

Pri povrchovom prieskume v areáli sídliska (kóta 243) našiel J. B á r t a niekoľko málo výrazných hatvanských črepov; tri črepy sú zdobené ryhovanou výzdobou a nesú stopy po ohni.

2. O ž ď a n y

Lokalita sa nachádza 300 m východne od kóty 316,7, v polohe Buk. Sídlisko bolo osídlené už v záverečnej fáze eneolitu, o čom svedčí pásikové ucho, ktoré má výzdobu urobenú brázdovým vpichom (obr. 1: 3). Zdá sa, že osídlenie nebolo prerušené ani na začiatku doby bronzovej, čomu by nasvedčovalo niekoľko črepov so slamovaným povrchom. Farbou, kvalitou i spôsobom výzdoby sa líšia od hatvanského materiálu, ktorého výzdobu tvorí zvislé ryhovanie povrchu nádob.

V keramickom materiáli hatvanskej kultúry sú zastúpené črepy s voštinovou výzdobou (obr. 1: 2), zdrsneným povrchom (obr. 2: 5) a črepy s plastickými presekávanými páskami (obr. 2: 6). Najčastejšie používaným výzdobným prvkom je zvislé ryhovanie povrchu nádob. Popri tenkostenných nádobách, vyhotovených z piesčitého materiálu rôznych farebných odtieňov, vystupujú i nádoby so silnejšími stenami: vonkajšia - zdobená strana má spravidla červenú farbu, vnútorná - nezdobená je žltohnedá, prípadne sivočierna. Na niektorých črepoch sú silné stopy po ohni.

3. R i m a v s k é J a n o v c e

Sídlisko sa nachádza v polohe Tuba, kóta 286,9.

Okrem hatvanského materiálu sa na sídlisku našla i malá zoomorfná plastika, ktorej kultúrnu príslušnosť ťažko určiť. Podobné zvieračky figurky sú známe z vrcholného obdobia neolitu,⁹ avšak stretáme sa s nimi i v dobe bronzovej. Plastika (obr. 2: 2) je z materiálu žltohnedej farby a je čiastočne poškodená.

V keramickom inventári hatvanskej kultúry sú najpočetnejšie zastúpené črepy s voštinovou výzdobou (obr. 2: 7). Našli sa tiež dva črepy sivočiernej farby, ktoré pochádzajú z okrajov nádob (obr. 1: 7), masívne ucho žltohnedej farby (obr. 1: 1) a dva kruhové terče z obrúsených črepov: jeden terč má voštinovú výzdobu, druhý je zdobený ryhovaním (obr. 2: 1, 3).

Kostená industria je zastúpená šidlom, ktoré má ostrý hrot a jemne opracovaný povrch.

4. S u š a n y

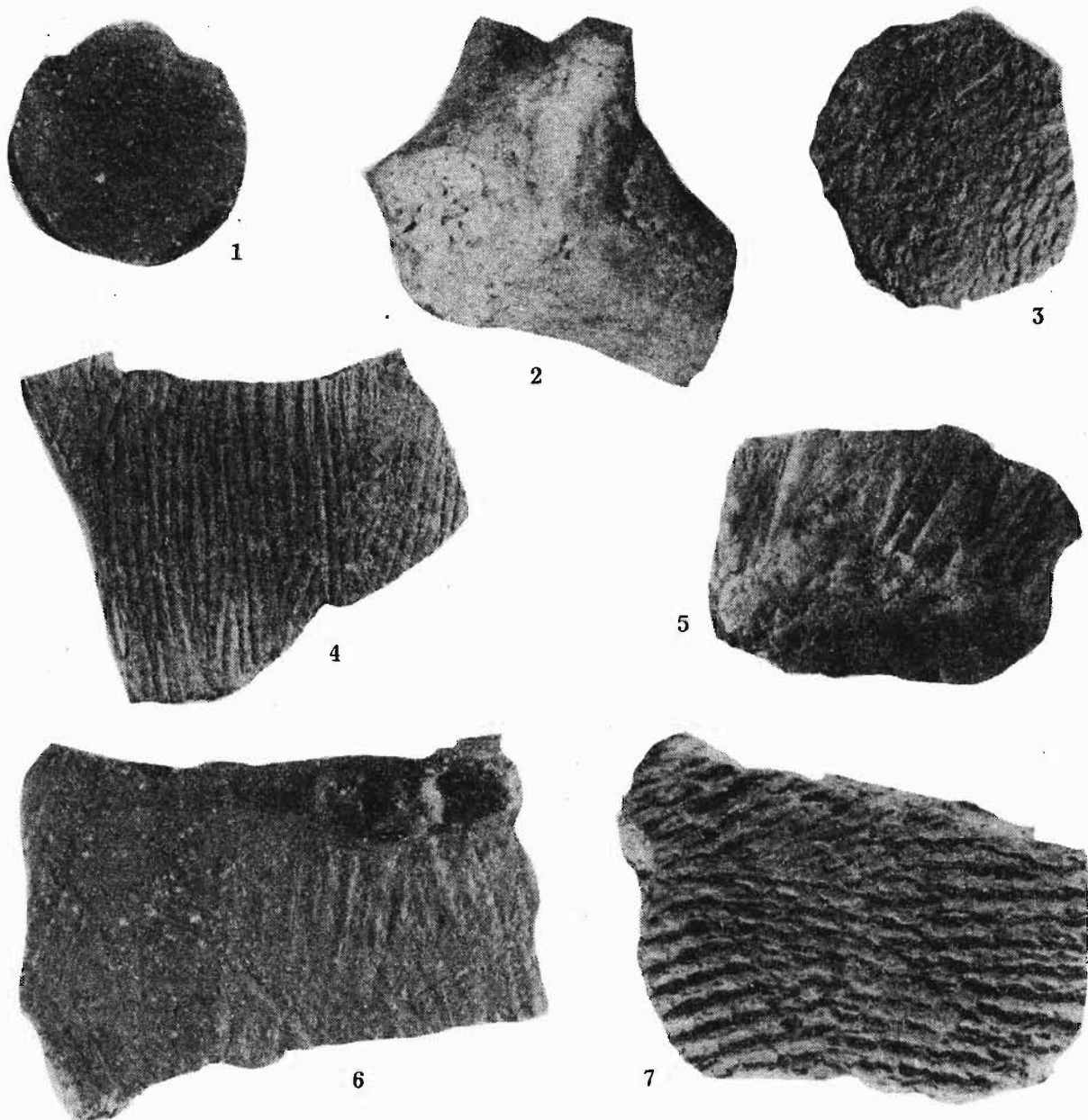
Sídlisko sa nachádza 350 m severne od kóty 218,3.

V keramickom inventári sú zastúpené črepy so zvisle ryhovanou výzdobou; jeden črep má plastický trojuholníkový výčnelok, členený hlbokou ryhou.

5. V y š n á P o k o r a d z

Z výšinného sídliska v polohe Banka, kóta 404, pochádza početný črepový materiál, v ktorom sú zastúpené hlavne črepy s voštinovou výzdobou (obr. 1: 6) a zvislým ryhovaním. Jeden črep je z nádoby, ktorá mala na maximálnom vydatí pás drobných vpichov; spodná časť je zdobená voštinovou výzdobou, horná má jemne ryté poloblúkovité línie; vonkajšia strana je žltohnedej farby, vnútorná sivočierna (obr. 1: 8). Ďalší črep hnedočervenastej farby je zdobený radom drobných vpichov pod okrajom nádoby (obr. 1: 5). Masívne zdobené ucho pochádza z veľkej zásobnice (obr. 1: 9). Na niektorých črepoch vidno stopy po ohni.

Hatvanské osídlenie na okolí Rimavskej Soboty zistilo sa výlučne na vyvýšených miestach. Tento poznatok nijako neprekvapuje a nie je ani v rozpore so súčasným stavom bádania, pretože hatvanské sídliská podobného charakteru sa nachádzajú i na Pohroní a Poiplí.¹⁰

Obr. 2. 1-4, 7 - Rimavské Janovce, hatvanská kultúra;
5, 6 - Ožďany, hatvanská kultúra. Povrchový prieskum.

Niekoľko črepov z Ožďian má slamovaný povrch a patrí azda nagyrévskemu osídleniu. Slamovanie povrchu nádob nie je charakteristickým znakom len nagyrévskej kultúry, ale tento výzdobný prvok býva aj v iných starobronzových kultúrach. Preto veľmi ťažko možno jednoznačne určiť kultúrnu príslušnosť črepov so slamovaným povrchom, ak sa spolu s nimi nevyskytuje aj iný typický materiál.

Črep zdobený technikou brázdneného vpichu¹¹ a niekoľko keramických zlomkov so slamovaním z Ožďian dokladá osídlenie tohto sídliska už na konci eneolitu a na začiatku staršej doby bronzovej.

Zlomkový materiál získaný povrchovým zberom nám neumožňuje vytvoriť si dostatočnú predstavu o tvarovom bohatstve keramických foriem a prirodzene ani nevyčerpáva škálu výzdobných prvkov hatvanskej kultúry.

Najčastejšie používaným výzdobným prvkom je voštinovanie a zvislé ryhovanie povrchu nádob. Zriedkavejšie sa vyskytujú drobné vpichy a jemne ryté línie. Každý výzdobný prvok vystupuje samostatne; niekedy dochádza i k vzájomnej kombinácii dvoch až troch výzdobných prvkov.

Keramický materiál zo všetkých piatich sídlisk patrí do toho istého časového horizontu a má najbližšie analógie na lokalite Törökdomb v Malých Kosihách, kde sa medzi nagyrévsku a maďarovskú kultúru vsúva hatvanský sídliskový horizont.¹²

Na základe stratigrafiokých pozorovaní v Malých Kosihách a rade ďalších lokalít a synchronizácie s maďarskými v Hatvane - Strázsahegyi a Tószegu vypracoval A. T o č í k novú chronológiu staršej a strednej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku a na rozdiel od niektorých maďarských bádateľov, pridržajúcich sa starších koncepcií,¹³ zaradil hatvanskú kultúru do Reineckeého stupňa BA₁ - BA₂.¹⁴ Spoločný výskyt hatvanských a kisapostackých a severopanónskych nálezov na ľavom brehu Dunaja (Patince - chata IV s pohrebom dieťaťa v nádobe),¹⁵ hatvanských, kisapostackých a únětických na sídlisku v Malých Kosihách¹⁶ i výsledky ďalších systematických výskumov na juhozápadnom Slovensku potvrdzujú správnosť tohto datovania.

Záverom možno povedať, že povrchový prieskum okolia Rimavskej Soboty priniesol niekoľko cenných poznatkov. Prirodzene, že nie je možné a nebolo by ani správne robiť na základe zlomkovitého materiálu bez bližších nálezových okolností závery širšej platnosti. Nielen sídliská v okolí Rimavskej Soboty, ale väčšina hatvanských sídlisk na juhozápadnom Slovensku sa nachádza na vyvýšených polohách v inundácii alebo na terasách v blízkosti riek, i keď nie sú neznáme ani sídliská na úrodných sprašových pôdach. Ukazuje sa teda naliehavá potreba riešiť predovšetkým otázku vzájomného vzťahu oboch typov sídlisk; za dnešného stavu bádania riešenie tejto otázky nie je možné a malo by čiste špekulatívny charakter.

Povrchový prieskum okolia Rimavskej Soboty ešte viac zdôraznil nutnosť dôkladného systematického prieskumu tohto územia, nachádzajúceho sa na rozhraní dvoch oblastí s rozličnou kultúrnou orientáciou. Riešenie chronologických problémov doby bronzovej v budúcnosti bude do veľkej miery závislé i od výsledkov systematických výskumov južných častí stredného Slovenska.

POZNÁMKY A LITERATÚRA

- 1 H a m p e l J., A bronskor emlékei Magyarhonban, Budapest 1886, tab. XXX: 3, XCIV: 1, CXIII: 2, 3 a 4. Tu sú uvedené i ďalšie nálezy z okolia Rimavskej Soboty.
- 2 B a l a š a G., Praveké osídlenie stredného Slovenska, Martin 1960, 32.
- 3 T o č í k A., Staršia a stredná doba bronzová na juhozápadnom Slovensku, Referáty o pracovných výsledkoch čs. archeológov za rok 1955, časť II, Liblice 1956, 24-25.
- 4 L. H á j e k hľadá predlohy k únětickým misám na prelamaných nôžkach v nagyrévskej kultúre (H á j e k L., Drobné příspěvky k poznání únětické kultury, Pam. arch. XLIV, 1953, 211). Podľa V. M o u c h a základný význam pri vzniku únětickej kultúry mala nagyrévska kultúra (M o u c h a V., K nejstarší únětické keramice v Čechách, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 3, 1959, Filipův sborník, 94-95).

- 5 B a l a š a G., c. d., 59. Pozri mapku bronzových nálezov z doby bronzovej a halštatskej.
- 6 B a l a š a G., c. d., 37. Pozri mapku nálezísk hatvanskej kultúry. Podľa informácie J. P a u l í k a v múzeu v Rimavskej Sobote sa nachádza ďalší črepový materiál hatvanskej kultúry (bez bližších nálezových okolností).
- 7 T o č í k A. - P a u l í k J., Výskum mohyly v Čake v rokoch 1950-1951, SLA VIII-1, 1960, 100.
- 8 V Slovenských dejinách I (Bratislava 1947, 63, mapa IV) uvádza V. B u d i n s k ý - K r i č k a Nižný Skalník (okr. Rimavská Sobota) ako lokalitu s keramikou zdobenou voštinami. Zaraďuje ju podobne ako J. E i s n e r (Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 36-37) do eneolitu. Až výsledky nových systematických výskumov plne potvrdili jej starobronzový charakter.
- 9 N o v o t n ý B., Slovensko v mladšej dobe kamennej, Bratislava 1958, 32.
- 10 Porovnaj lokality Kamenica nad Hronom (okr. Nové Zámky), Kamenín (okr. Nové Zámky). Lontov (okr. Levice) a Vyškovce (okr. Levice). J a n š á k Š., Staré osídlenie Slovenska. Dolný Hron a Ipeľ v pravěku, Turčiansky Sv. Martin 1938, 12, 15, 78, 80, 84, 86, 87.
- 11 N o v o t n ý B. (c. d., 48) dáva keramiku zdobenú brázdovým vpichom do záverečnej fázy eneolitu.
- 12 T o č í k A., Stratigraphie auf der befestigten Ansiedlung in Malé Kosihy, Bez. Štúrovo, Kommission für das Äneolithikum und die Ältere Bronzezeit Nitra 1958, Bratislava 1961, 37, 38.
- 13 M o z s o l i c s A., Archäologische Beiträge zur Geschichte der grossen Wanderung, Acta Archaeologica 8, 1957, 145 n.; B a n n e r J. - B ó n a J. - M á r t o n L., Die Ausgrabungen von L. Márton in Tószeg, Acta Archaeologica 10, 1957, 127 n. Tu pozri ďalšiu literatúru.
- 14 T o č í k A., Stratigraphie, 37-38; T o č í k A., Bemerkungen zur Problematik der Älteren und mittleren Bronzezeit in der Südwestslowakei, Nitra 1958, 1 - 32.
- 15 D u š e k M., Nové nálezy z doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku, AR XI, 1959, 494; D u š e k M., Patince - pohrebisko severopanónskej kultúry, Pohrebiská zo staršej doby bronzovej na Slovensku I - Gräberfelder aus der Älteren Bronzezeit in der Slowakei I, Bratislava 1960, 232 n.
- 16 T o č í k A., Stratigraphie, 36, 37.

V š e o b e c n á p o z n á m k a :

Jedným z charakteristických výzdobných prvkov hatvanskej keramiky je voštino-
vanie povrchu nádob. Tento výzdobný prvok, pripomínajúci jamky včelieho súša,
má viac variácií. Pod pojem "voštinová výzdoba" som zahrnul v texte tejto práce všetky výzdobné prvky, ktoré vychádzajú z princípu voštinovej výzdoby, i keď majú odlišné vyhotovenie.

BEITRAG ZUR ERKENNTNIS DER ALTBRONZEZEITLICHEN HÖHENSIEDLUNGEN IN DER UMGEBUNG VON RIMAVSKÁ SOBOTA

JOZEF VLADÁR

Das Flussgebiet der oberen Eipel und der Slná erstreckt sich auf der Grenze von zwei Gebieten (des donauländischen und des Theisstales) mit verschiedenartiger Kulturorientierung. Dank seiner geographischen Lage war dieses Gebiet schon seit der jüngeren Steinzeit stark besiedelt.

Dieses Gebiet - ein Verbindungsraum zwischen der Südwest- und Ostslowakei - gewann besonders zu Beginn der Bronzezeit an Wichtigkeit, und zwar im Zusammenhang mit der Kupferförderung, dessen Rohstoffbasis sich unweit von da im Slovenské rudohorie (im Slowakischen Erzgebirge) befand. In der mittleren Bronzezeit ist der südliche Teil der Mittelslowakei besonders reich auf Einzel- und Depotfunde aus Bronze. Trotz dieses Tatbestandes waren die Anfänge der Bronzezeit im mittelslowakischen Südgebiet bis zur jüngsten Zeit wegen Mangel an Funden sehr unklar.

Mit den diesjährigen Oberflächenenerkundungsarbeiten gewann man sichere Belege über die Besiedlung dieses Gebietes seit dem Beginn der Bronzezeit. Bei der Oberflächenforschungsarbeit erfasste J. B á r t a in der Umgebung von Rimavská Sobota fünf Lokalitäten der Hatvaner Kultur, und zwar Chrámec, Ožďany, Rimavské Janovce, Sušany und Vyšná Pokoradz; alle liegen auf Bodenerhöhungen und bilden Entsprechungen zu den Höhensiedlungen im Gran- und Eipeltal. Eine Besiedlung ohne Unterbrechung seit dem Ende des Äneolithikums (Furchenstichkeramik) bis in die ältere Bronzezeit wurde nur auf einer einzigen Lokalität - Ožďany - erfasst. Im Keramikmaterial aus Ožďany fand man auch Scherben, an deren Oberfläche Strohabdrücke vorhanden waren. Obwohl diese Strohabdrücke auf der Gefäßoberfläche nicht bloss für die Nagyréver Kultur bezeichnend sind, sondern auch für andere Kulturgruppen der Altbronzezeit, dürfte man hier mit einer länger andauernden Besiedlung rechnen, was schon auch der erwähnte Fund einer Furchenstichkeramikscherbe beweist.

Das als Lesefund geborgene Bruchstückmaterial weist meist Scherben mit Wabenverzierung oder mit vertikaler Rillenverzierung auf. Schon seltener kommen kleine Einstiche und feine Ritzlinien vor.

Auf der Siedlung in Rimavské Janovce wurde ausser dem Material der Hatvan-Kultur auch eine kleine zoomorphe Plastik gefunden. Ihre Kulturzugehörigkeit lässt sich eindeutig nicht bestimmen. Ähnliche Tierfigürchen sind aus der Höchststufe des Neolithikums in der Slowakei bekannt, doch ist die zoomorphe Plastik auch in der Bronzezeit nicht unbekannt. Das erwähnte Stück wurde aus gelbbraunem Material hergestellt und zum Teil beschädigt.

Das keramische Material aus allen fünf Siedlungen ist dem gleichen zeitlichen Horizont zuzuweisen und seine nächstliegenden Analogien befinden sich auf der Flur Törökdomb in Malé Kosihy, wo sich zwischen die Kulturschicht der Nagyrév- und Magyarovce-Kultur ein Siedlungshorizont der Hatvan-Kultur einreicht.

Anhand der für die Südwestslowakei von A. T o č í k ausgearbeiteten Chronologie der älteren und mittleren Bronzezeit sind die Höhensiedlungsfunde der Hat-

van-Kultur aus der Umgebung von Rimavská Sobota in die Reineckesche Stufe $BA_1 - BA_2$ einzureihen.

Die Zeitstellung der Hatvan-Kultur in die Reineckesche Stufe $BA_1 - BA_2$ ermöglichen nicht allein die stratigraphischen Feststellungen auf der Flur Törökdomb in Malé Kosihy (es wurde hier Fundmaterial des Hatvan-, Kisapostag- und Aunjetitzer Kulturkreises in Vergesellschaftung erfasst) und in Patince (Hütte IV mit Kinderbestattung in einem Gefäß, wo dem Hatvan-, Kisapostag- und Nordpannonischem Kulturgut angehörende Fundstücke geborgen wurden), sondern auch weitere Untersuchungsergebnisse in der Südwestslowakei.

Übersetzt von Z. Lányiová

K OTÁZKAM PRAVEKÉHO VÝVOJA JUHOZÁPADNÉHO SLOVENSKA

MIKULAŠ DUŠEK

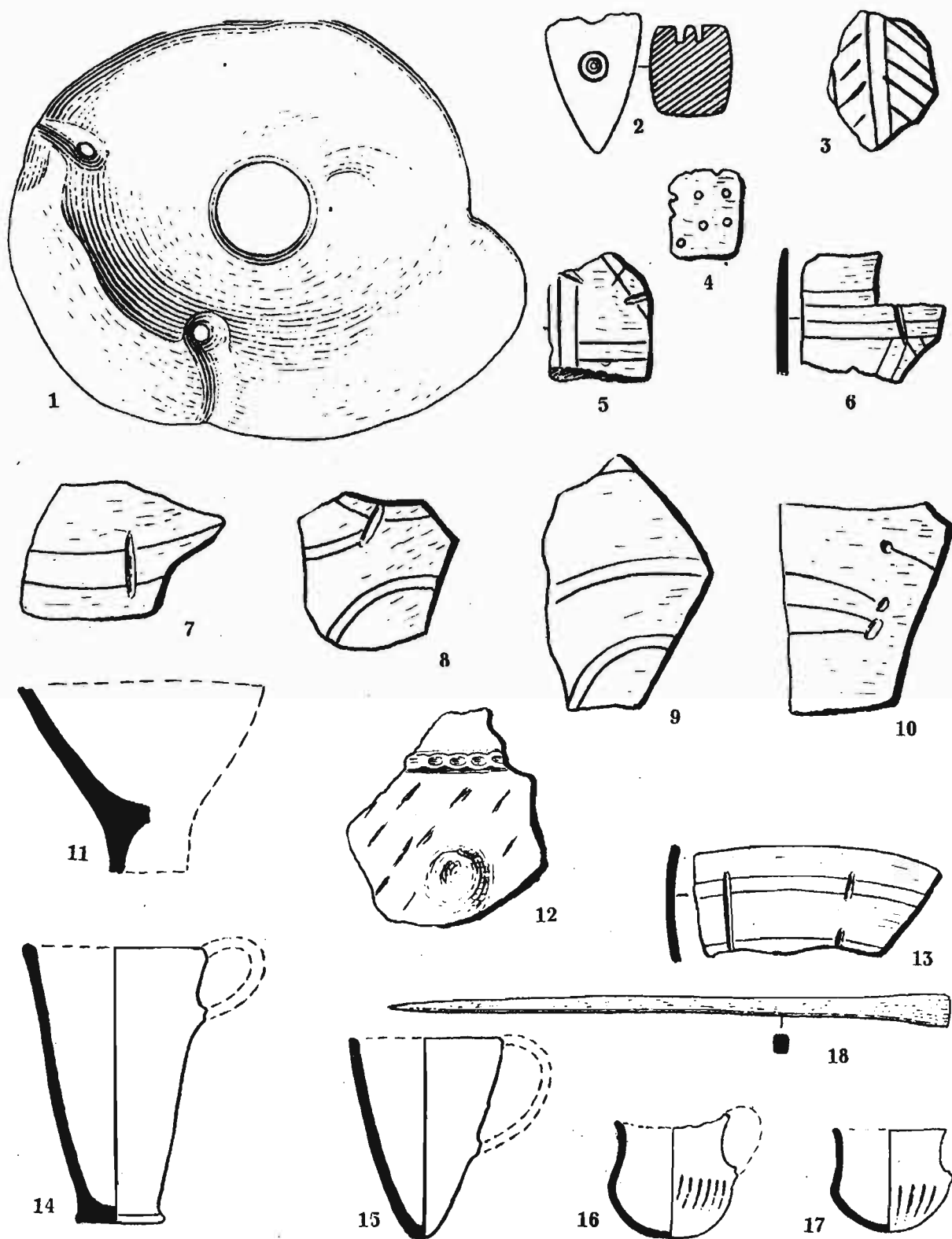
Urýchlená industrializácia Slovenska a s ňou súvisiaca výstavba priemyselných objektov, stavba hospodárskych budov jednotných roľníckych družstiev a štátnych majetkov, ako aj melioračné práce pomohli odкрыť niekoľko významných archeologických lokalít. Mnohé z týchto náhodne objavených sídlisk a pohrebísk dali podnet k rozsiahlym systematickým výskumom, no na mnohých z nich sa uskutočnil len záchranný výskum v pravom slova zmysle: hmotné pamiatky sa priamo spred strojov zachraňovali pred úplným zničením. Boli však aj také náleziská, ktoré sa na mapu archeologických lokalít dostali len ojedinelými pamiatkami hmotnej kultúry, iné zasa sú zatiaľ len zaregistrované a čakajú na neskorší odkryv. Vzhľadom na ich dôležitosť pri spracovaní dejín vývoja ľudskej spoločnosti je potrebné, aby aj lokality so skromnými čo do počtu, ale pritom dôležitými pamiatkami, boli sprístupnené bádateľom buď zverejnením nálezov, ak ide o väčšie, resp. dlhodobé výskumy, alebo predbežným zaregistrovaním nových lokalít.

Na juhozápadnom Slovensku odkrývajú sa v hojnom počte dôležité hmotné pamiatky z rôznych období vývoja ľudskej spoločnosti, ktoré svedčia o tom, že toto územie bolo nepretržite obývané od najstarších čias.

K najstarším pamiatkam, ktoré síce nie sú prejavom ľudskej práce, ale môžu byť dôkazom prítomnosti človeka na tomto území, patria pozostatky uhynutých mamutov, ktoré sa našli v Komárne pri stavbe obytných domov v Leninových sadoch, v Štrkovej v Radvani nad Dunajom, v osadách Vrt a Žitava (obec Radvaň nad Dunajom) a v tehelni v Štúrove.¹

K neolitickým sídliskám patria systematicky preskúmané, čiastočne starobronzovými a stredobronzovými pohrebiskami narušené sídliská ľudu severopanónskej kultúry v Patinciach (výskum 1956) a v Iži-Órék (výskum 1957), okres Komárno,² ako aj ďalšie sídliská tohto ľudu v Moči, Čalovci a v Komárne (tehelni), všetky v okrese Komárno (obr. 1: 2-13). V Patinciach boli odkryté zvyšky chat s ohništami, odpadové jamy so zvieracími kosťami a črepmi, ako aj obilné jamy hruškovitého tvaru, vymazané fľovitou zemou s primiešaním pliev. V chate XXXIX okrem črepov keramiky železovskej kultúry, ktoré sa nachádzali vedľa ohnišťa, našla sa aj bronzová ihlica kruhového prierezu, na jednom konci zahrotená a na druhom plochá (obr. 1: 18). V odpadovej jame XVII našla sa hlinená hrkálka³ a v jame XLIII časť ústia a hrdla nádoby s plastickým vyobrazením ľudskej tváre.⁴ Vo všetkých objektoch našli sa črepy nádob s mladovolútovými prvkami spolu s materiálom železovskej kultúry.⁵

Sídlisko v obci Iži na hone Órék bolo pohrebiskom ľudu severopanónskej kultúry značne rozrušené; rozrušené bolo aj stromami v príľahlých záhradách, kde sa výskum urobil len niekoľkými sondami medzi stromami. K závažnému objavu môžeme počítať odkrytie časti chaty s ohništom, kde (v prehĺbenej časti pred ohništom)

Obr. 1. 1 - Iža, okr. Komárno; 2, 3 - Moča, okr. Komárno;
4-6 - Čalovec, okr. Komárno; 7-13 - Komárno (tehelňa); 14,
15 - Chľaba, okr. Nové Zámky, 16 - Ľubčanovo, okr. Komár-
no; 17 - Levice.

bol pochovaný pes (orientácia kostry S - J). Časť odkrytej chaty bola narušená žiarovým severopanónskym hrobom. Pred odkrytou časťou chaty zistila sa okrúhla jama, v ktorej sa našla prevrtnaná mušľa *Spondylus* (obr. 1: 1).⁶

Sídliisko ľudu železovskej kultúry nachádza sa na ploche hydínárskej farmy JRD Komárno (bývalá tehelňa - ľavá strana ižanskej cesty; ukážku črepov pozri obr. 1: 7-13), v Čalovci, na poliach za školským dvorom, spolu so zničeným žiarovým pohrebiskom ľudu severopanónskej kultúry (ukážky materiálu pozri obr. 1: 4-6) a v Moči (ukážky materiálu pozri obr. 1: 2, 3).

Sídliská tvorcov kanelovanej keramiky sa v rokoch 1958 - 59 zistili v Chľabe, okr. Nové Zámky (záhradníctvo JRD pri Dunaji) (ukážky keramiky pozri obr. 1: 14, 15) a pri stavbe budovy VB (teraz poľnohospodárska technická škola) v Hurbanove, okr. Komárno (krčiaztek odtiaľto pozri obr. 1: 16). Podobný krčiaztek pochádza z Levíc (budova Čs. tabakovej réžie; obr. 1: 17).

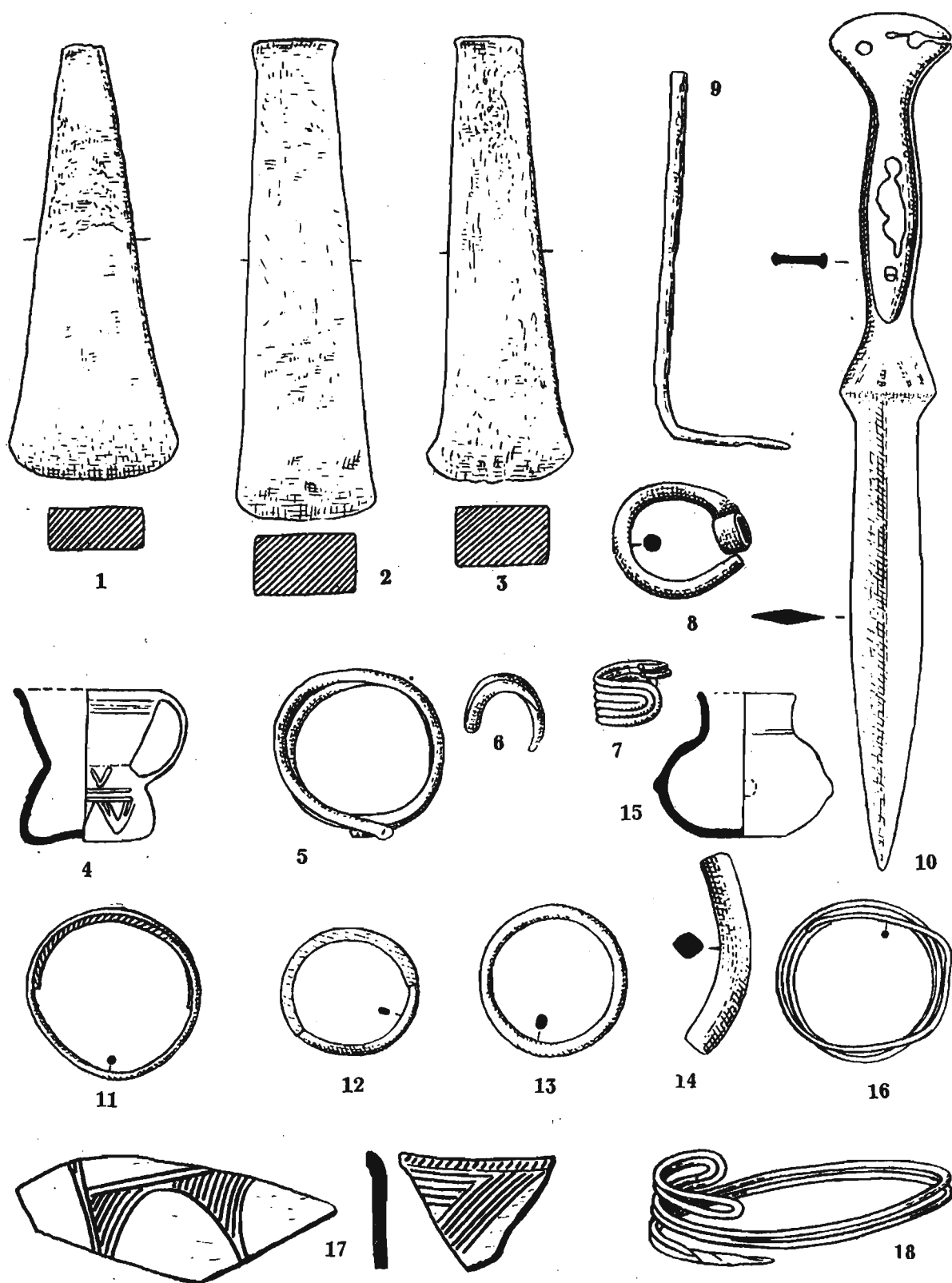
V zbierke Ľ. Chmelára v Hlohovci nachádza sa z oboe Brestovany, okr. Trnava medená sekerka s rovným tylom a zaobleným ostrím (obr. 2: 2). Podobná sekerka je zo Svätého Petra, okr. Komárno (obr. 2: 3) a z Marcelovej, okr. Komárno (obr. 2: 1). Všetky tieto medené sekerky pochádzajú z ojedinelých nálezov. Posledné dve sú uložené v Podunajskom múzeu v Komárne.

Zo staršej doby bronzovej (Reineckeho BA2) pochádza rozrušené a čiastočne systematicky preskúmané kostrové pohrebisko v Nesvadoch, okr. Komárno. Pohrebisko je v tesnej blízkosti ľavého brehu rieky Nitry pri domoch košíkárov, ca 500 m proti prúdu od mosta, po ktorom prechádza úzkokoľajka Štátnych majetkov v Aňale. Asi tretina hrobov tohto pohrebiska bola exploataciou zeme pri zosilňovaní hrádze zničená (tá, ktorá bola nad odkrytými hrobmi); istá časť pohrebiska bude ešte pod prirodzeným násypom, na ktorý sa pripája hrádza rieky Nitry. Bielo inkrustovaná keramika typu Hurbanovo vyskytovala sa na pohrebisku v nepatrnom množstve, len v dolnej vrstve hrobov (v hornej vrstve, ktorá bola zničená, sa nenachádzala). Šálky moravsko-slovenského únětického tvaru sú na pohrebisku hojne zastúpené a jeho inventár dosvedčuje, že pohrebiská hurbanovského typu na juhozápadnom Slovensku pretrvávajú v úněticko-maďarovskom horizonte maďarovskej kultúry. Napriek tomu, že hroby boli čiastočne vykradnuté, našli sa lopatkovité sekerky s vyrezaným tylom a rytou výzdobou, cyperské ihlice s romboídnou trubičkovitou hlavicou, ihlice s prevrtnanou guľovitou hlavicou, srdcovité dýčky a zlaté sibinské záušnice. Kostry ležali v skrčenej polohe (orientácia SV - JZ). Pohrebisko je datované podľa Reineckeho chronológie do BA2.⁷ Pohrebisko typu Hurbanovo bolo narušené r. 1960 v Hurbanove v polohe Bacherov majer, odkiaľ pochádza malý krčiaztek s lievikovitým hrdlom a pásikovým uchom, zdobený na baňatej časti i pod ústím rytou, bielo inkrustovanou výzdobou (obr. 2: 4), dvakrát stočený bronzový náramok (obr. 2: 5), čiastky bronzových náramkov (obr. 2: 6, 7), bronzový prsteň kruhového prierezu, na jednom konci zvinutý (obr. 2: 8), ako aj časť bronzovej ihlice (obr. 2: 9).

Zo staršej doby bronzovej pochádza aj časť inventára údajne zo žiarového hrobu z Dolných Krškán, okr. Nitra (obr. 2: 11-16), ako aj bronzový náramok z okrúhleho drótu z Lukáčoviec, okr. Nitra (obr. 2: 18).

Roku 1959 v obci Imeľ, okr. Komárno vyorala sa pri brehu rieky Nitry bronzová dýka (obr. 2: 10), ktorú môžeme datovať do mladšej doby bronzovej, podľa Reineckeho chronológie do BB-D.

Zo strednej doby bronzovej pochádzajú črepy bledohnedej farby z okraja ústia a vydutia hlinenej nádoby z oboe Moča, okr. Komárno (obr. 2: 17). Okraj ústia

Obr. 2. 1 - Marcelová, okr. Komárno; 2 - Brestovany, okr. Trnava; 3 - Svätý Peter, okr. Komárno; 4-9 - Hurbanovo (Bacherov majer), okr. Komárno; 10 - Imeľ, okr. Komárno; 11-16 - Dolné Kráškany, okr. Nitra; 17 - Moča, okr. Komárno; 18 - Lukáčovce, okr. Nitra.

je zosilnený a šikmo ryhovaný, plocha pod ním je zdobená vodorovnými a šikmými ryhami. Črepy z vydutia sú zdobené rytým poloblúkom a dvojicami rytých čiar, medzi plocha je šikmo ryhovaná.

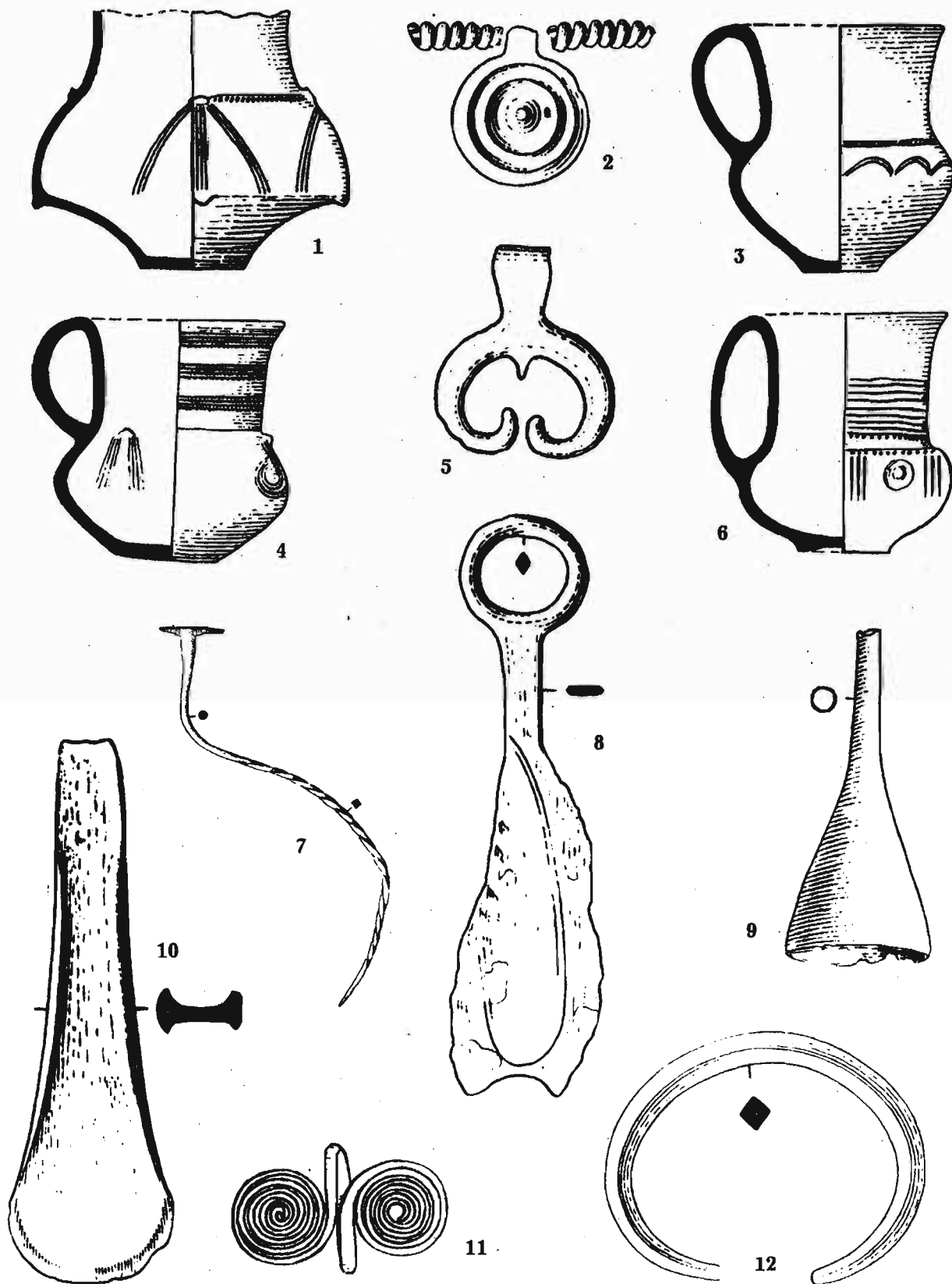
Čiastočne k staršej a strednej dobe bronzovej patria systematicky odkryté žiarové pohrebiská ľudu severopanónskej kultúry v Patinciach a v Iži (na hone Ŕr k), okr. Komárno. Pohrebisko v Patinciach bolo už publikované a pohrebiská v I i a Nesvadoch budú v najbli   om čase tiež zverejnen . Pohrebisko v Patinciach je datované do BA2-BB1, i ansk  je o niečo mlad  ie.⁸

Biritu ln  pohrebisko z doby bronzovej vo Svätom Petri, okr. Komárno bolo odkryt  v rokoch 1958-1959.⁹ Pozoruhodn  na tomto pohrebisku sú hroby ohrani en  kruhovými obvodovými jarkami (hroby 7, 9, 16, 20, 21, 25); z nich hroby 7, 9, 16 mali na jarkoch aj ohni tia. V ohni tiach sa našli zvyšky drevených uhlíkov (v malom množstve aj v obvodových jarkoch). Podľa zistenia E. K r i p p e l a z Geologického  stavu D. Štúra v Bratislave uhlíky sú z dubového dreva. V ohništi sa tu našli aj zvyšky kostí hovädzieho dobytká (určil C. A m b r o s, A SAV). Zvyšky mohylových násypov sa nezistili v žiadnom prípade. Ohni tia na obvodových jarkoch nasvedčujú tomu, že počas pohrebu horel na nich oheň a zvieracie kosti z pohrebného karu. Zvyšky drevených uhlíkov v obvodových jarkoch sú pravdepodobne zvyškami horiaceho dreva, ktor  bolo do jarkov rozh dzan  z ohništa, pretože ohni tia boli od silného ohňa spe en  a stopy po intenzívnom ohni v jarku sa nezistili; podobne sa v jarkoch nezistili ani stopy po dreven j konštrukcii. Tieto hroby (s obvodovým jarkom) sú dôkazom majetkovej diferenciacie spoločnos ti, ktor  tu pochov vala svojich m rtvych. Presk man  pohrebisko pat i svojím inventárom k naj  ava nej  im presk man m pohrebisk m tejto doby (Reineckeého BA2 až BC), ktor  A. T o     k vymedzil ako juhov chodn  mohylov  kultúru.¹⁰ Niektoré keramick  tvary majú svoje predlohy v maďarovskej kultúre (kr ia ky so stla en m bru kom a s n  kami, misky s okrajom ústia opatrením lalokmi), ale badať aj vplyvy mladšej fázy severopanónskej kultúry, najmä vo výzdobe. Na sv topeterskom pohrebisku vystupujú ako nov  tvary amfory s valcovitým hrdlom,  ikmostenn  kr ia ky s pásikovým u hom, kr ia ky so stlačenou ba atou častou a nádobky s lievikovitým hrdlom. Z bronzového invent ra treba za d le it  považov t zdoben  i nezdoben  kos kovit  ihlice, britvu, pinzetu, mesia kovit  a lievikovit  závesky, d ky, sekerky a náramky s rytou výzdobou vl  ch zubov (obr. 3: 1-12).

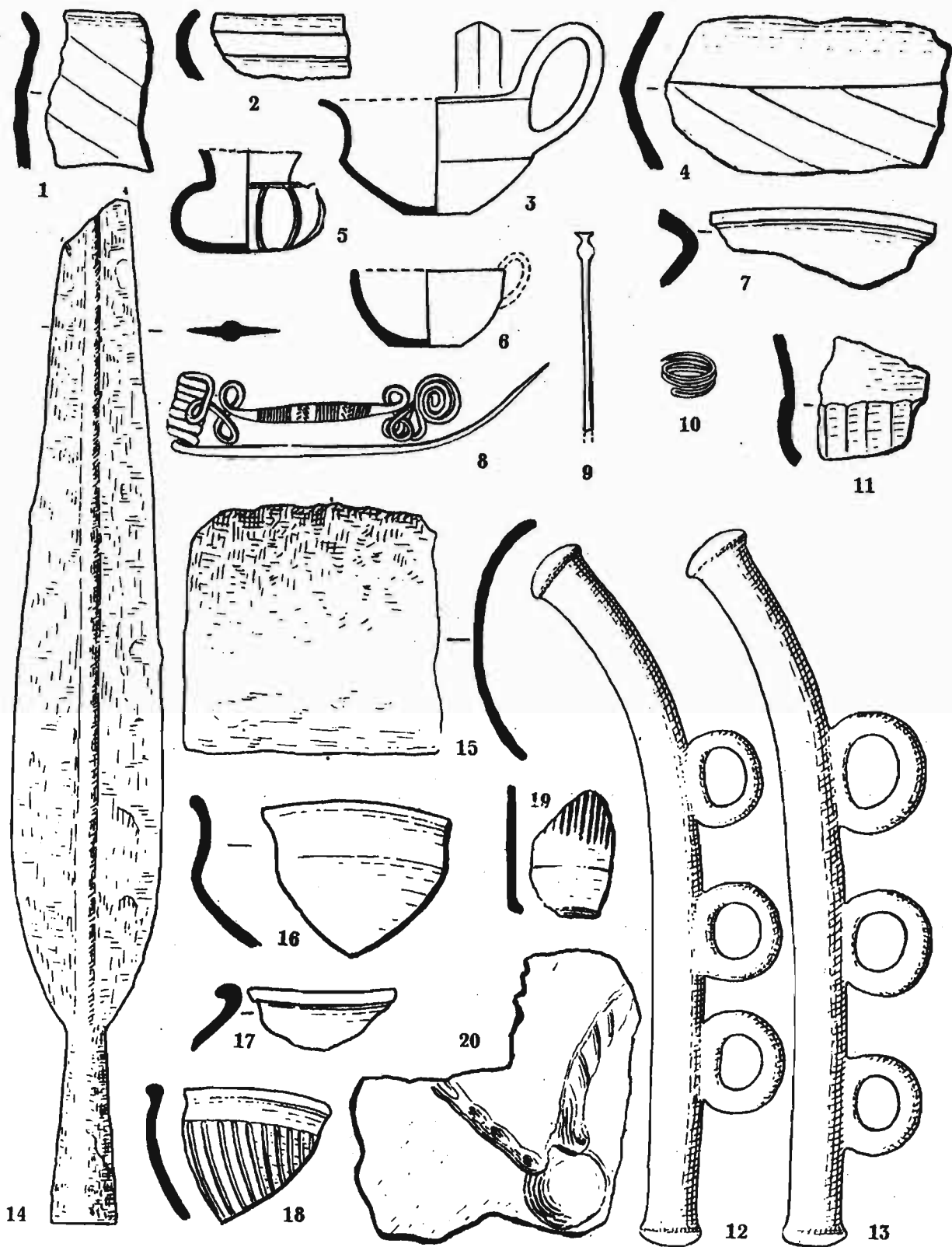
Vo Svätom Petri, ca 1 km severozápadne od ohot nske o  iarov ho pohrebiska zo staršej doby halštatskej, v miestach, kde  elezni n  koľajnice pret n j  ku  elovit  vyv   enin , bolo roku 1958 rozru en  pravdepodobne mladobronzov  sídlisko (Svätý Peter III). Men  a sk   obn  sonda v blízkosti železničného násypu odkryla jedno ohnište, vedľa ktorého sa našli črepy keramiky mladobronzovej čakanskej kult ry¹¹ (obr. 4: 1, 2, 4) spolu s velatickou šálkou (obr. 4: 3). Tieto nálezy sú dokladom pretr v vania mladobronzovej čakanskej kultúry (Reineckeého stupeň BD) vo velaticko-baierdorfskom horizonte, teda podľa Reineckeého chronológie v HA. Výskum na tejto lokalite sa uskuto n i v najbli   om čase.

Na rozhraní ohot nske o a sv topeterske o ohot ra, ale    te na chot nsk ch roliach, na hone Simitós vyorala sa r. 1959 mal  amforka s plastickým rebrovan m. na ba atej časti a polgu ovit    lka so stopami u a pre niev j ce o nad ústie (obr. 4: 5, 6). Pravdepodobne tu bude mať svoje pokračovanie, vlastne začiatok - staršiu fázu, pohrebisko tzv. chot nske o typu, presk man  autorom r. 1957 a J. P a u l   om v r. 1955-1956.¹²

V Dolných Kr  kanoch, okr. N tra pri stavbe obytného domu bol rozru en  pravdepodobne  iarov  hrob. Keramick  materiál sa nezachr nil, len bronzov  spona

Obr. 3. 1-12 - Svätý Peter, okr. Komárno.

Obr. 4. 1-4 - Svätý Peter, okr. Komárno; 5-7 - Chotín, okr. Komárno; 8-10 - Dolné Krškany, okr. Nitra; 11 - Nesvaďy, okr. Komárno; 12, 13 - Posádka, okr. Trnava; 14-17 - Hurbanovo, okr. Komárno; 18, 19 - Čalovec, okr. Komárno; 20 - Moča, okr. Komárno

(obr. 4: 8). bronzová ihlica (obr. 4: 9) a bronzový, niekoľkonásobne stočený prsteň (obr. 4: 10). Tieto pamiatky datujú hrob do HA.

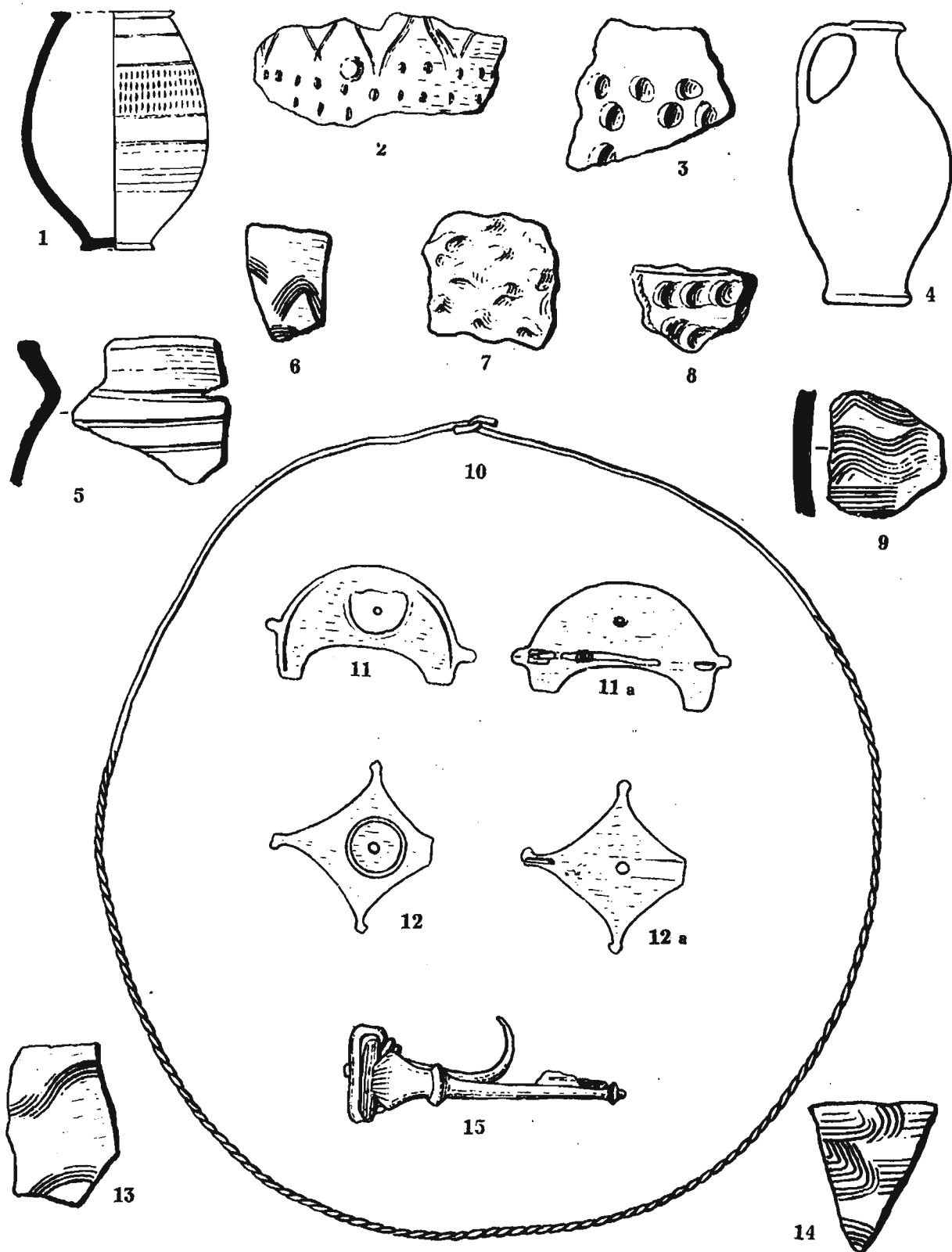
Z trácko-kimmerského obdobia sú dve bronzové bočnice zubadla (obr. 4: 12, 13), ktoré má vo svojej zbierke Ľ. Chmelár v Hlohovci; pochádzajú z oboe Posádka, okr. Trnava. Bočnice sa našli podľa výpovede Fr. Kadleca z Posádky pri jeho záhrade (dom č. 28) na hone zvanom "16 honov". Orientácia kostry bola asi SV - JZ. Okrem tohto hrobu sa tu rozrušili aj ďalšie tri; v jednom z nich sa údajne našiel krátky železný meč (dýka?), ktorý sa však stratil. Spomenuté bočnice zubadla sú mierne polguľovité ukončené a na vonkajšej strane majú tri kružky; môžeme ich datovať do HB. Sú dôležitým dokladom vývoja juhozápadného Slovenska v HB, v trácko-kimmerskom období strednej a juhovýchodnej Európy.

V rokoch 1952-1954 a 1959 bolo odkryté birituálne pohrebisko zo IV. stor. pred n. l. v obci Chotín (Chotín I). V predbežných správach sa toto pohrebisko označovalo ako skýtsko-halštatské.¹³ Pod týmto označením sa nemienil priamy skýtsky zásah, ale na základe niektorých hmotných pamiatok vyhotovených podľa skýtskych predlôh (krížové kovanie z tulca), bolo obdobie V. - IV. stor. pred n.l. označené pod týmto pomenovaním ako kultúrny horizont. Na základe novších výskumov v Moldavskej oblasti SSSR, v rumunskom Moldavsku a Bulharsku, ako aj po prehodnotení starších pamiatok zo strednej Európy a pričiernomorskej oblasti SSSR, môžeme hovoriť o trácko-kimmerskom a trácko-skýtskom kultúrnom horizonte, pričom trácky podiel na vývoji vo IV. stor. pred n. l. v potisko-slovenskej oblasti treba považovať za dominantný.

V blízkosti preskúmaného birituálneho pohrebiska v Chotíne I odkrýva sa (r. 1961) druhé birituálne pohrebisko. V hroboch nachádzame keramiku vyrobenú na hrnčiarskom kruhu i v rukách hnetenú. V doposiaľ odkrytých 32 hroboch prevláda kostrový spôsob pochovávanía. Odkryl sa aj jeden birituálny hrob a dva hroby koní.

V obci Chotín na hone Sunnyogó (Chotín VIII) bolo doposiaľ odkrytých 16 kostrových keltských hrobov. Spomedzi nich vynímajú sa čiastočne vykradnuté hroby s drevenou komorou; niektoré boli ohraničené štvorcovou priekopou. Pravdepodobne z tohto pohrebiska pochádzajú aj sklené náramky, z ktorých sa zmieňuje T.E. Haevernicková.¹⁴ Zatiaľ sa však sklené náramky v doposiaľ preskúmaných hroboch nenašli. Keramický i kovový materiál z tohto pohrebiska nelíši sa veľmi od hmotných pamiatok z preskúmaného keltského pohrebiska vo Svätom Petri I.¹⁵ Flašovitité vázy, misy, súdkovité situly, spony s guľkovou hlavnicou a spojenou konštrukciou, bronzové (duté) húsenicovité členené a plechové náramky a železná kopija listovitého tvaru datujú pohrebisko zatiaľ zhruba do druhej polovice III. a začiatku II. stor. pred n. l., podľa Reineckeého chronológie do LB. Z tohto obdobia, snáď o niečo mladšie, bude aj pohrebisko na lokalite Chotín V, na hone Sashegy, kde sa dosiaľ odkryli dva žiarové hroby; sú vyhlíbené do násypu, ktorý vykazuje všetky znaky mohyly (je však v strede preťatý poľnou cestou a ostatná časť vysadená vinicami). Keramický materiál vyrobený na kruhu nie je typický a zhodný s materiálom z keltského pohrebiska Chotín VIII, ani s materiálom zo Svätého Petra I; misa z tohto pohrebiska sa skôr ponáša na misu z dáckeého sídliska z Chotína II (hon Simitós).¹⁶

Roku 1961 pri eksploatacii piesku v Hurbanove na hone Szarvaskút bolo narušené kostrové keltské pohrebisko. Materiál z dvoch hrobov sa čiastočne zachránil. V hrobe 2 boli dve misy (obr. 4: 16, 17), pri prevej ruke železná kopija listovitého tvaru so zosilneným rebrom (obr. 4: 14) a vedľa zápästia pravej ruky mier-

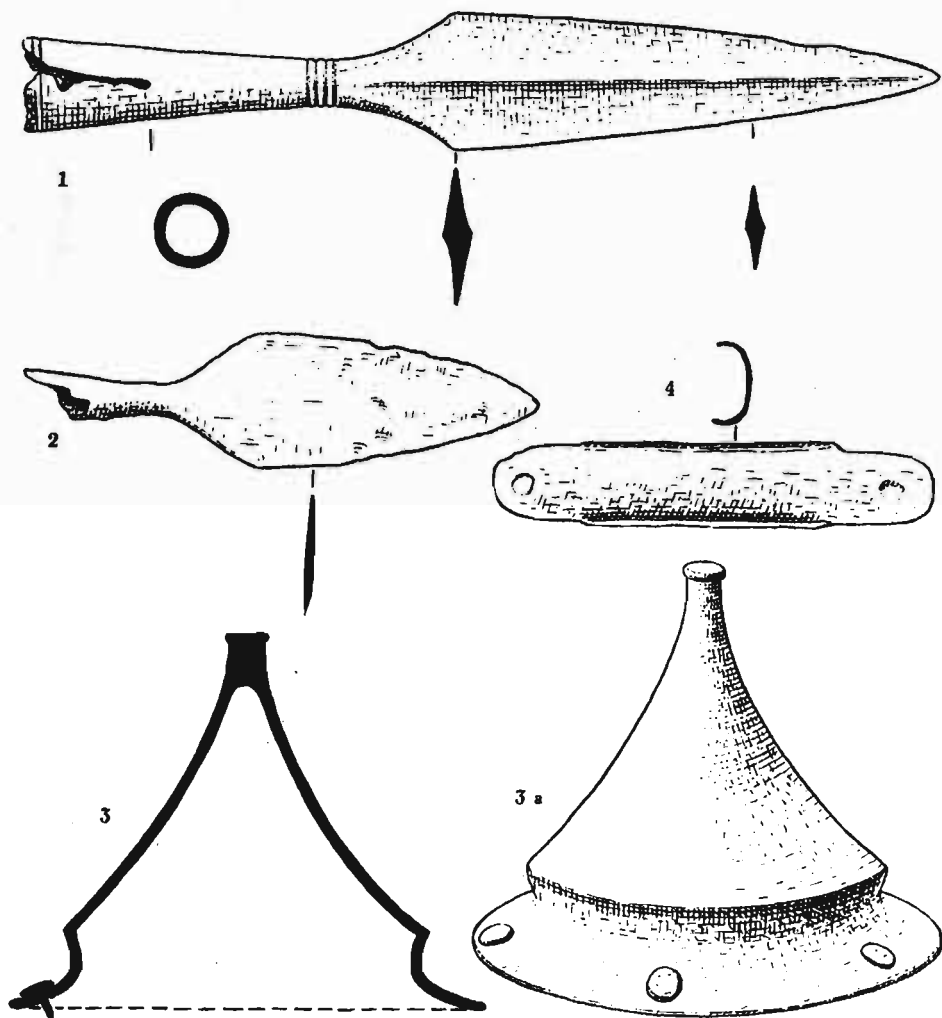
Obr. 5. 1, 4 - Komárno, 2, 3, 6-8 - Moša, okr. Komárno;
5, 9, 13, 14 - Nesvady, okr. Komárno; 10-12 - Hurbanovo, okr.
Komárno; 15 - Chotín, okr. Komárno.

ne prehnutá puklica zo štítu (obr. 4: 15). Pohrebisko môžeme datovať do Reinecke-
ho stupňov LB-LC. Keltský hrob bol označený číslom 2/61, pretože nad ním bol
kostrový hrob z neskorej doby rímskej, označený ako hrob 1/61.

Keltské hroby boli rozrušené aj v obci Čalovec, okr. Komárno, odkiaľ sa za-
ohránili len črepy súdkovitých sitúl s lesklým povrchom, zdobené hrebeňovaním
(obr. 4: 18, 19).

Z dáckeho osídlenia južného Slovenska pochádza črepový materiál z obce Moča,
okr. Komárno (obr. 4: 20).

Z doby rímskej pochádza črepový materiál tiež z obce Moča, v zbierke V. Ko-
czaba v Moči (obr. 5: 2, 3, 6-8), ako aj z Nesvád, okr. Komárno (obr. 5: 5, 9,
13, 14).

Obr. 6. 1-4 - Marcelová, okr. Komárno (zbierka V. Koczaba
v obci Moča, okr. Komárno).

Kostrový hrob z neskorej doby rímskej (sťahovania národov?) bol rozrušený
v Hurbanove v hone Szarvaskút pri exploatacii piesku. Hrob sa nachádzal nad kelt-
ským hrobom. Na krku kostry boli dve bronzové spony. Zachovalá časť jednej spony
je polmesiačkovitého tvaru (obr. 5: 11), na zadnej strane má železný zachycovač
(obr. 5: 11a). Druhá spona je kosoštvorcového tvaru, tiež so železným zachycova-
čom (obr. 5: 12, 12a).

Bronzová norická spona staršieho typu sa našla roku 1961 v hĺbke 35 cm pri výskume druhého birituálneho halštatského pohrebiska v Chotíne I (obr. 5: 15). Podobná spona s rozdielnym zachycovačom našla sa r. 1953 už pri výskume prvého birituálneho pohrebiska z doby halštatskej v Chotíne.¹⁷

V zbierke Ľ. Chmelára v Hlohovci nachádza sa bronzová soška Jupitera Dolichena, inkrustovaná meďou a striebrom (obr. 13). Soška je veľmi kvalitne vyhotovená a bola súčasťou väčšieho komplexu, pretože na zadnej strane má výčnelok so závitom, ktorým bola soška pripevnená; pochádza z konca II. a začiatku III. stor. n. l. a patrí medzi významné nálezy z juhozápadného Slovenska.¹⁸ Našla sa pri zemných prácach v Hlohovci r. 1958.

V Leninových sadoch v Komárne pri stavbe obytných domov našla sa rímska baňatá nádobka, v hornej časti zdobená, bleďočervenej farby (v dolnej časti bleďohnedá); celý povrch je hladký a lesklý (obr. 5: 1). Z tohto miesta pochádza aj džbán zo IV. stor. n. l. (obr. 5: 4).

V Marcelovej, okr. Komárno bol rozrušený kostrový hrob z doby sťahovania národov; nachádzal sa v štrkovisku za záhradníctvom JRD pri poľnej ceste z Marcelovej do Svätého Petra, vedúcej súběžne so štátnou hradskou Marcelová - Chotín. Na pravej strane kostry (orientovanej Z - V) ležala oproti lebke železná kopija listovitého tvaru, v priereze romboidná; násadová časť je zdobená tromi vývalkami (obr. 6: 1). Nižšie rebier sa našla železná puklioa zo štítu, opatrená na obvode železnými klincami (obr. 6: 3, 3a). Nad zápästím ľavej ruky bola podlhovastá železná nátepná ~~koncová~~ doštička, na koncoch zaoblená a opatrená dvoma dierkami (obr. 6: 4). Na tej istej strane vedľa ruky bola položená železná listovitá strelka zo šípu (obr. 6: 2).

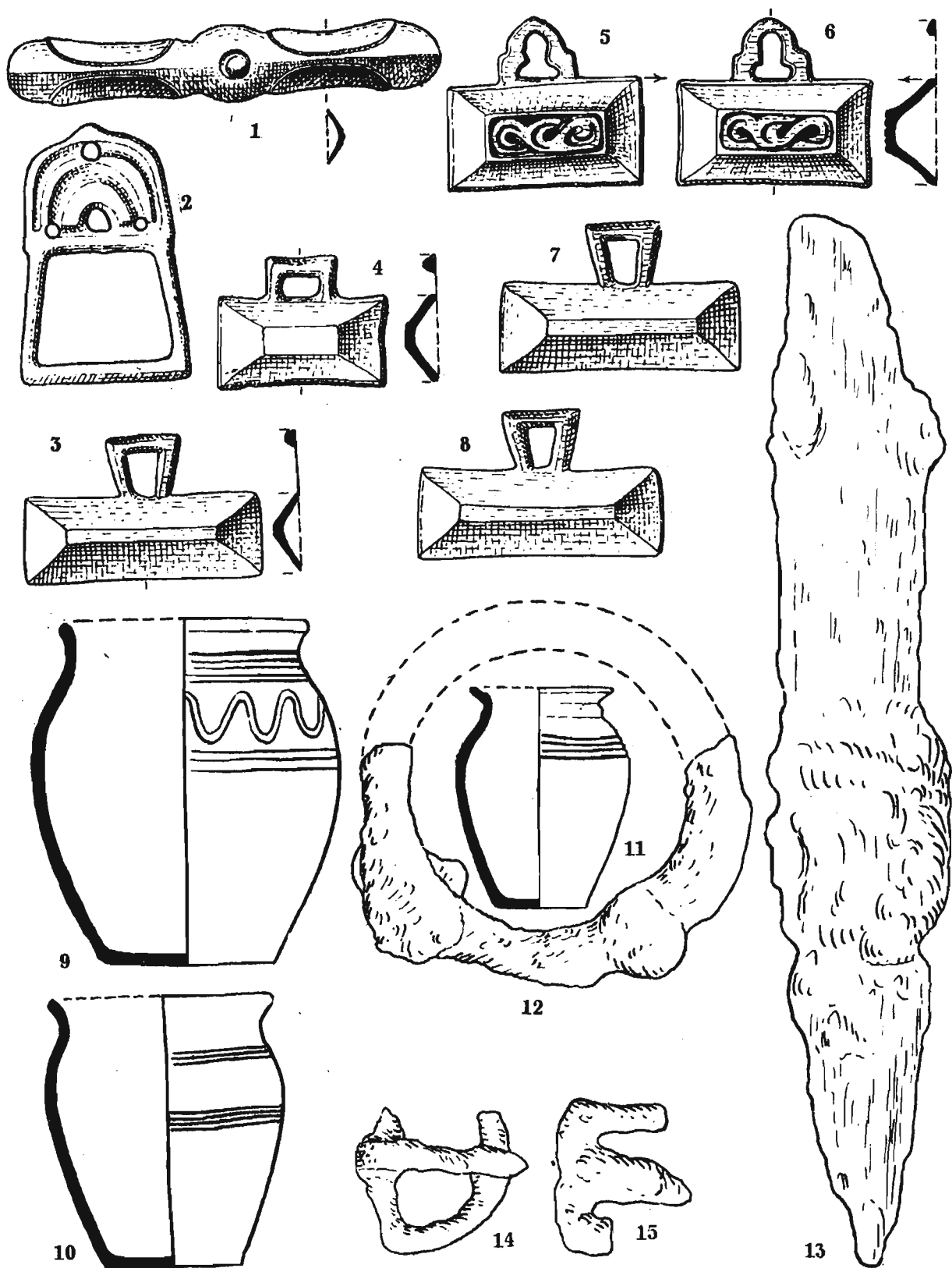
Pohrebisko z avarsko-slovanského obdobia bolo narušené roku 1958 pri kladení kanalizačných rúr v Komárne na ulici 29. augusta. Hrob s avarským inventárom (bronzová ozdoba tvaru vrtule - obr. 7: 1; bronzová pracka - obr. 7: 2) bol prácami rozrušený; nachádzal sa pred bývalým vojenským kostolom v hĺbke 180 cm. Orientácia kostry: V - Z. Z okolia tohto náleziska pochádzajú aj ďalšie avarske pamiatky, uložené v Podunajskom múzeu v Komárne.¹⁹ Sú to duté bronzové liate ozdoby zdobené (obr. 7: 5, 6) i hladké (obr. 7: 3-8), ako aj avarsko-slovanský keramický materiál (obr. 7: 9, 10 a obr. 8: 1-9). Keramický materiál môže pochádzať čiastočne aj z druhého avarsko-slovanského pohrebiska na ľavej strane autostrády vedúcej z Komárna do Novej Stráže, v blízkosti Slovenských lodeníc.

Na okolí Komárna sú aj ďalšie avarske pohrebiská, z ktorých sa v posledných rokoch zachránilo niekoľko pamiatok.

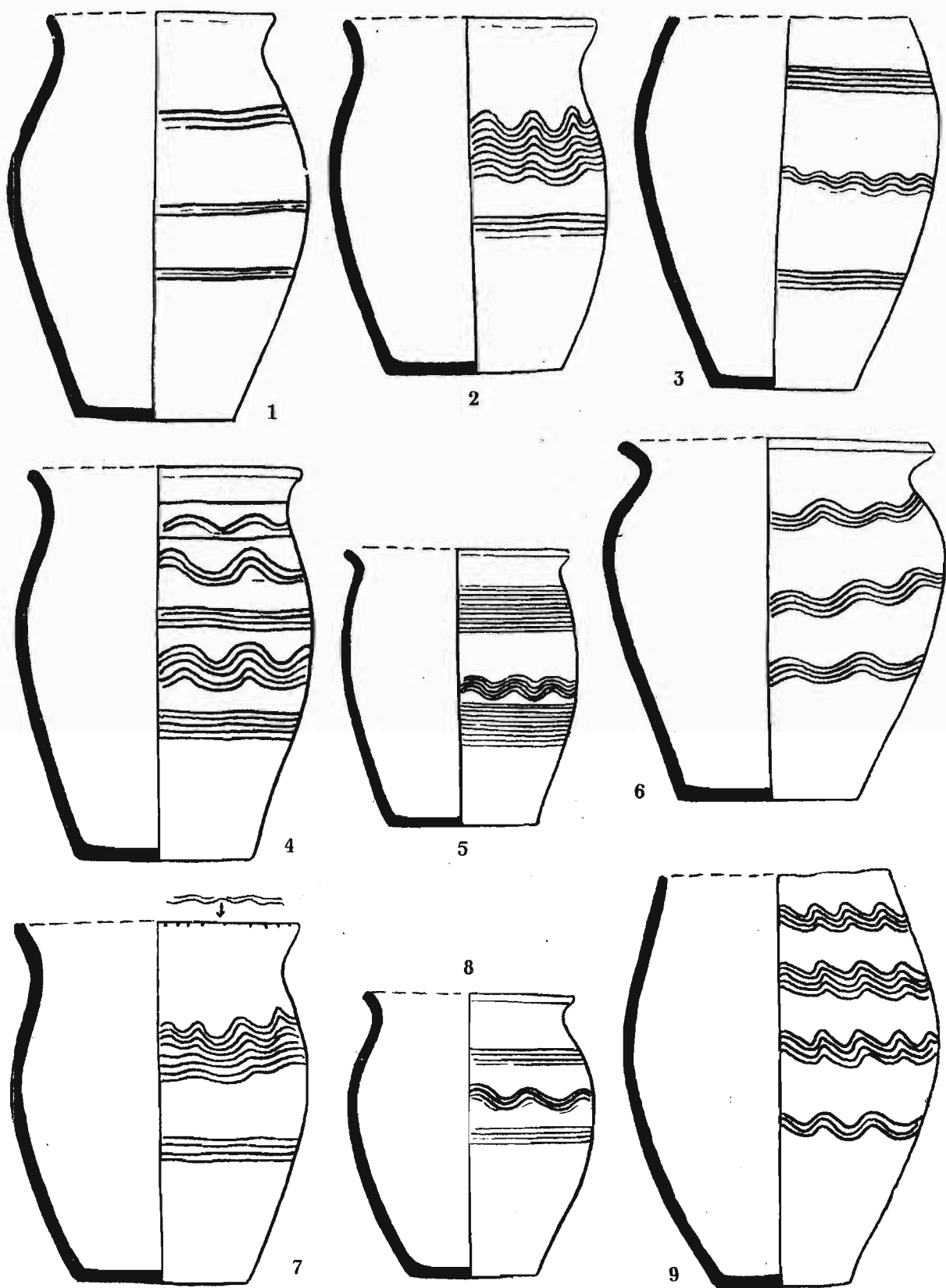
V Čalovci v záhrade Fr. Kaszu (č. domu 52) bol roku 1958 rozrušený kostrový hrob (orientácia Z - V). Pri pravej nohe kostry bola nádobka zdobená vlnovkami a okružnými žliabkami (obr. 9: 2), vnútorná strana ústia bola tiež zdobená (obr. 9: 2a).

V rokoch 1924-1928 boli v Čalovci na okolí spomenutej záhrady (domy čísl. 49, 50, 51, 53, 54) rozrušené (J. A l a p ý m čiastočne preskúmané) niektoré hroby, medzi nimi aj jazdecké.²⁰ Najväčšia koncentrácia hrobov bola na roľiach končá záhrady L. Balogha (čís. domu 53), Fr. Kaszu (čís. domu 52) a Št. Lovásza (čís. domu 51), ako aj v záhradách týchto domov, kde sa aj teraz nachádzajú hroby. Z tejto lokality pochádza niekoľko nádob v Podunajskom múzeu v Komárne (obr. 9: 1, 3, 4, 5).

V obci Kameničná vedľa obohotu Jednoty, v záhradách na ľavej strane štátnej hradskej Komárno - Čalovec, boli pred I. i II. svetovou vojnou rozrušené, ako aj

Obr. 7. 1-15 - Komárno.

Obr. 8. 1-9 - Komárno.

čiasťočne zachránené avarské hroby, medzi nimi tiež jazdecké. Časť zachovaného pohrebiska leží na miernej vyvýšenine, kde sa pri prácach v záhrade prichádza aj teraz na črepy z nádob (obr. 9: 10).

Pri rozširovaní odvodňovacieho kanálu v Zlatnej na Ostrove bolo r. 1950 rozrušené ďalšie avarsko-slovanské pohrebisko v okolí Komárna (obr. 9: 6).

Z obce Bodza, okr. Komárno, boli roku 1952 do Podunajského múzea v Komárne prinesené dve nádoby, tiež z avarsko-slovanského obdobia (obr. 9: 7, 8).

V Komárne bol roku 1958 pri obnovovaní kanalizačného potrubia na ulici 29. augusta medzi evanj. kostolom a MNV v hĺbke 180 cm čiastočne odkrytý slovanský kostrový hrob (dolná časť končatín ležala pod chodníkom a nedala sa odkryť). Pri lebke z pravej strany bola postavená hnedočierna nádoba, zdobená okružnými žliabkami (obr. 7: 11). Pri pravej ruke boli zvyšky železného noža (obr. 7: 13) a okolo pása zvyšky železnej pracky (obr. 7: 12, 14, 15).

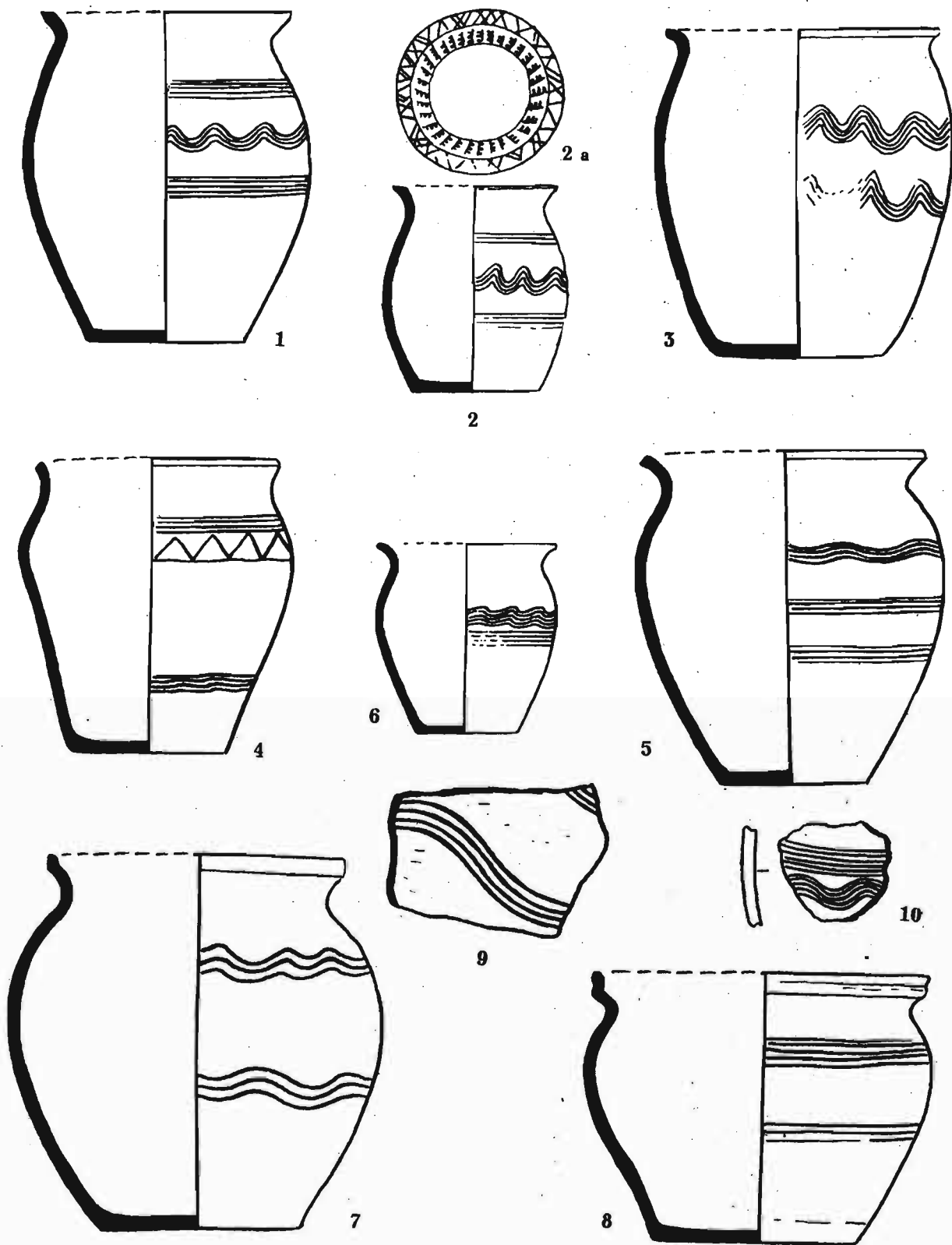
K pozoruhodným dôkazom slovanského osídlenia Komárna a okolia patrí kostrové pohrebisko, odkryté v rokoch 1959-60 vo Svätom Petri pri Komárne. Na dnách mnohých nádob z tohto pohrebiska sú rôzne hrnčiarske značky. Okrem keramického materiálu našlo sa na pohrebisku niekoľko železných kovaní z vedierok (vykazujú rôzne varianty), železné strely a sekerky. Pohrebisko je svojím inventárom datované do IX. stor. n. l.

Mohyla z toho istého obdobia bola odkrytá spolu s časťou sídliska pri výskume pohrebiska ľudu severopanónskej kultúry v Patinciach. Hrobová jama bola vyhĺbená do piesčitého a čiastočne štrkovitého terénu (obr. 10: 1, 2, 3). Nad hrobom bola pôvodne navrhovaná mohyla, pozostávajúca z kruhovitej vrstvy kamien. Prv než sa na vrstvu kamien navrhla hĺna, nad vrstvou bola zapálená hranica (kamien boli žiarom opálené a sčernalé). V zásype hrovej jamy sa našli aj črepy keramiky železovskej kultúry (okrem pohrebiska severopanónskej kultúry na tomto mieste bolo aj sídlisko ľudu železovskej kultúry). Kostra bojovníka ležala na dne hrovej jamy v natiahnutej polohe; orientácia V - Z; pri chodidlách ľavej nohy bola postavená tehlovošltá hrncovitá, značne poškodená nádoba so zdobeným povrchom. Na chodidlách ľavej nohy sa našli drobné kúsky železa, hrdzou veľmi poškodené. Pri pravej ruke bol jednosečný železný nôž s rovným chrptom. Hrob podľa inventára môžeme datovať do druhej polovice VIII. stor. n. l.

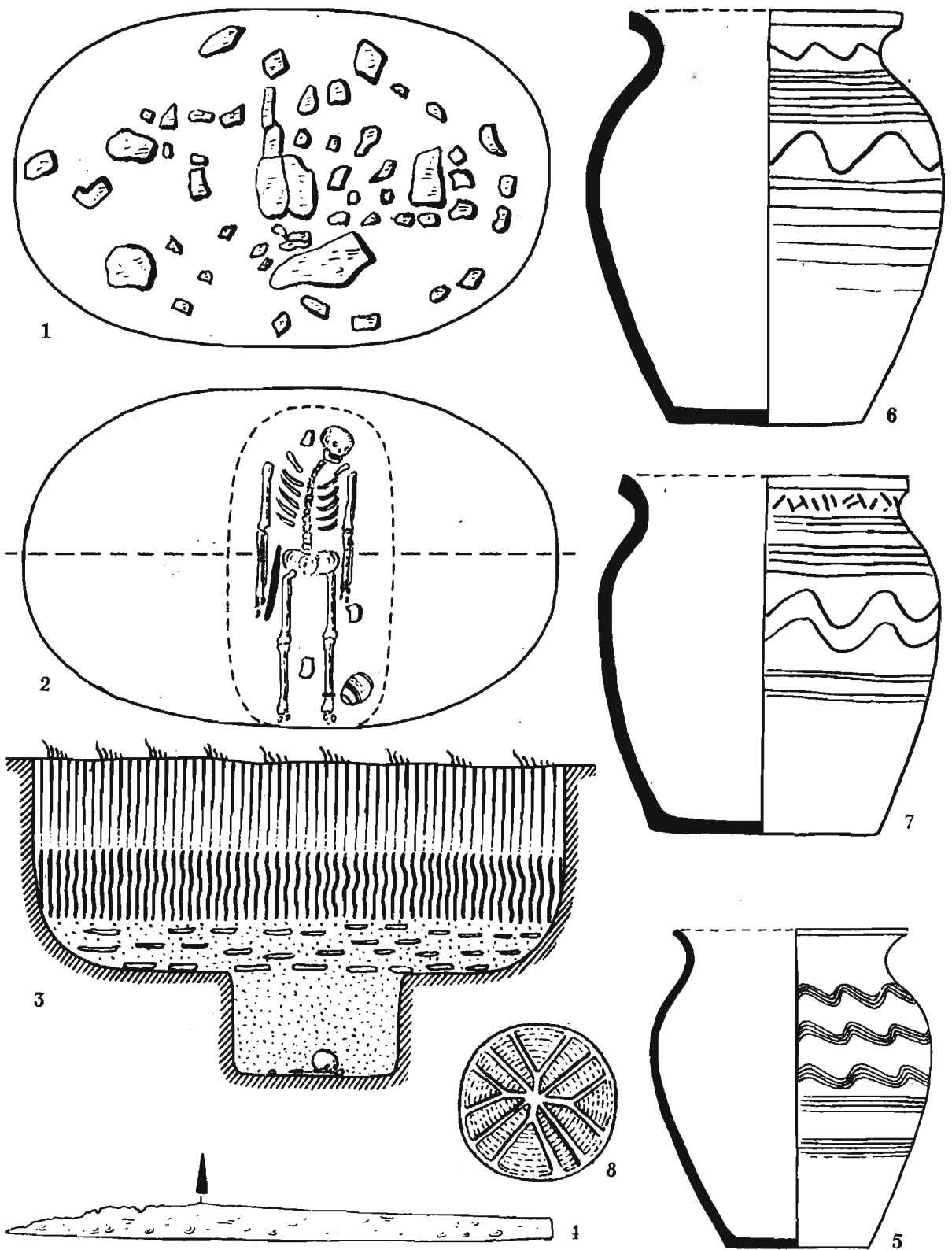
Väčšie, ale čiastočne oraním poškodené pohrebisko z X. a XI. stor. n. l. odkrýva sa vo Svätom Petri (lokalita Svätý Peter II). Pohrebisko nachádza sa medzi majerom Konkoly a Chotínom, na obidvoch stranách poľnej cesty z Hurbanova do Chotína (tzv. chotínska cesta).²¹ Doposiaľ sa tu odkrylo 136 hrobov. Pohrebisko vykazuje zatiaľ dve fázy a svojimi nálezmi bude patriť medzi dôležité pohrebiská z X. - XI. stor. Vo výskume sa pokračuje.

Zemnými úpravami boli rozrušené belobrdské pohrebiská v Moči, okr. Komárno a Hurbanove - Zelený Háj (obr. 11: 31, 33).

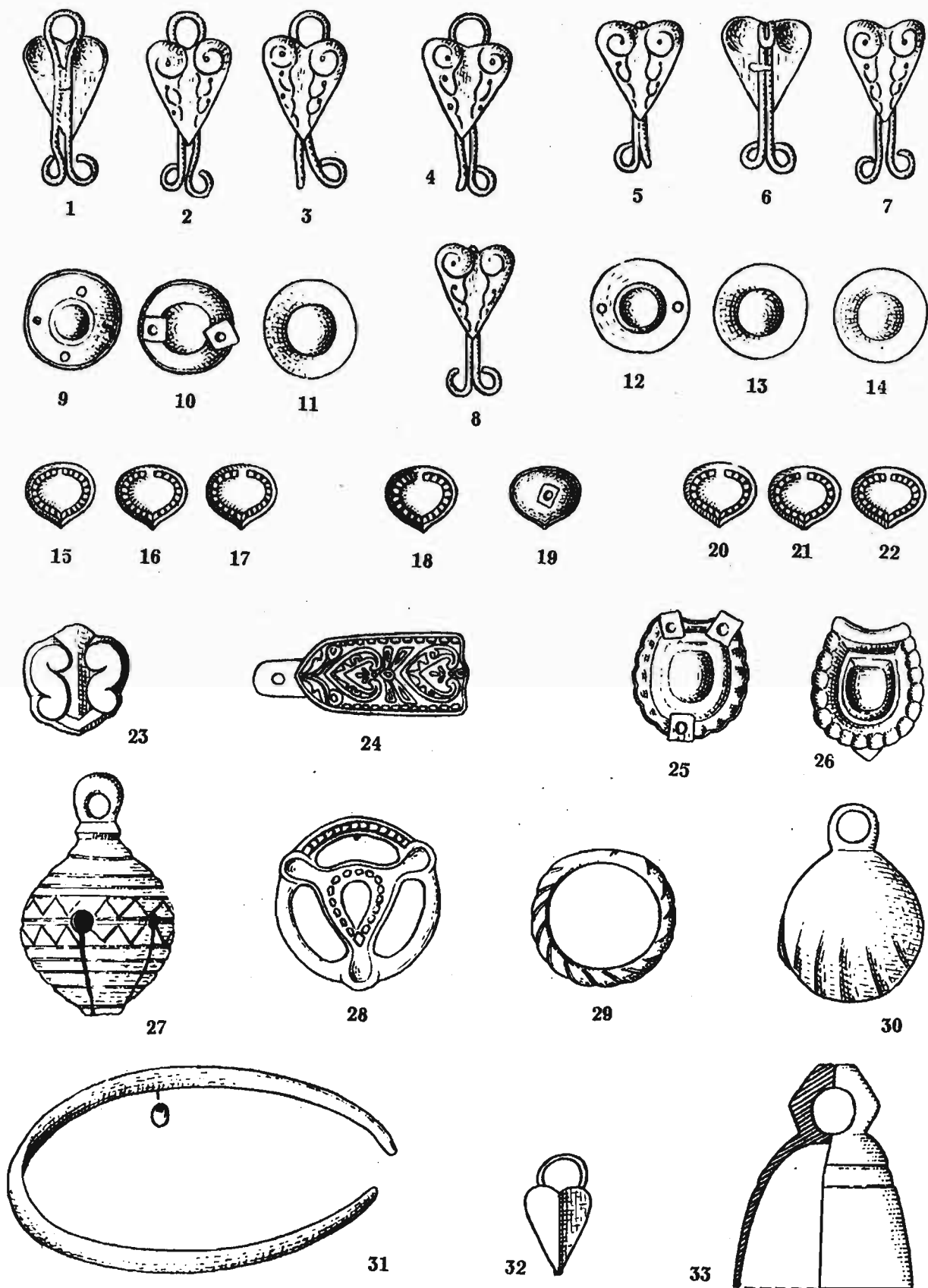
K staromaďarským pamiatkam z X. stor. n. l. na juhozápadnom Slovensku patrí aj kostrové pohrebisko v Chotíne, okr. Komárno.²² Z nepublikovaných pamiatok v Podunajskom múzeu v Komárne treba spomenúť staromaďarské pamiatky z Komárna. Ich bližšie lokalizovanie je sťažené, pretože predmety boli označené len ako pochádzajúce z Komárna; sú pravdepodobne z okolia bývalého vojenského kostola z ulice V. Pauliny-Tótha. Ide o bronzové závesky srdcovitého tvaru, zdobené rytým ornamentom (obr. 11: 1-8), strieborné a pozlátené okrúhle nášivky (obr. 11: 9-14), opatrené z druhej strany nitmi (obr. 11: 10) alebo dierkami (obr. 11: 9, 12), bronzové pozlátené zdobené srdcovité okrasy, opatrené z druhej strany nitom (obr.

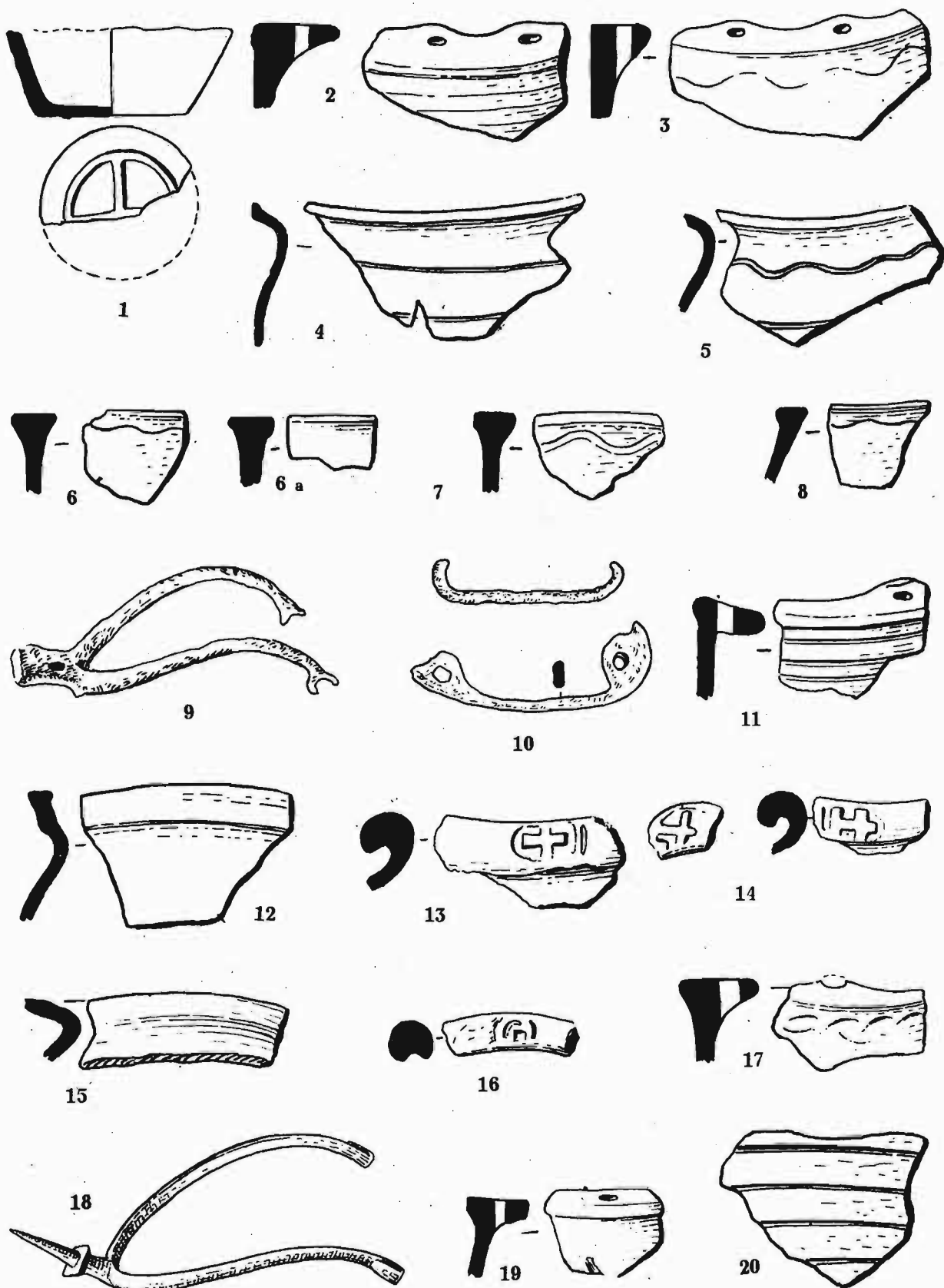
Obr. 9. 1-5 - Čalovec, okr. Komárno; 6 - Zlatná na Ostrove, okr. Komárno; 7, 8 - Bodza, okr. Komárno; 9 - Chotín, okr. Komárno; 10 - Kameničná, okr. Komárno.

Obr. 10. 1-5 - Patince, okr. Komárno; 6-8 - Svätý Peter, okr. Komárno (8 - značka na dne nádoby).

Obr. 11. 1-30, 32 - Komárno; 31 - Moša, okr. Komárno;
33 - Hurbanovo, okr. Komárno.

Obr. 12. 1-8 - Svätý Peter, okr. Komárno; 9-11 - Nesvady, okr. Komárno; 12, 13, 14 - Moča, okr. Komárno; 16, 17 - Radvan nad Dunajom, okr. Komárno; 18, 19 - Chotín, okr. Komárno; 20 - Čalovec-Violín, okr. Komárno.

11: 15-22), bronzová pozlátená nášivka (obr. 11: 23), časť bronzovej pozlátenej ozdoby s výzdobou srdcovitého tvaru (obr. 11: 24), bronzové pozlátene nášivky (obr. 11: 25, 26), dve bronzové zdobené hrkálky-zvončeky (obr. 11: 27, 30), bronzová, čiastočne pozlátená ozdoba (obr. 11: 28), bronzový prsteň (obr. 11: 29) a strieborný závesok srdcovitého tvaru (obr. 11: 32). Pamiatky poohádzajú pravdepodobne z bohatých staromaďarských hrobov a pravdepodobne nie sú kompletným súborom z nich.

Stredoveké sídliská sa v poslednom čase zistili v Chotíne na hore Simitós (jedna ich časť bola publikovaná)²³ a pri výkrmniach JRD.

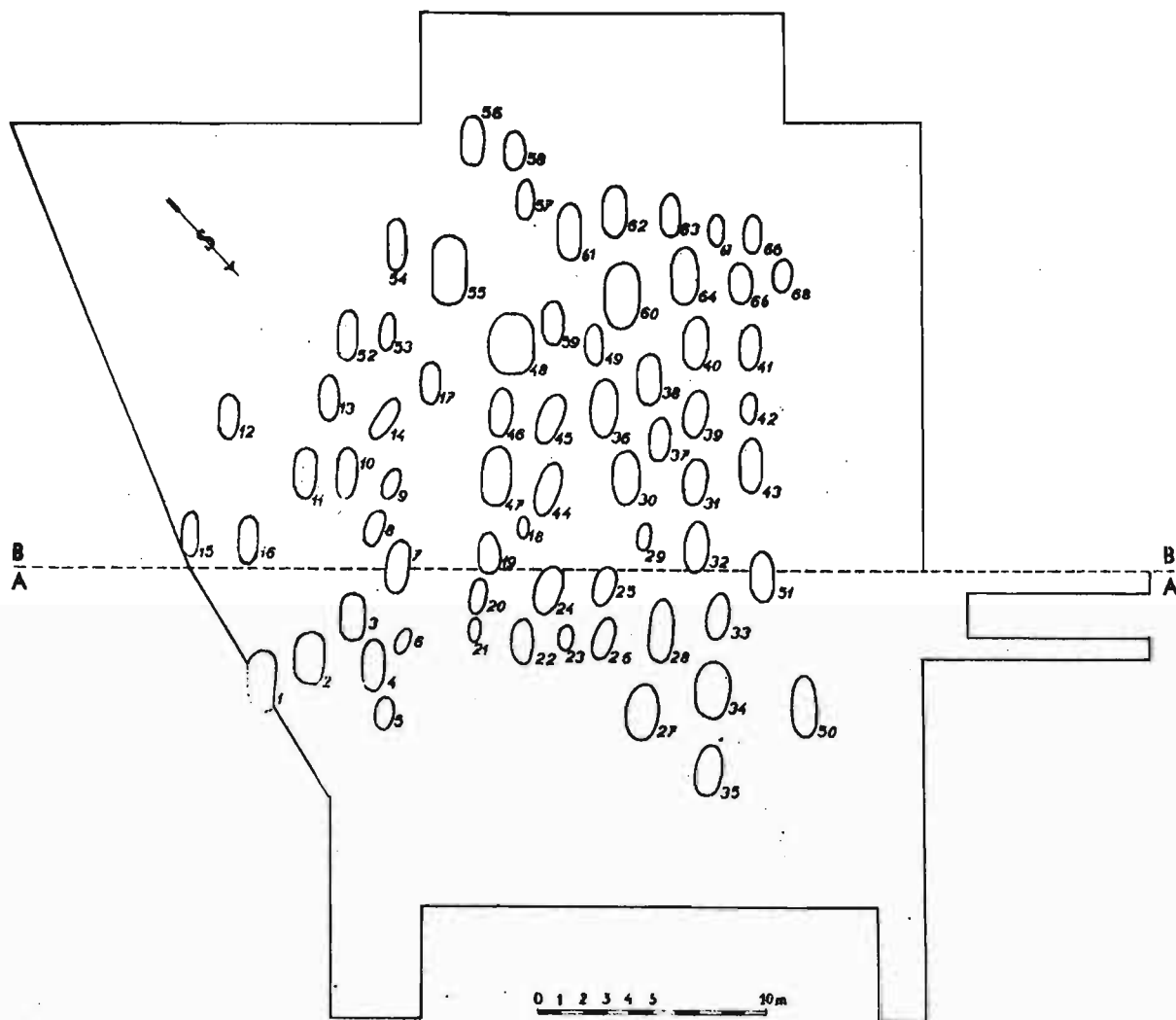
Sídlisko z XI. stor. bolo čiastočne odkryté pri výskume pohrebiska z doby bronzovej vo Svätom Petri; zatiaľ sa tu zistila chata obdĺžnikového tvaru a dve jamy obsahujúce po troch kravských kostrách. Jedna z jam je datovaná denárom Koloman - Štefan III. do XI. - XII. stor. Na okraji pohrebiska, a teda aj sídliska, boli odkryté niekoľkožliabkové odvodňovacie jarky, podobné jarkom zisteným v Chotíne. V jarkoch sa našli výlučne stredoveké črepy a kosti hovädzieho dobytku. V severozápadnej časti tohto rozsiahleho sídliska sa v blízkosti železničného prechodu pri orbe r. 1961 vyorali ďalšie črepy stredovekej keramiky (obr. 12: 1-8) a jeden žarnov.

Obr. 13. Hlohovec, okr. Trnava (zbierka Ľ. Chmelára).

Stredoveké sídlisko bolo čiastočne rozrušené exploataciou zeme aj v Nesvadoch (pri rieke Nitre - domy košíkárov). Sídlisko je v tesnej blízkosti kostrového pohrebiska z doby bronzovej (hurbanosvský typ). Podľa zisteného materiálu v chatách boli ohništia. Pri jednom rozrušenom ohništi našiel sa železný strmeň, časť podkovy a črepy (obr. 12: 9, 10, 11). Na tom istom hore (medzi hrádzou rieky Nitry a spomenutým sídliskom, v blízkosti mosta) bolo rozrušené kostrové pohrebisko, pravdepodobne z XI. - XII. storočia. Nálezy sa tu nezistili.

Z Moče a Radvane nad Dunajom, okr. Komárno, pochádzajú ďalšie stredoveké črepy, niektoré so značkami na obvode ústia (obr. 12: 13, 14, 16). Z Chotína pochádza železný strmeň z XIII. stor. n. l.; našiel sa spolu so stredovekou nádobou v kruhovitej vyvýšenine pri výkrmi JRD. Vo vyčistenom profile rozrušenej spominatej kruhovitej hlinenej vyvýšeniny sa nenašli žiadne iné črepy. Podľa výpovede vedúceho stavby nádoba a strmeň sa našli na vnútornej strane valovitého kruhovitého násypu, kde sa pri kopaní hliny rozrušilo ohnište.

Obr. 14. Svätý Peter, okres Komárno.
Slovanské pohrebisko z IX. storočia.

Z tohto krátkeho prehľadu archeologických pamiatok získaných v posledných rokoch v oblasti juhosápadného Slovenska, hlavne v blízkom okruhu Komárna, vidno, že táto oblasť je i bude veľmi významná pri spracovaní najstarších dejín nielen našej vlasti, ale aj širšieho okruhu strednej Európy.

POZNÁMKY A LITERATÚRA

- 1 D u š e k M., Archeologický výskum podunajskej oblasti Slovenska, Naša veda VII-7, 1960, 430 - 435. D u š e k M., Őskori kultúra a Duna mentén, Természeti és társadalom I-6, Bratislava 1961, 38 - 41.
- 2 D u š e k M., Neolitické sídlisko v Patinciach - Neolithische Siedlung in Patince, AR XI. 1959, 782 - 784, 804 - 805.
- 3 D u š e k M., l. c. (AR), obr. 288: 5.
- 4 D u š e k M., l. c. (AR), obr. 288: 2.
- 5 D u š e k M., l. c. (AR), obr. 289.
- 6 D u š e k M., l. c. (AR), 782 - 784. K o l n í k T. - P a u l í k J., Záchranný výskum v Borovciach, SLA V, 1957, 271 - 306. K u t z i á n I., Újabb neolithikus leletek a Magyar Történeti Múzeumban, Magyar Múzeum 1946, 45 - 46. E i s n e r J., Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 6.
- 7 D u š e k M., Nové nálezy z doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku - Neue Funde aus der Bronzezeit in der südwestlichen Slowakei, AR XI, 1959, 488 - 495, 504 - 508.
- 8 D u š e k M., Patince - pohrebisko severopanónskej kultúry. Patince - das Gräberfeld der Nordpannonischen Kultur, Pohrebiská zo staršej doby bronzovej na Slovensku I - Gräberfelder aus der älteren Bronzezeit in der Slowakei I, Bratislava 1960, 139 - 296.
- 9 D u š e k M., Nové nálezy, AR XI, 1959, 488 - 495, 504 - 508.
- 10 T o č í k A., Bemerkungen zur Problematik der älteren und mittleren Bronzezeit in der Südwestslowakei, Nitra 1958.
- 11 T o č í k A. - P a u l í k J., Výskum mohyly v Čake v rokoch 1950-1951 - Die Ausgrabung eines Grabhügels in Čaka in den Jahren 1950-1951, SLA VIII-1, 1960, 59 - 124.
- 12 D u š e k M., Halštatská kultúra chotínskej skupiny na Slovensku - Die Hallstattkultur der Chotín-Gruppe in der Slowakei, SLA V, 1957, 73 - 173. P a u l í k J., K otázke vzniku a vývoja velatickej kultúry na juhozápadnom Slovensku - Zur Frage der Entstehung und Entwicklung der Velatice-Kultur, Referáty II, Liblice, 1959, 47 - 59.
- 13 D u š e k M., Skýtske birituálne pohrebište v Chotíne na Slovensku - Néropole scythique á Chotín en Slovaquie, AR V, 1953, 153 - 157. 181 - 184, 271 - 272, 280 - 281.
- 14 H a e v e r n i c k T.E., Die Glasarmringe und Ringperlen der Mittel- und Spätlatènezeit auf dem europäischen Festland, Bonn 1960, 123, 198, 199, 203, 204.
- 15 D u š e k M., Keltské pohrebisko vo Svätom Petri - Ein keltisches Gräberfeld in Svätý Peter, SLA VIII, 1960, 457 - 469.
- 16 T o č í k A., Laténsko-dácke osídlenie na juhozápadnom Slovensku - Latènezeitlich-dakische Besiedlung in der Südwestslowakei, Referáty II, Liblice-Nitra, 1958. D u š e k M., Sídlisko z doby laténskej v Chotíne na Slovensku - Station de l'époque de La Tène á Chotín en Slovaquie, AR VIII, 1956, 668, 576 - 678, 763, 769.
- 17 K o l n í k T., Nové ojedinelé nálezy spón z doby rímskej a sťahovania národov na juhozápadnom Slovensku - Neue Einzelfunde von Fibeln aus der römischen und Völkerwanderungszeit in der Südwestslowakei, SLA VI, 1958, tab. I: 1.

- 18 Za láskavý posudok ďakujem doc. dr. J. F r e l o v i.
- 19 D u š e k M., Ŕskori kultúra a Duna mentén, Természet és társadalom I, Bratislava 1961, obraz na str. 39.
- 20 A l a p y Gy., Lovasnomád sírok a vágduna alsócsallóközi jobbpártján, Nemzeti kultúra I-1, Komárom 1933, 36 - 43.
- 21 D u š e k M., Kostrové pohrebisko z X. storočia vo Sv. Petri - Skelettgräberfeld aus dem X. Jh. in Sv. Peter, AR XII, 1960, 355, 370 - 372.
- 22 D u š e k M., Kostrové pohrebíšte z X. a XI. storočia v Chotíne na Slovensku - Chotín X. - XI. századi csontvázas temetője - Mogilnik so skeletami X i XI stoletija v Chotine v Slovakií, SLA III, 1955, 244 - 263.
- 23 P a u l í k J. - R e j h o l e c E., Stredoveké chaty v Chotíne - Mittelalterliche Hütten in Chotín, SLA VI, 1958, 224 - 235.

ZU DEN FRAGEN DER URGESCHICHTLICHEN ENTWICKLUNG DER SÜDWESTSLOWAKEI

MIKULÁŠ DUŠEK

Viele urgeschichtliche Siedlungen und Gräber wurden durch die beschleunigten Aufbauarbeiten in der Südwestslowakei gestört. Manche von ihnen wurden systematisch durchforscht, andere wurden nur an Hand von Kleinfunden aufgezeichnet und ihre systematische Erforschung bleibt abzuwarten. Die systematischen Forschungsarbeiten sind und werden stufenweise verarbeitet, doch ist es wegen richtiger Bewertung der Gesellschaftsentwicklung erwünschenswert, auch diese Funde je früher aufzuzeichnen und zu veröffentlichen. Unser Beitrag wollte gern zu diesem Ziele beisteuern.

Mammutknochenreste wurden in Komárno, Radvaň nad Dunajom - Virt, Žitva (früher Žitavská Tŕň, Gemeinde Radvaň nad Dunajom), Bezirk Komárno und in Štúrovo, Bezirk Nové Zámky, gefunden. In Patince und Iža, Bezirk Komárno,²⁻⁶ wurden Siedlungen aus der Jungsteinzeit (Želiezovce-Kultur) abgedeckt. Weitere Siedlungen der Želiezovce-Kultur wurden in Čalovec und in Komárno festgestellt. Zu den wichtigen Denkmälern dieser Forschungsgrabung gehört sowohl der Bronzenadelfund in der Herdstelle einer Hütte der Želiezovce-Kultur in Patince (Abb. 1: 18), als auch die Skelettreste eines Hundes im Vorherd einer Hütte der Želiezovce-Kultur in Iža und der Fund eines Spondylus in einer Grube dieser Ansiedlung (Abb. 1: 1). Die Orientierung des Hundeskelettes ist N - O. Siedlungen des Volkes der Kultur mit kannellierter Keramik wurden in Chľaba, Bezirk Nové Zámky (Abb. 1: 14, 15), in Hurbanovo, Bezirk Komárno (Abb. 1: 16) und in Levice (Abb. 1: 17) erfasst.

Ein Kupferbeil fand man in Brestovany, Bezirk Trnava (Abb. 2: 2), ein weiteres stammt aus Svätý Peter, Bezirk Komárno (Abb. 2: 3) und aus Marcelová, Bezirk Komárno (Abb. 2: 1). Aus der älteren Bronzezeit (Reinecke BA-2) wurde ein Gräberfeld des Hurbanovo-Typus in Nesvady, Bezirk Komárno, freigelegt. Die weissinkrustierte Keramik des Hurbanovo-Typus ist auf diesem Gräberfeld nur bescheiden vertreten, doch um so häufiger begegnet man hier den mährisch-slowakischen Aunjetitzer Schalen, was darauf hindeutet, dass die Gräberfelder des Hurbanovo-Typus in der Südwestslowakei im Aunjetitzer-Madarovceer Horizont der Madarovce-Kultur

fortdauern. Hier wurden schaufelförmige Beile mit ausgeschnittenem Rücken, zypri-
sche Nadeln, Nadeln mit rhombischem Röhrchenkopf und mit durchbohrtem gewölbtem
Kopf, herzförmige kleine Dolche und goldene Sibiner Schläfenringe gefunden. Ein
ähnliches Gräberfeld wurde in Hurbanovo - Bacherov major (Bachers Hof) erfasst
(Abb. 2: 4-9). Der älteren Bronzezeit entstammt auch der Fundstoff aus einem
Brandgrab in Dolné Krškany, Bezirk Nitra (Abb. 2: 11-16). Als Einzelfunde wurden
erfasst: ein Bronzedolch der jüngeren Bronzezeit (BB-D) aus Imeľ, Bezirk Komárno
(Abb. 2: 10), ein Bronzearmreifen aus Lukáčovce, Bezirk Trnava (Abb. 2: 18).

Gräberfelder des Volkes der Nordpannonischen Kultur wurden in Patince und
in Iža, Bezirk Komárno, durchforscht. Man datiert diese Gräberfelder in Reineckes
Stufe BA2-B1. Das birituelle Gräberfeld aus der Bronzezeit in Svätý Peter, Bezirk
Komárno, ist mit seinem Fundinventar in Reineckes Stufe BA2-BC, nämlich in die
sog. karpatenländische (südöstliche) Hügelgräberkultur zuzuweisen. Manche Kera-
mikformen haben ihr Vorbild in der Maďarovce-Kultur, doch ist der Einfluss aus
der jüngeren Phase der Nordpannonischen Kultur auch erkennbar. Erwähnenswert sind
aus dem Fundinventar die Sichelnadeln, ein Rasiermesser, eine Nadel mit konischem
Kopf und geschwollenem durchbohrtem Hals, die herzförmigen und trichterförmigen
Anhänger, die Dolche und schliesslich die Armreifen mit geritzter Wolfzähnen-
verzierung (siehe Abb. 3). Eine gewisse gesellschaftliche Differenzierung deuten
an die Gräber, um die rings ein kreisförmiger Graben gezogen ist.

Auf die Fortdauer der jungbronzezeitlichen Kultur von Čaka (Reinecke BD)
im Velaticer-Baierdorfer Horizont (HA) weisen die Funde von Svätý Peter (Abb.
4: 1-4) hin. In Dolné Krškany, Bezirk Nitra, wurde ein Brandgrab aus der älteren
Hallstattzeit (HA) zerstört. Dieses beinhalten eine Bronzefibel (Abb. 4: 8),
eine Nadel (Abb. 4: 9) und einen Fingerring (Abb. 4: 10). Aus einem Skelettgrab
der thrako-kimmerischen Periode aus Posádka, Bezirk Trnava, kommen zwei Bronze-
tensen her (Abb. 4: 12, 13). Die Abdeckung eines birituellen Gräberfeldes der
thrako-skythischen Periode in Chotín ist im Gange.¹³ Ein Skelettgräberfeld von
keltischer Herkunft wurde in Chotín VIII teilweise freigelegt (16 Gräber). Auf
diesem Gräberfeld wurden sowohl Gräber mit Holzkammern, als auch Gräber, die mit
einem viereckigen Graben umsäumt waren, abgedeckt. Das Keramik- und Metallinven-
tar weist einstweilen keine Unterschiede auf in Bezug auf das materielle Kultur-
gut aus dem durchforschten keltischen Gräberfeld von Svätý Peter.¹⁵ Flaschenför-
mige Vasen, Schüsseln, tonnenförmige Situlen, Kugelkopffibeln mit verbundener
Konstruktion, hohle raupenförmig gegliederte Bronzeblecharmreifen und eine blatt-
förmige Lanzenspitze datieren dieses Gräberfeld beiläufig in LB-C. Aus dieser
Zeitstufe, ja vielleicht noch etwas jünger ist das Brandgräberfeld aus Chotín.
Teilweise zerstört wurde ein weiteres keltisches Gräberfeld in Hurbanovo, Flur
Szarvaskút (Abb. 4: 14, 17), Čalovec (Abb. 4: 18, 19).

Der Römerzeit zugehörig ist das Scherbenmaterial aus Moča (Abb. 5: 2, 3,
6-8), Nesvady, Bezirk Komárno (Abb. 5: 5, 9, 13, 14), Komárno (Abb. 5: 1, 4); aus
dem Skelettgrab von Hurbanovo, Flur Szarvaskút, stammt ein goldenes Halsband (Abb.
5: 10) und zwei Fibelfragmente (Abb. 5: 11, 12). Aus der Wendezeit des II. und
III. Jh. u. Z. stammt eine kleine Bronzestatue von Jupiter Dolichenus aus Hloho-
vec, Bezirk Trnava (Abb. 13). Das kleine Bildwerk ist mit Kupfer und Silber in-
krustiert und bildete einen Bestandteil eines grösseren Komplexes.

Der Völkerwanderungszeit entstammt das freigelegte Grab in Marcelová, Bezirk
Komárno (Abb. 6).

Aus der awarisch-slawischen Periode wurde in Komárno ein Grab ausgegraben (Abb. 7: 1-2), das auch älteres Fundmaterial (Abb. 7: 3-8, Abb. 8: 1-9) enthielt. Ein weiteres Grab wurde in Čalovec, Bezirk Komárno (Abb. 9: 2, 2a) freigelegt. In dieser Lokalität wurde auch älteres Fundmaterial erbeutet, das in Donauländischen Museum in Komárno aufbewahrt wird (Abb. 9: 1, 3-5). Es wurden noch freigelegt ein slawisches Grab in Komárno (Abb. 7: 12, 15), ein slawisches Hügelgrab aus der zweiten Hälfte des VIII. Jahrhunderts in Patince (Abb. 10: 1-5) und ein ausgedehntes Skelettgräberfeld aus dem VIII. Jh. in Svätý Peter, Bezirk Komárno (Abb. 10: 6-8).

Man arbeitet an der Freilegung eines Skelettgräberfeldes aus dem X. und XI. Jh. in Svätý Peter²¹ (Abb. 12: 1-8). Siedlungen aus Mittelalter wurden entweder zum Teil aufgedeckt oder durch Erdarbeiten gestört in Chotín,²² Moča, Svätý Peter und Nesvady. Von der älteren nicht veröffentlichten Denkmälern aus dem X. Jh. sollen noch die Funde aus Komárno erwähnt werden, die im Donauländischen Museum in Komárno aufbewahrt werden (Abb. 11: 1-32).

Übersetzt von Z. Lányiová

SÍDLISKOVÝ VÝSKUM V BLAŽICIACH

JÁN PASTOR

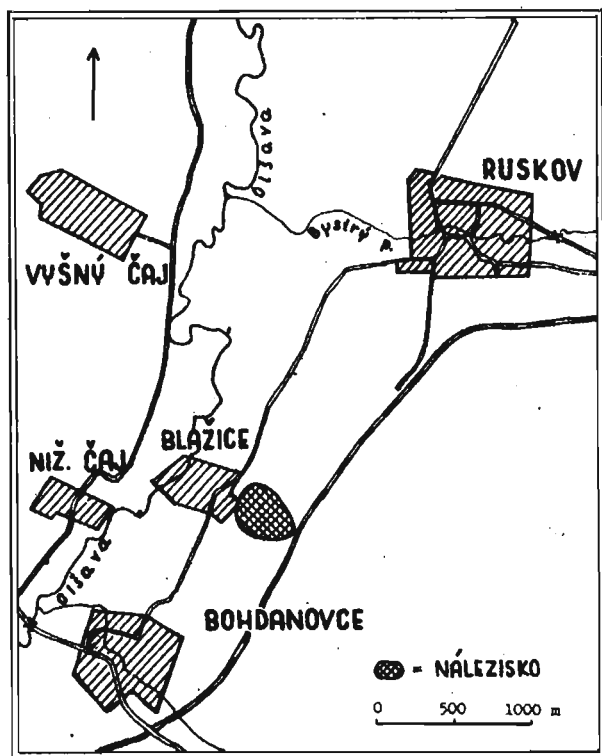
Výskum v Blažiciach, okres Košice, podniklo archeologické oddelenie Východoslovenského múzea v dobe od 17. októbra do 22. novembra 1958 a od 17. júna do 10. októbra 1959.¹

Blažice (prv Bologd) ležia v údolí Olšavy, 20 km na východ od Košíc pri železničnej trati Košice - Čierna nad Tisou. Najbližšia železničná stanica je Ruskov.

Nálezisko sa rozprestiera v polohe Dorina, na juhovýchod od obce pri železničnej trati (obr. 1).

DEJINY VÝSKUMU

Roku 1958 odkryli sme na nálezisku dve sondy. V sonde I. v rozšírenom sektore A sme našli sídliskový objekt s dvojdielnou hrnčiarskou pecou. Sonda II bola bez nálezov.

Obr. 1. Blažice, okres Košice.
Situčný náčrt.

Roku 1959 sme vykopali štyri sondy so sektormi A, B, C a D. Sektory mali rozmery 3 x 5 m a rozšírili sme ich podľa potreby.

Z doby halštatskej sme tu v spomenutom roku odkryli:

- kultúrnu jamu (objekt 1) a
- sídliskový objekt (objekt 6).

Z neskororímskeho obdobia a z doby sťahovania národov sme odkryli:

- polozemnicu bez ohnišťa (objekt 2),

- tri kultúrne jamy (objekty 3, 5 a 7),

- povrchovú chatu 6 x 5 m (objekt 4),

- štyri jednodielne pece (objekty 4a, 8a, 8b, 8c) a

- sídliskový objekt s dvojdielnou hrnčiarskou pecou (objekt 9).

Jednotlivé objekty v ďalšom texte opisujem v tom poradí, v akom sú očíslované.

STRATIGRAFIA NÁLEZISKA

Na povrohu zeme je 30 - 50 cm hrubý tmavý humus, pod ním tmavohnedá až čier-na kultúrna vrstva s pamiatkami neskororímskeho obdobia a doby sťahovania náro-dov. Hrúbka vrstvy nie je jednotná - 30 až 100 cm: vznikla po zániku osady. Po tejto vrstve nasleduje sterilný žltý íl, tvoriaci jadro náleziska.

OPIS OBJEKTOV

V ý s k u m r. 1958

Objekt s dvojdielnou hrnčiarskou pecou a kolkovanými črepmi črtal sa už na povrchu oráčiny a celkom zreteľne v hĺbke 30 cm pod tmavým humusom. Hrnčiarska pec siahala svojou podlahou do hĺbky 150 cm, predpecný objekt 130 cm pod povrch zeme.

Tvar sídliskového objektu s pecou bol vajcovitý, s rozmermi hlavných osí 510 x 240 cm. Objekt ležal v smere JZ - SV (tab. II: 5, 6).

V severozápadnej časti sídliskového objektu bol vchod s troma výstupkami v hĺbke 60, 100 a 115 cm. Výstupky s kolmými stenami prechádzali do nižších polôh a do rovného dna predpecného objektu v hĺbke 130 cm. Na južnej strane objektu bol výstupok v hĺbke 100 cm, na severnej dva v hĺbke 40 a 95 cm.

Vyvakované dno hrnčiarskej pece začínalo vo vzdialenosti 330 cm od vchodu objektu, kde je predná časť pece s dvoma otvormi 180 cm široká. Dĺžka pece je tiež 180 cm, oválne sa zužuje, a preto jej celkový tvar je podkovovitý.

Dolná časť (ohnišťové priestory) pece je 40 cm vysoká, v prostriedku rozde-lená na dve časti stenou 20 cm hrubou a 40 cm vysokou. Jej vnútorné steny tvorili ploché kamene dlhé 40 až 80 cm.

Horná časť pece (na vypaľovanie nádob) ležala na rozdeľovacej stene a na bočných nosných kameňoch. Dno hornej časti pece bolo oválne, bez roštu a tvorila ho jemná vakovka.

Okolo pece sme našli sterilný íl, preto predpokladáme, že pec vybudovali do zeme, iba jej horný otvor vyčnieval nad vtedajší povrch zeme.

Výplň predpecného objektu pred otvormi pece bola v dĺžke 210 cm a hrúbke 40 cm vyplnená uhlíkmi, popolom a kosťami. Horná výplň v hrúbke 60 cm obsahovala takmer jednotný konglomerát črepov kolkovanej keramiky.

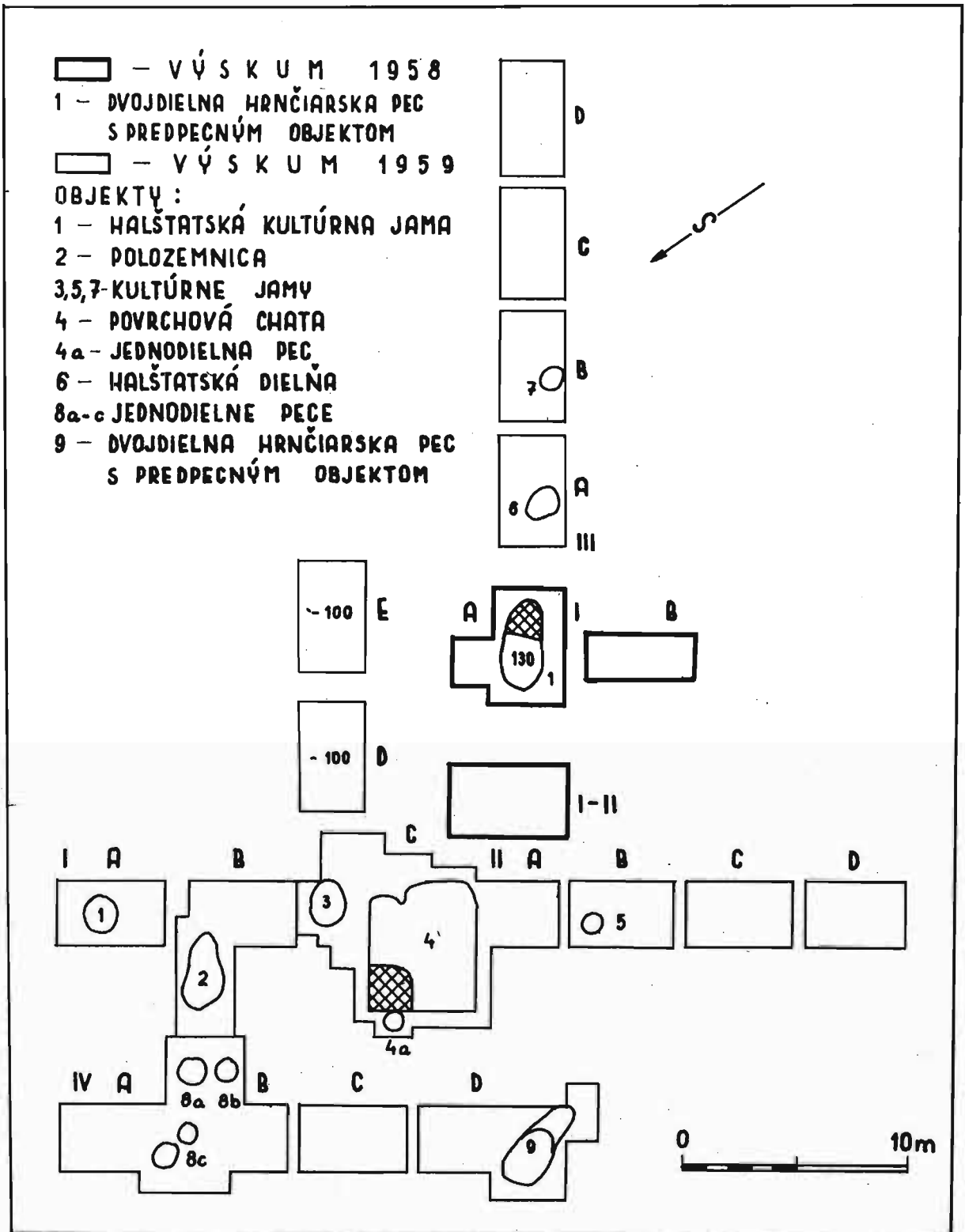
Výplň dolnej i hornej časti pece následkom deštrukcie bola jednotná a obsa-hovala črepy kolkovanej a prostej keramiky, úlomky dna hornej časti pece, torzo bronzového predmetu, kamene, uhlíky a na vyvakovanom dne 5 až 8 cm hrubú vrstvu uhlíkov a popola.

Steny celého objektu sú kolmé a väčšinou pod pravým uhlom sa spájajú s rov-ným dnom. Pec mala 8 až 10 cm hrubú stenu prepálenej tehlovočervenej mazanice s odtlačkami prútov.²

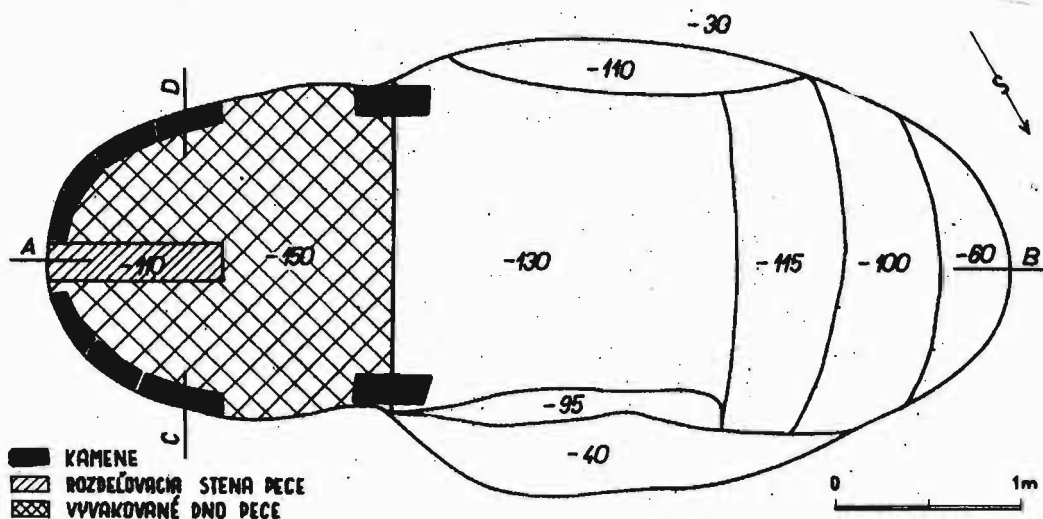
Nálezový materiál tvoria: deväťhranná nádoba, črepy jemnej keramiky (pri-bližne 150 kg), črepy hrubej keramiky, torzo bronzového predmetu, kostené nástro-je, tehlovina, mazanica, kosti (zvyšky z mäsitých jedál) a kamene.

Opis nálezov:

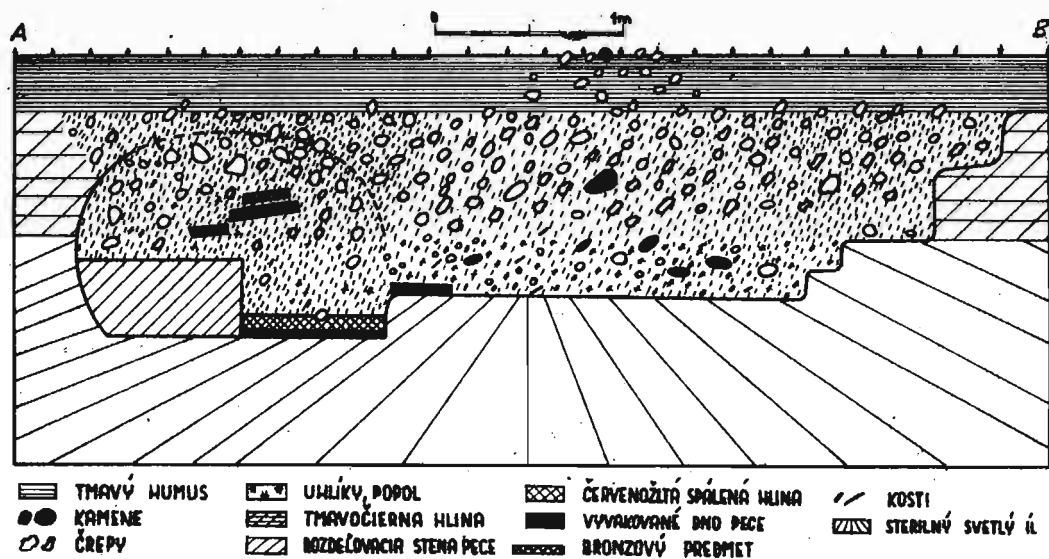
1. Deväťhranná fľaškovitá nádoba s odsadeným okrúhlym dnom. Hrdlo je okrúhle a neúplné, v dolnej časti oddelené od tela plastickým prstencom. Telo nádoby sa postupne k hrdlu zužuje, ústie ohýba; najväčšie vydutie je v dolnej polovici; povrch nádoby je hladký a bez výzdoby, farba tmavošedá. Zhotovená bola na doko-

Obr. 2. Blažice, okres Košice. Plán výskumu.

Obr. 3. Blažice, okres Košice. Pôdorys sídliskového objektu s dvojdielnou hrnčiarskou pecou. Výskum 1958.

Obr. 4. Blažice, okres Košice. Profil sídliskového objektu s dvojdielnou hrnčiarskou pecou. Výskum 1958.

nalom hrnčiarskom kruhu a analógiu má v keramike a hranatých kovových nádobách doby sťahovania národov. Neúplná výška 24,5 cm, $\varnothing$ dna 7,7 cm.³

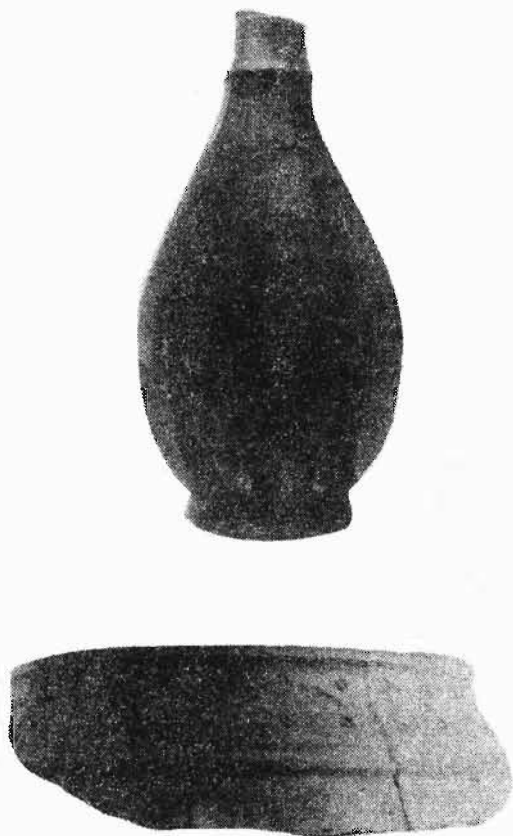
2. Črepy jemnej keramiky sivej, žltej, šedej, svetlohnedej a tmavohnedej farby. Pôvodne tvorili vázovité, misovité a krčahovité nádoby, zhotovené na vyspelom hrnčiarskom kruhu. Materiál je dekorovaný hladenou a kolkovanou výzdobou, v ktorej možno rozlíšiť tieto dekoratívne formy:

a) črepy s hladenou výzdobou⁴ (tab. III: 9-15; IV: 3, 6),

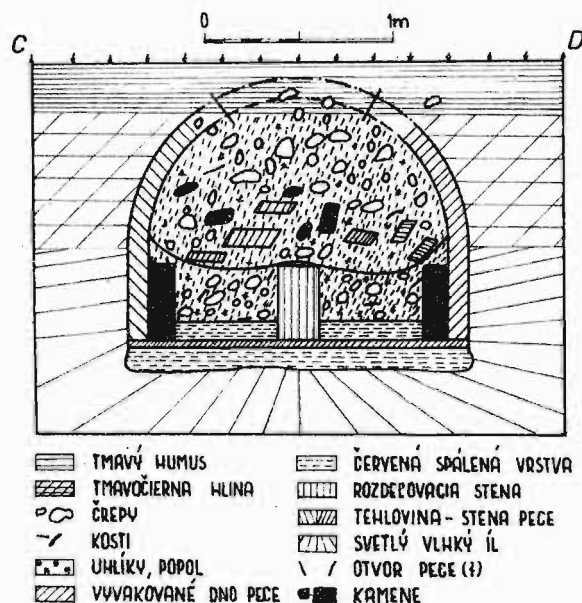
b) črepy zdobené vtlačenými krúžkami rozličných veľkosti⁵ (tab. IV: 1, 4, 5, 7-19),

c) črepy zdobené štylizovanými figúrami sediacich holubov (tab. V: 5, 8-10, 16),

d) ústia nádob s okružím väčších-menších rozmerov s hladenou výzdobou,⁶

Obr. 5. Blažice, okres Košice. Deväťhranná nádoba a črep s vtlačenou výzdobou. Výskum 1958.

Obr. 6. Blažice, okres Košice. Profil dvojdielnej hrnčiarskej pece. Výskum 1958.

e) črepy zdobené trojuholníkovými výzdobnými prvkami v podobe väčšej-menšej ružice (tab. III: 1-8),

f) črepy zdobené lúčovitými ružicami,

g) črepy zdobené vtlačenými listmi a krúžkami (tab. VI: 1-4),

h) výzdoba z trojuholníkov kombinovaných krúžkami (tab. III: 7),

ch) reťazovité listy s vnútornou výzdobou (tab. VIII: 2),

i) reťazovité listy bez vnútornej výzdoby (tab. VI: 15-20),

j) bodkovaná rímskoprovinciálna výzdoba (tab. VII),

k) polmesiacovité kolky,

l) kolky tvaru písmena X,

m) rozličné⁷ (tab. VI-VIII).

3. Črepy hrubej keramiky zo zásobnicovitých a hrncovitých nádob; majú drsný povrch a niektoré sú zdobené rytými vlnovkami (tab. VIII: 10, 12, 13).

4. Torzo neurčitého bronzového predmetu.

5. Opracované kostené nástroje (dva kusy), majú bežný tvar a opracovanie.

V ý s k u m r. 1959

O b j e k t 1. Halštatská kultúrna jama s okrúhlym pôdorysom sa črtala v hĺbke 50 cm (menšie kusy červenožltej tehloviny). Nadložnú vrstvu tvoril tmavý humus, miestami s tmavšími škvrnami a črepami jemných a prostých nádob.

Výplň objektu bola jednoliata, bez vrstvenia a siahala cez tmavú hlinu do žltej ílovitej pôdy, do hĺbky 130 cm pod povrchom. Steny jamy boli kolmé a oválne prechádzali do rovného dna. Profil objektu: pod 50 cm hrubým tmavým humusom nasledovala 80 cm hrubá čierna výplň, ktorá v hrúbke 70 cm bola v tmavej hline a 10 cm v žltej ílovitej vrstve, tvoriacej základ náleziska.

Výplň obsahovala črepy halštatskej keramiky, kosti, menšie kusy tehloviny, črepy z doby sťahovania národov na povrchu výplne, uhličky a čiernu kultúrnu zem; Ø jamy 130 cm.

Opis nálezov:

Keramický materiál tvoria črepy z ústia, dna a tela jednoduchých halštatských nádob s drsným povrchom. Osaoba - menšia vypuklina pod ústím - vyskytuje sa na jednom črepe z hrncovitej nádoby. Črepy pochádzajú z nádob zhotovených voľnou rukou. Keramický materiál z nadložnej vrstvy a z povrchu výplne je zhotovený na dokonalom hrnčiarskom kruhu; tri črepy pochádzajú z ústia jemných nádob, jeden žltý črep z dna vázovitej nádoby a menší fragment z ústia prostej nádoby zo IV. - VI. stor. n. l.

Halštatská keramika objektu dovoľuje datovať kultúrnu jamu do HB - HC.

O b j e k t 2. Polozemnica z doby sťahovania národov s čiernou výplňou a bežným sídliskovým materiálom; črtala sa v hĺbke 60 cm a siahala do hĺbky 120 cm pod povrch. Objekt mal tvar obdĺžnika so zaoblenými rohmi a s rozmermi hlavných osí 400 x 200 cm. Smer hlavnej osi JV - SZ.

Vchod objektu bol na juhovýchodnej strane v hĺbke 90 cm, tvoril 120 cm dlhý oválny výstupok a 30 cm kolmou stenou prechádzal do rovného dna objektu, miestami s tmavšími škvrnami. Steny polozemnice boli kolmé a väčšinou zaoblene prechádzali do dna objektu.

Výplň objektu tvorila jednoliata čierna kultúrna zem bez zvrstvenia a obsahovala množstvo črepového materiálu, viac praslenov, menšie kusy tehloviny, kamene, zvieracie kosti a uhličky roztrúsené po celej výplni. Stopy po ohništi a kolových jamách sme nenašli.

Opis nálezov:

1. Hrubé črepy z ústia, tela a dna úžitkových nádob, povrch je drsný a nezdobený. Hrncovité nádoby boli zhotovené na hrnčiarskom kruhu. Farba keramiky je žltá, svetlošedá a tmavošedá (tab. X: 5, 6).

2. Črepy jemnej keramiky sú žltej, tmavohnedej a tmavosivej farby. Menší črep s drsným povrchom je zdobený šestradovou vyvinutou vlnovkou (tab. X: 5).

3. Okrúhly praslen s otvorom v prostriedku. Na najširšom obvode je ostro profilovaný, horná i dolná časť je plochá, farba žltá; š 3,5 cm, v 2,1 cm.

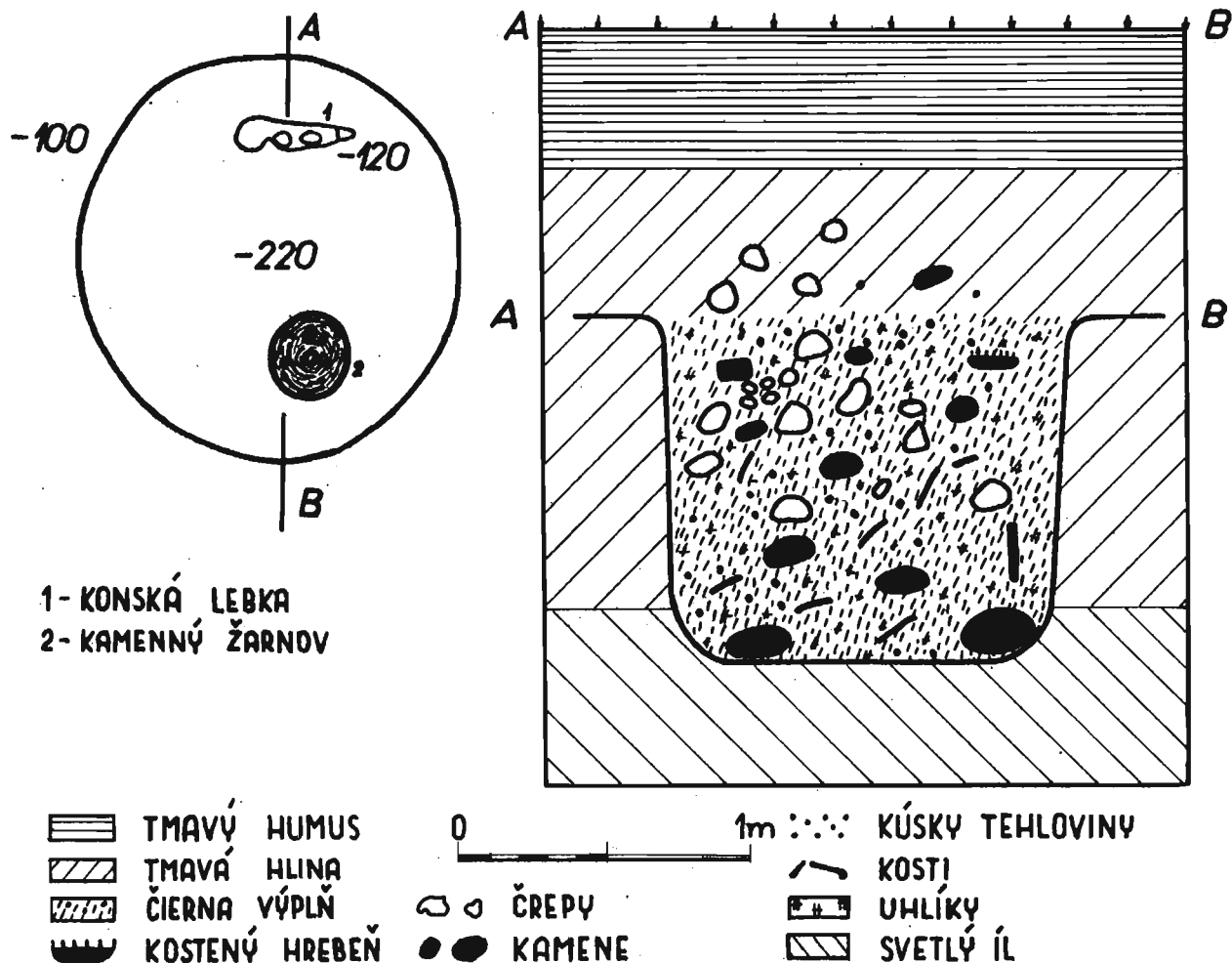
4. Tmavohnedý okrúhly praslen s väčším otvorom v prostriedku; š 3 cm, v 2,1 cm.

5. Menší guľatý praslen s otvorom uprostred, farba tmavohnedá; š 3 cm, v 2,3 cm.

6. Polovica plochého sekundárne prepáleného praslenu s otvorom uprostred a dva fragmenty menšieho praslenu dvojkužeľovitého tvaru.

O b j e k t 3. Kultúrna jama zo IV. - VI. storočia n. l.; mala oválny tvar s rozmermi hlavných osí 140 x 130 cm. Našli sme ju v sonde I, v rozšírenom sektore C, pri povrchovej chate - objekte 4. Jama sa čiernou výplňou, uhličkami a keramickým materiálom črtala v tmavej hline v hĺbke 100 cm a siahala do hĺbky 220 cm pod povrch. Dolná časť jamy vo výške 20 cm bola vyhlíbená do žltého ílu. Steny objektu boli kolmé a zaoblene prechádzali do rovného dna; na dne boli miestami tmavšie škvrny.

Výplň objektu tvorila jednoliata čierna kultúrna zem bez zvrstvenia a obsahovala črepový materiál, neúplnú hrubú misu, kostený hreben, kamenný žarnov s otvorom v prostriedku; konskú lebku, zvieracie kosti, kamene, menšie kusy tehloviny a uhličky (tab. XI: 1-5).

Obr. 7. Blažice, okres Košice. Pôdorys a profil kultúrnej jamy (obj. 3).

Opis nálezov:

1. Kostený hrebeň polkruhovitého tvaru. Pozostáva z troch doštičiek, pripevnených železnými klincami so širokými hlavičkami; je neúplný⁸ (tab. IX: 3).

2. Dva črepy jemnej keramiky s kolkovanou výzdobou, farba svetlošedá a tmavošedá.

3. Tri hrubé a jeden tenký črep z tela rozličných nádob, zdobené viacradovými vlnovkami.

4. Väčší črep z ústia hrubej nádoby, zdobený radmi vlnoviek, v prostriedku oddelenými pasom vodorovne idúcich rytých línií.

5. Masívne držadlo z dobre vypálenej nádoby; d 8,2 cm.

6. Črepový materiál sa delí na dve skupiny: črepy prostých nádob bez výzdoby a črepy jemnej keramiky. Obe skupiny pochádzajú z nádob zhotovených na hrnčiarskom kruhu. Farba črepov je žltá, šedá, tmavohnedá a sivá.

7. Menšia hrubá misa v troch čepoch.

8. Okrúhly kamenný žarnov, ktorého dolná časť je rovná, opotrebovaná. Horný povrch je nerovný. V prostriedku žarnova je okrúhly otvor - $\varnothing$ 1,5 cm. Hrúbka predmetu 6 až 10 cm, $\varnothing$ 33 cm (tab. I: 5).

O b j e k t 4. Povrchovú chatu štvorcového tvaru - 6 x 5 m - sme odkryli v rozšírenom sektore C sondy I a v rozšírenom sektore A sondy II. Objekt sme na-

Obr. 8. Blažice, okres Košice.
Opracovaný kostný nástroj
z kultúrnej jamy (obj. 3).

šli v sektore C spomenutej sondy v hĺbke 35 cm pod povrchom, kde hrúbka deštrukcie bola 50 - 70 cm. V odkryve obrysov sme postupovali z juhovýchodu na severozápad (tab. I: 1, 2).

Nálezisko s objektom je na miernom svahu, ktorý bol na mieste chaty vyrovnaný, preto dno objektu v juhovýchodnej časti ležalo v hĺbke 110 cm a v severozápadnej časti v hĺbke 75 cm pod povrchom. Vrchná časť dutej kamennej pece ležala na terajšom povrchu zeme, v severovýchodnom kúte objektu.

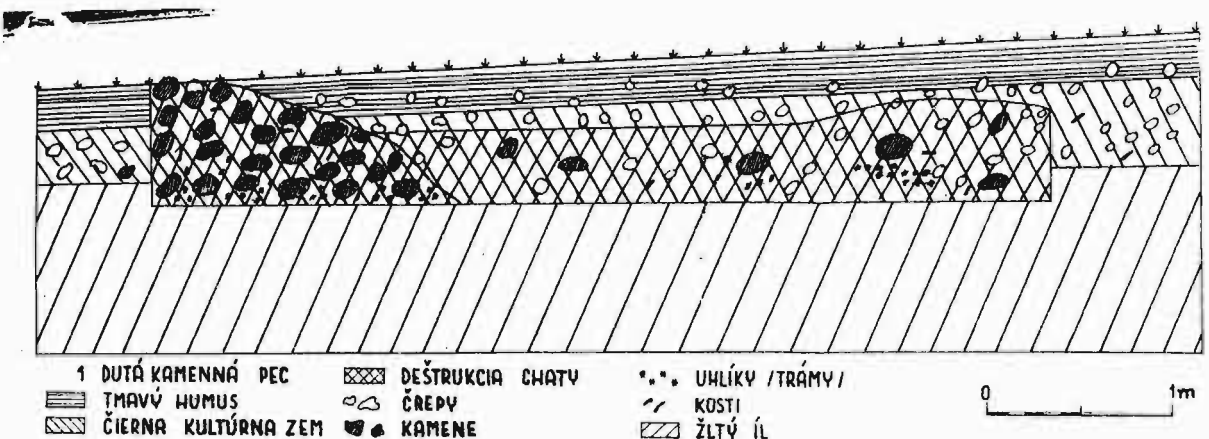
Nadložnú vrstvu chaty tvoril tmavý humus a čierna kultúrna vrstva s keramikým materiálom, tehlovinou a inými sídliskovými pamiatkami. Deštrukcia stien vo východnej časti objektu siahala 25 cm, v severozápadnej časti 10 cm do žltého ílu.

Výplň objektu - deštrukcie - obsahovala keramický materiál, tri železné nože, spálené hrady, popol, uhliky a ka-

mene. Na dne objektu sme našli črepový materiál, hrncovitú nádobu a dve prosté nádoby v črepoch; jedna z nich je typickou nádobou pražského typu. Po odkrytí deštrukcie sme zistili, že dno objektu je rovné a nevyvakované. Okrúhlych a oválnych kolových jám, súvisiacich s konštrukciou chaty, sme našli šesť: štyri v rohoch a dve v prednej polovici objektu. V juhovýchodnej časti objektu boli dve oválne jamy, súvisiace s dvermi - vchodom do objektu (tab. I: 1, 2).

Výplň kolových jám obsahovala čiernu zem, kamene a menšie kusy tehloviny. Priemer okrúhlych jám bol 40 - 50 cm; jamy siahali do hĺbky 30 - 50 cm pod dno chaty.

Ohnište (dutá kamenná pec) priliehala k severnej a východnej stene chaty a vo vnútri objektu malo polkruhovitý obrys s priemerom 2 m s pôvodnou výškou ca 70 - 80 cm.

Obr. 9. Blažice, okres Košice. Profil povrchovej chaty (obj. 4).

Objekt bol zničený požiarom, čo dokazujú sekundárne prepálené črepy a spálené hrady (trámy). V deštrukcii sme nenašli mazanicu s odtlačkami prútia. Predpokladáme, že steny chaty tvorila udupaná a prepálená hlina, ktorá sa v deštrukcii javila ako červená zrnkovitá tehlovina.

Opis nálezov:

1. Štíhla hrncovitá nádoba s najväčším vydutím v hornej polovici. Hrdlo je jemne stiahnuté, ústie von vyhnuté a trochu šikmo zrezané. Dno je okrúhle. Horná polovica nádoby je zdobená šiestimi radmi pravidelných vlnoviek. Farba nádoby je tehlovožltá, miestami s tmavšími škvrnami, stopami po sekundárnom prepálení. Nádoba bola zhotovená na dokonalom hrnčiarskom kruhu. Našli sme ju na dne objektu, hornou časťou ležala v deštrukcii stien. Rozmery: v 23,5 cm, $\varnothing$ dna 9,5 cm, $\varnothing$ ústia 15,5 cm⁹ (tab. IX: 1).

2. Prostá nádoba vázovitého tvaru s drsným povrchom a bez ozdôb. Najväčšie vydutie je v hornej polovici nádoby; dno má okrúhle, hrdlo 2 cm vysoké, prechádzajúce do rovnomerne roztvoreného ústia, farba tmavožltá. Našli sme ju na dne objektu. Rozmery: v 19,5 cm, $\varnothing$ dna 8,5 cm, $\varnothing$ ústia 9,7 cm (tab. IX: 5).

3. Dno tmavočervenej hrubej nádoby s drsným povrchom a bez výzdoby. Našli sme ho na dne objektu pod deštrukciou. Pôvodná nádoba hrncovitého tvaru bola zhotovená na jednoduchom hrnčiarskom kruhu.

4. Väčšia hrubá nádoba pražského typu. Povrch je drsný a bez výzdoby, hrdlo jemne stiahnuté, ústie von vyhnuté, tvar hrncovitý. Časť nádoby je rekonštruovaná. Našli sme ju v deštrukcii chaty. Rozmery: v 28 cm, $\varnothing$ ústia 22,3 cm, $\varnothing$ dna 10,5 cm¹⁰ (tab. IX: 2).

5. Nálezový materiál deštrukcie chaty tvorili črepy prostej keramiky, črepy jemnej keramiky, prasleny a tri železné nože:

a) Črepy prostej keramiky pochádzajú z dna, tela a ústia rozličných nádob zhotovených na hrnčiarskom kruhu. Povrch majú drsný a nezdobený. Dva črepy z ústia hrubej nádoby a štyri menšie črepy sú zdobené rytými vlnovkami. Farba keramiky je svetlohnedá, tmavohnedá a žltá (tab. XI: 8, 9; XII: 3, 4).

b) Črepy jemnej keramiky pochádzajú z vázovitých nádob zhotovených na dokonalom hrnčiarskom kruhu; farba sivá, žltá a tehlovočervená. Dva menšie črepy majú kolkovanú výzdobu (tab. XI: 6, 7, 9).

c) Tmavohnedý hlinený praslen s otvorom v prostriedku; je okrúhly a na najširšom obvode má sotva viditeľné rebierko.

d) Polovica plochého prasleny s nerovným drsným povrchom, s väčším otvorom v prostriedku.

e) Železný nôž 15,5 cm dlhý, pôvodná dĺžka 16 cm.

f) Železný nôž 10,5 cm dlhý, najväčšia šírka 1 cm je pri konci rukoväti; čepeľ sa postupne stenčuje k ostrému hrotu.

g) Deformovaný železný nôž vo dvoch kusoch; d 10,5 cm.

6. Keramický materiál nadložnej vrstvy objektu sa delí na črepy prostej a jemnej keramiky. Prvá skupina je v dvoch prípadoch zdobená pekne vyvinutými vlnovkami a pásom vodorovne rytých línií. V druhej skupine je menší črep, zdobený hladenou vlnovkou, druhý zase kolkovanou výzdobou.

O b j e k t 4a. Jednodielna hlinená pec oválneho tvaru s rozmermi hlavných osí 140 x 120 cm s preborenou klenbou a čiernou výplňou črtala sa v hĺbke 20 cm a siahala svojím dnom do hĺbky 70 cm pod povrch zeme. Podlaha (dno) pece bola dobre vypálená a vymazaná. Otvor bol umiestnený v severovýchodnej časti objektu (tab. I: 3).

Klenba bola 5 cm hrubá a tvorila ju dobre vypálená tehlovočervená tehlovina. Predpecnú jamu pred otvorom objektu sme nenašli. Pôvodná výška pece bola ca 50 cm.

Vo výplni pece sme našli črepy, kamene a zvieracie kosti spolu s čiernou kultúrnou zemou.

Opis nálezov:

Keramický materiál tvoria črepy hrubých a jemných nádob z dna, tela a ústia. Farba hrubého materiálu je tmavožltá, šedá a tmavočervená. Jeden črep z ústia väčšej nádoby je zdobený jednoradovou vlnovkou. Z jemných črepov jeden je zdobený mrežovanou leštenou výzdobou a druhý kolkovanými bodkami.

O b j e k t 5. Oválnu kultúrnu jamu z doby sťahovania národov sme odkryli v sektore B sondy II. Jama sa črtala vrstvou menších plochých kameňov v hĺbke 20 cm a siahala do hĺbky 50 cm pod povrch zeme.

Steny jamy sú oválne a zaoblene prechádzajú do rovného dna, miestami s tmavšími škvrnami. Rozmery hlavných osí 120 x 100 cm.

Výplň objektu je jednoliata, bez zvrstvenia, tvorí 30 cm hrubú vrstvu a obsahuje črepy, menšie kusy tehloviny a mazanice. Nadložnú vrstvu jamy tvorí tmavý humus, objekt je vyhlbený do tmavej hliny.

Opis nálezov:

Keramioký materiál, menovite črepy prostej keramiky, je dôležitý, pretože je zdobený prevažne vyvinutými vlnovkami a pásmi vodorovne rytých línií. Menší črep má vlnovitú výzdobu lemovanú z dvoch strán pásmi vodorovne rytých línií. Farba črepov je svetlohnedá a tmavohnedá (tab. XII: 7-11).

Jemná keramika je sivej farby, zdobená kolkovaným ornamentom (tab. XII: 12-13).

O b j e k t 6. Halštatský sídliskový objekt zhruba vajcovitého tvaru črtal sa plochými kameňmi v hĺbke 50 cm a siahal do hĺbky 140 cm pod povrch zeme. Rozmery hlavných osí 190 x 160 cm.

Výplň objektu - 90 cm hrubá kultúrna vrstva - obsahovala na povrchu spomenuté ploché kamene, halštatské črepy väčšej zásobnice, zdobené veľkými vypuklinami a špirálami, mazaniou s odtlačkami prútia, menšie kusy tehloviny, dva kamenné žarnovy, v juhovýchodnej časti objektu uhlíky a popol.

Vchod do sídliskovej jamy bol umiestnený v juhovýchodnej časti objektu. Šikmo prechádzal do mierne šikmého výstupku, ktorý 40 cm kolmou stenou tvoril prechod do malého rovného dna objektu.

Nadložnú vrstvu tvoril tmavý humus v hrúbke 50 cm. Výplň ležala v hrúbke 40 cm v tmavej hline a v hrúbke 50 cm v žltom íle.

Ohnište sme v objekte nenašli. Málo uhlíkov a popola v juhovýchodnej časti jamy nesvedčí o trvalom ohništi. Steny objektu boli kolmé a s rovným dnom sa spájali prevažne v pravom uhle.

Objekt slúžil pravdepodobne na mletie zrna a podľa materiálu datujem ho do HB - HC.

Opis nálezov:

1. Keramioký materiál tvoria črepy veľkej zásobnice s hrubými stenami, zdobené veľkými vypuklinami lemovanými 1 cm širokými, špirálovite idúcimi žliabkami.¹¹

2. Štyri kusy mazanice s 3 cm širokými odtlačkami prútia; jeden z nich je sekundárne prepálený.

3. Väčší kamenný žarnov tvaru nepravidelného oválu; rozmery hlavných osí 45 x 30 cm¹² (tab. I: 4).

4. Menší žarnov s rozmermi hlavných osí 33 x 21 cm.

O b j e k t 7. Oválnu kultúrnu jamu z doby sťahovania národov sme odkryli v sektore B sondy III. Rozmery hlavných osí 130 x 120 cm. Jama sa červene prepálenou zemou a menšími plochými kameňmi črtala v hĺbke 30 cm a siahala do hĺbky 60 cm pod povrch.

Steny jamy boli oválne a zaoblene prechádzali do rovného dna objektu.

Výplň bola jednoliata, bez zvrstvenia a obsahovala čiernu kultúrnu zem, do červena prepálenú hlinu, črepy, menšie kusy tehloviny a kamene.

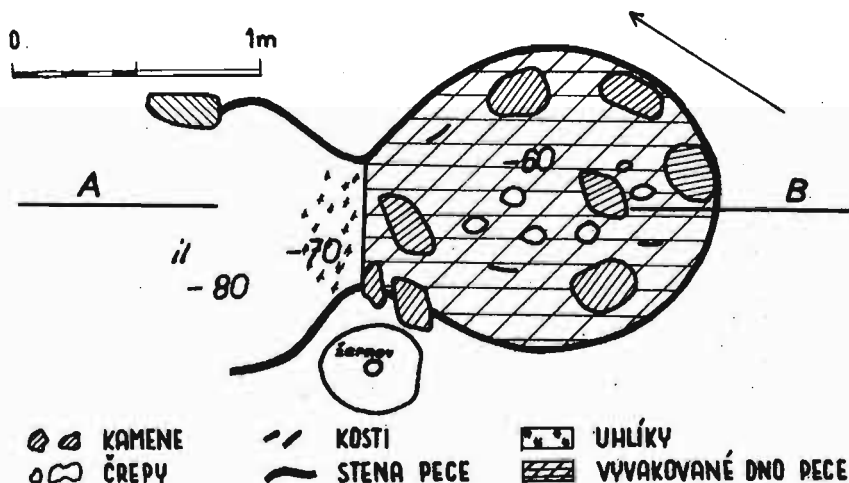
Opis nálezov:

1. Štyri črepy prostej nezdobenej keramiky tmavohnedej farby.
2. Dva črepy jemnej keramiky; jeden z nich (svetlohnedý) je ozdobený leštenou vlnovkou.

O b j e k t 8a - jednodielna hlinená pec.

Tri pece (8a, 8b a 8c) tvorili skupinu pecí v rozšírenom sektore AB sondy IV.

Pec 8a sa črtala už v hĺbke 20 cm kameňmi a čiernou kultúrnou zemou a siahala svojou podlahou do hĺbky 60 cm pod povrch. Objekt bol 140 cm dlhý a 125 cm široký, mal okrúhlastý tvar s pekne zreteľným otvorom na juhozápadnej strane pece. Predpečná jama bola polkruhovitá, vyplnená uhlíkmi a popolom v hĺbke 70 cm pod povrchom. Ohradená bola tehlovočervenou, dobre vypálenou tehlovinou v hrúbke 5 až 8 cm (tab. II: 1).

Obr. 10. Blažice, okres Košice.
Pôdorys jednodielnej pece (obj. 8a).

Dno pece bolo dobre vypálené. Zachovala sa časť klenby vo výške 30 cm; tvorila ju zrnkovitá, do červena vypálená tehlovina.

Výplň objektu obsahovala málo črepového materiálu, kamene, zvieracie kosti a konský zub, čiernu kultúrnu zem, uhlíky a popol.

Podlaha pece leží na žltej ílovitej vrstve, do ktorej bola na 20 až 30 cm vyhĺbená predpečná jama.

Opis nálezov:

1. Keramický materiál tvoria menšie fragmenty z ústia a tela prostej a jemnej keramiky bez výzdoby.

2. Neúplný okrúhly žarnov s otvorom v prostriedku; $\varnothing$ žarnova 37 cm, $\varnothing$ otvoru 8 cm. Našli sme ho na severnej strane pecného otvoru (tab. I: 6).

O b j e k t 8b - jednodielna hlinená pec.

Pec 8b sme našli na juhozápad od pece 8a vo vzdialenosti 20 cm. Svojou výplňou a preborenou klenbou sa črtala v hĺbke 20 cm a vyvakovaným dnom siahala do hĺbky 60 cm pod povrch zeme.

Výplň objektu obsahovala čiernu kultúrnu zem, kamene, črepy, uhličky, popol a tehlovočervene vypálenú tehlovinu (tab. II: 2).

Pec mala tvar nepravidelného kruhu s rozmermi hlavných osí 140 x 130 cm. Otvor pece bol naznačený výbežkami klenby na severozápadnej strane objektu. Oválna klenba z dobre vypálenej zrnkovitej tehloviny sa zachovala na južnej strane pece vo výške 45 cm; hrúbka klenby je 5 až 8 cm.

Podlaha objektu bola dobre prepálená, pevná, starostlivo vymazaná a miestami spevnená kameňmi. Ležala na žltej ílovitej vrstve. Sama klenba pece bola v tmavej vrstve (hline) s kultúrnymi pamiatkami, ktorá vznikla po zaniknutí osady. Celková výška pece bola ca 50 cm.

Opis nálezov:

11 črepov zo IV. - VI. stor. n. l. pochádza z tela hrubých nádob bez výzdoby; jeden črep z jemnej keramiky.

O b j e k t 8c - jednodielna hlinená pec.

Jednodielna pec zhruba kruhovitého tvaru proborenou klenbou a črepovým materiálom črtala sa v hĺbke 10 cm a siahala svojou podlahou do hĺbky 50 cm pod povrch zeme. Priemer objektu 140 cm. Dno (podlaha) pece je dobre vypálené a vymazané v hrúbke 5 až 8 cm. Klenbu pece tvorila tehlovočervená, dobre vypálená zrnkovitá tehlovina. Pôvodná výška pece bola ca 40 cm.

Výplň objektu obsahovala črepy nádob zo IV. - VI. stor. n. l., zvieracie kosti a čiernu kultúrnu zem.

Predpecná jama mala oválny tvar s rozmermi hlavných osí 140 x 130 cm. Svojou čiernou výplňou, uhličkami a popolom črtala sa v hĺbke 50 cm (na úrovni dna pece) a siahala do hĺbky 80 cm pod povrch zeme. Pred otvorom pece bola 35 cm hrubá vrstva uhlikov a popola v dĺžke 40 cm. Ďalšia časť výplne obsahovala čiernu kultúrnu zem s črepovým materiálom, zvieracími kosťami a kameňmi.

Steny jamy boli kolmé a zaoblene prechádzali do rovného dna, ktoré malo miestami tmavšie škvrny.

Opis nálezov:

1. Keramický materiál tvoria väčšie črepy z dna a tela hrubých nádob, svetločiernej a tmavočiernej farby. Povrch črepov je drsný a nezdobený. Materiál pochádza z nádob zhotovených na hrnčiarskom kruhu.

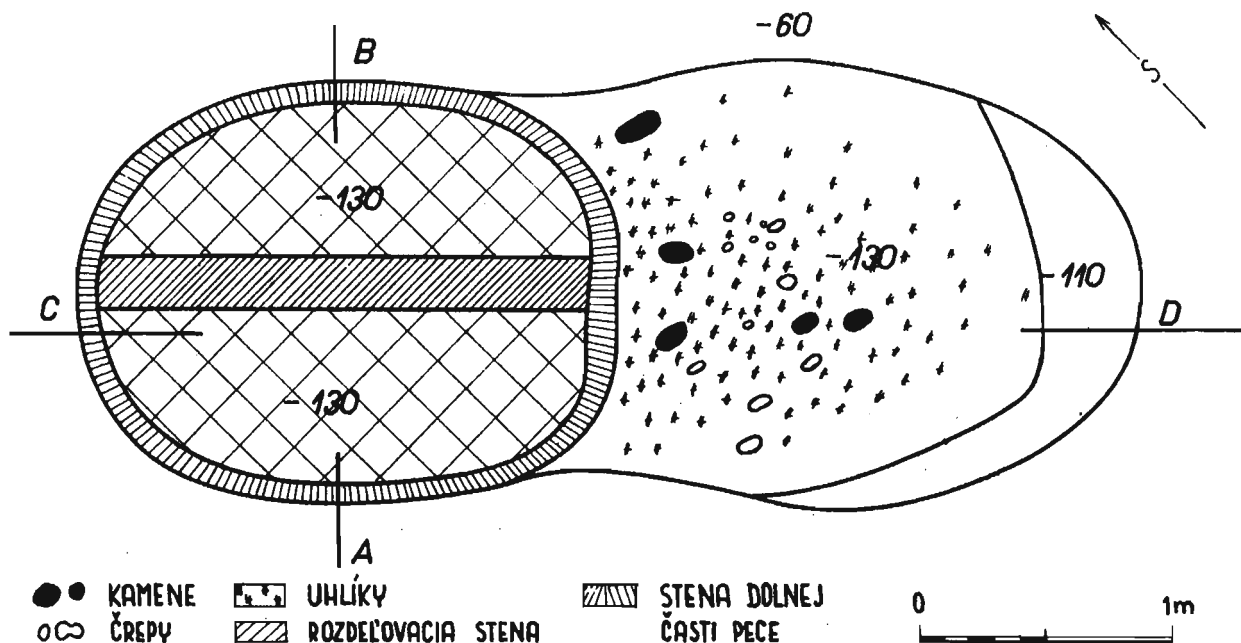
2. Druhú časť nálezového materiálu tvoria zvieracie kosti (zvyšky z mäsitých jedál).

O b j e k t 9 - dvojdielna hrnčiarska pec.

Sídlikový objekt s dvojdielnou hrnčiarskou pecou zhruba vajcovitého tvaru črtal sa v hĺbke 15 - 20 cm preborenou klenbou hornej časti pece. Dobre vypálená a vymazaná podlaha pece ležala na úrovni predpecného objektu v hĺbke 130 cm pod povrchom. Rozmery hlavných osí 425 x 180 cm (tab. II: 3).

Pec mala oválny tvar s rozmermi hlavných osí 215 x 165 cm a ležala v severozápadnej časti objektu. Stena hrubá 20 cm delila dolnú časť, ohnišťové priestory pece, na dve časti; táto časť pece bola vysoká 60 cm.

Stena dolnej časti pece bola masívna, 10 cm hrubá a tvorila ju tehlovočervená, dobre vypálená tehlovina. Oválna stena sa zdola postupne zužovala a vo výške 60 cm nad podlahou sa spájala s tenkým oválnym dnom hornej časti pece. V juho-

Obr. 11. Blažice, okres Košice. Pôdorys sídliskového objektu s dvojdielnou hrnčiarskou pecou (obj. 9).

východnej časti pece sme našli dva otvory, ktoré sa však mezachovali v originálnej forme, lebo objekt v tejto časti bol poškodený ešte v dobe likvidácie osady (tab. II: 4).

Dolná časť pece bola vyplnená popolom, uhlíkmi, črepmi s kolkovanou výzdobou, zvieracími kosťami, tehlovinou, čiernou zeminou a kameňmi. Výplň hornej časti pece obsahovala črepy kolkovanej keramiky, čiernu zeminu, železný klinec a bežný sídliskový materiál.

Predpecný objekt je 210 cm dlhý a 180 cm široký. S dvojdielnou hrnčiarskou pecou tvoril jeden objekt. Farebne sa črtal v hĺbke 60 cm a siahal do hĺbky 130 cm pod povrch zeme. Na severovýchodnej strane objektu bol umiestnený vchod vo forme zemného výstupku, ktorý kolmou stenou prechádzal do dna predpecného objektu. Hĺbka výstupku 110 cm pod povrchom zeme. Rohy objektu boli zaoblené a steny sa pod pravým uhlom spájali s dnom, ktoré malo miestami tmavšie škvrny.

Výplň predpecného objektu obsahovala pred otvormi pece 40 cm hrubú vrstvu popola, uhlíkov a črepového materiálu. Nad touto vrstvou bola 30 cm hrubá výplň čiernej kultúrnej zeme s množstvom črepového materiálu s kolkovanou výzdobou, torzom železnej spony a železného noža.

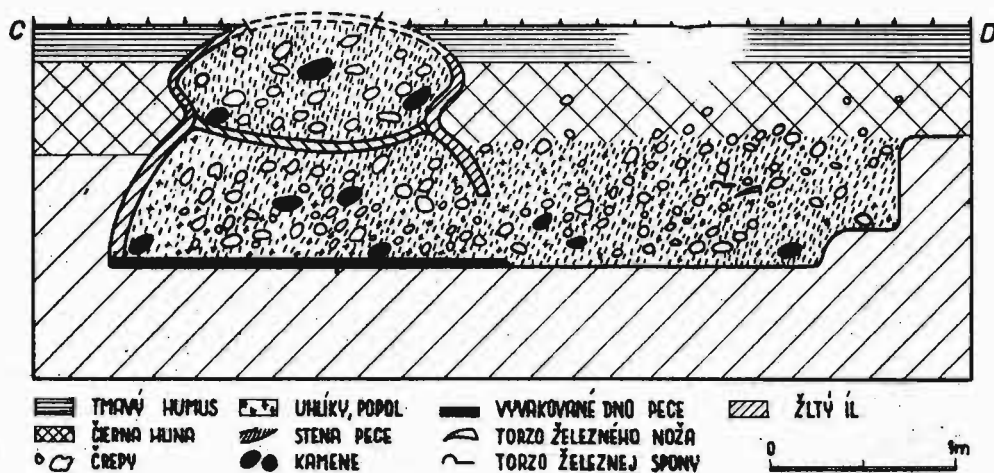
Opis nálezov:

1. Keramický materiál hornej časti pece sa delí na črepy jemnej a hrubej keramiky.

Jemná keramika pochádza z dna, ústia a tela vázovitých nádob, zhotovených na dokonalom hrnčiarskom kruhu. Štyri črepy sú zdobené zvonku vtlačenými krúžkami a vo vnútri vtlačenými bodkami alebo plastickými krúžkami. Ďalší črep je ozdobený kolkovanými listmi. Menší črep z rozšíreného ústia nádoby je ozdobený hrubou hladenou vlnovkou. Farba keramiky je sivá, žltá a tmavohnedá.

Štyri hrubé črepy sú tmavohnedej a svetlohnedej farby. Dva z nich sú ozdobené široko rytou vlnovkou.

2. Ohnutý železný klinec so zosilnenou hlaviceou tehlového tvaru, dlhý 4,5 cm. Našli sme ho vo výplni hornej pece.

Obr. 12. Blahice, okres Košice. Profil dvojdielnej hrnčiarskej pece (obj. 9).

3. Keramika dolnej časti pece je jemná, okrem 6 črepov prostých nádob.

Črepy jemnej keramiky pochádzajú z ústia, tela a dna väčšinou vázovitých nádob. Výzdoba je kolkovaná. Sú to skupiny dvoch-troch vtlačených krúžkov, s vtlačenými bodkami vo vnútri krúžku a s plastickým kruhom v prostriedku; vtlačené ozdoby štvormesiakovitej formy, spájané v hornej časti menšími krúžkami, s plastickým bodom v prostriedku; kolkovaná výzdoba listovitých tvarov, kombinovaných s vtlačenými krúžkami; kolkom vtlačená výzdoba v podobe sediaceho holuba. Farba črepového materiálu je sivá, žltá, šedá a tmavohnedá. Jeden črep jemnej keramiky pochádza z hranatej nádoby.

Z hrubých črepov jeden je zdobený rytými vlnovkami, druhý širokými vodorovne idúcimi rytými líniami.

Tri menšie kusy vakovky tmavozelenej farby pochádzajú z dna hornej časti pece.

4. Jemná keramika predpiecky je sivej, žltej, šedej, svetlohnedej a tmavohnedej farby. Črepový materiál pochádza z tela, ústia a dna rozličných nádob, zhotovených na dokonalom hrnčiarskom kruhu.

Väčšina črepového materiálu je zdobená:

- a) vtlačenými krúžkami (tab. XIII: 3, 5),
- b) plastickou girlandou s menšími vtlačenými jamkami (tab. XIII: 7),
- c) vtlačenou ružicou z oválnych tenkých listov s menším krúžkom v prostriedku a plastickým kruhom (tab. XIV: 4),
- d) veľkými krúžkami znázorňujúcimi mince (tab. XIV: 10),
- e) vtlačenými oválnymi listami spojenými plastickými bodmi (tab. XIV: 1-3),
- f) leštenou vlnovkou a šikmo idúcimi leštenými líniami (tab. XIII: 1, 2),
- g) vtlačenou výzdobou v podobe štylizovaného sediaceho holuba,
- h) kolmo idúcimi pásmi z menších vtlačených bodov,
- i) kombinovanou ozdobou: štylizovaný holub s menšími krúžkami (tab. XIV: 6),
- j) vodorovne idúcimi rytými líniami,
- k) vtlačenými trojuholníkmi (na koncoch trojuholníkov s krúžkami, tab. XIII: 6),
- l) vtlačenými trojčipovými kvetmi (tab. XIV: 5).

5. Črepy hrubej keramiky predpecného objektu pochádzajú z ústia a tela väčších nádob; majú drsný povrch. Vo dvoch prípadoch sú ozdobené široko rytými vlnov-

kami a v ďalších dvoch prípadoch rytými vlnovkami (tab. XIII: 8-9) a pásmi vodorovne rytých línií. Dva črepy s girlandou majú neskorohalštatský charakter.

6. Torzo železnej spony, d 9,2 cm. Našli sme ju v predpecnom objekte.

7. Torzo železného noža. Našli sme ho v predpecnom objekte.

CHARAKTERISTIKA SÍDLISKOVÝCH OBJEKTŮ

Dvojdielne hrnčiarske pece, jednodielne pece, povrchová chata, polozemnica, kultúrne jamy z doby sťahovania národov, halštatská kultúrna jama a sídliskový objekt siahajú dnami 10 - 50 cm do žltého ílu a ich horné časti sú v niektorých prípadoch v hĺbke 20 - 30 cm pod povrchom zeme, alebo vyčnievajú nad terajší povrch zeme (kamenná deštrukcia dutej pece v obj. 4).

Hlinené pece - odkryli sme ich 6 - delia sa na dva typy: dvojdielne a jednodielne.

Dvojdielna hrnčiarska pece, ktorú sme odkryli roku 1958, má podkovovitý tvar a rozmery hlavných osí 180 x 180 cm. Druhá dvojdielna hrnčiarska pec (obj. 9) má oválny tvar a rozmery hlavných osí 215 x 165 cm. Pece tohto typu majú dole ohnišťové priestory s dvoma otvormi a s dobre vypálenou a vymazanou podlahou. Priestory sú rozdelené na dve časti 20 cm hrubou a 40 - 60 cm vysokou stenou, na ktorej leží horná časť pece s tenkým vyvakovaným oválnym dnom bez roštu.

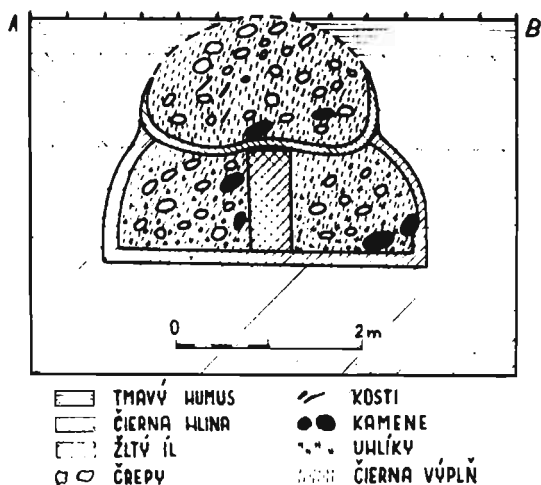
Vnútoranu stenu dvojdielnej pece z výskumu r. 1958 tvorili veľké ploché kamene, na vonkajšej strane ovakované 10 cm silnou, do červena prepálenou tehlovinou. Hornú časť pece tvorila silná mazanica s odtlačkami prútia. Otvor hornej časti pece bol hore (tab. II: 5, 6).

Objekt 9 (dvojdielna hrnčiarska pec z výskumu r. 1959) nebol spevnený kameňmi, stenu tvorila silná červene prepálená tehlovina (tab. II: 3, 4).

Obe spomenuté pece tvorili s predpecnými objektmi kompletný sídliskový objekt, ktorého výplň tvorila 40 - 50 cm hrubá vrstva uhlíkov a popola a nad ňou bol konglomerát črepového materiálu s vyvinutou kolokovanou výzdobou.

Predpecné objekty mali vchod a výstupky. Ich tvar bol oválny a rozmery hlavných osí 330 x 240 cm (prvá pec) a 210 x 180 cm (druhá pec - obj. 9).

Hrnčiarske pece boli budované do vopred vyhĺbenej jamy a len ich vrohná časť s otvorom vyčnievala nad vtedajší povrch zeme. Môžeme predpokladať, že objekty boli chránené šikmou strechou.¹³

Obr. 13. Blažice, okres Košice. Profil dvojdielnej hrnčiarskej pece (obj. 9).

Jednodielne pece sme našli štyri: v rozšírenom sektore C sondy I a v rozšírenom sektore AB sondy IV tri, tvoriace skupinu pecí. Tvar pecí je oválny alebo kruhovitý s rozmery hlavných osí ca 140 x 120 cm. Pece sa črtali preborenou klenbou, črepovým materiálom a čiernou zeminou v humusovitej vrstve a ich podlahy siahali do hĺbky 60 - 70 cm pod povrch. V jednotl. prípadoch sa zachovala časť klenby vo výške 20 - 40 cm.

Otvory pecí boli vo dvoch prípadoch naznačené výbežkami klenby, ktoré prechádzali do predpecnej jamy, vyplnenej uhlíkmi a popolom (tab. II: 1).

Sídliskové objekty (okrem kultúrnych jám) reprezentovala povrchová chata (obj. 4), polozemnica (obj. 2) zo IV. - VI. storočia n. l. a halštatský objekt HB - HC.

Nálezisko v Blažiciach je popri Košťanoch druhou lokalitou na východnom Slovensku, kde sme našli povrchovú stavbu s polozemnicami.

Konštrukciu povrchovej chaty (rozmery 6 x 5 m) tvorilo 6 stíпов, ktoré držali steny a sedlovitú strechu. V deštrukcii chaty sme našli tri celé nádoby, tri železné nože a množstvo črepového materiálu s dutou kamennou pecou.

Do zeme vyhlíbené objekty mali oválne alebo vajcovité tvary s rozmermi hlavných osí 400 x 200 cm, halštatský objekt 190 x 160 cm.

Vchod do objektov je naznačený výstupkami, ktoré kolmými stenami prechádzajú v rovné dno (miestami s tmavšími škvrnami). Rohy objektov sú zaoblené, steny kolmé a s dnom sa spájajú väčšinou pod pravým uhlom. V polozemniciach sme nenašli žiadne ohnište.

Strechu sídliskových objektov tvorili pravdepodobne menšie konáre, po ktorých nezostala žiadna stopa; mohli byť prikryté senom, slamou alebo zvieracími kožami.

Kultúrne jamy všeobecne nepresahujú známy rámec pravekých a prehistorických jám na východnom Slovensku.

N á l e z o v ý m a t e r i á l:

Blažické sídlisko má tento nález. materiál: keramiku, praslenu, železné nože, kamenné žarnovy, zvyšky stien, mazanicu, kostené nástroje, zvieracie kosti, menšie kusy tehloviny a kamene.

Keramika je najčastejším nálezovým materiálom. Našli sme ju v každej vrstve: v tmavom humuse, tmavohnedej čiernej kultúrnej vrstve, ktorá tvorila nadložnú vrstvu objektov a vo výplni objektov alebo v deštrukcii stien. Z množstva črepového materiálu sa podarilo rekonštruovať štyri nádoby a dolnú časť jednoduchej nádoby.

Črepový materiál pochádza z nádob zhotovených na dokonalom hrnčiarskom kruhu a delí sa na jemnú a hrubú keramiku.

Črepy jemnej keramiky sú žltej, sivej, šedej, svetlohnedej a tmavohnedej farby. Pochádzajú z vázovitých, fľaškovitých, krčahovitých a misovitých nádob s uchami a bez úch. Pôvodné nádoby boli zhotovené z jemne vyplavenej, starostlivo pripravennej hliny, na dokonalom hrnčiarskom kruhu. Úlomky pochádzajú z ústia, tela a dna nádob. Povrch keramiky je jemný, niekedy leštený a zdobený novou výzdobnou technikou - vtlačenými kolkami.

Vo výzdobe mohli sme doteraz rozlíšiť:

1. črepy s leštenou výzdobou tvaru vlnoviek,
2. črepy zdobené vtlačenými krúžkami rozličných veľkostí,
3. črepy zdobené štylizovanými figúrami sediacich holubov.
4. nádoby s okružím (Krausengefässe) väčších-menších rozmerov,
5. črepy zdobené vtlačenými trojuholníkmi tvoriacimi ružice,
6. črepy zdobené lúčovitými ružicami,
7. črepy zdobené vtlačenými listami a krúžkami,
8. trojuholníková výzdoba kombinovaná s krúžkami,
9. reťazovite idúce listy s vnútornou výzdobou,
10. reťazovite idúce listy bez vnútornej výzdoby,
11. bodkované polkruhy (rímskoprovinciálna výzdoba),
12. polmesiacovitá kolkovaná výzdoba,

13. kolkovaná výzdoba tvaru písmena X,
14. dná a uchá nádob zdobené plastickými rebrami,
15. črepy zdobené plastickou girlandou kombinovanou s menšími vtlačenými jamkami,
16. vtlačené ružice z oválnych tenkých listov s menšími krúžkami a plastickými kruhmi v prostriedku,
17. veľké krúžky, pripomínajúce mince,
18. vtlačené oválne listy spojené plastickými bodmi,
19. šikmo idúce leštené línie,
20. kombinovaná výzdoba: štylizovaná podoba holuba s menšími krúžkami (tab. XIV: 6),
21. vodorovne ryté línie,
22. vtlačené trojcípe kvety,
23. vtlačené trojuholníky s krúžkami na koncoch,
24. snehové kryštálky,
25. plastické vypukliny,
26. výzdoba kombinovaná zo spomenutých tvarov.

Kolkovaná výzdoba sa robila pred vypaľovaním nádob.

Blažická keramika so svojou výzdobou znamená v dejinnom a umeleckom vývoji východoslovenského ľudu novú etapu. Nové vertikálne hranato profilované tvary nádob a tektonická, geometrická, naturalistická a rytmická výzdoba v kolmej a vodorovnej osi rozdeľuje nádobu na pásma a polia s iným ornamentom.

Tektonický spôsob výzdoby vyzdvihuje členenie nádoby na dno, telo, hrdlo a ústie, geometrický dáva rôzne výzdobné tvary. Naturalistický spôsob je dôkazom intenzívneho vzťahu blažického človeka k prírode (smrekové listy, snehové kryštálky, podoba sediaceho holuba) a zároveň dôkladom experimentálneho pozorovania a jeho prenášania do tvarov a výzdoby nádob.

Rytmickým usporiadaním výzdobných prvkov vznikajú uzavreté výzdobné celky; ich základom je rytmus ľudského organizmu. Je to umenie naturalistické, pôvodné, ktoré môže vzniknúť i samostatne v hociktovej kultúrnej oblasti. V literatúre môžeme začiatky kolkovanej výzdoby sledovať od klasickej keramiky v V. storočí pred n. l.

Vyhotovenie výzdoby je dvojaké: vtláčané a ryté bez maľovania. Vtláčanie ozdôb sa robilo starostlivo zhotovenými jemnými kolkami, rytie tiež jemnými nástrojmi. Kolky boli pravdepodobne hotovené z dreva, a preto sa nezachovali. Blažická keramika nás vedie k domnienke, že mohla byť vyrábaná miestnym obyvateľstvom. Kolkovaná keramika sa vyskytuje na neskororímskom sídlisku v Košťanoch, okres Košice (výskum autora v rokoch 1958-59), Dúbravke, Seni a Cejkove. Najnovšie kolkovanú keramiku s bronzovou sponou našiel J. V í z d a l v Michalovciach na Hrádku (ústne oznámenie).

Druhú skupinu nádob tvorí hrubá alebo prostá keramika, z ktorej sa podarilo rekonštruovať dve celé nádoby a dve torzá nádob (tab. IX: 1, 2, 4, 5).

Črepy prostej keramiky sú svetlej, tmavohnedej, žltej a červenej farby. Pochádzajú z ústia, tela a dna väčších-menších hrncovitých nádob, zhotovených pomocou hrnčiarkeho kruhu.¹⁵ Povrch majú drsný a zdobený šikmo rytými vlnovkami a vodorovne rytými líniami.¹⁶

Tenšie črepy šedej, červenožltej a hnedej farby pochádzajú z hrncovitých nádob zdobených radmi vlnoviek, rovnako ako na staroslovanských nádobách. Domnievam sa, že táto časť keramiky (s prostými hrncami) vývojovo súvisí so staroslovanskou keramikou.

Prostú keramiku sme našli v povrchovej nadložnej vrstve a vo výplni objektov spolu s jemnou kolkovanou keramikou.

Tretiu časť keramického materiálu tvoria črepy keramiky halštatskej kultúry z objektov 1 a 6. Dôležitým zistením je fakt, že na lokalite sme nenašli objekty alebo materiál z doby keltskej.

Črepy keramiky halštatskej kultúry sú zhotovené voľnou rukou a niektoré z nich (z objektu 1) snáď na primitívnom hrnčiarskom kruhu. Pochádzajú z tela, ústia a dna rozličných nádob. Sú zdobené vypuklinami so špirálou, šikmými a kolmými žliabkami.

Prasleny sú starostlivo zhotovené z jemne vyplaveného materiálu. Majú kruhový tvar s plochým telom a otvorom v prostriedku. Ich farba je tmavohnedá a žltá. Najviac praslenov sme našli v objekte 2.¹⁷

Železné nože (našli sme štyri) nie sú datovacími pomôckami. Vyskytujú sa v starších i mladších obdobiach. Pochádzajú z objektov 4 a 9. Okrem železných nožov máme ešte torzo železnej spony (obj. 9) a železnú strelu nájdenú v povrchovej vrstve.

Kamenné žarnovy sme našli štyri. Dva z nich sú okrúhle a pochádzajú z doby sťahovania národov; v prostriedku majú otvor; sú z objektov 3 a 8a. Halštatské žarnovy sú oválne a bez otvorov. Našli sme ich v objekte 6 spolu s črepmi väčšej zásobnice (tab. I: 4, 6).

Zvyšky stien a mazanice (deštrukcia stien) boli v povrchovej chate (obj. 4), v jednodielnych a dvojdielnych peciach a v halštatskom sídliskovom objekte.

Steny objektov tvorila dobre prepálená červenožltá tehlovina, okrem hrnčiarskej pece odkrytej r. 1958 a objektu 6, v ktorých sme našli zvyšky mazanice s odtlačkami prútia. V blažickej osade sú dva druhy stien. Prvý sme našli v chate (obj. 4), kde steny tvorili primitívne vypálené tehly, požiarom a deštrukciou natoľko deformované, že po nich zostala iba do červena prepálená zrnkovitá tehlovina; druhý druh tvorí mazanica s odtlačkami prútia, čo je bežným zjavom pri pravekých a prehistorických objektoch na východnom Slovensku.

Ďalšia časť nálezového materiálu: kostené nástroje, zvieracie kosti, kamene a menšie kusy tehloviny nie sú dôležitými datovacími pamiatkami. Majú všeobecný charakter a vyskytujú sa na starších i mladších sídliskách.

Č A S O V É Z A R A D E N I E N Á L E Z I S K A

Nálezový materiál, až na dva halštatské objekty HB - HC, nevieme ešte presnejšie datovať. Veľká časť objektov pochádza zhruba z neskororímskeho obdobia a z doby sťahovania národov.

Pri datovaní sídliska jediným východiskom je keramika, i keď nemá absolútnu datovaciu hodnotu. Ostatné pamiatky sú slabými datovacími pomôckami. Nový druh stavby s povrchovou konštrukciou (obj. 4), dvojdielne pece bez roštu a jednodielne pece sú u nás ešte bez analógie.

Dvojdielna hrnčiarska pec podľa ústneho oznámenia Márie Comşa u o v e j (Institutul de arheologie v Bukurešti) z 12. VI. 1959 má analógiu v Truseşti (Moldavsko) a datovaná je do V. - VI. stor. n. l.

Jemná keramika s kolkovanou výzdobou podľa Kláry Sz. P ó c z y o v e j,¹⁸ a menovite podľa prác L. N a g y a¹⁹ datovaná je v zadunajskej oblasti sponami a rímskymi mincami do konca I. a do II. stor. n. l. Podľa spomenutých autorov kolkovaná keramika je už v V. stor. pred n. l. všeobecným zjavom klasickej oblasti; v prvých storočiach n. l. je známa v pričiernomorskom uzemi, podunajských

provinciách, sporadicky v Galii a Británii. Rozšírenie kolkovanej keramiky spájajú títo autori so sťahovaním keltských kmeňov v oblasti Malej Ázie, Dunaja a Stredozemského mora, lebo spomenutý spôsob výzdoby sa objavuje všade tam, kde je základ keltskej kultúry v dobe rímskej.²⁰

Keramiká v zadunajskej oblasti je takmer bez hladenej ozdoby, ktorá sa k nám dostala pravdepodobne v neskororímskom období z čiernomorských oblastí. V. B u d i n s k ý - K r i č k a pri výskume mohylníka v Zemplíne (I. stor. n. l.) nenašiel kolkovanú keramikú.²¹ Ale stretávame sa s ňou už v hrobových nálezoch v prácach E. B e n i n g e r a.²²

Domnievam sa, že pri datovaní blažického náleziska ako terminus post quem môžeme určiť koniec keltskej kultúry, lebo pamiatky tohto rázu nie sú na sídlisku ani sporadicky zastúpené. Koniec tejto kultúry na východnom Slovensku sa datuje približne k roku 100 n. l. Keszthelyská kultúra tvorí hornú hranicu, terminus ante quem, približne okolo roku 600 n. l. Zostáva 500 rokov, v ktorom období keramický materiál ešte nevieme deliť presne na jednotlivé storočia.

Preto v zmysle terajších vedomostí predbežne zaraďujem blažické sídlisko globálne do neskororímskeho obdobia a do doby sťahovania národov, do IV. - VI. storočia n. l.

Z Á V E R

Blažický výskum rozširuje naše historické vedomosti do šírky a hĺbky, stupňuje intenzitu poznania objektívnej skutočnosti vo IV. - VI. stor. n. l. Historickú pravdu v zmysle marxistickej filozofie nemôžeme poznať naraz absolútnym spôsobom, preto sa snažíme k nej preniknúť pomocou relatívnej pravdy.²³ Historická a logická metóda pri skúmaní blažických hmotných pamiatok umožňuje zistiť skutočnosť, že nové nálezisko nie je náhodilé, ale typické. Vyplýva to z podstaty vecí, z historiskomaterialistických problémov v období, kedy východné Slovensko bolo územím, ktorým národy prechádzali z východu na západ. Blízkosť rímskych provincií Panónie a Dácie vytvorili s východnou kultúrou doteraz raritu vo vzdelanosti Karpatskej kotliny.

Blažické pamiatky vyplývajú z nevyhnutnosti historického procesu, ktorý rozhodujúcim spôsobom určuje vývoj a je základom poznania hospodárskych, kultúrnych a sociálnych problémov rôznych nomádskych a germánskych kmeňov; osobitne dôležitú úlohu má v otázke genézy Slovanov v Karpatskej kotline.

Nálezový materiál a odkryté objekty dokumentujú remeselnícku osadu s vyspelým roľníctvom, chovom dobytká a menovite so špeciálnym hrnčiarstvom, hovoriacim už o zručnosti a umeleckej úrovni výroby vtedajších hrnčiarov. V pamiatkach vidíme výsledky energie ľudskej práce a umu v dokonalej symbióze s miestnymi prírodnými podmienkami. Existenčné podmienky: zaopatrovanie potravy a ochrana života sú dané jemnou ílovitou pôdou, ktorá sa miestami nachádza už v hĺbke 40 cm pod povrchom zeme, riekou Olšavou, množstvom menších prameňov, lesnatým terénom a úrodnou Košickou kotlinou. Základom remeselnej výroby je vyplavený íl, čo je zároveň i dokladom o tom, ako vedel blažický človek využiť prírodné zdroje a svojou prácou prispôbovať ich svojim potrebám.²⁴

Blažickým výskumom zisťujeme faunu a flóru doby sťahovania národov, spôsob bývania, inventár obytných a pracovných objektov a spôsob výroby. Princípom rekonštrukcie je nálezový materiál: zvyšky zvieracích kostí z mäsitých jedál domácej a divokej fauny, nepretržite tu žijúcej až podnes.

Povrchová chata s kolovou stavbou (obj. 4) a dutou kamennou pecou reprezentuje vyvinutú architektúru. Menovite rozmery chaty 6 x 5 m nemajú ešte analógiu v literatúre Karpatskej kotliny. Menšie polozemnice a kultúrne jamy s praslenními a kamennými žarnovmi s otvorom uprostred dokumentujú poľnohospodársky život a tkáčstvo.

Obytné objekty, dvojdielne hrnčiarske pece, jednodielne pece, dielne, keramika a roľnícke pamiatky dokumentujú už triednu diferencovanosť obyvateľov blažickej osady. Hlavnú časť blažickej spoločnosti tvorili remeselníci (hrnčiari), obchodníci a roľnícko-pastiersky lovecký ľud. Osada bola pravdepodobne spojená cestou údolím Olšavy s Košickou kotlinou. Obchodníci prenášali keramický materiál na koňoch, čo predpokladáme na základe nájdeného množstva konských zubov na nálezisku (ktoré sme nespomenuli v texte), v odkrytých objektoch a konskej lebky v objekte 3.

Etnické určenie blažických pamiatok si vyžaduje ešte ďalšie výskumy a štúdium, aby archeológia mohla určiť, čo je v tejto kultúre slovanského, germánskeho, nomádskeho a rímskoprovinciálneho pôvodu.²⁵

Podľa historických zpráw v prvej polovici prvého tisícročia n. l. Rimania posunuli hranice svojej ríše k strednému Dunaju a k Ríse. Z východu prichádzajú nové a nové národy: Sarmati, Jazygovia, Vandali, Góti, Gepidi, Huni a Slovania.²⁶ Domnievam sa, že začiatky jednotlivých národov treba hľadať v hospodárskej štruktúre tohto konglomerátu národov. Vychádzať z komplexov hmotných pamiatok, ktoré majú charakter nomádsky, remeselnícky, roľnícko-pastiersky alebo miešaný, a pokiaľ je to možné, konfrontovať ich s historickými zpráwami. Pritom je potrebné hľadať i pomoc iných vied, lebo archeológia je obmedzenou disciplínou a hmotné pamiatky priamo nehovoria o etnicite ich výrobcov.

Vynádať z jedného druhu pamiatok, napr. z keramiky alebo z jedného keramického typu odporuje historickému materializmu, ktorý je aplikáciou dialektického materializmu na vývoj spoločnosti. Základom dialektickej metódy je komplexná hmota, a nie oddelene voda, oheň alebo zem, ako si predstavovali starovekí materialisti. Dialektická metóda v skúmaní vývoja spoločnosti vychádza z komplexov hmoty;²⁷ napr. Slovanov ako roľnícko-pastierske skupiny hľadáme v hmotných pamiatkach tohto rázu komplexne s keramikou. V tomto zmysle i vyvinutá sivá kolovaná keramika, teda nielen prostá keramika, môže byť slovanskou, keď celé nálezisko má prevažne roľnícko-pastiersky charakter a opačne, keramika, ktorú sme považovali za slovanskú, môže byť neslovanská.

Novšie výskumy v Blažiciach, Košťanoch, Seni (tab. X: 2, 3) a Prešove sú typickými dôkazmi správnosti tohto názoru. Dva motívy staroslovanskej keramiky: vlnovka a pásy vodorovne rytých línii sú bežnou ornamentálnou formou v dobe stahovania národov a v dobe rímskoprovinciálnej. Ba dokonca pekná vyvinutá vlnovka jestvuje už v dobe halštatskej na Somotorskej hore.²⁸

A. T o č í k považuje pamiatky z Blažíc, Prešova a Sene za produkty okrajovej oblasti mohutnej kultúrnej skupiny, ktorá je rozšírená medzi Dneprom a Sanom a ktorú sovietski bádatelia nazývajú čerňachovskou kultúrou.²⁹ A. T o č í k píše: "Rozpoznanie tejto kultúry na vých. Slovensku dovoľuje aj čs. archeológii podieľať sa na štúdiu problematiky etnogenézy Slovanov, pretože čerňachovská kultúra je už bezpečne slovanská."³⁰

Pohrebisko k blažickému sídlisku sme doteraz nenašli. Časove pravdepodobne s ním korešponduje birituálne pohrebisko zo sarmatského obdobia vo Všechnsvätých. Zo 16 hrobov, ktoré sme tam odkryli, sú 4 žiarové, 9 kostrových, 2 pohreby koňa a 1 pohreb koňa s neúplnou ľudskou lebkou a sánkou.

POZNÁMKY A LITERATÚRA

- 1 Predbežné zprávy o výskume: P a s t o r J., Zpráva o archeologickom výskume Východoslovenského múzea v Košiciach v roku 1958, Múzeum 4, 1959, 620, 630, 631; t e n i s t ý, Sídlišká z počiatkov nášho letopočtu na východnom Slovensku, AR XII, 1960, 352, 361 - 366; t e n i s t ý, Sídliisko v Blažiciach, AR XII, 1960, 800 - 810.
- 2 Dôležitejšia literatúra o hrnčiarskych peciach z doby keltskej a rímskej: J a n š á k Š., Hrnčiarska dielňa z neskorého laténu v Bratislave, SlA III, 1955, 195 - 221; B a r k ó c z i L., Császárkori kelta edényégető telep Bicsérdén, Folia Archaeologica - új folyam VIII, 1956, 63 - 87; G a s i o r o w s k i St.J., Tradycyjne i nowe elementy w kulturze materialnej cesarstwa rzymskiego, Archeologia VII, 1955, zeszyt 1, Warszawa 1957, 12 - 56; C h r o p o v s k ý B., Slovanské hrnčiarske pece v Nitre, AR XI, 1959, 812 - 816, 818 - 825, 849 - 850.
- 3 Analógie: H a m p e l J., Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn III, Braunschweig 1905, tab. 32, 33; L á s z l ó Gy., Études archéologiques sur l'histoire de la société des Avars, Arch. Hungarica XXXIV, 1955, tab. XLIX: 1 a tab. L: 3-12.
- 4 P á r d u c z M., A szarmatakor emlékei Magyarországon III, Arch. Hungarica XXX, 1950, tab. CIX: 12 a tab. CXVIII: 10; B a r k ó c z i L., c. d., 63 - 87, tab. XIX: 3; B u d i n s k ý - K r i č k a V., Hroby z doby rímskej a stahovania národov v Kapušanoch (okr. Prešov), SlA V-2, 1957, 359, obr. 1; Č i l i n s k á Z., Záchranné výskumy na východnom Slovensku, AR XI, 1959, 522 - 525, obr. 205 a 206; P a s t o r J., Sídlišká z počiatkov nášho letopočtu na východnom Slovensku, AR XII, 1960, 352, obr. 131: 4, 6, 9; M i h a l i k J., A kassai sírleletről, AE XIV, 1894, 77, 78; E i s n e r J., Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 236; A l f ö l d i A., Leletek a hun korszakból és ethnikai szétválasztásuk, Arch. Hungarica IX, 1932, 1 - 90, tab. XXVI: 1, XXVII: 1, 2.
- 5 S z a b ó K., Jazyg-szarmata sírok Kecskemét környékén, Folia Archaeologica I - II, Budapest 1939, 100 - 108, tab. IV: 18; C s a l o g J., A Balmazújvárosi kárhozotthalom feltárása, Folia Archaeologica, Budapest 1954, 37 - 44, tab. IX: 1; K o l n í k T., Popolnicové pohrebisko z mladšej doby rímskej a počiatku doby stahovania národov v Očkove pri Piešťanoch, SlA IV-2, 1956, 298, tab. IX: 19, 21; t e n i s t ý, Die pannonische keramik mit Stempelverzierung und ihre Einflüsse in der Slowakei, Epitymbion Roman Haken, Pragae MCMLVIII, 61 - 70, tab. XII a XIII; Č i l i n s k á Z., c. d., obr. 205. H a m p e l J., c. d., zv. I, 135 - 138, zv. II, 396, 397; B a r k ó c z i L., E r d é l y i G., F e r e n c z y E., F ü l e p F., N e m e s k é r i J., A l f ö l d i M.R., S á g i K., Intercisa I (Dunapentele-Sztálinváros) - Geschichte der Stadt in der Römerzeit, Arch. Hungarica XXXIII, 1954, tab. X: 4, 4a; B e n i n g e r E., Der Wandalenfund von Czéke-Cejkov, Ann. d. Naturh. Mus. in Wien, Bd. XLV, 1931, 209 - 212, obr. 19; S m i š k o M.J., Dva kurhanni mohylniki v okolicach s. Izi, Zakarpatskoji oblasti, Archeolohični pamjatky URSR III, 1952, 315 - 336, tab. I: 6 a II: 6; B a r k ó c z i L., B ó n i s E., Das frühromische Lager und die Wohnsiedlung von Adony, Acta Archaeologica IV, Budapest 1954, 129 - 199, tab. XLVII: 2.

- 6 B e n i n g e r E., Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei, Reichenberg und Leipzig 1937, tab. 22: 228; pozri tiež v pozn. 5 c. d. Interolisa I, tab. IX: 4, 16; B a r k ó c z i L., B ó n i s E., c. d., tab. XLVIII: 67 a XLIX: 12; P á r d u o z M., K o r e k J., Császárkori telep Ózdon, AE 85, 1958, 18 - 36, tab. X: 3, 7 a XI: 4, 8, 9, 10.
- 7 Podrobnejšie s vývojom kolkovanej keramiky sa zaoberá Sz. P ó c z y Klára, Festett állatalakos edények Aquinouban, AE 1952, 99 - 107. Autorka v článku podáva literatúru o kolkovanej keramike, v ktorej najdôležitejšími sú práce: N a g y L., Az óbudai ókeresztény oella trichora, 1931; t e n i s t ý, Az aquincumi tázoltócollegium székháza, Dissertaciones Pannonicae 10, Laureae Aquincenses; štúdiá Kerámia v práci Budapest története I, 1942; A középkori kelenföld (Tabán) római kori hagyatéka, Budapest régiségei XIII, 1943, 447 - 461.
- 8 P á r d u c z M., K o r e k J., Császárkori telep Ózdon, AE 85, 1958, 18 - 36, tab. VIII: 3.
- 9 Podobné nádoby vyobrazuje J. E i s n e r, Devínska Nová Ves, Bratislava 1952, obr. 5: 10 a obr. 26: 1.
- 10 Analógie pozri v prácach: B o r k o v s k ý J., Staroslovenská keramika ve střední Evropě, Praha 1940; P o u l i k J., Staroslovanská Morava, Praha 1948, tab. III a IV.
- 11 Bohaté analógie na Somotorskej hore. Výskum autora v rokoch 1954 - 1957.
- 12 Tamtiež.
- 13 Pozri poznámku 2.
- 14 B e n i n g e r E., Die germanischen Bodenfunde, tab. 8: 12a; B a r k ó c z i L., Császárkori kelta edényeket telep Bicsérdén, Folia Archaeologica VIII, 1956, tab. XIX: 1, 4, 6; K o l n í k T., Popolnicové pohrebisko, SLA IV-2, 1956, tab. VI: 1-13; B a r k ó c z i L., B ó n i s E., c. d., tab. LVIII: 3.
- 15 P á r d u c z M., A szarmatakor emlékei III, tab. LXVII: 10 - hrncovitá nádoba bez ozdoby, ojedinelý nález na pohrebisku z Szeged-Móra halom; č. 20a a 20b - menšia hrncovitá nádoba bez ozdôb, ojedinelý nález z pohrebiska v Szent-Nagyhegy, Solti-szőlő, tab. LXXIII: 8 - hrncovitá nádoba z hrobu 3 na pohrebisku v Törökszentmiklós; tab. CI: 1, 3; B e n i n g e r E., Die germanischen Bodenfunde, tab. 11: 61, 62, 64, 67; B u d i n s k ý - K r i č k a V., Hroby z doby rímskej, 359, obr. 2 - hrncovitá nádoba z M. Trakán; K o l n í k T., Popolnicové pohrebisko, tab. VIII: 2, 5 a V: 2, 5; S m i š k o M.J., c. d., tab. I: 7, 12, 15; II: 4, 7, 8, 9 a 10 (zo žiarových mohýl podľa autora z III. stor. n. l.).
- 16 B e n i n g e r E., Die germanischen Bodenfunde, tab. 14: 113, 114 a tab. 18: 181; K o l n í k T., Popolnicové pohrebisko, tab. IX: 1-15 a X: 4, 6; Č i l l i n s k á Z., c. d., obr. 205; B a r k ó c z i L., B ó n i s E., Das frühromische Lager ..., tab. LII: 8 a LVIII: 9.
- 17 Podobné prasleny vyobrazuje A l f ö l d i A., c. d., tab. XII z Rábapordány.
- 18 P ó c z y Sz. Klára, Festett állatalakos edények Aquincumban, AE 79, 1952, 99 - 107.
- 19 Pozri v poznámke 7.
- 20 P ó c z y Sz. Klára, c. d., 102, 103.
- 21 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Výskum na mohylníku v Zemplíne roku 1958. Referáty o pracovných výsledkoch československých archeológov za rok 1958, časť II, Liblice 1959, 61 - 69.

- 22 Pozri v pozn. 5 a 6.
- 23 Základy marxistické filosofie (Historický materialismus), Praha 1959, 335 - 475.
- 24 J a n š á k Š., Základy archeologického výskumu v teréne, Bratislava 1955, 16 - 19; píše tu o závislosti osídlenia od prírodných faktorov.
- 25 T r e ť j a k o v P.N., Vostočnoslavjanskije plemena, Moskva 1953; Voprosy skifo-sarmatskoj archeologii (po materialam konferencii IIMK AN SSSR 1952 goda), Moskva 1952; K u d l á ě k J., Kultúra pohrebných polí čerňachovského typu na Ukrajine a antská problematika, SLA V-2, 1957, 363 - 401.
- 26 O dejinách Karpatskej kotliny v dobe sťahovania národov píše: H ó m a n B. - S z e k f ú Gy., Magyar történet I, 29 - 47; N i e d e r l e L., Slované starožitnosti II - 1, Praha 1906, 102; II - 2, Praha 1910, 283; III, Praha 1919, 3 - 31; N o v o t n ý V., České dějiny I - 1, Praha 1912, 147 - 170; B e n i n g e r E., Der westgotisch-alanische Zug nach Mitteleuropa, Mannus Bibliothek Nr. 5, Leipzig 1931.
- 27 Pozri príslušné kapitoly v diele Základy marxistickej filosofie (pozn. 23).
- 28 P a s t o r J., Sídlišťový výskum na Somotorskej hore r. 1955, SLA VI-2, 1958, 322.
- 29 T o ť í k A., Zpráva o činnosti Archeologického ústavu SAV v Nitre za rok 1958, Referáty o pracovných výsledkoch československých archeológov za rok 1958, časť II, Liblice 1959, 3 - 32.
- 30 Tamtiež, 9.

DIE FORSCHUNGSGRABUNG AUF DER SIEDLUNG IN BLAŽICE

JÁN PASTOR

Das Dorf Blažice (ehem. Bologd) liegt im Tal der Olšava, 20 km östlich von Košice an der Eisenbahnlinie Košice - Čierna nad Tisou.

Im Jahre 1958 wurde hier ein grösseres Siedlungsobjekt mit einem zweiteiligen Töpferofen aus dem IV. - VI. Jh. abgedeckt und im Jahre darauf 10 Objekte aus dem erwähnten Zeitabschnitt und zwei Objekte aus der Hallstattzeit.

D i e A u s g r a b u n g a u s d e m J a h r e 1958

Das Siedlungsobjekt, das im Jahre 1958 abgedeckt wurde, war eiförmig, die beiden Hauptachsen hatten die Ausmasse von 510 x 240 cm. Der verputzte Boden des zweiteiligen Töpferofens begann in der Entfernung von 330 cm vom Objekteingang, wo sich das Vorderteil des Ofens mit zwei 180 cm breiten Öffnungen befindet. Die Länge des Ofens beträgt auch 180 cm, er verdünnt sich ovalförmig und sieht so hufeisenförmig aus.

Der untere Teil (die Feuerstelle) des Ofens ist 40 cm hoch und wird in der Mitte durch eine 20 cm starke und 40 cm hohe Wand in zwei Teile geteilt. Seine Innenwände werden von flachen, 40 - 80 cm langen Steinen gebildet.

Der Oberteil des Ofens (zum Ausbrennen der Gefässe) ruht auf der Scheidewand und den steinernen seitlichen Tragflächen. Der Boden des oberen Ofens war oval, ohne Rost, mit einem feinen Verputz.

Das Objekt enthielt ungefähr 150 kg Scherbenmaterial mit Stempelornament, dessen wichtigste dekorative Formen waren: Scherben mit geglätteter Verzierung (Taf. III: 9 - 15), Scherben mit eingravierten Kreisen von verschiedener Grösse (Taf. IV: 1, 4, 5, 7 - 19); Scherben mit stilisierten Figuren sitzender Tauben (Taf. V: 5, 8 - 10, 16), Scherben mit eingravierten Blättern und Kreisen (Taf. VI: 1 - 4), die römischprovinziale Verzierung aus Punkten (Taf. VII) und verschiedene Verzierungen (Taf. VI - VIII).

Die Ausgrabung aus dem Jahre 1959.

Unter den aufgedeckten Objekten sind am wichtigsten eine Hütte (Tafel I: 1, 2), vier einfache ungeteilte Öfen (Taf. I: 3) und ein Objekt mit einem zweiteiligen Töpferofen (Taf. II: 3, 4).

Die Hütte war viereckig mit den Ausmassen von 6 x 5 m. Die Schicht oberhalb des Objektes bildete dunkler Humus und eine schwarze Kulturschicht mit keramischem Material, Ziegeltehm und anderen Siedlungsdenkmälern. Die Destruktion der Wände reichte im Ostteil der Hütte 25 cm, im nordwestlichen Teil 10 cm in gelbem Lehm. Die Füllung des Objektes, der Destruktion, enthielt keramisches Material, drei eiserne Messer, verbrannte Balken, Asche, Kohlenstückchen und Steine. Am Boden des Objektes wurde Scherbenmaterial, ein topfförmiges Gefäss und zwei einfache Gefässe in Scherben gefunden.

Es wurden sechs runde und ovale Grabgruben, die mit der Hüttenkonstruktion zusammenhängen, gefunden: vier befanden sich in den Ecken und zwei im vorderen Teil des Objektes. Im südöstlichen Teil des Objektes waren zwei ovale Gruben, die mit der Tür - mit dem Objekteingang im Zusammenhang stehen.

Die Feuerstelle, ein hohler Steinherd, lag an der Nord- und Ostwand der Hütte und hatte im Hütteninneren einen halbkreisförmigen Umriss mit einem Durchmesser von 2 m und der ursprünglichen Höhe von ca 70 - 80 cm. Das Fundmaterial der Hüttendestruktion bilden Scherben einer einfachen Keramik, Scherben feiner Keramikgefässe, Spinnwirtel, drei eiserne Messer und drei ganze Gefässe.

Die einfachen ungeteilten Öfen sind oval oder kreisförmig, ihre Hauptachsen haben die Ausmasse von ca 140 - 120 cm. Die Öfen zeichneten sich durch ihr durchbrochenes Gewölbe, Scherbenmaterial und schwarze Erde in der Humusschicht ab und ihre Böden reichten bis zu einer Tiefe von 60 - 70 cm unter der Erdoberfläche.

Die Öffnungen wurden bei zwei Öfen durch Ausläufer des Gewölbes gekennzeichnet; sie übergangen in die Vorofengrube, die mit Kohlenstückchen und Asche gefüllt war (Taf. II: 1).

Das Siedlungsobjekt mit einem zweiteiligen, ungefähr eiförmigen Töpferofen zeichnete sich in der Tiefe von 20 cm durch sein durchbrochenes Gewölbe des Obertheiles ab. Der gut ausgebrannte und angestrichene Ofenboden lag in der Höhe des Vorofens in der Tiefe von 130 cm unter der Erdoberfläche. Die Ausmasse der Hauptachsen betragen 425 x 180 cm (Taf. II: 3).

Der Ofen war von ovaler Form, die Ausmasse der Hauptachsen betragen 215 x 165 cm, er befand sich im nordwestlichen Objektteil. Eine 20 cm starke Wand teilte den unteren Teil, die Feuerstelle, in zwei Teile, die Höhe dieses Ofentheiles betrug 60 cm.

Die Wand des unteren Teiles war massiv, 10 cm stark, sie war aus ziegelrotem gut gebranntem Ziegeltehm hergestellt worden. Die ovale Wand verdünnt sich von unten und in der Höhe von 60 cm über dem Boden verband sie sich mit dem dünnen ovalen Boden des oberen Ofentheiles. Im südwestlichen Teil des Ofens wurden zwei Öffnungen gefunden, deren Originalform aber nicht erhalten geblieben war, da die-

ser Teil des Objektes noch zur Zeit der Auflösung der Siedlung beschädigt wurde (Taf. II: 4).

Der untere Teil des Ofens war mit Asche, Kohlenstückchen, Scherben mit Stempelornament, Tierknochen, Ziegellehm, Schwarzerde und Steinen ausgefüllt. Die Füllung des oberen Ofenteils enthielt Scherben mit Stempelornament, schwarze Erde, einen eisernen Nagel und das geläufige Siedlungsmaterial.

Das Objekt des Vorofens ist 210 cm lang und 180 cm breit. Es bildete mit dem zweiteiligen Töpferofen ein Objekt. Vor den Öffnungen des Ofens befand sich eine 40 cm starke Schicht aus Asche, Kohlenstückchen und Scherbenmaterial. Darüber befand sich eine 30 cm starke, schwarze Kulturschicht mit einer Menge von Scherbenmaterial mit Stempelornament, das Torso einer Eisenfibel und ein eisernes Messer.

Auf der Siedlung in Blažice ist das häufigste Fundmaterial Keramik. Sie wurde in jeder Schicht gefunden: im dunklen Humus, in der dunkelbraunen, schwarzen Kulturschicht, die die obere Schicht der Objekte bildete und in der Füllung der Objekte oder in der Destruktion der Wände.

Das Scherbenmaterial stammt von Gefäßen, die auf einer sehr vollkommenen Töpferscheibe hergestellt worden waren und die in feine und grobe Keramik zerfällt.

Die Scherben der feinen Keramik sind von gelber, grauer, hellbrauner und dunkelbrauner Farbe. Sie stammen von vasen-, flaschen-, krug- und schüsselförmigen henkellosen und gehenkelt Gefäßen. Die Oberfläche der Keramik ist fein, manchmal geglättet und mit der neuen Stempelornamenttechnik verziert.

Diese Keramikverzierung bedeutet in der geschichtlichen und künstlerischen Entwicklung des ostslowakischen Volkes eine neue Etappe.

Die Scherben der groben Keramik sind von lichter, dunkelbrauner, gelber und roter Farbe. Ihre Oberfläche ist rau und mit breiten geritzten Wellenlinien und waagerechten Ritzlinien verziert.

Für die Datierung der Siedlung gilt als einziger Ausgangspunkt die Keramik, auch wenn sie keinen absoluten Datierungswert hat.

Ich vermute, dass bei der Datierung des Fundortes in Blažice als Terminus post quem das Ende der keltischen Kultur zu bestimmen ist, da Denkmäler von diesem Charakter nicht einmal sporadisch auf dieser Siedlung auftreten. Das Ende dieser Kultur wird in der Ostslowakei annähernd um das Jahr 100 u. Z. datiert. Die Keszthely-Kultur bildet die obere Grenze, den Terminus ante quem, annähernd um das Jahr 600 u. Z. In den verbliebenden 500 Jahren kann das Keramikmaterial noch nicht genau in die einzelnen Jahrhunderte eingeteilt werden.

Darum reihe ich im Sinne der heutigen Kenntnisse die Siedlung in Blažice in den spätrömischen Zeitabschnitt in die Zeit der Völkerwanderung in das IV. - VI. Jh. ein.

Der Fundstoff und die freigelegten Objekte in Blažice bezeugen eine Handwerkersiedlung mit entwickeltem Ackerbau, Viehzucht und spezialisierter Töpferei, die schon gewisse Handfertigkeit und Kunstsinn des Erzeugers beweist.

Die Oberflächenhütte mit Pfostenbau und hohlem Steinherd gehört schon einer relativ hochstehenden Architektur an.

Siedlungsobjekte, einteilige Öfen, zweiteilige Töpferöfen, Werkstätten, Keramikfunde und den Ackerbau bezeugende Denkmäler sind schon Belege für eine Klassendifferenzierung der Bevölkerung der durchforschten Siedlung.

Zur ethnischen Bestimmung der Denkmäler von Blažice wird weitere Forschungsarbeit und Studium nötig sein.

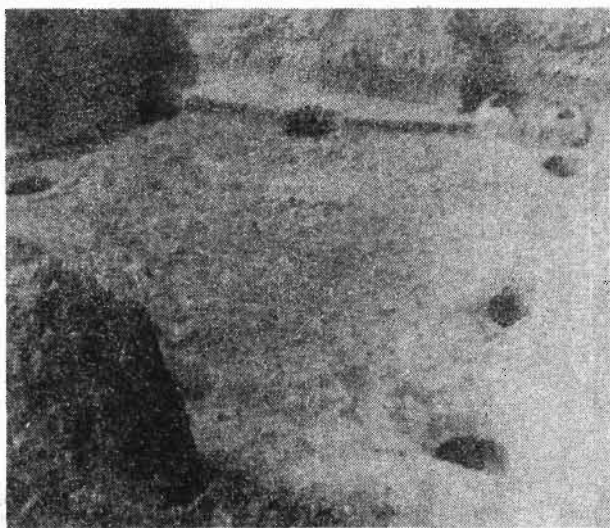
A. T o č í k betrachtet die Denkmäler von Blažice als Randgebietsprodukte jener mächtigen Kulturgruppe, die ihre Ausbreitung im Raum zwischen den Flüssen San und Dnepr fand und die von den sowjetischen Forschern Černachovo-Kultur bezeichnet wird.²⁹

Zur Siedlung in Blažice wurde bisher kein Gräberfeld erfasst. Zeitlich dieser Siedlung wahrscheinlich entspricht das birituelle Gräberfeld aus der Sarmaten-Periode in Văechsvătých (Bezirk Košice).

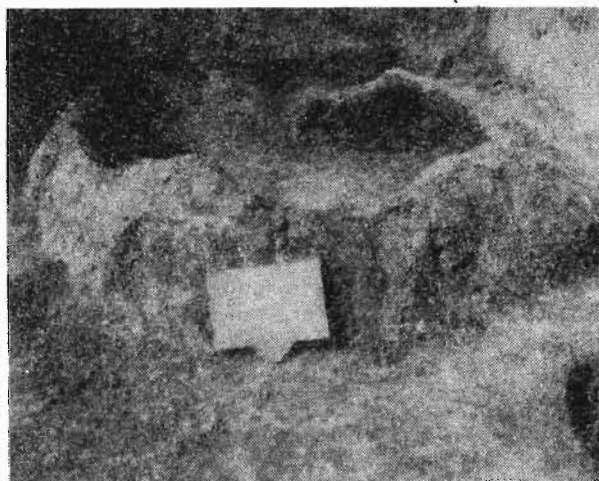
Übersetzt von E. Gyulsiová

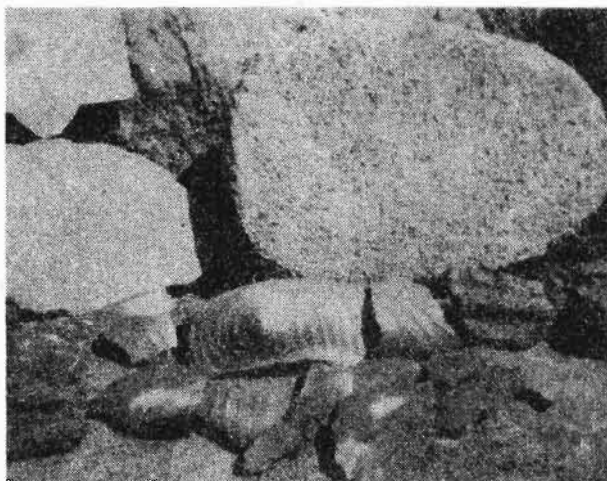
1

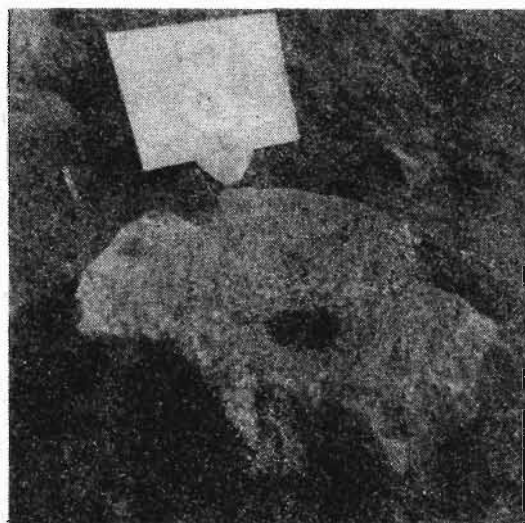
2

3

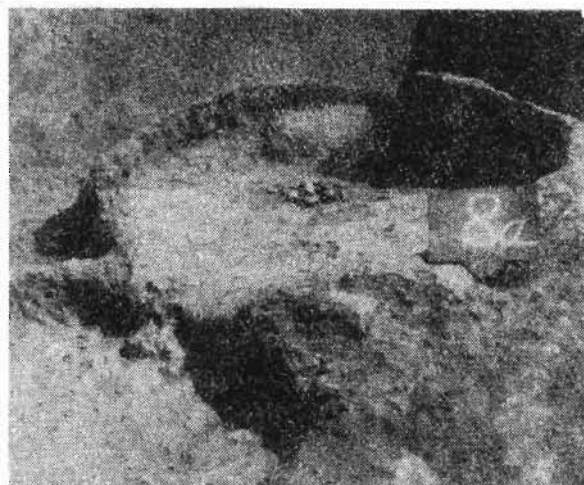

4

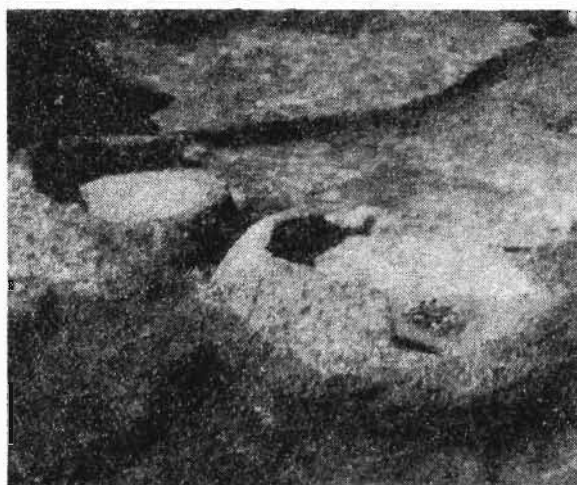

6

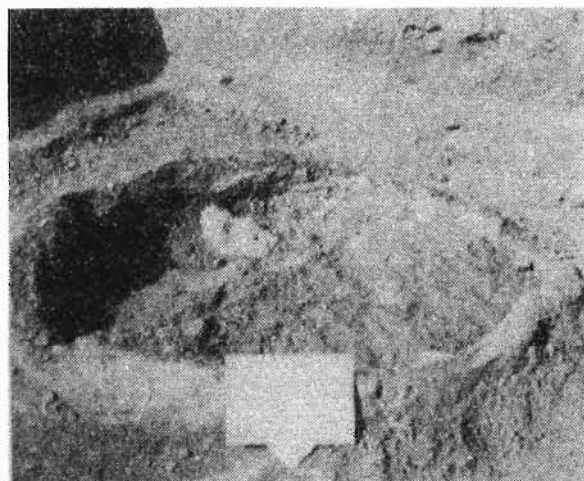
Tab. I. Blažice, okres Košice. 1, 2 - obrysy a pôdorys povrchovej chaty (obj. 4); 3 - jednodielna hlinená pec (obj. 4a); 4 - nálezový materiál z obj. 6 (HB, HC); 5 - kultúrna jama s nálezovým materiálom (obj. 3); 6 - kamenný žarnov nájdený pri otvore pece (obj. 8a). Výskum 1959.

1

2

3

4

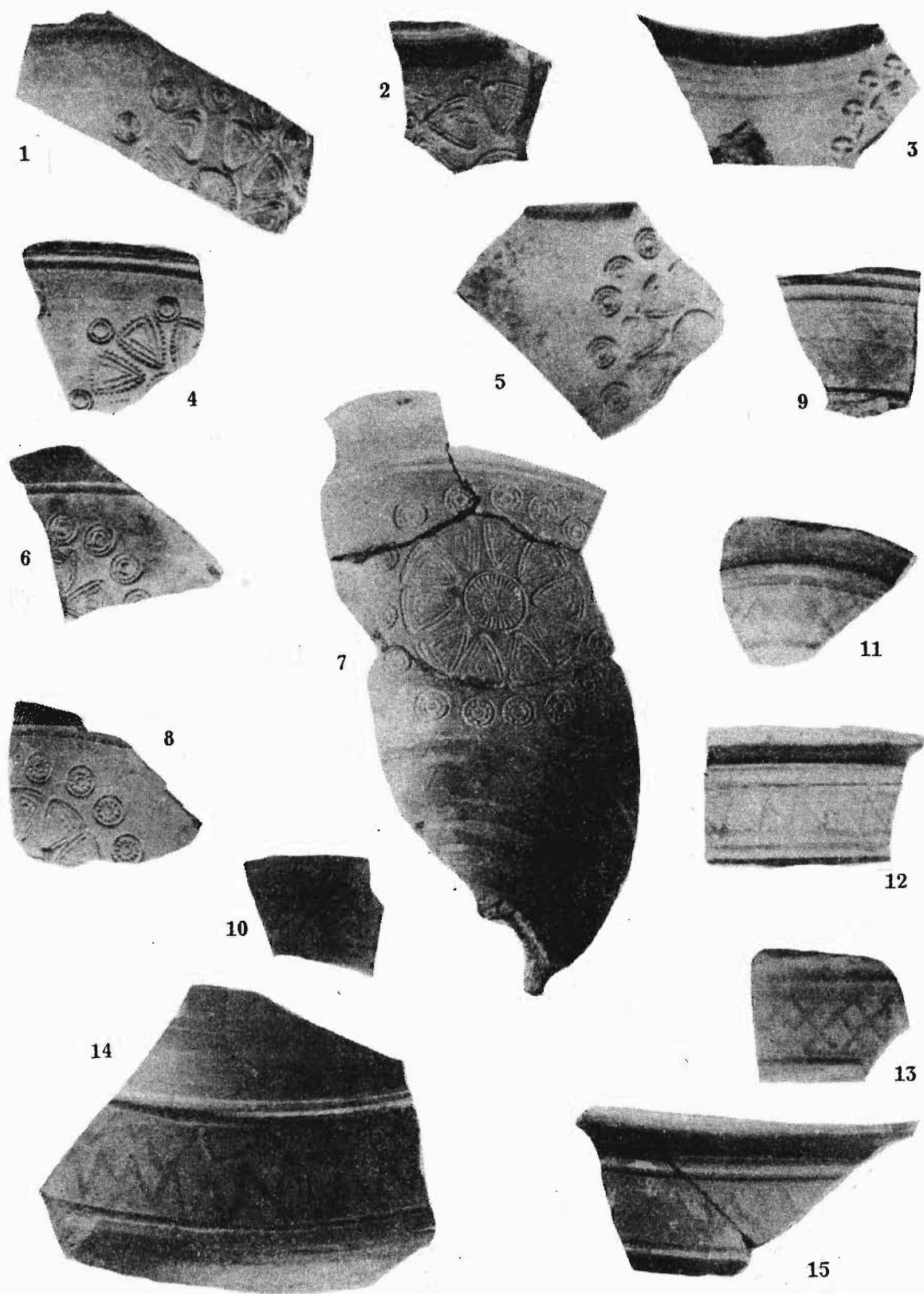

5

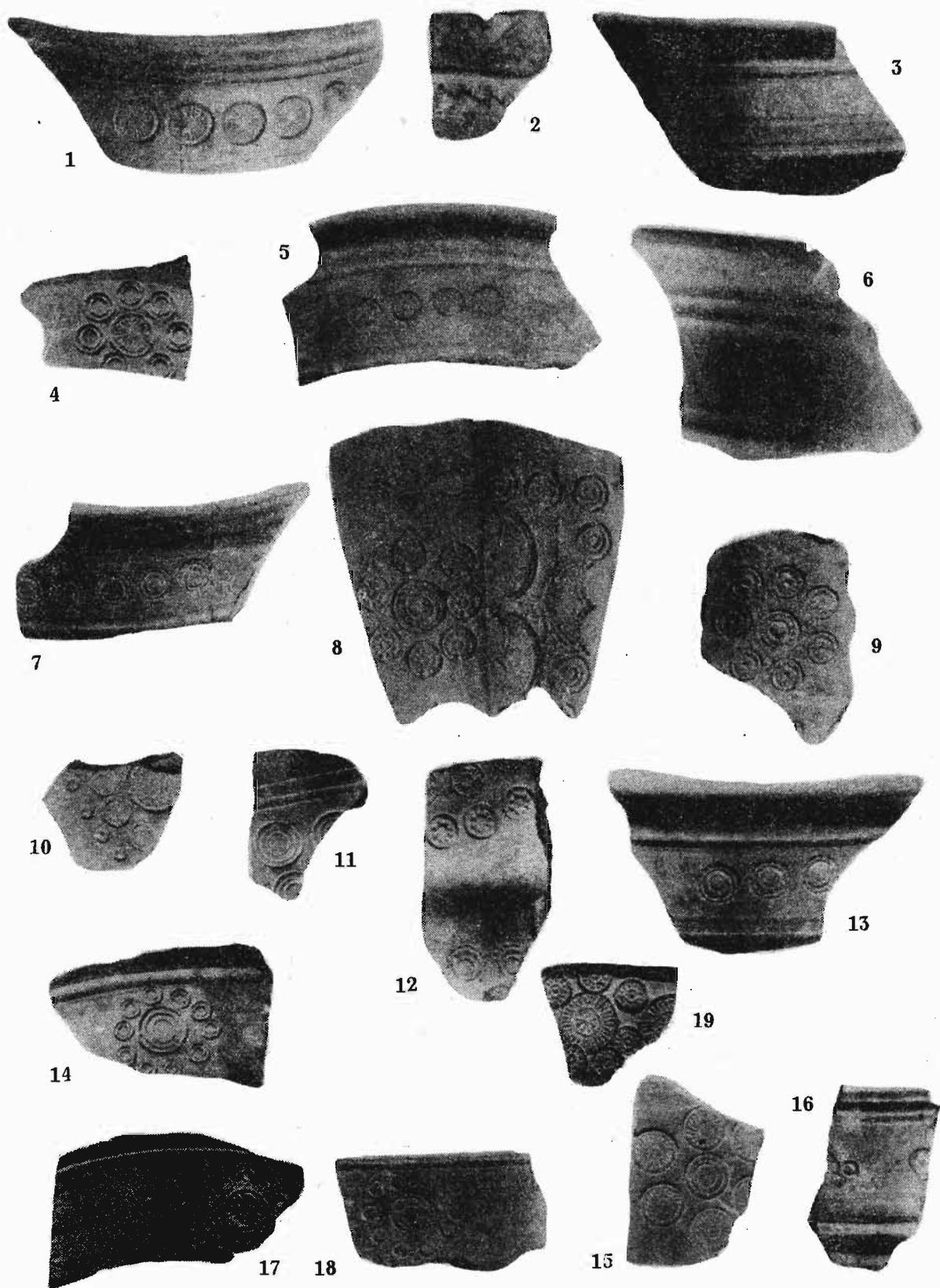

6

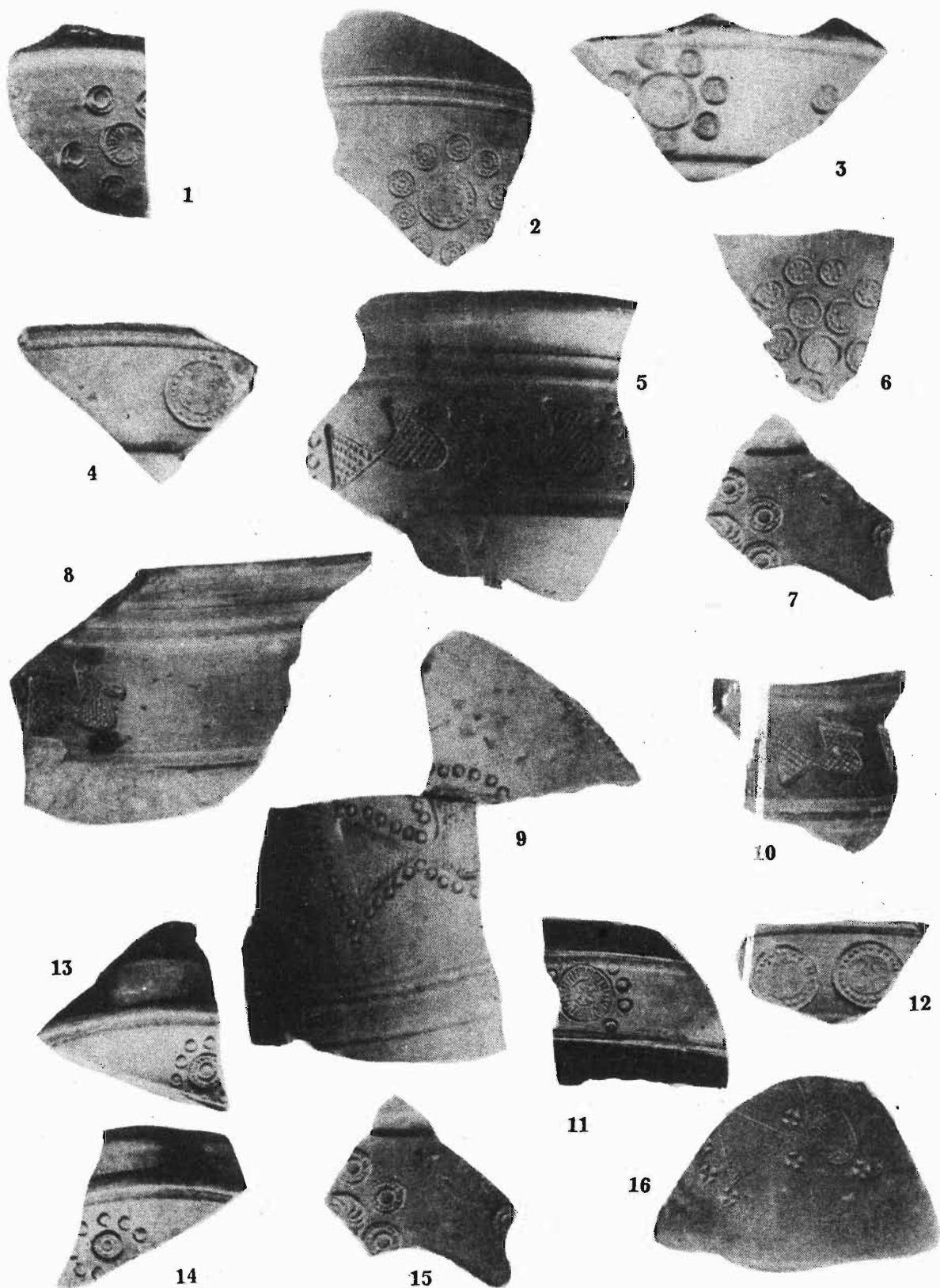
Tab. II. Blažice, okres Košice. Výskum 1959: 1 - jednodielna pec (obj. 8a); 2 - jednodielne pece (obj. 8ab); 3, 4 - horná a dolná časť dvojdielnej hrnčiarskej pece (obj. 9). Výskum 1958: 5, 6 - horná a dolná časť dvojdielnej hrnčiarskej pece.

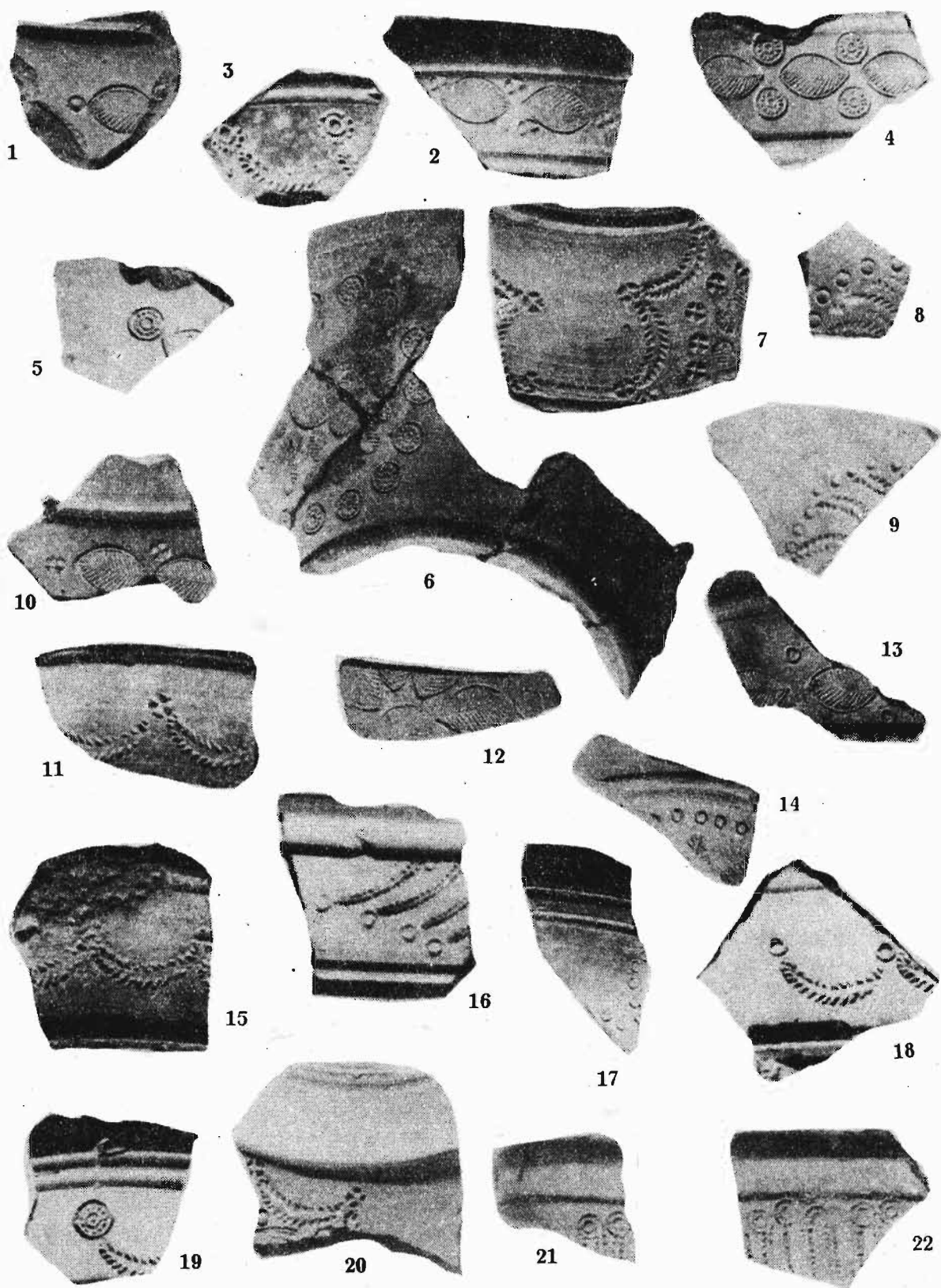
Tab. III. Blažice, okres Košice. 1-8 - črepy zdobené vtlačennými trojuholníkmi tvoriacimi ružice; 9-15 - črepy s hladenou výzdobou. Výskum 1958.

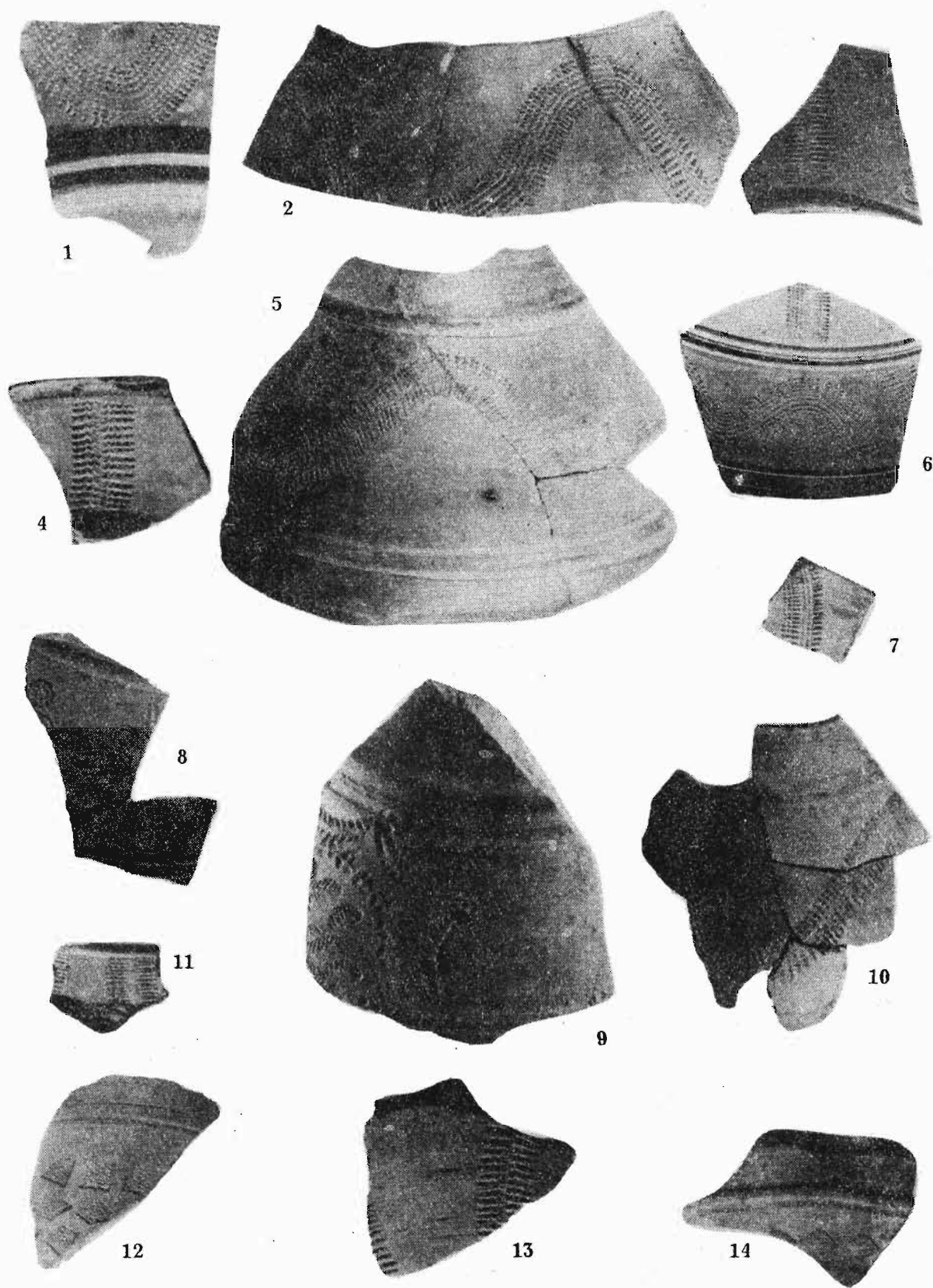
Tab. IV. Blažice, okres Košice. 1, 4, 5, 7-19 - črepy zdobené vtlačenými krúžkami; 2, 3, 6 - črepy s hladenou výzdobou. Výskum 1958.

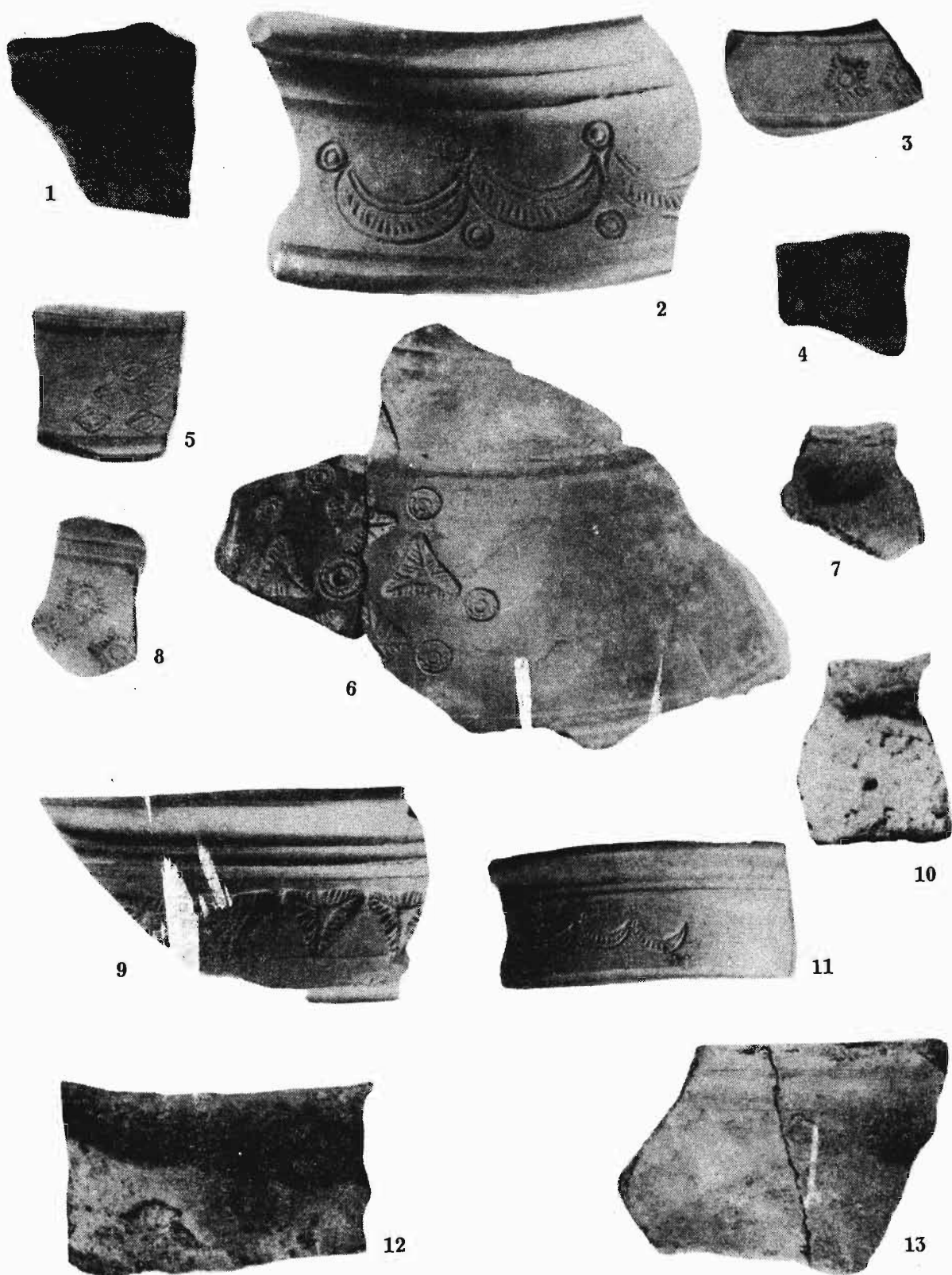
Tab. V. Blažice, okres Košice. 1-4, 6-7, 11-15 - črepy zdobené vtlačenými krúžkami; 5, 8-10, 16 - črepy zdobené štylizovanými figúrami sediacich holubov. Výskum 1958.

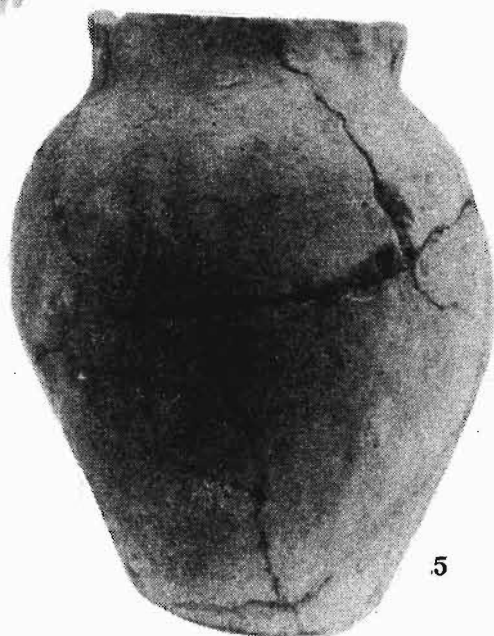
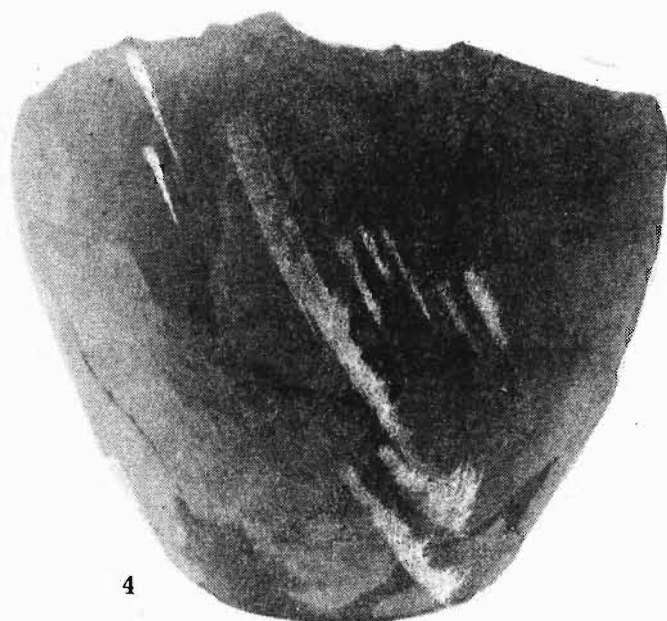
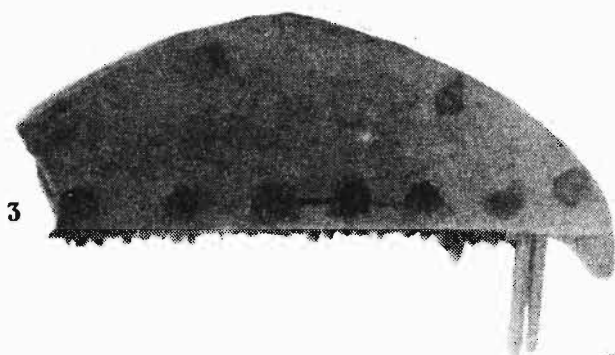
Tab. VI. Blažice, okres Košice. 1, 2, 4, 5, 10, 12, 13 - črepy zdobené vtlačenými listami a krúžkami; 9, 16 - črepy zdobené lúčovitými ružicami. 6 - črep zdobený vtlačenými krúžkami a listami. Výskum 1958. Ostatné črepy sú zdobené kombinovaným spôsobom predošlých tvarov.

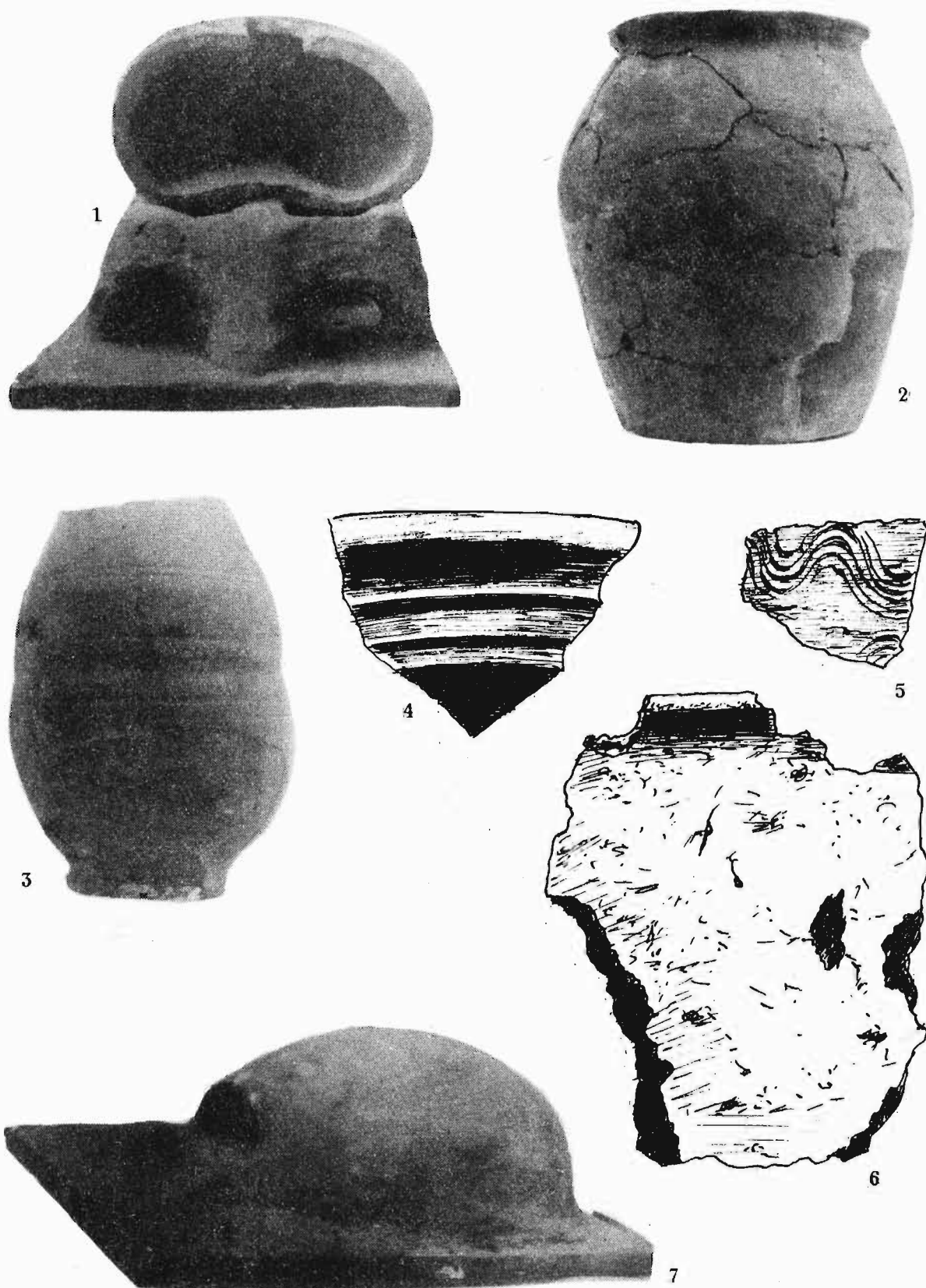
Tab. VII. Blažice, okres Košice. 1-7, 10, 11, 13 - črepy
zdobené bodkovanými polkruhmi (rímsko-provinciálna výzdoba);
8 - črep s krúžkami a dvojitémi vtlačnými hákmi; 9 - črep
s vtlačnými listami a bodmi; 12, 14 - črepy zdobené vtlačnými
štvoruholníkmi. Výskum 1958.

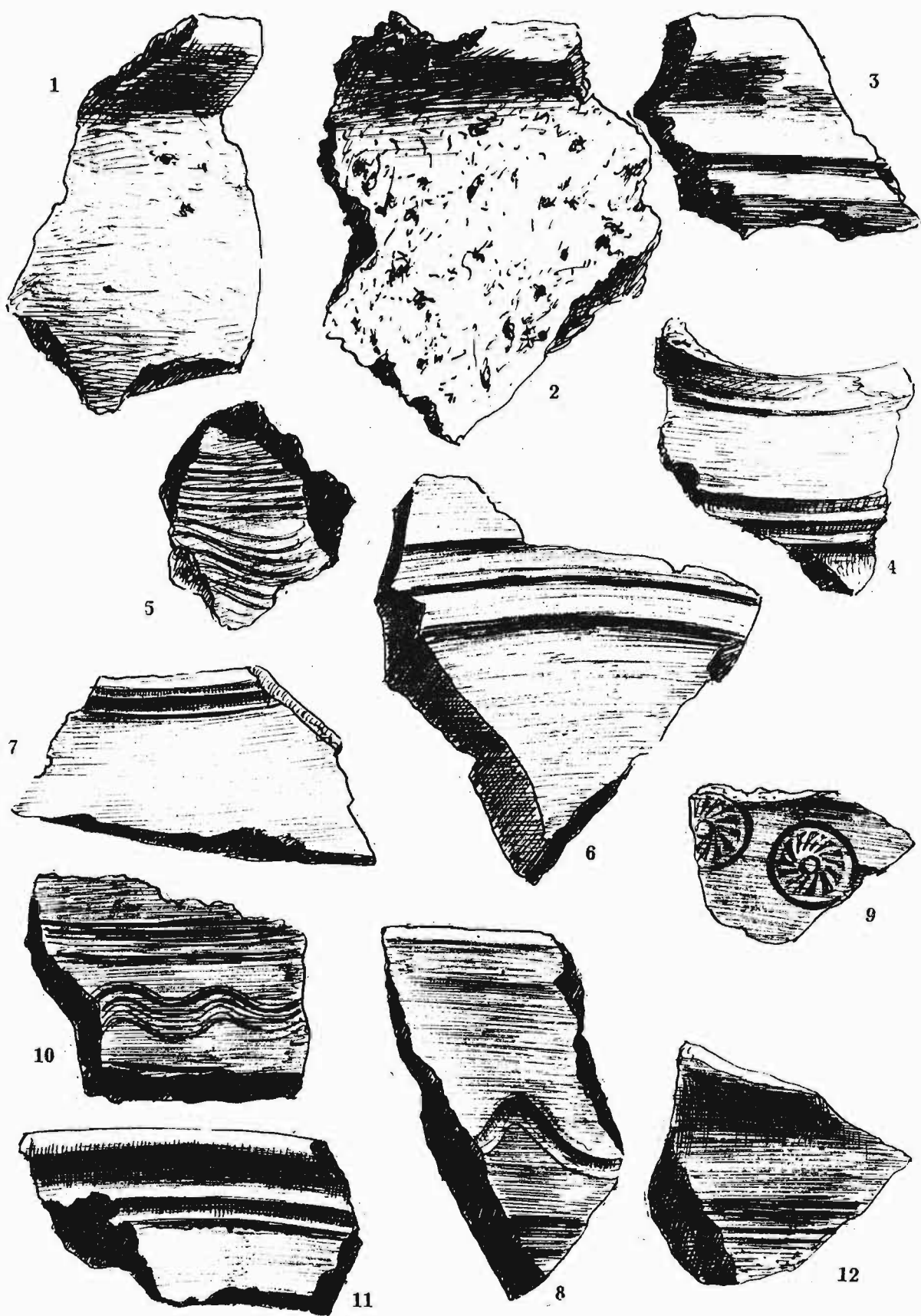
Tab. VIII. Blažice, okres Košice. 1, 6 - črepy zdobené vtlačenými listmi a krúžkami; 2, 11 črepy zdobené polmesiacovitou kolkovanou výzdobou; 3, 8 - vtlačené snehové kryštálky; 4 - vtlačené krúžky s polmesiacovitým oblúkom; 5 - črep zdobený vtlačenými štvoruholníkmi; 7 - fragment okraja nádoby; 10, 12, 13 - črepy hrubej keramiky. Výskum 1958.

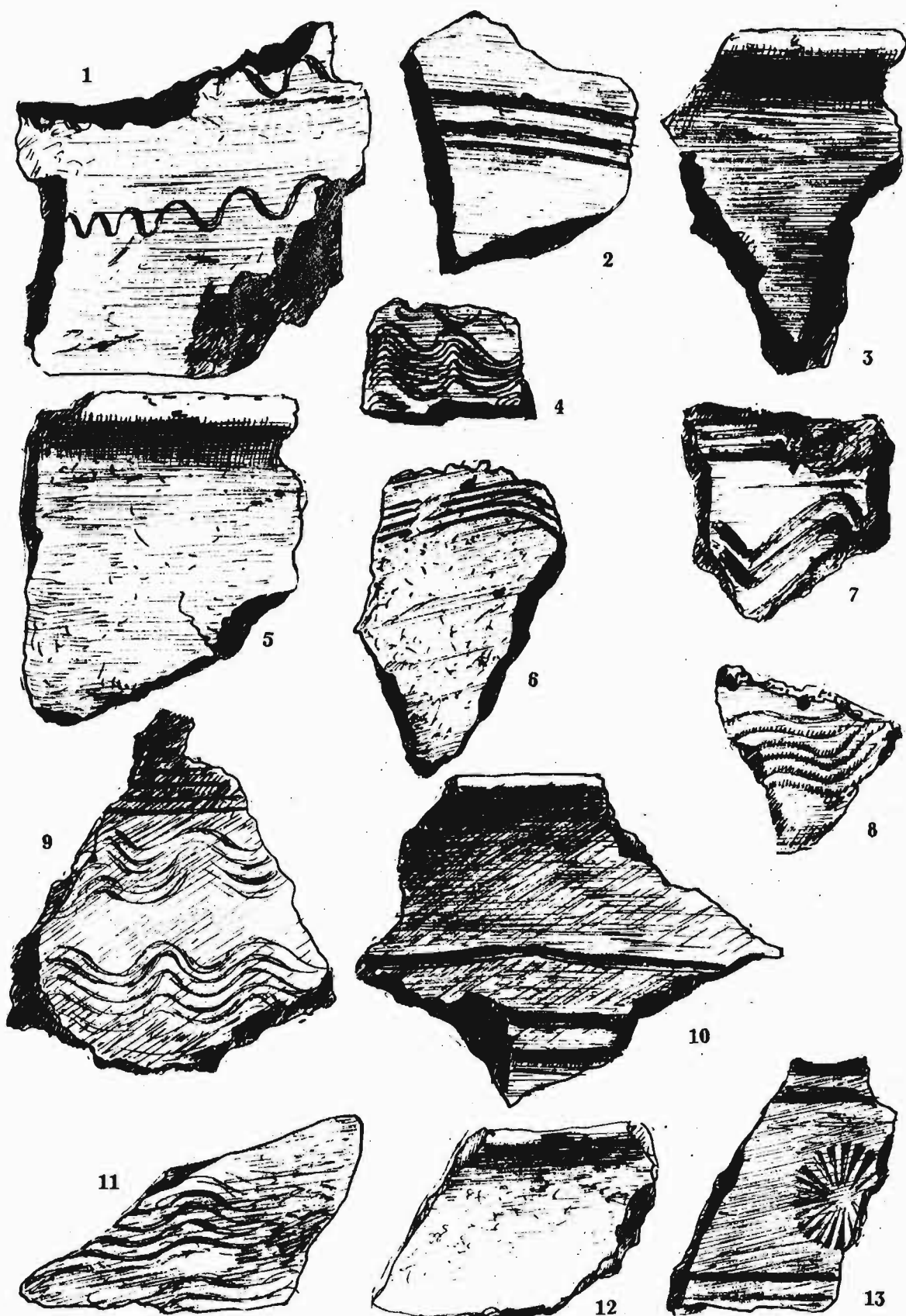
Tab. IX. Blažice, okres Košice. 1, 2, 5 - nádoby z povrchovej chaty (obj. 4); 3 - kostný hrebeň (obj. 3) - výskum 1959.
4 - nádoba z povrchovej vrstvy; výskum 1958.

Tab. X. Blažice, okres Košice: 1 - model dvojdielnej hrnčiar-
skej pece (obj. 9); 4-6 - keramický materiál z polozemnice
(obj. 2); 7 - model jednodielnej pece (obj. 8a). Sena, okres
Košice: 2, 3 - jednoduchá a jemná nádoba zo sídliska (výskum
1954).

Tab. XI. Blažice, okres Košice. 1-5 - črep. materiál z objektu 3; 6-12 - keramický materiál z destrukcie povrchovej chaty (obj. 4). Výskum 1959.

Tab. XII. Blažice, okres Košice. 1-6 - keramický materiál z povrchovej chaty (obj. 4); 7-13 - črepy z výplne kultúrnej jamy (obj. 5). Výskum 1959.

Tab. XIII. Blažice, okres Košice. Črepový materiál z predpecného objektu (objekt 9). Výskum 1959.

Tab. XIV. Blažice, okres Košice. Črepový materiál z predpecného objektu (objekt 9). Výskum 1959.

PRÍSPEVOK K ŠTÚDIU POČIATKOV SLOVANSKÉHO OSÍDLENIA NA JUHOZÁPADNOM SLOVENSKU *)

DARINA BIALEKOVÁ

V posledných rokoch pozornosť československej archeológie obracia sa predovšetkým k sledovaniu počiatkov slovanského osídlenia na našom území. Nové výskumy prinášajú síce plastickejší pohľad na jednu z najzávažnejších kapitol národných dejín, no ešte stále ostáva množstvo neujasnených a zložitých otázok. V krátkosti načrtneme niektoré poznatky, ku ktorým sa dospelo pri sledovaní najstaršieho slovanského horizontu na juhozápadnom Slovensku.

Z juhozápadnej časti Slovenska dnes máme archeologický materiál zo 44 staroslovanských lokalít, v čom je zastúpených 17 sídlisk a 27 pohrebísk. Prevažnú časť tvoria však zbory a náhodné nálezy a situáciu sťažuje i nedostatok sprievodného datovateľného inventára. Vzhľadom na túto skutočnosť závery nepresahujú rámec pracovných hypotéz. Nové poznatky v podstate rozširujú alebo v istom zmysle nadväzujú na základné práce akademika J. E i s n e r a, ktorý prvý spracoval základné problémy (chronologické i typologické) slovanskej archeológie na Slovensku, a tiež štúdie Š. J a n š á k a, V. B u d i n s k é h o - K r i č k u, Ľ. K r a s k o v s k e j, A. T o č í k a, J. D e k a n a a ďalších bádateľov.

Z hľadiska najnovších výskumov oblasť Slovenska bola slovanskými kmeňmi osídlená postupne v priebehu IV. - VI. storočia, teda v dobe, keď v Karpatskej kotline a strednej Európe vôbec došlo k prevratným spoločenským a etnickým premenám. V poslednej dobe ujíma sa názor, že pohyb Germánov do istej miery podnietil a urýchlil mohutný tlak Slovanov, postupujúcich viacerými smermi z pravlasti na západ a infiltrujúcich do oblastí, opúšťaných starším obyvateľstvom. Styk so zvyškami usadlého staršieho obyvateľstva zanechal v najstaršej materiálnej kultúre našich predkov také zreteľné stopy, že celú oblasť Slovenska v IV. - VI. storočí môžeme rozčleniť na tri okruhy. Kým východné Slovensko s tzv. prešovským typom (V. B u d i n s k ý - K r i č k a) inklinuje k Zakarpatsku, juhozápadná časť, zdá sa, kultúrne súvisí s Karpatskou kotlinou, Moravou, Polabím v Čechách a strednom Nemecku (medzi riekami Sálou a Labe). Tretiu oblasť predstavuje severné Slovensko, odkiaľ doteraz nepoznáme ani jedno nálezisko s charakteristickou staroslovanskou keramikou a kde asi treba počítať s istým prežívaním staršieho podložia. Rozdiely týchto oblastí miznú až v priebehu VII. - VIII. storočia. Odlišnosť východnej a západnej časti Slovenska zdôrazňujú i chronologické momenty. Na východnom Slovensku predpokladá sa prenikanie slovanských skupín už do neskororímskeho prostredia v IV. storočí (A. T o č í k, V. B u d i n s k ý - K r i č k a), zatiaľ čo na juhozápadnom Slovensku poznáme lokality až z V. - VI. storočia. Doteraz nemáme takú lokalitu, na ktorej by spolu so staroslovanským inventárom vystupovali i nálezy rímskoprovinciálne, zato však z mnohých nálezísk je kera-

*) Prednesené na konferencii čs. archeológov v Libliciaciach v marci 1961.

mika, ktorá tvarovo a výzdobne bola silne ovplyvňovaná týmto starším prostredím, reprezentovaným zvyškami usadlého obyvateľstva, zotrúvajúceho tu i po odchode vojenských družín. Prejavuje sa to na keramike z Devínskej Novej Vsi, Siladíc I, Malej nad Hronom, Nitrianskeho Hrádku (Vysoký breh), Stupavy, Dolných Krškán, Brodského, Košút a ďalších. Zaujímavá situácia je na sídlisku vo Výčapoch-Opatovciach, kde s hunskou keramikou v uzavretom objekte idú spolu staroslovanské tvary (A. T o č í k).

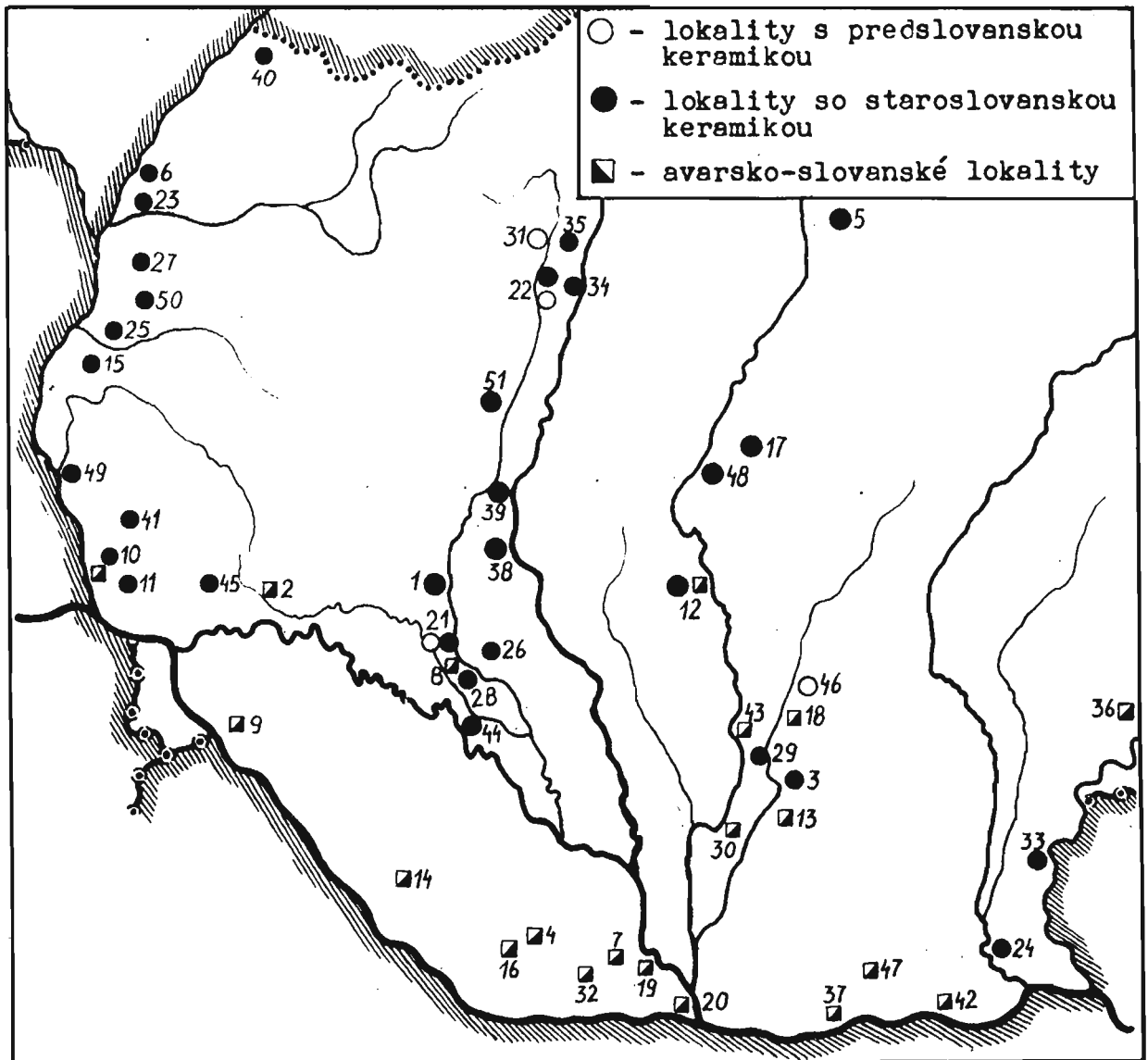
Z geografickej stránky staroslovanské lokality na juhozápadnom Slovensku koncentrujú sa pozdĺž riečnych tokov, na mierne zvlnených pieskových a sprašových dunách a terasách alebo v inundácii, teda v miestach, ktoré poskytovali vhodné podmienky pre pestovanie poľnohospodárskych kultúr a chov domácich zvierat. Za súčasného stavu výskumu najhustejšie osídlenie je doložené v povodí Moravy, Váhu, Nitry, čiastočne Žitavy, Hrona a Ipľa, pričom rozloženie nálezísk potvrdzuje mienku J. D e k a n a, že osídľovací proces prebiehal proti toku riek, z juhu smerom na sever. Dnes najsevernejšou lokalitou s nezdobenou, ručne vyrobenou staroslovanskou keramikou sú Trenčianske Biskupice (ide vlastne len o zlomky nezdebených popolníc) a Brezolupy.

Pre sledovanie spoločensko-hospodárskych i ideologických zmien v V. - VII. storočí najzávažnejší materiál poskytujú pohrebiská. Medzi najvýznamnejšie patrí Devínska Nová Ves, Vysoká pri Morave, Brezolupy, Výčapy-Opatovce, Matúškovo, Bešeňov, Kúty, Moravský Ján a Dolné Krškany. V priebehu V. - VII. storočia na juhozápadnom Slovensku dochádza k prelínaniu niekoľkých spôsobov pochovávania, zodpovedajúcich etnickým skupinám, zdržujúcim sa vtedy na tomto území. Vedľa kostrových hrobov sťahovania národov vystupujú typické staroslovanské žiarové mohyly (Matúškovo), ďalej ploché avarsko-slovanské pohrebiská s kostrovými jazdeckými i nejazdeckými hrobmi (Devínska Nová Ves, Holiare) a birituálne ploché pohrebiská (Dolné Krškany, Devínska Nová Ves, Vajnory, Bešeňov). Prostý žiarový rítus bez milodarov, alebo len s veľmi skromnými nálezmi železných predmetov, s navršovaním mohýl je typickým prejavom ešte existujúceho, ale už narušujúceho sa rodového zriadenia. Rozklad tohto rodového zriadenia a zároveň uvoľnenie pohrebného rítu (prechod ku kostrovému pochovávaniu) A. T o č í k vidí v avarsko-slovanskej symbióze, ktorá celý proces v oblasti priameho styku s Avarmi urýchlila. Je ešte i ďalší závažný moment, podieľajúci sa na zintenzívnení vývoja juhozápadného Slovenska vzhľadom na ostatnú oblasť, a to bezprostredná blízkosť dunajsko-moravskej tepny. Kým v južnej časti starý pohrebný rítus je vystriedaný kostrovým pochovávaním na plochých pohrebiskách pomerne rýchlo, žiarové, neskôr birituálne mohyly udržiavajú sa nad severnou hranicou avarsko-slovanských lokalít dosť dlho. K zániku žiarového rítu i v severnejšej časti juhozápadného Slovenska dochádza okolo r. 800.

V južnej časti juhozápadného Slovenska charakteristická nezdobená staroslovanská keramika je zastúpená na birituálnych pohrebiskách, a to ako v žiarových, tak i kostrových hrobách (Devínska Nová Ves, Vajnory, Gbely, Bešeňov, Dolné Krškany) nielen na avarsko-slovanských, ale i výrazne slovanských pohrebiskách. Pri porovnávaní sídliskového a pohrebiskového materiálu badať istú konzervatívnosť v prežívaní nezdobených hrncov na pohrebiskách. Zdá sa, že vývoj slovanskej keramiky na sídliskách prebehol trochu rýchlejšie.

Pre datovanie a sledovanie vývoja slovanskej keramiky na juhozápadnom Slovensku dôležité sú menovite tie pohrebiská, kde s podunajským typom, rozpracovaným J. E i s n e r o m, idú spolu nezdobené a ručne vyhotovené tvary staroslo-

MAPKA OSÍDLENIA JUHOZÁPADNEHO SLOVENSKA
V V. - VIII. STOROČÍ

1 - Abrahám	18 - Hul	35 - Pobedim
2 - Bernolákovo	19 - Kameničná	36 - Prša
3 - Bešenov	20 - Komárno	37 - Radvaň n. Dun. (Žitav. Tón)
4 - Bodza	21 - Košúty	38 - Sereď
5 - Brezolupy	22 - Krakovany-Stráže	39 - Siladice
6 - Brodské	23 - Kúty	40 - Skalica
7 - Čalovec	24 - Malá nad Hronom	41 - Štúpava
8 - Čierny Brod	25 - Malé Leváre	42 - Štúrovo
9 - Čunovo	26 - Matúškovo	43 - Šurany
10 - Devínska Nová Ves	27 - Moravský Ján	44 - Tomášikovo
11 - Devínske Jazero	28 - Mostová	45 - Vajnory
12 - Dolné Krškany	29 - Nitriansky Hrádok	46 - Veľká Maňa
13 - Dvory nad Žitavou	30 - Nové Zámky	47 - Vojnice
14 - Gabčíkovo	31 - Očkov	48 - Výčapy-Opatovce
15 - Gajary	32 - Okoličná na Ostrove	49 - Vysoká pri Morave
16 - Holíč	33 - Pastovce	50 - Závod
17 - Horné Lefantovce	34 - Piešťany	51 - Žikovce

vanskej keramiky (Výčapy-Opatovce, Devínska Nová Ves). Súbežný výskyt oboch druhov keramiky hovorí o tom, že podunajská keramika nie je geneticky mladšou fázou pražského typu, ale že ide s ňou súčasne, ba neskôr výrobné i výzdobne ovplyvňuje pražský typ (Siladice II, Matúšskovo, Abrahám, Krakovany, Dolné Krškany). K tejto otázke vývoja slovanskej keramiky sa ešte vrátíme.

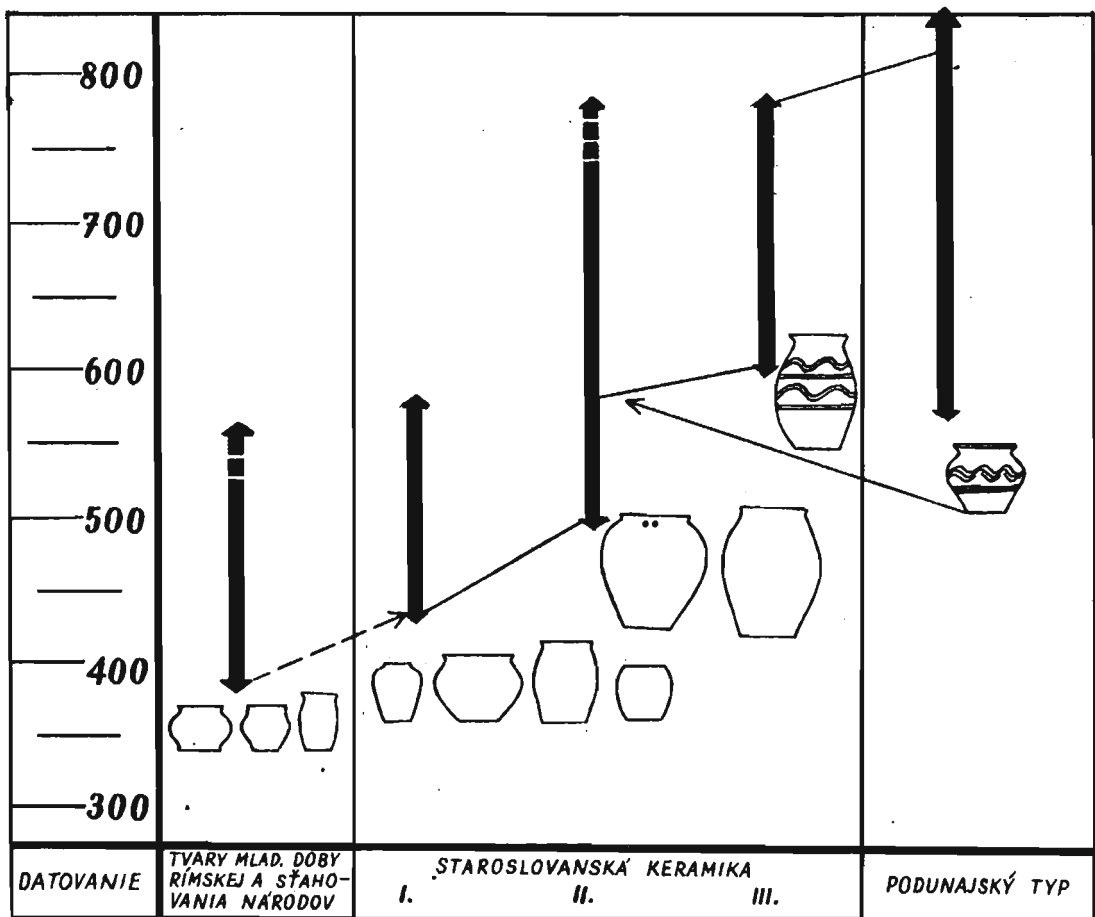
V posledných rokoch vedľa pohrebísk bolo preskúmaných i niekoľko sídlisk, ktoré v mnohom pomáhajú dokresliť obraz života a kultúry našich predkov. Stavebný typ osád a príbytkov dal sa sledovať na sídlisku v Devínskom Jazere (Ľ. K r a s k o v s k á), Nitrianskom Hrádku v polohe Vysoký breh (A. T o č í k), Výčapoch-Opatovciach (A. T o č í k) a tiež v Siladiciach. Z juhozápadného Slovenska doteraz boli skúmané len osady menšieho rozsahu s počtom niekoľkých polozemníč a povrchových stavieb, roztrúsených vo väčšej-menšej vzdialenosti po vrchole alebo svahu terás a dún v blízkosti riečného toku. Takéto osady rozptýleného typu, vyslovene vidieckeho rázu, sú známe z povodia Dnepra, Dnestra, ďalej z Moldavska, Rumunska, Bulharska, Juhoslávie, z nášho územia a stredného Nemecka. Prekvapujúca je pomerne skromná výplň objektov, naznačujúca snáď kratšie a prerušované osídlenie. Ľ. N i e d e r l e v Slovanských starožitnostiach poukázal na polokočovný spôsob života v predhradištnom období, ktorý dával do súvisu s cyklickým roľníctvom. Na podopretie tejto mienky uvádza zprávy K a r d i z i h o a P r o k o p i a o pohyblivom spôsobe života Slovanov.

Charakteristickými príbytkami sú jednopriestorové pravouhlé stavby, čiastočne zahĺbené do zeme, s kamennými ohništami v niektorom rohu. Na tento typ príbytkov prišlo sa v Siladiciach, Nitrianskom Hrádku a Devínskom Jazere. Rozmery stavieb pohybujú sa okolo 3 x 3 - 4 x 4 m, vyskytli sa však i menšie obydlia (Nitriansky Hrádok). Okrem štvorcovitých chalúp v Devínskom Jazere Ľ. K r a s k o v s k á preskúmala obydlia obdĺžnikového tvaru. V niektorých objektoch zachovali sa kolové jamky, naznačujúce konštrukciu na zavesenie ľahšieho pokryvu, v inom prípade je podlaha po celej ploche premazávaná a udupaná (Siladice), a teda v takom objekte strecha siahala až po zem. Sú to ľahké typy stavieb, ktoré vyhovovali nielen klimatickým podmienkam, ale i spôsobu života obyvateľov neopevnených vidieckych osád. Závislosť týchto dvoch zložiek prejavuje sa i vo veľkomoravskom období, v ktorom vedľa predpokladanej vyspelejšej hradnej architektúry bez zmeny veľkosti alebo typu prežívajú jednopriestorové obydlia na otvorených osadách i v podhradiach. Polozemnice alebo zemnice miestami udržiavali sa do stredoveku, ba i novoveku. Na skúmaných sídliskách v bezprostrednej blízkosti príbytkov sú obilné jamy súdkovitého tvaru so zúženým hrdlom a vypálenými stenami. Je to bežný zjav nielen u nás, ale na celom slovanskom území. Pravouhlé stavby boli známe už v predchádzajúcom období, teda v mladšej dobe rímskej a dobe stahovania národov. Na základe toho niektorí bádatelia snažia sa vyvádzať typ slovanského príbytku zo starších predlôh. Či snáď k istému ovplyvneniu došlo ešte na území pravlasti, pred rozchodom do nových sídel, ťažko povedať, ale pri posudzovaní stavebnej architektúry na našom území vidieť zreteľný rozdiel v celkovej koncepcii sídliskových objektov mladorímskych a staroslovanských.

Dostávame sa k najzávažnejšej otázke: ako datovať staroslovanské sídliská a pohrebiská, keď takmer jediným inventárom je keramika. Nateraz pri datovaní staroslovanských lokalít na juhozápadnom Slovensku vychádzali sme predovšetkým z typológie tvarov a zo spoločenských a nadstavbových zmien, prejavujúcich sa na pohrebiskách. Je veľmi dôležité, aby sa pre rozbor keramiky vytvorili také kritériá, ktoré umožnia i riešenie chronologických otázok. Nové nálezy potvrdzujú

mienku našich i zahraničných bádateľov, že keramika pražského typu, rozpracovaná I. B o r k o v s k ý m, nie je jediným a najstarším reprezentantom slovanského osídlenia. Na juhozápadnom Slovensku sa v V. - VI. storočí na slovanských lokalitách objavujú tvary veľmi blízke keramike predchádzajúceho obdobia. Sú to súdkovité nádoby bez hrdla, malé hrnčeky s naznačeným a šikmo dnu vtiiahnutým hrdielkom (Košúty, Siladice), baňaté, esovite profilované tvary (Siladice), menšie masívne hrnce (Výčapy-Opatovce, Nitriansky Hrádok) a nádoby s ostrým lomom na pleciach (Malá nad Hronom). Tieto typy staroslovanskej keramiky sú výnimočne a v istom slova zmysle archaické. Vystupujú buď samostatne, alebo neskôr s keramikou pražského typu, s ktorou sú technologicky veľmi blízke. Ukazuje sa, že na juhozápadnom Slovensku pražský typ predstavuje ďalšiu fázu vývoja staroslovanskej keramiky v VI. - VII. storočí. Koncom VI. až začiatkom VII. storočia pod vplyvom podunajského typu nezdobená keramika priberá ornament, prípadne dochádza k úprave hrdla, i keď celkové poňatie tvaru, veľkosti a výroby ostáva nezmenené. Od konca VI. a na začiatku VII. storočia na lokalitách juhozápadného Slovenska idú súbežne vyvinuté tvary pražského typu, zdobený pražský typ (Matúškovo, Abrahám, Siladice II, Dolné Krškany, Krakovany), podunajská a nomádska keramika. Zdobený i nezdobený pražský typ zaniká asi v polovici VIII. storočia, keď v dôsledku hospodársko-spoločenského vývoja dochádza k ďalšiemu rozvoju hrnčiarstva (na vyspelosť

SCHEMA VÝVOJA STAROSLOVANSKEJ KERAMIKY NA JUHOZÁPADNOM SLOVENSKU

nádob z mladého avarsko-slovanského horizontu poukázal A. T o č í k pri hodnotení značkovanej keramiky) a vzniká hradištná keramika, dosahujúca vysokú úroveň vo veľkomoravskom období.

Záverom spomenieme, že staroslovanská keramika, typ osád a príbytkov, ako i žiarový spôsob pochovávaní dnes je známy na území Rumunska, Bulharska, Juho-slávie, ojedinele v Maďarsku, tiež v Dolnom Rakúsku a Strednom Nemecku. Už minulý rok J. Z e m a n poukázal na možnosť osídlenia z juhovýchodu a na príbuznosť staroslovanskej keramiky práve s touto oblasťou. Myslíme, že pri hodnotení nále-zov z juhozápadného Slovenska môžeme sa s touto pracovnou hypotézou stotožňovať. i keď jej presvedčivosť ešte stále bude závisieť od ďalších výskumov. Pred slo-vanskou archeológiou na Slovensku je ešte jedna dôležitá úloha - sledovanie hun-ských pamiatok. Spoluvýskyt staroslovanských tvarov s hunskou keramikou v uzavre-tých objektoch vo Výčapoch-Opatovciach poukazuje na možnosť sledovania staroslo-vanských pamiatok už v prostredí hunskom, i keď tým nemá byť naznačená nejaká závislosť príchodu Slovanov do Karpatskej kotliny na Hunoch.

SLOVANSKÉ OSÍDLLENIE NA VÝCHODNOM SLOVENSKU¹⁾

VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA

Podat' konkrétnejší obraz vývinu starého slovanského osídlenia na východnom Slovensku a načrtnúť históriu spoločnosti, vlastniacej toto územie od sklonku doby rímskej, pri dnešnom začiatočnom stave archeologického výskumu je úloha ešte málo snadná. V rámci pracovných hypotéz možno sa však pokúsiť už dnes o riešenie nadhodenej problematiky, a to tým viac, že východoslovenské nálezy, najmä nálezy nadobudnuté po roku 1945, sú i pri svojej neúplnosti považované našimi pracovníkmi za veľmi pozoruhodné a dôležité pre štúdium slovanských otázok nielen na hornom Potisí, ale v karpatskej oblasti vôbec.

Určitá odlišnosť vývinu východného Slovenska od vývinu stredného a západného Slovenska už v praveku, daná do značnej miery zemepisnou povahou kraja, pomerne ľahko prístupného od severu a otvoreného na juh a východ, zreteľne sa prejavuje i v nálezoch z jeho včasnej doby dejinnej, v ktorej sa formujú slovanské začiatky nad hornou Tisou, a z jeho hradištného obdobia, v ktorom hornopotiskí Slovania vstupujú na javisko dejín.

Dôležitým prínosom výskumu posledných rokov na východnom Slovensku je objav archeologickej skupiny z mladšej doby rímskej, pre ktorú sa ujíma názov "prešovský typ". Táto skupina doteraz nebola súborne vypracovaná; sledujeme a poznávame ju toho času na sídliskách v povodí strednej Torysy, v košickej oblasti, na Východoslovenskej nížine a najnovšie i v kotline Tople (Sol'). Zo starších nálezov do jej okruhu sa hlási najskôr keramika z Ardova a Jasova, možno i niektoré spišské nálezy (Kežmarok, Matejovce) a zo susednej Zakarpatskej oblasti USSR, napr. nálezy sivej keramiky z Užhorodu a Berehova. Výskumy sa konali u nás zatiaľ na sídliskách v Seni, Košťanoch, Kechneči a Prešove, ktorých časové rozpätie sa pohybuje od III. do začiatku V. stor., a na sídlisku v Blažiciach, ktoré podľa J. P a s t o r a zaniká až niekedy v VI. stor. Hospodársky význam osady odkryvanej v Blažiciach spočíval zrejme, ako nálezy naznačujú, v hrnčiarstve, špecializovanom na výrobu ušľachtilej sivej keramiky. Na sídlisku v Prešove popri rôľníctve, chove dobytka, hrnčiarstve a tkáčstve črtajú sa i známky intenzívnej hutníckej činnosti. Príbytky sú štvorcového alebo obdĺžnikového pôdorysu so stĺpovou konštrukciou (obr. 1) a zásobné a ohnišťové jamy spravidla kruhové s rovným dnom. Na sídlisku v Prešove, ktoré som v minulých rokoch odkrýval, keramika hrubej výroby (obr. 2: 5, 6, 8, 10, 11), hrncovitých foriem, zdobené niekedy vlnovkami, je v značnej prevahe nad jemnou sivou keramikou s vhladzovanou výzdobou, ktorej nálezy sú najčastejšie črepmi dvojkónických a misovitých foriem. Inou skupinou nádob sú tmavošedé zásobnice s okružím, vyrobené zo špeciálnej, na sludu nápadne bohatej hliny. Z ostatných nálezov z prešovského sídliska spomeniem aspoň spony s podviazanou nôžkou (obr. 2: 2), hrebeň s polkruhovitým držadlom (obr.

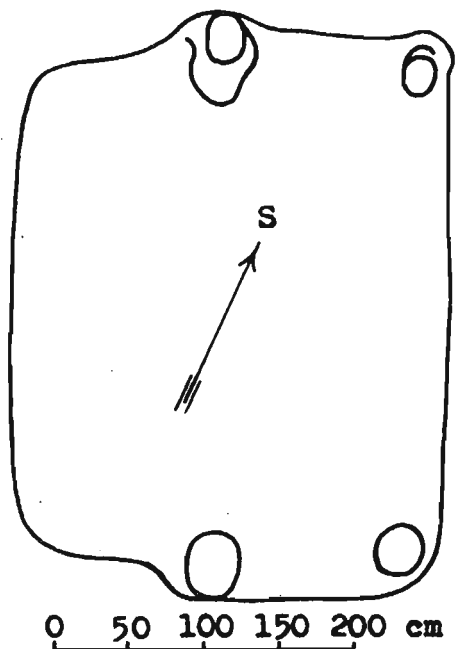
¹⁾ Prednesené 30. marca 1961 na konferencii čs. archeológov v Libliciach.

2: 4), krátke nože (obr. 2: 9), torzá dvojdielných žarnovov, oštep (obr. 2: 7), kamenné osličky, dvojkužeľovité prasleny (obr. 2: 3) a početnú trosku železoviny. Najnovšie sa prišlo na tomto sídlisku na denár Konstancia II.

Názor A. T o č í k a, že východoslovenské sídliská z prelomu doby rímskej a sťahovania národov patria do okruhu čerňachovskej kultúry, žiada sa overiť podrobnou analýzou predovšetkým materiálu z Blažíc. Rovnako naliehavé je však uvažovať i o možnostiach stykov východného Slovenska, najmä kotliny Torysy, so susednou przeworskou oblasťou na sever od Karpát. Názor, že sídliská prešovskej skupiny súvisia s veľkým slovanským postupom a že sú zložkou základného významu pre štúdium najstarších Slovanov, slovanských začiatkov na východnom Slovensku, má dnes už svojich zástancov. Toho času ohýbajú bezpečné archeologické doklady o ďalšom vývine usadlostí s prešovskou keramikou. V tejto súvislosti snáď najväčšiu pozornosť si zasluguje včasnოსlovenské sídlisko na Somotorskej hore (v kat. obce Somotor), datované J. P a s t o r o m do staršej doby hradištnej, ktoré by som klasifikoval ako najmladší stupeň sídlisk prešovského typu. K objasneniu naneznačenej problematiky by nepochybne značne prispeli nálezy z príslušných pohrebísk, ktoré však doteraz ešte nepoznáme.

Osídlenie východného Slovenska v dobe hradištnej možno pri dnešnom stave výskumov charakterizovať v hrubých črtách takto:

Slovanské sídelné územie východoslovenské, ako ho podľa nálezov sledujeme, je rozdelené Slanským pohorím na dve väčšie, kultúrne však v podstate súrodé oblasti. Najintenzívnejšie osídlenie sa ukazuje vo východnej časti, v oblasti nad hornou Tisou, ktorej vývin už i podľa dnes známych archeologických dokladov dá sa plynule sledovať po celú dobu hradištnú. Na severe sa končí táto oblasť pod

Obr. 1. Prešov - Pavlovičovo námestie. Sídlisko z neskej doby rímskej a zo začiatkov doby sťahovania národov. Pôdorys objektu 14/59 (príbytku s kolovými jamami).

sameým Vihorlatom a v úžine Laborca, odkiaľ na západ zasahuje čiastočne do Ondavskej vrchoviny, a to do údolia Ondavky, kde leží topoľovský žiarový mohylník z X. - XI. storočia, a do údolia Tople, kde sa prichádza na prvé stopy sídlisk zo strednej až mladšej doby hradištnej (Vlača, Chmelov, Hermanovce). V centre východnej oblasti, neďaleko sútoku Bodrogu s hlavnými riekami Východoslovenskej nížiny, na troskách niekdajšej keltsko-dáckej pevnosti vzniká a vzráha sa ako stredisko politicko-spoločenského a hospodárskeho významu hradiisko Zemplín. Okrem početných sídlisk so starobylou i pokročilou hradištnou keramikou sú v tejto oblasti i známe tri slovanské žiarové mohylníky (Kráľovský Chlmec, Streda nad Bodrogom, Topoľovka). Na nálezy z Východoslovenskej nížiny smerom na východ bezprostredne nadväzujú slovanské nálezy z užhorodskej, mukačevskej a berehovej oblasti a smerom

na juh nálezy z Potiskej nížiny (Karosa). V histórii osídlenia východnej oblasti pravdepodobne len málo významnou epizódou bol avarský dotyk (Streda nad Bodrogom). Tým mocnejší bol náraz maďarského kmeňového sväzu, ktorý v X. stor. dobýva Medzi-bodrožie a časť územia na pravom brehu Bodrogu (Zemplín).

Susedné slovanské sídelné územie, rozprestierajúce sa západne od Slanských vrchov, morfológicky značne členité, rozpadáva sa na niekoľko oblastí. Slovanské osídlenie sledovalo a skúmalo sa tu zatiaľ hlavne v povodí Hornádu a strednej Torysy; v úplných začiatkoch je výskum pod južnými svahmi Slovenského rudohoria. Keď Avari na zlome VIII. a IX. stor. zasiahli hornádkou cestou do košickej oblasti, ocitli sa, ako dosvedčujú nálezy žiarových hrobov vo Všechnsvätých, už na slovanskej pôde. Z celej košickej oblasti poznáme však doteraz nápadne málo slovanských sídlisk (Ružín, Košťany, Hrašovík). Hospodárskym, administratívnym a politickým strediskom tohto územia, rozkladajúceho sa zhruba medzi Košicami a dnešným Abaujvárom, bolo podľa B. V a r s í k a staroslovanské hradisko Starý hrad, ktoré lokalizuje na pretiahnutú vyvýšeninu medzi Belžou a Gyňovom, a ktorého zánik kladie do polovice XI. stor. Na spomenutej vyvýšenine sa zatiaľ však nenašli stopy slovanského osídlenia ani zvyšky fortifikácií. Snáď správnejšie bude lokalizovať spomenuté hradisko o niečo južnejšie, a to na terasu Hornádu v Seni, kde sa zachovali zvyšky kedysi mohutného valu (názor M. L a m i o v e j).

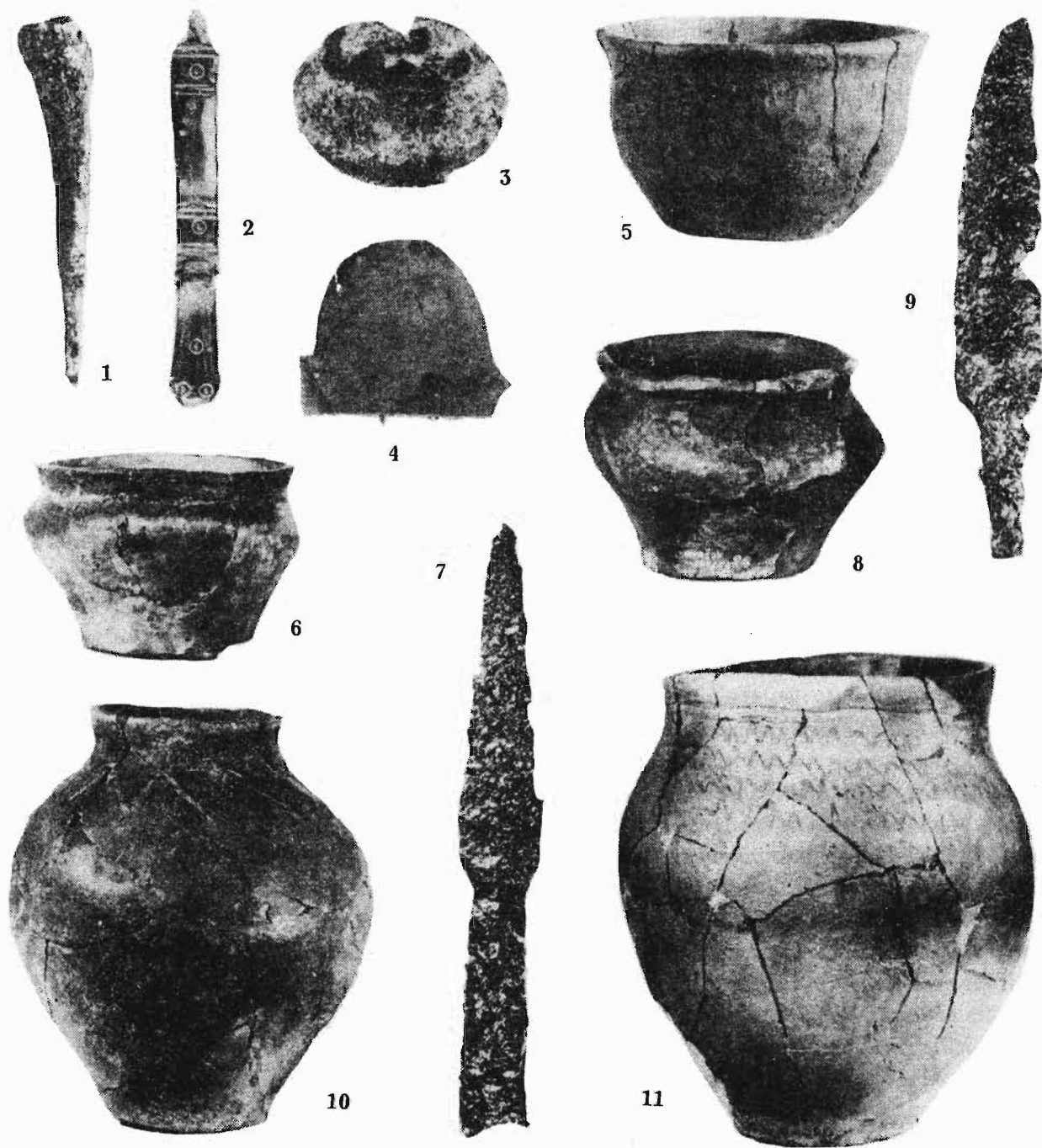
Doklady slovanského osídlenia na Spiši, toho času nám známe, sú skoro bez výnimky z povodia Hornádu a patria do strednej až mladšej doby hradištnej. Sídelná oblasť, ktorá sa tu črtá zhruba medzi Hornádom a čiarou, danou lokalitami Dreveník, Nemešany, Levoča, Spišská Belá, bola v podstate ešte i v XIII. stor. jedinou na osídlenie vhodnou zemou Spiša; územie odtiaľ na sever pokrýval súvislý les.

Západne od Slanských vrchov snáď najpozoruhodnejšia koncentrácia slovanských sídlisk sa ukazuje v strednom a dolnom Šariši, a to hlavne v údolí Torysy a Sekčova, zhruba medzi Drienovom a Čerchovským pohorím. Osídlenie tejto oblasti možno dnes takmer plynule sledovať od sklonku staršej doby hradištnej až do stredoveku. Najzávažnejšie nálezy sú z Prešova, Fintíc, Veľkého Šariša a z Hradiska. O avarskom zásahu do kotliny Torysy svedčí zatiaľ len nález jazdeckého hrobu v Lemešanoch. Tak ako zo Spiša, ani z oblasti Šariša nepoznáme staromaďarské pamiatky.

Zo severných končín východného Slovenska, teda z horného Spiša, Šariša a Zemplína, toho času nie sú známe staroslovanské nálezy. I keď táto skutočnosť je do značnej miery daná nedostatkom výskumov, je dosť pravdepodobné, že dnešné poznatky o slovanskom osídlení vo východoslovenskej karpatskej oblasti nezmení podstatnejšou mierou ani budúci prieskum.

V oblasti poľských Karpát, na sever od východného Slovenska južnú hranicu slovanského osídlenia tvoria podľa dnešného stavu bádania včasnopoľské hradiská, datované do X. - XI. stor. (Naszacowice, Brzezowa, Trzcinica, Kłodawa, Jedlicze, Wietrzno-Bóbrka, Kopyszno). Pozoruhodné je, že na slovanské hroby v oblasti týchto hradísk sa doteraz neprišlo. Styky východoslovenskej karpatskej oblasti s juhopoľským územím v dobe hradištnej zatiaľ nie sú doložené archeologickými nálezmi.

Roľnícko-pastierske osady východoslovenských Slovanov sa rozprestierali, ako naznačujú doterajšie výskumy (prevažne zisťovacie a záchranné), na riečnych terasách, miestami však i vo vyšších polohách. Boli to, zdá sa, menšie rodové usadlosti skôr rozptýleného ako ulicového rázu. Obydliia pozostávali zo štvorcových, obdĺžnikových alebo oválnych polozemní s otvoreným ohnišťom, alebo s ka-

Obr. 2. Prešov - Pavlovičovo námestie. Sídliisko z neskej doby rímskej a zo začiatkov doby stahovania národov. 1 - kos-
tené šídlo z objektu 14/59 (z príbytkovej jamy); 2 - bronzová
spona z kultúrnej vrstvy; 3 - praslen z kultúrnej vrstvy;
4 - kostný hrebeň z objektu 13/55 (z kultúrnej jamy); 5 a
11 - miska a zásobnica z vrstvového objektu 2/59; 6 - nádoba
z kultúrnej vrstvy; 7, 10 - železný oštep a nádoba zo zá-
sobn. jamy 13/59; 8 - nádoba z kultúrnej vrstvy; 9 - želez-
ný nožík zo zásobn. jamy 20/59. (1 - d 111 mm, 2 - d 72 mm,
3 - $\varnothing$ 46 mm, 4 - š 51 mm, 5 - v 100 mm, 6 - v 111 mm, 7 - d
181 mm, 8 - v 125 mm, 9 - d 136 mm, 10 - d 249 mm, 11 - v
390 mm).

menným kozubom v rohu (Prešov). Stĺpová konštrukcia sa zistila zatiaľ iba v štvorcovej polozemnici v Prešove. V úplných začiatkoch je výskum hradísk. Až budúce výkopy ukážu, do akej miery sa podieľali na budovaní zemplínskeho hradiska i Slovania. Nie je dosiaľ zistený ani pôvod valu v Seni, súvisiaceho snáď so Starým hradom v košickej oblasti. Od budúceho výskumu očakávame i preskúmanie kamerného valu na Dreveníku pri Spišských Vlachoch, ktorý je najskôr z X. - XI. stor. Snáď útočiským hradiskom výšinnej osady z X. - XI. stor. bol vrch Hradek na okraji Čerchovského pohoria v obci Hradisko. Ostatné hradiská, doteraz zistené v karpatskej oblasti, sú snáď všetky už stredoveké. Niektoré z nich súviseli hádam so systémom zásekov, prekážok a stráží, iné zasa boli najskôr článkami sústavy hradov (Brekov, Zbudské Dlhé, Modra, Ličartovce, Nižný Tvarožec-Gabolto). Hradisko s mohutným valom v Močidlňanoch súvisí pravdepodobne s tatárskym vpádom.

Z domácich remesiel našich východoslovenských predkov podľa dnešných náleзов možno poznávať skoro výhradne len ich hrnčiarstvo, ktoré bolo na takej úrovni ako obdobná výroba v susedných oblastiach. Prevažná časť keramických nálezov svedčí o práci na kruhu. Na súvislosti východoslovenskej keramiky so západoslovenským okruhom upozorňujú niektoré jej znaky, najmä na nálezoch z povodia Hornádu a Torysy (napr. jamka na dne nádob a profilácia hrdla). Tieto vzťahy pripomína i častý výskyt hlinených pekáčov na východoslovenských sídliskách, najmä na Východoslovenskej nížine. Pamiatky iného rázu (nože, strely, prasleny, žarnovy) sa našli na sídliskách a v mohylách len zriedka. Z ozdôb dôležité sú strieborné náušnice z kráľovskochlmeckých slovanských žiarových mohýl, datovaných do VIII. - IX. stor. Osobitnú skupinu tvoria nálezy z predveľkomoravských kostrových hrobov, najmä nálezy z hrobov jazdcov, ktoré však z hľadiska etnicity prisudzovať by som skôr Avarom ako Slovanom.

Nálezy kostrových hrobov z predveľkomoravského obdobia na východoslovenskom juhu (Barca, Vsechsvätých, Lemešany, Streda nad Bodrogom) súvisia s postupom Avarov, resp. s vplyvom ich spôsobu pochovávanía. U východoslovenských Slovanov bežné bolo spaľovanie a nasýpanie mohýl; tohto zvyku sa pridržali v odľahlejších oblastiach (Topoľovka) až do XI. stor. Na slovanské žiarové hroby bez mohylových násypov sa prišlo na východoslovenskom juhu zatiaľ iba vo Vsechsvätých a pod Poloninskými horami len v Užhorode. Od rítu spaľovania upúšťali v slovansko-avarskom a veľkomoravskom období snáď len slovanskí veľmoži. Pozoruhodným dokladom dlhého doznievania zvyku pochovávať v mohylách je na východe Slovenska popri topoľovských žiarových mohylách i nález kostrového hrobu z XI. - XII. stor. v eneolitickéj mohyle v Drienove pri Prešove. Rítus východoslovenských mohýl nadväzuje na obdobný rítus v Zakarpatskej oblasti USSR, avšak tamojší mohylník v Červenove svojimi popolnicovými hrobmi sa líši od našich mohýl, pod ktorými sa prichádza len na popoliská, prípadne jamové hroby so zámerne rozbitými nádobami. Podobne ako v oblasti nad hornou Tisou dlho sa drží (do XII. stor.) žiarový mohylový rítus i severne od východoslovenských Karpát, v Malopoľsku. Pre štúdium slovanských pohrebných zvykov nie je bez zaujímavosti, že v kráľovskochlmeckých žiarových mohylách s popoliskami a s jamovými hrobmi pod násypmi črtajú sa znaky určitej podobnosti, ak nie súvislosti so žiarovými mohylami typu Zemplín z včasnej a strednej doby rímskej. M. S m i š k o korene slovanského mohylového žiarového rítu v karpatskom predhorí hľadá nielen v kurhanoch typu Iza, ale už v mohylách kuštanovickej kultúry.

Hlavnou oblasťou staromaďarských pamiatok je na východnom Slovensku Medzibodrožie. Po pravom brehu Bodrogu sa prišlo na ne iba v Zemplíne, v bohatom náčelníckom hrobe, ktorý svojimi pozlátenými kovami, zlatými ozdobami, šablou

a striebornou, zlatom fóliovanou šálkou patrí k najpozoruhodnejším nálezom svojho druhu v Karpatskej kotline.

I radové pohrebiská z XI. - XIII. stor. sa ukazujú zatiaľ výlučne len na východoslovenskom juhu (Barca, Somotor, Zemplín, Hraň), kde úzko súvisia so začiatkami nielen feudalizácie, ale aj christianizácie kraja. V severnejších končinách východného Slovenska prevláda v ich období - možno podľa dnešného stavu výskumov pripustiť - ešte žiarový mohylový rítus.

Archeológia pre nedostatok výskumov toho času nemôže prispieť zjavnejšou mierou k otázkam hospodárskeho a spoločenského zriadenia východoslovenských Slovanov. Možno tu zatiaľ hovoriť o nevelkých rodových usadlostiach roľnícko-pastierskeho charakteru, spojených s intenzívnym chovom statku a s domácimi remeslami. Tieto osady s polozemnicami sprevádza do X. - XI. stor. prostý slovanský žiarový rítus. Znaký spoločenskej a majetkovej diferenciácie sú sledovateľné skoro výlučne len v kostrových hrobách avarských a staromaďarských a na radových pohrebiskách, na ktorých však popri Slovanoch spočívali - možno pripustiť - i Maďari. Z nálezov výslovne slovanských upozorňujú na túto diferenciáciu snáď len spomenuté už strieborné náušnice z kráľovskochlmecských mohýl a postriebrené esovitité záušnice z kostrového hrobu v Drienove, uloženého do eneolitickéj mohyly veľkých rozmerov. Za kultúrny majetok Slovanov by som však neváhal označiť i veci západného pôvodu v staromaďarských hrobách Medzibodrožia (Čierna nad Tisou), ktoré boli najskôr ukoristené od slovanských veľmožov pri dobývaní východoslovenského juhu na zlome IX. a X. stor. Cenným dokladom o hospodárskych stykoch našich východoslovenských predkov s byzantskou oblasťou je nález zlatej mince z IX. stor. v Strede nad Bodrogom.

Prítomnosť Avarov na východoslovenskom juhu v VIII. stor. má zrejme i svoje politické pozadie. Náhľad, že v IX. stor. podstatná časť východného Slovenska gravitovala nielen kultúrne, ale i politicky k sfére veľkomoravského štátu, plne podporuje popri archeológii aj moderná historiografia a lingvistika. Násilné obsadzovanie východného Slovenska sprvoti náčelníkmi maďarského kmeňového sväzu, neskôršie od XI. stor. feudálmi rodiaceho sa uhorského štátu, postupovalo v južných častiach kraja len pozvoľna. Severnejšie končiny východného Slovenska stávajú sa korisťou uhorských a čiastočne poľských feudálov v podstate až v kolonizačnom období. Názor, že slovanské sídla tak v karpatskom pásme, ako aj v južných oblastiach kraja obývali v dobe hradištnej v jadre svojom predkovia dnešného slovenského elementu východného Slovenska, nachádza čoraz väčšiu oporu nielen v archeologickom výskume, ale i v iných vedných odboroch.

PRÍSPEVOK K PROBLEMATIKE SLOVANSKÉHO OSÍDLENIA ÚZEMIA SLOVENSKA *)

BOHUSLAV CHROPOVSKÝ

S mohutným rozvojom archeologického bádania na Slovensku stále viac a viac sa vynára nielen problematika, ale zo dňa na deň pribúdajú aj nové nálezy a náleziská, dokumentujúce hustotu osídlenia územia našej vlasti našimi najstaršími predkami. Stále početnejší materiál svedčí o vyspelej kultúre starých Slovanov v tom najširšom ponímaní. V minulosti podanie najširšieho historického prehľadu bolo sťažené práve nedostatkom materiálu a výskumov nielen u nás, ale aj v ostatných krajinách vôbec a neslovanských zvlášť. Diela, zaoberajúce sa problémom Slovanstva z hľadiska historického, umelecko-historického, jazykovedného, antropológického a pod., nepriniesli konkrétnejšie, hlbšie ani podstatnejšie uzávery o živote a kultúre našich predkov. Dnes však na základe istej komplexnosti možno pristúpiť k riešeniu daných problémov. Je len prirodzené, že aj v súčasnosti v slovenskom výskume Slovenska je množstvo medzier, ktoré znemožňujú podať kompletný a definitívny obraz slovanskej kultúry, vzdelanosti a výroby. Možno však podať aspoň čiastočný prehľad nielen materiálnej kultúry, ale aj bližší pohľad na niektoré sociálno-ekonomické vzťahy.

Územie Slovenska svojou geografickou polohou, tak ako v celom predchádzajúcom období pravekého a včasnohistorického vývoja, malo aj v čase príchodu Slovanov a ich ďalšieho rozšírenia a vývoja osobité postavenie, ktoré sa zvlášť výrazne odzrkadlilo v čase avarského panstva, v období staromaďarského nájazdu a potom v čase pripojenia územia k uhorskému štátu.

Náhodné nálezy keramiky pražského typu, predtým známej výlučne zo žiarových hrobov, nové pohrebiská i sídliská v posledných rokoch neobyčajne rozmnožili mapu nálezov. Problém ich datovania a etnickej príslušnosti najnovšími nálezmi a výskumami dostáva sa do nového svetla; ukazuje sa, že najstaršia materiálna kultúra Slovanov a nemenej jej počiatky sú neobyčajne komplikované. Juhozápadné Slovensko prekvapuje početnosťou nálezov, a tak sa vynára problematika proveniencie materiálu a jeho rozšírenia. Keramické formy získané z nových pohrebísk (Abrahám, Košúty, Horné Krškany, Kúty, Matúškovo, Stupava, Vysoká pri Morave, Závod atď.) a sídlisk (Mostová, Nitriansky Hrádok, Piešťany, Siladice, Somotor, Výčapy-Opatovce a i.), a zvlášť spoločne sa vyskytujúca keramika nezdobená i zdobená hustou vlnovkou a zväzkom vodorovných rýh zdôrazňuje, že pražský typ je len časťou rôznorodého inventára. Je pozoruhodné, že podstatná časť lokalít sa rozprestiera v povodí riek Moravy, Váhu, Nitry a čiastočne Hrona; prekvapuje úplná sterilnosť územia v povodí Dunaja, ako aj dosiaľ iba veľmi parciálne sa vyskytujúce nálezy na východnom Slovensku, kde je problematika podstatne zložitejšia než na západe krajiny.

*) Prednesené v marci 1961 na konferencii čs. archeológov v Libliciaoh.

Územie Slovenska má mimoriadne postavenie pri riešení problematiky vzťahu Avarov a Slovanov. Zdá sa, že tento problém vystupuje tým markantnejšie, čím viac nálezísk pribúda bez sprievodného inventára, všeobecne označovaného za avarský. Z doterajšieho materiálu pre riešenie zložitých problémov vnútorných vzťahov slovanskej spoločnosti i pre spresnenie otázok chronologických je nanajvýš potrebné urobiť hlbší historický i typologický rozbor a materiál vyčleniť kultúrne i etnicky. Veľmi ťažko možno určiť presnú hraničnú čiaru rozlohy slovansko-avarských pohrebísk, pretože ojedinelé nálezy zasahujú hlbšie do vnútrozemia a nemožno zatiaľ rozlíšiť, či ide o kultúrny zásah, alebo o trvalé osídlenie; predsa však najväčšia koncentrácia je na území Malého a Veľkého Žitného ostrova, ako aj v priľahlom území povodia horného toku Dunaja. Ojedinele stojí pohrebisko v Prši, na ktorom sa však, čo je veľmi pozoruhodné, nevyskytujú jazdecké hroby (to možno pozorovať aj na niektorých ďalších pohrebiskách, napr. vo Dvoroch nad Žitavou) a chýbajú aj zbrane. Nie menej pozoruhodný a rozhodujúci fakt je biritualita na slovansko-avarských pohrebiskách (Devínska Nová Ves, Barca, Bernolákovo). Priľahlé územie východného Slovenska bolo v období avarského panstva osídlené iba na Košicku (Barca, Vsechsvätých). Rozloženie rozsiahlych slovansko-avarských pohrebísk ukazuje skôr na strategické využitie dôležitých bodov, resp. ciest, než na ovládnutie celého územia Avarmi.

I keď z pohrebísk veľmi dobre poznáme materiálnu kultúru, ostáva otvorený problém jej časového zaradenia, pretože z tohto obdobia máme množstvo sídlisk, ktorých jednoznačné zadelenie nie je možné, nehovoriac o tom, že za platné kritérium možno brať iba keramiku, ktorá nie je rovnaká ani na samotných pohrebiskách, ani na širšom teritórii v istých, hoci časove zhodných horizontoch. Vystupuje napr. problém vyspelých keramických foriem; povrch takejto keramiky je potiahnutý jemnou šedou vrstvou, pri výrobe ktorej možno sledovať vplyvy rímskych podunajských dielní, čo považujem za dosť rozhodujúce chronologické kritérium.

Nemožno nechať bez povšimnutia ani fakt, že je celý rad pohrebísk hlásiacich sa do VIII. stor., na ktorých nenachádzame avarský inventár, a to nie na širokom slovanskom teritórii, ale na našom území. Otázke pretrvávania avarských vplyvov do IX. stor. som venoval pozornosť na iných miestach, problém tu vidím predovšetkým vo vysokom časovom zaradení slovansko-avarských pohrebísk. Iste by boli predčasné definitívne uzávery na základe výskytu lokalít, treba však pripomenúť, že na doteraz známych slovenských lokalitách z obdobia veľkomoravského nemáme starší vývinový stupeň, ale skôr vždy mladší. Nemožno predpokladať, a podrobný rozbor materiálu to ani nepotvrdzuje, že veľkomoravské pohrebiská vznikali až po zániku avarsko-slovanských pohrebísk. Zdá sa, že najnovšie objavené pohrebiská pri stavbe dusikárne v Šali vnesú isté svetlo aj do tohto problému; tu je totiž pohrebisko slovansko-avarské a neďaleko neho sa rozprestiera ďalšie pohrebisko s typickým veľkomoravským inventárom. Dôkladné preskúmanie spomenutých pohrebísk bude mať nepochybne kľúčový význam pre riešenie daných problémov.

Kultúrne dedičstvo, ktoré sa nám zachovalo na slovansko-avarských pohrebiskách, nie je jednoliate a jeho štúdium so zreteľom na špecializované remeslo už vo feudálnych vzťahoch veľkomoravských má rozhodujúci význam. Nemenej dôležité pri štúdiu týchto pohrebísk je určenie ich vzniku, dĺžky trvania a zániku. Vystupujú tu do popredia v prvom rade otázky chronologické, problémy proveniencie materiálu a interpretácia historických zpráw, pretože toto všetko navzájom úzko súvisí a je dôsledkom istého historického procesu, ktorý sa nevyhnutne musí odzrkadliť ako vo vnútorných, tak aj vonkajších ukazovateľoch. Vynára sa tu v celej šírke problém vznikania triednych rozporov a v neposlednom rade likvidácie jed-

ného útvaru a vytváranie nových útvarov vyššej formy, pričom nemožno zabúdať, a to treba zdôrazniť, že nové sa rodí v lone starého a že práve materiálne pomery spoločnosti určujú jej tvárnosť. Z tohto aspektu, podrobným rozborom nielen pohrebísk, ale aj sídlisk, treba riešiť najmä hospodársku a sociálnu štruktúru so zreteľom na vznik veľkomoravského štátu.

Ekonomické danosti a nepochybne i geografická poloha územia Slovenska vplývala na jeho osobité postavenie v priebehu ďalšieho obdobia. Je nepochybné, že za osobitou nadkmeňovou sústavou Moravského i Nitrianskeho kniežatstva treba hľadať aj istú osobitosť materiálnej kultúry. Postupne tu vzniká aj problém národnosti, formovanie ktorej treba hľadať hlboko v historických a ekonomicko-spoločenských formáciách.

Vychádzajúc z materiálnej kultúry a rozloženia doteraz zistených lokalít, územie dnešného Slovenska v období veľkomoravskom možno rozdeliť na dve veľké oblasti: 1. západné Slovensko po Váhu, 2. Nitriansko a východné Slovensko. Pri rozbere materiálu možno zisťovať špecifické odlišnosti i zhody, ktoré sa prejavujú i v pohrebnom ríte. Koncentrácia nálezísk a niektoré zvláštnosti v materiálnej kultúre umožňujú vyčleniť niekoľko menších oblastí, resp. skupín (čo iste súvisí s vytváraním nových ekonomicko-spoločenských foriem a snáď to súvisí s procesom feudalizácie), odzrkadľujúcich staršie kmeňové zriadenie pred zjednocovacím procesom a snáď i jeho prežívanie, nevylučujúc ani odzrkadlenie sociálnej štruktúry obyvateľstva. Iba preskúmanie predpokladaných centier všetkých týchto oblastí umožní definitívne riešenie problému. Ak v predchádzajúcom období prevládalo rozloženie sídlisk a pohrebísk v povodiach riek, tak v tomto období prichádza už k pomerne hustejšiemu osídleniu, gravitujúcemu k istým centráam, pričom samozrejme dôležitú úlohu hrajú hlavne povodia riek Dunaja, Moravy, Nitry, Váhu, Hrona, Ipľa. Torysy, Ondavy a Laborca. Pritom veľmi pozoruhodná koncentrácia nálezísk je v slovenskej časti Potiskej nížiny, ktorá nepochybne (tak ako dolné Pohronie a Poľpie) súvisí s oblasťou susedného Maďarska, kde nutne musíme existenciu slovanských nálezísk predpokladať. Pokiaľ sú tieto oblasti oblasťami kmeňovými, zatiaľ nemožno bezpečne určiť, pretože tak ako na Morave i na Slovensku chýbajú o nich historické pramene, pričom treba mať na zreteli, že tu boli celkom iné vývojové podmienky ako na území Čiech.

Odhliadnúc od ostatného materiálu, v ktorom možno vidieť určité prvky vývojové i prejavy iných kultúrnych oblastí (zbrane, keramika atď.) osobitý rad nám vytvára svojrázny liaty šperk, ktorý poznáme najlepšie z územia Nitry. Nové nálezy (Jur pri Bratislave, Trnovec nad Váhom) jeho škálu dopĺňujú. V pripravovanej práci o pohrebisku v Nitre na Lupke robím podrobný rozbor všetkého materiálu so širokým uvedením analogického materiálu a jeho kritickým rozborom na širokom území. Ukazuje sa, že liaty šperk má veľmi staré korene nielen v predchádzajúcom období domáceho prostredia, ale že na jeho vývoj silno vplývali oblasti Zakarpatska a Pričiernomoria; na základe rozboru a výskytu tohto šperku na jednotlivých lokalitách možno prísť k záveru, že patrí do obdobia veľkomoravského a považujem ho za prejav typického ľudového šperkárstva. Nové nálezy Č. S. T. a. ň. u. v Předmostí prinesú v tomto smere iste nové pohľady a zároveň revízne osvetlenie problematiky výskytu starších nálezov z tohto miesta a ich chronologické začlenenie. Tento druh šperku hovorí bezpečne o vysoko špecializovanej remeselnej výrobe.

Pokiaľ ide o teritoriálne rozšírenie nálezísk obdobia predveľkomoravského a veľkomoravského, treba uviesť, že sa úplne kryjú. Zatiaľ sa vyníma len územie ohraničené Dunajom a Malým Dunajom, kde, ako som už spomenul, prevládajú slovan-

sko-avarské pohrebiská. V období po zániku Ríše veľkomoravskej sa v osídlení odzrkadľuje roztrieštenosť pôvodných skupín, pričom najväčšie zoskupenie ostáva v samom Nitriansku a v oblasti neskoršej Zemplínskej župy. Rozsiahle radové pohrebiská, rozloženie románskych kostolíkov, ako aj sídliská a malé hrádky, ktoré v tomto čase vznikajú, ukazujú na postupnú koncentráciu poddanských dedín a vytváranie nových, na čo koniec koncov poukazuje aj postupné splývanie starých Maďarov so slovanským obyvateľstvom. Ďalší kultúrny vývoj spočiatku dáva možnosť osvetľovania problému etnickej príslušnosti, no ďalším vytváraním jednotnej kultúry stráca sa etnický charakter a zraďí sa už iba triedna diferenciácia. Bohaté nálezy sídlisk a pohrebísk na Slovensku z X. - XII. stor. dovoľujú nazrieť do sociálnej štruktúry, rozvoja staviteľstva, obchodných stykov, vývoja pohrebného rítu, ako aj politického a správneho usporiadania.

V poslednom období veľkými výskumami a skvostnými nálezmi na Morave dostáva sa do popredia otázka veľkomoravských mestských útvarov, resp. centier. Hoci príliš zlomkovité, predsa však veľmi dôležité pramene, ktoré sa nám zachovali, hovoria o zvláštnom postavení Nitry; preto aspoň v krátkosti poukážem na jej slovanské osídlenie, ako ho poznáme z doterajších výskumov a nálezov. Na území Nitry je päť hradísk a nie je vylúčené, ako ukazujú ďalšie dva strategické body (Kálvária a úbočie Zobora), že aj na týchto miestach boli menšie hradiská, resp. strážne osady. Rozloženie hradísk (Chrenová, Zobor, Lupka, Cyrilovo námestie, Borina) svedčí o silnom obrannom systéme, zdôraznenom tým viac, že len dve hradiská (Chrenová a Cyrilovo námestie) boli centrálné, ostatné slúžili skôr ako refúgiá. Hradisko v centre mesta (Cyrilovo námestie) bolo opevnené dvojitým valom s mohutnou priekopou. V jeho areáli sa odkryli do skaly vytesané hroby so striebornými a pozlátenými šperkami a bojovnícke hroby. Je veľmi pozoruhodné, že hradisko po rozpade Veľkej Moravy skoro zaniklo a ďalší život na ňom sa sústreďoval v pomerne chudobnom sídlisku s jednoduchými polozemľankami. Neskôr, ako svedčia ďalšie nálezy, stalo sa toto miesto dôležitým cirkevným centrom. Omnoho zreteľnejšie sa črtá situácia na hradisku v Chrenovej. Tu sa zistilo vlastné predhradie s dôležitou remeselnou kováčskou výrobou, ako aj rozsiahle pohrebisko sprevádzané zatiaľ iba jednoduchým šperkom. Terén výhodný pre obranu areálu hradiska bol opevnený dvojitými mohutnými palisádami, jednotlivé koly mali priemer až 60 cm. Chaty mali prevažne kamennú podmurovku. Dômyselné a zložité opevnenie malo hradisko Lupka, kde bola do skaly vysekaná priekopa. Z vnútornej strany a na zráznom úbočí z vonkajšej strany tu bola z veľkých balvanov postavená stena a na nej palisády vyplnené kamením a štrkom. O remeselnej hrnčiarskej výrobe pod týmto hradiskom sa už hovorilo na inom mieste, treba však podotknúť, že na území mesta nachádzame keramické zvyšky veľmi vyspelého charakteru, ako tomu bolo v samotných hrnčiarskych peciach.

Novšie výskumy, robené pri výstavbe Nitry (v blízkosti hradiska Borina) dosvedčujú ďalšie odvetvie výroby - slovanské sklárstvo. Záchranným výskumom sme odkryli päť taviacich pecí s dôkladným kamenným niekoľkovrstvovým upraveným dnom a množstvom polotovaru. Zatiaľ v nálezoch prevládajú pohrebiská, ktoré umeňujú bližšie lokalizovať sídliskové objekty, resp. centrá. Ak vezmeme na zreteľ doteraz známe nálezy a náleziská z územia Nitry, môžeme uzatvárať, že stará slovanská Nitra bola včasnofeudálnym mestským útvarom, v ktorom sa koncentrovali hlavné výrobné odvetvia. Podal som len veľmi stručný výpočet nálezísk, pokiaľ ide o ich rozlohu a vzájomné usporiadanie, úplnejší obraz a konkrétny materiál bude možné podať až po ďalšom systematickom výskume.

K OTÁZKAM HISTORICKÉHO POSTAVENIA NITRY V VIII. A IX. STOROČÍ

BOHUSLAV CHROPOVSKÝ

Iste nie náhodou v popredí archeologického bádania v ČSSR stoja otázky rozvoja slovanskej kultúry, slovanského osídlenia našich krajín a osvetlenie problémov ich najstarších dejín. Ak sa dnes pozrieme na mapu Slovenska, na ktorej sú vyznačené lokality z jednotlivých fáz slovanskej kultúry, na prvý pohľad je zrejmé, že sú dávno prekonané nielen teórie V. O h a l o u p e o k é h o¹ o neosídlení krajov Slovenska v praveku a včasnom stredoveku, ale že materiál pochádzajúci z početných hradísk, sídlisk a pohrebísk je veľmi dôležitý pre objasnenie časového problému príchodu našich najstarších predkov do našej vlasti, do úplne nového svetla stavia tzv. avarsko-slovanskú problematiku a podstatne prispieva k objasneniu predstáv o Veľkomoravskej ríši a rozvoji slovanskej kultúry po zániku tejto ríše.

Archeologické výskumy, poskytujúce stále nový a nový materiál, neobyčajne rozšírili náš obzor pri štúdiu najstarších historických osudov západných Slovanov a výsledky, ktoré umožňuje dosiahnuť správna marxistická interpretácia materiálu, vyplnili mnohé medzery v našich predstavách o genéze feudalizmu a vývoji jednotlivých centier života starých Slovanov, ktoré mali významnú úlohu v dobe prechodu "od kmeňového zriadenia k štátu".²

Veľmi dobre sme informovaní o staroslovanských mestách na Morave (Staré Město, Mikulčice, Pohansko³). Jedným z najvýznamnejších hospodárskych a politických centier bola Nitra,⁴ ktorá nepochybne hrala významnú úlohu v našich najstarších národných dejinách.

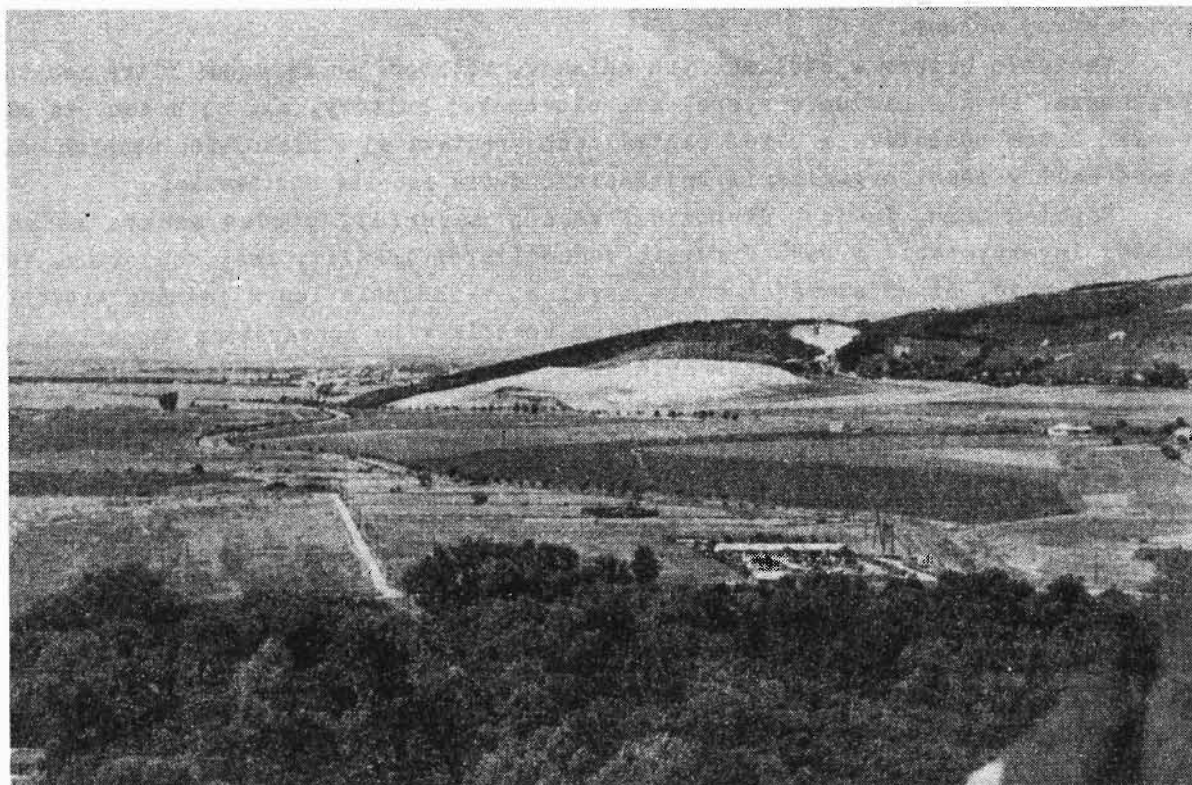
V minulosti mnoho prác sa zaoberalo historickou problematikou, súvisiacou ani nie tak s vlastným postavením Nitry v pravekom, resp. slovanskom období, ako skôr s otázkou národnobuditeľskou a v prvom rade s problematikou kultúrnohistorickou a cirkevnou.⁵ K tomuto už z prvej polovice XVIII. stor. máme niektoré zprávy u Mateja B e l a.⁶ Omnoho podrobnejšia, neobmedzujúca sa však len na vlastné územie Nitry, ale zahrnujúca celé nitrianske biskupstvo, je dosiaľ najdôležitejšia a najcitovanejšia práca J. W u r u m a,⁷ ktorá sa zaoberá vývojom Nitrianska od obdobia kvádskeho a markomanského až do husitského vpádu do Nitry, pričom najviac pozornosti venuje najstaršiemu obdobiu - IX. až XI. stor. Táto práca sa stala podkladom pre ďalšie, pretože obsahuje okrem faktografického materiálu aj základné historické pramene. Okrem iných ako ďalšie dôležité a zaujímavé diela o Nitre možno uviesť prácu J. D u a l s z k é h o,⁸ v ktorej sa autor opiera o práce W u r u m o v e, N a g y o v e, D u d i k o v e, P a l m o v e, E n g e l o v e a T ö r ö k o v e a širšie rozoberá listiny z r. 1006, text listiny Belu IV. z r. 1248 a text Žigmundovej listiny z r. 1388 pre Otibora o dobývaní Nitrianskeho hradu. Aj na konci XIX. storočia (1872-1887) práce J. G o n d a,⁹ K. T a g á n y i h o¹⁰ a M. M a t u n á k a¹¹ zaoberajú sa týmito problé-

mami. Tak ako práce maďarských historikov, podobne i diela slovenských pisateľov z XIX. storočia, ako F. S a s i n k a,¹² J. K o m p á n k a¹³ a J. L o m b a r d í n i h o¹⁴ hovoria o podobných otázkach, mierne podfarbených ideami a názormi národnobuditeľského hnutia. Je len prirodzené, odhliadnuc od niektorých menších prác v Archaeologiai Értesítő, kde sa uvádzajú nálezy z Nitrianskeho hradu (medzi inými aj niekoľko slovanských črepov¹⁵), že tieto práce majú vyslovene ráz historický, pričom v mnohom sú podfarbené tradicionalizmom. Ani práce z počiatku XX. storočia neprinášajú ďalší podstatnejší materiál pre riešenie týchto zložitých otázok. J. V á g n e r sa vo svojej práci¹⁶ zaoberá rozmiestnením kostolov a odvádzaním desiatkov, otázkou farností a pod. Tieto údaje sú veľmi dôležité pre presné lokalizovanie zaniknutých románskych kostolíkov, ako aj pre rekonštruovanie vývoja Nitry od najstarších dôb.

Prvá práca, týkajúca sa archeologických problémov Nitry, je z pera J. L. P í č a v Památkach archeologických.¹⁷ Nedostatok materiálu autorovi však nedovolil presnejšie uzávery. To sa koniec koncov odzrkadlilo aj v práci I. L. Č e r v i n k u,¹⁸ v ktorej sa uvádzajú nesprávne závery, vyplývajúce skôr z pieti k Zoboru, ako z faktografického materiálu. Z iného hľadiska je podaná práca J. Š k u l t é t y h o.¹⁹ Ani práca J. B o h á č a, týkajúca sa konkrétne starodávnej Nitry,²⁰ neprináša konkrétny materiál, ale je postavená skôr na bohatých; v slovenskom ľude stále sa udržujúcich povestiach. Bolo by možné vymenovať ďalšie a ďalšie práce, týkajúce sa Nitry, tieto ale nemajú veľký význam pre riešenie problematiky, ktorá sa uvádza v ďalšom.

Veľký rozruch v tridsiatych rokoch urobila práca J. B ö h m a a V. M e n c l a o archeologickom výskume v Nitre.²¹ Výskum na Nitrianskom hrade dokázal, že predpoklady a teórie o dosiaľ zachovaných zvyškoch tzv. Pribinovho kostola sú neopodstatnené, ba čo viac, že areál dnešného hradu v období VIII. - IX. stor. nebol osídlený. Bol to prvý systematický výskum na území Nitry. I keď nesplnil očakávanie, predsa jeho význam je nedocenený, a to preto, že doteraz jeho výsledky neboli náležite využité pre osvetlenie postavenia Nitry po zániku Veľkomoravskej ríše a v dobe nastupujúceho feudálneho uhorského štátu. Je len prirodzené, že zavrnutie spomenutých teórií a domnienok nemohlo sa nestretnúť s ostrými protestmi cirkevnej hierarchie, ktorá s takou veľkou okázalosťou organizovala r. 1933 Pribinove oslavy.²² Na stránkach časopisu Kultúra sa zjavili články, snažiace sa "teoreticky" vyvrátiť výsledok výskumu, čo sa nakoniec odzrkadlilo aj vo dvoch prácach J. H o d á l a,²³ ktorý priniesol množstvo porovnávacieho materiálu pre podporu svojich tvrdení. Pravda, jeho predpoklady ani týmto nedosiahli všeobecné uznanie, a tak zostali definitívne v platnosti uzávery J. B ö h m a. V tridsiatych rokoch bol publikovaný celý rad prác, zaoberajúcich sa širšie otázkou a problematikou Nitrianskeho kniežatstva a Ríše veľkomoravskej so špeciálnym zameraním na misijnú činnosť Cyrila a Metoda. V zborníku "Ríša veľkomoravská"²⁴ sa toto obdobie hodnotí nielen z hľadiska historického, ale i umelecko-historického, lingvistického a architektonického. Ani práce V. C h a l o u p e c k é h o,²⁵ J. S t a n i s l a v a²⁶ a D. R a p a n t a²⁷ neosvetlili plne postavenie Nitry v slovanskom období.

Vysoko treba vyzdvihnúť a oceniť prácu J. E i s n e r a o pamiatkach z doby veľkomoravskej na Slovensku,²⁸ v ktorej podal prvý súhrnný súpis slovanských pamiatok z územia Nitry; jemu vďačíme, že dodnes sa zachovali ich opisy a fotografie (pretože materiál bol zničený). V tejto svojej práci a v klasickom diele o slovanskom praveku²⁹ J. E i s n e r vyzdvihol dôležité historické postavenie

Obr. 1. Nitra, hradisko Lupka.
Pohľad z Nitrianskeho hradu.

Nitry a jej závažnosť ako výrobného centra v súvisi s nálezmi blatníckeho štýlu. K týmto problémom sa nám treba ešte podrobnejšie vrátiť a sám tu chcem niektoré problémy nadhodiť. Práce J. E i s n e r a ukázali na potrebu výskumu staroslávnej slovanskej Nitry.

I V. B u d i n s k ý - K r i č k a za druhej svetovej vojny venoval Nitre zvýšenú pozornosť a zachytil ďalšie významné nálezy.³⁰

Pri stavbe prírodného amfiteátra pod Zoborom v roku 1952 odkrylo sa rozsiahle pohrebisko s bohatým nálezovým materiálom z druhej polovice X. stor.,³¹ ktoré hovorí nielen o dôležitosti Nitry ako výrobného centra po zániku Veľkej Moravy (vývoj esovitých záušníc nitrianskeho typu), ale dosvedčuje aj vplyv ostatných kultúrnych okruhov na domáci vývoj.

Všetky spomenuté práce i nálezy čakajú na prehodnotenie. Systematický výskum sa v Nitre doteraz nerobil, a preto bolo veľmi správne rozhodnutie, začať s rozsiahlejším výskumom na území Nitry. Výsledky nedali na seba dlho čakať; doteraz sa už zistilo niekoľko významných lokalít.

Na samotnom území mesta sú z konca VIII. a začiatku IX. stor. dve rozsiahle ústredné hradiská s mohutnou fortifikáciou, jedno sa stáva sídlom Pribinu. Okrem nich rozkladajú sa v ich okolí ešte ďalšie menšie hradiská, tvoriace silný obranný systém. Na území Nitry sa prišlo doteraz na 15 pohrebísk z obdobia VII. - XII. stor.; z nich niektoré sa iste viažu ku kostolíku z doby veľkomoravskej, existencia ktorého je z prvej štvrtiny IX. stor. bezpečne historicky dokázaná (a sú všetky možnosti predpokladať i viac kostolov na území Nitry), čo koniec koncov dáva tušiť aj výskyt piatich zaniknutých románskych kostolíkov. V nie menšej miere o dôležitosti postavenia Nitry hovoria početné bohaté slovanské nále-

získá z bližšieho i ďalšieho okolia a koncentrácia románskych kostolíkov v ponitrianskej oblasti.

Množstvo hrobov a sídliskových nálezov, na ktoré sa na území Nitry neustále prichádza, svedčí nielen o vyspelosti slovanskej kultúry, ale aj o tom, že slovanská Nitra pozostávala okrem centrálného hradiska aj z niekoľkých menších osád, ktoré mali v rámci organizácie kniežacieho dvora osobité postavenie.

Napriek tomu, že je k dispozícii značný materiál, predsa nedáva možnosť hlbšej interpretácie a rekonštrukcie jednotlivých lokalít, resp. objektov. Väčšia časť práo, či už starších alebo novších, vychádzala len z jedného historického faktu, a to zo zmienky o Pribínovom kostole v *De conversione Bagoariorum et Carantanorum* libellus a z postavenia Nitry ako cirkevného strediska. Už som poukázal na veľký prínos práo J. B ů h m a a J. E i s n e r a pre objasnenie dôležitých otázok postavenia Nitry v dobe hradištnej; nemožno tu nespomenúť štúdiu A. T o ť í k a,³² ktorý prináša úplne nové podnety a náhľady nielen na postavenie Nitry, ale aj vývin slovanského osídlenia na Slovensku vôbec.

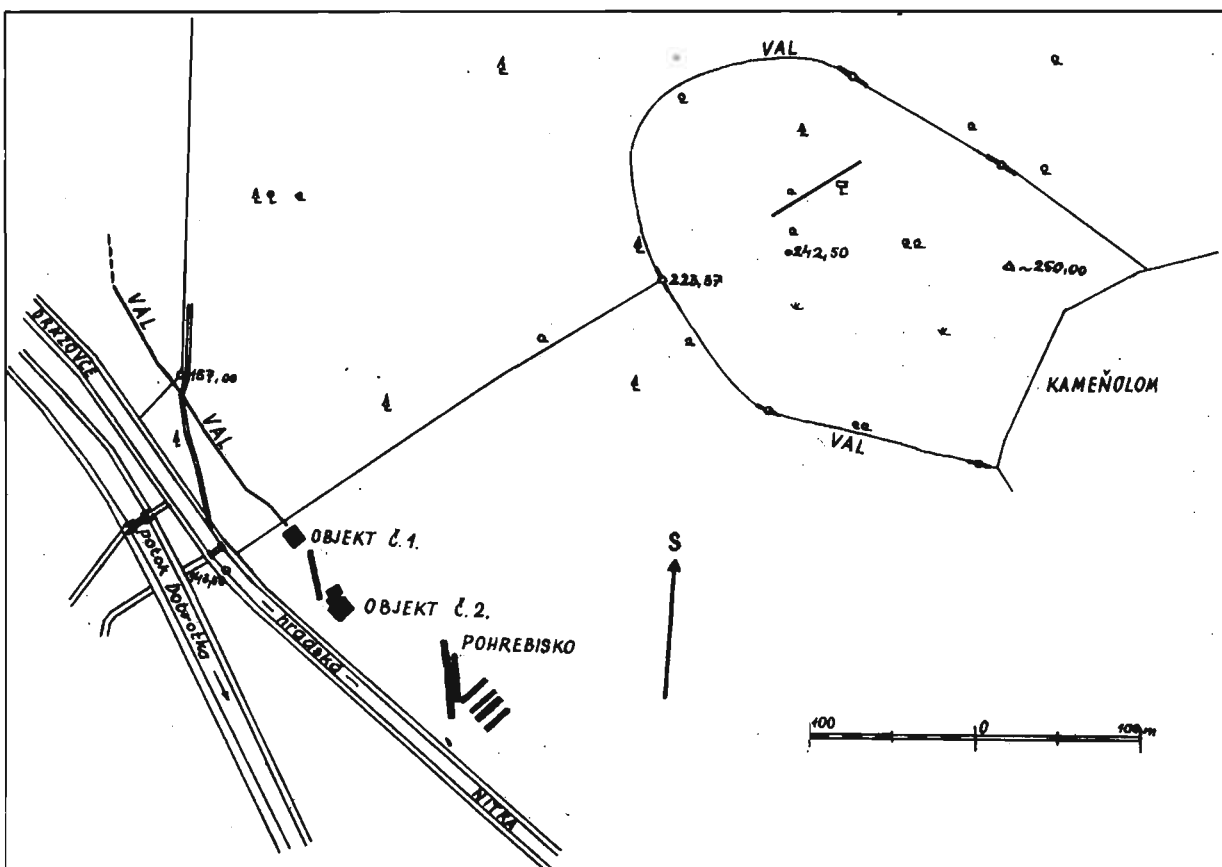
Výskum Nitry je jednou z hlavných úloh vedeckovýskumného plánu pre najbližšie obdobie. Zatiaľ však v priebehu doterajšieho bádania nemohol sa tento výskum rozrásť do žiadúcej šírky; vyskytli sa naliehavé záchranné úlohy, pre ktoré sa musel výskum na hradisku Lupka omedziť na preskúmanie hrnčiarskych výrobných objektov a na odkryv pohrebiska, ktoré sa rozprestieralo v ich bezprostrednej blízkosti.

Už som spomenul, že na území Nitry je päť hradísk, no zatiaľ preskúmané neboli, nemožno preto hovoriť o ich funkčnosti; zdá sa, že okrem obranného poslania mali aj iný špecifický charakter, súvisiaci s výrobnými centrami. Na to poukazuje aj výskum na juhozápadnom výbežku zoborského horského masívu na hradisku Lupka.

Predbežná informatívna zpráva o výskume na Lupke bola uverejnená v Archeologických rozhľadoch.³³ Pretože nálezový materiál počíta niekoľko sto kusov, ani dnes nemožno podať súhrnnú zprávu o výskume, už aj z toho dôvodu, že nie sú celkom odkryté ani výrobné objekty, ani pohrebisko, a zatiaľ nebola možnosť urobiť čo i len zisťovacie sondy na predhradí a vlastnom areáli hradiska. Vynasnažím sa preto aspoň čiastočne podať výsledky výskumu v širšej súvislosti, pričom však niektoré tvrdenia treba považovať za pracovné hypotézy; ich správnosť potvrdí, resp. neopodstatnenosť zistí ďalší výskum.

Hradisko Lupka, ktoré po prvý raz uviedol do literatúry Š. J a n š á k³⁴ (avšak bez kultúrneho zadelenia), rozprestiera sa na samostatnej homôlke zloženej z triasových vrstiev pieskovca, ktorá dosahuje 107 m relatívnej a 250 m absolútnej výšky. Po vrstevnici 240 vinie sa po zráznom úbočí ako prstenec mohutný val 3 - 4 m vysoký, so širšou priekopou z vnútornej strany. Na vrchole homôlky je upravená plošina, ktorá tvorí vlastný areál hradiska. Na juhozápadnom svahu sa rozprestiera mohutné predhradie, ktoré od okolitého inundačného terénu vo výške 15 m (približne po vrstevnici 155) bolo tiež uzavreté mohutným valom; päta valu je posadená na terénny zlom von vystupujúcej rastlej skaly. Pred týmto čiastočne zachovaným, 2 - 5 m vysokým valom a priekopou z vnútornej strany bola upravená 6 m široká terasa a na nej postavené hrnčiarske pece. Ďalšia podobná terasa bola upravená v areáli predhradia, na nej však boli pravdepodobne postavené obytné priestory.

Pre vybudovanie vlastných pecí bol využitý terén, niektoré boli zapustené až priamo do podlažia valu. Doteraz sa vykopalo 12 pecí, zoskupených v troch batériách. Nález týchto pecí nás poučuje nielen o dôležitom odvetví slovanskej vý-

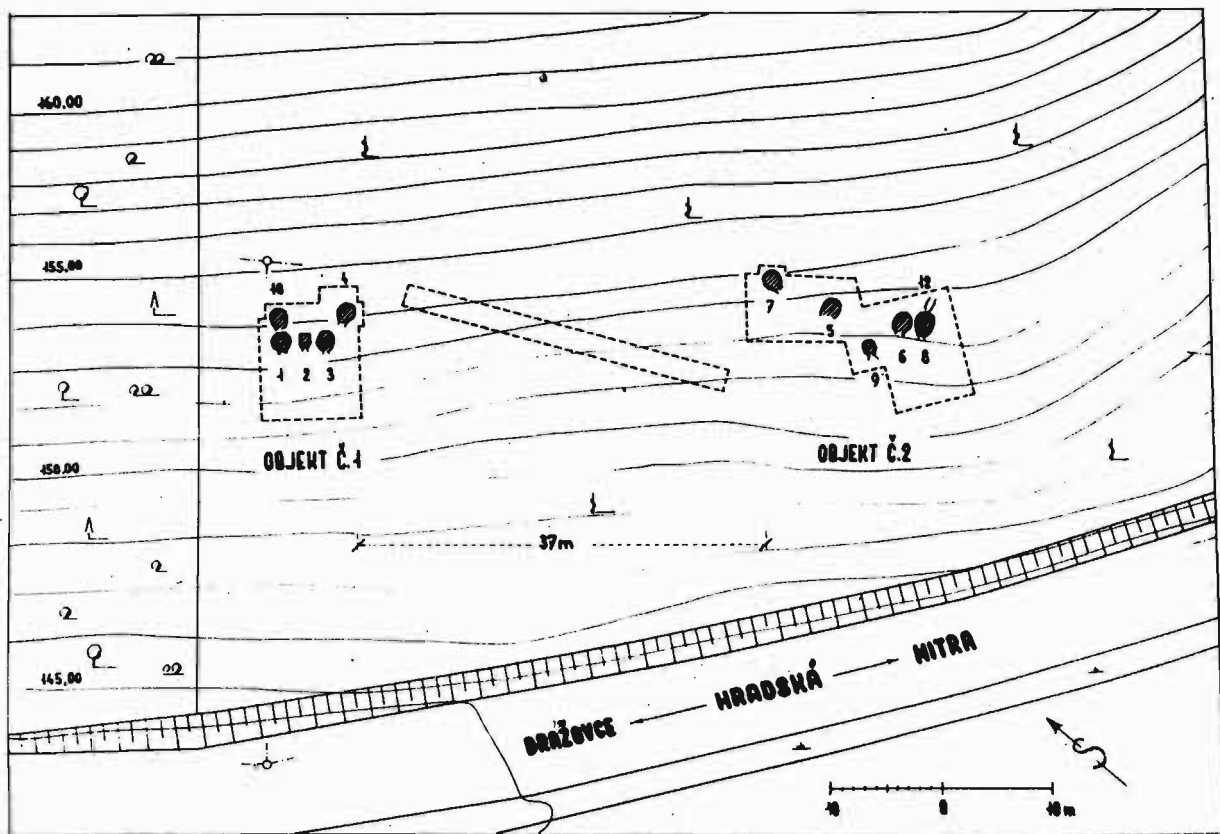
Obr. 2. Nitra, hradisko Lupka. Celkový situačný plán.

roby - hrnčiarstve, ale aj o zložitej technike budovania samotných objektov. Pece boli zbudované práve na tomto mieste z dvoch príčin; prvá bola vyslovene výrobo-technická a druhá spočívala v zaistení bezpečnosti (pred požiarom). Podobnú situáciu môžeme sledovať napr. aj v Novgorode; neskôr v stredovekých mestách je dokonca zakázané stavať podobné objekty intra muros. Možno, že tu bola ešte aj iná príčina, vyplývajúca z vtedajšieho triedneho rozvrstvenia obyvateľstva.

Ako uvidíme ďalej, išlo tu o vysoko vyspelú a špecializovanú remeselnú výrobu, na čo nepoukazujú len vlastné pamiatky, ale i samotné objekty.

Pece sa skladali z dvoch častí: spodnej vykurovacej a hornej vypaľovacej komory. Inú skupinu tvorili malé piecky bez roštu, s dnom vyloženým kamením a vymazaným; slúžili na predbežné vysušenie keramiky, boli v nich surové nádoby.

Vykurovacia komora mala pretiahnutý hruškovitý tvar o rozmeroch v rozpätí 80 - 165 cm po kratšej a 130 - 215 cm po dlhšej osi, bola jednodielna, v priereze eliptická. Dno je zbíhavé, k ústiu sa postupne jazykovite zužuje a vytvára menší hrboľ, ktorý oddeľuje túto komoru od predpiecky. Dno, spodná časť roštu a steny komory boli v niektorých prípadoch silne do červena, niekedy až sklovite vypálené. Zo spodnej časti na vykurovaciu komoru klenovite nasadal hlinený rošt, ktorý bol po okrajoch silnejší (až 25 cm) a v strede slabší (až 11 cm). Rošt bol vypracovaný z čistej spráše bez akejkoľvek spevňovacej konštrukcie. Jeho vrchná plocha bola pekne vyrovnaná. Do roštu boli vyhlbené okrúhle tepelné kanáliky o priemere 7 - 8 cm, ktoré išli v dvoch pravidelných radoch (jeden z nich vedľa kopule). V strede bol väčší štvorcový otvor, cez ktorý pravdepodobne vychádzal dym a zároveň umožňoval väčšiu cirkuláciu vzduchu a ohňa. Nad roštom sa dvíhala

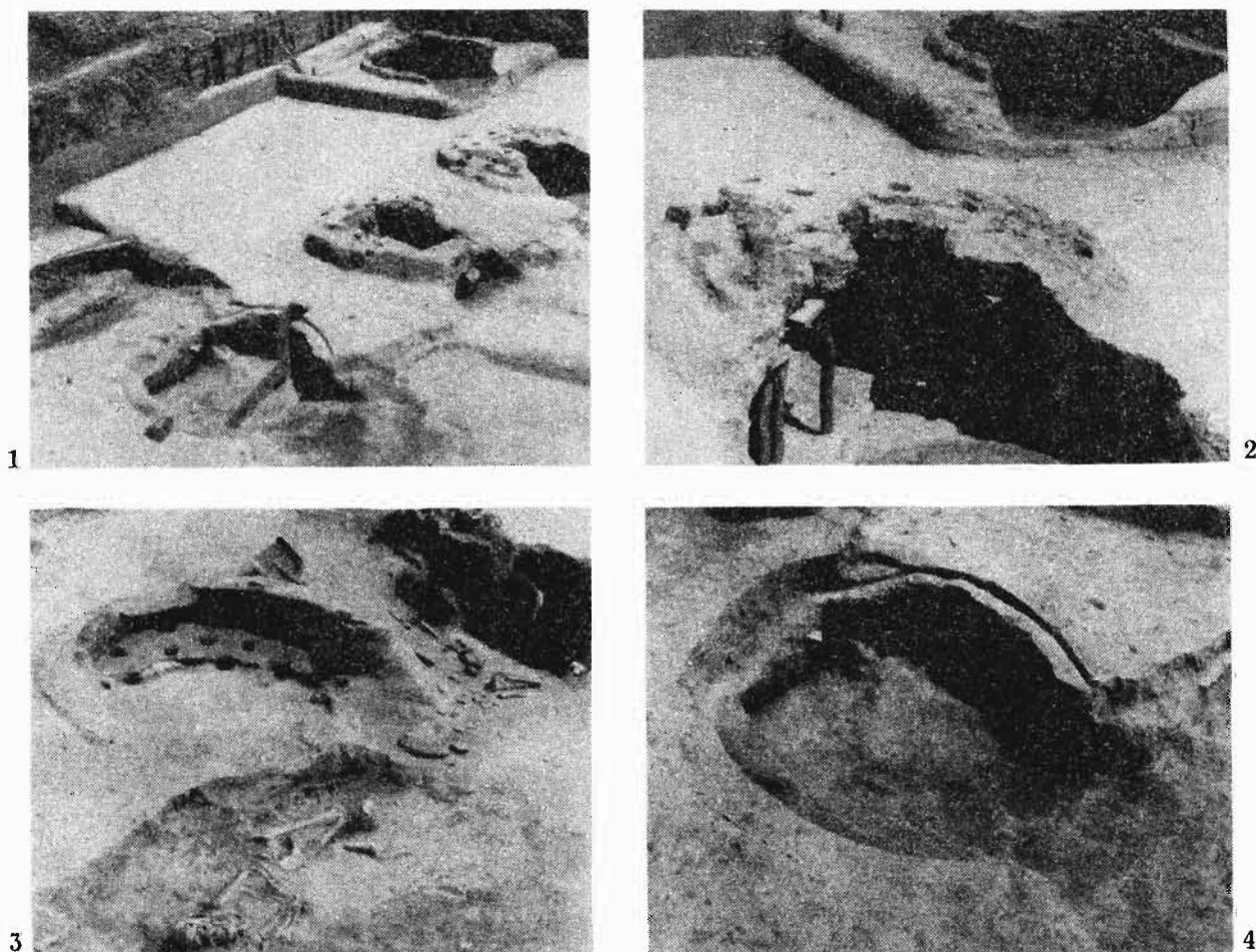
Obr. 3. Nitra, hradisko Lupka.
Situačný plán rozmiestnenia hrnčiarskych pecí.

nevysoká kopula, ktorá mala nepravidelný kruhový alebo mierne oválny tvar o rozmeroch 100 - 150 cm po kratšej a 130 - 200 cm po dlhšej osi. Bola zapustená do spráše, teda jej spodná časť bola fixná a len povrch sa príležitostne dorábal.

V prvej batérii sme odkryli päť, v druhej šesť a v tretej jednu pec; treba uviesť, že boli od seba v rovnakej vzdialenosti.

Vzniká zatiaľ problém vzájomného pomeru pecí. V druhej skupine sú pece rozložené súmerne, tu možno snáď za isté časové kritérium brať úplne opačnú orientáciu pece 7 a vysušovacej piecky 12; jasnejšie sa ukazuje vzájomný pomer pecí v skupine prvej, kde nepochybne pec 10 bola vybudovaná až po zániku pece 1 (pozri obr. 3). Pravda, ani to zatiaľ definitívne nerieši vzájomný chronologický vzťah pecí, už z toho dôvodu, že pec 10 je konštrukčne jednoduchšia, odlišná od ostatných a bez roštu; pretože na jej dne sa našla silná vrstva vápna (20 - 25 cm), považujem ju za pec na vypaľovanie vápna. Až ďalší rozbor i výskum určí snáď jej definitívnu funkciu, za terajšieho stavu ťažko povedať, ktoré z pecí sú staršie a ktoré mladšie. Že tu však istý časový rozdiel je, o tom svedčí aj vlastné zachovanie objektov, ich rozdielnosť i usporiadanie a v neposlednom rade aj keramický materiál.

Pece celkove nevybočujú z rámca doteraz známych hrnčiarskych pecí na území východných Slovanov; najbližšiu analógiu poskytuje pec vykopaná na doneckom hradisku alebo peo rajkovecká.³⁵ Na území južných Slovanov sa zistili tiež podobné objekty v Bostaništi pri Mošorine (Juhoslávia), kde sa našlo aj ohnište, na ktorom boli nie celkom vypálené nádoby, z čoho R. V e s e l i n o v i c predpokladá, že na ohništi sa nádoby sušili.³⁶ Iné, omnoho jednoduchšie pece, ktorých predlohy sa hľadajú v predchádzajúcich obdobiach, pochádzajú z Višujice (Juh-

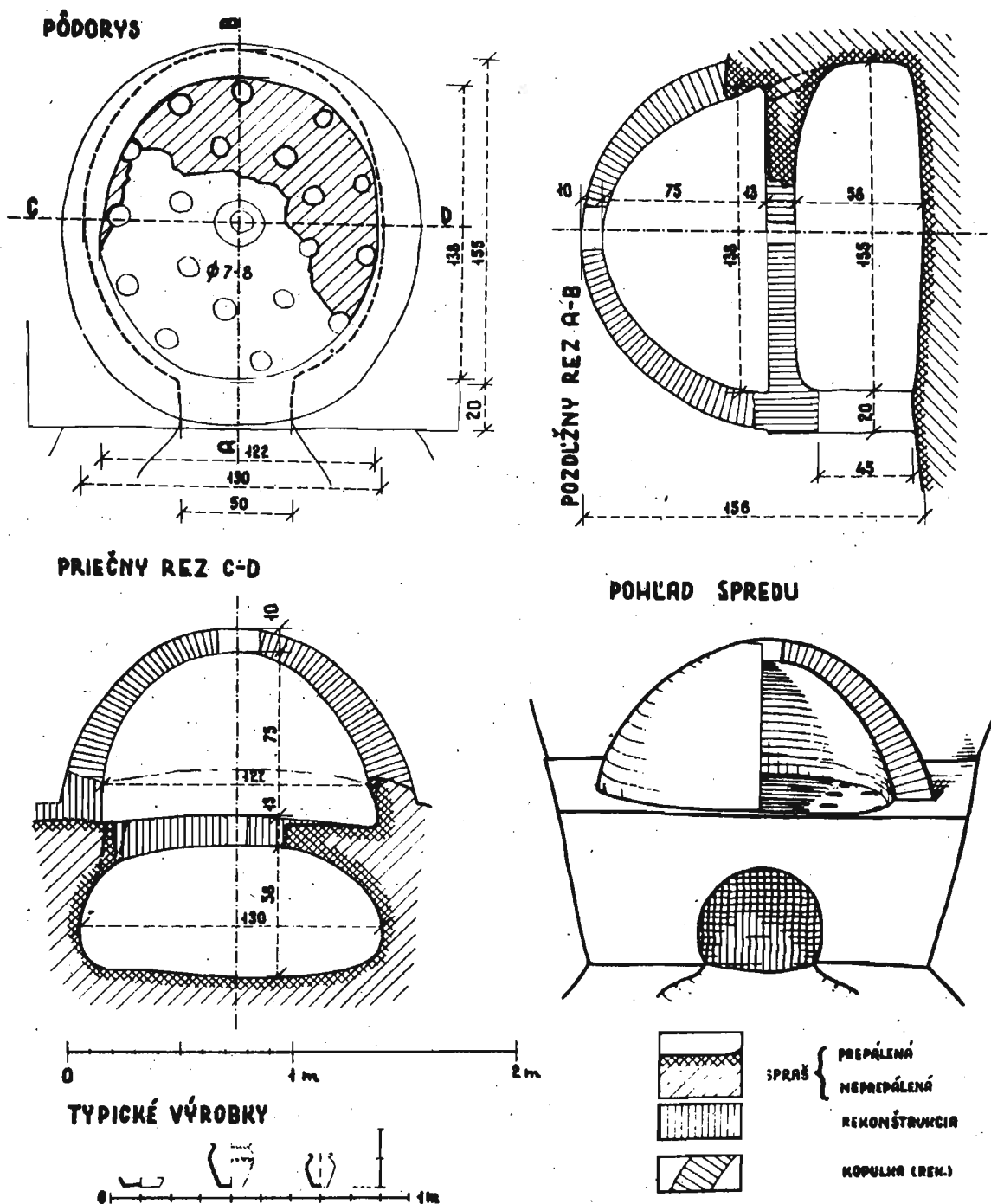
Obr. 4. Nitra, hradisko Lupka, 1 - pohľad na pece 1-4 a 10;
2 - pec 3; 3 - pec 6; 4 - pec 7.

slávia) a pripúšťa sa aj ich rozdielna funkčnosť.³⁷ I keď sa v podstate od nitrianskych neodlišujú konštrukčne, predsa je tu rozdiel časový, čo treba vysvetľovať nie ako prvok civilizačný, ale v prvom rade vyplývajúci z ekonomickej základne, na čo poukazuje B.A. Rybák, ³⁸ ktorý porovnáva nálezy z hradísk a osád, kde možno sledovať značné rozdiely.

Dodnes niet veľa analógií, ktoré by umožňovali dôkladnejšie sledovať konštrukčné, funkčné a vývojové problémy slovanských hrnčiarskych pecí. Nálezy pecí v Nitre sú zatiaľ prvými tohto druhu na území západných Slovanov a možno povedať, že sú prvé, ktoré poukazujú na vysokú vyspelosť a technickú zručnosť slovanského hrnčiara a zároveň na dôležité postavenie remesla v období Ríše veľkomoravskej; pomáhajú tak riešiť problematiku slovanskej keramiky v jej najširšej škále.

Veľké množstvo keramického materiálu zatiaľ nedovoľuje jeho podrobnejší rozbor, ale ukazuje na rozmanitosť techniky výroby, tvarov i ornamentálnych prvkov. Čo do formy vystupujú tu tri základné tvary: hrncovité nádoby, misovité tvary a tanieri.

Dôležitá je forma tanierov, ktoré poznáme nielen zo sídlisk na západnom Slovensku,³⁹ ale aj (a početnejšie) na východnom Slovensku;⁴⁰ hojný výskyt tanierov

Obr. 5. Nitra, hradisko Lupka. Slovanská hrnčiarska pec.

na území SSSR sleduje I. I. Ľ a p u š k i n, ktorý obdobnú formu uvádza z novotroického hradiska a kladie ju do IX. storočia.⁴¹

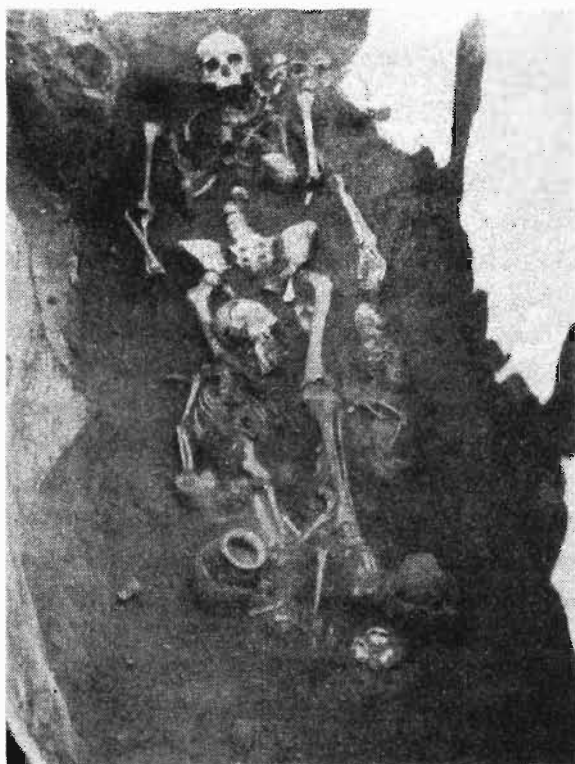
Pokiaľ ide o profiláciu nádob, možno vychádzať z niekoľkých základných foriem, ale i tak je tu množstvo rozličných variantov, od jednoduchých, slabo vyhnutých a zaoblených okrajov až po "veľmi vyspelé", profilované, ostro zrezané i členené okraje. Domnievam sa však, že toto je vyslovene výrobo-technická záležitosť, a nemožno práve vo výrobných centrách stupeň vyspelosti brať ako výlučne vývojový prvok. Práve preto, že v minulosti sme brali za rozhodujúce kritérium buď jeden, alebo druhý predmet, v istých časových horizontoch nastala dosť nejasná situácia, zvlášť pokiaľ ide o celý vývojový súvis. Podobne je to aj pri

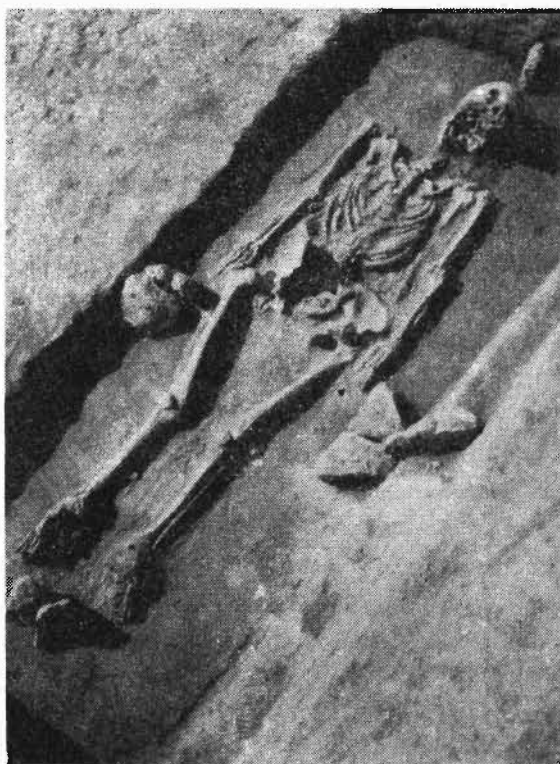
1

2

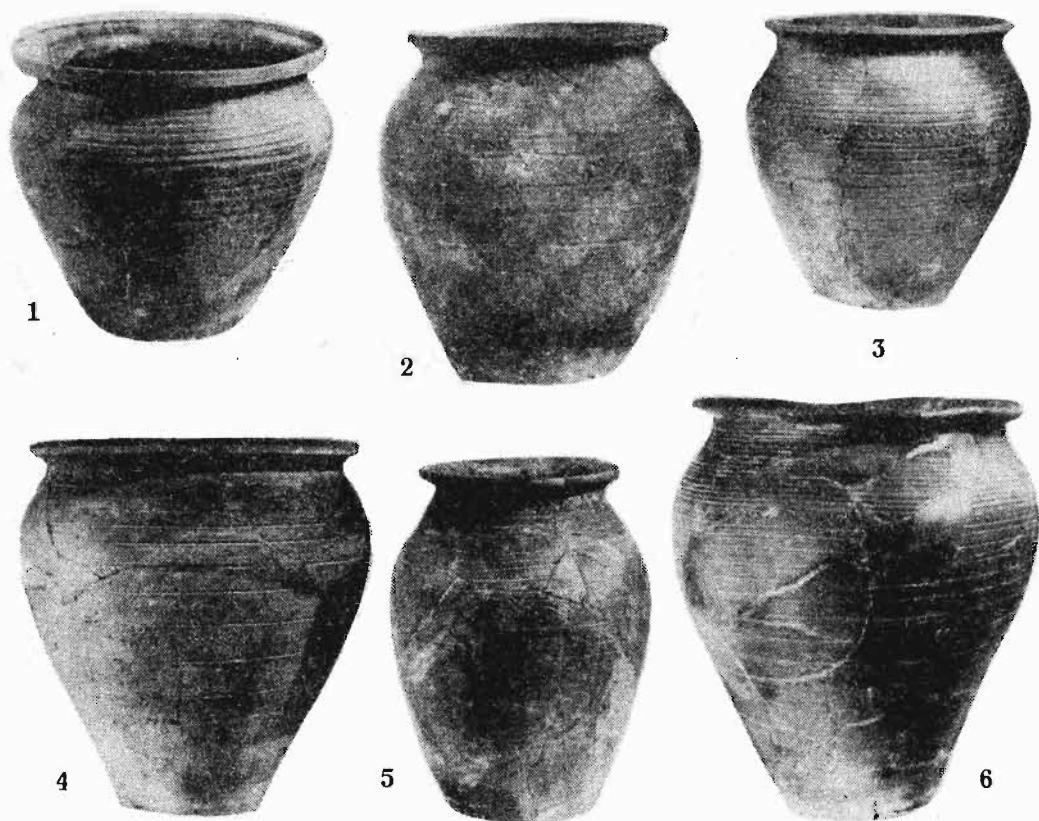

3

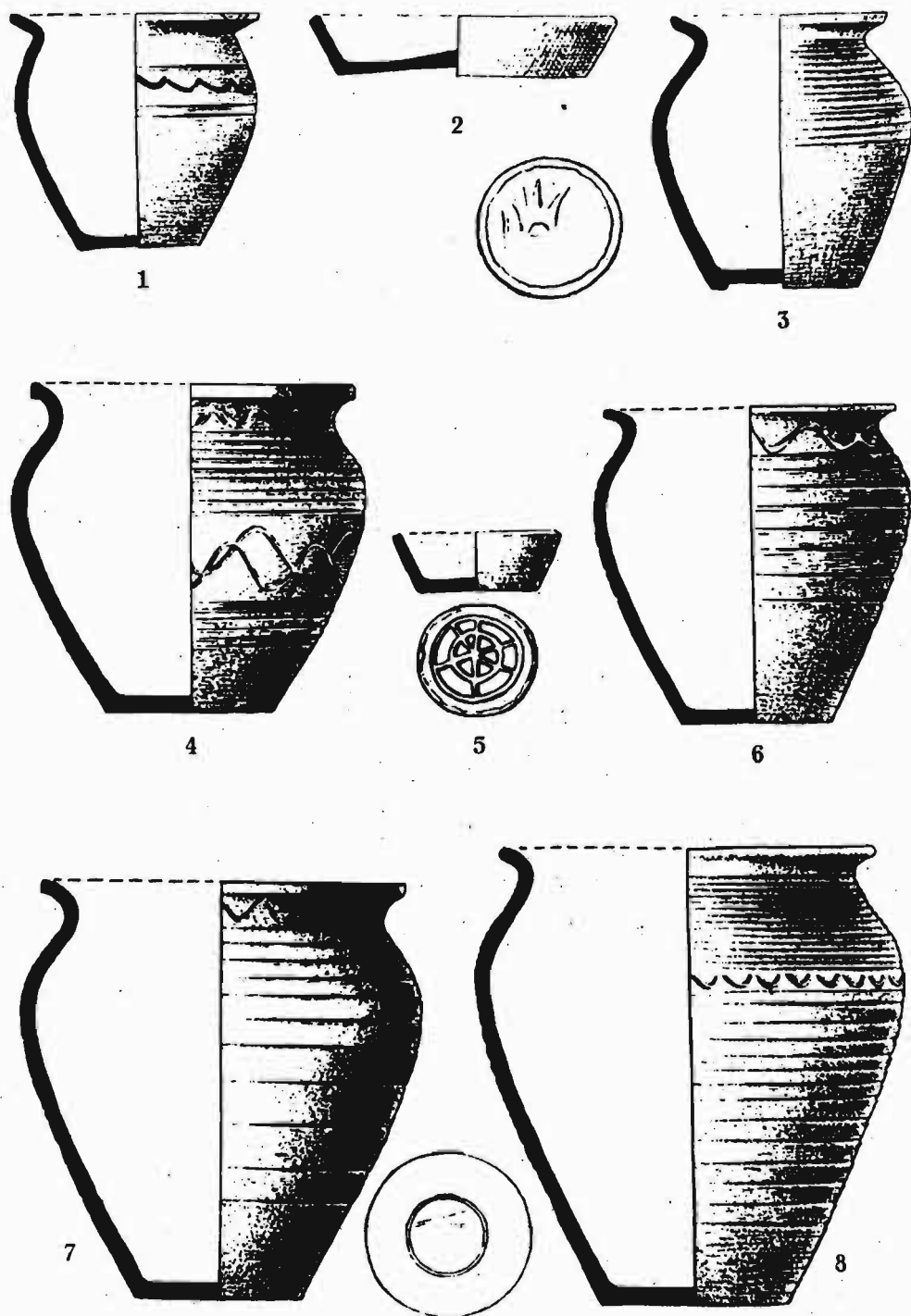
4

Obr. 6. Nitra, hradisko Lupka. 1 - hrob 7; 2 - hrob 47;
3 - hrob 51; 4 - hrob 73.

Obr. 7. Nitra, hradisko Lupka, 1-3, 5 - keramika z hrobov;
4, 6 - keramika z pecí.

ornamentálnych prvkoch vyskytujúcich sa na tejto keramike, ako aj pri surovine, používanej na výrobu keramiky. Keramika má prevažne hnedočervenú farbu, steny sú tenké a nádoby majú zvonivý zvuk. Niektoré sú aj sekundárne prepálené. Pri tomto je možný dvojaký výklad: buď niektoré slúžili na zakrývanie otvoru na vrchu kupoly pece, alebo vo vykurovacej komore udržiavali dlhší čas žiadúcu teplotu; pri niektorých, ktoré pochádzajú priamo z pecí (z jednej a tej istej nádoby niektoré črepy sú prepálené, iné nie), možno predpokladať, že sa dostali do žiaru pri zániku pece. Preto sa napr. čiastočne líši farbou i matnosťou povrchu keramika z hrobov a keramika vybratá priamo z pecí, ktorá tým, že ostala dlhšie pod priamym pôsobením tepla a neprešla redukčným vypaľovaním, bola silnejšie vypálená, a preto dostala aj iný farebný nádych. Okrem spomenutej keramiky máme však dostatok materiálu pochádzajúceho zo šedočiernych nádob, s akými sa stretávame inde. Pokiaľ ide o vlastný ornament, môžeme sledovať jeho vypracovanie od najzložitejších po najjednoduchšie prvky. I toto sa dá vysvetliť príčinami čiste výrobnými, lebo čím ďalej sa uplatňoval rýchlo rotujúci kruh, tým bolo nesnadnejšie vytvárať zložité ornamentálne prvky, a preto sa ujíma jednoduchá širšia ryha alebo vlnica. Tento zjav širšie sledujeme aj na vyspelejšej avarsko-slovanskej keramike, na ktorej sa tieto výzdobné prvky značne uplatňujú, napr. v Žitavskej Tóni (teraz Žitva, obec Radvaň nad Dunajom), Holiaroch, Prši a Nových Zámkoch. Pre vývoj keramiky a uplatňovanie hrnčiarskeho rýchlo rotujúceho kruhu je tu ešte jeden závažný moment. Pri nádobách formovaných v ruke je dno spravidla masívne a steny tenké. Na niektorých nádobách z Nitry badať, že na rýchlo rotujúcom kruhu maj-

Obr. 8. Nitra, hradisko Lupka. Ukážka keramiky.

ster-hrnčiar akiste spočiatku nevedel tak zručne povytiahnuť dno do stien, a preto ho dodatočne vlepil. Takýto spôsob, resp. problém, bol dobre známy aj majstrovi, hotoviacemu podunajskú keramiku z tzv. neskorého avarsko-slovanského horizontu.⁴² Toto zároveň pomáha osvetliť aj problém vyspelejšej keramiky, nehovoriac o používaní hrnčiarskeho kruhu. Ak tzv. neskorosavarské nálezy datujeme tou najvyššou hranicou,⁴³ musíme výskyt keramiky na nitrianskej Lupke klásť do druhej polovice IX. stor., pričom však treba znovu zdôrazniť, že to v plnej miere môže platiť len o výrobných centrách, resp. dôležitých hospodárskych, politických alebo strategických miestach, ktoré boli z výrobných dielní zásobované. Je množ-

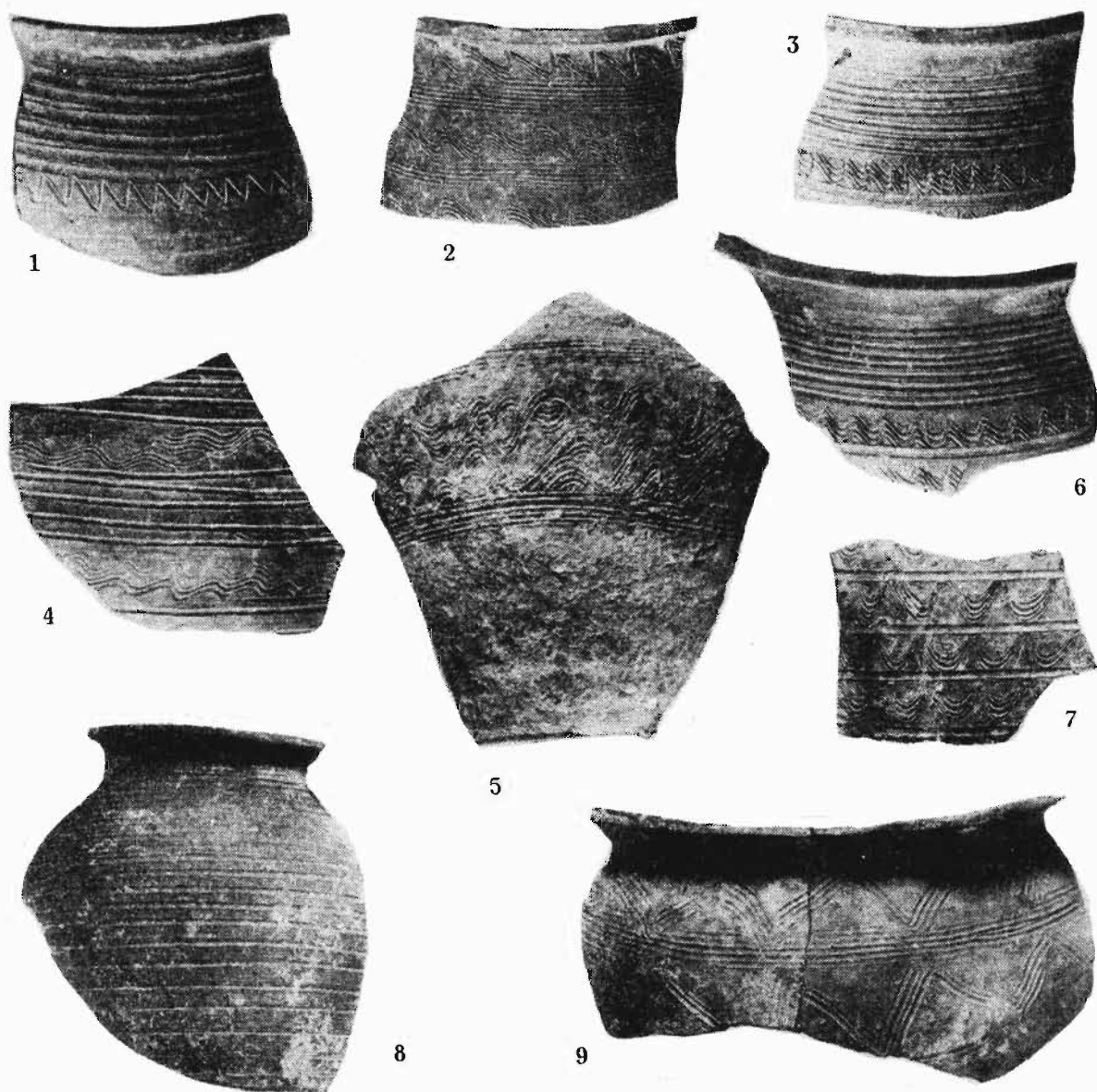
stvo analógií, ktoré na tomto mieste nebudeme uvádzať, poukážeme len na dve významné lokality, a to Lužianky a Svätý Peter.⁴⁴ Treba však podotknúť, že len hrobová keramika nám tento problém nevyrieši, ale pozornosť treba obrátiť aj na sídliská.

Výskum na hradisku Lupka poskytuje pohľad aj na niektoré nadstavbové javy života staroslovanského ľudu; môžeme ich sledovať na menšom pohrebisku, rozprestieranom sa v blízkosti pecí na tej istej úrovni. Zatiaľ sme odkryli 89 hrobov, ktoré vcelku možno považovať za bohaté. Len 18 zomrelých bolo bez milodarov. O budovaní hrobových jám (až na niekoľko málo prípadov) ťažko hovoriť, pretože pohrebisko bolo na prudkom svahu, kde dochádzalo a dochádza k zmene terénu. Z rituálnych zvyklostí treba uviesť veľmi často sa opakujúcu obyčaj - rozbíjanie nádob, čo bolo predmetom niekoľkých úvah.⁴⁵ Do hrobov dávali až tri nádoby, z ktorých však len jedna nebola rozbitá; stála obyčajne konča nôh. Niektoré črepy boli rozhádzané po celom hrobe, nie však pri kostre, ale v zásype, tak sa dostali až 50 cm nad kosť. Pokiaľ ide o vlastný keramičný materiál, nelíši sa ničím od materiálu z pecí (okrem farby), má tie isté značky na dnách i štruktúru. V piatich hroboch boli uložené vedierka valcovitého a oválneho tvaru, štyri s tenkými obrúčkami a jedno so širokými. Ak berieme do úvahy analógie vedierok, ktoré zo slovanských pohrebísk najpočetnejšie vystupujú v Starom Meste, kde ich V. H. R. u- b ý datuje od prvej štvrtiny do konca IX. stor.,⁴⁶ tak nepriamo do tohto rámca zapadajú i naše nálezy. Pokiaľ ide o funerálne zvyklosti, nemožno nespomenúť na pohrebisku častý milodar - slepačie vajce; podľa L. N i e d e r l a ide o veľmi starobylý slovanský zvyk,⁴⁷ známy už aj v predošliých obdobiach.⁴⁸ V niektorých prípadoch sa na úpravu hrobovej jamy použili kamene, čo je známe aj na avarsko-slovanskom pohrebisku v Devínskej Novej Vsi,⁴⁹ ale aj na mladšom pohrebisku v Nitre.⁵⁰ Na úpravu dna hrobov boli použité dosky. Tieto spôsoby na pohrebisku sú skôr vzácnosťou než pravidlom. Podrobné štúdium nielen z archeologického, ale i antropologického hľadiska si zasluhujú hroby s dvoma i troma jednotlivcami, v ktorých sa neukazujú nijaké známky dodatočného pochovávanía.

Pohrebisko poskytuje aj dostatočný počet šperkov, ktoré napriek niektorým ojedinelým odlišným formám vykazujú uniformitu. Okrem jednoduchých bronzových krúžkov alebo krúžkov s uzlíčkami, náušnic so špirálovitými záveskami, drobných pozlátených, strieborných i bronzových hrozienskovitých náušnic s nepravým fili-gránom, klasovitých záveskov, ako aj bronzových záušnic s honosným viacnásobným esovitým ukončením, vystupuje tu veľmi početne zastúpená skupina liateho šperku, vykazujúca dvojaké varianty a zároveň poukazujúca na špecializovanú šperkársku výrobu. Základným tvarom je bronzová náušnica s väčším oblúčkom, v spodnej časti ovinutým jemným drôtikom, v strede s liatym záveskom, z ktorého do vnútornej strany zasahuje guľka; spodná časť tvorí krčok, oddelený venčekom, pod ním je štvorcípa hviezda a na ňu sa pripája guľka. Niekedy je závesok z malých šošovicovitých dielcov, miesto hviezdice má väčší, inokedy jednoduchý závesok z guľiek. Analógie nachádzame na východnom Slovensku v Kráľovskom Chlmci⁵¹ i na území SSSR z IX. stor. v Užhorode;⁵² a vzor môžeme vidieť v zarajskom poklade (VIII. - IX. stor.)⁵³ i na novotroickom hradisku.⁵⁴

Ďalším typom sú náušnice s dutým príveskom.

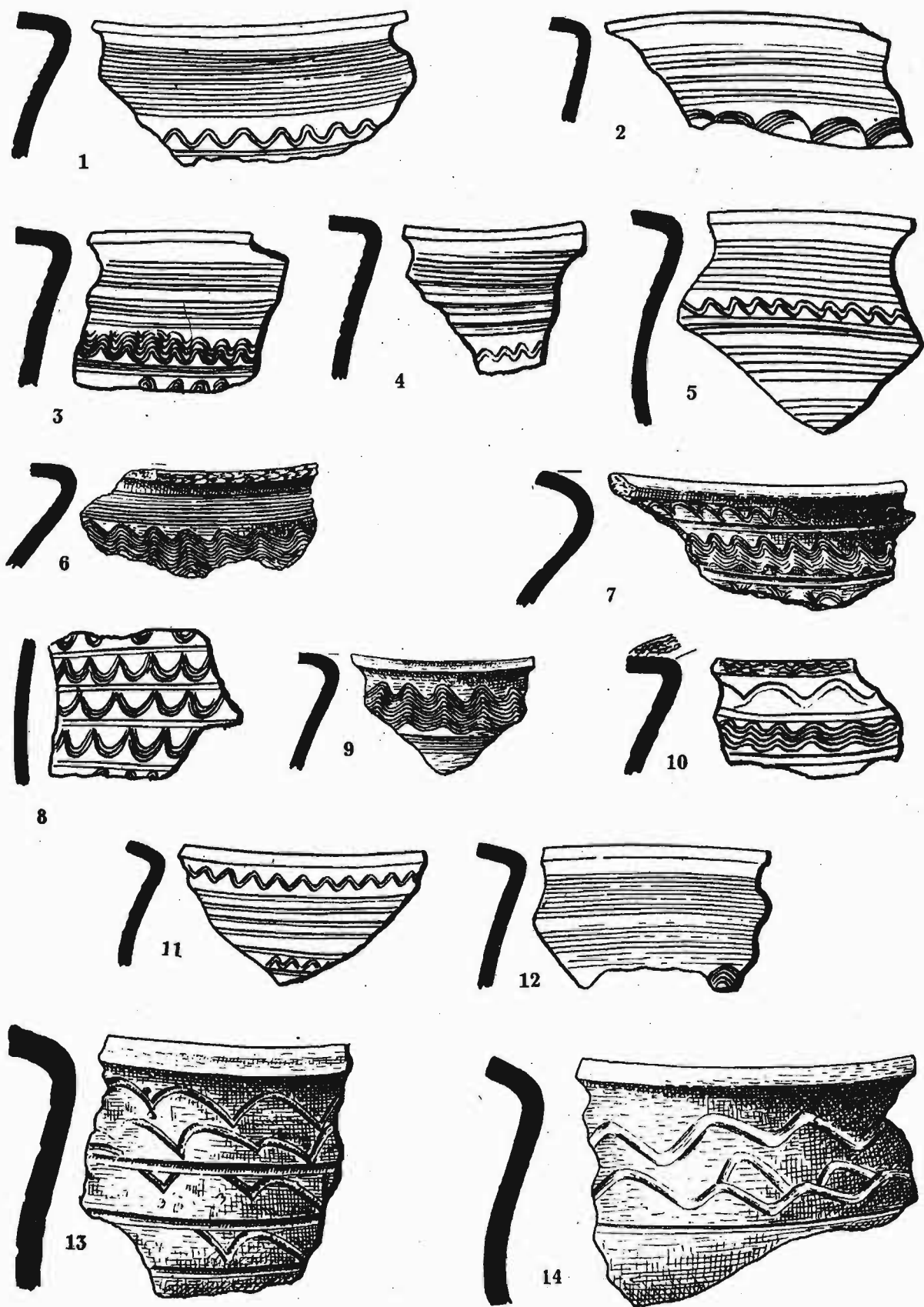
Umelecký šperk staronitrianskeho ovýbateľstva dopĺňujú aj nálezy jednotlivých koráľkov a sklenených náhrdelníkov, zložených z koráľkov obvyklých vo veľkomoravských hroboch. Pozornosť si zasluhujú liate lunicové závesky; jeden je trojcípý (hrob 43), všetky tri cípy sú ukončené hrozienkou, druhý je prelamovaný

Obr. 9. Nitra, hradisko Lupka. Črepy z pecí.

(hrob 76). Analógie prvého sú početné nielen na našom území, kde sa datujú do IX. stor.,⁵⁵ ale sú z tohto obdobia známe i z územia SSSR,⁵⁶ odkiaľ pochádzajú skoro presné analógie zo VII. - VIII. stor;⁵⁷ vyskytujú sa tu však a prekonávajú ďalší vývoj aj v kijevskej poklade.⁵⁸ Domnievam sa, že treba tu brať do úvahy aj lunicový závesok z pokladu zo Zemianskeho Vrbovku,⁵⁹ pretože s podobnou technikou sa stretávame i včasnšie.⁶⁰ Východné prvky vidím aj v bronzovej hrivne; nie sú vylúčené ani pri náleze malého zvončeka, rozšírenie ktorého je však nepochybne záležitosťou staršieho obdobia.

Na vyslovene domácu výrobu v neposlednom rade poukazujú aj nálezy štítkových prsteňov s ornamentom vybíjaným zospodu a prsteň, ktorého geometrický rytý ornament tvorí hladké krúžky na jemne puncovaných ploškách. V tomto nevidím prvky staromaďarské, ba naopak, vyspelú výrobnú techniku a výzdobné prvky, aké sa veľmi často uplatňujú na veľkomoravských gombíkoch. Datovanie prsteňov J. P o u l í k o m,⁶¹ ako aj jeho mienku i mienku J. E i s n e r a,⁶² že prstene boli vyrábané v podunajských dielňach, nitrianske nálezy potvrdzujú.

Obr. 10. Nitra, hradisko Lupka. Materiál z pecí 1-4 a 8.

Nálezy plechových gombičiek, pretože sú len hladké a bez akékoľvek výzdoby, hovoria síce o jednoduchosť, ale nevybočujú z celkového rámca ozdobných predmetov. Malé liate bronzové pracky poukazujú skôr na staršie tradície,⁶³ i keď ich trvanie možno sledovať aj v neskoršom období.⁶⁴ Železné pracky i ostatné železné predmety, v ktorých sú pestrá škálou najpočetnejšie zastúpené nože, značne poškodené ocielky alebo "železné nákončie", nedávajú možnosť detailnejšieho rozboru z hľadiska datovacích kritérií.

Zbrane sa zatiaľ na pohrebisku nenašli, iba jedna strelka so spätnými krídelkami, ktorá však tiež nedáva možnosť presného datovania.

Ak berieme do úvahy všetky kritériá, výrobné, spoločenské i duchovné, ako aj všetok analogický materiál, ak vychádzame z typologického kritéria, môžeme objekty na Lupke datovať do druhej polovice IX. storočia. Podľa doterajších kritérií ťažko určiť spodnú hranicu (vrátim sa k tomu v súvislosti s inou prácou), pokiaľ však ide o hornú hranicu, tu treba mať na zreteli niekoľko faktorov. V prvom rade treba vychádzať zo širších súvislostí, predovšetkým zo spôsobu výroby, od ktorej je závislá aj vnútorná štruktúra každej spoločensko-ekonomickej formácie.⁶⁵ Treba tu vychádzať, ako hovorí Lenin, z pojmu spoločensko-ekonomickej formácie, ako súhrnu daných výrobných vzťahov a faktu, že ich vývin je prírodohistorickým procesom.⁶⁶

Nebudem sa tu zaoberať detailne otázkami chronologickými, typologickými a spoločenskými, len nadhodím niekoľko problémov v súvislosti s celkovým vývojom.

Slovania po príchode na naše územie nielen že si priniesli svojráznu kultúru, ale aj naďalej ju rozvíjali. Neskôr bola táto kultúra prekrytá avarskou zlozkou, ktorá však neovládla výrobu, ale ovládla Slovanov iba mocensky. Je prirodzené, že nadstavbový prejav, ku ktorému možno rátať i šperky, bol pod vplyvom avarského vkusu, ale prejav slovanskej kultúry a slovanskej výroby treba hľadať zvlášť v pamiatkach tohto obdobia. Zatiaľ na základe hrobového inventára sa za slovanský prejav považuje v prvom rade vyvinutá podunajská keramika,⁶⁷ niektoré viac-menej primitívne šperky; pokiaľ ide o niektoré typy zbraní, treba vidieť aj prvky cudzie. Nedocenený je význam rozvoja poľnohospodárstva, ktoré sa v nasledujúcom období stalo rozhodujúcim faktorom v procese feudalizácie;⁶⁸ nemohlo vzniknúť až v neskoršom období, ale muselo sa vyvíjať a dosiahnuť značnú výšku v tejto spoločenskej formácii. Ekonomická štruktúra spoločnosti tvorí vždy reálnu základňu, z ktorej v poslednej inštancii treba vysvetliť celú nadstavbu právnych a politických ustanovizní, ako aj náboženské, filozofické a ostatné spôsoby nazerania toho-ktorého historického obdobia.⁶⁹

S týmto súvisí aj otázka rozvoja remesiel. V prvom rade zostal tu neocenený prínos J. E i s n e r a k otázke slovanského kováčstva,⁷⁰ no nemožno si nevšimnúť ani ostatné odvetvia výroby, lebo nespokojnosť Slovanov s avarským panstvom netkvela len vo vyslovene politických súvislostiach, ako sa domnieva J. D e k a n,⁷¹ ale vytvorenie mohutnej Samovej ríše muselo sa opierať o silnú hospodársku základňu už aj z toho dôvodu, že Slovania museli riešiť nielen vnútorné rozbroje, ale odrážať aj útoky zvonka. Na druhej strane treba mať na zreteli názor J. B ů h m a, ktorý píše: "Okolnosť, že mohla vzniknúť Samova ríša v boji proti Avarom a že trvala asi pol storočia a zasa že zrejme asi jej reminiscencie pôsobili na vznik Ríše veľkomoravskej, dovoľuje usudzovať, že to nebol tak celkom efemérny zjav."⁷² Dodnes na Slovensku nie je vypublikovaný základný materiál a nálezy z Maďarska nie sú úplné, preto vo všetkých prípadoch nevieme presne povedať, čo je prejav slovanskej kultúry; treba vychádzať z toho, že je tu nielen topogra-

fická kontinuita a zachovanie slovanských osád, ale aj ich nerušený a prirodzený početný vzrast okolo pôvodných hospodárskych centier niekdajšej Samovej ríše až do konca doby veľkomoravskej.⁷³ Zatiaľ však, akokoľvek je toto konštatovanie správne, nemáme dostatok dôkazového materiálu a stretávame sa tu s názorom, že neskoroavarské pamiatky sa udržiujú aj v IX. stor. a zvlášť v Zadunajsku na ne nadväzujú prvé staromaďarské pamiatky.⁷⁴ Nechcem sa tu zaoberať tzv. neskoroavarským horizontom, domnievam sa však, že pokiaľ ide o územie Slovenska, a nepochybne aj časť dnešného Maďarska, doteraz sme si dostatočne nevšímali existenciu Nitrianskeho kniežatstva, ktoré nemohlo byť len výsledkom spoločenského vývinu, ale malo iste hlbšie korene, a to v zmenách spôsobu výroby, ktoré spôsobujú zmeny štruktúry spoločnosti a vyvolávajú základné sociálne premeny.⁷⁵

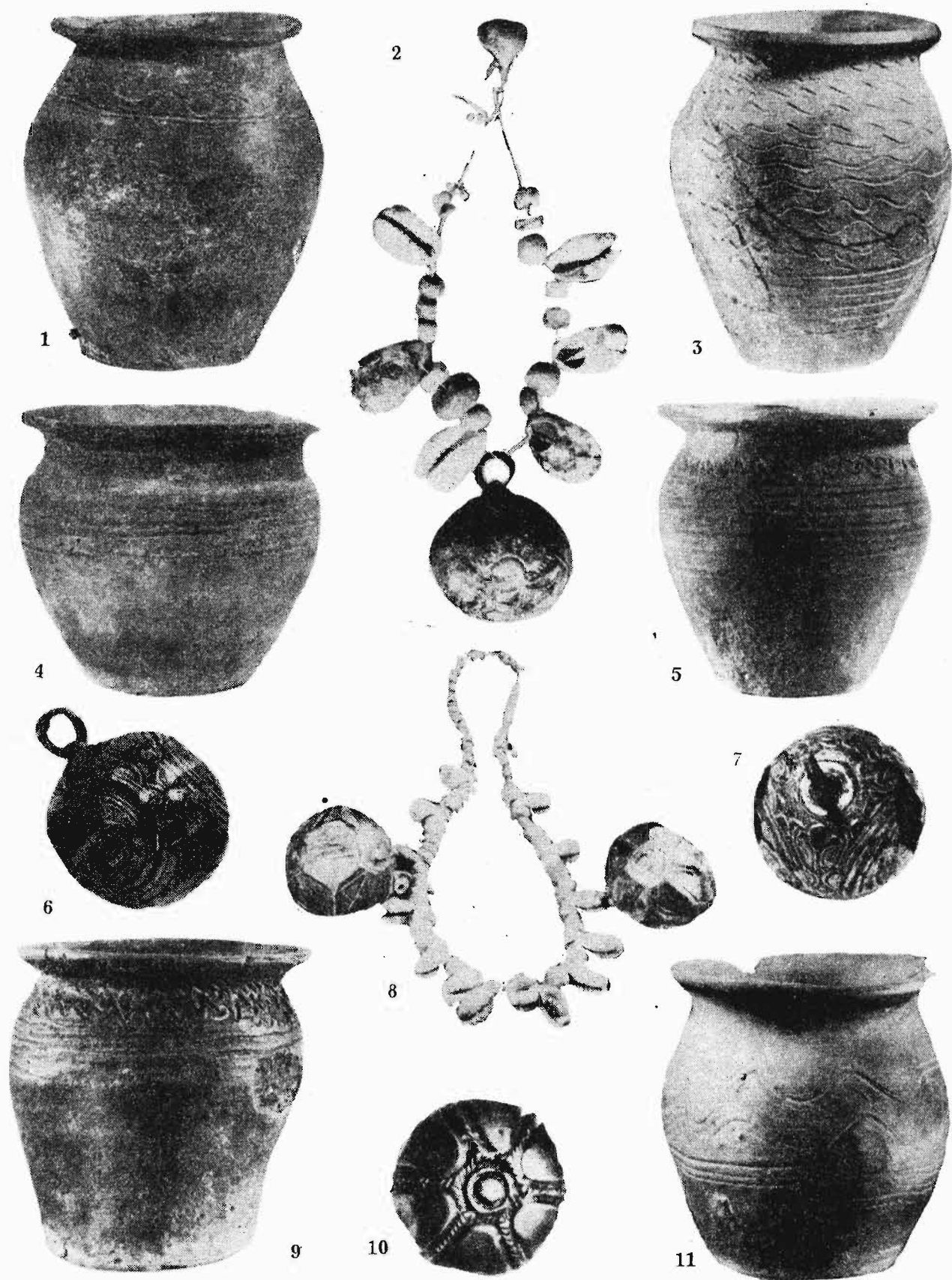
V liatych šperkoch môžeme vidieť skôr staršie tradície a ich pokračovanie, pretože niektoré sú tvarovo podobné avarsko-slovanským záušniciam, ktoré však miesto sklenej alebo pastóznej perly majú liatu guľku. Nie je potom nesnadné riešiť problém avarsko-slovanských nálezov, nevidieť len ich pretrvávanie, ale naopak, hľadať ich vznik a rozšírenie. Duté šperky sú nepochybne vyrábané pod vplyvom ústredných dielní moravských, možno na nich sledovať i vplyvy byzantské a domnievam sa, že je tu aj styk s oblasťou východnou. Obdobné nálezy sú na širokom slovanskom území v kultúre belobrdskej, ich pôvod však je v domácej veľkomoravskej výrobe na Slovensku a stali sa základom pre ďalší vývoj slovanského šperku. Tvoria tak základ belobrdskej kultúry, kde sa však neskôr pod vplyvom ďalšieho ekonomického a politického vývoja mení štruktúra spoločnosti, a teda aj výrobná technika, odzrkadľujúca sa v liatych formách tohto šperku. Je však príznačné, že tento vývoj, či už ide o severné územie (Poľsko), Kijevskú Rus, alebo južnú oblasť, ide v tých istých podmienkach v neskoršom období.

V nitrianskom šperku, napriek tomu, že vykazuje určité mladé prvky, vidíme pokračovanie remeselníckych dielní, vyrábajúcich v tradíciách predchádzajúcich slovanských dielní "blatnickej skupiny". Hrnčiarske dielne i nepochybne existujúce dielne šperkárske len odzrkadľujú vtedajšiu diferenciáciu, ktorá vyžadovala vyššiu produktivitu práce.

Dôležitým materiálom pre hospodárske a sociálne dejiny IX. stor. sú aj miestne názvy, ktoré odzrkadľujú štruktúru feudálnej spoločnosti.⁷⁶ Že sa tieto formy udržiavajú aj po zániku Ríše veľkomoravskej, to je tiež odrazom vtedajšej hospodárskej a spoločenskej štruktúry. Nepochybne správny je názor J. D e k a n a,⁷⁷ ktorý hovorí, že zánik moravského štátu r. 907 znamenal jeho koniec iba z hľadiska formálneho. V skutočnosti bol to skôr len rozklad na pôvodné kmeňové celky bez toho, že by sa tieto celky ihneď zapojili do iného štátneho útvaru. Nástupnícke štáty, uhorský a český, sa kryštalizujú až v priebehu X. stor., ba pokiaľ ide o územie Slovenska, toto sa stáva súčasťou uhorského štátu až v druhej polovici XI. stor. Preto výskyt šperkov, aké máme v Nitre, by na pohrebiskách z X. stor. neprekvapil, lebo aj naďalej ich udržiuje slovanské obyvateľstvo, ktoré sa vonkoncom tak rýchlo nepomaďarčilo, ani jeho kultúra nezanikla, ako sa domnieva B. S z ť k e;⁷⁸ prevzatie slovanských názvov do maďarčiny tomu nenasvedčuje. Nenásvedčujú tomu ani staromaďarské nálezy zo Slovenska, kde zatiaľ máme zistenú istú obrannú hranicu, ktorú však na základe mincí môžeme klásť až po roku 925. Ťažko môžeme tieto nálezy pripísať l. skupine B. S z ť k e h o. Nemienim tu polemizovať s názormi B. S z ť k e h o, nemožno však súhlasiť s jeho tézou o avarsko-slovanskom obyvateľstve, ktoré našli Maďari a o vplyve staromaďarskej kultúry na slovanskú v prvej tretine X. stor. Nemožno tvrdiť, že by starí Maďari nemali

Obr. 11. Nitra, hradisko Lupka. Šperky.

Obr. 12. Nitra, nálezy z pohrebísk. 1 - Horné Kráľovany; 2, 6-9 - Zobor (amfiteáter); 3 - Borina; 4, 5 - Zobor (kasárne); 10 - Cyrilovo námestie; 11 - cukrovar.

svojráznu kultúru, nie však takú, akú uvádza B. S z ů k e. Je to zrejme i z toho, čo uvádza E. M o l n á r zo zpráv K a r d i z i h o, ktorý píše, že Maďari majú odev vyhotovený z farebnej hodvábanej látky, ich zbroj je postriebreňá a milujú prepych. Ďalej o starých Maďaroch hovorí zpráva I b n R u s t a: "Slovanov znova a znova napádajú a so zajatcami idú na morské pobrežie jedného prístavu rumskej (rímskej = byzantskej) ríše, kde vymieňajú svojich otrokov za rumské brokátové látky, farebné vlnené koberce a iný tovar." K a r d i z i ešte poznamenáva, že "Maďari Slovanov stále zbíjajú."⁷⁹ Hovorí aj o tom, že vládnuca vrstva mala veľké bohatstvá, chudobní boli odkázaní na lúpež, čo aj náležite využívali; svedčia o tom i pamiatky zo staromaďarských hrobov. Výskyt slovanských šperkov je teda i týmto vysvetliteľný (nesmieme však zabúdať ani na Pribinovo a Kocelovo kniežatstvo v Panónii), ak vezmeme okrem toho do úvahy aj okolnosť, že starí Maďari sa spojili s východofranským kráľom Arnulfom a spolu s ním bojovali proti moravskému panovníkovi Svätoplukovi.⁸⁰ Preto snáď staršie výrobné prvky a kultúrne vplyvy treba hľadať v staromaďarskej kultúre, lebo to zodpovedá vtedajšiemu vývoju maďarského kmeňového sväzu.

Domnievam sa teda, že datovacím prostriedkom väčšiny materiálu nie je výskyt jednotlivých typov (snáď už doznievajúcich) v neskorších obdobiach, kde sa vyskytujú s pamiatkami absolútne mladšími, ani ich najvyššia časová hranica výskytu; za najdôležitejšie treba považovať určenie spodnej hranice vývinu jednotlivých produktov a ich najväčšieho rozšírenia. Rád by som tu upozornil práve na situáciu z Nitry, kde vystupuje veľmi svojrázny a typický materiál. Tu treba mať na zreteli práve jeho vznik, jeho rozšírenie, ktoré bolo v období najväčšieho rozkvetu, a nie úpadku hospodárskej a politickej moci v čase, keď sa tieto pamiatky udržiavajú ako prežitok, čosi tradičného.

Nemôžeme teda v materiáli VIII. stor. nevidieť mohutnú slovanskú zložku a domnievam sa, že najväčšiu slovanskú produkciu nadkmeňových útvarov a Ríše veľkomoravskej musíme hľadať v období ich historickej existencie, a nie v čase rozpadu spoločenskej formácie, i keď si nemožno nevšimnúť existenciu jednotlivých objektov aj z tohto obdobia.

POZNÁMKY A LITERATÚRA

- 1 C h a l o u p e c k ý V., Staré Slovensko, Bratislava 1923, 22 - 24.
- 2 M a r x K. - E n g e l s F., Spisy, zv. IV, Moskva, 40.
- 3 H r u b ý V., Staré Město, velkomoravské pohřebiště "Na valách", Praha 1955.
P o u l í k J., Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti "Valy" u Mikulčic, PA XLVIII, 1957, 241 - 388. T e n i s t ý, Velkomoravské hradiště Mikulčice, Průvodce po archeologických výzkumech, Gottwaldov 1959. K a l o u s e k F., Velkomoravské hradiště Pohansko u Břeclavě, AR XII, 1960. 496. 505 - 530. K a l o u s e k F., Die Grossmährische Burgwallstadt Břeclav-Pohansko, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university IX, 1960, 5 - 22.
- 4 B ů h m J., Pokusný nárys osnovy díla "Počátky dějin národa českého a slovenského", Referáty o pracovných výsledcích československých archeologů za rok 1959, Část III, Liblice 1960, 100.
- 5 Bolo by možné citovať veľký počet prác, týkajúcich sa tejto problematiky, považujeme to však za neúnosné a preto v ďalšom poukážeme len na niektoré dôležitejšie z nich.

- 6 B e l M., Notitia Hungariae Novae Historico-Geographica, diel III., Viedeň 1742.
- 7 W u r u m J., Episcopatus Nitriensis eiusque praesulum memoria, Posonii 1835.
- 8 D u a l s z k y J., Nyitra vár és város történelmi vázlata, Nyitra 1875.
- 9 G o n d J., A nyitrai főgymn. nyitramegyei régiséggyűjteménye, Nyitramegyei Közlöny III, 1875, č. 14, 15, 18; I, 1876, č. 7-9, 13; III, 1878, č. 2.
- 10 T a g á n y i K., A Nyitrai káptalanalapító oklevele, Nyitramegyei Közlöny IV, 1884, č. 1; VII, 1887.
- 11 M a t u ň á k M., Észrevételek Tagányi Károly a "Nyitramegye helyneveinek magyarázata" c. munkájára, Nyitramegyei Közlöny 1888, č. 18, 50, 51, 53, 54; 1889, č. 3, 5, 8, 13-15, 35, 38; 1890, č. 9.
- 12 S a s i n e k F., Biskupstvo v Nitre, Tovarišstvo I, 1893.
- 13 K o m p á n e k J., Nitra, nástin dejepisný a vzdelanostný, Tovarišstvo II, 1895. T e n i s t ý, Opátstvo zoborske sv. Hypolita, Tovarišstvo I, 1895.
- 14 L o m b a r d i n i A., Zoborské opátstvo, Tovarišstvo II, 1895, 115.
- 15 Á d á m E., A nyitrai várhegy oldalában talált régi cserepek és csontok lelhelyéről, AÉ XIX, 1899, 404-7.
- 16 V á g n e r J., Adatok a nyitra-városi plebániák történetéhez (odtlačok z Nyitramegyei Szemle), Nitra 1902.
- 17 P í č J. L., Stopa Svatoplukovy Nitry, PA XXI, 1904-5, 316 - 320.
- 18 Č e r v i n k a I. L., Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, 96-7.
- 19 Š k u l t é t y J., Starobylá Nitra, Turčiansky Sv. Martin 1924.
- 20 B o h á ě J., Dejiny starodávnej Nitry, Nitra 1928.
- 21 B ě h m J. - M e n c l V., Výzkum na hradě nitranském 1930-1931, PA XXXVII, 1931, 64 - 79.
- 22 Zvlášť pozri Pribinove slávnosti v Nitre 833 - 1933, Kultúra V, 1933, č. 7-8.
- 23 H o d á l J., Kostol kniežata Pribinu v Nitre, Nitra 1930; t e n i s t ý, Kostol kniežata Pribinu v pravom svetle, Bratislava 1933.
- 24 Říša velkomoravská, sborník vědeckých prac (zostavil dr. J. S t a n i s l a v), Praha 1935.
- 25 Č h a l o u p e c k ý V., Nitra a počátky křesťanství na Slovensku, Bratislava 1933.
- 26 S t a n i s l a v J., K otázke účinkovania Cyrila a Metóda na Slovensku, Kultúra XV, 1943.
- 27 R a p a n t D., Pribinov kostolík v Nitre, Bratislava 1941.
- 28 E i s n e r J., Pamiatky z doby veľkomoravskej na Slovensku, Nitra - dejiny a umenie nitrianskeho zámku, Trnava 1933, 47 - 57. T e n i s t ý, Pohřebiště ze střední doby hradištní na Slovensku, SMS XV, 1935, 364 - 378.
- 29 E i s n e r J., Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 253-54. 257, 264-79.
- 30 B u d i n s k ý - K r i ě k a V., Zpráva o terénných výskumoch Štátneho archeologického ústavu v Turč. Sv. Martine, podniknutých v r. 1939-1945, Historica Slovaca III-IV, 1945-1946, 264.
- 31 Č a p l o v i ě P., Slovanské pohřebiště v Nitre pod Zoborom, SlA II, 1954, 5 - 50.
- 32 T o č í k A., Význam posledných archeologických výskumov na Slovensku pre dejiny najstarších Slovanov a Veľkomoravskej říše, Historický časopis III, 1955, 410 - 421.
- 33 Č h r o p o v s k ý B., Slovanské hrnčiarске pece v Nitre, AR XI, 1959, 812-16, 818-825, 849-50.

- 34 J a n š á k Š., Nitriansko v praehistorii, Nitra, dejiny a umenie nitrianskeho zámku, Trnava 1933, 33 - 35.
- 35 R y b a k o v B.A., Remeslo drevnej Rusi, Moskva 1948, 344-6.
- 36 V e s e l i n o v i ć L.R., Ranoslovenske lončarske peći i grobovi kod Mošarina u Bačkoj, Rad vojvodjanskih muzeja I, Novi Sad 1952, 152 - 156.
- 37 T o d o r o v i ć J., Ranoslovenske peći kod Višujice, Starinar VII-VIII, Beograd 1956-7, 329-334.
- 38 R y b a k o v B.A., l. c., 347.
- 39 B i a l e k o v á D., Závěrečná zpráva z výskumov slovanských sídlisk v Nitrianskom Hrádku a Bešeňove, SlA VII-2, 1959, tab. VI: 13.
- 40 P a s t o r J., Staroslovanské zemnice v Somotore, AR IX, 1957, 827-32, 841-3.
- 41 Ľ a p u š k i n I.I., Gorodišče novotroickoje, MIA SSSR 74, Moskva - Lenin-grad 1958, obr. 48: 1.
- 42 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Pohrebisko z neskorej doby avarskej v Žitavskej Tóni na Slovensku, SlA IV, 1956, 31, tab. XXVIII: 20a.
- 43 T o č í k A., Slovanské osídlenie jz Slovenska, O chronologii pravěku Československa, Praha 1956, 56.
- 44 Nepublikované.
- 45 N i e d e r l e L., Život starých Slovanů I, Praha 1911, 242. F i l i p J., Pravěké Československo, Praha 1947, 336. P o u l í k J., Staroslovanská Morava, Praha 1948, 77. H r u b ý V., Staré Město, l. c., 100.
- 46 H r u b ý V., Staré Město, l. c., 151 - 160.
- 47 N i e d e r l e L., Život starých Slovanů I/1, 261-2.
- 48 E i s n e r J., Devínska Nová Ves, Bratislava 1952, 237.
- 49 Tamže.
- 50 Č a p l o v i č P., l. c., 8.
- 51 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Staroslovanský mohylník v Kráľovskom Chlmcí na východnom Slovensku, AR II, 1950, 71.
- 52 B e r ň a k o v i č K.V., Drevneslavjanskije pamiatniki Zakarpatskoj oblasti (SSSR), SlA V, 1957, 455, tab. V: 8.
- 53 B r a j č e v s k i j M. J., K voprosu o genetičeskich svjaziach juvelirnogo remesla antov i Kijevskoj Rusi, KSIA 1, Kijev 1952, 43 - 49.
- 54 Ľ a p u š k i n I.I., Gorodišče novotroickoje, l. c., tab. XLIII: 4, 5, 16; obr. 15: 13.
- 55 H r u b ý V., Staré Město, l. c., tab. 75: 1. P o u l í k J., Jižní Morava země dávných Slovanů, Brno 1948-50, obr. 41b.
- 56 R y b a k o v B.A., Remeslo, l. c., 153.
- 57 Očerki istorii SSSR, Moskva 1958, 867.
- 58 K o r z u c h i n a F.G., Russkije klady, Moskva-Leningrad 1954, tab. XLVIII: 3.
- 59 S v o b o d a B., Poklad byzantského kovotepce v Zemianském Vrbovku, PA XLIV, 1953, 49 - 50.
- 60 H o r e d t K., Völkerwanderungszeitliche Funde aus Siebenbürgen, Germania 25, 1941, 121 - 126.
- 61 P o u l í k J., Bronzové prsteny na nalezištích s keramikou blučinského typu, HS V, 1948 - Eisnerov sborník, 153-7. T e n i s t ý, Staroslovanská Morava, 51 - 55.
- 62 E i s n e r J., K dějinám našeho hradištního šperku, ČNM CXVI, 1947, 145.

- 63 F e t t i c h N., Archäologische Studien zur Geschichte der späthunnischen Metallkunst, Budapest 1951, tab. XLVIII: 6.
- 64 V á ň a Z., Maďaři a Slované ve světle archeologických nálezů X. - XII. století, SIA II, 1954, 73, tab. VII: 18.
- 65 Základy marxistickej filozofie, Bratislava 1959, 394.
- 66 L e n i n V.I., Spisy I, Bratislava 1953, 127.
- 67 E i s n e r J., Devínska Nová Ves, 248.
- 68 T r e t j a k o v P.I., K istoriji plemen verchnego Povolžia v I. tysjačelietii n. e., MIA SSSR, 5, 51.
- 69 E n g e l s F., Anti-Dühring, Bratislava 1954, 23.
- 70 E i s n e r J., Základy kovárství v době hradištní v Československu. Slavia Antiqua I, 1948, 367 - 396.
- 71 D e k a n J., Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská, Slovenské dejiny II, Bratislava 1950, 26.
- 72 B ö h m J., Pokusný nárys, 1. c., 99.
- 73 D e k a r J., 1. c., 34.
- 74 C s a l l á n y D., Kora avarkori sírleletek, FA I-II, 1939, 121-55. S z ö k e B., Az avarkori temetők "nomád" kerámiaja, AÉ 84, 1957, 53 - 57. T e n i s t ý, A bjelobrdoi kultúráról, AÉ 86, 1959, 32 - 47.
- 75 Základy marxistickej filozofie, 398.
- 76 R a t k o š P., Počiatky feudalizmu na Slovensku, Historický časopis II, 1954, 265-74, K r a j č o v i č R., K otázke sociálneho rozvrstvenia staroslovanského etnika na Slovensku, Slovenský národopis IV, 1956, 337 - 367.
- 77 D e k a n J., 1. c., 187.
- 78 S z ö k e B., A bjelobrdoi kultúráról, 1. c., 41.
- 79 M o l n á r E., A magyar nép őstörténete, Budapest 1953, 92-3.
- 80 Tamže, 100.

VÝSKUM NA HRADISKU V DRAŽOVCIACH

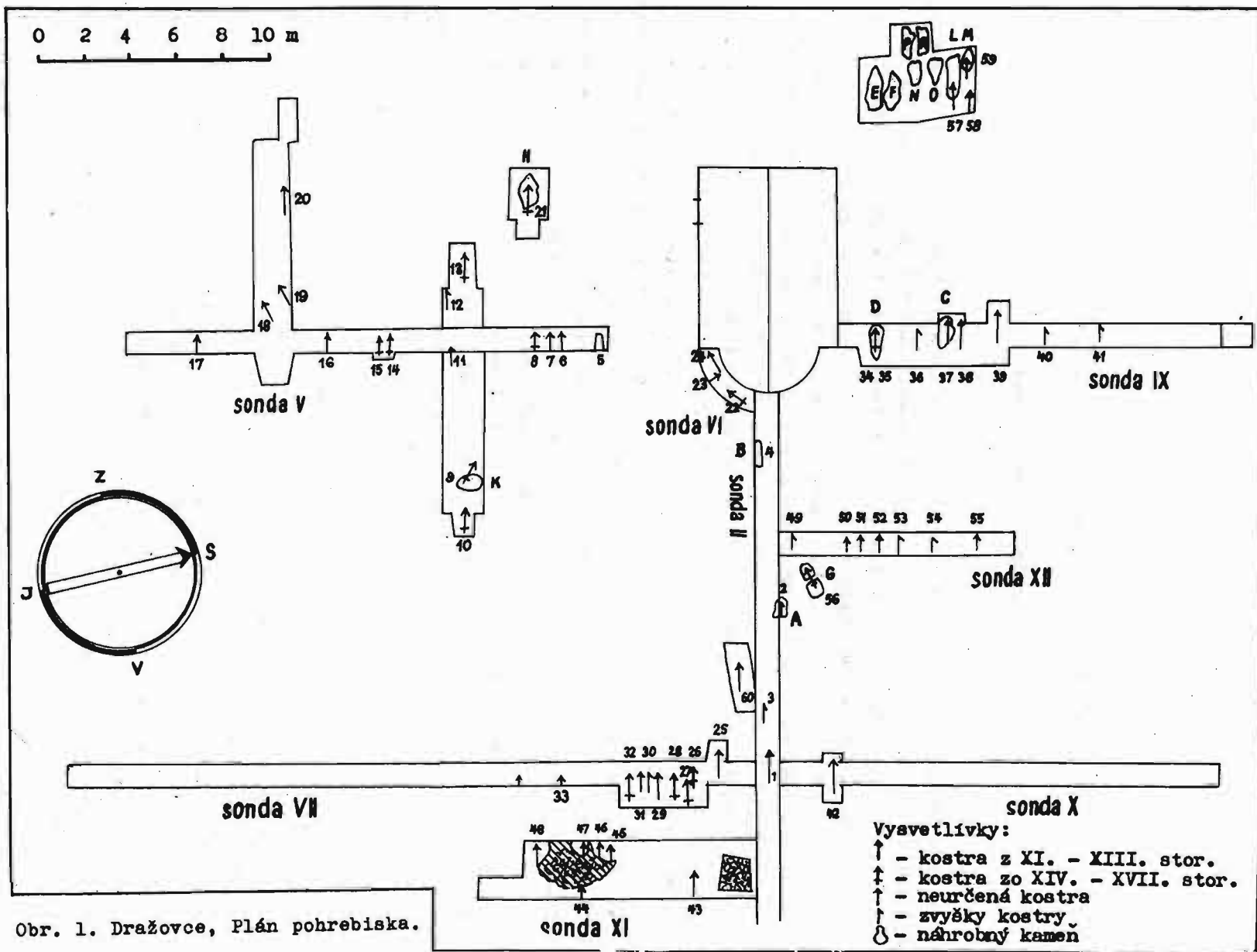
LUDMILA KRASKOVSKÁ

Obec Dražovce leží blízko Nitry, vo vzdialenosti 6 km na západ od mesta. Nad dedinou sa dvíha strmý vršok - západný výbežok Zoborského pohoria - na ktorom stojí malý kostol. Na juh od vršku, kde pri jeho úpätí ide hradská Nitra - Bošany, rozprestiera sa obec Dražovce a zo západu ho ohraňuje železničná trať Lužianky - Kozárovce. Skala je utvorená z jurských vápencov, preto tu založili kameňolomy, sústredené hlavne na južnom svahu. Valmi ohradená horná časť vršku mala funkciu hradiska. Na východnej strane hradiska sa zachoval vyšší val, na južnej strane val je zväčša zničený pri dobývaní kameňa. Zo západu skala mala taký svah, že tu pravdepodobne nestavali opevnenie, na severnej strane zostali iba menšie zvyšky valu. Na východ od prvého valu sa tiahli dva nižšie valy.

Hradisko prvý zameral a opísal Š. J a n š á k.¹ Podľa jeho opisu udávam zemepisnú polohu hradiska, ktoré leží na $35^{\circ} 43 \frac{1}{2}'$ vých. dĺžky a $48^{\circ} 21.1 \frac{1}{2}'$ sev. šírky na kóte 207 (špeciálka 12/XVIII). Podrobný plán hradiska s vrstevnicami a priečnymi rezmi ukazoval jeho stav z r. 1929. Pri porovnaní plánu so stavom hradiska r. 1947 vidno, že od tejto doby kameňolom temer úplne zničil val na južnej strane. Na severnej strane val, ktorý išiel na samom okraji plošiny, sa rozpadol a zväčša zrútil. Š. J a n š á k uvádza, že tu bolo praveké hradisko, pričom podrobne opisuje zloženie väčšieho valu a kresťanský cintorín, hroby ktorého boli sčasti zapustené do valu. Plocha hradiska vtedy merala 4,2 áru. Povrch bol značne poškodený vykopanými hrobmi, novšími jamami a pasením dobytky, hlavne ošápaných.

Kostol, zasvätený svätému Michalovi, opísal V. M e n c l v práci o stredovekej architektúre, kde podal jeho rozbor po stránke architektonickej.² Ako románsku stavbu datoval ho autor do prvej polovice XII. stor.; pri datovaní vychádzal zo slohovej analýzy budovy, pretože nemal písomné zprávy o založení kostola a jeho histórii. Prvá zpráva o obci Dražovce sa zachovala v listine Zoborského opátstva z r. 1113, kde sa uvádza ako "Villa Drasey S. Ypoliti".³ Chrám sv. Michala má murovanú emporu, preto ho V. M e n c l charakterizoval ako typ panského emporového kostola. Predpokladal, že kostol stál na panskom dvorci ohradenom valmi. Autor myslel, že kostol slúžil zároveň ako panský a farský a upozorňuje, že pri chrámoch tohto typu často vznikali cintoríny.

V r. 1947 bolo rozhodnuté urobiť zisťovací výskum v okolí kostola a na základe nálezov overiť jeho datovanie. Z poverenia Štátneho archeologického ústavu v Martine výskum v Dražovciach urobilo Slovenské múzeum v Bratislave v lete r. 1947 a 1948. Vykopali sme sondy na ploche hradiska, pri apside kostola a v jednotlivých úsekoch troch valov. Sonda I viedla cez väčší val, označený ako val I; tiež sonda VIII išla v severnej časti tohto valu. Sondy III a IV sa vykopali vo

Obr. 1. Dražovce, Plán pohrebiska.

vonkajších valoch a na ploche medzi nimi. Hlavná sonda II išla od apsidy kostola v smere Z - V v dĺžke 55 m až k prvému valu. Profil v sonde II ukázal, že terén sa znižoval smerom ku kostolu, takže pri základoch kostola bola dosť vysoká nadvážka. Smerom na východ bližšie k valu vrstva zeme sa stenčovala natoľko, že skála na niektorých miestach vystupovala na povrch, preto sa tu nezachovali nálezy.

Od sondy II odbočovali priečne sondy v smere S - J, v severnej časti plochy boli sondy X a XII, pri severnej stene kostola bola sonda IX, v južnej časti hradiska sme vykopali sondy V, VII a IX. V sonde V na dvoch miestach sme narazili na vrstvu kameňa a v týchto miestach sme rozšírili výkop. Sonda VI išla tesne pri južnej polovici apsidy kostola. Okrem toho otvorili sme skupinu náhrobných kameňov pri severozápadnom rohu kostola a jeden náhrobný kameň sme našli blízko sondy V. (Pozri plán výskumu - obr. 1.)

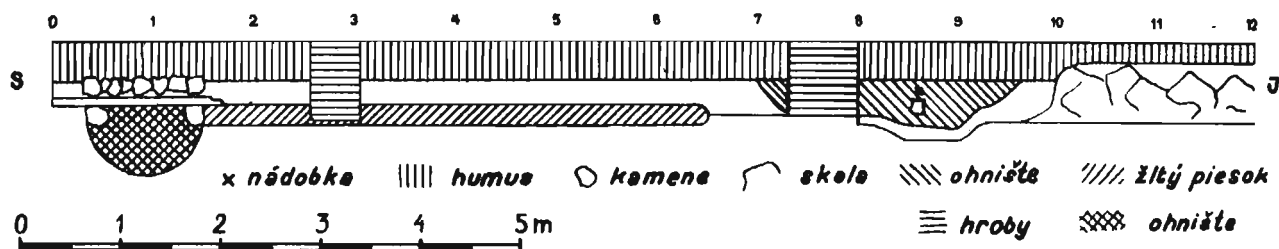
Sondy sú označené rímskymi číslami, vykopané kostry sme označili priebežne arabskými číslami a náhrobné kamene písmenami abecedy. Výskum bol zameraný predovšetkým na prebádanie pohrebiska pri kostole, ale pri výkopoch sa našli aj praveké pamiatky o ktorých sa tiež zmienim. Ďalej sa budem zaoberať výskumom pohrebiska na ploche hradiska, pričom podám aj opis nálezov v jednotlivých sondách, a potom výkopmi vo valoch. Napokon zhrniem v chronologickom poradí výsledky výskumu.

P r a v e k é o s í d l e n i e p l o š i n y

V sondách a v zásype hrobov sme nachádzali jednotlivé praveké črepy a zlomky kamenných nástrojov. Nálezy sa sústreďovali v južnej časti plochy hradiska, v sondách V, VII, XI a II. Do mladšej doby kamennej možno zaradiť nádobu vykopanú v sonde V. Je to nízka miska červenkastej farby s rovnými stenami, pod okrajom boli kolmo umiestené dva oválne pupáky, v 6,6 cm, $\varnothing$ okraja 22,5 cm, $\varnothing$ dna 20,5 cm (tab. II: 1). Z tohto obdobia pochádzajú aj niektoré zlomky keramiky s plastickou výzdobou, napr. črep s vodorovne položeným uškom zo sondy VII, črep s malým kónickým výčnelkom, valcovitý pupák a črep zdobený hlbokými ryhami zo sondy V (tab. II: 3, 5). Keramika vyhotovená zo zrnitého materiálu žltej alebo červenkastej farby patrila najskôr k oblasti lengyelskej kultúry.

Výraznejšími pamiatkami bola zastúpená kultúra kanelovanej keramiky. V sonde XI v ohništi sa našla nádobka. Je to krčiaztek žltosivej farby s rovným hrdlom a guľovitým spodkom, zdobeným zvislým kanelovaním, pásikové ucho bolo odlomené, v 9 cm, $\varnothing$ okraja 8 cm, $\varnothing$ dna 3,5 cm (tab. II: 2). Ku kanelovanej keramike patrili aj iné črepy z tohto ohništa: zlomok pásikového ucha, okraj misky, fragment bahnatej nádoby (tab. II: 7, 8). Ako zlomky kanelovanej keramiky možno označiť ďalšie črepy nájdené v sondách, napr. okrajové črepy kónickej misky zo sondy XI, črep s vyhnutým okrajom a črep s uškom z malých nádob zo sondy VII, kanelovaný spodok krčiazteka s črep zdobený ryhami zo sondy V. Napokon v sonde II sa našli črepy zdobené hlbokými štvorcovými vpichmi a slamovaním, okrajové črepy akiste z malých krčiaztek a črep s pásikovým uškom (tab. II: 4, 6). Keramika mala prevažne hnedú farbu, občas žltohnedý alebo červenkastý odtieň, povrch nádob bol zväčša hladný.

Ploché hlinené prasleny, zlomky pazúrikových nástrojov a jadrá vykopané na ploche hradiska, používali sa v dobe neolitickej a eneolitickej, preto nemožno bezpečne rozhodnúť o ich datovaní. Avšak praslen a pazúrikové odštepky zo sondy XI s veľkou pravdepodobnosťou súviseli s nájdenou tam kanelovanou keramikou. Uvedené pamiatky sú nesporným dôkazom osídlenia plošiny v mladšej a neskorej dobe kamennej.

Obr. 2. Dražovce. Profil príbytku v sonde XI.

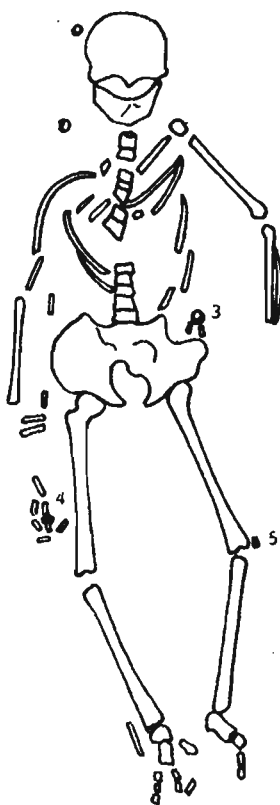
V sonde XI zachytili sme časť príbytku (obr. 2). Uprostred sondy v hĺbke 65 cm bola nasýpaná vrstva žltého piesku, ktorá sa nápadne odlišovala od tmavej premiešanej zeme v jeho okolí. Vrstva piesku hrubá 20 cm sa rozprestierala na dĺžku temer 500 cm a na šírku 190 cm. Piesok sem doniesli úmyselne, aby urobili dlážku, pretože taký piesok na plošine nebol. Na sever od vrstvy piesku v sonde bola hromada kameňa štvorcového obrysu. Boli tu navrhované na výšku 20 cm drobné kamene; pod nimi bola vrstva zeme hrubá asi 10 cm. Po odstránení kameňov a zeme objavili sme jamu kotlovitého tvaru o $\varnothing$ 120 x 130 cm, hlbokú 70 cm. Pri okraji bola jama obložená väčšími kameňmi. Veniec kameňov bol v takej istej úrovni ako vrstva piesku, teda jama bola zapustená do dlážky príbytku. V jame sa našli zvieracie kosti, uhličky a pár atypických črepov. Tvar jamy, rozmiestenie kameňov a uhličky nasvedčujú, že jama sa mohla používať ako ohnište, hoci kamene neboli opálené. Pri vrstve kameňa sme našli pazúrikový nástroj z jaspisu zelenej farby a polovicu hlineného praslenu (tab. II: 9, 10).

Na južnom konci sondy vo vzdialenosti 50 cm od piesku bola druhá jama misovitého tvaru o $\varnothing$ 260 cm, hlboká 35 - 55 cm. Jama sa začínala pod vrstvou humusu, 40 cm od povrchu. Asi štvrtina jamy sa narušila hrobom zapusteným na oelinu do hĺbky 75 cm. Jama bola naplnená popolom, v ktorom sa nachádzali zlomky spálennej hliny, zvieracie kosti, menšie črepy a opálené kamene (obr. 2). Podľa opálených kameňov a popola možno usudzovať, že tu bolo ohnište. V ohništi v hĺbke 60 cm stála nádobka, nad ním v hĺbke 20 cm ležali ovčiarske nožnice, v hornej vrstve sa našiel aj železný nožík. Podľa umiestenia posledné predmety nemuseli súvisieť s príbytkom. Vrstva žltého piesku a ohnište pod vrstvou kameňa predstavujú pravdepodobne časť obdĺžnikového obydľia; nemožno ho presne datovať, pretože sa tam nenašli typické pamiatky. Príbytok bol porušený novšími vykopanými hrobmi. Druhé ohnište vychádzalo z vyššej úrovne a bolo oddelené od spomenutého objektu, teda nesúviselo s ním, ale patrilo inému obydlíu. Ako sme spomenuli, v ohništi sa našla nádobka a črepy, ktoré patrili kultúre kanelovanej keramiky. Možno predpokladať, že niektorá časť príbytku v sonde XI tiež pochádzala z tejto doby.

Praveké črepy v sondách medzi vonkajšími valmi boli také atypické, že sa nedali určiť.

Pohrebisko pri kostole svätého Michala

Pri opise pohrebiska používam výraz kostra, pretože hrobové jamy sa vo väčšine prípadov v premiešanej zemi nedali zistiť. Kostry obvykle ležali v natiahnutej polohe, obrátené hlavou na západ (240° - 280°). Ďalej uvádzam len odlišnú

Obr. 3. Dražovce; kostra 1.
1 - bronzová záušnica, 2 -
strieborná záušnica, 3 -
bronzový prsteň, 4 - strie-
borný prsteň, 5 - pazúrik.

polohu alebo orientáciu kostry, udávam však hĺbku hrobovej jamy, aby bolo možné sledovať vrstvu zeme na skalnatom podloží výbežku.

V sonde II sme vykopali kostry 1 - 4.

Kostra 1 bola dlhá 160 cm a ležala v hĺbke 60 cm. Nálezy: z pravej strany lebky sa našli dve záušnice, na pravej ruke bol prsteň, na ľavej ruke druhý prsteň. V zásype sa našlo niekoľko nezdobených črepov, azda eneolitických, pri kolene ležal malý odštepok kremeňa (obr. 3).

1. Esovitá bronzová záušnica s odlomenou slučkou, $\varnothing$ 2,6 x 2,4 cm (tab. III: 1).

2. Esovitá záušnica zo strieborného drôtu, $\varnothing$ 1,7 cm (tab. III: 2).

3. Strieborný pásikový uzavretý prsteň, $\varnothing$ 1,9 cm (tab. III: 3).

4. Prsteň z bronzového pásika, $\varnothing$ 1,7 cm (tab. III: 4).

Kostra 2 ležala pod náhrobným kameňom A (d 95 cm) v hĺbke 75 cm. Bola to detská kostra dlhá 85 cm. Nad ňou sa zachovali jednotlivé kosti zo staršieho hrobu. Nálezy: pri rukách položených v lone bol nepatrný zlomok bronzového prsteňa. Nohy kostry boli presekuté druhým hrobom, z ktorého zostala len lebka.

Kostra 3; v sonde sme vykopali iba kosti nôh.

Kostra 4 ležala pod náhrobným kameňom B (d 105 cm); zistili sme kostru, ale nechali ju na mieste. Pri náhrobnom kameni B sa našla polovica plochého bronzového krúžku z pracky, $\varnothing$ 3,5 cm (tab. III: 15). Medzi náhrobnými kameňmi A a B sa nachádzali rozhádzané ľudské kosti; nápadne mnoho bolo zlomkov lebky.

V sonde V a príslušných výkopoch sme našli kostry 5 - 20. Neďaleko od kostola sme odkryli koniec drevenej truhly, široký 35 cm. Ďalej na juh v hĺbke 100 cm sa našla kostená oválna pracka s vyrezávaným ornamentom, d 4,9 cm, $\varnothing$ 4,1 cm; kostená ihla bola odlomená (tab. IV: 1). Vo vzdialenosti 6 m od kostola narazili sme na kostnicu. Jama o $\varnothing$ 100 cm, zaplnená drobnými zotretými kostičkami, začínala sa pod vrstvou humusu v hĺbke 25 cm, pod ňou boli in situ kostry 6, 7 a 8; ležali v hĺbke 100, 95 a 85 cm. Odkryli sme iba panvové a stehenné kosti. Pri každej kostre sa zachovali zvyšky dreva; truhly boli úzke, pretože drevo sa nachádzalo tesne pri kostiach. Pri panve kostry 8 ležali pozostatky koženého pásu, zdobeného bronzovými klincami a zakončeného prackou. Obdĺžniková pracka, tepaná z bronzového plechu a podložená železnou platničkou, mala ornament z oblúčikov; d 8 cm, š 1,8 cm. Úzky kožený pás (š 1,7 cm) bol vybíjaný drobnými bronzovými klinčekmi s okrúhlymi hlavičkami, na časti pásu medzi nimi boli rozmiestené polguľovité pukličky s nitom (tab. IV: 4-6).

Vo vzdialenosti 10 m od kostola narazili sme v sonde V na prvú vrstvu kameňa, širokú 180 cm; boli tu naukladené menšie a väčšie nepravidelné kamene. Na začiatku vrstvy kameňa v hĺbke 30 cm sa našla bronzová pracka lichobežníkového tvaru s ihlou a kovaním okrášleným tlačným ornamentom; v pracke sa zachovali útržky kože; d 4,3 cm, š 4,6 cm (tab. IV: 3). V materiáli vyhádzanom zo sondy

našla sa vyrezávaná kostená rozeta s piatimi otvormi pre nity, š 2,6/2,9 cm (tab. IV: 2).

Za prvou vrstvou kameňa sme vykopali dvojité detský hrob. Kostry 14 a 15 spočívali v drevenej truhle v hĺbke 80 cm. Truhla bola zachovalá a mala rozmery 128 x 70 x 17 cm. Mŕtvi boli pochovaní naraz, pričom pravá noha väčšej kostry ležala medzi nohami kostry väčšieho dieťaťa. V truhle sa zachovali aj kosti zo staršieho hrobu, ktoré sa dostali sem asi spolu so zásypom. Ďalej na juh v hĺbke 65 cm bola časť kostry 16 (panva a stehenné kosti).

Vo vzdialenosti 18 m od kostola bola druhá vrstva kameňa, široká 160 cm. Pri nej v hĺbke 40 cm sa našiel uhorský denár XII. stor. (R é t h y, CNH I, č. 143. Tab. III: 27). Za druhou vrstvou kameňa v stene sondy sa našla lebka a vedľa nej v hĺbke 50 cm horná časť neporušenej kostry 17. Na konci sondy vo vrstve humusu sa zachovala strieborná minca - uhorský denár Belu IV. (1235 - 1270; R é t h y, CNH, č. 241. Tab. III: 25).

Rozobrali sme prvú vrstvu kameňa a zistili sme, že kamene boli umele navrhnuté. V týchto miestach je skala veľmi blízko pod povrchom, preto pri pochovávaní mŕtvych museli prikrývať kameňmi. Vrstva kameňa (hrubá 55 cm) mala tvar obdĺžnika a smer Z - V.

Vo východnej časti výkopu medzi kameňmi bol položený náhrobný kameň K (d 105 cm), pod ním bola kostra 9, dlhá 155 cm; ležala v hĺbke 75 cm na kameňistom podlaží. Nad kosterou v hĺbke 60 cm sa našiel strieborný prsteň s kruhovým štítkom, zdobeným geometrickým ornamentom, ø 2 cm; je rozlomený (tab. III: 22).

Blízko nôh kostry 9 sme objavili lebku kostry 10. Kostra bola dlhá 155 cm a ležala v hĺbke 70 cm, lebka bola prikrývaná kamennou platňou. Nálezy: na ľavej predlaketnej kosti ležala minca, v páse bolo bronzové kovanie a pozdĺž pravej predkolennej kosti bol položený nožík (obr. 4).

1. Mince: Brandenburg - Prusko, Albert (1525 - 1538), groš z roku 1531 (hlava - orlica; tab. IV: 16).

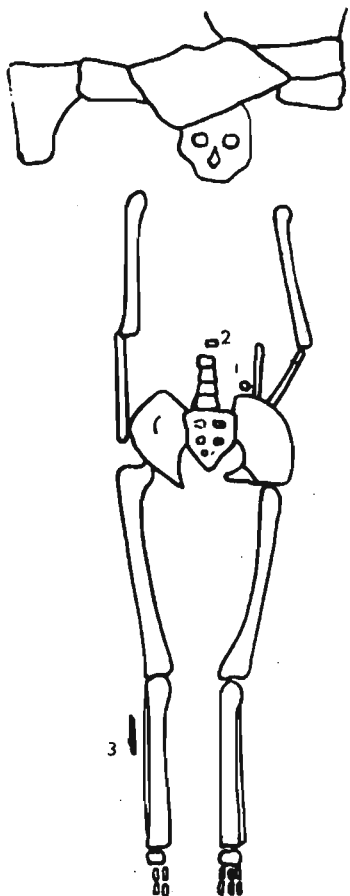
2. Kovanie tepané z tenkého bronzového plechu zdobili kosoštvorce, veľkosť 2,4 x 1,7 cm (tab. IV: 15).

3. Železný nôž s trňom, d 6,5 cm (tab. IV: 14).

Neďaleko od steny sondy v prehĺbení skaly ležala v hĺbke 70 cm porušená detská kostra 11. Po bokoch kostry sa zachovali pozostatky drevenej truhly. Nálezy: konča nôh otvorený prsteň z bronzového drôtu, ø 1,6 cm (tab. III: 23). Trochu vyššie nad prsteňom ležala minca: Rakúsko, Viedeň, jednostranný fenig z XV. stor. (písmená W-H-T a štít so znakom, Saurma č. 716; tab. III: 24). Nad kosterou sa našli črepy väčšej nádoby (tab. II: 13).

Kostra 12. V hĺbke 70 cm ležali pozostatky dolných končatín dospelého osoby.

Na západnom konci výkopu sme našli celú kosť 13; bola dlhá 180 cm a ležala v hĺbke 110 cm;

Obr. 4. Dražovce; kostra 10.
1 - minca, 2 - bronzové kovanie, 3 - nožík.

pravá ruka ležala v lone. Zo všetkých strán i na dne sa zachovalo drevo z truhly (d 205 cm, š 50 - 55 cm). Na južnej strane bola truhla na výšku 30 cm obložená väčšími kameňmi. Medzi kameňmi prvej vrstvy bol štvorcový fragment krstiteľnice, vytesanej z pieskovca (v 18 cm, š 16 cm) a zlomok tehly tmavočervenej farby (tab. IV: 21).

Druhá vrstva kameňa, široká priemerne 200 cm a hrubá 55 cm, bola zložená z väčších kameňov a smerovala viac na západ od sondy V. V sonde vyčnieval kus väčšej skaly. Za ňou na skalnatom podlaží pod vrstvou kameňa ležala v hĺbke 80 cm detská kostra 18, dlhá 85 cm. Horná časť kostry bola zakrytá kameňmi, len panva a nohy boli zasypané zemou.

Blízko kostry 18 bola pochovaná mladšia osoba - kostra 19. Porušená kostra sa nachádzala medzi kameňmi v hĺbke 70 cm, boli tu zvyšky drevenej truhly.

Prí západnom konci kamennej vrstvy bola kostra 20. Kostra dospeljej osoby ležala v hrobe vysekanom v skale v hĺbke 75 cm, šírka hrobky bola 40 cm. Na nohách kostry ležal veľký kameň; bez milodarov.

Na juh od kostola blízko sondy V bol tesne pod povrchom náhrobný kameň H (d 130 cm). Pod kameňom v zásype boli pozostatky dreva a jednotlivé kosti. V hĺbke 45 cm sa našla štvorcová železná pracka s jazýčkom, š 5,8 x 4,2 cm (tab. IV: 12).

V hĺbke 85 cm ležala na rastlej pôde kostra 21. Kostra dospeljej osoby sa zachovala iba po stehenné kosti. Spodná časť bola zničená pri kopaní novej jamy. Obidve ruky ležali v lone. Nálezy: na pravej ruke bol prsteň a zápästie bolo ovinuté koženým pásikom s bronzovými kovaniami (8 kusov). Na ľavej ruke sa zachovali tri také pásiky kože s kovaniami, a to v ohybe lakťa a v strede predlaktnej kosti (36 kovaní) a v zápästí (9 kovaní).

1. Kožený pásik mal šírku 1,5 cm, na ňom vo vzdialenosti 0,5 cm boli upevnené dvoma nitmi bronzové kovania - d 1,2 cm (tab. IV: 7-10).

2. Zatvorený prsteň z profilovaného bronzového pásika, ø 1,9 cm (tab. IV: 11). V mieste, kde mali byť predkolenné kosti kostry 21, začínala sa druhá kostra, z ktorej pri kopaní jamy vyhodili lebku. V zásype jamy sa našli zlomky lebky a minca - viedenský fenig z XIII. stor. s nejasnou razbou (tab. III: 26). Bola tam aj malá puklička z bronzového plechu, asi z gombíka; ø 1 cm. V materiáli sa dodatočne našla oválna železná pracka s jazýčkom, š 7 x 2,7 cm (tab. IV: 13).

Prí severozápadnom rohu kostola sa zachovala skupina náhrobných kameňov; ich časti vyčnievali na povrchu. Po vyčistení sme tu našli vo dvoch radoch 8 náhrobných kameňov; označili sme ich písmenami E, F, L, M, N, O, P, R. Vyzdvihli sme náhrobné kamene L a M. Pod malým kameňom M (d 100 cm) ležala v hĺbke 50 cm porušená detská kostra 59, orientovaná hlavou na JZ. Nálezy: pri pravej ruke sa našiel prsteň, na prsiach boli rozsypané perly.

1. Zatvorený prsteň z bronzového drôtu; ø 1,6 x 1,4 cm (tab. III: 13).

2. Náhrdelník sa skladal z 10 perál (z toho 9 sklenených a pastových): valcovitá perla z ametystu, štyri valcovité perly zdobené čiernou a modrou vlnovkou, žltá perla s bielym pásikom, tri žlté guľaté perly a biela perla (tab. III: 12).

Vedľa detskej kostry boli zvyšky druhej rozrušenej detskej kostry v hĺbke 65 cm. Pod detskými kostrami v hĺbke 85 cm ležala kostra dospeljej osoby 58; väčšia časť kostry sa nachádzala mimo náhrobného kameňa. Pri ľavom sluchu roztláčenej lebky sa našla esovitá záušnica z torčovaného bronzového drôtu; ø 2,7 cm (tab. III: 14).

Pod náhrobným kameňom L bola kostra 57. Kostra dospeljej osoby ležala v hĺbke 85 cm na rastlej pôde, predkolenné kosti ňom smerovali pod susedný kameň. V zásype sa našla polovica krúžku z bieleho kovu; ø 2,4 cm (tab. III: 16).

Ostatné náhrobné kamene sme nechali neporušené.

Sondu VI sme vykopali pri južnej stene apsidy. V kúte, kde sa apsidá pripájala na loď kostola, pod základmi lode v hĺbke 85 cm ležala zachovalá lebka kostry 24, jej tylná časť ležala pod kameňom základov v sypkej čiernej zemi. Kostra, obrátená hlavou na západ, bola mladšia ako základy kostola, ináč by ju boli znížili pri stavbe. Nad kostrou vo vzdialenosti 45 cm ležala druhá celá lebka orientovaná na sever.

Nad stehennými kosťami kostry 24 bola v hĺbke 75 cm položená kostra 23, tiež obrátená hlavou na sever. Z tejto kostry sme odkryli v sonde lebku, časť ohrbtice a ramenných kostí.

Pri východnej stene apsidy v hĺbke 65 cm ležala kostra 22, zrejme prispôbená svojou polohou voľnému priestoru pri apside, jej hlava smerovala na JZ a nohy na SV. Kostra bola dlhá 150 cm a mala ruky položené v páse, na hrudnej kosti ležala minca. Bol to uhorský denár Mateja II. (1612 - 1619), znak - madona (tab. IV: 19). Nad kostrou sa našla bronzová ihlica s guľovitou hlavicom; d 7 cm (tab. IV: 20).

Pri týchto kostrách sme nachádzali pozostatky dreva a železné klince, boli tu teda drevené truhly.

V sonde IX sme našli náhrobné kamene D a C a kostry 34 - 41. Náhrobný kameň D je dlhý 145 cm; pod ním v hĺbke 100 cm ležala kostra dospeljej osoby 34, ruky boli položené na panvových kostiach. Z južnej strany sme zistili pozostatky dreva z truhly a obloženie z väčších kameňov.

Pod kostrou 34 v hĺbke 110 cm ležala druhá kostra dospeljej osoby 35.

Ako kostra 36 boli označené pozostatky dvoch kostier. Blízko nich v hĺbke 105 cm sa našiel v zásype strieborný prsteň s kruhovým štítkom, zdobeným rytým ornamentom predstavujúcim dve postavy vtákov; $\varnothing$ 2 cm (tab. III: 20).

Náhrobný kameň C (d 135 cm) ležal v hĺbke 15 cm pod povrchom. Pod ním bola čierna zem pomiešaná s kameňmi. V hĺbke 60 cm boli zvyšky dojčata. V zásype sa našla železná skoba.

Pod kameňom v hĺbke 110 cm ležala kostra dospeljej osoby 37.

Vedľa kostry 37, oddelená úzkym pruhom zeme, v hĺbke 95 cm ležala druhá kostra dospeljej osoby 38; pravá ruka bola položená v lone. Nálezy: na pravej ruke bola miesto prsteňa bronzová záušnica s odlomenou slučkou; $\varnothing$ 1,9 cm (tab. III: 17). Lebka bola roztláčená, pri jej ľavom sluchu sa našiel bronzový trň dlhý 2,5 cm a pod lebku záušnica. Bronzová esovitá záušnica mala zdobenú slučku; $\varnothing$ 2,4 cm (tab. III: 18, 19).

Možno predpokladať, že obidve kostry (37 a 38) boli pôvodne pochované pod náhrobným kameňom a decko tam dali dodatočne.

Kostra 39 bola položená v hĺbke 100 cm.

Ďalej v sonde boli zvyšky niekoľkých kostier. Pri porušenej kostre 40 v hĺbke 75 cm sa našli kovania. Dve okrúhle kovania tepané z tenkého bronzového plechu mali plastický ornament tvaru hviezdy a tri otvory pre nity; $\varnothing$ 1,9 cm (tab. IV: 17, 18).

Neúplná kostra 41 ležala v hĺbke 60 cm. V zásype sondy sme našli plochý bronzový krúžok z pracky, železná ihla bola odlomená, $\varnothing$ 3,4 cm (tab. III: 21).

V sonde XII vykopali sme kostry 49 - 55. V zásype v hĺbke 40 cm sme našli mincu, uhorský Albertov denár (1437 - 1439; R é t h y, CNH II, č. 137. Tab. III: 28). V zásype bola aj strieborná esovitá záušnica o $\varnothing$ 1,7 cm, prsteň pletený z troch bronzových drôtikov o $\varnothing$ 2,2 cm a plochý železný krúžok z pracky, $\varnothing$ 3,6 cm

(tab. III: 6, 7, 11). Kostry v tejto sonde boli všetky porušené, ale podľa ich zvyškov dá sa usudzovať, že smerovali hlavou na západ a ležali v hĺbke 60 - 75 - 80 cm.

Z kostry 52 sa zachovala horná časť v hĺbke 75 cm, na pravej strane ležala esovitá záušnica z hrubšieho strieborného drôtu, mala $\varnothing$ 1,8 cm, na nej bol nalepený útržok látky (tab. III: 8).

Zvyšky kostry 53 ležali v prehĺbenine skaly, po stranách boli uložené rady kameňov a nad kostrou boli navrhované zlomky skaly.

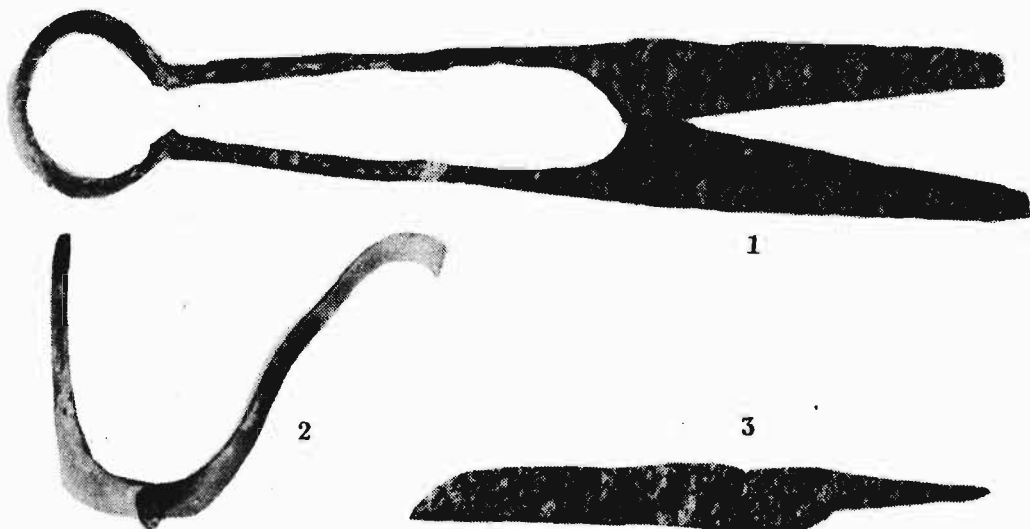
Ako kostru 54 označili sme rozhádzané kosti; medzi nimi v hĺbke 70 cm sa našla záušnica. Blízko nej pod kameňom ležala druhá taká istá záušnica s odloženou slučkou. Esovité záušnice boli vyhotovené z tordovaného drôtu z bieleho kovu a mali $\varnothing$ 3 cm a 2,4 cm (tab. III: 9, 10).

Pri spojení sondy II a XII sa nachádzal náhrobný kameň G. Použili sa tu dva menšie kamene, každý dlhý asi 80 cm, ktorými prikryli kostru 56. Kostra bola neporušená, dlhá 180 cm a ležala v hĺbke 70 cm. Z južnej strany hrobu bolo 20 cm hrubé obloženie z kameňov poukladaných v jednom rade.

V celej sonde X našli sme kostru 42; bola dlhá 175 cm, ležala v hĺbke 70 cm.

V sonde VII vykopali sme kostry 25 - 33.

Kostry 25, 27 - 32 ležali v hĺbke 75 cm. Kostra 25 bola dlhá 165 cm a neporušená. Detská kostra 26, dlhá 100 cm, ležala v hĺbke 65 cm na kostre dospeljej osoby 27, pod ktorou ležali križom zvyšky tretej kostry, tiež dospeljej osoby; pravdepodobne to bol rodinný hrob. Na hlave kostry 27 ležal veľký kameň. Na južnej strane hrob bol obložený väčšími kameňmi. Kostra 28 mala na severnej strane a pri nohách zvyšky dreva. Stopy dreva sa našli aj pri zachovanej kostre 32. Kostry boli zrejme prikryté doskou, ale nemali truhly. Pod kostrou 29 boli zvyšky druhej kostry. Z kostier 30 a 31 zostali iba lebky. Ako kostra 33 bola označená tiež lebka v hĺbke 40 cm, vedľa nej sa našli zlomky druhej lebky v hĺbke 30 cm. Skala tu vychádzala na povrch, preto sa ďalej nepochovávalo. Pri kostiach neboli nijaké predmety. V zásype sondy sa našla polovica hlineného praslena.

Obr. 5. Dražovce. Kovové predmety zo sondy XI.

V sonde XI sa vykopali kostry 43 - 48. Kostra 43 ležala v hĺbke 75 cm vo vrstve žltého piesku (dlážka príbytku). Kostry 44 a 47 boli pochované v ohništi v južnej časti sondy. Ďalšie kostry - 45, 46 a 48 - ležali tesne pri tejto jame, odkryli sme ich dolné končatiny. Hĺbka hrobových jám bola rozličná: 65 - 75 -

- 85 cm. Pod kostrami 45 a 46 boli zvyšky starších kostier. V zásype sondy sa našli štyri pazúrikové nástroje a bronzová ostroha. Ostroha podľa rozmerov bola určená pre dieťa, mala dĺžku iba 7 cm. Ramenné ostrohy na konci boli ohnuté, kužeľovitý bodec sčasti odlomený (obr. 5).

Vo výkope pri sonde II v hĺbke 75 cm ležala kostra 60 bez milodarov.

Zo stredovekej keramiky sa zachovalo veľmi málo. Pozornosť zasluhuje fragment hrnca zo sondy V. Spodok väčšej nádoby červenkastej farby bol zdobený vodorovnými žliabkami. Dobre vypálená nádoba pochádza z XII. - XIII. stor. (tab. II: 13). Z tohto obdobia sa našli aj menšie ojedinelé črepy (tab. II: 11). V nepatrnom počte sa vyskytovali aj zlomky mladšej keramiky, napr. črepy sivej, na kruhu točenej keramiky. Okrem fragmentov dna bol tu črep zdobený mriežkovaním a drobnými vpíchnymi (tab. II: 14, 15). Túto keramiku možno datovať do XVI. - XVII. stor.

K o s t o l s v ä t é h o M i c h a l a

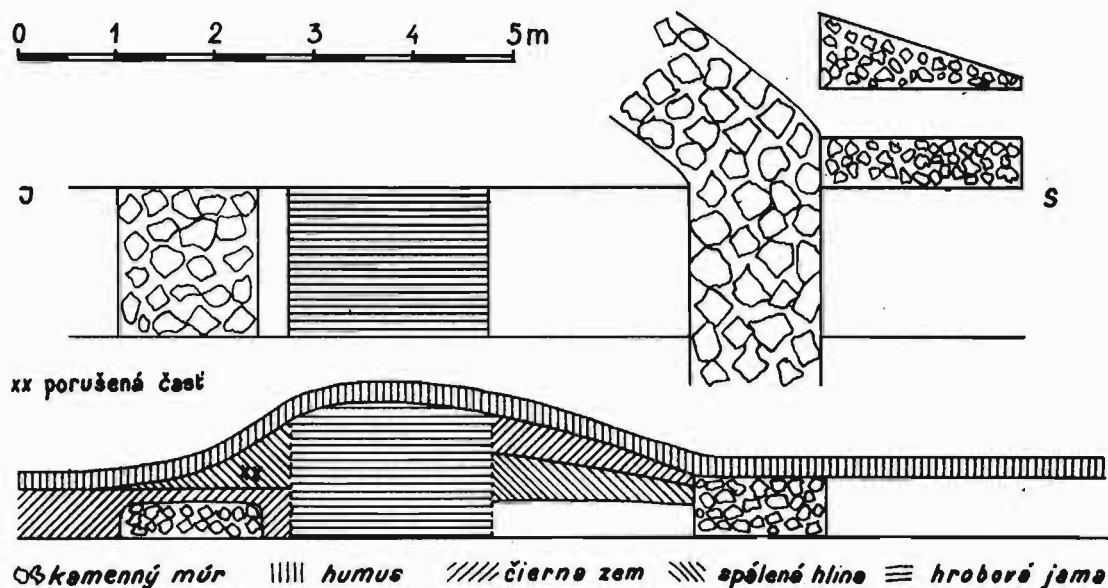
V sonde VI sme odkryli základy apsidy a lode kostola, aby sme zistili spôsob ich stavby. Základy apsidy, hlboké 60 cm, boli uložené na vrstve malty a stavané z nepravidelných kameňov na maltu. Bola to malta žltkastej farby, v ktorej mal piesok prevahu nad vápnom. Pre základy apsidy sa použili menšie kamene. Základy lode boli vybudované na hĺbku 75 cm z väčších kusov, tiež na malte. Celé základy boli položené na vrstve čiernej zeminy hrubej 10 - 15 cm, s ktorou pravdepodobne vyrovnali povrch (tab. I: 2).

O p e v n e n i e h r a d i s k a.

Prvý väčší val sme preskúmali na dvoch miestach. Sonda I, vykopaná vo východnom úseku valu, ukázala, že val sa porušil novšími hrobmi, preto tu nebolo možné rekonštruovať celý jeho profil. Vo východnom svahu valu v hĺbke 30 cm sa začínala vrstva popola; bola pomiešaná s uhlíkmi a prepálenými kameňmi a išla do hĺbky 80 cm na rastlú skalú. Za vrstvou popola bola vo vale 35 cm hrubá vrstva červenej spálenej hliny; začínala sa v hĺbke 30 cm. Uprostred valu bola vykopaná hrobová jama, kde v hĺbke 120 cm na úrovni ležala kostra; pri nej sa našlo zotreté drevo z truhly, železné klince, kusy kože a obuvi a železné podkovičky z čižiem. V zásype bola červená hlina pomiešaná s kameňmi a rozhádzanými ľudskými kostami. Bol to jeden z hrobov, ktoré zistil vo vale Š. J a n š á k.

Sonda VIII v severovýchodnej časti valu poskytla zachovalejší profil, hoci v strede tiež bola porušená hrobom. Podľa nálezov hrubej kože z obuvi, podkovičiek z čižiem a kovových gombíkov boli to hroby vojakov zo XVII. - XVIII. stor. Hroby sa kopali priečne na smer valu, ako ukázal na kresbe Š. J a n š á k.⁴ V sonde VIII sme zistili, že po stranách valu išli dva kamenné múry, poukladané z kameňa na sucho. Vrstva kameňa na severnej strane mala výšku 60 cm a šírku 130 cm. Kamenný múr na južnej strane bol vysoký 35 cm a široký 140 cm, vzdialenosť medzi nimi bola 430 cm. Za severným múrom na šírku 200 cm išli tieto vrstvy: pod humusom (20 cm) bola 40 cm hrubá vrstva čiernej zeme, pomiešaná s uhlíkmi, nižšie bola 50 cm hrubá vrstva spálenej hliny. Za týmito vrstvami nasledovala hrobová jama dlhá 200 cm a hlboká 110 cm. Pri južnom kamennom múre sme našli podobné vrstvy ako na severnom svahu: humus, tmavá vrstva s uhlíkmi, spálená hlina a pod ňou znova tmavá zem s uhlíkmi (obr. 6). Sledovali sme severný múr ďalej za sondou menším výkopom. Kamenná hradba tu bola vyššia o 15 cm a ohýbala sa v ob-

lúku smerom na sever. V ohybe múr bol spevnený oporou z ušliapaného kameňa a zeme, ktorá išla kolmo na múr v dĺžke 200 cm a šírke 50 cm. Opora mala trojuholníkový prierez (výška 75 - 35 - 10 cm): Ďalej sme našli pozostatky drevenej konštrukcie - ohnuté zotreté drevo, ktoré ležalo na kamennom múre a väčšie uhličky, asi z nejakého kola.

Obr. 6. Dražovce. Profil valu v sonde VIII.

Severnú časť valu sme prerezali ešte v sonde IX, nenašli sme tu však kamennú konštrukciu. Val bol nasypávaný zo žltej hliny pomiešanej s kameňmi s ľudskými kosťami. Žltá hlina išla na hĺbku 50 cm, pod ňou bola 40 cm hrubá vrstva čiernej zeme s väčšími uhličkami.

Na základe profilov valu možno urobiť rekonštrukciu opevnenia. Vo východnej časti valu hradba sa skladala z dvoch kamenných múrov, medzi ktorými bola drevená konštrukcia zasypaná hlinou. Zaujímavé je použitie klinovitej opory na spevnenie hradby v ohybe, kde najskôr mohlo prísť k zosutiu hradby. V severnej časti valu pravdepodobne bola len drevená palisáda, z ktorej zostala vrstva čiernej zeme s uhličkami. Táto časť opevnenia mala aj novšiu fázu, v ktorej na vrstvu čiernej zeme navršili val z hliny z areálu pohrebiska. Možno to súviselo s bitkou v XVIII. stor.

Sondy III a IV, vykopané vo vonkajších valoch, ukázali, že tieto valy boli navrhnuté iba zo zeminy z okolia a z drobného miestneho kameňa. Vo valoch neboli nijaké nálezy. V sonde medzi valmi sme našli len malé atypické črepy.

R o z b o r p a m i a t o k

Na pohrebisku sa začalo pochovávať v dobe začlenenia slovenského územia do uhorského štátu. Preskúmanie tejto časti pohrebiska bolo vlastným cieľom výskumu. Slovenské pamiatky boli zastúpené iba okrasami, aj to v obmedzenom počte typov; našli sa tu esovitité záušnice, prstene a náhrdelník zo sklenených perál. Z odevu sa zachovalo pár praciek.

Medzi esovitými záušnicami nachádzame malé kusy o $\varnothing$ 1,7 - 1,8 cm, vyhotovené z hrubšieho drôtu, ktoré zodpovedajú tzv. devínskemu typu a patria do XI. stor.⁵ (tab. III: 2, 8). Popri nich sa vyskytovali záušnice podobných rozmerov, vyrobené

z tenkého drôtu, ktoré sa používali spolu s inými tvarmi približne v X. - XIII. stor. (tab. III: 7). Ďalšie záušnice z tenkého drôtu boli trochu väčšie - o $\varnothing$ 2,4 cm (tab. III: 18). Poslednú skupinu tvorili esovité záušnice z tordovaného drôtu o $\varnothing$ 2,4 - 3 cm (tab. III: 9, 10, 14). Analógie k týmto tordovaným záušnicám nájdeme medzi pamiatkami z hrobov v Dolnom Jatove, ktoré J. E i s n e r datoval do XII. - XIII. stor.⁶ Aj na pohrebisku v Krásne sa našli záušnice pletené z drôtu, ktoré podľa O. K r u p i c u patrili do XII. - XIII. stor.⁷

Prstene boli celkom jednoduché - z otvoreného alebo uzavretého pásika (tab. III: 3, 4). Ako druhý typ treba spomenúť prsteň pletený z drôťikov, ktorý má analógiu tiež na cintoríne v Devíne, Dolnom Jatove a Bešeňove⁸ (tab. III: 11). Nezvykle ako prsteň bola použitá esovitá záušnica s odlomenou slučkou (tab. III: 17). Pre datovanie pohrebiska najdôležitejšiu skupinu tvorili prstene s ornamentovaným štítkom (tab. III: 20, 22). Štítky sa okrášľovali zvieracími alebo geometrickými motívmi, ktoré sa okrem prsteňov z pohrebiska v Dolnom Jatove, Martine a Liptovskom Mikuláši v najväčšom počte vyskytli na prsteňoch z cintorína v Krásne. Pohrebisko v Martine patrilo do XI. - XII. stor., prstene z Dolného Jatova J. E i s n e r datuje do XII. - XIII. stor. a prstene z Krásna O. K r u p i c a zaradil do XII. - XIII. stor.⁹ Teda tento typ prsteňov so zdobeným štítkom sa datuje do XII. - XIII. stor.

Jediný náhrdelník sa skladal z perál rozličného tvaru a farby. K jeho datovaniu prispela perla z ametystu, pretože perly z polodrahokamov sa používali hlavne v XII. stor.¹⁰ Tiež perly so zatavenou farebnou výzdobou poukazujú na mladšie obdobie, pretože perly z doby veľkomoravskej boli zväčša jednofarebné alebo mali plastickú výzdobu. Podobné perly s vlnkou boli doložené na cintoríne v Krásne z hrobov z XII. - XIII. stor.¹¹ Z praciek na opasok sa zachovali iba bronzové a železné krúžky. Pravdepodobne z tejto doby pochádza oválna železná pracka nájdená v zásype stredovekého hrobu¹² (tab. IV: 13).

Na základe pamiatok možno datovať neporušené hroby 1, 38 a 59 do XI. a XII. stor. Prstene so štítkom svedčia, že sa tu pochovávalo v XII. - XIII. stor. Ďalšie nálezy pochádzali z obdobia vyvinutého feudalizmu. Pri datovaní pohrebiska môžeme sa oprieť predovšetkým o nálezy mincí. Väčšina týchto mincí sa našla v zásype, a nie pri kostrách, ale aj tak ich nálezy datujú trvanie cintorína. Uhorský denár z XII. stor., uhorský denár Belu IV. z XIII. stor., rakúsky fenig z XIII. stor., uhorský Albertov denár z XV. stor. sú bezpečnými dokladmi o jestvovaní cintorína v XII. - XV. stor. (tab. III: 25-28). Kostra 11 bola datovaná rakúskym fenigom z XV. stor., okrem mince tam bol prostý prsteň. Inventár pri kostre 10 overili sme nálezom pruského groša Alberta Braniborského zo XVI. stor. Spolu s ním nájdený železný nožík ukazuje na dlhé prežívanie pohanských zvykov. Táto minca datuje aj bronzové kovanie ešte gotického rázu (tab. IV: 15, 16). Najmladšia minca - uhorský denár Mateja II. zo začiatku XVII. stor. - svedčí, že na pohrebisku sa pochovávalo ešte v prvej polovici XVII. stor. (kostra 22). Kostra ležala tesne pri apside kostola, preto ju možno považovať za jednu z najmladších.

Ďalšie pamiatky možno datovať na základe ich slohových príznakov a analógií z nálezov na pohrebiskách v Maďarsku. Kožený pás s bronzovými kovaniami datuje pracka s gotickým ornamentom do XIV. - XV. stor. (tab. IV: 4-6). Podobný spôsob výzdoby koženého pásu vybíjaním drobnými bronzovými klinčekmi má nález na pohrebisku v Mohács-Csele-Pataki v Maďarsku. Tento ozdobný pás datuje G. F e h é r do XV. stor.¹³ Okrúhle bronzové kovania s hviezdicovým motívom pravdepodobne tiež slúžili na ozdobu pásu (tab. IV: 17, 18). Bronzové kovania pásu sa vyskytujú

v Maďarsku v množstve variantov, ktoré sa odlišujú veľkosťou, tvarom a výzdobou. Podľa nálezov na maďarských pohrebiskách kovania z Dražoviec možno datovať do XIV. - XV. stor.¹⁴ Výskum na pohrebisku v Mohács-Csele-Pataki ukázal, že kožené pásy s bronzovými kovaniami nosili v XV. stor. rovnako dospelé osoby ako deti.¹⁵ Do XV. stor. patrili okrasy odevu vo forme kožených pásikov s drobnými bronzovými kovaniami, ktoré spínali rukávy ženských šiat. Ženská móda v tejto dobe sa rozlišovala podľa sociálneho postavenia majiteľky odevu. Koncom XV. stor. a na začiatku XVI. stor. meštianky a drobná šľachta nosili šaty, ktorých široké rukávy boli na niekoľkých miestach stiahnuté ozdobnými pásikmi. Poloha kožených pásikov pri kostre ukázala, že rukávy boli previazané v zápästí, pod lakťom a nad lakťom, čo zodpovedá vyobrazeniam ženských šiat na súdobých obrazoch.¹⁶ Výrazne gotický tvar mala bronzová pracka s lichobežníkovým rámcom, ktorej kovanie bolo zdobené tepaným ornamentom. M. B á r á n y o v á - O b e r s c h a l l o v á považuje tento motív za schematizované gotické písmeno I a upozorňuje, že taký ornament sa často vyskytuje na nálezočoch v Maďarsku (hroby v Makó-Mezőköpáncs, Kaszaper, Tiszaújfalú, Aranyegyháza). Pracky s podobným ornamentom z pohrebiska v Salgótarján M. B á r á n y o v á - O b e r s c h a l l o v á datuje na základe nálezov mincí do druhej polovice XV. stor. a prvej polovice XVI. stor.¹⁷ Zdobenú pracku z Dražoviec možno zhruba datovať do XV. stor. (tab. IV: 3).

Kostené okrasy - pracka a rozeta - mali viac renesančný charakter a boli dosť vzácnymi nálezmi na pohrebiskách. Kostená pracka sa zrejme používala na upevnenie koženého pása, ktorý mal šírku asi 2,5 cm (tab. IV: 1). Možno predpokladať, že kostená rozeta (tab. IV: 2) slúžila na výzdobu podobného pása. Nie je vylúčené, že obidve okrasy pochádzali z jedného rozrušeného hrobu a patrili k tomu istému pásu, hoci sa nenašli pospolu. Analógie pre kostené súčiastky pása poznáme z niekoľkých nálezísk v Maďarsku. Na pohrebisku v Orgondaszentmiklós sa zachovala súprava pása vyhotovená z kostí: pracka, nákončie a kovanie. Oválna pracka má podobný tvar a rozmery ako pracka z Dražoviec. Aj kovanie je podobného typu ako rozeta z Dražoviec, s tým rozdielom, že lístky rozety sú iba vyryté, a nie vyrezané, a preto si kovanie podržalo štvorcový obrys. Obidve okrasy sa upevňovali na páse pomocou piatich nitov, ani ich rozmery sa veľmi neodlišujú (š 2 a 2,9 cm). Podobné kostené súpravy pása sa zachovali na pohrebiskách v Kaszaper a Tiszaújfalú. Blízku analógiu poskytuje pracka z nálezu v Budapešti, má oválny tvar a podobnú veľkosť ako pracka z Dražoviec. V Historickom múzeu v Budapešti sú uložené dve kostené kovania z pása bez udania lokality. Jedno z nich je štvorcové ryté, druhé zodpovedá typu z Dražoviec.¹⁸ Železné a kostené pracky podobné ako maďarské nálezy spomína O. K r u p i c a z cintorína v Krásne.¹⁹

M. S á n d o r uvažuje, že pásy s kostenými súčiastkami mali Kumáni a datuje ich do XIV. - XV. stor. M. B á r á n y o v á - O b e r s c h a l l o v á datuje kostené okrasy pása do XV. stor. a prvej polovice XVI. stor.²⁰ Kostená rozeta z Dražoviec predstavuje naturalistickejšie vypracovaný výrobok ako schematické kovania z múzea v Budapešti, preto datujem kostené súčiastky pása z Dražoviec na začiatok XVI. stor.

Bronzová ihlica zo sondy VI nemala žiadne charakteristické znaky, ale bola datovaná mincou v hrobe do XVII. stor. (tab. IV: 20). Podobnú ihlicu uvádza A. B á l i n t z pohrebiska v Makó-Mezőköpáncs.²¹ Železná pracka štvorcového tvaru je taká bežná, že ju nemožno bližšie datovať.

P o h r e b n é z n a m e n a

Na pohrebisku pri kostole sa v značnom počte zachovali náhrobné kamene. Možno predpokladať, že všetky náhrobné kamene pochádzali z najstaršieho obdobia jestvovania pohrebiska - z XI. - XIII. stor., lenže väčšinu z nich použili dodatočne v XIV. - XV. stor. Skupina pri severozápadnom rohu kostola obsahovala 8 náhrobných kameňov. Vykopali sme dva u nich (L a M); pri kostrách nájdené okrasy z XII. stor. svedčia, že to boli pôvodné hroby. Pod kameňom M zistili sme etažovitité pochovávanie, nad kostrou dospeléj osoby boli pochované dve deti, pričom kamennú platňu položili na detské kostry a spodná kostra bola prikrytá len sčasti. Táto skupina náhrobných kameňov pravdepodobne nebola porušená vďaka svojmu umiesteniu za kostolom na severnej strane cintorína.

Najbližšie k tejto skupine boli náhrobné kamene D a C v sonde IX. Pod náhrobným kameňom C ležali vedľa seba dve kostry, jedna z nich bola datovaná záušnicou do XII. stor. Aj tu vidno náznak etažovitého pochovávania, pretože nad týmito kostrami dospelých ležala kostra dieťaťa. Podľa nálezov náhrobný kameň C patrila k pôvodnému pohrebisku. Pod náhrobným kameňom D boli uložené dve kostry nad sebou. Neboli tu okrasy, ale pri jednej kostre sa našli pozostatky dreva z truhly, čo nasvedčuje, že kostry boli mladšie ako spomenuté hroby z XII. stor.

Pri náhrobných kameňoch A a B nemáme doklady pre datovanie hrobov, a preto nemôžeme sa rozhodnúť či ležali v pôvodnej polohe. Pravdepodobne boli to mladšie hroby, pretože dieťa pod kameňom A malo ruky položené v lone. Zlomok pracky pri kameni B svedčil o narušení pôvodného hrobu. Kostra pod náhrobným kameňom G nemala pamiatky, ale kamenné obloženie kostry ukazuje na spôsob pochovávania v XIV. - XV. stor.; aj tento kameň bol použitý sekundárne. Náhrobný kameň K v sonde V nebol in situ, ale ležal vo vrstve kameňa a súvisel s hrobmi z XV. - XVI. stor. Pravdepodobne z pôvodného hrobu pochádzal prsteň so štítkom zo začiatku XIII. stor., nájdený v zásype. Náhrobný kameň H bol použitý tiež dodatočne pre pohreb osoby v XV. stor. Akiste z pôvodného hrobu zostala v zásype oválna pracka a mince z XIII. stor.

V okolí sme našli dohromady 15 náhrobných kameňov. Kamene neboli nijako zvlášť opracované, zväčša mali nepravidelný podlhovastý tvar. Na prikrytie hrobov sa používali kamene rozličnej veľkosti, od menších zlomkov skaly 105 x 50 cm do väčších kamenných platní o veľkosti 180 x 90 cm; ich hrúbka kolísala od 15 do 40 cm. Preskúmané hroby ukázali, že náhrobné kamene boli charakteristické pre pohrebisko z XI. - XIII. stor., hoci sa používali sekundárne aj v mladšom období.

Na Slovensku poznáme náhrobné kamene z niekoľkých cintorínov z XI. - XIII. stor. Predovšetkým bol tu rozsiahly radový cintorín z XI. - XIII. stor. na Devíne. J. E i s n e r odhaduje počet tam pochovaných osôb najmenej na 500. Niektoré hroby boli prikryté kamennými platňami z pieskovca alebo kremenca. Dovedna sa zachovalo 13 náhrobných kameňov vyznačených na pláne.²² Nie je vylúčené, že niektoré kamene sa mohli použiť v neskoršej dobe ako stavebný materiál pre blízke budovy hradu.

Náhrobné kamene sa vykopali aj na radovom pohrebisku pri kostole z XI. - XIII. stor. v Martine. V. B u d i n s k ý - K r i č k a spomína, že niektoré hroby boli prikryté neopracovanými kamennými platňami, neuvádza však ich počet. Na pláne pohrebiska vidno asi 10 náhrobných kameňov.²³

Doteraz najväčšie množstvo náhrobných kameňov sa zistilo na radovom pohrebisku v Krásne. Dovedna sa tu našlo 107 náhrobných kameňov, z ktorých sa preskúmalo 51. Podľa náhľadu O. K r u p i c u niektoré kamenné platne boli opracované.

Na niekoľkých kameňoch bol vysekaný ornament: rovnoramenný kríž (4 kusy) a svas-tika. Náhrobné kamene boli urobené z rozličného materiálu a tvorili na cintoríne skupiny. O. K r u p i c a datuje túto časť pohrebiska do XII. - XIII. stor.²⁴

Náhrobné kamene sú aj pri kostole v Sádke (osada obce Klátová Nová Ves, okr. Topoľčany), ale tam sa dosiaľ neuskutočnil výskum, preto nevieme, či tieto náhrobky patrili k radovému cintorínu. Zvyk používania veľkých náhrobných kameňov na prikrytie hrobov bol najrozšírenejší v údolí Nitry (Dražovce, Krásno, Sádok). Tento pohrebný zvyk súvisel zrejme s prítomnosťou vhodného materiálu v blízkych horských masívoch.

V období XIV. - XVI. stor. sa na pohrebisku pri kostole sv. Michala používali rozličné spôsoby pochovávaní, aby sa nahradila vrstva zeme na plošine, nedostatočná pre hrobové jamy. Vysekávali sa v skalnatom podloží úzke hrobky (kostra 20) alebo sa využívali pre tento účel prírodné prehĺbeniny v skale (kostra 11). Nezvyklým bolo pochovávanie mŕtvych pod navrhnutou vrstvou kameňa, hrubou 50 - 60 cm (sonda V). S týmito zvykmi pravdepodobne súviselo aj obloženie kostry po bokoch kameňmi; niekedy sa toto obloženie robilo len z jednej, zväčša južnej strany nebožtíka (kostry 23, 26, 27, 34, 56).

Hroby vytesané v skalnatom podloží do hĺbky 70 - 160 cm a kostry obložené veľkými kameňmi uvádza O. K r u p i c a na cintoríne v Krásne; zaraďuje ich ešte k radovému pohrebisku z XII. - XIV. stor.²⁵

Z a v e r e č n é ú v a h y

Výskum v Dražovciach pri kostole sv. Michala mal výhradne zisťovací charakter, preto pohrebisko nebolo preskúmané celé. Výsledky výskumu priniesli však určité poznatky, ktoré možno zhrnúť do niekoľkých bodov.

1. Na základe vykopaných hrobov a ojedinele nájdených pamiatok, predovšetkým mincí, možno určiť v ktorej dobe sa na cintoríne pochovávalo. Hoci časť pamiatok sa nenašla in situ pri kostrách, ale pochádzala z rozrušených hrobov, nálezy sú nesporným svedectvom o dobe používania pohrebiska a prispievajú k jeho celkovému datovaniu. Nájdené predmety svedčia o stálom používaní cintorína od XI. stor. do prvej polovice XVII. stor., to znamená temer cez celú feudálnu dobu. Doba trvania pohrebiska súčasne slúži ako podklad pre datovanie osídlenia v Dražovciach, ktoré súviselo s kostolom sv. Michala. Prvá písomná zpráva o Dražovciach je zo začiatku XII. stor. (z r. 1113), z čoho možno usudzovať, že tu bolo osídlenie už okolo r. 1100.

Na cintoríne pri kostole sa pochovávalo zhruba 500 rokov na pomerne malej ploche, preto sa staršie hroby stále zrušovali a zem okolo kostola bola celá prekopaná. Na cintoríne nezostali ucelené skupiny z jednotlivých období. Najstaršie hroby z XI. - XII. stor. sme zistili pod náhrobnými kameňmi pri severozápadnom rohu kostola, niektoré zo starších hrobov sa zachovali na sever od kostola, hrob 1 ležal vo východnej časti na okraji cintorína. Najmladšie hroby zo XVII. stor. boli umiestené tesne pri apside kostola.

2. Súčiastky odevu nájdené na cintoríne dopĺňujú naše skromné poznatky o odievaní vidieckeho obyvateľstva, najmä v XIV. - XV. stor. K odevu patrili kožené pásy s bronzovými a kostenými okrasami. Široké rukavy ženských šiat sa stahovali úzkymi koženými pásikmi s bronzovými ozdobami. Súčiastky bohatého odevu (pásy, prstene) ukazujú, že časť pochovaných osôb patrila k feudálnemu panstvu.

3. Výskum cintorína pri kostole prispel aj k poznaniu pohrebného rítu v XIV. - XV. stor. Nachádzame tu zvláštny spôsob pochovávaní mŕtvych, podmienený

prírodnými podmienkami. Vrstva zeme na niektorých miestach bola veľmi plytká, preto sa v skalnatom podloží vysekávali úzke hrobky alebo nad mŕtvymi sa navršovala vrstva kameňa hrubá asi 50 cm. Napokon pohrebisko v Dražovciach poskytlo nesporný doklad, že zvyk dávať mince do hrobu sa tu udržal cez celý stredovek a trval ešte v prvej polovici XVII. stor. Tak isto zvyk dávať nože do hrobu bol overený pre XVI. stor. mincou.

4. Konštrukcia opevnenia pri kostole sv. Michala nadväzuje na hradby z doby veľkomoravskej. Opevnenie pravdepodobne pochádza z doby blízkej stavbe kostola, t.j. z XII. stor.

5. Pri výskume sme neobjavili pozostatky panského dvorca, ktoré predpokladal V. M e n c l. Časť príbytkov v sonde XI boli také jednoduché, že ich nemožno pokladať za obydlie feudála. Nenašli sme ani väčšie množstvo stredovekej keramiky; jej črepy by sa istotne zachovali vo vrstve zeme na plošine. Teda zatiaľ nemáme dokladov o jestvovaní panského obydľia v blízkosti kostola. Pôvodne sme považovali vrstvy kameňa v sonde V za pozostatky zničeného obydľia, ale kamene neboli opracované, nebola tam malta a nenašli sme obrysy príbytkov.

Archeologický materiál z výskumu potvrdil historickú zprávu o jestvovaní Dražoviec na začiatku XII. stor., dokázal dobu trvania pohrebiska pri kostole a dosvedčil, že tento cintorín súvisel s vyššie postavenou spoločenskou vrstvou. Možno povedať, že zisťovací výskum splnil svoje poslanie a dal podklad k ďalšiemu poznaniu histórie obce Dražovce.

POZNÁMKY A LITERATÚRA

- 1 J a n š á k Š., Slovenské hradiská z doby halštatskej, SMSS XXIII, 1929, 6 - 8, tab. III.
- 2 M e n c l V., Stredoveká architektúra na Slovensku, Praha-Prešov 1937, 123 - - 126, obr. 12.
- 3 Č h a l o u p e c k ý V., Staré Slovensko, Bratislava 1923.
- 4 J a n š á k Š., l. c., tab. III.
- 5 E i s n e r J., Výzkum na Děvině v letech 1933 - 1937, Historica Slovaca I/II, 1940/41, 116, 117, tab. VI: 6, 10, 11.
- 6 E i s n e r J., Naše řadové hřbitovy hradištní, Sborník na počest Jozefa Škultétyho, Turč. Sv. Martin 1933, separát 7, tab. II: 1.
- 7 K r u p i c a O., Pohrebište z XII. - XIV. stor. v Krásne na Slovensku, AR V, 1953, 195, obr. 105.
- 8 E i s n e r J., Výzkum na Děvině, 116, tab. VI. E i s n e r J., Naše řadové hřbitovy, 7, tab. II: 4. K r a s k o v s k á Ľ., Archeologický výskum v Bešeňove (okres Šurany) r. 1949, SMSS XLIII-XLV, 1949-1951, 85, obr. 6: 21.
- 9 E i s n e r J., Naše řadové hřbitovy, 7, 8, obr. 1. B u d i n s k ý - K r i š k a V., Prvé staroslovenské radové pohrebištia v Turci a v Liptove, Turč. Sv. Martin 1944, 12, 26, 37, 44, tab. XIII, XXI. K r u p i c a O., Výskum v Krásne na Slovensku v r. 1953, AR VI, 1954, 368, obr. 160.
- 10 K r a s k o v s k á Ľ., l. c., 85, 86, obr. 5.
- 11 K r u p i c a O., Pohrebište z XII. - XIV. stor. v Krásne, 196, obr. 102.
- 12 E i s n e r J., Výzkum na Děvině, tab. VI: 15.
- 13 F e h é r G. jr., Az 1949 évi Mohács-Csele-Pataki mentőásatás, Archaeologiai Értesítő 82, 1955, 219, 226, tab. XLVI: 12.

- 14 B á r á n y - O b e r s c h a l l M., Die Mittelalterlichen Grabfunde von Salgótarján. Orgordaszentmiklós und Pákony, Budapest 1942, 11 - 14, 16, 19, tab. I - III, VII, VIII, X. B á l i n t A l., A Makó-mezőkopáncsi középkori temető sírleletei, Dolgozatok XII, 1936, 222 n. B á l i n t A l., A mezőkovácsházi középkori település emlékei, Dolgozatok XV, 1939, 146, tab. XXIX: 8.
- 15 F e h é r G., 1. c., 212.
- 16 T h i e l E., Geschichte des Kostüms, Berlin 1960, 123, 155.
- 17 B á r á n y - O b e r s c h a l l M., 1. c., 11, 14, tab. IV. B á l i n t A l., A Makó-mezőkopáncsi középkori temető, tab. LXXIII: 1, 6.
- 18 B á r á n y - O b e r s c h a l l M., 1. c., 18, tab. IX, X. B á l i n t A l., A Mezőkovácsházi középkori település emlékei, tab. XXIX: 16.
- 19 K r u p i c a O., Pohřebiště z XII. - XIV. stor., 196.
- 20 G. S á n d o r M., Középkori csontos ővek a Magyar Nemzeti Múzeumból, Folia Archaeologica XI, 115 - 122, tab. XI: 5. 9. B á r á n y - O b e r s c h a l l M., 1. c., 19.
- 21 B á l i n t A l., A Makó-mezőkopáncsi középkori temető sírleletei, tab. LXXIV: 9.
- 22 E i s n e r J., Výzkum na Děvině, 115, 117, plán č. 1.
- 23 B u d i n s k ý - K r i ť k a V., 1. c., 32, plán č. 2.
- 24 K r u p i c a O., Pohřebiště z XII. - XIV. stor., 194. K r u p i c a O., Výzkum v Krásne, 361.
- 25 K r u p i c a O., Pohřebiště z XII. - XIV. stor., 194.

DIE FORSCHUNGSGRABUNG AM BURGWALL IN DRAŽOVCE

LUDMILA KRASKOVSKÁ

Über die Gemeinde Dražovce, Bezirk Nitra, erhebt sich ein Hügel, auf dem eine kleine Kirche steht. Der Hügel ist von einem Wall umgeben und an der Ostseite noch von zwei weiteren kleineren Wällen befestigt. Der Burgwall wurde von Š. J a n á k¹ beschrieben. Die dem heiligen Michael geweihte Kirche wurde von J. M e n c l² analysiert und in die erste Hälfte des XII. Jh. datiert. Im Auftrag des Staatlichen archäologischen Instituts in Martin durchführte das Slowakische Museum in den Jahren 1947-1948 am Burgwall eine archäologische Forschungsgrabung. Im Raum um die Kirche herum erstreckte sich ein Gräberfeld, wo auch Grabsteine erhalten blieben. Es wurden Schnitte ausgegraben, und zwar am Gräberfeld bei der Apside der Kirche und auf den Wällen. Auch einige Grabsteine wurden ans Tageslicht gefordert.

Im Burgwallraum erfasste man eine Besiedlung aus der jüngeren Steinzeit (eine Schüssel, Scherben, Feuersteingeräte) und aus der Zeit der Kultur mit kanellierter Keramik (ein kleiner Krug, Scherben, Spinnwirtel). Auch Wohnplätze-Überreste wurden freigelegt: zwei Herdstellen, gestampfter Fussboden; ein Teil dieser Wohnstätte dürfte der Kultur mit kanellierter Keramik angehören. Bei der Forschungsgrabung stand das Gräberfeld bei der Kirche im Mittelpunkt des Interesses. Die Gesamtzahl der ausgegrabenen Skelette beträgt 60 Stück, einige wurden nur teilweise abgedeckt, andere waren schon durch jüngere Gräber beschädigt.

Der älteste Teil des Gräberfeldes gehörte in das XI. - XII. Jahrhundert und es wurde mit S-förmigen Bronze- und Silberschläfenringen, mit einem geflochtenen Fingerring und schliesslich mit einem Halsring, der mit einer Amethystperle versehen war, datiert. Die Fingerringe mit ornamentierten Schildchen sind ein Beweis für die Bestattungen im XII. und XIII. Jahrhundert. Die Zeitdauer des Gräberfeldes wird auch durch Münzenfunde bewiesen, wobei die ungarischen und österreichischen Münzen aus dem XII., XIII., XV. und XVI. Jahrhundert überwiegen. Die jüngste Münze stammte aus der ersten Hälfte des XVII. Jahrhunderts. Die weiteren Denkmäler wurden durch Stilart und Analogieerscheinungen aus den ungarischen Gräberfeldern datiert. In das XIV. - XV. Jahrhundert reiht sich der verzierte Ledergürtel mit einer Bronzeschnalle und ein runder Blechbeschlag, wahrscheinlich auch ein Bestandteil des Gürtels. Dem XV. Jahrhundert entstammen die kleinen Gürtelschnallen mit Bronzebeschlag, die die Ärmel der Frauenkleidung zusammenknüpften. Eine verzierte Bronzeschnalle hatte gotische Form. Die Beinschnalle und die Rosette eines Gürtels dürfte man der Analogie nach zu Beginn des XVI. Jahrhunderts datieren. Eine einfache Bronzenadel gehörte in das XVII. Jahrhundert.

Am Gräberfeld bleiben 15 Grabsteine erhalten. Es ist zu vermuten, dass diese Grabsteine der ältesten Zeit des Gräberfeldes, d. h. dem XI. - XIII. Jh. angehören, sie wurden jedoch in der Mehrzahl nachträglich im XIV. - XV. Jahrhundert wieder verwendet. Die Gruppe von 8 Grabsteinen, die hinter der Kirche gefunden wurde, ist ein Bestandteil des ältesten Gräberfeldes und wurde durch Gräber jüngerer Zeiten nicht zerstört. Da das Gräberfeld nur von einer dünnen Bodenschicht bedeckt war, mussten die Gräber in den Felsen gehaut werden, oder es wurden Steinhäufen oberhalb des Bestatteten aufgeschichtet.

Die Konstruktion der Burgwallbefestigung wurde in zwei Schnitten im grossen Wall erfasst. Das Mauerwerk bestand aus zwei Steinmauern, die voneinander 450 cm entfernt waren; dieser Zwischenraum wurde mit einer von Lehm bedeckten Holzkonstruktion ausgefüllt. Das Mauerwerk wurde in der Biegung mit einer keilförmigen Stütze verstärkt. Anscheinend stammte der Burgwall aus dem Zeitabschnitt, als die Kirche erbaut wurde, nämlich aus dem XII. Jahrhundert.

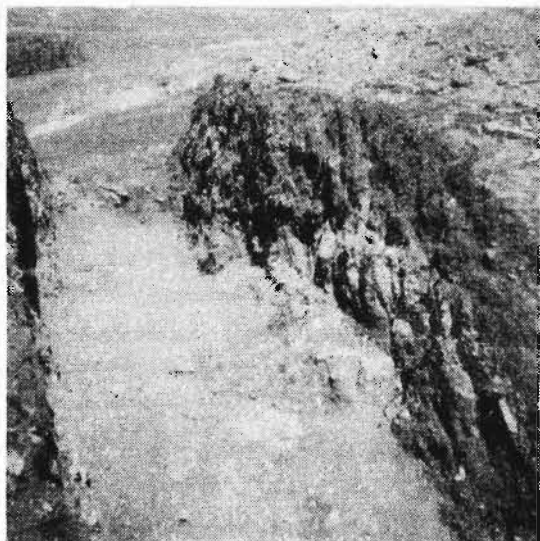
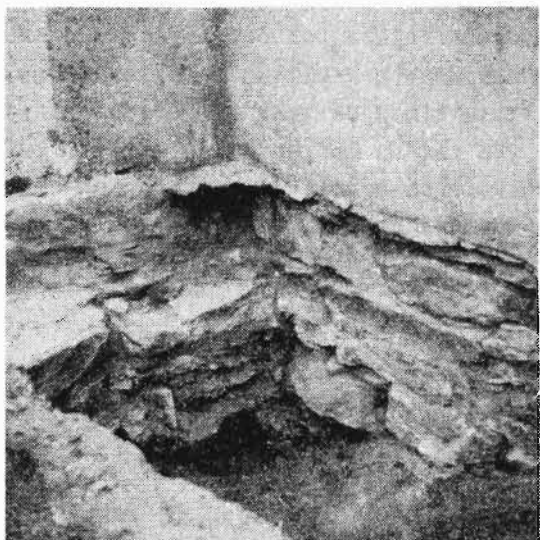
Die angetroffenen Denkmäler erbringen den Nachweis, dass dieses Gräberfeld seit dem XI. bis in die Hälfte des XVII. Jahrhunderts benützt wurde. Die Zeitdauer des Gräberfeldes hängt mit der Besiedlung von Dražovce zusammen. Den ersten schriftlichen Hinweis auf Dražovce enthält die Urkunde der Zoborer Abtei aus dem Jahre 1113, d. h., dass hier schon um das Jahr 1100 eine Besiedlung vorhanden war. Die erhalten gebliebene Kleidungsbestandteile ergänzen unsere Kenntnisse über die Kleidung des XIV. und XV. Jahrhunderts. Sowohl die Fingerringe als auch die Gürtelfunde, die offensichtlich mit der Kleidung der Reichen im Zusammenhang stehen, beweisen, dass die Beerdigten der feudalen Herrschaft angehörten. Die besondere Bestattungsart - das Grab unter einem Steinhäufen oder in den Felsen gehaut - hängt von den Naturbedingungen ab. Dem Gebrauch eine Münze in das Grab beizulegen, begegnet man hier bis zur ersten Hälfte des XVII. Jahrhunderts, die Beigabe vom Messer wurde für das XVI. Jahrhundert bewiesen.

Die Überreste eines Herrenhofes, den V. M e n c l vorausgesetzt hatte, wurden bei der Forschungsgrabung nicht erfasst. Die im Schnitt XI belegte Wohnungsbestandteile sind dermassen einfach, dass man sie kaum als feudale Wohnstätte betrachten kann. Eine grössere Menge von mittelalterlicher Keramik wurde nicht gefunden, obwohl Gefässscherben in der Kulturschicht des Burgwallareals erhalten geblieben wären.

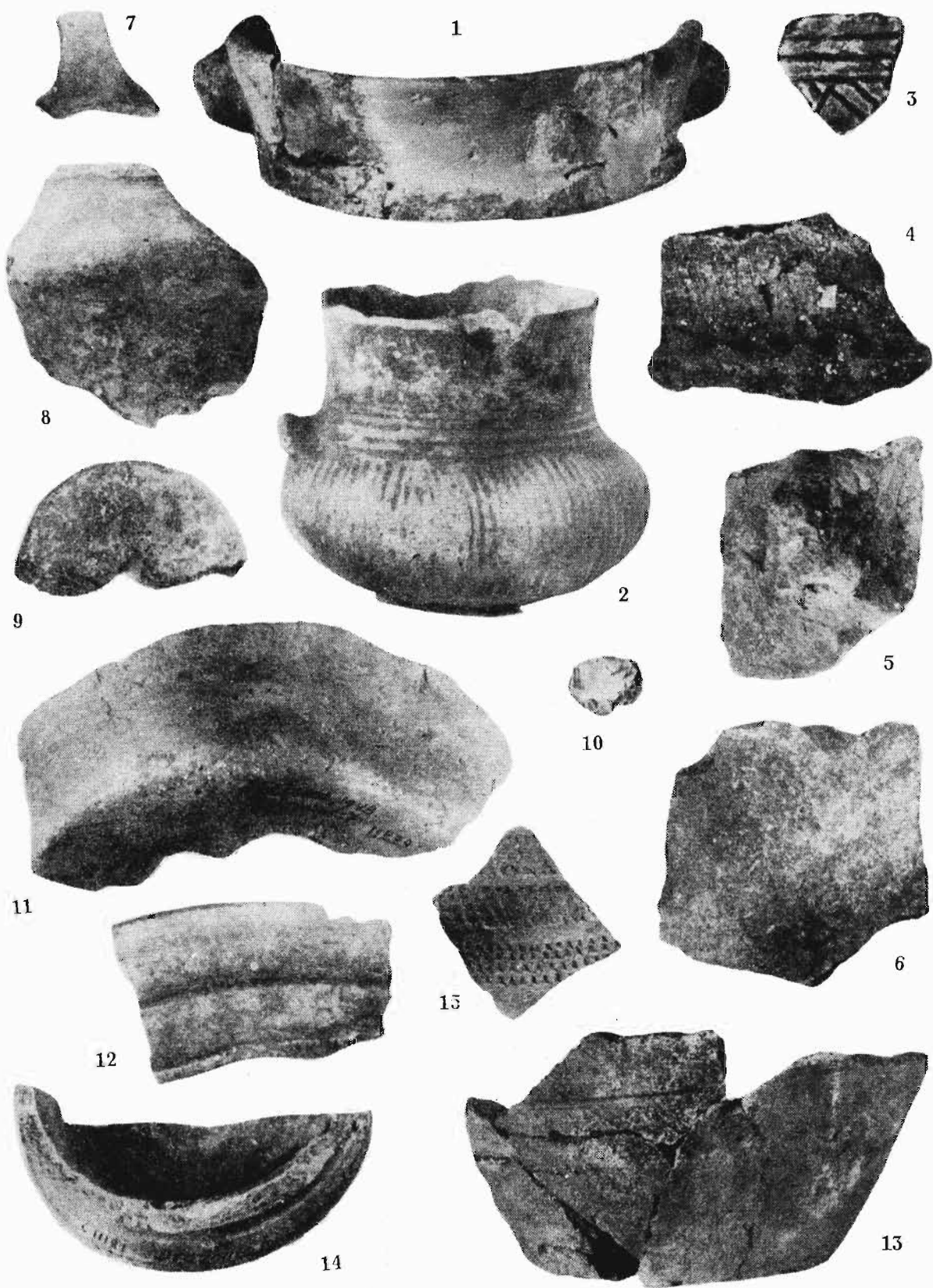
Die Forschungsgrabung bestätigte den historischen Bericht über das Vorhandensein der Ansiedlung Dražovce zu Beginn des XII. Jh., bewies weiter die Zeitdauer des Gräberfeldes bei der Kirche und erbrachte den Beweis, dass dieses Gräberfeld mit der höhergestellten Gesellschaftsschicht zusammenhing. Diese Forschungsgrabung leistete einen Beitrag zur Geschichte der Gemeinde Dražovce.

Es ist zu hoffen, dass mit der Zeit bei der Materialbearbeitung der einzelnen Archive auch schriftliche Nachrichten entdeckt werden und so die Frage der ältesten Besiedlung von Dražovce noch ergänzt und erleuchtet wird.

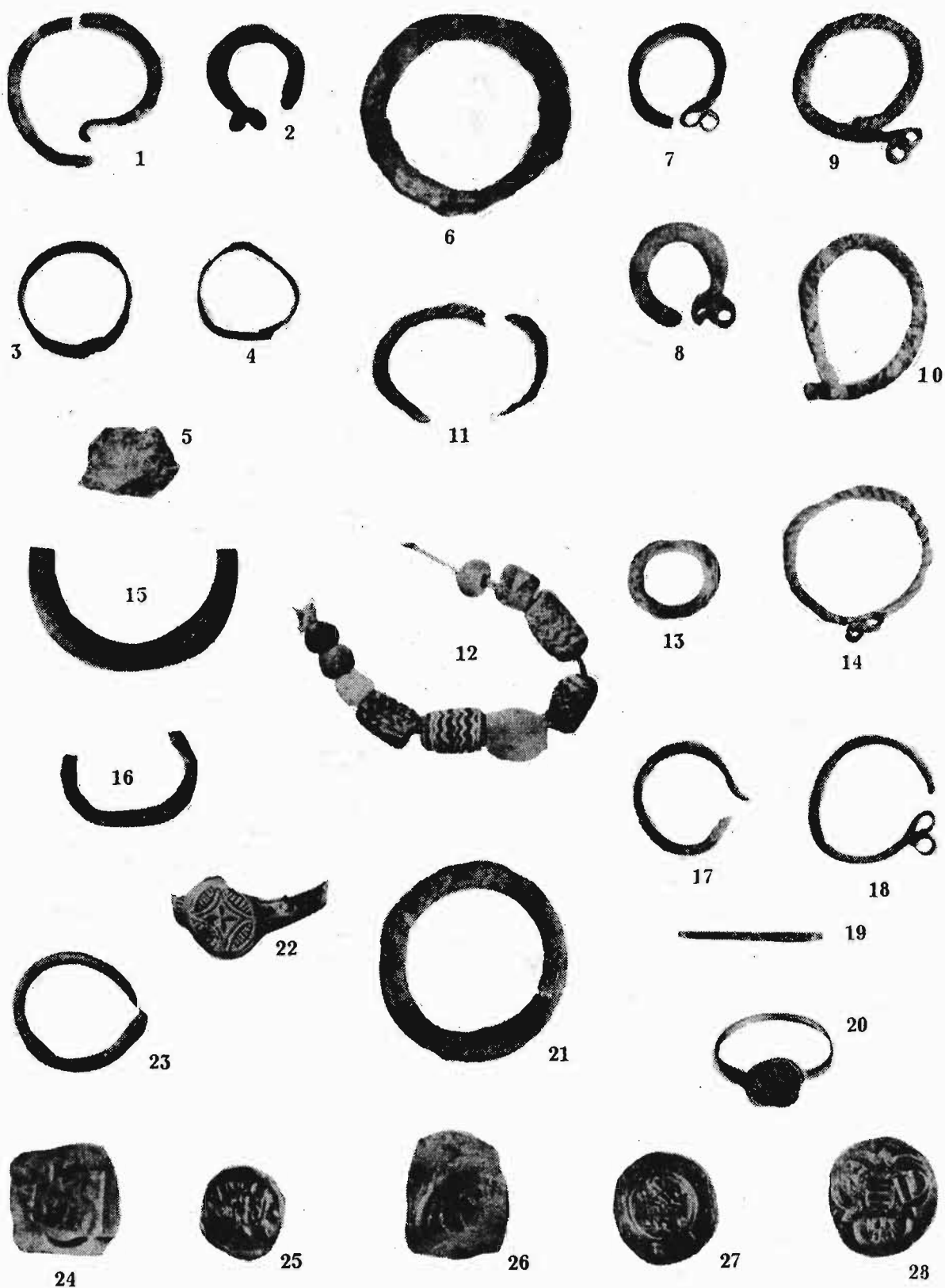
Übersetzt von Z. Lányiová

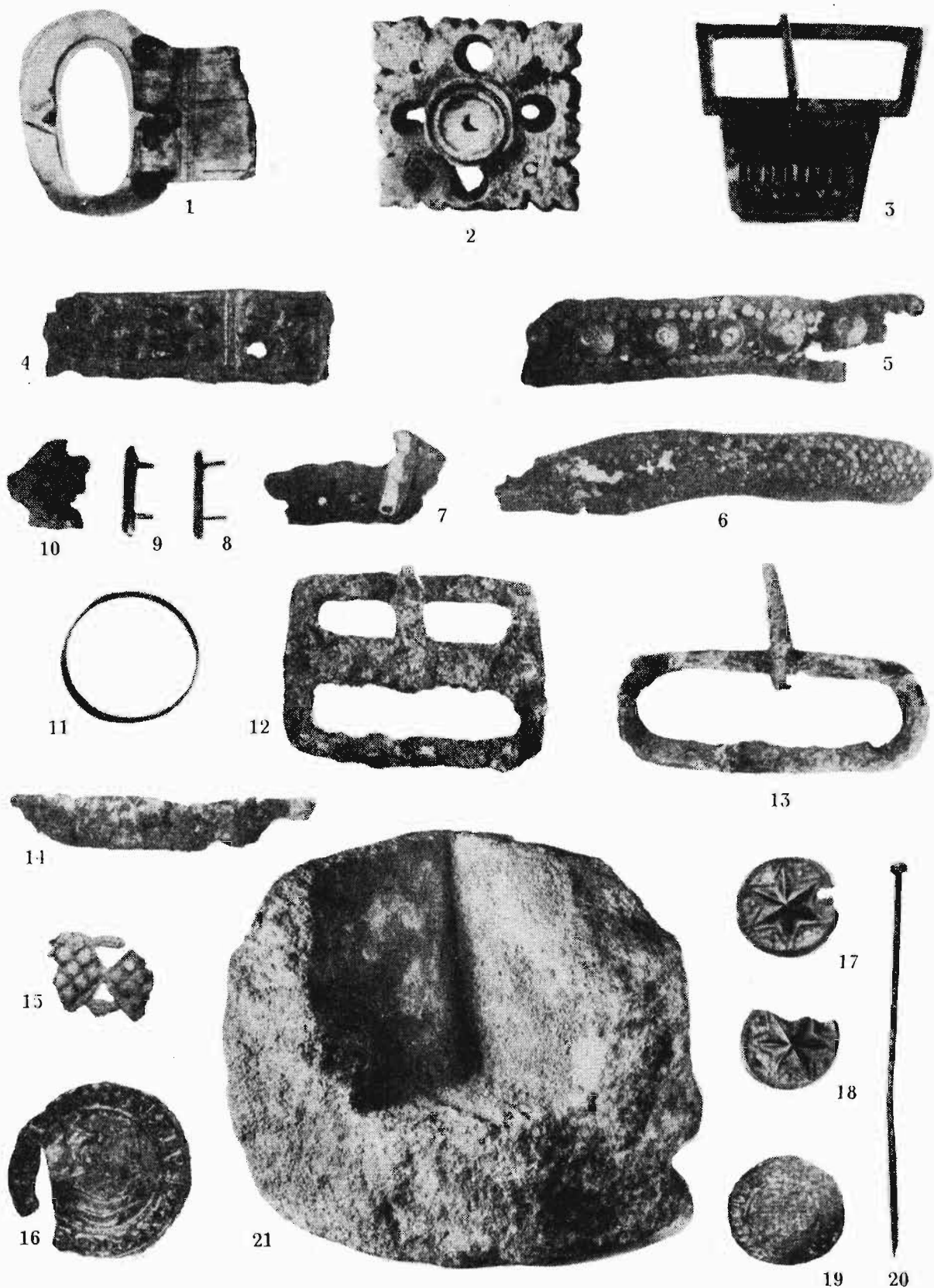
Tab. I. Dražovce. 1 - kostol sv. Michala; 2 - kostol sv. Michala, základy lodi a apsidy; 3 - sonda V, prvá vrstva kameňa; 4 - kostra 20; 5 - skupina náhrobných kameňov; 6 - veľký val, sonda VIII.

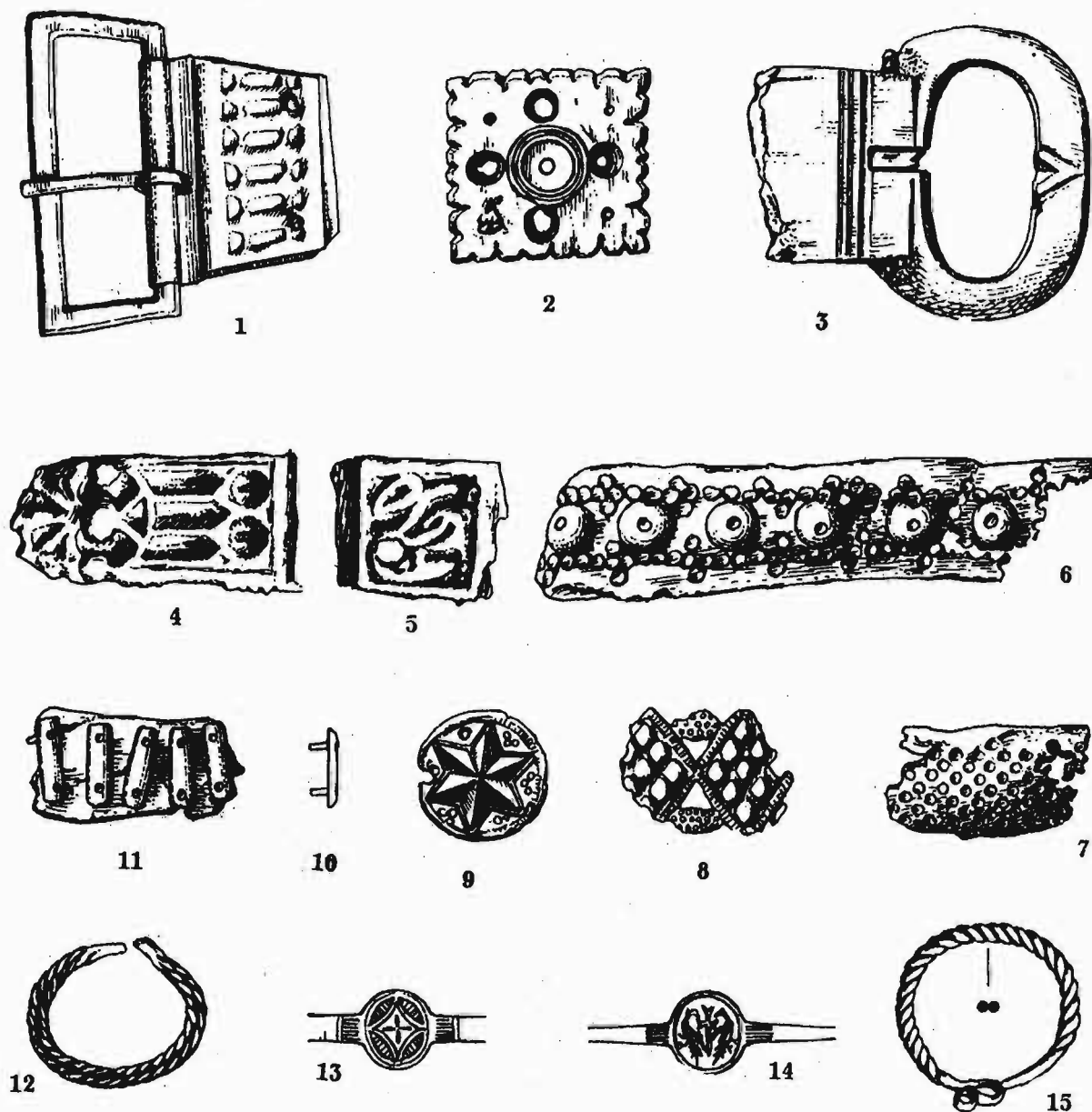
Tab. II. Dražovce. 1, 3, 12, 13, 14, 15 - sonda V; 2, 8, 9, 10 - sonda XI; 4, 6 - sonda II; 5, 7, 11 - sonda VII.

Tab. III. Dražovce. 1-5 - kostra 1; 6, 7, 11, 28 - sonda XII; 8 - kostra 52; 9, 10 - kostra 54; 12, 13 - kostra 59; 14 - kostra 58; 15 - sonda II; 16 - kostra 57; 17-19 - kostra 38; 20, 21 - sonda IX; 22 - kostra 9; 23, 24 - kostra 11; 25, 27 - sonda V; 26 - kostra 21.

Tab. IV. Dražovce. 1-3, 21 - sonda V; 4-6 - kostra 8; 7-13 - kostra 21; 14-16 - kostra 10; 17, 18 - sonda IX; 19, 20 - kostra 22.

Tab. V. Dražovce. 1-3 - sonda V; 4-7 - kostra 8; 8 - kostra 10; 9 - sonda IX; 10, 11 - kostra 21; 12 - sonda XII; 13 - kostra 9; 14 - sonda IX; 15 - kostra 58.

LIDSKÉ ŽÁROVÉ POZŮSTATKY Z PILIŇSKÉHO POHŘEBIŠTĚ BARCA II

HANA PALEČKOVÁ

V letech 1951 - 1954 uskutečnila východoslovenská expedice Archeologických ústavů v Praze a Nitře v Barci u Košic výzkum zajímavého žárového pohřebiště, které náleží kultuře piliňské. Během výzkumu bylo na tomto pohřebišti odkryto celkem 72 hrobů. Lidské žárové pozůstatky získané z 31 hrobů byly předány antropologickému oddělení Archeologického ústavu ČSAV k dalšímu zpracování.

Nálezovými okolnostmi jakož i popisem hrobů a nalezeného inventáře se nebudeme zabývat, protože je podrobně uvádí E. J í l k o v á ve svém článku Piliňské pohřebiště Barca II a jeho časové a kulturní horizonty.¹ Pro nás má určitou důležitost jen to, že na pohřebišti byly nalezeny dva různé typy hrobů: hroby popelnicové a jámové. Druhý typ hrobů byl však zjištěn jen v šesti případech; žárové pozůstatky byly většinou uloženy v popelnicích a zřídka vedle popelnice, což je způsobeno druhotným uložením při orbě. Ve většině případů byl v hrobě popelnicovém nebo jámovém uložen jen jeden jedinec, pouze v 7 případech byly zjištěny dvoj Pohřby, a to jen v hrobech popelnicových.

V 31 hrobech byly tedy zjištěny celkem pozůstatky 42 jedinců, které byly zpracovány u nás běžnou metodou anatomicko-morfologického rozboru a hodnocení, publikovanou v roce 1958 (C h o c h o l 1958).²

Při třídění materiálu byly nalezeny mezi lidskými žárovými pozůstatky i spálené zvířecí kosti, které druhově určila E. Z i k m u n d o v á, dále uhlíky, bronzové kroužky, jantarové a hliněné korálky. Předměty příslušející archeologickému inventáři byly odevzdány vedoucí výzkumu.

V následující části zkráceně uvádím výsledky antropologického rozboru žárových pozůstatků jednotlivých hrobů.

Rozbor lidských pozůstatků je členěn na tři části:

1. popis materiálu, který byl při zpracování k dispozici, kde se uvádí váha, zachovalost a stupeň spálení pozůstatků kostry a dále ještě různé druhy příměsí;
2. morfologické vlastnosti a hodnocení jednotlivých zlomků anatomických částí a zároveň, pokud to materiál dovoluje, popis jednotlivých fyzických vlastností zkoumaného individua;
3. pravděpodobné určení pohlaví a věku a případně i přehled význačných tělesných vlastností jedince a zjištěných abnormit nebo zajímavostí.

Rozbory jednotlivých hrobů jsou zde uváděny jen ve velmi zkrácené formě; podrobný popis žárového materiálu je zanesen v protokolech, které jsou uloženy v antropologickém oddělení ústavu. V další části tohoto článku následuje souhrnné zhodnocení jednotlivých výsledků morfologického rozboru zkoumané populace, a konečně v závěru jsou syntetizovány nejdůležitější poznatky o zkoumané skupině lidí piliňské kultury, pokud nám je rozbor žárových pozůstatků umožňuje zjistit nebo rekonstruovat.

Mladolužické žárové nálezy ze Slovenska nebyly dosud antropologicky zkoumány, proto se omezují na vlastní výsledky a nepokouším se srovnávat je násilně s jinými, které jsou k dispozici (např. žárové lužické nebo slezsko-platěnické materiály z Čech); materiál z piliňského pohřebiště v Barci nedovoluje výsledky rozboru zevšeobecňovat, a proto takovéto zpracování, které by mohlo vést k velmi závažným závěrům, považuji zatím za neúnosné a předčasné.

PŘEHLED HLAVNÍCH MORFOLOGICKÝCH CHARAKTERISTIK JEDNOTLIVÝCH INDIVIDUÍ

H r o b 8. Větší množství (asi 1,18 kg) drobných i středně velkých, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků. Příměs: zlomky bronzů. Některé zlomky kostí zbarveny od bronzových předmětů.

Určené zlomky: mozkovna, maxilla, zuby, mandibula (corpus), obratle, žebra, humerus (trochlea) a prstní článek nohy.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 4 - 7 mm, v oblasti lb 5 - 8 mm, většina zlomků rozštěpena v diploë, její struktura řidší, celková stavba mozkovny středně robustní, zuby trvalé. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 6 mm, stavby středně robustní, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (ad. - mat.) neurčitelného pohlaví, středně robustní tělesné stavby.

H r o b 14. Asi 1 kg větších, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků.

Určené zlomky: mozkovna, maxilla, zuby, obratle, žebra, scapula (coracoid), humerus (trochlea), radius (L i P capitulum), prstní článek ruky, carpalia, pánevní kost, prstní článek nohy, tarsalia, metatarsalia a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 3 - 5 mm, v oblasti lb? 4 mm, většina zlomků rozštěpena v diploë, její stavba řidší, celková stavba mozkovny středně robustní, zuby trvalé. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 4 - 8 mm, stavba robustnější se středně mohutnými svalovými úpony, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (mat. - sen.) pravděpodobně muž. Celková tělesná stavba robustní s mohutnějším svalovým reliéfem.

H r o b 15. Malé množství (asi 3 dkg) drobných, dokonale až křídovitě spálených zlomků lidských kostí.

Určené zlomky: mozkovna a dlouhé kosti.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 5 mm, většina zlomků rozštěpena v diploë s řidší i hustší strukturou. Tloušťka kompakty dlouhých kostí končetin 1 - 3 mm, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (adult. - mat.) neurčitelného pohlaví.

H r o b 22. N á d o b a 1: Velmi malé množství (asi 3 dkg) drobných, dokonale až křídovitě spálených zlomků lidských kostí.

Určené zlomky: mozkovna a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 4 mm, většina zlomků rozštěpena v diploë, její struktura řidší. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 3 mm, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (adult. - mat.) neurčitelného pohlaví.

N á d o b a 2: Jen 2 dkg drobných, dokonale až křídovitě spálených žárových pozůstatků.

Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, zuby, obratle, dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: trouška mozkovny v oblasti la 1,5 - 2,5 mm, stavba infantilní, zuby mléčné. Hlavice dlouhých kostí neepifysované, stavba kostí infantilní.

Určení: dítě (inf. I 2).

H r o b 23. Větší množství (asi 1,3 kg) drobných i větších, křídovitě, dokonale i neúplně spálených lidských žárových pozůstatků. Pravděpodobně přimíšeny i zlomečky zvířecích kostí, dále jeden ocasní obratel snad savčí (určení dle E. Z i k m u n d o v é).

J e d i n ě c A: Určené zlomky: mozkovna, temporální pyramida, horní okraj očníce, maxilla, zuby, mandibula (corpus), obratle, žebra a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 3 - 4 mm, v oblasti lb 7,5 mm, zlomky rozštěpeny v diploë, její stavba hustá, celková stavba mozkovny středně robustní. Zuby trvalé. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 4 - 8 mm, celková stavba středně robustní.

Určení: dospělý jedinec (adult.), neurčitelného pohlaví, středně robustní tělesné stavby se středně mohutným svalovým reliéfem.

J e d i n ě c B: Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, zuby a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 1 - 2 mm, v oblasti lb 3 mm, zoubkování švů vytvořeno, stavba mozkovny infantilní, zuby mléčné. Hlavice dlouhých kostí neepifysované, stavba kostí infantilní.

Určení: dítě (inf. I).

H r o b 25. Asi 4 dkg drobných, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků.

Určené zlomky: mozkovna, zuby a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la? 1 - 3 mm, zuby mléčné, hlavice dlouhých kostí neepifysované, stavba kostí infantilní.

Určení: dítě (inf. II).

H r o b 26. Jen 8 dkg drobných, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků.

Určené zlomky: mozkovna, temporální pyramida, zuby, phalanx ruky a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 1,5 mm, stavba mozkovny infantilní, zuby mléčné. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 3 mm, stavba infantilní.

Určení: dítě (inf. I).

H r o b 27. Asi 5 dkg drobných, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků.

Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, zuby a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 1 mm, stavba infantilní, zuby mléčné. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 0,5 - 1 mm, hlavice epifysované.

Určení: dítě (inf. I - II ?).

H r o b 28. N á d o b a 1: Asi 1,65 kg drobných i větších, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků.

J e d i n e o A: Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, jářmový oblouk, zuby, mandibula (corpus), obratle, žebra, carpalia, metacarpalia, phalangi ruky, pánev, metatarsalia, phalangi nohy a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 3 - 5 mm, v oblasti lb 7 mm, většina zlomků rozštěpena v diploë, její struktura řídká, celková stavba mozkovny středně robustní, jářmový oblouk středně robustní, zuby trvalé, Obratle a žebra středně robustní, pánev a sacrum robustnější. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 4 - 6 mm, hlavice epifysované, stavba kostry robustnější se středně mohutným svalovým reliéfem.

Určení: dospělý jedinec (mat. - sen.), pravděpodobně muž robustnější tělesné stavby se středně mohutnými svalovými úpony.

J e d i n e o B: Určené zlomky: zuby ?, mandibula (corpus).

Morfologická charakteristika: zuby pravděpodobně mléčné, mandibula infantilní.

Určení: dítě (inf.).

N á d o b a 2: Větší množství (asi 90 dkg) drobných i větších, dokonale až křídovitě i neúplně spálených lidských kostí. Některé zlomky kostí zbarveny od bronzových předmětů. Přimíšeny zvířecí kosti (určení E. Z i k m u n d o v á).

J e d i n e o A: Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, maxilla, mandibula (corpus), zuby, obratle, žebra, scapula, clavicula, humerus (trochlea a caput), radius (capitulum), carpalia, phalangi ruky, pánev, femur (caput), tarsalia, phalangi nohy a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 2 - 3 mm, velká většina zlomků rozštěpena v diploë, její struktura poměrně řídká, švy pravděpodobně otevřené, stavba mozkovny gracilní, stejně i maxilla a mandibula, zuby trvalé, clavicula středně robustní, žebra a obratle gracilní. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 5 mm, stavba středně robustní, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (adult.), pravděpodobně žena s gracilní až středně robustní tělesnou stavbou a slabě vytvořenými svalovými úpony.

J e d i n e o B: Určené zlomky: mozkovna, zuby a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: mozkovna je rozštěpena v diploë, její struktura je velmi hustá, zuby mléčné, dlouhé kosti končetin infantilní.

Určení: dítě (inf.). Není zcela vyloučeno, že v obou nádobách tohoto hrobu jde jen o pozůstatky jediného dítěte.

H r o b 29. N á d o b a 1: Asi 1 kg středně velkých, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků. Příměs: bronz a hliněné korálky.

Určené zlomky: mozkovna, temporální pyramida, zuby, mandibula (processus articularis), obratle, žebra, clavicula, humerus (trochlea), radius (capitulum), carpalia, metacarpalia, phalangi ruky, pánev, femur (condyli), dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 3 mm, téměř všechny zlomky rozštěpeny v diploë, její struktura poměrně řídká, mozkovna gracilní se slabým svalovým reliéfem, zuby trvalé. Žebra středně robustní, kosti ruky drobné. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 4 mm, stavba a svalový reliéf střední, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (adult. - mat.) pravděpodobně ženského pohlaví, středně robustní tělesné stavby a slabého svalového reliéfu.

N á d o b a 2: Asi 1,2 kg středně velkých, dokonale až křídovitě spálených zlomků lidských kostí, některé zlomky zbarveny od bronzových předmětů. Příměs: dvě bronzové spirálky, není vyloučena příměs zvířecích kostí.

Určené zlomky: mozkovna, temporální pyramida, processus zyg. ossis frontalis, maxilla, zuby, mandibula (corpus), obratle, žebra, humerus (trochlea), radius (capitulum), carpalia, metacarpalia, phalange ruky, pánev (acetabulum), femur (condyli), tarsalia, metatarsalia a dlouhé kosti.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 2 - 5 mm, struktura diploë řidší, mozkovna gracilní, maxilla a mandibula gracilní, zuby trvalé. Obratle a žebra gracilní stavby. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 5 mm, stavba a svalový reliéf střední, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (adult. - mat.), pravděpodobně žena gracilní tělesné stavby a slabého svalového reliéfu.

H r o b 30. Asi 10 dkg drobných, dokonale až křídovitě spálených žárových pozůstatků.

Určené zlomky: mozkovna, zuby, mandibula (proc. articularis), žebra, phalanx ruky a dlouhé kosti.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 2 - 3 mm, v oblasti lb 5 mm, švy pravděpodobně otevřené, mozkovna gracilní, mandibula gracilní, zuby trvalé. Žebra gracilní stavby, tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 5 mm, hlavice epifysované.

Určení: mladý jedinec (juv. - adult.), pravděpodobně žena gracilní tělesné stavby se slabým svalovým reliéfem.

H r o b 31. Asi 1,2 kg středně velkých, dokonale až křídovitě spálených lidských zlomků. Není vyloučena příměs zvířecích kostí.

Určené zlomky: mozkovna, temporální pyramida, horní okraj očnice, apertura piriformis, maxilla, zuby, mandibula (corpus), obratle, žebra, scapula, radius (distální hlavice), pánev, femur (condyli), metatarsalia, phalange nohy a dlouhé kosti.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 3 - 5 mm, v oblasti lb 5 - 7 mm, většina zlomků rozštěpena v diploë, její struktura řidší, mozkovna robustní, horní okraj očnice tupý, zuby trvalé, nos širší, brada silně prominující, mandibula robustnější, artikulace středně hluboká; pravděpodobně alveolární prognatismus. Žebra středně robustní, tloušťka kompakty dlouhých kostí průměrně 3 mm, hlavice epifysované, stavba kostí středně robustní, svalový reliéf mohutnější.

Určení: pravděpodobně dospělý muž (adult. - mat.) středně robustní tělesné stavby s mohutně utvářenými svalovými úpony.

H r o b 32. 55 dkg středně velkých, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků. Příměs: uhlíky, zvířecí femur a snad i zlomečky jiných zvířecích kostí (určení dle E. Z i k m u n d o v é).

J e d i n e c A: Určené zlomky: mozkovna, zuby, obratle, žebra, phalanx ruky, pánev (crista ilica), femur (condyli) tibia (distální hlavice) a dlouhé kosti.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 4 - 5 mm, struktura diploë středně hustá, mozkovna středně robustní, zuby trvalé. Průměrná tloušťka kompakty dlouhých kostí 4 mm, hlavice epifysované, stavba kostí robustnější, svalový reliéf mohutný.

Určení: dospělý jedinec (adult. - mat.), pravděpodobně muž, středně robustní tělesné stavby s mohutně vytvořenými svalovými úpony.

J e d i n e c B: Určené zlomky: mozkovna, obratle a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: mozkovna, obratle a dlouhé kosti infantilní stavby.

Určení: pravděpodobně dítě (inf.).

H r o b 33. Asi 80 dkg středně velkých, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků. Příměs: uhlíky a snad i zvířecí kosti.

J e d i n e c A: Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, maxilla, zuby, mandibula (proo. articularis a muscularis), obratle, žebra, scapula, carpalia, phalangey ruky, pánev (crista ilioa), femur (condyli), metatarsalia a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 4 - 6 mm, struktura diploë řidší, mozkovna středně robustní, glabella pravděpodobně plochá, zuby trvalé, žebra robustnější. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 3 - 6 mm, středně robustní, svalový reliéf mohutný, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (adult. - mat.) neurčitelného pohlaví, středně robustní tělesné stavby a mohutného svalového reliéfu.

J e d i n e c B: Určené zlomky: mozkovna, zuby ?.

Morfologická charakteristika: struktura diploë hustá, mozkovna infantilní stavby.

Určení: nedospělý jedinec (inf. III - juv.).

H r o b 35. Asi 50 dkg drobných i středně velkých, dokonale až křídovitě spálených zlomků lidských kostí.

J e d i n e c A: Určené zlomky: mozkovna, temporální pyramida, horní okraj očníce, zub, mandibula (corpus), obratle, žebra, phalanx ruky a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 4 - 5 mm, většina zlomků rozštěpena v diploë, její struktura řidší, švy synostosované, mozkovna robustnější se středně mohutným svalovým reliéfem, zub trvalý. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 3 - 4 mm, hlavice epifysované, stavba a svalový reliéf kostí střední.

Určení: dospělý jedinec (adult. - mat.), pravděpodobně muž robustnější tělesné stavby se středně vytvořenými svalovými úpony.

J e d i n e c B: Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, zuby, obratle, žebra, radius (capitulum), dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la a lb 1 - 2 mm, zoubkování švů vytvořeno, zuby pravděpodobně trvalé. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 1 - 3 mm, stavba velmi gracilní.

Určení: pravděpodobně mladý jedinec (juv.) gracilní tělesné stavby.

H r o b 36. 80 dkg drobných, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků. Příměs: pravděpodobně zvířecí kosti. Některé zlomky kostí zbarveny od bronzových předmětů.

Určené zlomky: mozkovna, temporální pyramidy, zuby, mandibula (corpus), obratle, žebra, scapula, humerus (trochlea), radius (capitulum), carpalia, metacarpalia, phalangey ruky, pánev (crista ilica), patella, metatarsalia, dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 2 - 4 mm, švy pravděpodobně otevřené, mozkovna gracilní, struktura diploě hustší, zuby trvalé. Žebra gracilní, průměrná tloušťka kompakty dlouhých kostí asi 3 mm, stavba a svalový reliéf střední, hlavice epifysované.

Určení: mladý pravděpodobně dospělý jedinec (juv. - adult.), snad žena gracilní až středně robustní tělesné stavby.

H r o b 38. Malé množství (asi 5 dkg) středně velkých, dokonale až křídovitě spálených zlomků lidských kostí.

Určené zlomky: mozkovna, obratle, ulna (distální hlavice) a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: zlomky mozkovny rozštěpeny v diploě husté struktury. Obratle infantilní stavby, tloušťka kompakty dlouhých kostí 3 - 4 mm, hlavice volné.

Určení: mladý jedinec (juv.).

H r o b 40. Asi 80 dkg středně velkých, dokonale až křídovitě i neúplně spálených lidských pozůstatků.

Určené zlomky: mozkovna, temporální pyramida, maxilla, zuby, obratle, žebra, phalange ruky a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: všechny zlomky mozkovny rozštěpeny v diploě, její struktura hustá, mozkovna gracilní, zuby trvalé. Žebra gracilní, průměrná tloušťka kompakty dlouhých kostí 3 - 4 mm, stavba gracilnější, svalové úpony slabě vytvořeny, hlavice epifysované.

Určení: pravděpodobně dospělý jedinec (juv. - adult.), snad žena gracilní tělesné stavby se slabými svalovými úpony.

H r o b 41. 80 dkg větších, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků. Příměs: pravděpodobně zvířecí kosti.

Určené zlomky: mozkovna, horní okraj očníce, maxilla, zuby, mandibula (proc. articularis a corpus), žebra, scapula, phalanx ruky a nohy, dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 3 mm, většina zlomků rozštěpena v diploě husté struktury. Mozkovna gracilní, maxilla středně robustní, zuby trvalé. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 3 mm, stavba středně robustní, svalový reliéf slabý až středně mohutný, hlavice epifysované.

Určení: pravděpodobně dospělý jedinec (juv. - adult.), snad žena gracilní až středně robustní tělesné stavby se slabým až středně mohutným svalovým reliéfem.

H r o b 42. Větší množství (asi 95 dkg) drobných, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků.

Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, zuby, obratle, žebro, radius (capitulum), phalanx nohy a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 3 - 4 mm, většina zlomků rozštěpena v diploě, její struktura řídká, švy synostosované. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 4 - 6 mm, stavba kostí gracilní se slabým svalovým reliéfem, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (mat. - sen.), pravděpodobně žena gracilní tělesné stavby se slabým svalovým reliéfem.

H r o b 43. Asi 20 dkg drobných, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků.

Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, zuby, žebro, dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 0,5 - 2 mm, zoubkování švů vytvořeno, mozkovna infantilní stavby, zuby mléčné, stavba dlouhých kostí infantilní.

Určení: dítě (inf. I).

H r o b 44. Asi 6 dkg středně velkých, dokonale až křídovitě, zčásti i nedokonale spálených lidských žárových pozůstatků.

Určené zlomky: processus mastoides, obratle a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: obratle gracilní stavby, tloušťka kompakty dlouhých kostí 3 - 5 mm, gracilní až středně robustní stavby.

Určení: dospělý jedinec (mat. - sen.) neurčitelného pohlaví.

H r o b 45. Asi 65 dkg středně velkých, dokonale až křídovitě spálených zlomků lidských kostí.

Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, horní okraj očnice, maxilla, zuby, mandibula (proc. articularis), obratle, scapula, humerus (trochlea), pánev? a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la? 3 - 4 mm, struktura diploě středně hustá, mozkovna středně robustní, horní okraj očnice obléjší, zuby trvalé. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 4 mm, stavba středně robustní, svalový reliéf slabý, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (adult. - mat.), pravděpodobně žena středně robustní tělesné stavby se slabě vytvořeným svalovým reliéfem.

H r o b 48. Větší množství (asi 90 dkg) středně velkých i větších, dokonale až křídovitě spálených lidských pozůstatků.

Určené zlomky: mozkovna, maxilla, zuby, mandibula (proc. articularis a muscularis), obratle, žebra, carpalia, metacarpalia, phanangy ruky, femur (corpus), tarsalia, phalangy nohy a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la? 3 - 6 mm, struktura diploě řidší, mozkovna středně robustní, švy pravděpodobně otevřené, zuby trvalé, zubní alveoly drobné, mandibula gracilní. Diafýsa femuru 6 mm, tloušťka kompakty dlouhých kostí 4 - 5 mm, stavba kostí středně robustní, svalový reliéf slabý, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (adult.). pravděpodobně žena středně robustní tělesné stavby se slabě vytvořenými svalovými úpony.

H r o b 50. Asi 60 dkg drobných, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků. Příměs: uhlíky.

Určené zlomky: mozkovna, zuby, mandibula (proc. articularis), obratle, žebra, radius (capitulum), phalanx ruky, tibie (distální hlavice), tarsalia, metatarsalia a dlouhé kosti.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 2 - 3 mm, v oblasti lb 5 mm, struktura diploě hustší, mozkovna gracilní, zuby trvalé. Žebra gracilní, tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 4 mm, stavba kostí gracilní, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (adult.), pravděpodobně žena gracilní tělesné stavby se slabě vytvořenými svalovými úpony.

H r o b 51. Velké množství (asi 1,4 kg) větších, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků.

Určené zlomky: mozkovna, jařmový oblouk, zuby, mandibula (corpus), žebra, radius (L i P capitulum a distální hlavice), phalanx ruky a dlouhé kosti.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 3 - 5 mm, v oblasti lb 7 mm, švy synostosované a obliterované, mozkovna středně robustní, svalový reliéf mohutnější, zuby trvalé. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 7 mm, stavba kostí středně robustní s mohutnějším svalovým reliéfem, hlavice epifysované. Na některých tělech obratlů a dlouhých kostech patrné arthrotické změny.

Určení: dospělý jedinec (mat. - sen.), pravděpodobně muž středně robustní tělesné stavby s mohutně vytvořenými svalovými úpony.

H r o b 52. Asi 1,55 kg středních i větších, dokonale až křídovitě spálených lidských pozůstatků. Příměs: uhlíky, pravděpodobně i zvířecí kosti.

J e d i n e c A: Určené zlomky: mozkovna, temporální pyramida, zuby, mandibula (proc. articularis a muscularis), obratle, žebra, scapula, radius (distální hlavice), ulna (distální hlavice), carpalia, phalangy ruky, pánev?, femur (caput), metatarsalia a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 2 - 6 mm, struktura diploë řídká, mozkovna robustnější, švy synostosované i částečně obliterované, zuby trvalé. Žebra robustnější, tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 7 mm, stavba robustní s mohutným svalovým reliéfem, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (mat. - sen.), pravděpodobně muž robustní tělesné stavby s mohutněji vytvořenými svalovými úpony.

J e d i n e c B: Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, jařmový oblouk, žebra, radius (capitulum a distální hlavice), humerus (trochlea), dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: švy otevřené a synostosované, mozkovna a jařmový oblouk gracilní, radius a ulna gracilní, stavba žeber a dlouhých kostí rovněž gracilní, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (adult. - mat.), pravděpodobně žena gracilní tělesné stavby se slabě vytvořenými svalovými úpony.

H r o b 58. Asi 1 kg středně velkých, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků. Příměs: jantarové korálky.

Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, horní okraj očnice, maxilla, zuby, mandibula (corpus), scapula, obratle, žebra, humerus (L i P trochlea), ulna (distální hlavice), metacarpalia, phalangy ruky, pánev (acetabulum), femur (trochanter minor), dlouhé kosti.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 3 - 4 mm, v oblasti lb 9 mm, struktura diploë středně hustá, mozkovna gracilní, horní okraj očnice ostrý, maxilla a mandibula gracilní, zuby trvalé. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 4 mm, stavba středně robustní, svalový reliéf slabý až středně mohutný, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (adult. - mat.), pravděpodobně žena gracilní až středně robustní tělesné stavby se slabým až středně mohutným svalovým reliéfem. Není vyloučena příměs ještě jiného jedince.

H r o b 61. Asi 1 kg středně velkých i větších, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků. Příměs: uhlíky.

J e d i n e c A: Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, horní okraj očníce, maxilla, zuby, mandibula (proc. articularis, muscularis a corpus), obratle, žebra, radius (capitulum), ulna (proximální a distální hlavice), dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 3 - 6 mm, struktura diploë středně hustá, švy otevřené a synostosované, horní okraj očníce tupý, mozkovna robustnější se středně mohutnými svalovými úpony, silné svalové úpony patrný hlavně na týlu, v lebečních švech množství vsutých kůstek, zuby trvalé, žebra středně robustní, tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 5 mm, stavba robustnější se středně mohutným svalovým reliéfem, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (adult. - mat.), pravděpodobně muž robustnější tělesné stavby se středně mohutnými svalovými úpony.

J e d i n e c B: Určené zlomky: radius (L i P capitulum), phalanx ruky, dlouhé kosti končetin).

Morfologická charakteristika: stavba dlouhých kostí gracilní se slabým svalovým reliéfem, hlavice epifysované, prstní články ruky drobné.

Určení: dospělý jedinec (adult. - mat.), pravděpodobně žena gracilní tělesné stavby se slabým svalovým reliéfem.

H r o b 65. Asi 80 dkg středně velkých, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků. Některé zlomky kostí neúplně spáleny.

Určené zlomky: mozkovna, obě temporální pyramidy, maxilla, zuby, mandibula (proc. articularis a muscularis), obratle, žebra, scapula, radius (capitulum), metacarpalia, phalangy ruky, pánev?, femur (obě caput), patella, metatarsalia a dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 2 - 7 mm, v oblasti lb 11 mm, švy pravděpodobně otevřené, struktura diploë hustá, stavba mozkovny robustnější s mohutněji vytvořeným svalovým reliéfem, zuby trvalé. Žebra robustnější, hlavice femuru středně velké, tloušťka kompakty dlouhých kostí 2 - 5 mm, stavba středně robustní, svalový reliéf středně mohutný, hlavice epifysované.

Určení: dospělý jedinec (juv. - adult.), pravděpodobně muž robustnější stavby se středně mohutným svalovým reliéfem.

H r o b 71. Velké množství (asi 1,3 kg) středně velkých, dokonale až křídovitě spálených lidských žárových pozůstatků. Příměs: zlomky bronzů.

Určené zlomky: mozkovna, jářmový oblouk, zuby, mandibula (proc. articularis a corpus), obratle, žebra, phalanx ruky a nohy, dlouhé kosti končetin.

Morfologická charakteristika: tloušťka mozkovny v oblasti la 3 - 5 mm, švy synostosované i obliterované, mozkovna gracilní, zuby trvalé, artikulace mělká. Tloušťka kompakty dlouhých kostí 3 - 6 mm, stavba středně robustní, svalový reliéf slabý, hlavice epifysované. Na některých zlomcích mozkovny a tělech obratlů senilní arthrotické změny.

Určení: dospělý jedinec (sen.), pravděpodobně žena gracilní až středně robustní tělesné stavby se slabými svalovými úpony.

SOUHRN VÝSLEDKŮ ANTROPOLOGICKÉHO ROZBORU LIDSKÝCH ŽÁROVÝCH POZŮSTATKŮ Z PILIŇSKÉHO POHŘEBIŠTĚ BARCA II

P o č e t i n d i v i d u í, z p ů s o b p o h ř b u a p ř í m ě s i
V 31 žárových hrobech piliňského pohřebiště bylo pohřbeno celkem 42 jedinců, z toho 26 bylo uloženo obvyklým způsobem, který podle nálezů z ostatních pohřebišť jiných kulturních celků se zdá být normálním; to znamená jedna osoba v jedné popelnici nebo jámě. Zbývajících 16 jedinců bylo vždy pohřbeno po dvou v jedné popelnici. Hroby 22 a 29 obsahovaly po dvou nádobách a v každé z nich byl pohřben jeden jedinec: v hrobě 22 obsahovala nádoba 1 dospělého jedince a nádoba 2 dítě (pravděpodobně novorozence nebo kojence); v obou nádobách z hrobu 29 byli uloženi dva dospělí jedinci, s největší pravděpodobností ženy.

Hroby 23, 32, 33, 35, 52 a 61 obsahovaly vždy dva jedince: hrob 23 - dospělý jedinec a dítě (inf. I), hrob 32 - pravděpodobně muž a dítě, hrob 33 - dospělý jedinec a větší dítě (inf. III - juv.), hrob 35 - pravděpodobně muž a nedospělý jedinec a v obou hrobech 52 a 61 vždy s největší pravděpodobností muž a žena. Hrob 28 obsahoval dvě nádoby a v každé z nich byli pohřbeni dva jedinci; nádoba 1 - pravděpodobně muž a dítě a nádoba 2 - pravděpodobně žena a dítě. V tomto případě můžeme hovořit o dvojitém pohřbu v jednom hrobě, jehož pozůstatky byly rozděleny do dvou nádob. Není ovšem dostatečně prokazatelné, zda nejde jen o jedno dítě.

Žárové pozůstatky z jámových hrobů se nijak neliší od pozůstatků z hrobů popelnicových: v úvahu musíme brát, že materiál byl dodán jen ze tří jámových hrobů.

Mezi lidským žárovým materiálem se objevily spálené zvířecí kosti, a to (podle určení E. Z i k m u n d o v é) v hrobech 23 - ocasní obratel pravděpodobně savčí a ještě jiné blíže neurčitelné zlomky zvířecích kostí; hrob 28, nádoba 2 - blíže neurčitelné zvířecí kosti; hrob 32, nádoba 2 - femur a zlomky blíže neurčitelných zvířecích kostí. V hrobech 29 v nádobě 2, 31, 33, 36, 41 a 52 není také vyloučena příměs zvířecích kostí. V pěti případech jako příměs byly zjištěny ještě uhlíky (hrob 32, 33, 50, 52 a 61), dále bronzové kroužky, jantarové a hlinené korálky.

V á h a ž á r o v ý c h p o z ů s t a t k ů

Z tabulky váhy žárových pozůstatků (tab. 1) je patrné, že u dětí ve srovnání s dospělými jedinci je průměrná váha mnohem menší. Porovnáme-li váhu žárových pozůstatků dospělých jedinců obou pohlaví, zdá se, že u mužů je větší než u žen. Toto zjištění však pro nepočetné a nerovnoměrné zastoupení nelze považovat za zcela průkazné. Protože dále rozdíly mezi minimálními a maximálními váhovými hodnotami u obou pohlaví jsou poměrně velké a variační šíře se značně překrývají, nelze těchto hodnot v žádném případě užít jako kriteria k určení pohlaví pohřbených jedinců.

V e l i k o s t z l o m k ů

Zlomky spálených kůstek u dětí (tab. 2) jsou převážně drobné, u žen spíše drobné až střední a u mužů se objevují zlomky většinou středně velké. Jak se zdá, závisí sice velikost zlomků do určité míry na pohlavních rozdílech i na věku individua, základním činitelem je zřejmě architektonika a odolnost kostí. Jisté podstatnou úlohu má rovněž primárně způsob kremace mrtvého těla a uložení ostatků, sekundárně pak způsob vyzvednutí a rozebrání pozůstatků při výzkumu.

Tab. 1. Váha žárových pozůstatků (v dkg)

Pohlaví	min.	max.	Ø	n
♂	2	20	7,3	6
♀	10	130	84,6	12
♂	80	140	110,0	4
?	3	118	32,5	4
několikanásobné pohřby	50	165	103,0	8

Tab. 2. Velikost zlomků

Pohlaví	Drobné n	Střední n	Velké n
♂	9	3	-
♀	4	6	2
♂	-	4	2

Stupeň spálení

Stupeň dokonalosti, s jakou byly spáleny pozůstatky zkoumaných jedinců, uvádíme v tabulce 3. U dětí bylo zjištěno jen spálení dokonalé až křídovité; také u žen tento stupeň převažuje, pouze ve dvou případech bylo spálení jen dokonalé nebo zčásti nedokonalé. Také stupeň spálení mužských pozůstatků je obvykle dokonalý až křídovitý, jen v jednom případě bylo spálení zčásti nedokonalé.

Vzhledem k tomu, že spálení žárových pozůstatků závisí na intenzitě a délce žáru, to je na způsobu křemace, konstatujeme, že technika spalování byla na velmi vysoké úrovni. Buď bylo používáno velkého množství paliva, nebo byl celý proces organizován s mimořádnými znalostmi a zkušenostmi.

Tab. 3. Stupeň spálení (a - křídovité, b - dokonalé až křídovité, c - dokonalé, d - zčásti nedokonalé, e - nedokonalé)

Pohlaví	a n	b n	c n	d n	e n
♂	-	12	-	-	-
♀	-	15	1	1	-
♂	-	9	-	1	-

Zastoupení určitelných anatomických částí

V materiálu piliňského pohřebiště bylo podrobným rozbořem zjišťováno zastoupení jednotlivých anatomických částí kostry. Jak je dobře vidět z tabulky 4, nebyla ani jediná anatomická část zjištěna u všech 100 % jedinců. Nejčastěji byly nalezeny části mozkovny, lebeční klenby a kompakty dlouhých kostí končetin. U vel-

ké většiny případů byly také zastoupeny zuby a zlomky zubů, dále části páteřních obratlů, žeber, jehlance spánkových kostí, prstní články ruky a zlomky z oblasti týlního hrbolu. V menším procentu se objevily zlomky dolní a horní čelisti, hlavička vřetenní kosti a zlomky lopatky. Ostatní anatomické části kostry jsou zastoupeny jen ojediněle anebo při třídění nebyly nalezeny vůbec.

Tab. 4. Zastoupení určitelných anatomických částí

Anatomické části	Počet individuí	%
1 mozkovna (oblast 1a)	39	92,8
2 týlní hrbol (oblast 1b)	20	47,6
3 temp. pyramidy	24	57,1
4 glabella a arcus	1	2,4
5 horní okraj očníce	8	19,0
6 oblast čelistní jamky	2	4,8
7 occip. kodyl	-	-
8 mastoidei	-	-
9 nasalia	-	-
10 zygomaticum	4	9,5
11 proc. front. zygomatica	1	2,4
12 apertura piriformis	1	2,4
13 maxilla	15	35,7
14 zuby	33	78,6
15 mandibula - corpus	13	30,9
16 - proc. artic.	13	30,9
17 - proc. musc.	6	14,3
18 páteř	28	66,7
19 žebra	27	64,3
20 scapula	10	23,8
21 clavicula	2	4,8
22 humerus - caput	-	-
23 - corpus	-	-
24 - trochlea	9	21,4
25 radius - capitulum	13	30,9
26 - corpus	-	-
27 - dist. hlavice	3	7,1
28 ulna - prox. hlavice	1	2,4
29 - corpus	-	-
30 - dist. hlavice	4	9,5
31 carpus	10	23,8
32 metacarpus	8	19,0
33 phalanges	23	54,8
34 crista ilica	4	9,5
35 acetabulum	2	4,8
36 tuber o. ischii	-	-
37 inc. isch. maior	-	-
38 pánevní kost	7	16,7
39 femur - caput	3	7,1
40 - prox. hlavice	1	2,4
41 - corpus	1	2,4
42 - condyli	6	14,3
43 patella	2	4,8
44 tibiae - prox. hlavice	-	-
45 - corpus	-	-
46 - dist. hlavice	2	4,8
47 fibula - prox. hlavice	-	-
48 - corpus	-	-
49 - dist. hlavice	-	-
50 tarsus	6	14,3
51 metatarsus	8	19,0
52 phalanges	10	23,8
53 dlouhé kosti - corticalis	39	92,8

Z a s t o u p e n í m u ž ů , ž e n a d ě t í

V 31 hrobech piliňského pohřebiště bylo celkem pohřbeno 42 jedinců, z toho 12 dětí a 30 dospělých; z posledních bylo 15 žen, 9 mužů a 6 jedinců neurčitelného pohlaví (tab. 5). Pokud se týče spolehlivosti určení, lze považovat až na jednu výjimku za velmi pravděpodobné určení dětí, při určování pohlaví jsou však téměř všechny výsledky alternativní. Jak je patrné z tabulky, je zastoupení žen a dětí v piliňské populaci téměř rovnoměrné, počet mužů je menší. U zbývajících 6 dospělých jedinců nebylo možno určit pohlaví hlavně pro nepatrné množství materiálu; tam, kde bylo pozůstatků více, mebyly opět dosti výrazně vytvořeny znaky určující sexuální rozdíly.

Tab. 5. Zastoupení mužů, žen a dětí

Určení	♀	♀	♂	?
velmi pravděpodobné	11	-	-	-
pravděpodobné	1	2	3	-
alternativní	-	13	6	-
celkem	12	15	9	6

V ě k o v é r o z v r s t v e n í

Tabulka 6 podává celkový obraz věkového rozvrstvení zkoumaných jedinců z piliňského pohřebiště. Hodnotíme-li celkově populaci, zjišťujeme, že křivka dožitého věku tvoří tři vrcholy úmrtnosti. První vrchol se objevuje v nejranějším dětském věku, dále přechází přes ojediněle zastoupené druhé období dětské a mladistvé až po věk dospělý a celkového maxima dosahuje v dospělém až plně dospělém věku. Konečně třetí vrchol úmrtnosti, ovšem mnohem méně zastoupený než celkové maximum, se objevuje ve věku plně dospělém až stařeckém.

Jedinci zkoumané populace se nedoživali stařeckého věku, jen jediný případ tvoří výjimku. Dětská úmrtnost kulminuje v období novorozeneckém až kojeneckém, vyšší věkové stupně jsou zastoupeny jen ojediněle (v jednom případě inf. III - juv. a ve dvou juv.).

Dožitý věk dospělých jedinců spadá hlavně do stadia dospělého až plně dospělého. U mužů se úmrtí nejvíce soustřeďují v období dospělosti a plné dospělosti a zčásti zasahují k věku plně dospělému až stařeckému. U žen převažují rovněž úmrtí v dospělosti až plné dospělosti, vedle toho však se tvoří další vrchol na rozhraní dospívání a dospělosti. Toto nahromadění dospělosti u žen v poměrně mladém věku můžeme snad uvádět v souvislost s obtížnými nebo nehygienickými porody. Průměrný dožitý věk vychází pro zkoumanou populaci podle dnešních hledisek asi na 26 let. Vzhledem k historickému období musíme však nutně předpokládat, že byl podstatně nižší.

T ě l e s n á s t a v b a a s v a l o v ý r e l i é f

Ve stavbě kostry dospělé populace se jasně objevují sexuální rozdíly, které jsou patrné z tabulky 7. U mužů převažuje robustnější tělesná stavba, zatím co u žen stavba gracilnější. Středně robustní tělesná stavba je zastoupena u obou pohlaví, ale v menším počtu. Tento výsledek svědčí o dosti výrazném sexuálním dimorfismu. Utváření svalových úponů celkem odpovídá stavbě kostry jak u muže, tak i u žen (tab. 8).

Tab. 6. Věkové rozvrstvení

V ě k	♂ n	♀ n	? n	Celkově n
inf.				3
inf. I				4
inf. I-II				1
inf. II				1
inf. II-III				-
inf. III				-
inf. III - juv.				1
juv.				2
juv. - adult.	1	4		5
adult.		3	1	4
adult. - mat.	4	6	4	14
mat.				-
mat. - sen.	4	1	1	6
sen.		1		1
dospělý				-

Tab. 7. Tělesná stavba

Robusticita stavby	♂ n	♀ n	? n
gracilní	-	6	-
gracilní - střední	-	6	-
střední	2	3	3
střední - robustní	4	-	-
robustní	3	-	-

Tab. 8. Svalový reliéf

Robusticita svalového reliéfu	♂ n	♀ n	? n
slabý	-	12	-
slabý - střední	-	2	-
střední	4	-	1
střední - mohutný	2	-	1
mohutný	3	-	-

Kromě výše uvedených tělesných znaků stojí za zmínku ještě zjištění alveolárního prognatismu u jedince z hrobu 31 a architektonické přestavby v oblasti páteře a některých dlouhých kostí jedinců z hrobů 51, 52 a 71. Tyto změny můžeme považovat za důsledek zánětlivých kloubních procesů arthrotického či reumatického rázu, které se objevují buď u senilních lidí, nebo jsou, a to pro náš případ považujeme za nejpravděpodobnější, důsledkem nevyhovujících životních podmínek (zvláště přebývání v chladu a vlhku).

Z á v ě r

V předchozí části tohoto článku byly analysovány nejzákladnější údaje, které mohl žárový kostní materiál z piliňského pohřebiště v Barci poskytnout. V závěru se nyní pokusím podat na tomto podkladě obraz piliňského obyvatelstva, jak se jeví po stránce antropologické. Jak bylo již řečeno v úvodu, týkají se všechny závěry zkoumané skupiny a nemůžeme ani necneme je zevšeobecňovat pro celou populaci piliňské kultury ani pro celé pohřebiště.

Po fyzické stránce byli piliňští lidé úměrně stavěni: muži robustnější s dobře vyvinutým svalstvem, ženy gracilnější s odpovídajícími svalovými úpony. Ve vyšším věku trpěli někteří jedinci reumatickými chorobami, způsobovanými pravděpodobně nedostatečnou ochranou proti chladu a vlhku. Nedožívali se vysokého věku: velké procento umíralo již v nejčasnějším dětském věku, to je brzo po narození nebo ještě v kojeneckém období. Po překonání tohoto kritického stadia dožívali se muži až plně dospělého věku; stařecký věk u nich nebyl zjištěn v žádném případě. Podmínky dožití u žen byly ještě o něco horší, musely totiž překonat kritické období na hranici dospělosti, kdy snad v souvislosti s obtížemi a infekcemi při porodech umírala značná část žen. Ty, které toto období přežily, dožívaly se jako muži až plně dospělého věku; stařecký věk byl zjištěn pouze u jediné ženy.

Podle stupně dokonalosti spalování zemřelých příslušníků této skupiny pozorujeme, že kremační technika byla na velmi vysoké úrovni. To, co ze spáleného těla zbylo, bylo uloženo v popelnici nebo jámě. Zpravidla byl pohřbíván vždy jeden zemřelý do jednoho hrobu (popelnice nebo jámy), ale dosti často byli společně uloženi třeba dva dospělí (muž a žena) nebo dospělý a dítě (muž a dítě nebo žena s dítětem). Není však zatím dost jasné, jakými pravidly se pohřbívání řídilo: proč někteří příslušníci nebyli uloženi v popelnicích, ani proč někteří byli pohřbeni samostatně a jiní společně. Zdá se, že v tomto posledním případě nebylo zcela rozhodující hledisko současného úmrtí (například podle častých úmrtí žen při porodech i novorozenců - a přitom jen v jednom případě jsme zjistili společný pohřeb matky s dítětem). Není také známo, proč jen některým zemřelým byly obětovány části zvířecích těl, jejichž spálené zbytky se dostaly spolu s pozůstatky nebožtíka do hrobu.

Náš rekonstruovaný obraz piliňské skupiny v Barci je sice někdy hypotetický, přece však názorně dokazuje, že antropologický rozbor žárových pozůstatků může přinést některé závažné poznatky i o populacích s žárovým pohřebním ritem.

POZNÁMKY

1 Slovenská archeológia IX 1-2, 1961, 69 - 106.

2 C h o c h o l J., Dosavadní výsledky anthropologického rozboru lužických žárových pohřbů z českých zemí, PA XLIX, 1958, 559 - 582.

LEICHENBRANDRESTE AUS DEM PILINER GRÄBERFELD BARCA II

HANA PALEČKOVÁ

Die Ostslowakische Expedition der Archäologischen Institute von Prag und Nitra führte die Forschungsgrabung des Piliner Gräberfeldes in Barca bei Košice durch. Während der Forschungsgrabungen wurden auf diesem Gräberfeld im ganzen 72 Gräber freigelegt, aber bloss aus 31 Gräbern wurde das Skelettmaterial zur Fachuntersuchung vorgelegt.

In 31 Gräbern wurden 42 Individuen bestattet, und zwar 12 Kinder, 15 Frauen, 9 Männer und 6 Individuen von unbestimmbarem Geschlecht. Die physischen Eigenschaften der Erwachsenen erweisen einen ziemlich markanten sexuellen Dimorphismus; die Männer sind von eher robustem Körperbau, die Frauen von grazilem. Die Gestaltung des Muskelbindegewebes entspricht bei beiden Geschlechtern dem gesamten Skelettbau. Bei einigen Individuen zeigten sich Gelenkveränderungen. In einem Fall wurde alveolare Prognathie festgestellt.

Das Alter der sämtlichen untersuchten Bevölkerung konzentrierte sich in drei Höhepunkte, und zwar in die Altersgruppe infans I bis II, es erreicht dann das Maximum in der Altersgruppe iuvenis und adultus und sinkt langsam in die Altersgruppe maturus und senilis. Das erreichte Lebensalter von der untersuchten Bevölkerung ist nach dem jetzigen Standpunkt beiläufig 26 Jahre.

Die Grösse der erhalten gebliebenen Fragmente ohne Rücksicht auf das Geschlecht ist sehr verschieden; es überwiegen die ganz kleinen Fragmente von Kinderskeletten und die mittelgrossen von Frauen- und Mönnerskeletten.

Die Veräscherung der Leichenbrandreste war meistens vollkommen durchgeführt und daraus ist auf eine hochentwickelte Veräscherungstechnik zu schliessen.

Was die Vertretung von den einzelnen bestimmbaren anatomischen Einzelteilen anbelangt, wurde eine 100 % Vertretung in keinem Falle festgestellt. Am häufigsten kamen Bruchstücke von Hirnschädel, von der Schädelwölbung und von kompakten langen Knochen der Extremitäten zum Vorschein.

Die Bestattungsart ist bei unserem Material nicht einheitlich. Es kommen sowohl Urnen-, als auch Grubenbestattungen vor; meistens wurde, ob schon in das Urnengrab, oder in das Grubengrab (nur in drei Fällen) nur ein Individuum bestattet. Ausser den Einzelbestattungen begegnet man auch Doppelbestattungen, d. h. zwei Individuen in einer Urne. Die Doppelbestattung wurde bei dem untersuchten Material in 7 Fällen, und zwar ausschliesslich in Urnengräbern festgestellt. Die Kombination von Bestatteten ist sehr verschieden: zweimal ein Mann mit Frau, ein Mann mit Kind und ein Erwachsener mit Kind, einmal ein Mann mit einem Erwachsenen. Interessant ist, dass wir nur ein einziges Mal eine Doppelbestattung von Mutter mit Kind feststellen konnten, obwohl die Bestattungen von Frauen und Müttern beim Material aus verschiedenen Kulturperioden viel häufiger erscheinen.

Die Ergebnisse der anthropologischen Analyse der menschlichen Brandüberreste aus dem Piliner Gräberfeld Barca II sind in folgenden Tabellen (siehe S. 196 - 199) zusammengefasst:

Tabelle Nr. 1. Gewicht der Brandüberreste;

Tabelle Nr. 2. Grösse der Bruchstücke;

Tabelle Nr. 3. Stufe der Verbrennung;

Tabelle Nr. 4. Vertretung bestimmbarer anatomischer Teile;

Tabelle Nr. 5. Vertretung von Männern, Frauen und Kindern;

Tabelle Nr. 6. Schichtung nach dem Alter;

Tabelle Nr. 7. Körperbau:

Tabelle Nr. 8. Muskelrelief.

(Fundumstände, Beschreibung der Gräber und des Fundinventars vom Gräberfeld Barca II wurden von E. J í l k o v á in ihrem Aufsatz *Piliňské pohřebiště Barca II a jeho časové a kulturní horizonty* /Piliner Gräberfeld Barca II und seine Zeit- und Kulturhorizonten/ in *Slovenská archeológia* IX, 1-2, 1961, S. 69 - 106, angeführt).

Übersetzt von Z. Lányiová

PRÍRASTKY MINCÍ V ARCHEOLOGICKOM ÚSTAVE SAV ZA ROKY 1957-1961

EVA KOLNÍKOVÁ

V posledných rokoch pribudlo k minciam uloženým v Archeologickom ústave SAV v Nitre niekoľko hromadných nálezov i ojedinelých mincí z výskumov alebo zberov. Ide o mince rôzneho časového zaradenia, nájdené za rôznych okolností.

V tomto prehľade prírastkov sú náleziská mincí usporiadané v abecednom poradí; mince v rámci jednotlivých lokalít sa uvádzajú v chronologickom poradí. Ide tu len o evidenciu a prehľad nálezov mincí, uložených v numizmatickej zbierke ústavu a zapísaných do prírastkového katalógu po roku 1957; sem sú zahrnuté i nálezy mincí, prinesených do AÚSAV na určenie.

Tento prehľad je pokračovaním Súpisu mincí uložených v Archeologickom ústave SAV v Nitre, uverejneného v Študijných zvestiach AÚ-SAV čís. 1, 1956 (str. 34-70).

Za umožnenie zverejnenia mincí ďakujem nálezcom a vedúcim výskumov.

Do prehľadu nie sú zahrnuté nálezy mincí z výskumov, ktorých publikovanie si autori vyhradili.

1. A l e k š i n o e, okr. Nitra

8. apríla 1961 našiel D. Uroikán z Alekšínec pri kopaní jám pre stĺpy ohra-
dy vo svojej záhrade 54 drobných strieborných mincí a niekoľko zlomkov:

Uhorsko, Ferdinand I. (1526 - 1564), Kremnica, denár 1546 (1);

Uhorsko, Matej II. (1608 - 1619), neurčená minc. značka, groš 1619 (1),
Kremnica, denár 1610 (1), 1611 (1), 1617 (1);

Rakúsko, Ferdinand II. (1619 - 1637), Fellner, groš 1627 (1), Uhorsko, Krem-
nica, denár 1627 (1), 1628 (1), 1630 (2), 1631 (1), 1635 (1), 1636 (3), porušené,
sčasti nečitateľné (2);

Štajersko, Ferdinand III. (1637 - 1657), groš 1644 (1), 1649 (1);

• Uhorsko, Ferdinand III. (1637 - 1657), Kremnica, denár 1639 (2), 1640 (1),
1642 (2), 1648 (1), 1649 (1), 1650 (6), 1651 (1), 1652 (1), 1653 (2), 1654 (6);
1655 (1), porušené (5);

nečitateľné zlomky (5);

nečitateľná, vidieť iba značku C C (Sedmohradsko, Košice) 1.

Najstaršou razbou pokladu je denár Ferdinanda I. z polovice XVI. storočia.
Najmladšími sú kremnické denáre Ferdinanda III. z prvých rokov druhej polovice
XVII. storočia, keď bol nález pravdepodobne ukrytý.

Uložené v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 4/61.

2. B a j ě, okr. Komárno

J. Trnka z Bajču priniesol v máji 1961 ukázať do AÚSAV rímsku mincu nájdenú
v Bajči. Bližšie nálezové okolnosti nie sú známe. Z kresleného záznamu, ktorý
urobila E. Bublová (AÚSAV) - nálezca mincu v ústave nenechal - sa dá určiť, že
bezpečne ide o strieborný denár Hadriánov (117 - 138).

A: hlava pancovníka vpravo AVG COS HADRIANVS;

R: sediaca Hispánia vľavo, s nápisom HISPANIA.

Uložené u nálezcu, čís. prírastkového katalógu mincí 9/61.

Literatúra: B e r n h a r t M., Handbuch zur Münzkunde der römischen Kaiserzeit, Halle 1926; G ö b l R., Einführung in die Münzkunde der römischen Kaiserzeit, Wien, 1960.

R. 1957 priniesol J. Trnka do ústavu 8 mincí, nájdených v Bajči. Bližšie nálezové okolnosti nie sú známe.

Francúzsko, Ľudovít XIV. (1643 - 1715), toliar 1690 (1), 1694 (2), 1701 (1);

Uhorsko, Leopold I. (1657 - 1705), Kremnica, štvrttoliar 1694 (2). toliar 1703 (2).

Uložené v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 16/57.

3. B o h a t á, okr. Komárno

Pri výskume A. Habovštiaka v Bohatej sa našla minca:

Uhorsko, Mária (1382 - 1387), denár.

Ulož. v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 14/57.

Literatúra: H a b o v š t i a k A., Zaniknutý románsky emporový kostol s pohrebiskom v chotári obce Bohatá, okres Hurbanovo, AR XI, 1959, 826 - 834.

4. Č a l o v o, okr. Dunajská Streda

J. Maščuk z Modry (Stalinova 32) má vo svojej zbierke mincu, ktorú našiel v okolí Čalova. Mincu na určenie do AÚSAV priniesol R. Rajček. Uložená je v súkromnej zbierke nálezcu.

Poľsko, Ján Kazimír (1648 - 1668), Varšava.

Čís. prírastkového katalógu mincí 6/57.

5. H a n d l o v á, okr. Prievidza

J. Bárta (AÚSAV) získal od E. Šimka z polikliniky v Nitre zlatý dukát, nájdený asi r. 1958 v Handlovej pri stavebných prácach v hĺbke asi 1,5 m. Presné miesto nálezu nie je známe. Minca bola vrátená majiteľovi.

Uhorsko, Žigmund (1386 - 1437), Kremnica, dukát:

A: vo vnútornom perlovom kruhu štít (znaky uhorský a český), vonkajší kruh zo sekanych perličiek; SIGISMVNDI . D . G . R . VNGARIE;

R: vo vnútornom kruhu korunovaný stojací sv. Ladislav v plášti, v pravej ruke drží sekeru, v ľavej jablko, okolo hlavy svätožiara z perličiek. Po stranách značky X a α. Legenda: S . LADISLAVS . REX.

Váha 3,55 g, Ø 2 cm; čís. prírastkového katalógu mincí 26/60 (obr. 1: 1).

Literatúra: N o h e j l o v á - P r á t o v á E., Košický poklad, Sborník Národního musea v Praze, III-A, Praha 1948; R é t h y L., Corpus nummorum Hungariae, Budapest 1899.

6. H o r n é O b d o k o v c e, okr. Topoľčany

E. Bublová (AÚSAV) získala r. 1957 od J. Bubáka z Horných Obdokoviec zlatú orientálnu mincu, pochádzajúcu pravdepodobne z väčšieho nálezu mincí, ktorého osud je neznámy. Minca musela byť vrátená majiteľovi. Jej fotografia bola zaslaná na určenie J. Štepkovej z Národného múzea v Prahe.

Váha 4,57 g, Ø 2,8 - 2,9 cm; čís. prírastkového katalogu mincí 8/57 (obr. 1: 3).

7. H o s ť o v c e, okr. Nitra

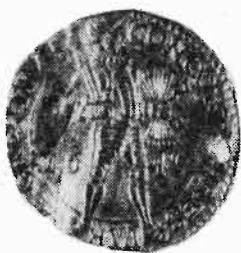
Uhorsko, Koloman (1095 - 1114), denár.

D. Bialeková (AÚSAV) zistila radový hrob s mincou pri stavebných prácach JRD v polohe "Pri cintoríne".

Literatúra: B i a l e k o v á D., Prvý nález z Hostoviec, okr. Nitra, Študijné zvesti AÚSAV čís. 6, 1961.

1

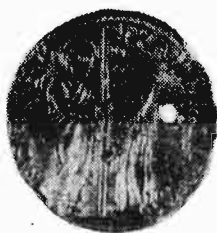
2

3

4

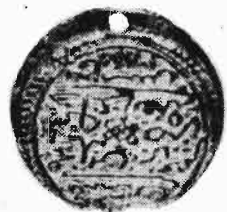
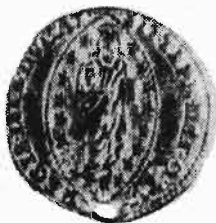
5

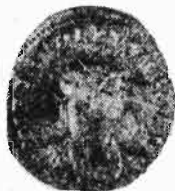
6

7

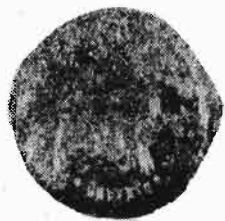
8

9

10

Obr. 1. 1 - Handlová; 2, 4-7 - Nové Zámky; 3 - Horné Obdokovce; 8 - Krakovany; 9, 10 - Ondrochov (obec Lipová).

8. C h r e n o v á, okr. Nitra

M. Krajčír, pracovník OV KSS v Nitre odovzdal ústavu mincu, ktorú našiel r. 1957 na poli pri tzv. Mačacom zámku.

Uhorsko, František II. (1792 - 1804) z roku 1800.

Uložená v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 3/57.

9. K a m e n í n, okr. Nové Zámky

E. Tarian z Kamenína č. 258 našiel pri povrchovom zbere na "Várnegyi" (kóta 133) v októbri 1957 štyri strieborné mince Ferdinanda I.

Uhorsko, Ferdinand I. (1526 - 1564), Kremnica, denár 1536 (1), 1537 (1), 1539 (1), 1541 (1).

Uložené v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 7/58.

10. K r a k o v a n y, okr. Trnava

K. Sedlák (AÚSAV) priniesol 5 strieborných mincí, nájdených r. 1959 v Krakovanoch. Bližšie nálezové okolnosti nie sú známe. Sú to uhorské denáre Ľudovíta I. (1342 - 1382), typu R é t h y, CNH, tab. V: 89A; určené P. R a d o m ě r s k ý m.

Uložené v AÚSAV; čís. prírastkového katalógu mincí 4/60 (obr. 1: 8).

11. K r i ž o v a n y n a d D u d v á h o m, okr. Trnava

J. Bárta (AÚSAV) priniesol na určenie mincu, nájdenú v Križovanoch nad Dudváhom.

Uhorsko, Leopold I. (1657 - 1705), Kremnica, duarius 1701 (1).

Uložená v AÚSAV; čís. prírastkového katalógu mincí 12/57.

12. L e h o t a, okr. Nitra

C. Ambros (AÚSAV) zachránil tri strieborné leopoldovské mince, pochádzajúce z väčšieho nálezu, objaveného pri stavbe domu Ľ. Mészároša v Lohote r. 1957. Ostatné mince boli obyvateľmi rozobrané.

Uhorsko, Leopold I. (1657 - 1705), Kremnica, toliar 1699 (1), štvrttoliar 1698 (1), pätnásťnik 1694 (1).

Uložené v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 15/57 (obr. 2: 2).

13. M i l a n o v o e, okr. Nové Zámky

F. Cimmerman našiel v záhrade J. Cimmermana v Milanovciach č. 780, pri ceste na Síleš a Veľkú Pažitnú v júli 1957 mincu:

Uhorsko, Ferdinand III. (1637 - 1657), Kremnica, denár 1629.

Uložená v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 3/58.

14. M o d r a, okr. Bratislava-vidiek

J. Rajček (AÚSAV) získal r. 1957 od J. Maščuka z Modry, Stalínova 32, mincu, ktorá sa našla v Modre a je uložená u nálezcu. Bližšie nálezové okolnosti nie sú známe.

Uhorsko, Ferdinand II. (1619 - 1637), Kremnica, denár.

15. N i t r a - Lupka

Pri výskume B. Chropovského (AÚSAV) v polohe Lupka na slovanskom pohrebisku a sídlisku našla sa v máji 1959 minca:

Uhorsko, Leopold I. (1657 - 1705), Kremnica, duarius 1696.

Uložená v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 17/60.

16. N i t r a - záhrada kláštora piaristov

Pri výskume B. Chropovského v záhrade piaristov našli sa tri mince:

v hrobe 1: Sliezsko, Kristian vo Volave (1639 - 1673), Břeh, denár 1669 (1);

vo vrstve: Uhorsko, Štefan IV. (1162 - 1163), medená minca (1);
Uhorsko, Leopold I. (1657 - 1705), Kremnica, denár, nečit. letopočet (1).
Uložené v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 2/61.

17. N o v é Z á m k y - pri bývalej Forgáčovej bašte

I. Járek, správca Okresného vlastivedného múzea v Nových Zámkoch, získal hromadný nález mincí, nájdený asi r. 1957 pri bývalej Forgáčovej bašte v Nových Zámkoch. Počet 70 kusov.

Uložené v Okresnom vlastivednom múzeu v Nových Zámkoch, čís. prírastkového katalógu mincí 11/60.

Uhorsko, Leopold I. (1657 - 1705), Kremnica, pätnásťnik 1661 (1), 1675 (1), 1679 (1), 1682 (1), 1684 (1), 1686 (3), 1690 (2), 1691 (1), 1692 (1), 1693 (1), 1695 (1), 1696 (1), šesták 1667 (1), 1668 (1), 1670 (1), 1671 (3), 1672 (1), 1673 (2); Bratislava, pätnásťnik 1696 (1), šesták 1670 (1), 1676 (1), groš 1697 (1); so značkou CM, pätnásťnik 1695 (1);

Čechy, Leopold I. (1657 - 1705), Hölzl, pätnásťnik 1685 (2); Praha, M. Vaist, šesták 1691 (1); Kutná Hora, K. Krahe, šesták 1677 (2); minc. značka ružička, šesták 1677 (2);

Sliezsko, Leopold I. (1657 - 1705), Vratislav, M. Wackerl, pätnásťnik 1693 (1); J.O. Hübner 1662 (2), 1663 (1); šesták - Opolie, F.I. Kirschenhofen 1676 (1), 1685 (1), Vratislav, Š. Hammerschmidt 1665 (1), 1672 (1), 1674 (3), Olešnica, S. Pfaler 1674 (1);

Rakúsko, Leopold I. (1657 - 1705), Viedeň, A. Cetto, pätnásťnik 1661 (1), 1662 (1), 1664 (4); šesták, značka MM 1681 (1), 1686 (1), 1687 (1);

Korutánsko, Leopold I. (1657 - 1705), šesták 1684 (1), nečit. letopočet (2);

Štajersko, Leopold I. (1657 - 1705), šesták 1673 (1);

mincová značka nečitateľná 1661 (1), 1694 (1);

sliezske kniežatstvá: Břeh, JuraJ Viliam (1624 - 1705). K. Brettschneider, pätnásťnik 1675 (1); Lehnica-Břeh, Kristian vo Volave (1639 - 1673), šesták, 1665 (2); Württemberg-Olešnica, Sylvius Fridrich (1673 - 1697), pätnásťnik, zn. S-P 1675 (1), zn. I.I.T 1694 (1); František Ludovít (1683 - 1732), Nisa, šesták 1693 (1);

Morava, biskupstvo Olomouc, Karol II. Lichtenstein (1664 - 1695), pätnásťnik 1693 (1).

18. N o v é Z á m k y

I. Járek (OVM) získal hromadný nález mincí v počte 37 kusov, nájdený v Nových Zámkoch. Bez bližších nálezových okolností.

Uhorsko, Vladislav II. (1490 - 1516), denár, zn. K H 1507 (2), 1508 (1), zn. K G 1510 (2), 1512 (14), 1513 (7), 1515 (3), nečit. letopočet (3);

Uhorsko, Ludovít II. (1516 - 1526), denár, zn. K G 1516 (2), 1517 (2), zn. K a Italia (?) 1526 (1).

Uložené v OVM v Nových Zámkoch, čís. prírastkového katalógu mincí 10/58.

19. N o v é Z á m k y

I. Járek (OVM) zachránil v minulých rokoch 10 zlatých mincí, nájdených pri zemných úpravách pre stavbu v Nových Zámkoch.

Je to šesť bližšie neurčených tureckých (?) zlatých mincí (obr. 1: 7) a štyri zlaté dukáty:

Itália, Benátky, Pascale Ciconia (1585 - 1595), dukát (1):

A: sv. Marek podáva kľačiacemu dóžovi vlajku na dlhej žrdi. Pozdĺž žrdi DVX.
Legenda: PASC . CICON S/M/V/E/N/././

R: žehnajúci Kristus v perličkovej svätožiare - mandorle. Po každej Kristovej strane 8 hviezdíčiek, jedna pod nohami. Legenda: SIT . T . XPE . DAT . Q . TV . REGIS . ISTE . DVCAT.

Minca má dierku; váha 3,37 g, $\varnothing$ 2 cm (obr. 1: 6).

Literatúra: N o h e j l o v á - P r á t o v á E., Košický poklad, Sborník Národního musea v Praze III-A, 1948, 262, 1225.

Itália. Benátky, Francesco Molin (1649 - 1655), dukát (2).

Vyobrazenie rovnaké ako u prvej mince. Opis:

A: FRANC . MOLINO D/V/X S/M/V/E/N/E/T;

R: SIT . T . XPE . DAT . Q . TV . REGIS . ISTE . DVCAT. Na rozdiel od prvej mince je na reverze okolo Krista v jednom prípade sedem, v druhom osem hviezdíčiek, jedna je nad hlavou a jedna pod nohami. Mince sú predierkované. Váha u oboch 3,48 g, $\varnothing$ 2,1 - 2,2 cm (obr. 1: 4, 5).

Určila Ľ. K r a s k o v s k á podľa P a p a d o p o l i N., Le moneta di Venezia, LXXV: 1.

Nizozemsko, Utrecht, dukát z r. 1649 (1):

A: v hladkom vnútornom kruhu muž v plnej výzbroji, obrátený vľavo; v pravej ruke drží meč opretý o pravé rameno, v ľavej ruke sedem šípov zviazaných stuhou. Po stranách letopočet 16-49. Hlava, meč a obe nohy prečnievajú do popisového kruhu. Vonkajší kruh perličkový. Legenda: CONCORDIA . RES . PAR . VAE . CRES . TRA (štítok).

R: vo vnútornom štvorcovom štítku MO . ORDI / P R O V I N / F O E D E R / B E L G . A D / L E G . I M P .

Minca má dierku; váha 3,43 g, $\varnothing$ 2,2 cm (obr. 1: 2).

Literatúra: N o h e j l o v á - P r á t o v á E., Košický poklad, Sborník Národního Musea v Praze III-A, 1948, 322, 1629.

Mince sa nachádzali roztratené na jednom mieste. Nálezcovia sa snažili hľadať ďalej, viac ich však nenašli. Všetky mince boli pravdepodobne ukryté súčasne.

20. N o v é Z á m k y - MNV

Robotník Š. Kováč odovzdal I. Járkovi, správcovi múzea v Nových Zámkoch 11 strieborných mincí, pochádzajúcich z väčšieho pokladu nájdeného r. 1947 pri kopaní základov pre budovu MNV. Ostatné mince si vraj pri náleze robotníci rozdelili a neskôr sa roztratili.

Uhorsko, Leopold I. (1657 - 1705), Kremnica, pätnásnik 1677 (1), 1679 (1), 1685 (1), 1694 (1); Bratislava, pätnásnik, nečit. letopočet (1);

Sliezsko, Leopold I. (1657 - 1705), Opolie, M. Wackerl, pätnásnik 1696 (1);

Rakúsko, Leopold I. (1657 - 1705), Viedeň, A. Cetto, pätnásnik 1664 (1);

Sliezsko, Kristian vo Volave, Břeh (1639 - 1673), pätnásnik, nečitateľný letopočet (1);

Tyrolsko, arcivojvoda Žigmund František (1662 - 1665), pätnásnik 1664 (2);

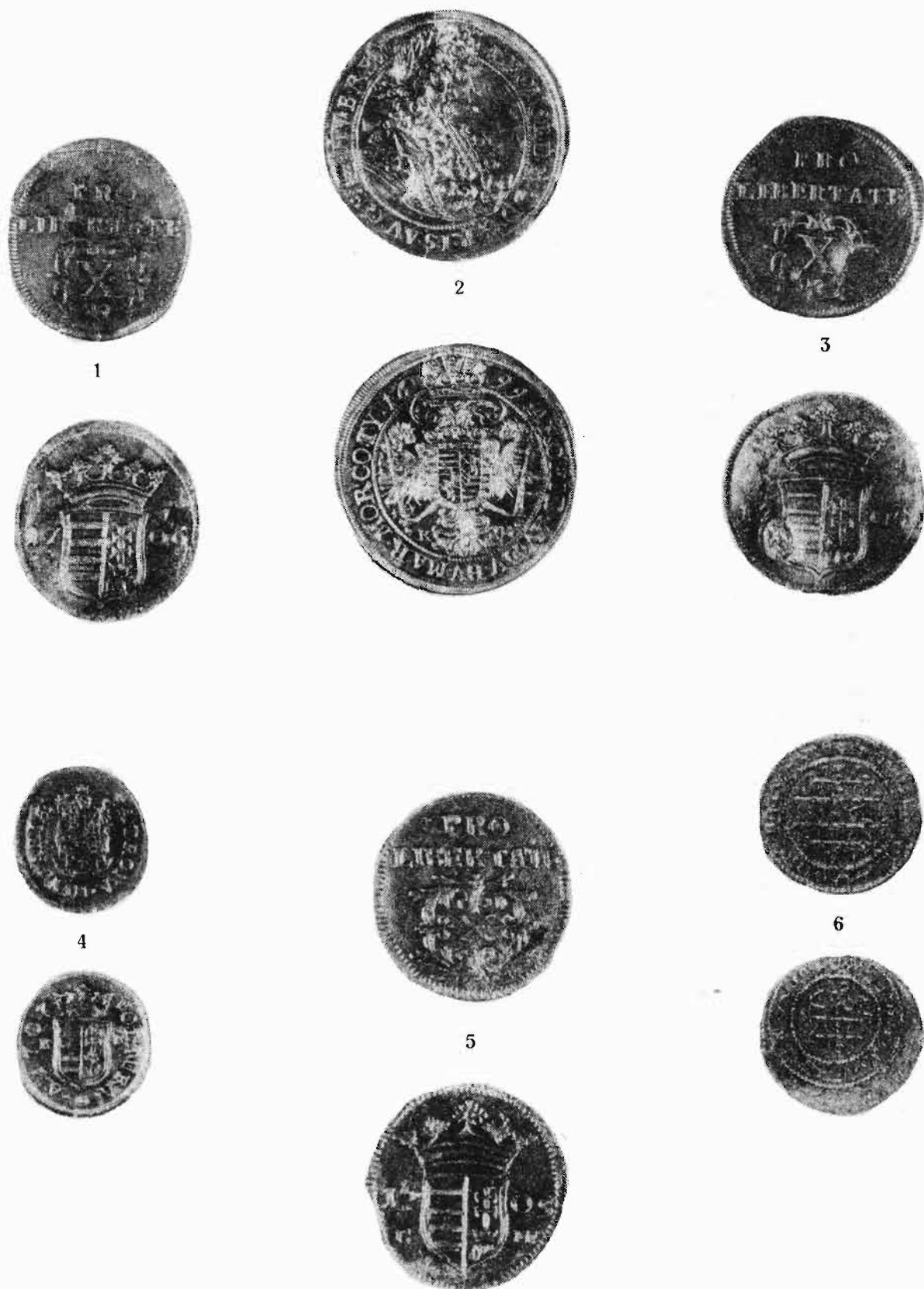
Francúzsko, Ľudovít XIV. (1643 - 1715), toliar 1691 (1).

Uložené v OVM Nové Zámky, čís. prírastkového katalógu mincí 6/61.

21. O n d r o c h o v (obec L i p o v á), okr. Nové Zámky

D. Bialeková našla pri výskume sídliska z XII. stor. v Ondrochove v polohe Homok puszta vedľa objektu 44/57 medenú mincu:

Uhorsko, Štefan IV. (1162 - 1163).

Obr. 2. 1, 3-5 - Topolčany; 2 - Lehota; 6 - Ondrochov
(obec Lipová).

Literatúra: R é t h y, CNH VI: 101.

Uložená v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 20/57 (obr. 2: 6).

22. O n d r o c h o v (obec L i p o v á), okr. Nové Zámky

B. Chropovský získal od K. Hrušku z Ondrochova dve rímske strieborné mince, nájdené pri poľných prácach v Ondrochove asi r. 1960. Bližšie nálezové okolnosti nie sú známe.

Rím, Antoninus Pius (138 - 161), denár (1):

A: ovenčená hlava panovníka vpravo, PIUS PP IMP .. ANTONINUS AVG;

R: stojaca postava vľavo, COS IIII TRPOT XIV.

Rím, Geta (209 - 212), denár (1):

A: hlava panovníka vpravo, P SEPTIMIUS;

R: stojaca postava vľavo, PONTIF COS.

Uložené v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 19/60.

Literatúra: B e r n h a r t M., Handbuch zur Münzkunde der römischen Kaiserzeit, Halle 1926.

23. O n d r o c h o v (obec L i p o v á), okr. Nové Zámky

V. Obtulovič (Poľnohosp. múzeum v Nitre) priniesol do ústavu dve mince, nájdené na jar 1961 v Ondrochove v záhrade A. Števlíkovej.

Rím, Aurelianus (270 - 275), malý bronz (1):

A: poprsie panovníka, hlava s korunou vpravo, IMP C AVRELIANVS AVG, okraj z perlovca;

R: dve stojace postavy proti sebe, podávajúce si ruky, CONCORDIA MILITVM, v exergu hviezdica T, okraj z perličiek.

Rím, Probus (276 - 282), stredný bronz (1):

A: poprsie panovníka, hlava s korunou vpravo, IMP C M AVR PROBVS AVG, obvodový kruh je neprerušovaný;

R: jazdec na koni vľavo (adven)TVS PROBI AVG.

Mince sú dobre zachovalé a čitateľné. Na nálezisku sa nachádzajú i rímsko-barbarské črepy.

Uložené v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 3/61 (obr. 1: 9, 10).

Literatúra: B e r n h a r t M., Handbuch zur Münzkunde der römischen Kaiserzeit, Halle 1926; G ö b l R., Einführung in die Münzkunde der römischen Kaiserzeit, Wien 1960.

24. P o b e d i m, okr. Trenčín

Pri výskume rímsko-barbarského sídliska v Pobedime našli T. Kolník a Š. Blaho v máji 1961 pri povrchovom zbere v polohe "Dolné pole" - A (západne od obj. 15) rímsku mincu - veľký bronz. Minca je veľmi zošúchaná, nečitateľná, patrí pravdepodobne do II. storočia.

Uložená v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 10/61.

25. P o l n ý K e s o v, okr. Nitra

Riaditeľ OSŠ v Poľnom Kesove V. Inovecký poslal AÚSAV mincu, nájdenú I. Vašsom v Poľnom Kesove r. 1957. Je to bližšie neurčená minca Maximiliána I. (1493 - 1519) z roku 1516.

Uložená v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 9/57.

26. P r e s e l a n y, okr. Topoľčany

J. Šiška (robotník AÚSAV) priniesol strieborný leopoldovský pätnástnik, pochádzajúci z väčšieho roztrateného nálezu podobných mincí, objaveného pri stavbe domu r. 1907. Nález sa vraj nachádzal v hrnci.

Uhorsko, Leopold I. (1657 - 1705), Kremnica, pätnástnik 1683 (1).

Uložená v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 5/61.

27. R a d o š i n a, okr. Topoľčany

J. Bárta (AÚSAV) zachránil hromadný nález strieborných mincí zo XVII. - XVIII. stor., ktoré našiel M. Močko-Jedinák z Radošiny č. 270 niekedy pred rokom 1951 pri opravovaní chlieva. Z pokladu sa podarilo zachrániť 403 kusov mincí. Ostatné si rozobrali občania.

Uhorsko, Matej II. (1612 - 1619), Kremnica, denár 1614 (1), 1617 (1), 1618 (1), 1619 (1), 1620 (2), nečit. letopočet (2);

Uhorsko, Ferdinand II. (1619 - 1637), denár 1627 (1);

Uhorsko, Leopold I. (1657 - 1705), Kremnica, štvrttoliar 1695 (2); pätnástnik 1662 (1), 1663 (2), 1665 (1), 1674 (2), 1675 (1), 1676 (5), 1677 (1), 1678 (2), 1679 (3), 1680 (3), 1681 (10), 1682 (7), 1683 (15), 1684 (16), 1685 (7), 1686 (17), 1687 (6), 1688 (9), 1689 (3), 1690 (4), 1691 (2), 1692 (4), 1693 (2), 1694 (2), 1696 (1); šesták 1667 (5), 1668 (1), 1669 (2), 1670 (1), 1671 (2), 1673 (1); poltorák 1695 (1), 1696 (6), 1697 (3), 1698 (1), 1699 (1); trojník so zn. M B 1697 (1); duarius 1696 (17), 1697 (9), 1698 (3); denár 1662 (1), 1663 (1), 1671 (1), 1673 (3), 1674 (1), 1676 (1), 1677 (2), 1678 (1), 1679 (4), 1680 (1), 1681 (3), 1682 (1), 1683 (1), 1684 (1), 1685 (1), 1687 (4), 1688 (3), 1689 (2), 1690 (2), 1691 (3), 1692 (1), 1693 (10), 1694 (11), 1695 (5), 1696 (4), 1697 (1), nečit. letopočet (10); Bratislava, pätnástnik 1674 (2), 1675 (1), 1695 (1), 1696 (6); groš 1696 (1); Veľká Baňa, pätnástnik 1682 (1), 1690 (1), 1696 (1); bez minc. značky 1680 (1).

Sliezske, Leopold I. (1657 - 1705), Vratislav, J.O. Hübner, pätnástnik 1662 (1); Š. Hammerschmidt, pätnástnik 1664 (1), 1675 (1); M. Wackerl, pätnástnik 1693 (1), 1694 (6); Břeh, K. Brettschneider, pätnástnik 1693 (2), 1694 (2); Š. Hammerschmidt, šesták 1676 (1), 1679 (1), 1685 (1); Vratislav, M. Wackerl, šesták 1692 (1).

Sliezske kniežatstvá: Juraj v Břehu (1639 - 1664), Břeh, pätnástnik 1663 (1), 1664 (2); Kristian vo Volave (1639 - 1673), Břeh, pätnástnik 1664 (2), šesták 1665 (2); Ľudovít v Lehnici (1653 - 1663), Lehnice-Břeh, pätnástnik 1662 (2); Württemberg-Olešnica, Sylvius-Fridrich (1673 - 1697), pätnástnik so zn. I.I.T. 1694 (1); biskupstvo Vratislav, František Ľudovít (1683 - 1732), Nisa, L.P. Hal-ler, šesták 1693 (1);

Čechy, Leopold I. (1657 - 1705), Praha, K. Margalík, pätnástnik 1664 (3), šesták 1665 (1); Praha, M. Vaist, pätnástnik 1694 (1); Praha, Gregor Egerer, pätnástnik 1696 (1);

Morava, biskupstvo Olomouc, Karol II. Lichtenstein (1664 - 1695), pätnástnik so zn. S A S 1679 (1), so zn. 2 trojuholníky 1691 (1); šesták so zn. 2 trojuholníky 1674 (1);

Korutánsko, Leopold I. (1657 - 1705), pätnástnik 1675 (1); šesták 1674 (1), 1686 (1);

Tyrolsko, Leopold I. (1657 - 1705), bez minc. zn., pätnástnik 1660 (1); 1694 (2); zn. MM 1682 (1), 1684 (2); šesták 1679 (1), 1681 (2), 1682 (3), 1686 (3), 1687 (1), 1688 (1), 1689 (1), 1690 (4), 1691 (1), 1692 (1); zn. B W, pätnástnik 1685 (1);

Štajersko, Leopold I. (1657 - 1705), Štajerský Hradec, lev v krúžku, pätnástnik 1663 (1), 1664 (1); zn. IA N pätnástnik 1675 (1), šesták 1689 (1), 1690 (1), zn. I N pätnástnik 1676 (1), 1682 (1); šesták 1686 (1); zn. I A pätnástnik 1694 (2); bez minc. zn. pätnástnik 1694 (2), 1695 (1);

Rakúsko, Leopold I. (1657 - 1705), Viedeň, A. Cetto, pätnástnik 1660 (1), 1661 (2), 1662 (6), 1663 (9), 1664 (7); Faber, pätnástnik 1674 (1), 1675 (1), šesták 1674 (1), 1676 (1); Neuburg a. Inn., Triangel, pätnástnik 1664 (1); so zn. a, pätnástnik 1685 (1); bez minc. zn., pätnástnik 1694 (1), 1695 (1), 1696 (4).

Neurčená malá minca.

Prevažná časť pokladu tvoria strieborné pätnástniky Leopolda I. (1657 - 1705), razené v rôznych mincovniach v Uhorsku, Sliezske, Čechách, Korutánsku, Tyrolsku, Štajersku a Rakúsku. Okrem Leopoldových mincí sú tu i mince sliezske kniežat a moravského biskupstva v Olomouci. Najstaršími razbami sú denáre Mateja II. a Ferdinanda II. z prvých rokov XVII. storočia. Posledné razby sú z deväťdesiatych rokov XVII. storočia, keď možno predpokladať aj dobu uschovania pokladu.

Uložené v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 1/60.

Literatúra: Č e r m á k K. - S k r b e k B., Mince království českého za panování rodu habsburského od roku 1526, Pardubice 1891 - 1913, I-III; Numismatický sborník V, 1958; VI, 1960.

28. S v o d í n, okr. Nové Zámky

J. Bárta získal od I. Sarayho, robotníka zo Svodína č. 299 päť mincí. Mince vyoral traktorista J. Popelár r. 1952 na roli v polohe Pántyuk vo Svodíne. Bolo ich viac, nálezca si ponechal len päť.

Uhorsko, Ľudovít (1501 - 1526), denár 1520 (1);

Uhorsko, Ferdinand I. (1526 - 1564), Kremnica, denár 1531 (1), 1536 (1), 1540 (1), 1541 (1).

Mince boli vrátené majiteľovi. Čís. prírastkového katalógu mincí 28/60.

29. Š t ú r o v o, okr. Nové Zámky

Na výskume A. Točíka našiel E. Rejholec na avarsko-slovanskom pohrebisku r. 1957. v hrobe 261 rímsku mincu Constantina I. (306 - 337).

Pri výskume T. Kolníka na rímsko-barbarskom sídlisku, v tzv. veľkom objekte (vých. časť, stred 40 m) v tom istom roku sa našla rímska minca Claudia II. Gótskeho (268 - 270).

Uložené v AÚSAV. Mince uvádza V. O n d r o u c h v súpise nálezov rímskych mincí na Slovensku (v tlačí).

30. Š u r a n y, okr. Nové Zámky

Na Levickej ulici našiel sa vo februári 1957 pri kopaní základov v hĺbke 1 m údajne hrniec s mincami. Z nálezu sa podarilo AÚSAV zachrániť tri kusy:

Uhorsko, Leopold I. (1657 - 1705), Kremnica, pätnástnik 1675 (1), 1679 (1), 1682 (1).

Uložené v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 4/58.

31. T o p o ľ č a n y

Š. Koterec (AÚSAV) získal hromadný nález medených mincí malkotentov v počte 98 kusov. Mince sa našli v Topoľčanoch pri stavebných prácach a boli uložené v nádobe, ktorá sa nezachovala. Bližšie nálezové okolnosti sa nepodarilo zistiť.

Medené mince, zvané i libertáše, zastúpené v našom náleze sú poltury, desaťpoltury a jedna dvadsaťpoltura. Na averze majú nápis PRO LIBERTATE a označenie hodnoty mince. Reverz nesie uhorský znak a letopočet. Poltury majú na averze madonu s dieťaťom a nápis PATRONA HUNGARIAE, na reverze uhorský znak, po stranách značku mincovne a nápis POLTURA A: letopočet.

Sociálny a náboženský útlak, ktorý habsburská moc s katolíckou šľachtou zosilňovali zvlášť po Bielej hore, boli podnetom k novým sedliackym búrkam a ľudovým povstaniam. Koncom XVII. a v prvých rokoch XVIII. storočia postavili sa na čelo týchto odbojných akcií početní príslušníci uhorskej šľachty, aby spolu s ľudom prejavili nespokojnosť s habsburskou cisárskou nadvládou. R. 1703 zvolili si povstalci do svojho čela Františka II. Rákócziho. Početné numizmatické pamiatky, ktoré sa nám zachovali z tejto doby, dokumentujú snahu povstalcov - malkotentov vyslobodiť sa spod habsburskej nadvlády i v oblasti hospodárskej.

Cisárske vojská, aby zrušili platnosť vlasteneckých povstaleckých platidiel, robili kontramarkovanie mincí. I mince z nálezu v Topoľčanoch sú opatrené kontramarkami (obr. 2: 3) s obrazom madony s dieťaťom.

Nález z Topoľčian obsahuje tieto mince:

Malkotenti, František II. Rákóczi, Kremnica, poltura 1704 (5), 1705 (7), 1706 (16), 1707 (33), chybný letopočet 1076 (1); Košice, desaťpoltura 1705 (2), 1706 (2), poltura 1705 (1), 1706 (2); bez mincovej značky, desaťpoltura 1705 (6), 1706 (4); poltura 1706 (1); bez minc. značky s kontramarkou, dvadsaťpoltura 1705 (1); desaťpoltura 1704 (1); 1705 (7), 1706 (6); Košice s kontramarkou, desaťpoltura 1705 (2).

V náleze bola jedna minca Františka II. (1792 - 1835) z r. 1807, ktorú tam pravdepodobne priložil nálezca.

Uložené v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 25/60 (obr. 2: 1, 3-5).

Literatúra: M i c h á l e k M., Mince za povstání malkontentů v Uhrách 1703 - 1707, Numismatické listy VIII, 1953, 18 - 28.

32. T r h y ň a, okr. Levice

L. Bánesz získal z Trhyne rímsku mincu, nájdenú pri stavbe hospodárskych budov JRD v polohe "Vadalmás dűlő".

Rím, Aurelianus (270 - 275), malý bronz:

A: poprsie panovníka, hlava s korunou vpravo, IMP C AVRELIANVS AVG, okraj z perlovca;

R: dve proti sebe stojace postavy, podávajúce si ruky, CONCORDIA MILITVM; v exergu hviezdíčka T.

Literatúra: B e r n h a r t M., c. d.

Uložená v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 24/60.

33. T v r d o š o v c e, okr. Nové Zámky

J. Balogh (AÚSAV) zistil pri záchrannom výskume v Tvrdošovciach v polohe "Paptag" v apríli 1958 v kostrovom hrobe č. 1 strieborný dirhem, zatiaľ bližšie neurčený. Minca bola dvakrát predierkovaná. Slúžila pravdepodobne ako ozdoba na zavesenie. Našla sa pod lebkou kostry.

Uložená v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 9/58.

34. V l č k o v c e, okr. Trnava

J. Bárta (AÚSAV) získal mincu nájdenú vo Vlčkovciach, bez bližších nálezo- vých okolností.

Rakúsko, Ferdinand II. (1619 - 1637), P. Pfeifer, denár 1624.

Uložená v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 13/57.

35. Ž e l i e z o v c e, okr. Levice

R. 1950 našiel Š. Trnavský zo Želiezoviec (č.d. 317) pri kopaní jamy pre zemiaky poklad rakúskych fenigov z XIII. - XIV. storočia. V krčahovitej nádobe sa nachádzalo asi 1000 mincí. Nádoba sa rozbila, časť mincí si rozobrali občania.

AÚSAV sa podarilo zachrániť 815 mincí. Určenie mincí pozri Numismatický sborník VII, 1961.

Uložené v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 73/55.

36. Ž i t a v s k á T ō ň (osada obce Radvaň nad Dunajom), okr. Komárno
R. 1960 objavila Z. Čilinská pri výskume avarsko-slovanského pohrebiska
v Žitavskej Tôni tiež rímskoprovinciálne jamové žiarové hroby. V sprievodnom in-
ventári hrobov boli i dve rímske mince.

V hrobe C: Rím, Lucius Verus (161 - 169), stredný bronz:

A: hlava panovníka vpravo, IMP CAES L AVREL V;

R: sediaca postava vľavo, nečitateľná.

V hrobe F zle zachovalá minca, podobná predošlej. Tiež Lucius Verus (?).

Uložené v AÚSAV, čís. prírastkového katalógu mincí 31/60.

Literatúra: B e r n h a r t M., Handbuch zur Münzkunde der römischen Kai-
serzeit, Halle 1926.

Cieľom tohto zoznamu nálezov mincí, uložených a prípadne evidenčne zachyte-
ných v Archeologickom ústave SAV, je informovať o nových prírastkoch mincí a vy-
tvárať tak predpoklady pre ďalšie štúdium slovenských nálezov mincí ako dôleži-
tého dokladu hospodárskeho diania spoločnosti a cenného zdroja poznania jej ži-
vota v tej-ktorej dobe u nás.

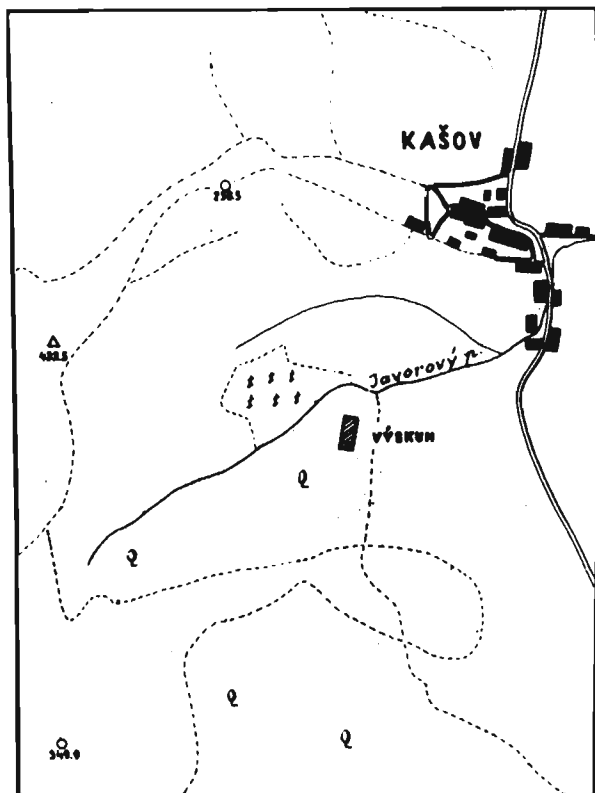
VÝSKUM PALEOLITICKEJ STANICE V KAŠOVE ROKU 1960

LADISLAV BÁNESZ

Archeologický ústav SAV v Nitre uskutočnil v auguste 1960 zisťovací výskum na paleolitickej stanici Kašov I. Jeho cieľom bolo zistiť charakter kultúrnej vrstvy a poskytnúť spoľahlivú metodickú bázu pre budúce výskumy.

Nálezisko v Kašove je známe od roku 1932 zásluhou Š. J a n š á k a, ktorý v rámci prieskumu pravekých nálezísk s obsidiánovou industriou objavil na tejto lokalite početné paleolitické nálezy. O rok neskoršie doplnili Š. J a n š á k spolu s J. S k u t i l o m paleolitické zbory v polohe Spálenisko a preskúmali aj praveké objekty v katastri Kašova. Z obdobia medzi r. 1933 - 1950 nemám k dispozícii žiadne zprávy o prieskume lokality; je pravdepodobné, že sa na nej nič nerobilo. Od roku 1951, teda od čias pôsobenia Východoslovenskej archeologickej expedície, začal znovu nálezisku venovať pozornosť F. P r o š e k spolu s členmi expedície a výskumu v Barci.

Menšie prieskumy a zbory boli sprevádzané skúšobným výkopom v roku 1954, keď F. P r o š e k a L. B á n e s z urobili malé výkopy s cieľom získania nálezov. V roku 1958 za tým istým účelom sme prekopali malú sondu so št. Š i š k o m a J. L u k á č o m. V podobných skúšobných výkopoch sme pokračovali so št. Š p i a k o m aj v lete 1959; prekopali sme 1 x 1 m veľkú a 60 cm hlbokú sondu na mieste, kde sme predtým kopali s F. P r o š k o m a ostatnými účastníkmi skúšobných výkopov.

našlo vyše 5000 kusov štiepanej kamennej industrie, väčšinou v tom istom nálezovom horizonte. Iba ich malá časť bola nad hlavnou masou nálezov; boli roztrúsené v tej istej hline, ktorá sa štruktúrou nelíši od hlavného nálezového horizontu. V takýchto nevelkých hĺbkach a v krajne nepriaznivých pedologických podmienkach nebolo možné zachytiť žiadne stopy po paleolitických objektoch. Iba nálezy kamennej industrie, drevených uhlíkov a ojedinele aj rozpadnuté zvyšky kostí (pravdepodobne ide o kosti koňa), ktoré sa na preskúmanej ploche nachádzali, prezrádzajú, resp. naznačujú, že na približne oválnej ploche s rozmermi ca 15 x 8 m mohol byť väčší sídliskový komplex. Táto plocha je totiž viac-menej chránená výskytom paleolitických nálezov, pričom v rámci tejto plochy bolo badať menšie sústredenia nálezov s väčším počtom silexov. Nálezová vrstva nebola nikde zvláštne sfarbená a nezachovali sa ani zvyšky ohníšť. Na hraniciach plochy s paleolitickými nálezmi bolo len niekoľko silexov a je možné, že na plošine sídliska bude viac takýchto nálezmi zhruba ohraničených plôch. Naznačujú to najmä sústredenia povrchových nálezov, ktoré sa na plošine horského výbežku zoskupili väčšinou len na istých miestach.

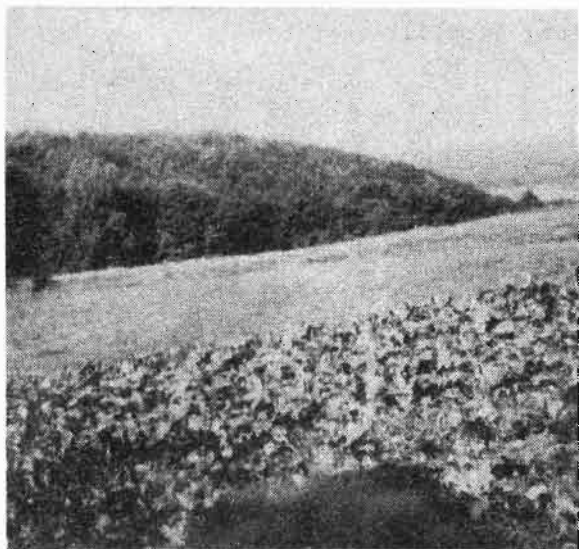
K a m e n n é n á s t r o j e

Kamenné nástroje sa vyrábali hlavne z obsidiánov, mali matne lesklý povrch a len ojedinele sa vyskytli obsidiány s hustejšou patinou. Ostatné nástroje boli vyrobené z pazúrikov, rohovca, opálu, kremenca a ďalších surovín. Ide o suroviny východoslovenského pôvodu. Výnimku tvoria suroviny z Poľska, ktoré však spolu so surovinami z dnešného Maďarska tvoria len nepatrné percento.

Z viac než 5300 kusov kamennej industrie bolo okolo 400 retušovaných artefaktov. Vlastné nástroje sa zaraďujú aspoň do 50 typov, medzi ktorými bolo najviac škrabadiel, rydiel a kombinovaných nástrojov. Industria je pomerne drobnotvará a takmer polovica nálezov smeruje k mikrolitizácii.

Zoznam typov z Kašova:

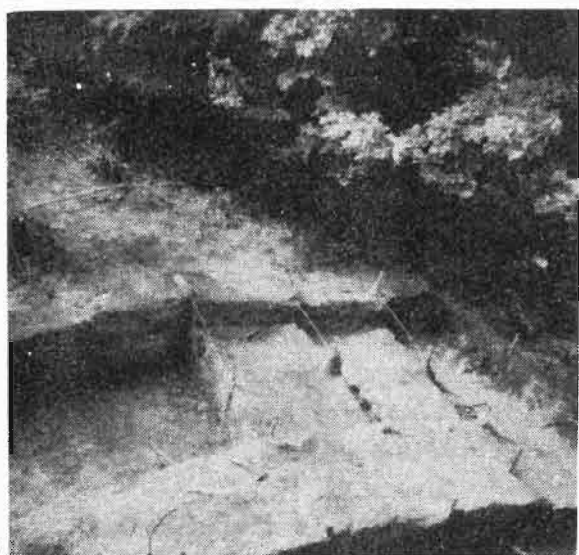
1. čepeľovité škrabadlá,
2. nevýrazné čepeľové škrabadlá,
3. dvojité škrabadlá,
4. oblúkovite lomené škrabadlá,
5. čepeľové škrabadlá s bočnou retušou,
6. čepeľové škrabadlo so strmou bočnou retušou,
7. vejárovité škrabadlá,
8. úštepové škrabadlá,
10. nechtovité škrabadlo,
12. nevýrazné kýlovité škrabadlá,
15. jadrové škrabadlá,
16. hoblíky,
17. kombinácie škrabadla-rydla,
18. škrabadlá s protiahlym retušovaným koncom,
19. rydlá s protiahlym retušovaným koncom,
23. vrtáky,
27. klinové rydlá stredné,
28. klinové rydlá zakrivené,
29. klinové rydlá bočné,
30. klinové rydlá na zlomených čepeliach,
31. niekoľkonásobné klinové rydlá,
32. oblúkovité rydlá kanelované,

1

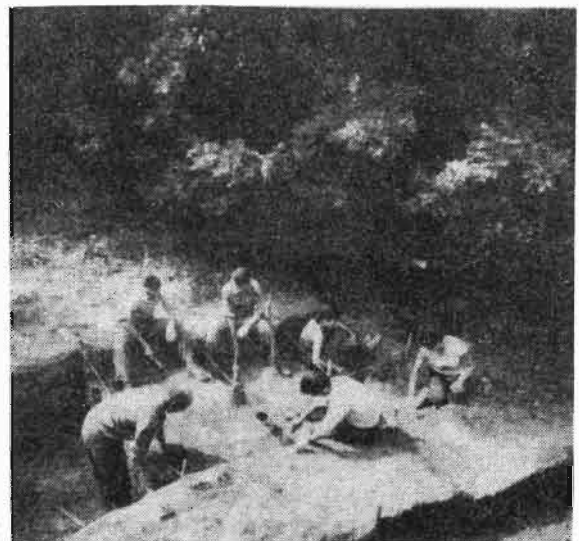
2

3

4

5

6

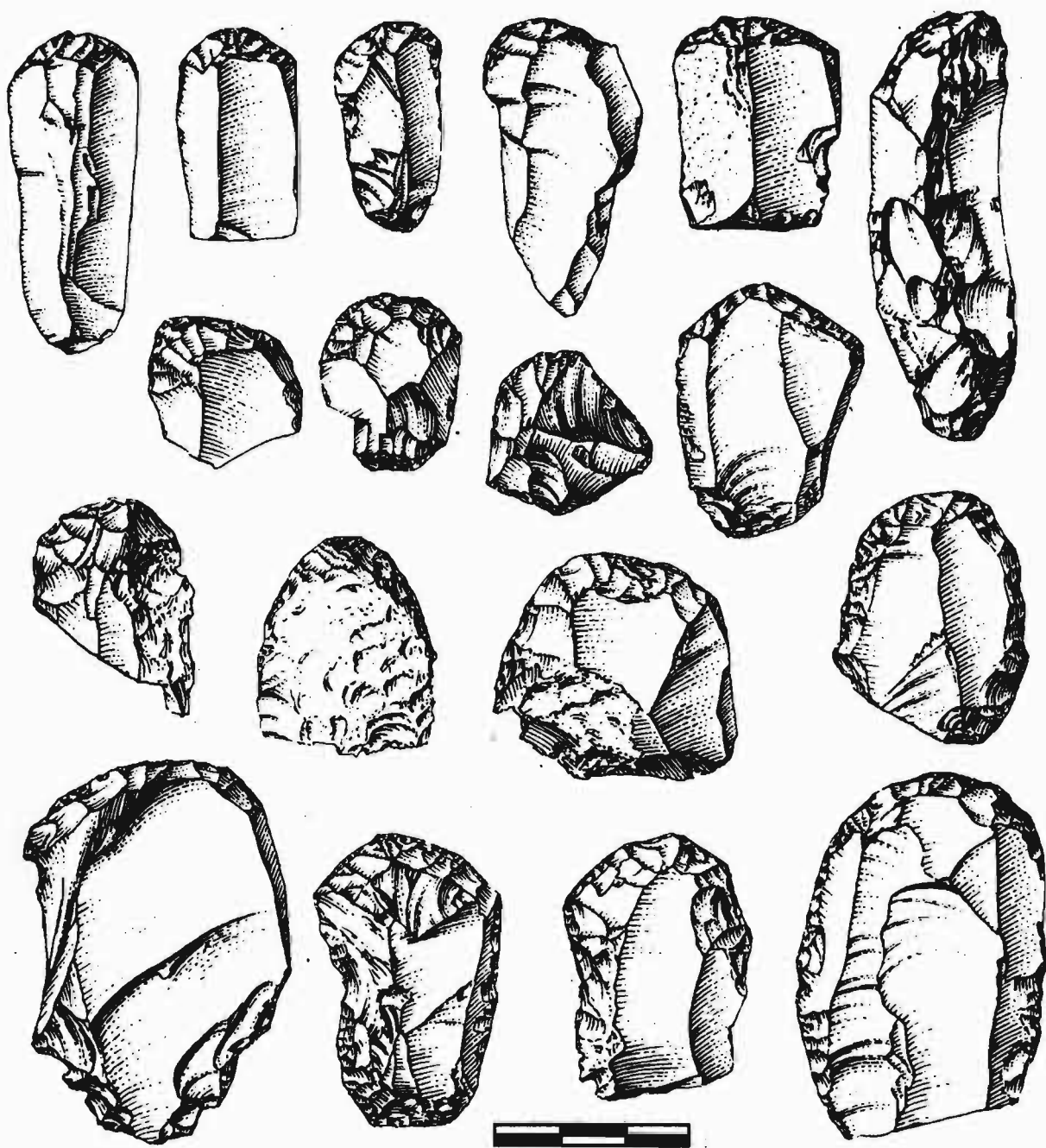
Obr. 2. 1 - pohľad na paleolitickú stanicu Kašov I; 2 - vrstva s paleolitickými nálezmi; 3 - pohľad na odkryté sektory; 4-6 - odkrývanie paleolitických nálezov.

35. hranové rydlá na šikmo retušovaných čepeliach,
36. hranové rydlo na vklesle retušovanej čepeli,
38. priečne rydlá,
41. niekoľkonásobné rydlá zmiešané,
43. jadrové rydlá,
44. ploché rydlá,
46. hroty typu Châtelperron,
47. nevýrazné hroty typu Châtelperron,
48. hroty typu la gravette,
50. drobné hroty typu la gravette,
61. šikmo retušované čepele,
62. vklesle retušované čepele,
63. vyklenuto retušovaná čepeľ,
65. čepele s jednostrannou retušou,
66. čepele s obojstrannou retušou,
67. čepele strmo retušované,
74. vruby,
75. zúbkované čepele,
76. dláta a odštepovače,
77. driapadlá,
78. oškrabovače,
84. čepieľky s retušovaným koncom,
85. čepieľky s otupeným bokom,
88. píľky,
90. čepieľky a čepele so spodnou retušou.

Okrem týchto typov boli v Kašove početne zastúpené aj kombinované nástroje, ktoré nepatria do bežného rámca uvedených typov. Boli to vysoko kombinované nástroje rydiel - škrabadíel - dlát, prípadne iných zložitých kombinácií, ktoré sa len nesnadno dajú zaradiť do zoznamu typov. Početné sú aj ďalšie úžitkové kategórie v podobe rôznych druhov retušovaných nástrojov.

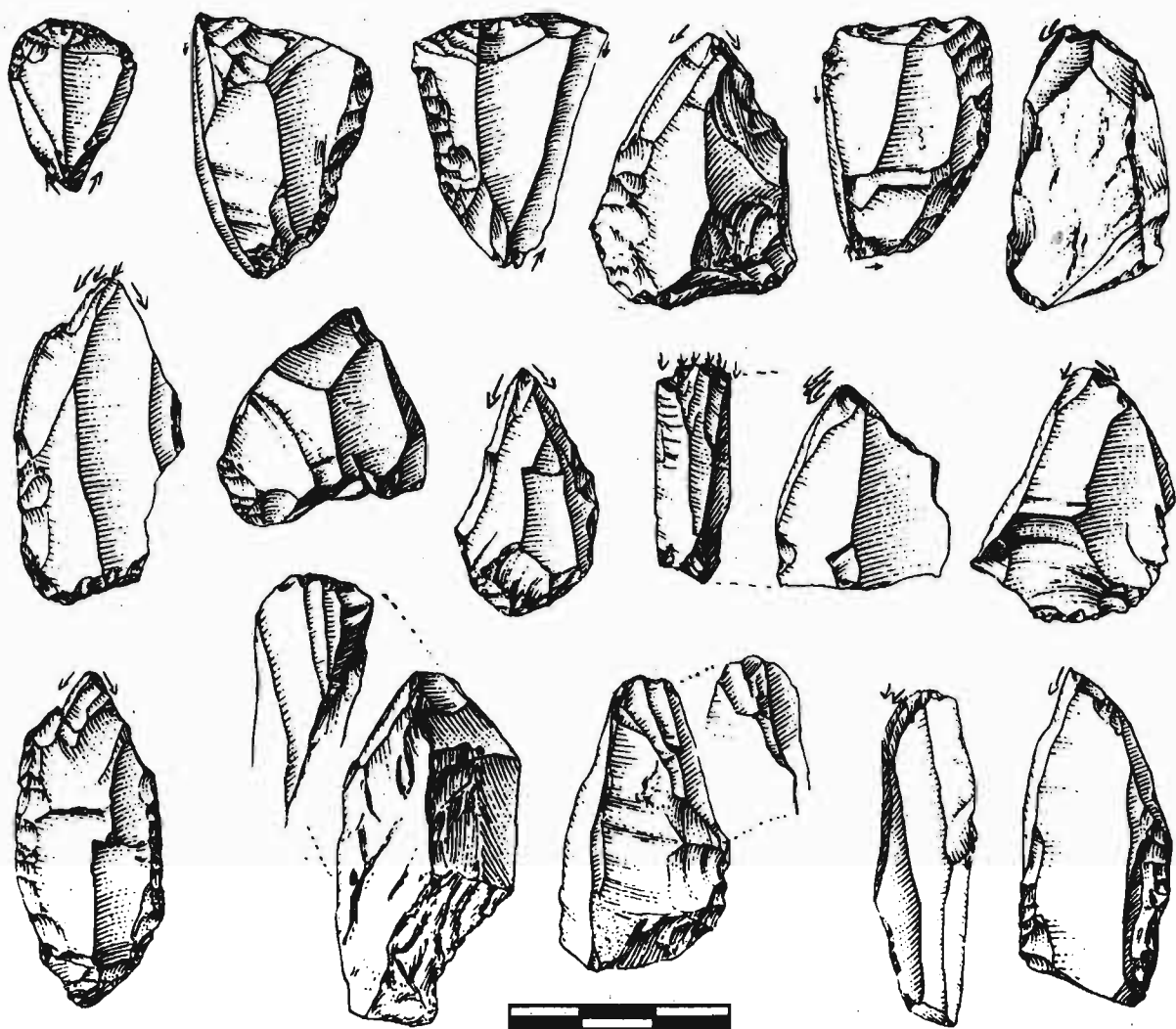
Z prehľadu typov kamenných nástrojov vidno bohatú škálu mladopaleolitických nástrojov. Najpočetnejšie boli zastúpené škrabadlá, z ktorých chýbajú okruhle a vysoké kýlovité škrabadlá. Vyčnievajúce škrabadlá zastupuje veľmi zriedkavý exemplár dvojitého vyčnievajúceho vysokého škrabadla, ktoré je v mladopaleolitických kolekciónach úplne ojedinelé. Škrabadlá tvoria asi tretinu nástrojov. Medzi nimi vyše polovicu tvoria škrabadlá čepeľové a nevýrazné čepeľové škrabadlá. Úštepové škrabadlá boli tiež v hojnom počte (asi šestina škrabadíel). Ostatné škrabadlá boli približne rovnako zastúpené. Prekvapujúco početné sú rydlá, ktoré popri asi 130 škrabadlách tvoria druhú najpočetnejšiu skupinu nástrojov. Z vyše 90 rydiel dve tretiny predstavujú klinové rydlá, kým na hranové a rydlá zvláštnych druhov pripadá asi len tretina. Medzi klinovými rydlami viac ako polovicu tvoria klinové rydlá stredné a zo zlomených čepelí; sú približne rovnako zastúpené. Oveľa menej je hranových rydiel, ktorých by sme na tejto lokalite očakávali väčší počet. Medzi rydlami sú veľmi svojrázne exempláre, vyrobené viacerými paralelnými rydlovými údermi, možno ich označiť v podstate za oblúkovité rydlá kanelované.

Hrotité nástroje boli zastúpené jednak hrotitými retušovanými čepelami alebo úštepmi väčších rozmerov, ktoré sa približujú hrotom typu Châtelperron a hrotmi typu la gravette, ktoré sa však zachovali iba v zložkoch, takže sa o nich nemožno

Obr. 3. Kašov I. Paleolitické škrabadlá.

s určitostí vyjadriť. Druhú skupinu hrotitých nástrojov zastupujú drobné hroty typu la gravette a hlavne čepeľovité hrotíky, ktoré sa našli vo väčšom sústreďení. Okrem týchto hrotov sa v Kašove stretávame s drobnými hrotitými úštepami, ktoré sa mohli uplatniť vo funkcii skutočných hrotov. Takéto hrotité úštepky a odštepky, ktoré mali obyčajne tlstejšie bázy, sa totiž vyskytujú vo väčšom počte a ťažko si predstaviť, že by boli iba odpadkami pri výrobe kamenných nástrojov. Tieto drobné hrotité úštepky mali svoje obdoby aj vo väčších exemplároch. V starších zberoch sa dokonca našli dva hrotité odštepky, ktoré v spodnej tretine mali náznak protiahlo umiestnených vrubov v podobe priškrtenia. Podobný zlomok hrotu, ale väčšieho, sme našli aj na blízkej mladopaleolitickej stanici v Cejkove medzi nástrojmi z objektu 3.

Obr. 4. Kašov I. Kombinované nástroje.

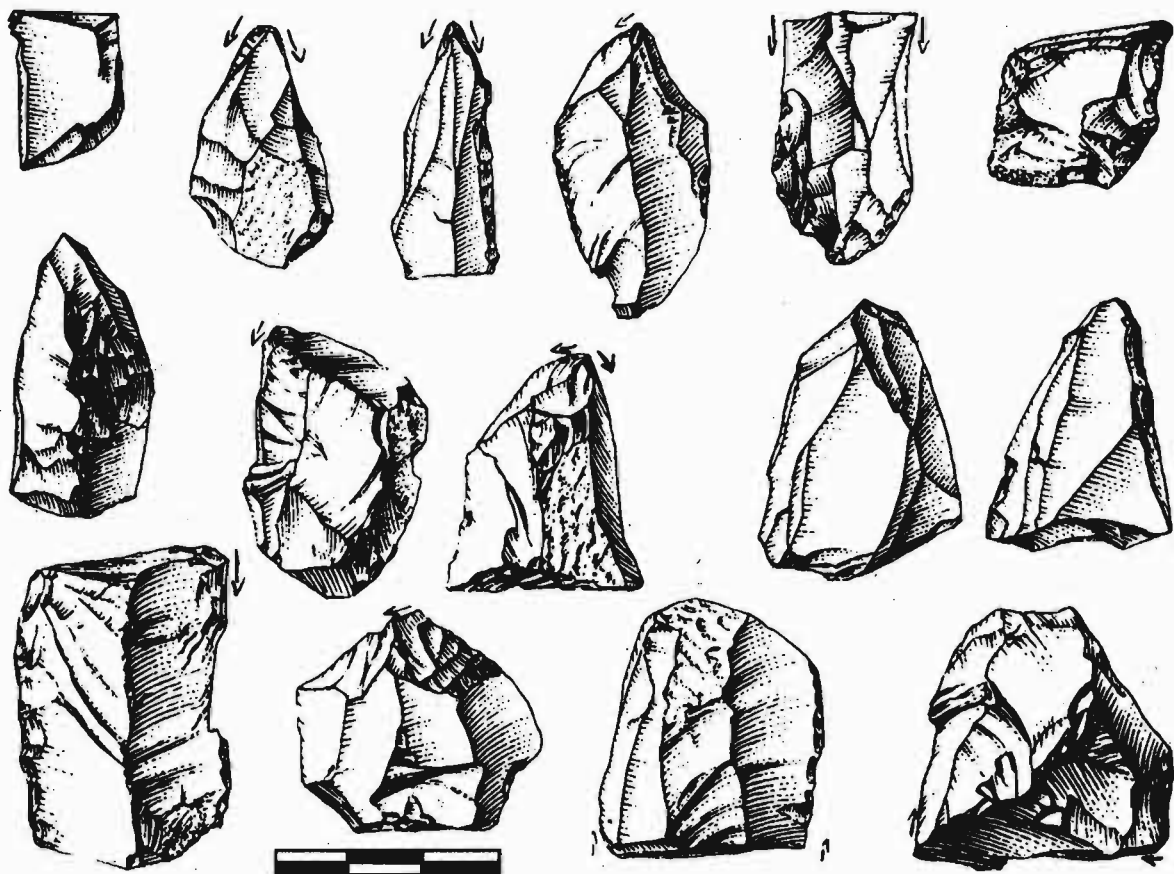
Nožovité nástroje boli opäť početné, najmä čepele s jednostrannou retušou. Pre túto skupinu nástrojov boli v Kašove charakteristické útle čepieľky s jemnou okrajovou retušou, často mikrolitických rozmerov.

Nástroje driapadlovité, dlátovité a vrubovité boli často kombinované s inými nástrojmi. Týka sa to najmä nástrojov dlátovitých, hlavne na silnejších úštepoch, ktoré tvorili základný polovýrobok pre nástroje kombinované.

Orientáciu mladopaleolitickej stanice naznačujú najmä nástroje mikrolitické, na čele s čepieľkami s otupeným bokom. Posledný typ nástrojov je veľmi početný a takmer všetky boli z obsidiánu. Medzi nimi boli aj drobné čepieľky; zachovali sa najmä v zlomkoch a mali obidve hrany otupené drobučkou retušou.

Sprievodnú industriu tvoria početné neretušované čepele, úštepy, väčšie, ale najmä drobučké odštepky a zvyšky jadier. Otíkače sa našli prevažne značne poškodené.

Štiepané kamenné nástroje sú sprevádzané v paleolite nezvyklou hlinenou plastikou, ktorá sa našla v jednom nálezovom horizonte spolu s uvedenými kamenými nástrojmi. Ide o hlinený, do hnedošeda vypálený zlomok predmetu kruhovitého,

Obr. 5. Kašov I. Rydlá.

tvaru s náznakom pravidelnejšej hranatosti na okrajoch. Spodná strana bola viacmenej rovná, vrchná strana sa kuželovite zbiehala do jedného bodu. Okrem tohto nálezu zrejme zámerne vymodelovaného hlineného predmetu sme našli ešte malú beztvárú vypálenú hrudku modelovanej hliny.

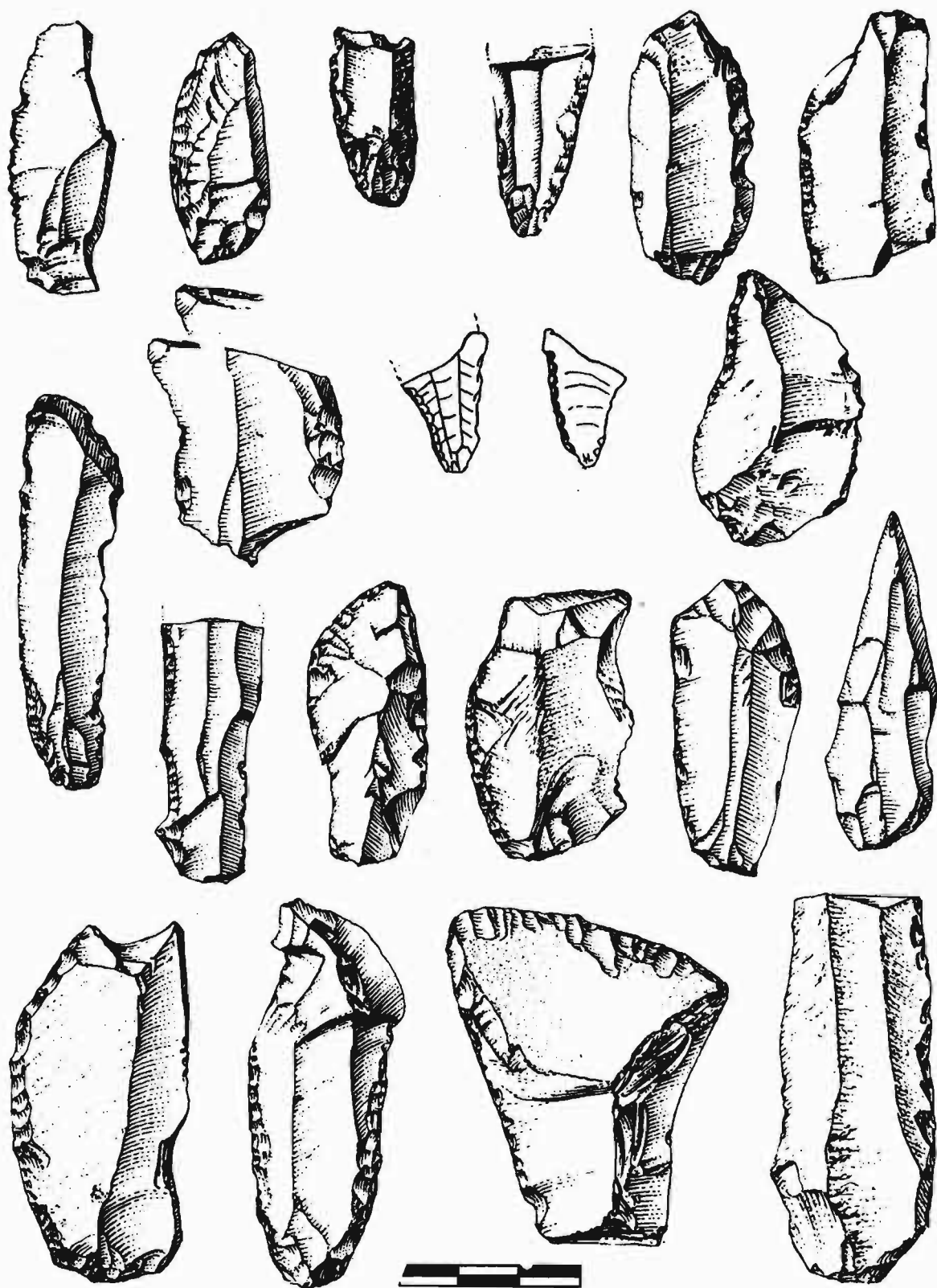
Z ostatných nálezov si zasluhujú pozornosť hrušky červeného farbiva minerálneho pôvodu; našli sa tiež spolu s kamennými nástrojmi. Niektoré kamenné okruhliaky nesú akési stopy po zárezoch, ba aj po brúsení; o ich intencionalnosti sa však nedá jednoznačne vyjadriť.

V y h o d n o t e n i e v ý s k u m u

Podľa zisťovacieho výskumu v roku 1960 sa ešte nedá určiť charakter sídliska. Odkrytá plocha bola príliš malá na poskytnutie spoľahlivých údajov o celkovej stavbe sídliska. Veľký počet silexov na pomerne dobre nálezmi ohraničenej ploche naznačuje, že tu boli sídliskové objekty, ktorých charakter je zatiaľ len hypotetický.

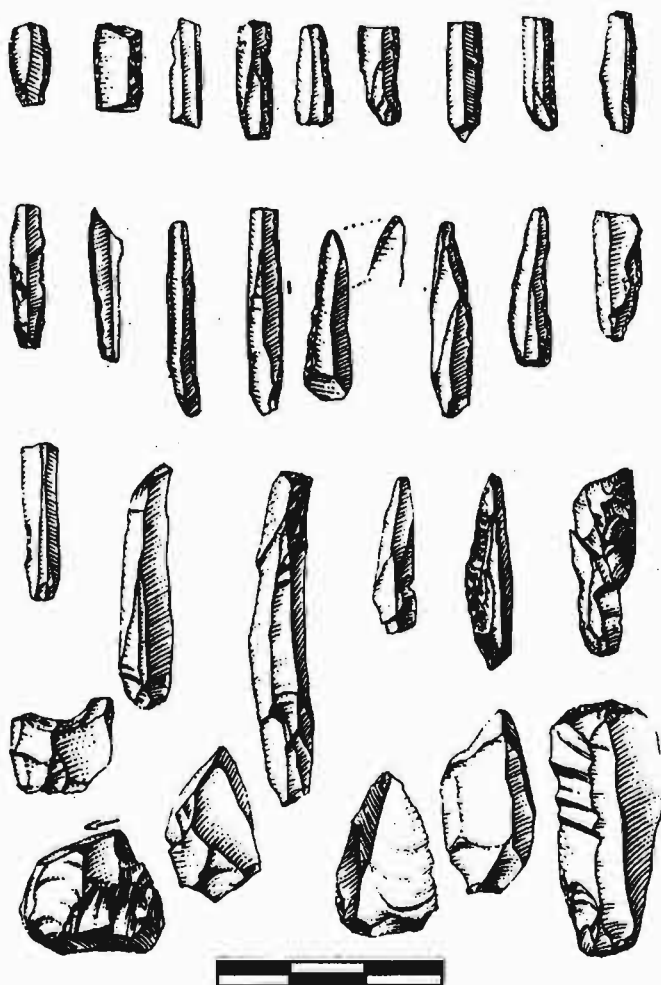
Množstvo a ráz odpadkov ukazuje na centrum výroby kamennej industrie. Zo surovín sa využívali najmä domáce obsidiány, pričom sa v malom počte uplatnili aj nadkarpatské suroviny.

Charakter industrie je taký svojrázny, že sa doposiaľ nedá presne vymedziť. Chýbajú k tomu predovšetkým údaje stratigrafické, ktoré sme doterajším výskumom nemohli získať. Nálezový súbor je však typicky mladopaleolitický a ide v podstate o variant gravettien. Objaviteľ náleziska Š. J a n š á k určil nálezy z Kašova ako aurignacké, boli však určené v dobe, keď sa gravettien považoval podľa starej

Obr. 6. Kašov I. Ukážka retušovaných nálezov.

klasifikácie za mladší aurignacien. Samotné nástroje po stránke čiste typologickej problematiku Kašova nevyriešia, pretože svojráznosť nálezov bola zaiste podmienená predovšetkým hospodárskymi a spoločenskými podmienkami, na čo poukazujú

Obr. 7. Kašov I. Paleolitické mikrolitické nástroje.

hlavne kategórie kamenných nástrojov, ktoré boli štandardné a v hlavnej miere používané obyvateľstvom paleolitickej stanice Kašov I. Táto problematika sa môže riešiť iba po kompletnom spracovaní výskumov v Kašove. Vo výskume na paleolitickej stanici v Kašove sa bude pokračovať.

LITERATÚRA

J a n š á k Š., Praveké sídliská s obsidiánovou industriou na východnom Slovensku, Bratislava 1935.

B á n e s z L., Príspevok k poznaniu aurignacienu na východnom Slovensku, Študijné zvesti AÚSAV 1, 1956, 1-33.

DIE FORSCHUNGSGRABUNG AUF DER PALÄOLITHISCHEN STATION IN KAŠOV IM JAHRE 1960

LADISLAV BÁNESZ

Nach der Probeforschung, die das Archäologische Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Nitra auf der paläolithischen Station in Kašov (Bez. Trebišov) durchführte, ist der Charakter dieser Siedlung noch nicht bestimmbar. Die abgedeckte Fläche war viel zu klein, um verlässliche Angaben über die allgemeine Gestaltung der Siedlung in Kašov bieten zu können. Die grössere Anzahl von Silexfunden auf einer verhältnismässig gut abgegrenzten Fläche weist darauf hin, dass man hier mit Siedlungsobjekten zu rechnen hat, deren Charakter vorläufig fraglich ist. Sowohl aus der grossen Anzahl als auch aus der Art der Abfallprodukte ist auf ein Herstellungszentrum zu schliessen, wo die Steinindustrie erzeugt wurde. Von den Rohstoffen fand hauptsächlich der einheimische Obsidian eine Verwendung, wobei in kleinem Masse auch die Rohstoffe aus dem Gebiet nördlich vom Karpatenraum zur Geltung kamen.

Diese Industrie ist so eigenartig, dass ihre Einreihung nach Typen noch nicht möglich ist. Vor allen werden die stratigraphischen Angaben, die man mit der bisherigen Forschungsgrabung nicht ermitteln konnte, sehr vermisst. Das Fundinventar ist jedoch typisch jungpaläolithisch; es handelt sich hier um eine Variante des Gravettiens.

In Kašov wurden die folgenden Artefakttypen gefunden: 1. Klingenkratzer, 2. Klingenkratzer atypisch, 3. Doppelkratzer, 4. spitzbogiger Kratzer, 5. Klingenkratzer an retuschierter Klinge, 6. Klingenkratzer an Aurignac-Klinge, 7. Pfannenkratzer, 8. Kratzer an Abschlag, 9. Daumennagelkratzer, 12. Hochkratzer atypisch, 15. Kernkratzer, 16. Hobel, 17. Kratzer-Stichel, 18. Kratzer an Stück mit Endretusche, 19. Stichel an Stück mit Endretusche, 23. Bohrer, 27. Flächenstichel, gleichwinklig, 28. Flächenstichel, schiefwinklig, 29. Winkelstichel, 30. Eckstichel, 31. vielfacher Flächenstichel, 32. Bogenstichel, 35. Stichel an Klinge mit schräger Endretusche, 36. Stichel an Klinge mit konkaver Endretusche, 38. Querstichel mit Kantenretusche, 41. Vielfachstichel, 43. Kernstichel, 44. Flachstichel, 46. Châtelperron-Spitze, 50. Mikrogravette-Spitze, 61. Klinge mit schräger Endretusche, 62. Klinge mit konkaver Endretusche, 63. Klinge mit konvexer Endretusche, 65. Klinge mit einkantiger Retusche, 66. Klinge mit beidkantiger Retusche, 67. Aurignac-Klinge, 74. Stück mit Kerben, 75. gezähntes Stück, 76. gesplittertes Stück, 77. Schaber, 78. Steilschaber, 84. Klingenlamelle mit Rücken, 88. gezähnte Klingenlamelle, 90. Klingenlamelle mit wechselseitiger Kantenretusche.

Übersetzt von Z. Lányiová

ZISŤOVACÍ VÝSKUM NA PALEOLITICKEJ STANICI VO VEĽKOM ŠARIŠI ROKU 1960

LADISLAV BÁNESZ

Nálezy listovitých hrotov F. Blahutu a J. Repčáka (múzeum Prešov) a neskôr L. Bánesza a St. Šišku (AUSAV) dali podnet k uskutočneniu zisťovacieho výskumu pod Šarišským hradom.

Listovité hroty so zaoblenou bázou szeletského charakteru sa našli pod profilom hliníka neďaleko hradskej z Veľkého Šariša smerom na Medzany. Z tej istej polohy pochádza niekoľko ďalších radiolaritových a rohovcových artefaktov, ktoré nazbieral F. Prošek spolu s J. Kabátom. Pretože radiolaritový hrot s jednostrannou plošnou retušou, ktorý som našiel spolu so St. Šiškom, ležal pod hnedastou vrstvou vo východnej časti hliníka, predpokladali sme možnosť interštadiálneho veku povrchových nálezov. V tejto časti hliníka sa zachovala iba hnedá vrstva, a preto sme eliminovali možnosť iného veku a pôvodu artefaktu.

V ostatných častiach hliníka z tejto vrstvy bolo vidieť iba povrch, aj to len miestami. Zisťovací výskum v roku 1960 sa preto zamerail na odkrytie spodnej časti profilu, odkiaľ mal pochádzať listovitý hrot s jednostrannou plošnou retušou. Predpokladali sme, že prípadné ďalšie nálezy priamo z tejto vrstvy by pomohli datovať aj ostatné povrchové nálezy.

Krátkodobý zisťovací výskum bol korunovaný nálezom retušovaného artefaktu zo zeleného radiolaritu z hornej časti hnedej vrstvy, ktorá leží v spodnej časti hliníka. Nad touto hnedou vrstvou s bledohnedými šošovkami spočívajú žlté spraše, ktoré sú členené dvoma tenkými hnedými zónami. Tenké hnedé horizonty vidno po celej dĺžke profilu. Profil bol zameraný v celej šírke hliníka a obsahuje tieto vrstvy:

0-40 cm - bledohnedá hlina, holocén;

40-58 cm - žltá sprašová hlina;

65-70 cm - žltohnedá vrstva s pseudoglejmi (podľa miest. názvu "plarga");

70-87 cm - žltá spraš s malakofaunou;

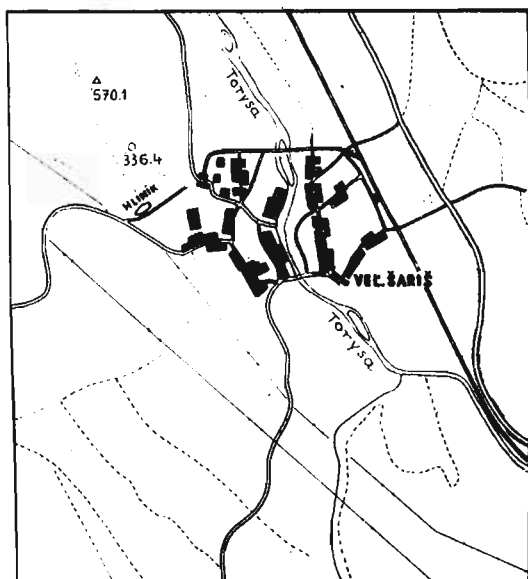
87-91 cm - hnedý humózný horizont;

91-134 cm - žltá spraš s malakofaunou;

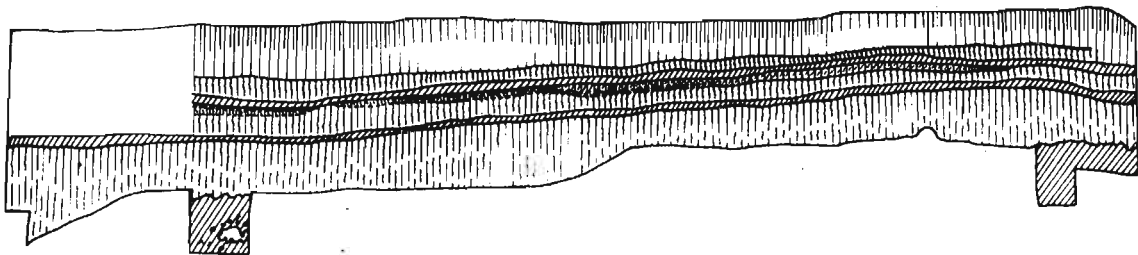
134-180 cm - hnedá silná humózná vrstva s bledohnedými šošovkami a s nálezom retušovaného artefaktu;

180 cm a hlbšie - neprekopané.

Tento profil odráža pravdepodobne miestny vývoj sedimentov posledného glaciálu. Tenké hnedé vrstvy rozčleňujú spraše a patria tepelným výkyvom priebehu mladšieho würmu. Možno predpokladať, že spodný hnedý horizont s paleolitickým nálezom patrí interštadiálu W1-W2. Nález retušovaného artefaktu zo

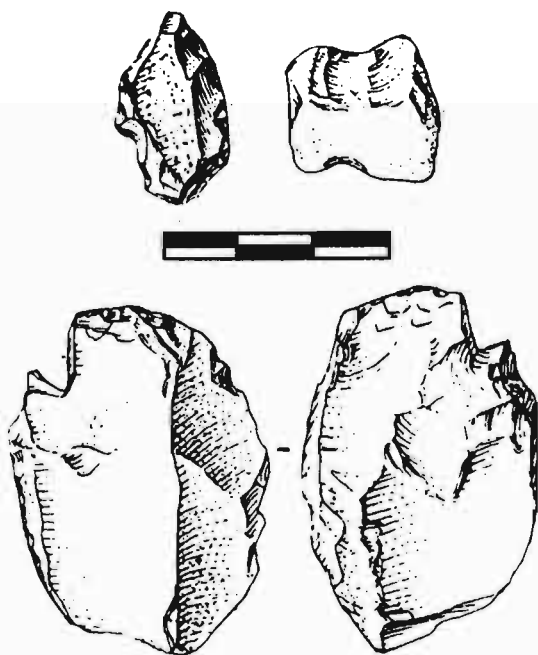
Obr. 1. Veľký Šariš.
Situačný náčrt.

Obr. 2. Veľký Šariš. Priebeh pleistocénnych vrstiev v profile hliníka pod Šarišským hradom.

spodnej hnedej vrstvy ukazuje správnosť predpokladu, že z tejto vrstvy mohli pochádzať aj ostatné paleolitické nálezy, najmä nálezy listovitých hrotov. Túto možnosť som naznačil v krátkom príspevku o otázkach listovitých hrotov vo Veľkom Šariši (AR XI, 1959, 313 - 318).

Paleolitický nález zo spodnej hnedej vrstvy predstavuje malý artefakt zo zeleného radiolaritu a pochádza z plochého okruhliaka, ako prezrádajú zachované povrchové časti na spodnej i vrchnej strane artefaktu. Ľavá hrana je len hrubšie otlčená, pravá je pekne retušovaná (rozmery: 26 x 15 x 6 mm).

Obr. 3. Veľký Šariš. Radiolaritové nástroje (vľavo hore retušovaný artefakt zo spodnej vrstvy).

Na okolí hliníka sme zistili počas čistenia profilu ešte tieto nálezy: hnedé radiolaritové dláto z masívneho vrchlíkového úštepu so zachovanou povrchovou kôrou na hornej časti (rozmery: 49 x 32 x 20 mm), malý vrub na tmavohnedom radiolaritovom okruhliacku, trojuholníkovitý radiolaritový úštep a spodnú časť sivej trojbokej čepele.

Zvlášť zaujímavá je pri nálezoch z Veľkého Šariša okolnosť, že väčšina nálezov je z radiolaritov, pričom rohovce sú odsunuté na druhé miesto. Ide tu o akúsi pravidelnosť radiolaritov v industriách szeletského okruhu a charakteru. Väčšina listovitých hrotov zo szeletských nálezísk, najmä na západnom Slovensku, bola vyrobená z radiolaritov; s podobným zjavom sa stretávame aj pri nálezoch szeletského charakteru na východnom Slovensku (napr. Veľký Šariš, Tibava, Dreveník). Na druhej strane máme na zreteli radiolarity, ktoré sa ob-

javujú najmä v údolí Torysy, a to nielen na samotných sídliskách, ale aj v prírode. Údolie Torysy bolo jednou z hlavných oblastí prírodného výskytu radiolaritov a iste nie je náhoda, že aj v susednom Poľsku sa objavujú na staniciach, ktoré sa aj po stránke kultúrnej približujú našim náleziskám.

EINE PROBEGRABUNG AUF DER PALÄOLITHISCHEN STATION IN VELKÝ ŠARIŠ IM JAHRE 1960

LADISLAV BÁNESZ

Die stratigraphische Probegrabung in Velký Šariš (Bez. Prešov) im Jahre 1960 erwies, dass im Lehmprofil die Lössschichten mit zwei dünnen braunen Zonen und einer mächtigen Schicht von brauner Zone, die auf der Profilbasis aufsteigt, gegliedert sind. Aus der letzten Schicht gelang es bei der Freilegung des Profils ein Radiolaritgerät mit Retusche zu erfassen. Dieser Fund bestätigt die plausible Datierung von Szeletienfunden in W1-W2, wie darauf schon in dem kurzen Beitrag im Archeologické rozhledy XI, 1959, S. 313 - 318 hingewiesen wurde.

Am Fundmaterial aus Velký Šariš ist besonders beachtenswert, dass hier die Mehrzahl der Funde aus Radiolarit besteht. Diese Tatsache ist aus zwei Gesichtspunkten interessant. Einerseits zeigt sich hier eine gewisse Regelmässigkeit im Vorkommen des Radiolarits in den Szeletien-Industrien. Andererseits muss man hier Bezug haben auf die Radiolariten, die besonders im Torysatal häufig vorkommen, und zwar nicht nur auf den Siedlungen selbst, aber auch in der Natur. Das Torysatal bildet das Hauptgebiet für das Vorkommen des naturgemässen Radiolarits und es dürfte sicher kein Zufall sein, dass auch im benachbarten Polen auf solchen Stationen, die den unsrigen Fundstellen kulturell sehr nahe stehen, solcher Radiolarit auftritt.

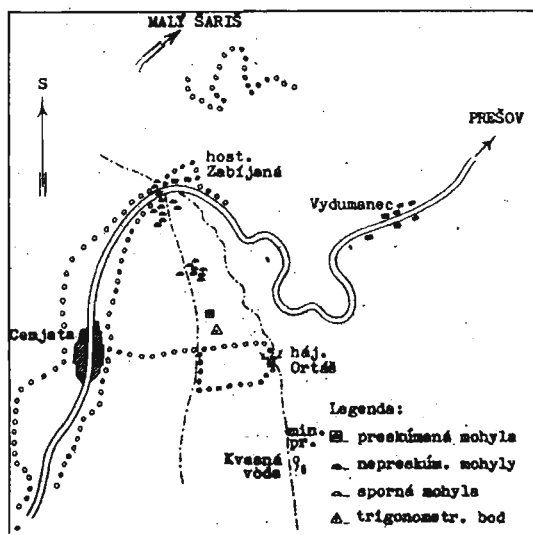
Übersetzt von Z. Lányiová

VÝSKUM ENEOLITICKEJ MOHYLY PRI CEMJATE

FERDINAND BLAHUTA

Nálezisko eneolitických mohýl sa nachádza v katastri obce Malý Šariš (okres Prešov), v lesnom diele Cemjata pri hostinci "Zabíjaná" a tiahne sa po hrebeni južným smerom po osi lesnej cesty v dĺžke o 1 km až po štvorhrannú čistinu s kótou 415 (háčovňa Orťáš). Dve ešte rozoznateľné mohyly sa nachádzajú asi 60 m severne pod hradsťou a 80 m západne od hostinca "Zabíjaná". Ostatné mohyly v tomto úseku sú rozrušené zárezmi lesných ciest a terénnymi zásahmi. Ďalšia skupina mohýl sa nachádza južne od hradskej na stúpajúcom hrebeni okolo lesnej cesty na úseku 60 až 140 m od hradskej. Je tam osem ešte zreteľne rozoznateľných mohýl s kruhovou základňou o priemere 8 až 12 m. Od nich južne asi 500 m po lesnej ceste hore mierne stúpajúcim hrebeňom je posledná skupina mohýl, husto zoskupených asi 30 m východne od cesty. Osem z nich je zreteľných, niekoľko už sotva znateľných. Ďalej po lesnej ceste na juh vo vzdialenosti asi 300 m na temeni hrebeňa asi 60 m východne od lesnej cesty a asi 85 m severozápadne od trigonometrického bodu (441,9) nachádza sa preskúmaná mohyla. (Obr. 1.)

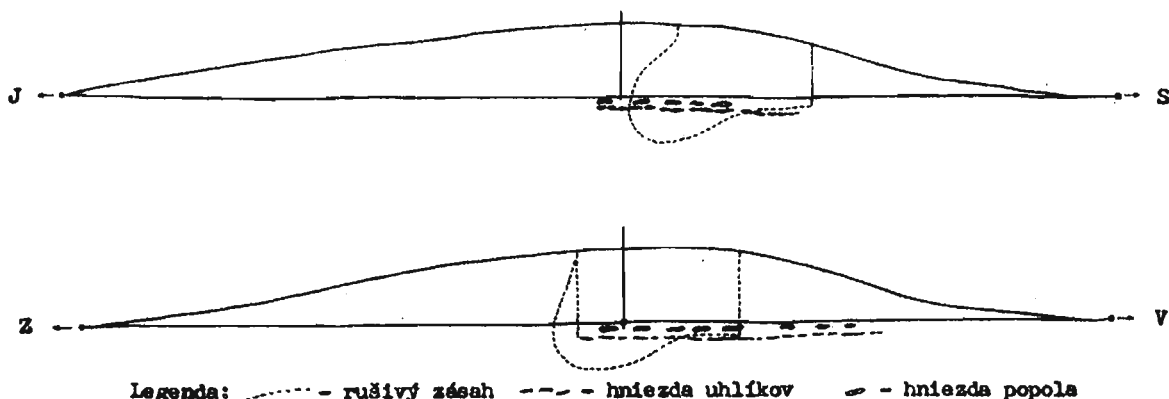
Na mohyly upozornil Krajské múzeum v Prešove už r. 1957 J. Renvers, obyvateľ Domu dôchodcov na Cemjate. Zistil ich 5 - 6. Po prvej obhliadke počet mohýl sa ustálil na 18. Širšie okolie lokality doteraz nebolo preskúmané. R. 1958 sa roz-

Obr. 1. Malý Šariš - Cemjata. Situačný náčrt s vyznačením rozmiestenia mohýl.

chádza vo vzdialenosti 85 m juhovýchodne od mohyly. Pri odkrývaní mohyly sa strhla vrchná vegetačná vrstva a zemina sa skopala do hĺbky asi 10 cm. Ostatná náplň násypu sa odkopávala po 5 - 10 cm hrubých vodorovných vrstvách až po horizont, t.j. po úroveň okolitej pôdy, kde už nálezy (popol, uhľiky atď.) prestali. Vybrali sa vopred dva protiľahlé kvadranty, čím sa získali dva navzájom kolmé profily násypu, potom ostatné dva protiľahlé kvadranty. Po dosiahnutí okolitého horizontu vykonal sa skúšobný výkop za účelom zistenia sterility podkladu.

Násyp mohyly bol navrstvený z okolitej jasnookrovej ilovitej pôdy. Pôdorys násypu mal tvar mierneho oválu. Orientácia hlavnej osi (d 10 m) bola S - J a vedľajšej osi (d 9,5 m) V - Z. Výška násypu (relatívna) bola 75 cm. Temeno násypu bolo sploštené, boky spočiatku prudko, ku koncu mierne klesajúce. Na celkovom tvare násypu možno badať slabé zosutie (sklon) západným smerom (po svahu). Juhozápadná štvrtina násypu v dolnej tretine bola prerastená 8 hrabmi, hrúbky 15 -

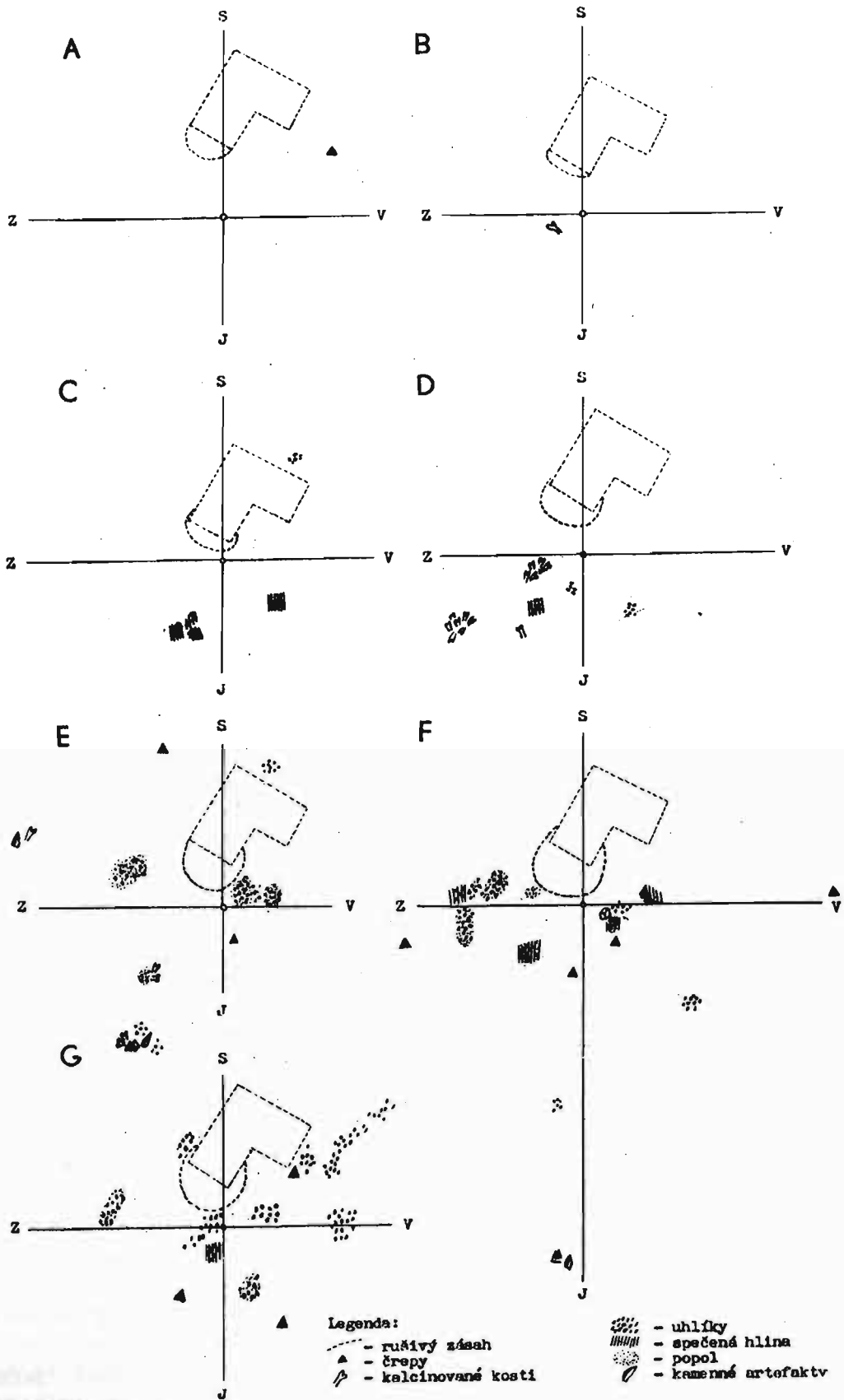

Obr. 2. Malý Šariš - Cemjata. Profily násypu mohyly.

rušila preskúmaná mohyla terénnymi prácami, v jej strede sa vykopala jama tvaru šesťholníka, ktorého dve strany merali 120 cm a ostatné štyri strany 60 cm. Hĺbka bola 100 - 120 cm. Jama smerom k stredu násypu bola rozšírená a prehĺbená. Takto vykopaná hlina bola navrstvená okolo jamy z južnej strany v podobe poloblúkovitého valu.

Starostlivosťou AÚSAV v Nitre bolo umožnené porušeniu mohyly preskúmať. Výskum mal za úlohu sledovať zvyklosti a obrady eneolitického ľudu pri spaľovaní a pohreboch mŕtvych; trval od 14. do 24. augusta 1959. Vlastný výkop (práce v teréne) trval od 15. do 21. augusta 1959. Viedol ho Ferd. B l a h u t a.

Zameranie výskumu vychádza od triangulačného bodu (rozhľadne), ktorý sa nachádza vo vzdialenosti 85 m juhovýchodne od mohyly.

Obr. 3. Malý Šariš - Cemjata. Nálezy v mohyle vo vrstvách (v hĺbke): A - 10-20 cm, B - 30-40 cm, C - 40-50 cm, D - 50-60 cm, E - 60-70 cm, F - 70-80 cm, G - 80 cm a hlbšie.

- 23 cm. V strednej tretine východnej polovice násypu rástol 15 cm hrubý hrab. Okrem toho rástol tu aj riedky krovitý porast. Po zameraní objektu vyznačili sme na ňom dva navzájom kolmé priemery, a to smerom S - J a V - Z.

Náplňou násypu mohly bola jednoliata jasnookrová ílovitá hlina s ojedinelými pieskovcami drobných a malých rozmerov z bezprostredného okolia mohyly. V násype sa našli len dva ploché pieskovce väčších rozmerov, jeden 50 cm severne od stredu v hĺbke 35 cm (rozмеры 30 x 15 x 4 cm), druhý 150 cm severozápadne od stredu v hĺbke 30 cm (rozмеры 16 x 13 x 3 cm). Oba kamene ležali vodorovne, akoby boli na čiastočne navrstvenú hlinu úmyselne položené alebo hodené.

Kvadranty sa odkryli v tomto poradí: I. severovýchodný, II. juhozápadný, III. juhovýchodný, IV. severozápadný.

I. kvadrant bol rušivým zásahom najviac postihnutý. Obsahoval tento archeologický materiál: drobné atypické čriepky hrúbky 2 - 3 mm s červenohnedým kriedovým povrchom a popolavosivým jadrom v rôznej hĺbke násypu - 10 až 65 cm nad úrovňou; uhličky, zväčša drobné, často aj s popolom, a to ojedinele asi 40 cm nad horizontom, ale aj v skupine, v hniezde s popolom, tiež vo vrstve uhlikov s popolom (rozмеры 50 x 50 x 2 cm) asi 20 cm nad horizontom; konečne ojedinelé hniezda uhlikov a popola na horizonte na ploche 150 x 230 cm.

II. kvadrant bol na nálezy najbohatší. Boli rozložené takto: kalcinované kostičky 15 až 70 cm nad úrovňou; uhličky od výšky 45 cm nad úrovňou až na úroveň; prepálená hlina s popolom vo výške 45 cm, 30 cm, 10 cm nad horizontom i na horizonte; drobné keramické úlomky na úrovni; radiolaritové artefakty na úrovni, 10 cm a 25 cm nad úrovňou.

V III. kvadrante bol archeologický materiál umiestený takto: uhličky zväčša na horizonte, ale aj nad ním vo výške 40 cm; prepálená hlina 10 cm nad horizontom; keramické úlomky s čiernym jadrom vo výške 20 cm nad horizontom i na horizonte.

Vo IV. kvadrante bol archeologický materiál rozložený takto: uhličky zväčša na horizonte, ale aj 20 cm nad ním; hniezda popola asi 20 cm nad horizontom; keramické úlomky na horizonte; jaspisový odštep 20 cm nad horizontom.

O p i s a r c h e o l o g i c k é h o m a t e r i á l u

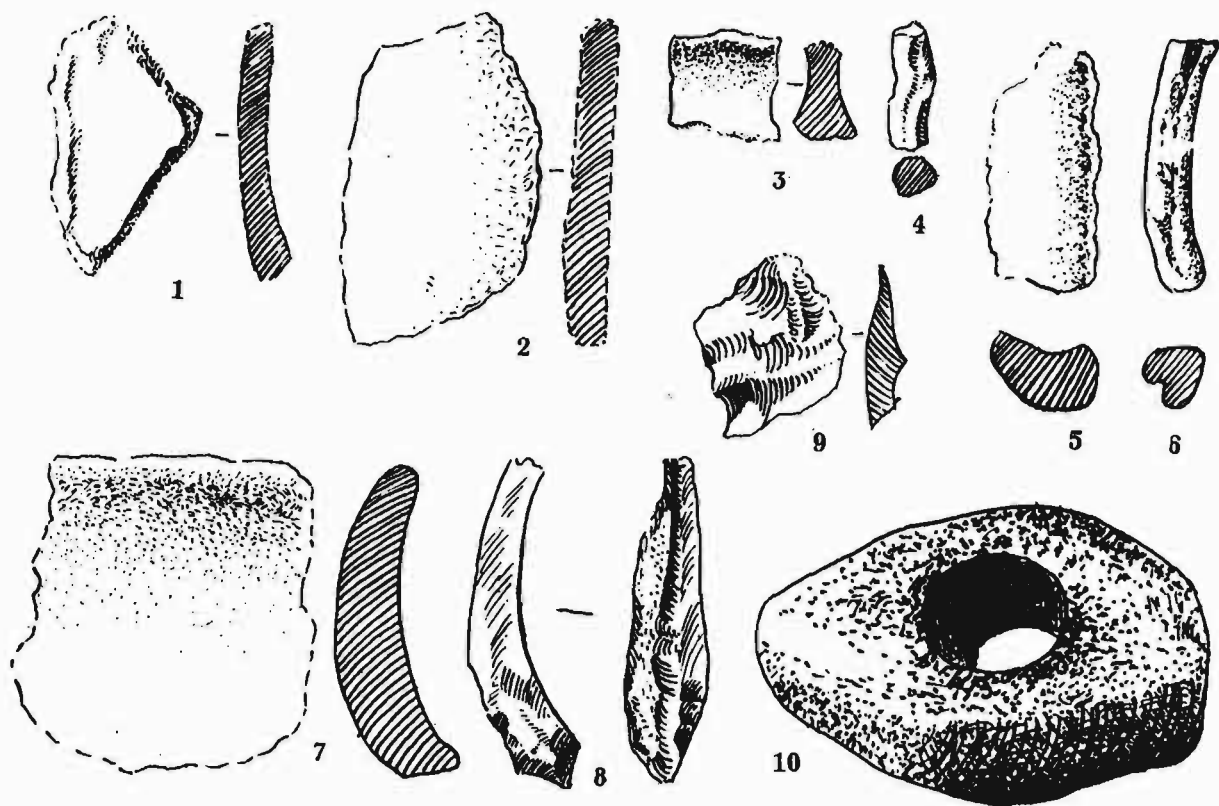
Uhličky sú pomerne pevné, preto možno predpokladať, že pochádzajú z tvrdého dreva. K horizontu ich pribúda, a tam prechádzajú v hniezda až v súvislé 5 - 8 cm hrubé vrstvy, často pomiešané s popolom alebo ojedinele aj so spálenou hlinou, ktorej je mimoriadne málo.

Keramické úlomky sú zväčša drobné a atypické, 2 - 6 mm hrubé s popolavosivým až čiernym jadrom, ktoré máva hnedočervený až jasný sivookrový náter. Jeden úlomok je od hrdla a vnútri sivý, zvonku okrovooranžový, 5 mm hrubý. Pochádza pravdepodobne z džbánkovej nádoby s pomerne úzkym valcovitým hrdlom, ktoré je nasadené na baňatom vydutí. Dva drobné čriepky až 8,5 mm hrubé sú z dobre plaveného materiálu červenohnedej farby s tmavším hladkým povrchom. Ostatný keramický materiál je neplavený s pomerne hrubými zrnkami piesku.

Kalcinované kosti sú nespopolnenými zvyškami kostry; niektoré väčšie možno pokladať za zvyšky kostí končatín (aj článkov prstov).

Z kamenných artefaktov treba spomenúť jaspisový ohnutý vrtáčik, jadrovitý odštep a dva retušované rohovoové odštepy, ktoré mohli slúžiť aj ako hroty striel.

Vyobrazenie pozoruhodnejších nálezov pozri na obr. 4.

Obr. 4. Malý Šariš - Cemjata; 1-9 - ukážky nálezov z mohyly.
10 - sekeromlat z Malého Šariša (starší nález).

Z h o d n o t e n i e a u z á v e r y

Eneolitický mohylník na Cemjate vznikol pravdepodobne ako pohrebisko osady, ktorá sa nachádzala v blízkosti oboe Malý Šariš, keďže sa tam našiel typický sekeromlat. Inventár preskúmanej mohyly ju bezpečne zaraďuje ku kultúre eneolitického ľudu východoslovenských mohýl (podľa V. B u d i n s k é h o - K r i č k u). Je to dosiaľ prvá známa lokalita tohto ľudu na západ od Torysy. Mohylník bol zaisť rozsiahlejší, najmä vo svojej južnej časti, kde sa mohyly zničili stavbou hradskej, samoty "Zabíjaná", hustou sieťou lesných ciest a ťažbou dreva.

Prebádaná mohyla obsahovala žiarový pohreb. Bližšie určenie spáleného individua nie je možné, lebo v násype sa zachovali len drobné zvyšky nespopolnených kostí. Ani podľa skromných príloh nedá sa s istotou súdiť na pohlavie, vek a spoločenské postavenie individua. Spálenie bolo dôkladné a strávil aj všetky predmety, ktoré azda pochovaný pri sebe mal.

V násype sa nenašlo súvislé žiarovisko, ani primerané množstvo prepálenej hliny, popola a uhlia, ale len izolované, najviac 8 cm hrubé vrstvy alebo hniezda uhľikov a popola, ba najčastejšie len hniezda hliny, premiešanej s uhľikmi alebo s popolom, a len v ôsmich prípadoch aj s nepatrným množstvom prepálenej hliny. S istotou teda možno tvrdiť, že spopolnenie sa vykonalo mimo násypu mohyly. Tento predpoklad potvrdzuje okolnosť, že zvyšky žiaroviska sa nachádzali len vo väčších-menších izolovaných celkoch roztratené v rôznych hĺbkach strednej časti násypu.

Pod násypom na úrovni okolitej pôdy nenašli sa zvyšky vegetačnej vrstvy, ale hlina násypu bola úplne jednoliata s podložíom; z toho sa dá usudzovať, že

povrch pôdy bol pred pohrebným obradom očistený od rastlinstva. Po spopolnení sa nahrnuli vopred zvyšky žiaroviska spolu so zvyškami spopolneného a s prílohami na kopu, ktorá tvorila jadro mohyly - násypu, okolo ktorého sa nasypala ďalšia vrstva z miesta obradu aj z ostatného okolia mohyly. Aj v tejto vrstve sa našli ojedinelé pozostatky žiaroviska alebo príloh, zvyšky to obradu spopolnenia a pohrebu.

MAĎAROVSKÉ NÁLEZY Z ČUKÁRSKEJ PAKY

BOHUSLAV CHROPOVSKÝ

V osade Čukárska Paka (obec Veľká Paka, okr. Dunajská Streda) pri vyberaní štrku v miestnom štrkovisku, asi 500 m západne od osady, sa ničili hroby. Z tohto miesta zachránil pracovník Trepárni, n. p. v Sládkovičove, Štefan Katona dve nádoby - džbánok a misku.

Opis nálezov:

1. Džbánok s baňatým telom, šedočiernej farby, má ostrým lomom odsadené vyššie lievikovité hrdlo. Na bruchu džbánu sú dve pásikové ušká a na lome paralelne s nimi dve menšie vypukliny. Je vyhotovený z hlíny premiešanej s pieskom, povrch má leštený; v 13 cm, max. $\varnothing$ 9 cm, $\varnothing$ d 4,5 cm, $\varnothing$ ú 7,5 cm.

2. Vyššia miska s menším odsadeným valcovitým hrdlom. Okraj je presekávaný. Na bruchu nádoby sú pruhovité vrypy, oproti sú dvojité prsovité vypukliny a paralelne s nimi na opačnej strane idú trojité vypukliny. Farba popolavohnedá; v 10, 5 cm, max. $\varnothing$ 17 cm, $\varnothing$ d 6,5 cm, $\varnothing$ ú 13 cm.

Obr. 1. Čukárska Paka. Džbánok a miska.

Nálezy sú tvarom i výzdobou charakteristické pre maďarovskú kultúru. Zistenie týchto nálezov dosvedčuje rozšírenie maďarovskej kultúry na Žitný ostrov, odkiaľ doteraz túto kultúru nepoznáme.

NÁLEZ BRONZOVÉHO MEČA VO VOJANOCH

VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA

Pozoruhodný bronzový meč odovzdal Okresnému múzeu v Prešove inž. Kočan, vedúci Pozemných stavieb v Prešove. Na meč narazil pri práci bagrom údajne v hĺbke 3 m bagrista J. Karohňak v septembri 1960 pri stavbe hrádze približne 2 km od Vojan (okres Trebišov), na ceste medzi Vojanmi a Raškovcami. Meč sa pri náraze bagra prelomil.

Opis meča:

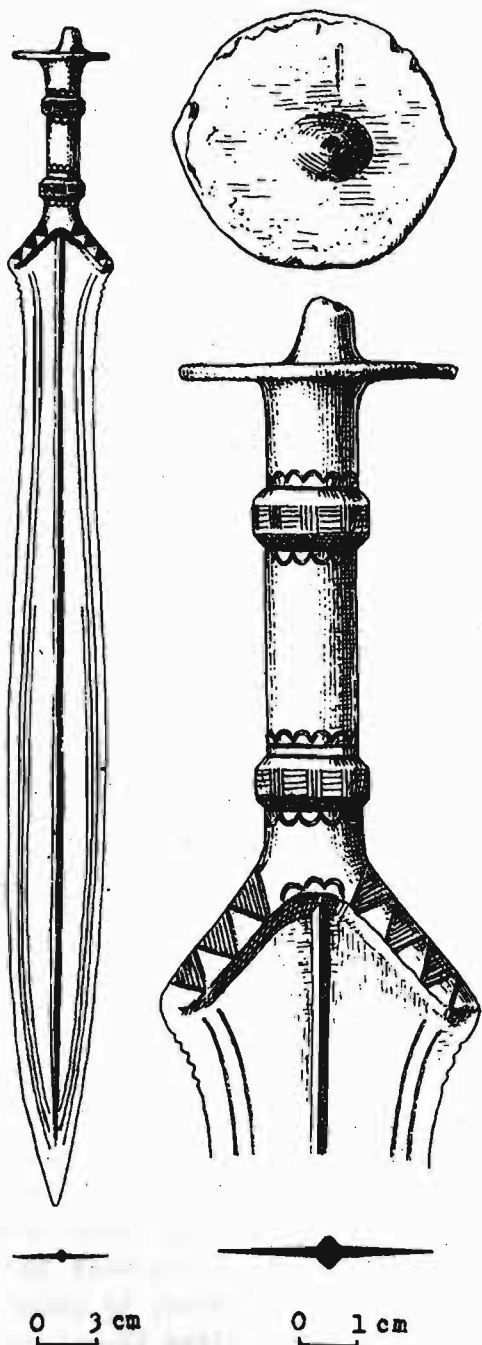
Valcovitá rukoväť meča je zosilnená dvoma vysokými prstencovými rebrami a zakončená ploským kruhovitým kotúčom, z ktorého vyčnieva tupá hrotnatá vypuklina, umiestená trochu excentricky.

Listovitá, pod rukoväťou slabo vykrojená čepeľ sa bezprostredne spája s ramienkami trojuholníkovite rozšírenej spodnej časti rukoväti. Stredom jednej i druhej strany čepele prebieha pozdĺžne výrazné úzke rebro trojuholníkovitého prierezu, zhora slabo zaoblené.

Rebrá rukoväti sú ohraničené jednoduchou (horné zdola i zhora a dolné zhora) a dvojitou ryhou (dolné rebro zhora) a sú zdobené striedavo skupinami zvislých a vodorovných rýh. Po bokoch rebier prebieha na rukoväti girlanda oblúčkov. Ramienka spodnej časti rukoväti sú strechovite lomené a na obidvoch stranách zdobené šrafovanými trojuholníkmi. Ostrie čepele meča je na jednej i druhej strane pri okrajoch zdobené tromi pozdĺžnymi líniami; jedna z líní je neúplná.

Meč je pokrytý jemnou iesklou, miestami i drsnejšou zelenkavobelasou patinou. Koniec hrotu bol hákovite ohnutý. Dĺžka meča je 593 mm.

Meč z Vojan sa medzi nálezmi mečov doby bronzovej vyníma svojou osobitosťou; zatiaľ je bez analógií. Typologicky síce pripomína meče liptovského typu, no niektorými detailmi rukoväti, najmä jej valcovitou časťou a trojuholníkovite rozšírenými ramienkami nad čepeľou sa od nich podstat-

Obr. 1. Vojany, okres Trebišov.
Bronzový meč.

né líši. Pozoruhodná pri tomto meči je i okolnosť, že ho liali v jednom kadlube; plastické rebro na spodnej strane kotúča rukoväti svedčí, že išlo o dvojdielny kadlub.

NÁLEZ BRONZOVÝCH MEČOV V KRAČÚNOVCIACH

FERDINAND BLAHUTA

V katastri obce Kračúnovce (okres Bardejov) našiel 9. augusta 1958 Ján Ni-goš, obyvateľ spomenutej obce, v hliníku pohodené dva bronzové meče.

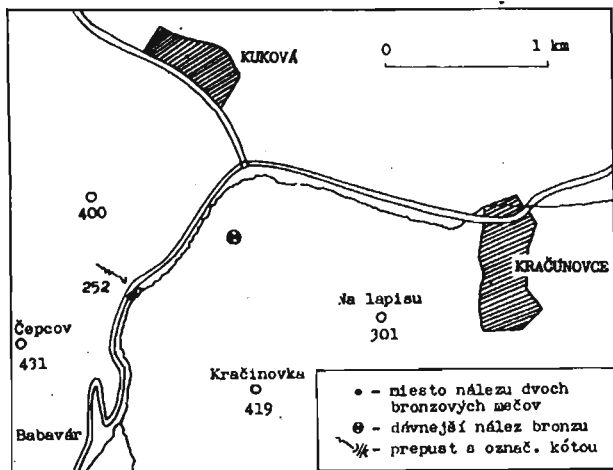
Nálezisko sa nachádza v diele Pod Čepcovom, medzi Čepcovským potokom a hradskou Kračúnovce - Prešov, zhruba medzi vrchmi Kračinovka a Čepcov, 160 m južne od prepustu (kóta 252) v blízkosti 15. kilometra spomenutej hradskej. Tu je asi 50 m pod hradskou na vysokej terase nad potokom hliník. (Obr. 1.)

Nálezca odovzdal meče Jánovi Bandžákovi, obyvateľovi obce Kračúnovce, ktorý nález hlásil osvet. inšpektorovi K. Sereďaymu v Giraltovciach. Dňa 15. augusta 1958 vyšiel som s Jánom Bandžákom na miesto nálezu, bližšie nálezové okolnosti sa mi však na mieste ani v obci nepodarilo zistiť. Nález sa dá vysvetliť tak, že niekto v hliníku pri kopaní hliny vykopal meče, obalené hlinou, považoval ich za nepotrebné kusy železa, pohodil ich a odišiel. Dážď zmyl potom hlinu z mečov a v takomto stave ich našiel nálezca.

V profile hliníka sú tieto vrstvy: 10-15 cm hrubá vegetačná vrstva, 40-50 cm hrubý nános sprašovitej štruktúry (mikroulity) a pod ním nezistená hĺbka ílovitej, mazľavej, svetlosivej zeminy, pod ktorou možno očakávať štrk.

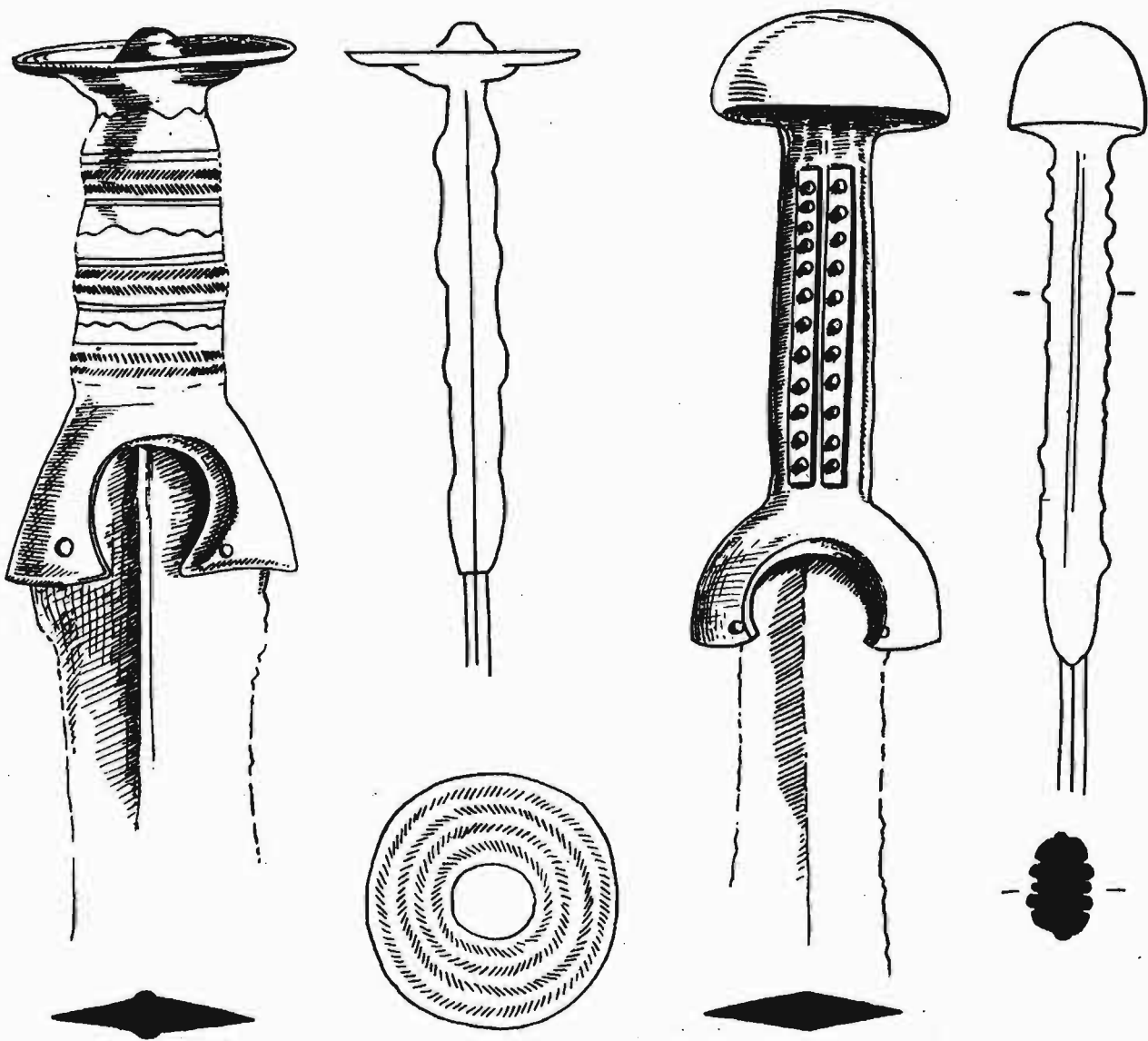
O p i s n á l e z o v:

1. Torzo meča liptovského typu v troch kusoch (zlomené pri kopaní i na mieste "úschovy"). Hrot meča približne od najväčšej šírky čepele chýba. Meč je z hodne "pórovitého" bronzu, dĺžka rukoväti 103 mm, priemer kruhového kotúča asi 50 mm. Vrečná plocha kotúča je zdobená štyrmi sústrednými kruhmi šikmo radených a protichodne umiestnených krátkych zárezov. Gombík má podobu zrezaného kužela. Držadlo rukoväti má tvar splošteného valca, v strednej časti je mierne zosilnené a priečne členené tromi plastickými rebrami; rebrá sú zdobené šikmo radenými a protichodne postavenými zárezmi. Plochy medzi rebrami sú vyplnené dvoma súbežnými rovnými pásmi a medzi nimi jedným vlnitým rytým pásom. Držadlo je ukončené podkovovite klenuťou násadovou časťou, ku koncu zosilnenou (max. šírka 53 mm), do nej je vsadená čepeľ a upevnená dvoma nitmi. Čepeľ je v strede pozdĺžne vystužená rebrami (šírka čepele 33

Obr. 1. Situačný náčrt s vyznačením miesta nálezu bronzových mečov v katastri obce Kračúnovce.

tichodne umiestnených krátkych zárezov. Gombík má podobu zrezaného kužela. Držadlo rukoväti má tvar splošteného valca, v strednej časti je mierne zosilnené a priečne členené tromi plastickými rebrami; rebrá sú zdobené šikmo radenými a protichodne postavenými zárezmi. Plochy medzi rebrami sú vyplnené dvoma súbežnými rovnými pásmi a medzi nimi jedným vlnitým rytým pásom. Držadlo je ukončené podkovovite klenuťou násadovou časťou, ku koncu zosilnenou (max. šírka 53 mm), do nej je vsadená čepeľ a upevnená dvoma nitmi. Čepeľ je v strede pozdĺžne vystužená rebrami (šírka čepele 33

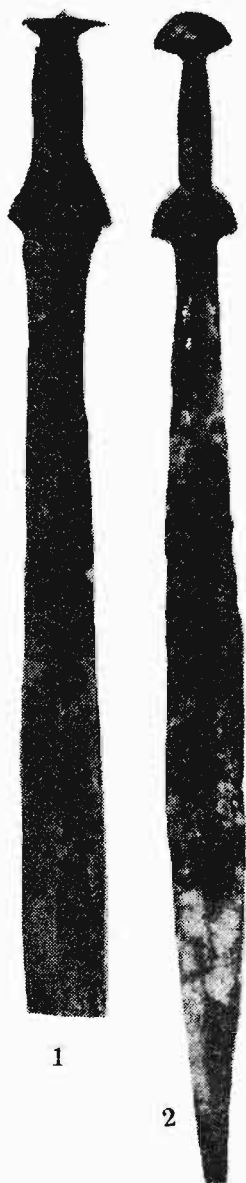

Obr. 2. Bronzové meče z Kračúnoviec; výzdoba rukovätí a prierezy.

až 45 mm) a po celej dĺžke povyštrbovaná. Celé torzo je dlhé 510 mm. (Obr. 2: 1 a obr. 3: 1).

2. Bronzový meč (z hrotu chýba asi 10 mm) s rukoväťou dlhou 117 mm a zakončenou ľadvinovitým gombíkom (š 43 mm, v 22 mm, hr 25 mm). Držadlo je 72 mm dlhé a má tvar štvornásobne splošteného valca; do jeho bočných stien je vtlačená kvádrovitá plytká jamka, stredom pozdĺžne predelená plastickým rebrom, z obidvoch strán ktorého sú rady polguľovitých vypuklín (11 a v jednom rade 12) o priemere 1,5 - 3 mm. Podkovovite klenutá násadová časť držadla je 47 mm široká a až 6,5 mm hrubá. Bronzová čepeľ je v nej upevnená dvoma nitmi. Čepeľ má prierez tvaru kosoštvorca, je 538 mm dlhá a 25 až 45 mm široká. Celková dĺžka meča je 640 mm. (Obr. 2: 2 a obr. 3: 2.)

Obidva meče majú povrch oxydáciou hodne rozrušený. Spod sivohnedého povrchu miestami preráža jasná modrozelená medenka.

Obr. 3.

Bronzové meče z Kračúnoviec.

ce, Babie, Kuková a inde. Bronzové meče liptovského typu sa našli v obciach Šarišské Čierne, Dubinné, Soboš, Koprivnica - a teraz aj v Kračúnovciach.

(Nález. zpráva AÚSAV čís. 1114/59.)

(Opísané meče z Kračúnoviec sa toho času nachádzajú v Okresnom múzeu v Sabinove; sú tam vystavené v archeologickej expozícii.)

Nález týchto bronzových mečov spolu s inými podobnými nálezmi potvrdzuje predpoklad, že obchodná tepna, spájajúca vyspelé kovorobné dielne Potisia so Zakarpatskom, viedla pozdĺž Tople. O obsahu hromadných nálezov na tejto trase nemožno tvrdiť, že je domáceho pôvodu, pretože doteraz sa v oblasti Šariša nenašla ani jediná lokalita, ktorá by dosvedčovala rozsiahlejšiu výrobu bronzových predmetov na mieste.

Typ nájdených mečov je rozdielny, môžu teda pochádzať z rôznych výrobných oblastí. Analógiu k meču s ľadvinovitým gombíkom som doteraz nevidel, preto nemôžem zistiť jeho presné miestne a časové zaradenie. Zdá sa však, že tu nebudú veľké rozdiely, pretože podobnosť konštrukcie, materiálu i spôsobu výroby obidvoch mečov je značná.

Meče sa našli v blízkosti potoka pri dôležitej ceste, ktorá od vekov spájala kotliny Sekčova a Torysy s kotlinou Tople. Týmito miestami viedla zaiste už v halštatskom období obchodná tepna z Potisia cez Karpaty. Ako mílniky ju lemujú lokality hromadných bronzových nálezov, ktoré sa zistili napr. v blízkosti miesta nálezu opísaných dvoch mečov v obciach Kračúnov-

ĎALŠIE NÁLEZY Z LUŽICKEHO POHREBISKA V DIVIAKOKH NAD NITRICOU

ZOJA ŠUHAJÍKOVÁ-PIVOVAROVÁ

K nálezom z lužického pohrebiska v Diviakoch nad Nitricou (okres Prievidza), ktoré sa získali pri záchranných výskumoch na tomto po desiatročia rozrušovanom pohrebisku,¹ pribudol roku 1961 obsah popolnicového hrobu, ktorý sa podarilo získať od J. V o j t y l u, učiteľa na Jedenásťročnej strednej škole v Prievidzi. Menovaný zachránil tento hrob počas svojho pôsobenia v Diviakoch nad Nitricou r.1948, keď sa pri stavbe domu A. Pršu porušila časť popolnicového pohrebiska.² Podľa údajov nálezcu sa malá šálka (1), ktorá obsahovala niekoľko nedohorených kostičiek, dva bronzové náramky (2, 3) a zlomky iných bronzových predmetov (4, 5, 6, 7) našla v blízkosti roztláčaných tuhovaných popolníc. Celá táto skupina nádob stála vo vzdialenosti asi 40 - 50 cm od iného popolnicového hrobu.³

Opis nálezov:

1. Šálka so širokým roztvoreným hrdlom a ostro lomeným dvojkónickým telom. Ústie s lomom spájalo pôvodne širšie pásikové uško (ústie nádoby je poškodené a uško odlomené). Hornú časť vydutia zdobia tri pravidelne rozložené okrúhle jamky, obklopené dvoma zväzkami protismerných šikmých rýh. Po obidvoch stranách uška je nádobka zdobená dvojicami menších jamiek. Zhotovená z hlíny s prímiesou piesku, pôvodne svetlohnedej farby zvonku i znútra (sekundárne zafarbená na tmavohnedo); v 4,7 cm, $\varnothing$ ústia 7,5 cm, $\varnothing$ dna 2,5 cm (obr. 1: 2).

2. Bronzový dvojzávitový náramok, stočený z dvojitého tenkého drôtu, ktorý na jednom konci vytvára torčovanú slučku, na druhom konci je zúžený; $\varnothing$ 3,5 cm (obr. 1: 1).

3. Bronzový dvojzávitový náramok, stočený z úzkeho plochého pásika, obidva konce sú poškodené; $\varnothing$ 2,9 cm (obr. 1: 3).

4. Dva zlomky bronzovej prehnutej tyčinky okrúhleho prierezu; d 4 cm.

5. Tri zlomky inej bronzovej tyčinky okrúhleho prierezu; d 3,8 cm, 2,5 cm a 2 cm.

6. Dva zlomky špirálovitej rúrky, stočenej z plochého bronzového drôtu.

7. Beztvary fragment zliateho bronzu.

Na základe dobre zachovalých mliečnych zubkov, ktoré nálezca vyzdvihol z obsahu popolničky, môžeme s istotou tvrdiť, že išlo o hrob dieťaťa. Potvrďuje to i veľkosť nádoby a náramkov, ktoré majú natoľko malý priemer, že natískajú pochybnosti o svojej funkcii ako ozdôb rúk. Všetky bronzové predmety sú prepálené v ohni, čo znamená, že tvorili súčasť odevu.

Vo Vlastivednom múzeu v Bojniciach sú uložené štyri nádoby, ktoré pochádzajú z Diviak nad Nitricou. Tri z nich - amforku (1), misku (2) a črpáček (3) daroval bývalému Nitrianskemu múzeu v Nitre r. 1874 prof. Ignác G o n d a. Ani o nálezových okolnostiach štvrtej nádoby - iného črpáka (4) nevieme nič bližšieho. Nitrianske múzeum ho získalo r. 1879.

Opis nádob:

1. Miniatúrna amforka s kónickým prehnutým hrdlom a nízkym baňatým telom. V spodnej časti hrdla, ktorá je zdobená tromi vodorovnými, nepravidelne rozmiestnenými plytkými žliabkami, sú dve masívne ušká (jedno je poškodené). Výzdoba vy-

dutia pozostáva zo zväzkov krátkych zvislých žliabkov, ktoré pôvodne boli pravdepodobne prerušované malými plytkými jamôčkami (výzdoba je nezreteľná v dôsledku sekundárneho prepálenia amforky). Plochu pod uškami zdobia plytké polkruhovité priehlbinky. Nádobka je zhotovená z plavenej hlíny s prímесou piesku, sekundárne prepálená do svetlosiva; v 7 cm, $\varnothing$ ústia 4,3 cm, dno nie je zreteľne odsadené; inv. č. 713 (obr. 1: 5).

2. Kónioká miska s dovnútra vtiahnutým ústím a omfalickým dnom. Masívne uško je umiestnené pod ústím, ktoré nad ním vybieha v dva jazykovité výčnelky. Nádobka je zhotovená z plavenej hlíny s prímесou piesku, sekundárne prepálená do svetlosiva; v 6,3 cm, $\varnothing$ ústia 17,5 cm, $\varnothing$ dna 3 cm; inv. č. 668 (obr. 1: 6).

3. Črpáček polguľovitého tvaru s masívnym pásikovým uškom, prečnievajúcim nad ústie. Výzdoba je nezreteľná v dôsledku sekundárneho prepálenia nádoby. Na vnútornej strane pozostávala z niekoľkých (štyroch?) koncentrických žliabkov na dne; na vonkajšej strane boli vodorovné žliabky pod ústím prerušované zväzkami krátkych šikmých žliabkov. Nádobka je zhotovená z plavenej hlíny s prímесou piesku, sekundárne prepálená do svetlosiva, na oboch stranách ústia sa zachovali zvyšky tuhovania; v 4,2 cm, $\varnothing$ ústia 8,3 cm, dno nie je zreteľne odsadené; inv. č. 1339 (obr. 1: 4).

4. Črpák s valcovitým prehnutým hrdlom a polguľovitým telom. Uško, ktoré prečnieva nad ústie, je zdobené tromi pozdĺžnymi žliabkami. Vnútorňa girlandovitá výzdoba v podobe štvorcípej hviezdice je tvorená zväzkami rýh, zhora ohraničených žliabkom a zdola radom bodiek. Vrcholy hviezdice sú ukončené kruhovými žliabkami, ktoré vytvárajú malé plytké jamky s výčnelkom uprostred; žliabok pri ušku je dvojité. V strede hviezdice tri koncentrické žliabky na dne obklopujú omfalos, ktorý vybieha v trňovitý výčnelok. Na vonkajšej strane je nádobka zdobená ryhou, oddeľujúcou hrdlo od tela, nad ktorou je rad drobných zvislých ryžiek; na najväčšom vydutí sú tri tupé okrúhle výčnelky, obklopené zhora dvojicou poloblúkových žliabkov. Ostatná plocha vydutia je členená zväzkami protismerných rýh. Nádobka je zhotovená z plavenej hlíny s prímесou piesku, tuhovaná zvonku i znútra; v 5,5 cm, $\varnothing$ ústia 12,5 cm, dno nie je zreteľne odsadené; inv. č. 295 (obr. 1: 7, 8).

Typologická rovnorodosť keramiky, ktorú do Nitrianskeho múzea odovzdal I. G o n d a, ako i jej sekundárne prepálenie na jednotnú svetlosivú farbu natískajú domnienku, že ide o nálezy z jedného hrobového celku. Keďže až do roku 1960 sme z Diviak nad Nitricou poznali iba jedno lužické pohrebisko,⁴ môžeme s najväčšou pravdepodobnosťou predpokladať, že všetky spomínané nálezy z Diviak nad Nitricou, uložené vo Vlastivednom múzeu v Bojniciach, pochádzajú z tohto pohrebiska.

Keďže bronzové okrasy z detského hrobu nemôžu slúžiť ako chronologické kritérium,⁵ musíme sa pri jeho zaradení oprieť o keramiku.

Jednouchá šálka s roztvoreným hrdlom a dvojkónickým telom, zdobená na hornej časti vydutia jamôčkami a zväzkami rýh (obr. 1: 2), je na lužických pohrebiskách na Slovensku častým typom keramiky. Vyskytujú sa väčšie tvary (Partizánske⁶), tvary s nôžkou (Nováky,⁷ Veľká Lehota⁸) a v jednom prípade sa našiel dokonca antropomorfný tvar takejto nádoby (Turčianska Belá⁹). J. E i s n e r nálezy z Novák a Veľkej Lehoty zhodnotil ako lužické;¹⁰ V. B u d i n s k ý - K r i č k a zaradil tento typ šálky ku keramike staršej fázy lužických pohrebísk na Slovensku.¹¹ V Partizánskom sa črepy takejto šálky našli v mladolužickom hrobe I,¹² na pohrebisku v Dolnom Kubíne v sprievode misy lužického tvaru.¹³

Môžeme teda detský hrob z Diviak nad Nitricou začleniť do staršej, t.j. mladolužickej fázy pohrebiska.

Obr. 1. Diviaky nad Nitricou. 1-3 - nálezy J. Vojtylu;
4-8 - keramika uložená vo Vlastivednom múzeu v Bojniciach.

Časový rámec pochovávaní na tomto pohrebisku rozširuje keramika, uložená vo Vlastivednom múzeu v Bojniciach, ktorá sa výrazne líši od ostatných nálezov z pohrebiska, napriek tomu, že keramika z niektorých hrobov, preskúmaných r. 1957, naznačovala možnosť ďalšieho vývoja pohrebiska.¹⁴ Spoľahlivou analógiou, ktorá naše nálezy datuje do obdobia, zodpovedajúceho II. stupňu sliezsko-platěnickej kultúry v Čechách a na Morave, je hrob 2 z výskumu AÚSAV roku 1959 v Malých Kršteňanoch.¹⁵ V bohatom inventári tohto hrobu sa vyskytli jednouché konické misy s dovnútra vtiaknutým ústím, zdobeným dvoma výčnelkami nad uškom, zhodné s naším tvarom (obr. 1: 6); miniatúrna amforka z Diviak nad Nitricou (obr. 1: 5) je kópiou popolnice z tohto hrobu. Tie isté výzdobné prvky, ktoré sú použité na črpáku z Diviak nad Nitricou - zdobené výčnelky na vonkajšej strane nádoby, vnútorná girlandovitá výzdoba v podobe hviezdice, ktorej vrcholy sú ukončené iným výzdobným prvkom (obr. 1: 7, 8) - sa uplatňujú i na jednej z mís hrobu 2 v Malých Kršteňanoch. Ďalšou analógiou je podobná miska zo sídliska v Ludaniciach, ktoré je tak isto ako spomínaný hrob z Malých Kršteňan datované ihlicou s vázičkovitou hlavicom.¹⁶

Na záver hodnotenia zberového materiálu z pohrebiska v Diviakoch nad Nitricou musíme s rútosťou konštatovať, že toto rozľahlé pohrebisko s dlhším časovým

vývojom, mimoriadne bohaté na bronzovú industriu, je dnes takmer úplne zničené. Kompletnejší výskum pohrebiska by bol zaiste do veľkej miery prispel k osvetleniu problémov typológie a chronológie lužickej kultúry v Ponitří.

POZNÁMKY A LITERATÚRA

- 1 P i v o v a r o v á Z., Žiarové pohrebisko v Diviakoch, SlA VII-2, 1959, 317.
2. Archív AÚSAV v Nitre (ďalej iba Archív), násl. zpráva č. 2719/56.
3. Archív, násl. zpráva č. 2719/56; P i v o v a r o v á Z., l. c., 321, tab. I: 3.
- 4 Roku 1960 pracovníci KNM v Bojniciach (teraz Vlastivedné múzeum v Bojniciach) objavili pri povrchovom prieskume novú lužickú lokalitu v katastri obce Diviaky nad Nitricou.
- 5 K analogickému náramku s torčovanou slučkou z pohrebiska v Ilave nepoznáme sprievodný materiál (V. B., Archeologický výskum Slovenského národného múzea na popolnicovom pohrebišti lužicko-sliezskeho typu pri Ilave r. 1932, ČMSS XXIV, 1932, 68, obr. 5: 23).
- 6 Šálky zo zberu r. 1950; uložené vo Vlastivednom múzeu v Bojniciach, neinventované.
- 7 R a k o v s z k y F., Nyitramegyei ásatásaim eredménye, AE 1889, 387, obr. 16.
- 8 R a k o v s z k y F., Nyitramegyei ásatásaim eredménye. AE 1888, 329, obr. 1.
- 9 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovensko v dobe bronzovej a halštatskej, Slovenské dejiny I, Bratislava 1947, 81, tab. XXIV: 5.
- 10 E i s n e r J., Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 99.
- 11 B u d i n s k ý - K r i č k a V., l. c., 81.
- 12 P o r u b s k ý J., Lužické popolnicové pole v Partizánskom, SlA VI-1, 1958, 84-85.
- 13 Č a p l o v i č P., Lužické žiarové pohrebisko v Dolnom Kubíne, SlA VII-2, 1959, 308, 310, tab. II: 4, 5.
- 14 P i v o v a r o v á Z., l. c., 323, tab. I: 5.
- 15 Š u h a j í k o v á - P i v o v a r o v á Z., Halštatské hroby z Malých Krštenian, v tlači (AR XIII, 1961).
- 16 Archív, násl. zpráva č. 1112/56.

HLINENÁ CISTA Z ABRAHÁMU

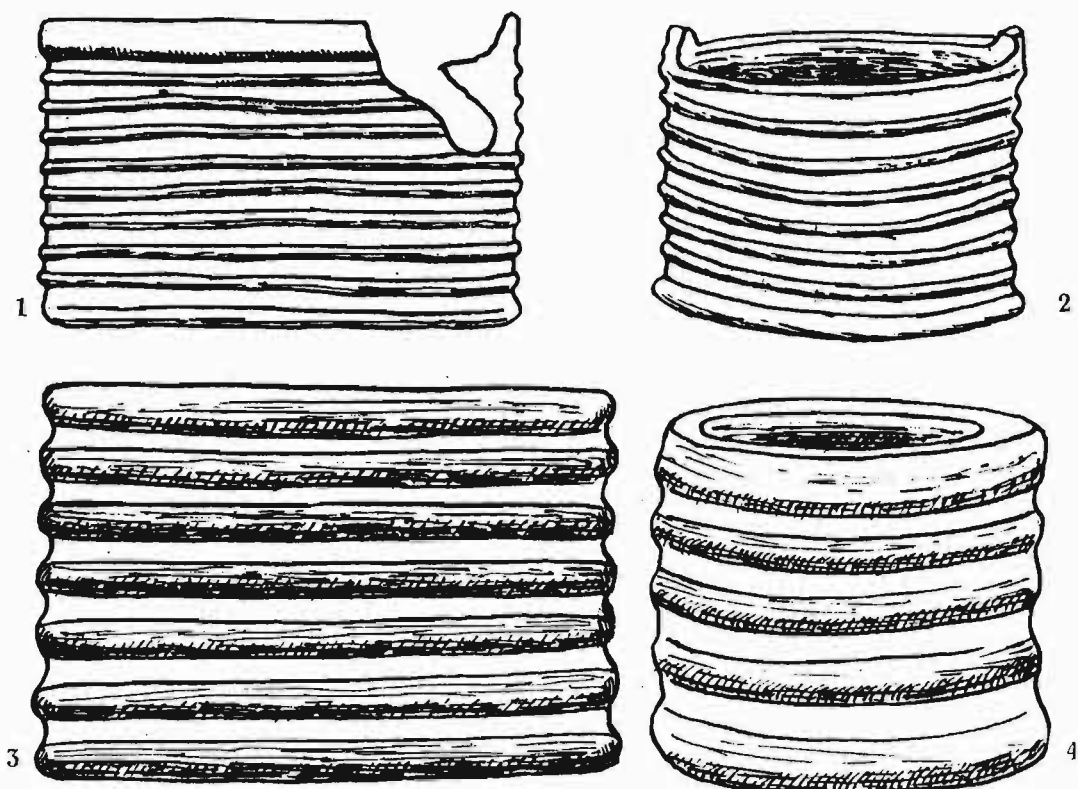
JOZEF PAULÍK

K zaujímavým hlineným výrobkom, tvarove závislým na bronzových nádobách vlastnej doby halštatskej (Reinecke HC, D), patria napodobeniny hlinených císt. Sú značne vzácnejšie než napr. tak isto z kovových predlôh vychádzajúce hlinené situly, ktorých výskyt nie je ohrozený užším rámcom východohalštatských kultúrnych centier (na juhozáp. Slovensku kalenderberská kultúra); objavujú sa aj v iných súčasných susedných skupinách (napr. v sliezsko-platěnickej a bylanskej oblasti), kde tvoria jeden z chronologických oporných bodov.¹ Podľa najnovších nálezov vznik bronzových císt sa viaže časove už k strednej fáze mladšej doby bronzovej,² pričom pri ich pôvode prichádza do úvahy stredoeurópske, resp. západokarpatské územie (Očkov, velaticko-baierdorfská mohyla - nepublikované). Najpravdepodobnejšie bola to vyspelá stredodunajská oblasť (velaticko-baierdorfská kultúra), ktorá obohatila aj týmto výrobkom - podobne ako mnohými inými - italský vývoj, ktorého spätné pôsobenie, isteže v súvislosti s nástupom nového kovu, nastáva v staršej dobe železnej. Tento predpoklad oprávňuje predbežne skutočnosť, že z doby "mladších popolnicových polí", vyplnenej v stredodunajskom priestore podolskou kultúrou (Stillfried, Vál II, Chotín - mladšia fáza) nepoznáme na tomto území bronzové cisty. Ich nový nástup nastáva až v staršej dobe železnej a spolu s nimi sa zjavujú aj ich hlinené napodobeniny.

Cista z Abrahámu (bez bližších nálezových okolností) sa nachádza v Piešťanском múzeu. Je to pomerne tenkostenná valcovitá nádoba, na vonkajšej strane so sedemkrát vlnovite modelovanými stenami, výška 7,7 cm (obr. 1: 3). Povrch má krásne do čierne-leštený. Na juhozáp. Slovensku predstavuje druhý nález; prvý pochádza zo skytsko-halštatského prostredia (pohrebisko Chotín I, hrob 168/54³). V zhode s celkovým hrubnutím keramiky, čo je v tomto vývojovom úseku všeobecným dobovým znakom, vyznačuje sa táto mladšia analógia masívnejším vyhotovením a menším počtom okružných rebier (obr. 1: 4). Bližšia je k nášmu nálezu cista zo Zadunajska,⁴ ktorá aj svojou výškou (8 cm) aj počtom okružných rebier (odhliadnuc od výraznejšieho vyznačenia dna je tu tiež sedem rebrovitých prstencov) pripomína náš výrobok (obr. 1: 2). Líši sa však tým, že má okraj na dvoch protiľahlých stranách lalokovite vyzdvihnutý, čím napodobňuje v hline kovové ataše. Ako poslednú analógiu uvádzam hlinenú cistu z kostrového hrobu 303 z Hallstattu, ktorá počtom rebier prevyšuje všetky predchádzajúce (včítane silnejšieho vyznačenia okraja má spolu 10 rebier - obr. 1: 1), čím sa najviac približuje k bronzovým cistám napr. zo známeho zadunajského hromadného nálezu císt v Kurde.⁵

Podobne ako hlinené napodobeniny ostatných bronzových nádob, aj cisty sa pravdepodobne vyrábali v rôznych oblastiach ich terajšieho výskytu, a to domácim obyvateľstvom podľa všeobecne známych kovových predlôh. Svedčí to však aj o príbuzných tvorivých postupoch pravekých hrnčiarov, ktorých rovnaký prístup k tvorbe podmieňovala - napriek svojej zdanlivej pestrosti - jednotná východohalštatská kultúra v užšom poňatí.

Časové postavenie cisty z Abrahámu je v rámci doby železnej neisté; v porovnaní s menej vyvinutou formou z chotínskeho pohrebiska sa javí staršou, v po-

Obr. 1. Hlinené napodobeniny bronzových císt. 1 - Hallstatt, hrob 303 (v 4,2 cm); 2 - Kisköszeg (Maďarsko), ojedinelý nálež (v 8 cm); 3 - Abrahám, ojedinelý nálež (v 7,7 cm); 4 - Chotín, skýtsko-halštatské pohrebisko, hrob 168/54 (v 6,7 cm). 1 - podľa K. Kromera; 2 - podľa D. Freya; 3 - kresba autora; 4 - podľa M. Duška.

rovnání so zadunajskou halštatskou cístou zase menej vyvinutou (ústie, resp. na bronzových cístach obvykle naznačené dno nie je na nej znázornené). Hlinené napodobeniny bronzových císt mohli byť súčasné so svojimi kovovými predlohami. Stupeň pridržiavania sa kovových originálov závisel akiste vo väčšine prípadov od schopností hrnčiara a hlinené císty nepodliehali samostatným vývojovým zmenám, oddeliteľným od bronzového tovaru. Pre svoje nanaľvjš neumelé poňatie tvorí azda výnimku cista z Chotína, v ktorej by sme mali takto napodobeninu hlinenej napodobeniny, pretože v keramike skýtsko-halštatského horizontu nie sú zriedkavé ani primitívne ozvuky vlastných halštatských keramických predlôh. Takto sa hodnotia aj niektoré hlinené situly v Čechách.⁶

Poznámky

- 1 F i l l i p J., Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách, Praha 1936 - 1937, 133.
- 2 K y t l i c o v á O., Příspěvek k otázce bronzových tepaných nádob z mladší a pozdní doby bronzové, Památky archeologické L, 1959, 137 n.
- 3 D u š e k M., Skýtsko-halštatské birituálne pohrebište Chotín I, AR VII, 1955, obr. 217 na str. 473.
- 4 AĚ XXV, 1905, obr. B na str. 423.

- 5 K r o m e r K., Das Gräberfeld von Hallstatt, Firenze 1959, Tafelband, tab. 50: 6. H a m p e l J., A bronzkor emlékei Magyarhonban, Budapest 1886, tab. CIV - CVI.
- 6 F i l l i p J., l. c., 133.

ĎALŠIE HROBOVÉ NÁLEZY ZO SEREDI

JOZEF PAULÍK

V Seredi pri cintoríne¹ boli pri vyberaní piesku porušené ďalšie hrobové celky. Roku 1955 J. B á r t a zachránil v stene otvorenej jamy polovicu urny, ktorá bola uložená 50 cm pod úrovňou dnešného terénu. V jej blízkosti sa našli aj ďalšie keramické milodary; nízka šálka s uchom prečnievajúcim nad okraj a spodná časť menšej nádoby.

Opis nálezov:

1. Dvojkónická nádoba so silne zaobleným lomom a náznakmi vytvárania hrdla. Tmavopopolavý povrch je nerovný, ale hladený, pôvodne bol azda aj do čierne leštený. Okraj nádoby je vodorovne zrezaný. Výzdoba: na najväčšom vydutí okolo nádoby veľké oválne vypukliny vo vzdialenostiach 12 cm od seba (pôvodne ich bolo asi 6), okolo nich je náznakovite zhotovený žliabkovaný kruh. Rozmery nádoby: v 29 cm, $\varnothing$ ústia 17,5 cm, $\varnothing$ dna 11 cm (obr. 1: 4).

2. Malá, escovite profilovaná nízka šálka s pásikovým uchom, prečnievajúcim nad okraj. Povrch i vnútorná strana sú starostlivo vypracované a pôvodne boli vyleštené do čierne (na vnútornej strane sa zachovali iba stopy leštenia). Dno nádoby tvorí omfalos. Výzdoba: nad najväčším vydutím tri obvodové ryté čiary; najväčšie vydutie je šikmo žliabkované hustými, plytkými kanelami. Pásikové ucho je štyrikrát pozdĺžne žliabkované; okolo dovnútra prehnutého dna sú stopy po plytkom kanelovanom kruhu. Rozmery šálky: v 5,5 cm, $\varnothing$ ústia 13,5 cm, $\varnothing$ dna 3,5 cm (obr. 1: 3).

3. Zlomok menšej nádoby, pravdepodobne džbána. Povrch má veľmi starostkivo hladený a leštený do čierne. Zaczované rozmery: v 7,5 cm, $\varnothing$ dna 3,6 cm.

Pri ďalšom sledovaní náleziska získal J. R a j č e k ojedinelé keramické nálezy. Roku 1956 našli sa tu v črepoch ďalšie dve nádoby:

1. Vysoká masívna miska s dovnútra prehnutým a slabo lomeným okrajom, žltosedej farby. Na hladenom povrohu má tmavšie flaky. Rozmery: v 12 cm, $\varnothing$ ústia 24 cm, $\varnothing$ dna 12 cm (obr. 1: 2).

2. Veľká, do šírky stavaná dvojuchá amfora s rovno zrezaným okrajom a odsadeným dnom. Pod hrdlom a nad najväčším vydutím sú tri vodorovné žliabky. Dve protiľahlé ušká majú v strede široký žliabok. Na vydutí sú štyri vypukliny, modelované zo steny nádoby, pod nimi štyri šikmo postavené jazykovité výčnelky. Rozmery: v 34 cm, $\varnothing$ ústia 17 cm, $\varnothing$ dna 16 cm (obr. 1: 1).

Nálezy patria dávnejšie objavenému pohrebisku² a čo do kultúrnej náplne nemožno ich jednoznačne priradiť k neďalekej osade na Mačianskych vrškoch (chýba tu kalenderberský podiel). Napriek tomu isté dobové znaky nedovoľujú uvažovať o inom časovom horizonte než je mladšia fáza staršej osady na Mačianskych vrš-

Obr. 1. Sereď. Halštatské pohrebisko pri cintoríne.
1-3 - ojedinelé nálezy; 4 - urna z hrobu 1/55.

koch. Napr. analógiu vysokej masívnej misky možno zistiť aj v tejto osade.³ Pretože však ako na starších, tak aj na týchto keramických nálezoch je výraznejšie zastúpený podiel severných popolnicových polí, pohrebisko patrilo pravdepodobne ľudu, ktorý obýval inú, k tomuto nálezisku iste územne bližšiu osadu. Aj v tomto vidieť základný, vymedzenie sereďskej skupiny oprávňujúci znak: prínos severného ľudu sa prejavoval rozdielne, na jednotlivých náleziskách nebol zastúpený v rovnakej miere, a to dokonca aj v prípadoch, keď ide o pomerne blízke lokality. Presná analógia misky s uchom prečnievajúcim nad okraj našla sa v Andači⁴ na pohrebisku, ktorého nálezy podľa J. K u d l á č k a patria dvom odlišným horizontom (najmladšia fáza popolnicových polí a kuštanovická kultúra). Pokiaľ ide o starší úsek, nálezy reprezentujú aj tu v istom zmysle sereďský miešaný horizont, i keď pôvodne do tohto okruhu neboli zahrnuté. Zdá sa, že severný podiel sa omnoho výraznejšie prejavuje práve na pohrebiskách (na rozdiel od sídlisk), v čom nemožno nevidieť prínos najmä pre kultovú stránku vývoja.

Poznámky

- 1 K r a s k o v s k á Ľ., SlA I, 1953, 195.
- 2 K r a s k o v s k á Ľ., l. c.
- 3 P a u l í k J., SlA IV, 1956, tab. II: 5.
- 4 K u d l á č e k J., SlA I, 1953, tab. I: 6.

DROBNÉ NÁLEZY Z ÚZEMIA JUHOZÁPADNÉHO SLOVENSKA

TÍTUS KOLNÍK

V tomto príspevku podávam stručnú informáciu o časti drobnejších nálezov, ktoré sa mi počas šesťročnej práce v Archeologickom ústave SAV v Nitre dostali do rúk. Pochádzajú buď zo zberov a prieskumov, ktoré urobili interní i externí pracovníci ústavu, alebo z vlastných mojich prieskumov a obhliadok, uskutočnených na juhozápadnom Slovensku.

Údaje o lokalitách (abecedne usporiadaných) i nálezoch sú iba stručné. Vo väčšine prípadov neuvádzam ani bližšie časové a kultúrne zaradenie materiálu.

Na stránkach Študijných zvestí AÚSAV hodlám v budúcnosti postupne podľa možnosti uverejňovať i ostatný archeologický materiál z vlastných prieskumov a obhliadok.

B a š o v c e, okres Trnava

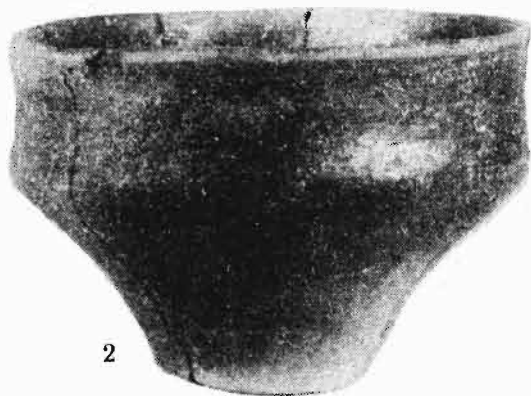
V auguste 1959 urobil som spolu s A. Michalíkom obhliadku výkopu silážnych jám na JRD v Bašovciach. Pri vyhľbovaní jám buldozénom našli sa tu vraj zvyšky popolnice. Nálezisko je oproti okolitej rovine nepatrne zvýšené a leží na ľavej strane potoku Dubová. Nálezy sa zistili asi v hĺbke 150 cm. Videli sme z nich iba niekoľko atypických čriepkov (z nádob zhotovených v ruke, pravdepodobne pravekých). Typické nálezy boli odnesené do Okresného vlastivedného múzea v Piešťanoch. Ako som sa dozvedel, ide o nálezy neolitické (niekoľko hrubších črepov

pravdepodobne z bombovitých nádob s ojedinelými pupčekmi, najskôr volútová keramika). Nálezy bude publikovať J. Dulka.

B o r o v c e, okres Trnava

Pri kopaní jamy na vápno na dvore Jozefa Bajnóciho v Borovciach bol rozrušený kostrový hrob, z ktorého A. Michalík zachránil menšiu džbánkovitú nádobu. Nádobka ležala pri päte ľavej nohy; tvarom patrí do maďarovskej kultúry, materiál je jemne plavený, nie je však hladený, ako podobná keramika tejto kultúry. Rozmery nádobky: v 9,5 cm, v hrdla 3,5 cm, $\varnothing$ ústia 8,5 cm, $\varnothing$ dna 4,4 cm.

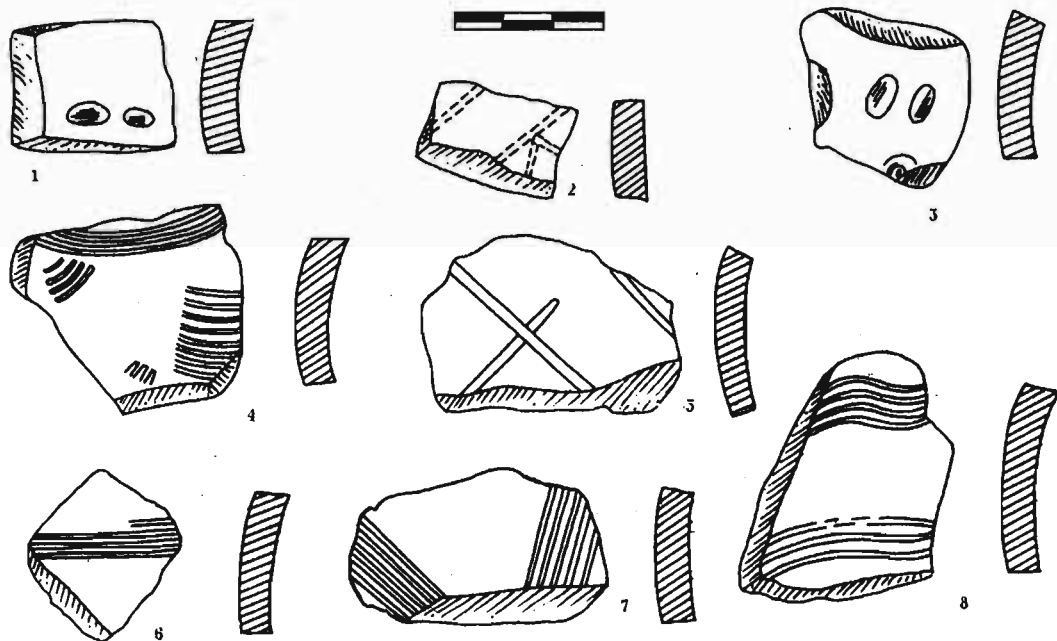

B r o d z a n y, okres Topoľčany

Externý pracovník AÚSAV O. Krupica získal r. 1954 povrochovým zberom v Brodzanoch barbarský sídliskový črepový materiál z doby rímskej (II. - III. stor.):

Obr. 1. 1 - Borovce;
2 - Cífer(?) alebo Abrahám(?).

1. Črep z nádoby zhotovenej v ruke, zdobený nechtovými vtlačeními, povrch tehlovohnedý, vnútorná strana šedočierna.
2. Črep z nádoby robenej v ruke, zdobený hlbokými nechtovými vpichmi, farby popolavohnedošedej. Materiál premiešaný s väčšími vápencovými zrníčkami.
3. Nezdobený črep tehlovej farby. Materiál s primiešanými veľkými vápencovými zrníčkami.
4. Črep z nádoby robenej v ruke, zdobený dvojzubým kolieskom, zvonka je farby tehlovej, znútra šedotehlovej.
5. Črep z nádoby robenej v ruke, zdobený nechtovými ryhami, farby zvonka popolavošedej.
6. Črep z nádoby robenej na kruhu, zdobený priečnymi ryhami, na vonkajšej strane tehlovohnedej farby, na vnútornej strane čiernošedej.
7. Črep z nádoby robenej v ruke, zdobený ryhami, farby tehlovohnedej.
8. Črep ako predošlý, zhotovený z tvrdého dobre vypáleného materiálu, z nádoby robenej v ruke, zdobenej zvisle šikmými hrebeňovanými ryhami.
9. Črep z nádoby zhotovenej v ruke, zdobený obvodovými vlnicovými žliabkami, farba hnedošedočierna. Materiál premiešaný s vápencovými zrníčkami.

Obr. 2. Brodzany. Ukážka keramiky.

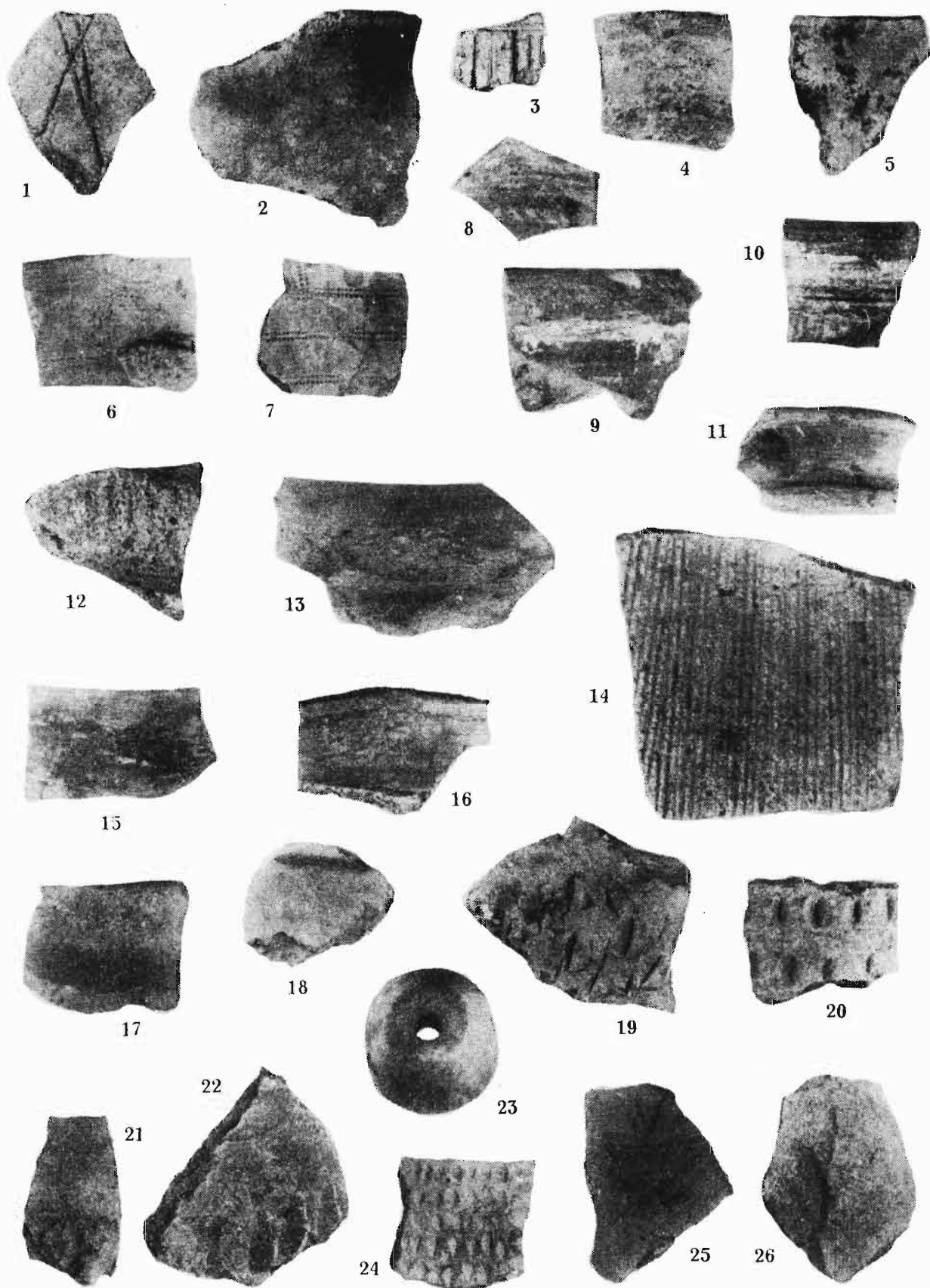
C í f e r (?), okres Trnava (alebo Abrahám/?/, okres Trnava)

V Západoslovenskom múzeu v Trnave je uložená rímskobarbarská nádoba - vázovitá miska, zhotovená v ruke z hrubšie vyplaveného materiálu (značné percento sľudového piesku), na povrchu vyhladená, jemná, čiernošedá (alebo hnedošedá) vrstvička. Dolná časť misky je lievikovite roztvorená s dovnútra klenutými stenami, horná časť valcovitá s podobne klenutými stenami. Nádoba je nezdobená, na dne má ryhy v podobe kríža. Rozmery: v 10,8 cm, $\varnothing$ ú 15,4 cm, $\varnothing$ dna 6,6 cm.

Nádoba nie je označená. Nálezisko nemožno zistiť ani v katalógu. Podľa môjho názoru pochádza z Cífera alebo Abrahámu.

Č e r n í k, okres Nové Zámky

K. Pieta z Nitry zistil pri povrchovom prieskume v r. 1955 severne od obce Černík črepy neskorolátenských, rímskobarbarských a stredovekých nádob. Neskoro-

Obr. 3. 1-3 - Černík; 4-26 - Chotín.

laténske a rímsko-barbarské črepy našiel na poli na ľavej strane cesty smerom od Vinodolu; stredoveké v starom hliníku v lese.

Nález:

a) Črep z okraja neskoroláténskej tuhovej sudovitej nádoby.

b) Rímsko-barbarské črepy:

1. Okrajový črep z hrncovitej nádoby zhotovenej v ruke.

2. Črep z nádoby zhotovenej v ruke, zdobenej nepravidelnými, mrežovite umiestnenými ryhami.

3. Črep zdobený klinovitými vtlačeniami.

4. Črep zdobený zvislými ryhami, zavesenými na horizontálnu obvodovú ryhu.

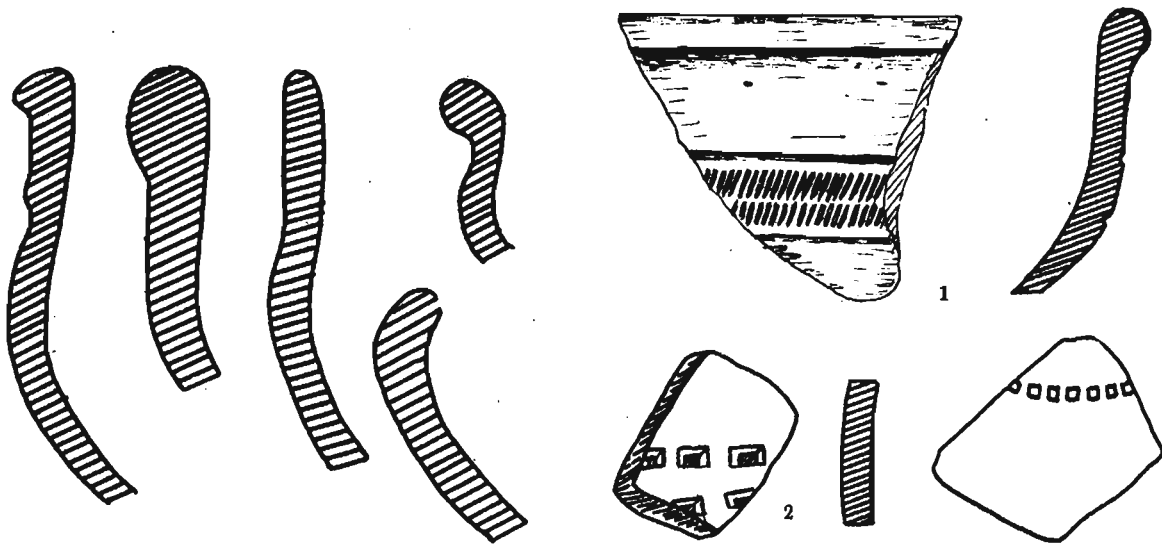
5. Črep zdobený striedavo šikmými ryhami.

c) Stredoveké črepy: okraje nádob vytočených na kruhu, zdobených vlnovkami a vkolkoványm ornamentom.

D e c h t i c e, okres Trnava

Externý pracovník AÚSAV A. Michalík zistil v Dechticiach v polohe Staré hliníky v profile niekoľko kultúrnych jám.

Z jednej jamy sa mu podarilo vybrať niekoľko laténskych črepov z miskovitých nádob vytočených na kruhu.

Obr. 4. Dechtice.
Ukážka keramiky (profily nádob).

Obr. 5. Holiare.
Ukážka keramiky.

H o l i a r e, okres Komárno

O. Rajnič (AÚSAV) získal r. 1954 povrchovým zberom v Holiaroch blízko avarsko-slovanského pohrebiska črepový materiál z doby rímskej:

1. Okraj rímskoprovinciálnej misky, vytočenej na kruhu, zdobenej na vydutí dvoma obvodovými radmi šikmých zárezov; farby šedopopolavej. Materiál "kameninový", dobre vypálený.

2. Črep z nádoby robenej v ruke, zdobený hlboko vtlačenými obdĺžničkami.

3. Črep z nádoby, ktorej spôsob výroby je nezistiteľný, zdobený ozubeným kolieskom. Materiál ukazuje na stredovek.

H u l (hydináreň JRD), okres Nové Zámky

A. Rajnič a K. Sedlák (AÚSAV) získali pri prieskume v Hule dňa 23. VIII. 1958 črepový materiál z doby rímskej. Sú v ňom zastúpené úlomky ručne zhotovenej keramiky (šedočiernej, na povrchu pôvodne tuhú leštenú), druhotne prepálené črepy zdobené šikmými žliabkami a horizontálnymi pásikmi vetvičkovite usporiadaných vtlačení a črepy šedosivej, na kruhu vytočenej keramiky z piesčitého materiálu.

Okrem toho sa tu vyskytujú aj iné nevýrazné praveké črepové nálezy.

Keramika z doby rímskej pochádza pravdepodobne z rozrušených barbarských popolnicových hrobov z II. a III. stor.

C h o t í n, okr. Komárno

V okolí výskumu lokality Chotín II v polohe "Sunnyogó" zistil J. Paulík (AÚSAV) povrchovým prieskumom r. 1956 črepové nálezy:

A. Neskorolátenske obdobie:

1. Črepy tuhovanej sudovitej nádoby, zvislo ryhované (z okraja i tela nádoby).

2. Črep z misky.

B. Doba rímska:

1. Črepy z nádob zhotovených v ruke, zdobené prstom vtlačenými jamkami, bradavkami, hrebeňovanými oblúkovitými ryhami a priečnymi ryhami.

2. Okrajové črepy z nádob zhotovených v ruke.

3. Črep z nádoby vytočenej na kruhu z piesčitého materiálu, zdobený hustými priečnymi ryhami.

4. Kónický praslen, vysoký 2,5 cm.

5. Zlomky rímskych tehál (tegula a imbrex).

C. Stredovek: okraje z kotlíkovitých nádob a nádob zdobených vlnovkami.

D. Atypické praveké črepy.

V tom istom roku zistil J. Paulík povrchovým zberom v polohe "Alsó kenderföld" ďalší črepový materiál:

A. Neskorolátenske črepy z misiek a zo sudovitých tuhových nádob zdobených zvislými ryhami.

B. Z doby rímskej: črep zdobený ozubeným kolieskom, okrajové črepy, dva črepy z nádob vytočených na kruhu, jeden z nádoby panónskej, zdobenej na vnútornej strane dvoma radmi horizontálnych ryžiek a potiahnutej modrošedým firnisom.

C. Stredoveké okrajové črepy.

D. Atypické praveké črepy (eneolit?).

C h r e n o v á, okres Nitra

Dňa 25. apríla 1955 priniesol inž. Čermák (Vysoká škola poľnohospodárska - ústav chémie) praveké črepy nájdené pri hlbokej orbe na poli v Chrenovej pri Míkovom dvore.

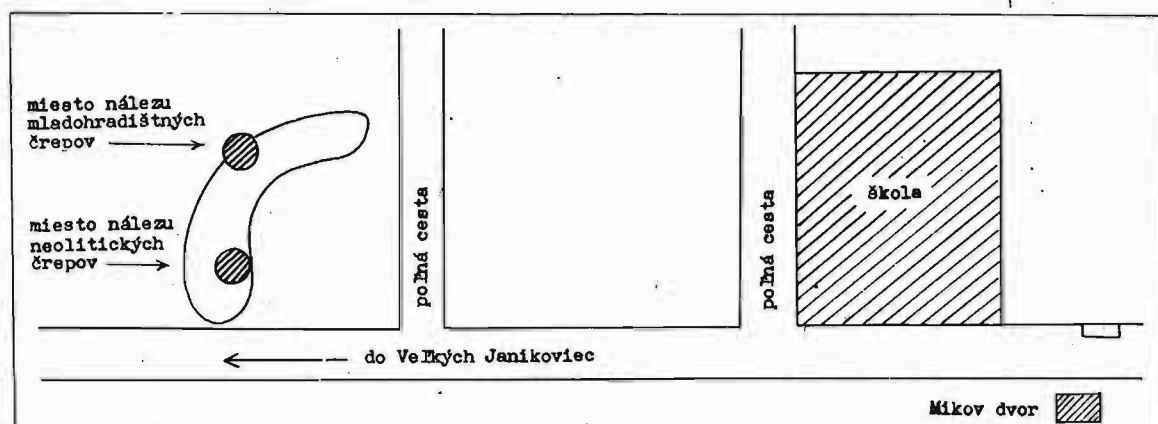
1. Neolitický črep z bombovitej nádoby vyhotovenej v ruke, zdobený horizontálnymi obvodovými ryhami, farby tehlovohnedej.

2. Atypické neolitické črepy z hrubšieho materiálu z podobných bombovitých tvarov.

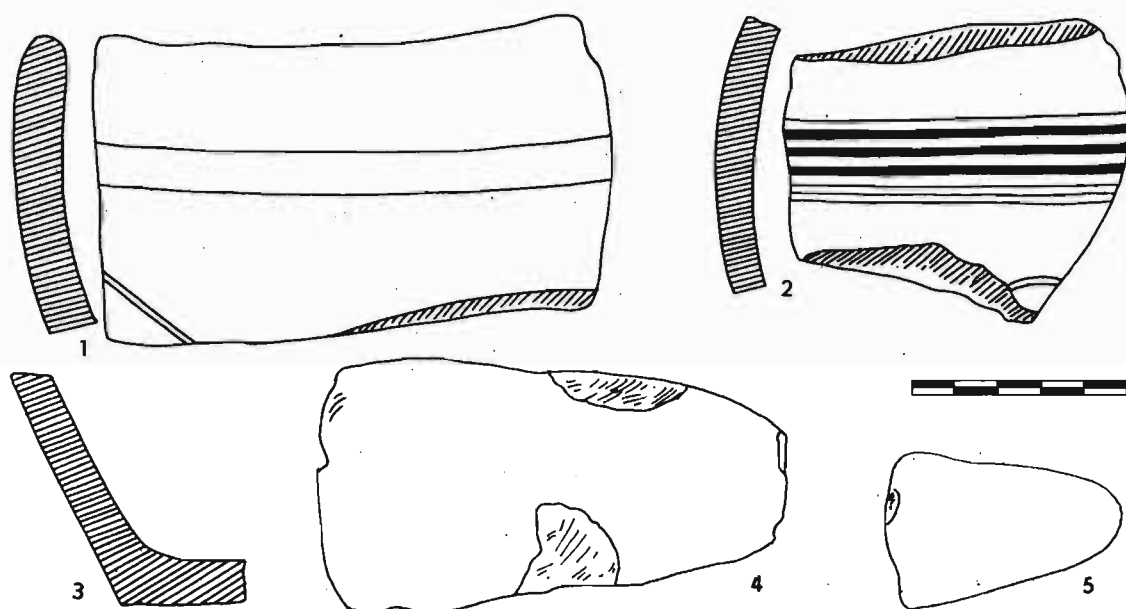
3. Slovanské (mladohradištne) črepy z nádob zhotovených na pomaly rotujúcom kruhu. Materiál s prímiesou kremencového piesku.

4. Mladohradištný črep zdobený obvodovými horizontálnymi žliabkami (tri hrubé a dva jemné), popolavohnedej farby.

Ďalšie nálezy z tejto lokality zachraňoval Š. Polia, učiteľ deväťročnej školy v Chrenovej.

Obr. 6. Chrenová - Mikov dvor. Schematický náčrt náleziska.

Obr. 7. 1-3 - Chrenová; 4, 5 - Naháč.

K a m e n í n (Pogány árok), okres Nové Zámky

V októbri 1955 urobil som v Kameníne spolu s A. Dudichom obhliadku niekoľko metrov širokého valu, na povrchu ktorého možno údajne nájsť kúsky tehloviny.

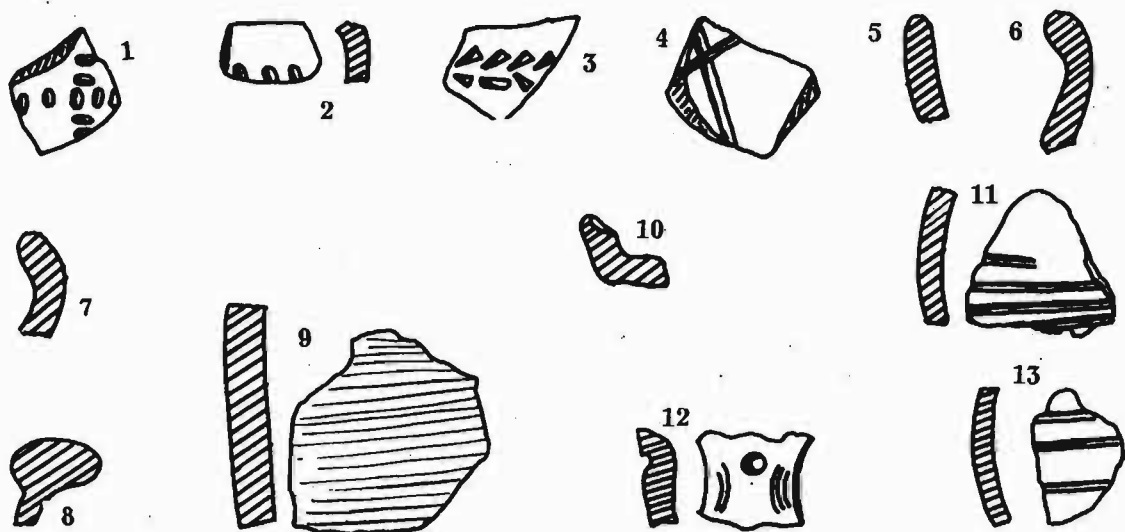
Val - "rímska cesta" - začína v polohe Pogány árok (asi 200 m od mosta cez Hron, na pravej strane Hrona a cesty z Kamenína do Pavlovej) a ide smerom na Kamený Most. Miestami je orbou i náplavami značne porušený, preto ho v teréne sotva badať. Možno ho však presne určiť podľa nálezov drobivej oranžovej štrkovitej tehloviny, ktorej sa miestami na povrchu nachádza veľké množstvo. Asi 200 m od začiatku vlastného valu (od uvedenej cesty asi 400 m južne), je na vale zvýšená štvorcová plocha (zvyšky nejakej hliadkovej veže pri ceste?).

M o j m í r o v c e, okres Nitra

Na svahu menšieho kopca svažujúceho sa k potoku "Folyás" v Mojmirovciach našiel K. Pieta črepy z doby rímskej.

Nálezy:

1. Črep zdobený nechťovými vrypmi v priečných radoch, v ruke zhotovená keramika, hrubší, dobre vypálený materiál.

Obr. 8. Mojmirovce. Ukážka keramiky.

2. Črep druhotne prepálený, zdobený nechťovými vrypmi.
3. Črep zdobený vetvičkovite usporiadanými vtlačeniami, z nádoby vyrobenej v ruke z piesčitého, dobre vypáleného materiálu.
4. Črep zdobený priečnymi, mrežovitými, nepravidelnými širokými ryhami, z nádoby vyrobenej v ruke z piesčitého, dobre vypáleného materiálu.
5. Okrajový črep z nádoby vyrobenej v ruke, materiál podobný ako u predošlých črepov.
6. Okraj hrncovitej, v ruke robenej nádoby z jemnejšieho materiálu, so stopami tuhového leštenia na povrchu, dobre vypálený.
7. Okrajový črep z nádoby podobného tvaru, vyrobenej v ruke z menej kvalitného materiálu, bez vyhladenia povrchu.
8. Okraj zo sudovitej nádoby so zosilneným okrajom, vyrobenej na kruhu z piesčitého materiálu, dobre vypálený. Podobný laténskym.
9. Črep z väčšej, pravdepodobne zásobnicovej nádoby, zhotovenej na kruhu, s hustými jemnými priečnymi ryhami, z piesčitého materiálu, na povrchu so šedosivým povlakom.
10. Črep z dna barbarskej alebo stredovekej nádoby.
11. Črep z nádoby vytočenej na kruhu z piesčitého materiálu, zdobený vodorovnými obvodovými žliabkami (barbarská alebo stredoveká keramika?).
12. Ucho z nádoby vytočenej na kruhu, pravdepodobne stredovekej.
13. Črep z neolitickej volútovej nádoby.

Ide tu zrejmé o nálezy z viacerých období, neolitu, laténu(?), doby rímskej a stredoveku.

Atypický praveký črepový materiál našiel K. Pieta i v hliníku po pravej strane cesty vedúcej z Mojmiroviec do Ivanky pri Nitre.

N a h á ě, okres Trnava

V apríli 1955 našiel A. Michalík pri povrchovom zbere na poli M. Krištofíka (juhozápadne od obce vo vzdialenosti asi 1,5 km) dve neolitické sekerky.

1. Väčšia sekerka z chloritickej bridlice je poškodená na oboch stranách i na tyle. Dĺžka 11 cm, šírka pri ostrí 5,5 cm. šírka pri tyle 3 cm, hrúbka 2,3 cm.

2. Menšia, jemne vyhladená sekerka, na ostrí poškodená. Dĺžka 6 cm, šírka pri ostrí 3,5 cm, šírka pri tyle 1 cm, hrúbka 12 mm.

Nitriansky Hrádok, okres Nové Zámky

V apríli 1955 získal B. Benadik (AÚSAV) v Nitrianskom Hrádku keramický materiál, ktorý sa našiel pri stavbe maštali JRD.

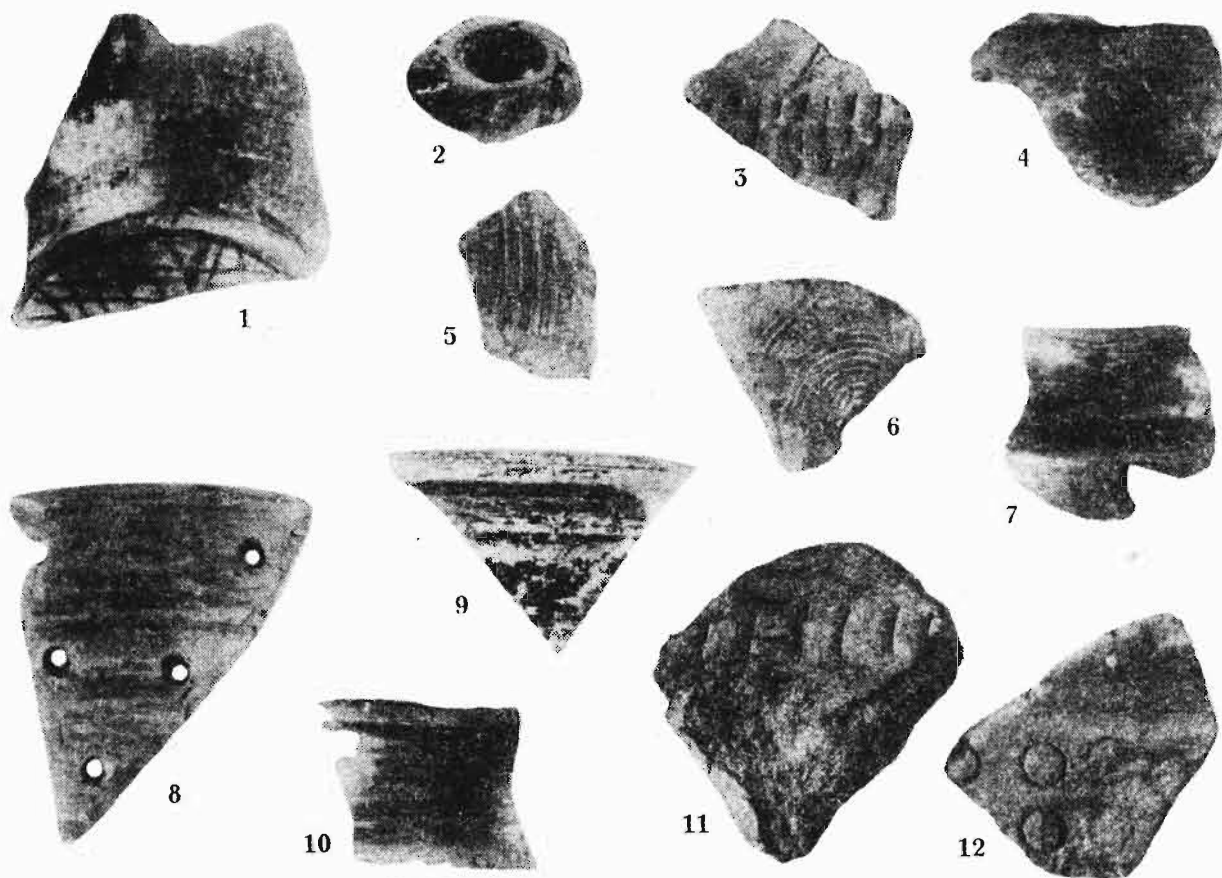
1. Črep zo spodnej časti nádoby zdobenej na matnom dne vleštenými priečnymi pásikmi.

2. Črep zo spodnej časti nádoby s odsadeným dnom (Ø dna 11 cm).

3. Okrajový črep.

4. Dvojkónický praslen, zdobený na nižšom kuželi oválnymi plytkými vhlbeniami.

Ide o zlomky keramiky robenej v ruke z pomerne dobre vyplavenej hlíny, dobre vypálenej a na povrchu striebisto leštenej tuhou. Keramika je pravdepodobne zo staršej doby rímskej.

Obr. 9. 1, 2 - Nitriansky Hrádok; 3-10 - Pribeta; 11, 12 - Sereď.

Podolie, okres Trenčín

Dňa 2. X. 1958 pri orbe pásovým traktorom v polohe "Dlhé diely do potoka" v Podolí zistil traktorista G. Truhlík, že na pooranom poli sú tmavšie flaky, v ktorých sa vyskytujú drobné kamene, kosti a črepy. Upozornil na túto skutočnosť agronóma brigády STS v Podolí M. Bušu, ktorý zobral niekoľko črepov a priniesol ich na výskum do Očkova. T. Kolník a J. Paulík (AÚSAV) urobili obhliadku terénu a dôkladný povrchový zber.

Nálezisko "Dlhé diely do potoka" sa nachádza v západnej časti chotára obce Podolie (prv chotára osady Korytné), 100 - 200 m vľavo od potôčka tečúceho cez

Korytné (prv osada Korytné - Kopanice), asi 500 m severozápadne od štátnej cesty Nové Mesto - Vrbové.

Na ploche asi 200 x 100 m je tu 20 - 30 tmavšie sfarbených flakov (syta čer-
nozem) o priemere 100 - 200 cm. Na povrchu niektorých flakov je pomerne hodne
materiálu: črepy, mazanica, zvieracie kosti (i ohorené), kúsky lomového kameňa;
na niektorých sa nenašli žiadne nálezy. Okrem týchto menších viac-menej kruhovi-
tých flakov vyskytujú sa i väčšie nepravidelné oválne tmavšie sfarbené miesta
so stopami pravekých nálezov.

Získaný črepový materiál je pomerne jednotný. Typické zdobené črepy (napr.
okraje z nádob s dvoma plastickými pretláčanými pásikmi) umožňujú kultúrne zara-
diť získaný materiál do obdobia kultúry s kanelovanou keramikou - do tzv. bole-
rázskeho typu.

Ide tu o pomerne veľké sídlisko z doby kultúry s kanelovanou keramikou
(s kultúrnymi jamami a snád i chatami), čiastočne narušené hlbokou orbou. Asi
200 m severozápadne od náleziska sa roku 1953 zistili rozrušené lužické žiarové
hroby.

P r i b e t a, okres Komárno

M. Rejholcová (AÚSAV) zistila v Pribete pri povrchovom zbere v polohe Ken-
derföldek črepové nálezy praveké (neurčené), z doby rímskej a stredoveké.

Nálezy z doby rímskej sú zastúpené črepmi barbarskej sídliskovej keramiky,
črepmi panónskej keramiky a črepom z misky opatrenej dierkami (cedník?).

Ide o sídliskové nálezy z II. - III. storočia.

S e r e ď, okres Galanta

J. Rajček (AÚSAV) získal r. 1953 povrchovým zberom v Seredi na Mačianských
vrškoch tri črepy rímsko-barbarskej, v ruke robenej keramiky:

1. Črep pravdepodobne z nádoby hrncovitého tvaru, zdobený na podhrdlí hori-
zontálnymi radmi vtlačených krúžkov (vtačím perom), hnedosivej farby, z pomerne
dobre vyplaveného materiálu s nepatrnými zrníčkami sludy.

2. Črep z nádoby vyhotovenej v ruke (podivného tvaru) s kolmými stenami,
zdobenej nechťovými vrypami v silných priečných radoch.

3. Okrajový nezdobený črep (snád barbarský).

J. Bárta (AÚSAV) našiel na tom istom nálezisku bronzovú ulomenú ihlu s uš-
kom, ktorá pochádza pravdepodobne tiež z doby rímskej.

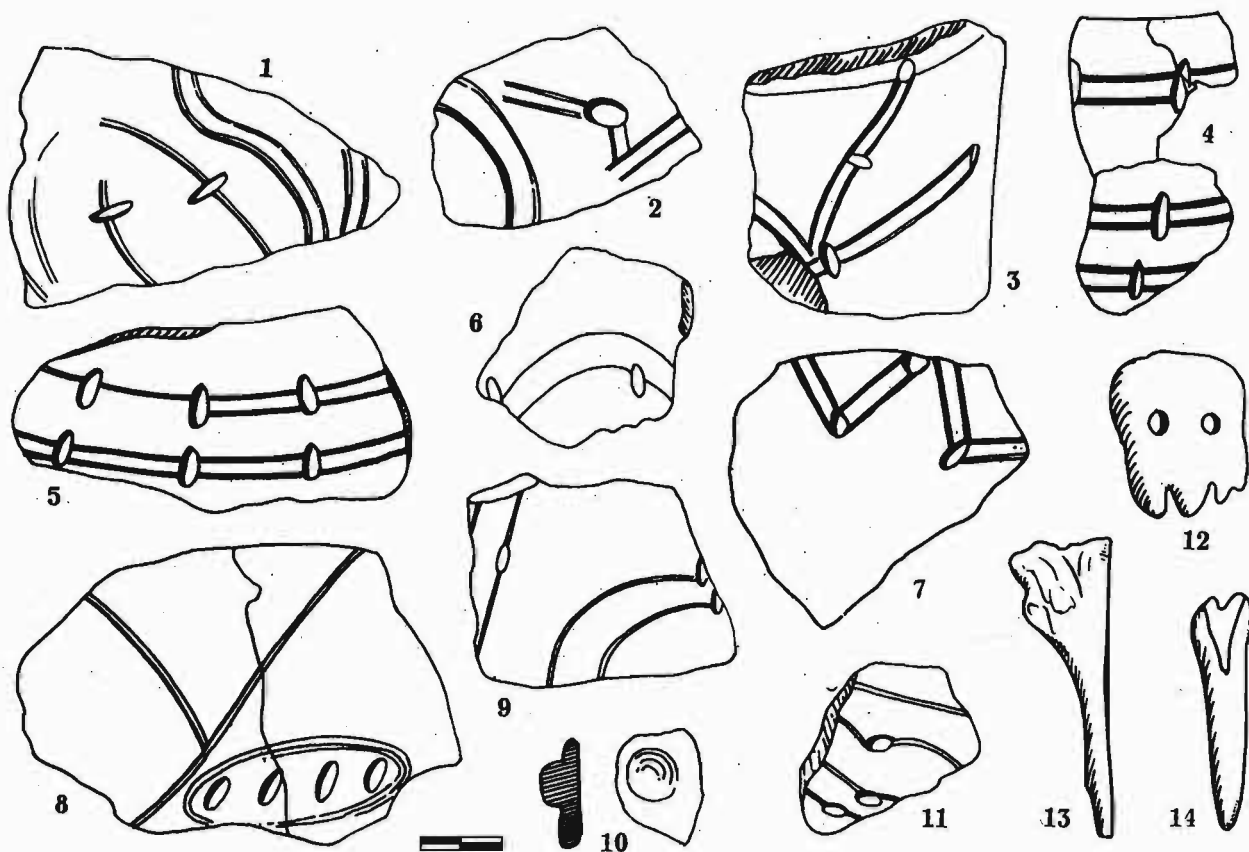
S l á d e č k o v c e, okres Nitra

K. Pieta, ktorého som upozornil na ničenie pravekých nálezov pri rozširovaní
hľadiska futbalového ihriska v Sládečkovciach, urobil tu v júli 1957 obhliadku.

Na severozápadnom konci ihriska (v rohu vľavo od vchodu na ihrisko) zistil
v svahu časť kultúrnej jamy. V jame, rozširujúcej sa kónicky smerom ku dnu našiel
veľké kusy slabo vypálenej mazanice a črepy železovskej keramiky. V spodnej
časti jamy bola sivá jemná hlina bez kultúrnych zvyškov. Na inom mieste na tej
istej strane ihriska zistil ďalšiu kultúrnu jamu, neodkryl ju však, vybral z nej
iba jeden železovský črep. Ďalšie nálezy získal z kultúrnej vrstvy. Sú to že-
liezovské črepy, tri kostené šidlá a dve čepieľky. Našiel tu tiež črep zdobený
plastickou páskou pod okrajom. Hrúbka kultúrnej vrstvy je 100 - 150 cm.

Nálezy:

1. Črepy železovskej keramiky, zdobené dvojitémi paralelnými líniami, vo-
dorovnými, oblúkovitými i oikcakovitými, vždy presekávanými, povrch vždy hladný;
ďalej črepy zdobené plastickými výčnelkami s nehladeným povrchom; dva črepy
s uchami z putnovitých nádob a jeden črep - výčnelok so štylizovanou hlavičkou.

Obr. 10. Sládečkovce. Ukážka keramiky.

2. Tri kostené poškodené nástroje (šidlá?).

3. Dve čepieľky.

4. Okrajový črep z miskovitej, na kruhu vytočenej nádoby, lom hnedotehlový, povrch šedočierny, stopy vleštenej výzdoby (vlnovka?). Črep môže byť z doby laténskej, najskôr však je z doby rímskej.

Š a r o v c e, okres Levice

G. Balaša z Mestského múzea v Banskej Bystrici zaslal AÚSAV nálezy J. Beňu (obyvateľa v Žiari nad Hronom), ktoré menovaný získal povrchovým zberom na brehu Hrona v Šarovciach.

1. Črepy rímsko-barbarskej keramiky (výzdoba nechťovými vtlačeniami, šikmo presekávaný okraj z hrncovitej nádoby, črep zdobený ozubeným kolieskom).

2. Praveký črep, zdobený šikmými ryhami pod okrajom.

3. Dolná časť hrncovitej nádoby (praveká, bližšie neurčiteľná).

Š t ú r o v o, okres Nové Zámky

E. Rejholec (AÚSAV) získal r. 1957 od T. Vozáka, učiteľa Jedenástročnej strednej školy v Štúrove železnú kopiju a železný nôž. Predmety sa údajne našli v Štúrove, alebo v najbližšom okolí. Priniesol ich do školy nejaký žiak pred niekoľkými rokmi. Bližšie nálezové okolnosti sa nepodarilo zistiť.

Opis predmetov:

1. Železná kopija s pomerne úzkym listom bez výrazného vyčlenenia stredového rebra. Tuľajka opatrená dvoma dierkami pre upevňovací nit. Dĺžka 26 cm.

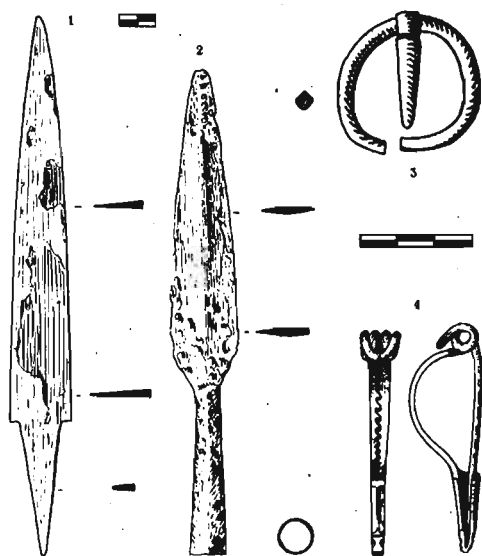
Obr. 11. 1, 2 - Šarovce; 3 - Tekoldany;
4 - Veľká Maňa; 5-17 - Veselé.

2. Veľký železný nôž s obojstranne pravouhle odsadeným ostrím. Veľmi dobre zachovalý (prepálený?). Trň mierne zohnutý - deformovaný. Dĺžka noža 29 cm, dĺžka trňa 7 cm.

Možno predpokladať, že oba predmety sa našli spolu v neskorolaténskom alebo barbarskom žiarovom hrobe z doby rímskej.

T e k o l d a n y, okres Trnava

Pri obhliadke plochy, upravovanej dňa 5. septembra 1955 buldozénom pri kra-
vínach JRD v Tekoldanoch, zistil som stopy neolitického osídlenia. Na troch mies-

Obr. 12. 1, 2 - Štúrovo;
3 - Veľká Mana; 4 - Veselá.

zdobené paralelnými, šikmo presekávanými dvojitými rytými ryhami; c) hrubé s čiernym lomom a d) črepy z malej polgulovitej rekonštruovateľnej nádoby, zdobené dvojitými cikcakovitými ryhami.

V e l k á M a ň a, okres Nové Zámky

V juhovýchodnej časti obecného hliníka "U Cigánov" vo Veľkej Mani v tesnej blízkosti laténskeho pohrebiska našiel B. Benadik (AÚSAV) v auguste 1952 črepy barbarskej keramiky a bronzovú oválnu pracku:

1. Črepy z nádoby zdobenej na tele sústrednými, oblúkovitými, hrebeňovanými ryhami, ktoré sa často križujú oblúkom idúcim hore (rozpätie výzdoby 1 cm pod maximálnym vydutím a 1 cm nad dnom). Bola zhotovená v ruke, má tmavohnedú farbu.

2. Bronzová oválna pracka.

Črepový materiál výzdobou jasne naznačuje, že ide o barbarskú sídliskovú (?) vrstvu zo staršej doby rímskej.

V e s e l á, okres Trnava

V máji 1955 uskutočnili T. Kolník a J. Paulík (AÚSAV) povrchový prieskum terasy na pravom brehu Dudváhu (terasa sa tiahne zo Stráží - obec Krakovany - až do Zavaru) vo Veselom tesne nad potokom Holeška.

Vo Veselom na pozemku E. Papaja (za domom) v polohe "Dielce" sa zistil početný barbarský črepový materiál (z mladšej doby rímskej) a niekoľko laténskych (?) a včasnostredovekých črepov. Ide o črepový materiál, ktorý sa dostal na povrch orbou a pri rigolovaní vinice.

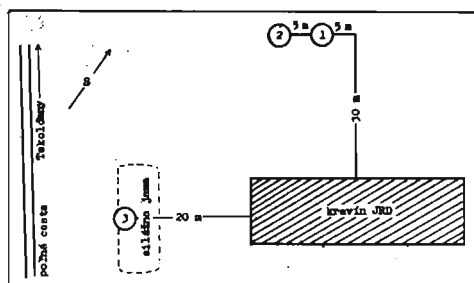
Opis materiálu zo zberu r. 1955

A. Črepy barbarskej sídliskovej keramiky (z mladšej doby rímskej?):

1. Okrajový črep z hrncovitej nádoby, zhotovenej v ruke, na vydutí zdobenej dvoma radmi proti sebe šikmo stojacích (22 mm dlhých) vtlačení, urobených ostrohranným predmetom. Farba zvonka šedohnedá, na vnútornej strane čierna.

2. Črep z vydutia podobnej nádoby ako predošlá, zdobený priečnymi vrezanými ryhami, v hornom rade sa ryhy rozširujú. Farba popolavohnedá.

3. Okrajové črepy z hrncovitých nádob, robených v ruke, materiál podobný ako predošlý. Jeden okraj vypracovaním pripomína črepy nomádskej keramiky.

Obr. 13. Tekoldany. Situačný náčrt náleziska. 1-3 - miesta nálezov.

tach boli na sprášovanom podklade veľmi dobre pozorovateľné tmavo sfarbené flaky, obsahujúce kúsky tehlovočervenej mazanice, uhliky, popol a črepy.

Črepy sú štvoraké: a) hrubšie, tehlovočervené, podobné lengyelským, b) jemné, popolavosivé, s nádychom do modra,

4. Črep z nádoby vyhotovenej v ruke, zdobený rytými trojuholníkmi, obrátenými hrotom dolu, vyplnenými ostrohrannými striedavo šikmými vtlačeniami v horizontálnych radoch; farba šedohnedá.

5. Črep analogický predošlým, zdobený rytými trojuholníkmi. Farba popolavosivá.

6. Dva okrajové črepy; jeden z nich je leštený.

7. Nôžka z pohárovitej nádoby zhotovenej v ruke. Na dne polguľovitá plytká jamka.

8. Črep zo spodnej časti nádoby robenej v ruke, s odsadeným dnom, na povrchu tuhovočiernej farby, $\varnothing$ dna 8 cm.

9. Črep z nádoby zhotovenej v ruke, zdobený nad vydutím dvoma horizontálnymi žliabkami.

10. Črep z miskovitej rímskoprovinciálnej nádoby, robenej na kruhu, s vyhnutým okrajom, šedopopolavej farby, zdobený pod okrajom šikmým ryžkovitým zdrsnením v štyroch horizontálnych radoch.

B. Laténske črepy:

1. Črep z podstavy nádoby robenej na kruhu, s prstencovitým dnom, so stopami po točení. Farba tehlovohnedá.

2. Črep podobného materiálu i výroby ako predošlý, zdobený horizontálnym šikmým žliabkom.

C. Mladoslovanské (včasnostredoveké) črepy:

1. Črep z hrncovitej nádoby robenej na kruhu, so silno vyhnutým okrajom.

2. Črep zdobený širokými rytými vlnovkami.

D. Iný tvarove i výzdobne nevýznamný včasnostredoveký materiál.

Z tohto náleziska podľa oznámenia A. Michalíka pochádza bronzová spona z doby rímskej. Našiel ju V. Goldberger r. 1950 (uložená je v Slovenskom múzeu v Bratislave - inv. č. 11583). Ďalšie dve spony sa tu našli v r. 1957 a 1958 (K o l - n í k T., Nové ojedinelé nálezy spôn z doby rímskej a sťahovania národov na juhozápadnom Slovensku, SIA VI, 1958, 383-384); spona z r. 1958 je vyobrazená na obr. 12: 4.

R. 1952 na tom istom nálezisku robil zber A. Točík. Našiel tu:

1. Črep z rímskoprovinciálnej misky (koniec II. stor.), vyhotovenej z jemného popolavého materiálu s čiernym povlakom na vnútornej aj vonkajšej strane; zdobený horizontálnymi obvodovými radmi zvislých ryžiek.

2. Železný nožík s obojstranne odsadeným ostrím. Na chrbtovej strane odsadenie nie je pravouhlé, ale oblúkovité. Dĺžka celého nožíka 11 cm, dĺžka ostria 7,8 cm.

3. Dva črepy z nádob vytočených na kruhu (latén?).

4. Črep z misky s obvodovým prstencom na okraji, vydutí a dne je z nádoby vytočenej na kruhu, šedočiernej farby, z dobre vyplavenej hliny s jemnými zrnkami sludy, dobre vypálenej; $\varnothing$ ústia ca 21 cm.

5. Črep z vydutia misovitej nádoby s nevyčleneným dnom, zdobenej dvoma horizontálnymi obvodovými žliabkami, farba šedočierna; z dobre vyplavenej a dobre vypálenej hliny.

6. Črep z nádoby s nôžkou, čiernošedej farby, v hline sú drobné zrníčka sludy.

7. Črep z nádoby vytočenej na kruhu, farba cementovosivá.

V októbri 1958 odovzdal mi A. Feranec z Veselého nález, ktorý údajne pred niekoľkými rokmi našiel na svahu pri svojom dome. Svah tvorí vlastne juhovýchodný okraj známeho hradiska s maďarovským osídlením.

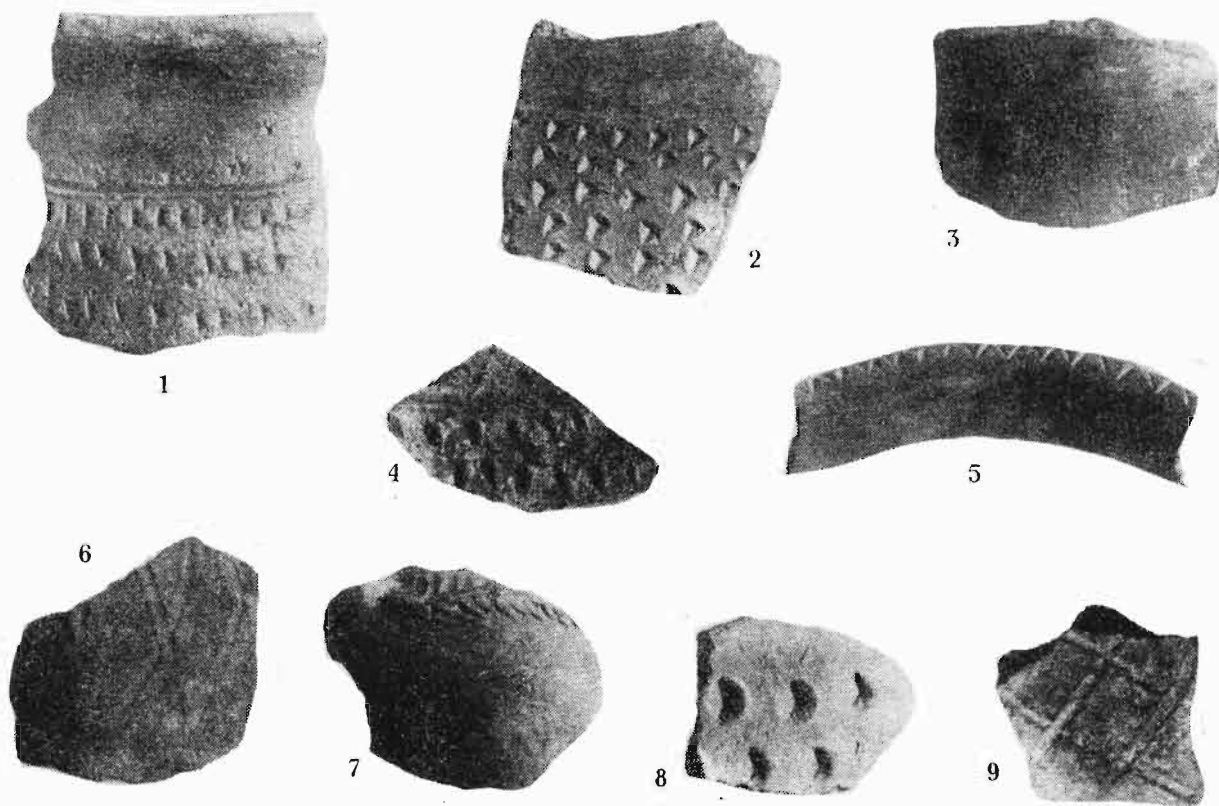
Ide o črep s vodorovne zrezaným okrajom, zdobený pod okrajom (žliabkovitá časť) dvojitou rytou vlnovkou a štvornásobnou vlnovkou nad maximálnym vydutím. Max. vydutie bolo zvýraznené horizontálnym vývalkom (alebo viacerými), členeným hustými oválnymi jamkami. Nádoba mala tvar väčšej dvojkónickej vázovitej misy, pravdepodobne s odsadenou nôžkou. Bola vyhotovená na kruhu (pomerne nedbalo) z materiálu so značnou prímiesou hrubozrnného piesku, dobre vypálená; na povrchu svetlošedej a vnútri šedočiernej farby. Črep bol potiahnutý silnou vápennou krustou.

V náleze z Veselého máme ďalší doklad na kruhu točenej keramiky z mladšej doby rímskej, výrobné i výzdobne síce trochu odlišnej od považskej keramiky tohto druhu, tvarove a snáď i časove veľmi blízkej vázovitým misám. Nálezisko na hradiisku vo Veselom je pravdepodobne v časovej súvislosti so sídliskom v záhrade E. Papaja v polohe Dielce (T. Kolník, Nové ojedinelé nálezy spôn z doby rímskej a sťahovania národov na juhozápadnom Slovensku, SLA VI, 1958, 383, 384).

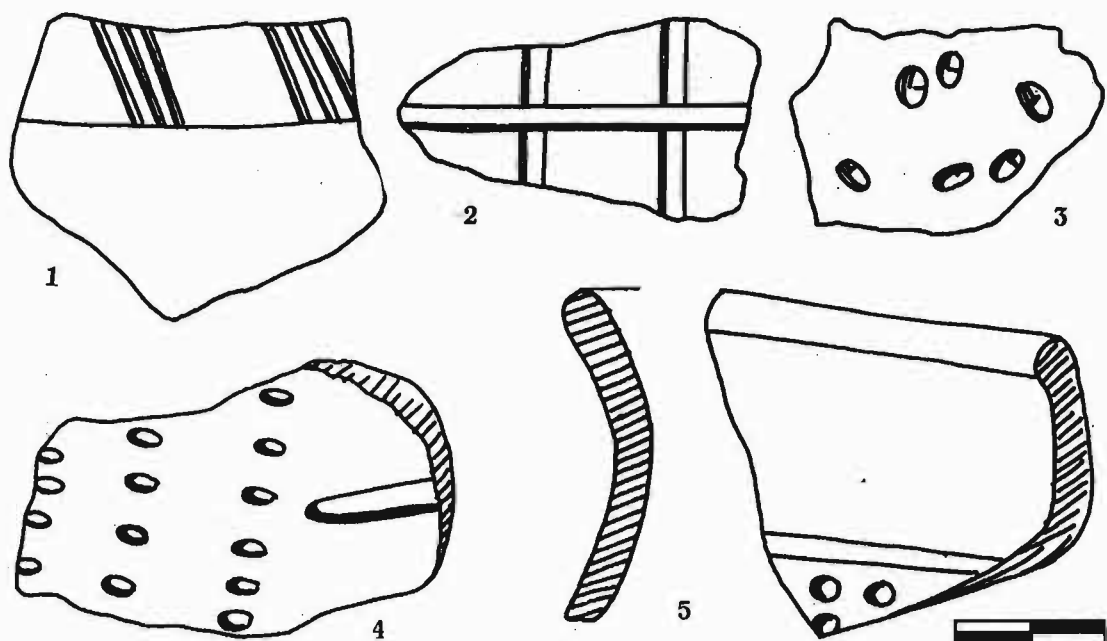
Z l a t é M o r a v c e (park pri filtračnej stanici), okres Nitra

V roku 1948 získal AÚSAV zo Zlatých Moraviec črepový materiál, nájdený v parku. K materiálu však chýbajú bližšie nálezové okolnosti. Nálezy sú rázu neolitického (tri črepy), halštatského(?), barbarského (sídliskového) a atypického (neurčený pravek). Okrem črepového materiálu sú tu i dve opracované zvieračie kosti.

Barbarský črepový materiál pozostáva z črepov, ktoré sa pri fotografovaní stratili (zachoval sa len fotonegatív). Podľa fotografie možno určiť, že ide o črepy z nádob zhotovených v ruke, zdobených radmi trojuholníkových vtlačení, prstom vtlačenými jamkami, ozubeným kolieskom a schodíkovitým meandrom 2 - 3 násobným, šikmým širším mrežovaním, viacnásobnou vlnovkou a šikmými vtlačeniami stojacimi vetvičkovite proti sebe.

Obr. 14. Zlaté Moravce. Ukážka keramiky.

Obr. 15. Zlaté Moravce. Ukážka keramiky.

Ďalší barbarský črepový materiál bol roku 1955 z AÚSAV premiestený do novozriadeného múzea v Zlatých Moravciach.

Opis nálezov:

1. Okraj nádoby hrncovitého tvaru, robenej v ruke, zdobený horizontálnym obvodovým žliabkom, kvapkovitými vtlačeniami.
2. Okrajový črep podobný predošlému, z hrncovitej nádoby zhotovenej v ruke.
3. Črep z nádoby robenej v ruke, zdobený nechťovými vtlačeniami a širokými šikmými plytkými ryhami.
4. Črep z nádoby zhotovenej v ruke, zdobený nechťovými vtlačeniami.
6. Črep z miskovitej nádoby robenej v ruke, zdobený trojicami šikmých rýh (od okraja po lom), farby čiernej.
7. Okraj črepa z misovitej nádoby zhotovenej v ruke, na oboch stranách výrazný nepravidelnými horizontálnymi ryhami, ktoré sú vryté do tvrdého dobre vypáleného materiálu.
8. Črep z nádoby robenej v ruke, zdobený plytkými žliabkami.
9. Črep z nádoby robenej v ruke, zdobený žliabkovitými ryhami.
10. Črep z nádoby zhotovenej v ruke, zdobený vtlačenými jamkami s polmesiačkovitým nahnutím nechťom vyškriabnutej masy na jednej strane.

Pri prieskume Okresného vlastivedného múzea v Zlatých Moravciach získal Š. Rakovský z tej istej polohy (park pri filtračnej stanici) ďalšie nálezy:

1. Črepy z nádob vyhotovených v ruke, zdobených nechťovými ryhami v rôznych smeroch.
2. Črep zdobený ryhami (mriežkovaním) v rôznych smeroch.
3. Tri okraje z nádob vytočených na kruhu; jeden z nich je zdobený vlnovkou.

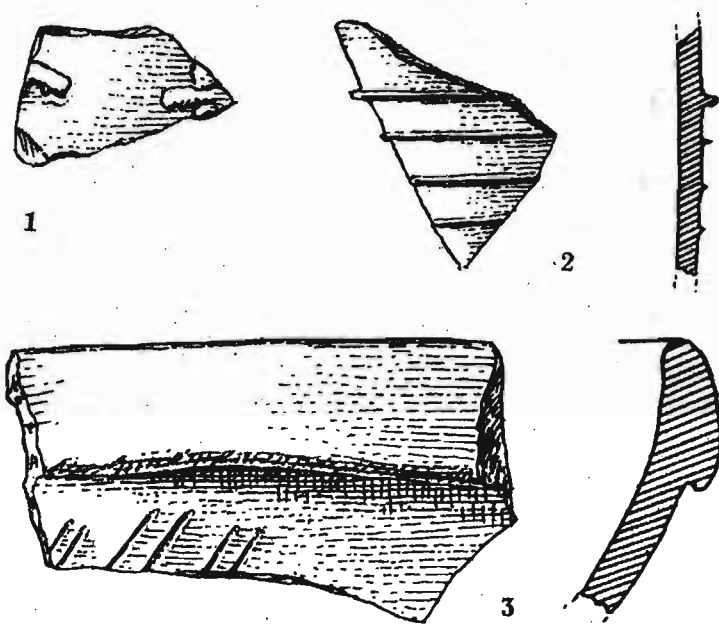
NÁLEZ TERRY SIGILLATY A RÍMSKEHO SKLA V DEKÝŠI

PAVOL KUKA

Roku 1957 našla sa pri poľných prácach v obci Dekýš (okres Žiar nad Hronom) juhozápadne od obce na kopci Zažihlavie terra sigillata. Niekoľko metrov od miesta nálezu našlo sa rímske sklo a vedľa neho črep stredovekej (?) keramiky.

O p i s n á l e z o v:

1. Podlhovastý úlomok skla so stopami bielej farby; rozmery 1,6 x 4,8 cm.
2. Kus skla so stopami niekoľkých farebných vrstiev; v 2,3 cm, š 4,6 cm.

Obr. 1. Dekýš, okres Žiar nad Hronom. 1 - terra sigillata; 2 - úlomok skla; 3 - úlomok z nádoby.

3. Prehnutý silný úlomok skla bledomodrej farby s jedným hrubším a tromi menšími rebierkami na vonkajšej strane; v 4 cm, š 2 cm (obr. 1: 2).

4. Prehnutý tenký úlomok skla bledomodrej farby so stopami vrstiev farby na obidvoch stranách; v 1,8 cm, š 2,8 cm.

5. Prehnutý silný úlomok skla bledomodrej farby, pokrytý niekoľkými vrstvami hnedej farby; v 2 cm, š 3,3 cm.

6. Okrúhly úlomok skla bledomodrej farby z ústia fľašky; $\varnothing$ 1,3 cm.

7. Úlomok z väčšej nádoby vytočenej na kruhu, z jemnej hlíny, dobre premiešanej s pieskom a dobre vypálenej; ústie má mierne vyhnuté; v 5 cm, š 7 cm (obr. 1: 3).

8. Úlomok terry sigillaty so stopami plastickej výzdoby na vonkajšej strane; v 1,6 cm, š 2,9 cm (obr. 1: 1).

Pre datovanie nálezu možno použiť mince, ktoré sa našli roku 1959 pri poľných prácach neďaleko od miesta nálezu (pozri prácu P. K u k a Nález rímskych mincí pri Banskej Štiavnici, Moravské numismatické zprávy č. 6, 1959, 16): tri rímske denáre, z ktorých dva patria do obdobia rímskeho cisárstva a jeden do ob-

dobia republiky. Sklo a terru sigillatu možno datovať do obdobia rozhrania nášho a starého letopočtu.

Ide o zatiaľ prvý nález z obdobia rímskej okupácie z okolia Banskej Štiavnice.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY V PREŠOVE ROKU 1959

FERDINAND BLAHUTA

V priebehu roku 1959 vykonal som v areáli mesta Prešova niekoľko záchranných výskumov, ktoré priniesli ďalšie dôkazy o slovanskom osídlení tohto územia v staršej a strednej dobe hradištnej.

Na nálezy sa prišlo pri stavebných, resp. zemných prácach na Budovateľskej ulici a Pavlovičovom námestí.

Táto zpráva obsahuje údaje o záchranných výskumoch uskutočnených v Prešove:

I. v júni 1959 na Budovateľskej ulici pri stavbe obytného domu 112, kde sa preskúmali:

- a) sídliskové objekty s keramikou a
- b) jama so zlomkami pekáča;

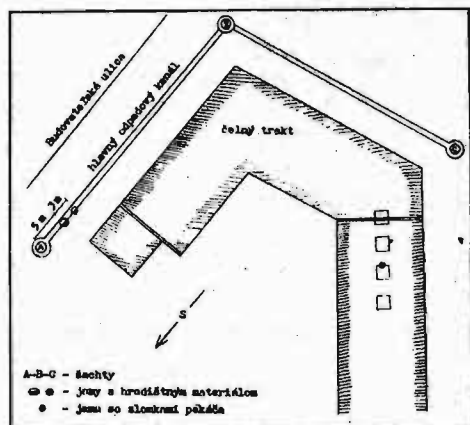
II. v auguste a septembri 1959 na Pavlovičovom námestí, kde sa zistila:

- a) ohnišťová jama s keramikou a
- b) sídlisková jama s keramikou.

I. ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA BUDOVATEĽSKEJ ULICI

a) Sídliskové objekty s keramikou

Nálezisko sa zistilo pozdĺž Budovateľskej ulice na západ vo vzdialenosti 6 m od okraja betónového chodníka smerom na výklenok stavby a južne od neho po dĺžke 350 cm (obr. 1).

Obr. 1. Prešov, Budovateľská ulica (obytný dom 112). Situačný plán.

Na povrchu do hĺbky asi 80 - 100 cm je nedávny násyp. Pod ním je pôda tmavohnedá, na mieste objektov tmavosivá. V hĺbke asi 80 - 100 cm nastupuje jasno- okrový piesok a pod ním štrk (inundácia Torysy). Nálezisko je na ďalšom stúpaní východnej terasy Torysy v pokračovaní Pavlovičovho námestia, od ktorého je stavebný priestor oddelený iba traťou.

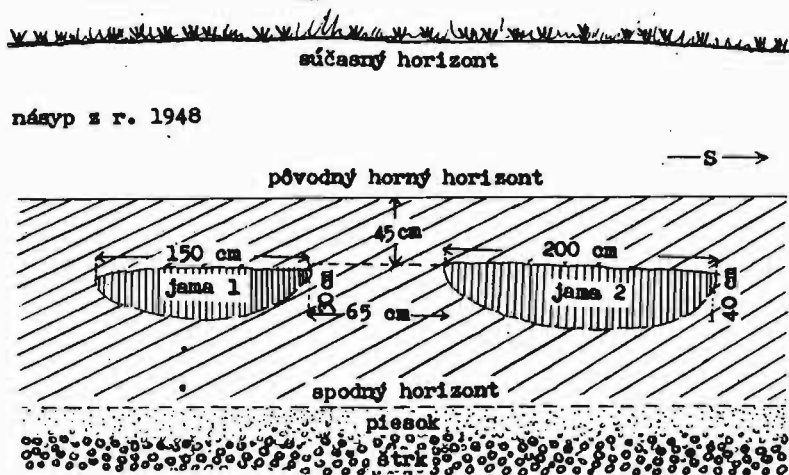
Lokalitu som objavil na jar roku 1959 pri započatí prípravných zemných prác stavby obytného domu 112 na rohu Budovateľskej ulice a Pavlovičovho námestia.

Pri vyhlbovaní priekopy pre odpadový kanál narazilo sa a rozrušené boli

sídliskové objekty (dve jamy - obr. 2), z ktorých sa získal početný archeologický materiál.

Cieľom výskumu bolo zachrániť archeologický materiál z rozrušenej časti objektu (v páse asi 65 cm širokom), t.j. zber z vrstvy.

Kultúrna vrstva sa začínala pod nedávnym násypom asi v hĺbke 45 cm a siahala do hĺbky 85 - 90 cm; bola tmavohnedej farby. V nej sa zračili miesta s tmavosivou výplňou, v ktorých bolo pomerne hojne archeologického materiálu. Ojedinelé nálezy boli aj vo vrstve nad tmavšou škvrnou. Nálezy nie sú stratigraficky diferencované, lebo robotníci ich vyberali počas výkopu priekopy a všetky hádzali na jednu hromadu. Nemožno tu stanoviť ani uzavreté celky.

Obr. 2. Prešov, Budovateľská ulica. Západný profil odpadového kanálu pro obytnom dome 112.

O p i s a r c h e o l o g i c k é h o m a t e r i á l u

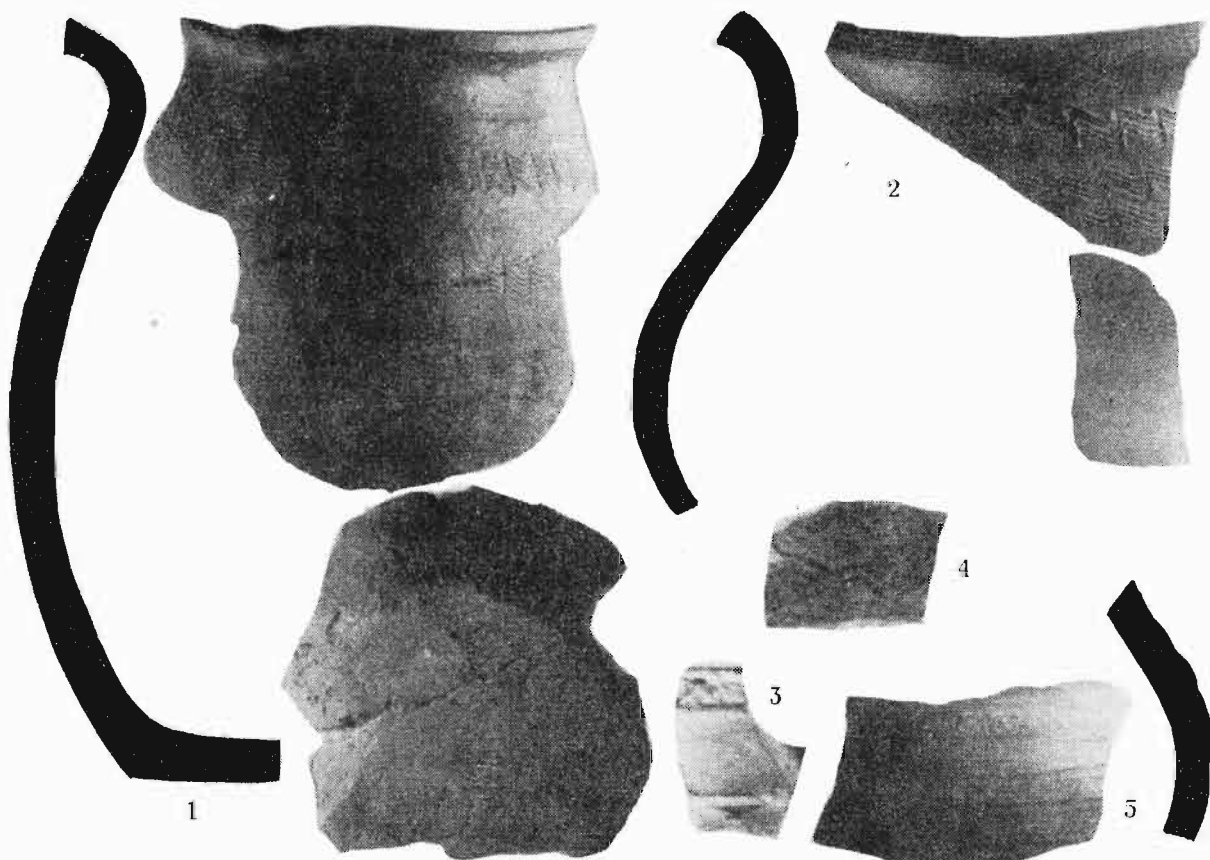
J a m a 1:

1. Torzo hradištného hrnca okrovohnedej farby s vyhnutým hrdlom, ktorého okraj je zvonku takmer zvislo skrojený, na hornej časti pravidelne klenuténo vydutia sú dva pásy sedemnásobnej vlnovky. Rozmery: v 20 cm, $\varnothing$ ú 16,5 cm, max. $\varnothing$ 19 cm, $\varnothing$ d 15 cm (obr. 3: 1).

2. Dva okrajové úlomky väčšej zásobnice; pomerne úzke hrdlo je lievikovite roztvorené, ústie šikmo von skrojené, na reze trojnásobná rytá línia, vnútorná strana hrdla ozdobená dvoma plytkými nepravidelnými vlnovkami, rytými trojzubým hrebeňovitým rydlom, pod hrdlom je horizontálny pás trojnásobných až štvornásobných línií (rytých tým istým rydlom). Na vonkajšej strane vydutia tesne pod hrdlom sú pásy pravidelných trojnásobných vlnoviek, a to hore jeden a pod ním dva spolu. Materiál nádoby je jednoliaty s drobnými zrnkami piesku, dobre vypálený, okrovočervený so škvrnami do čierne prepálenými. Vyrobené na hrnčiarskom kruhu. Predpokladané rozmery: $\varnothing$ ú 38 cm, max. 46 cm, v 45 cm, hr steny 6 - 10 mm (obr. 3: 2).

3. Úlomok z okraja a z hornej časti vydutia menšej zásobnice. Hrdlo smelo oblo vyhnuté s hradištným modelovaním okraja, na jeho hornej strane plochý pás, na vydutí od hrdla nepravidelne radené jemné a širšie vodorovné pásy. Materiál, farba a vypracovanie ako pod čís. 2. Predpokladané rozmery: $\varnothing$ ú 28 cm, max. $\varnothing$ 32 cm, hr steny 6 - 8 mm, v 32 cm (obr. 4: 2).

4. Okrajový črep a dva úlomky z vydutia menšej zásobnice. Ústie lievikovite roztvorené, okraj šikmo von zrezaný. Vydutie je plecnaté a vyzdobené riedko ra-

Obr. 3. Prešov, Budovateľská ulica. Ukážka keramiky.

denými jednoduchými plytkými a širokými pásmi. Hrbozrnný materiál, dobre vypálený, farba ako pod č. 2; hr 6 - 10 mm, $\varnothing$ ú 22 cm, max. $\varnothing$ 24 cm, v 23 cm.

5. Hrbozrnný jasnookrový úlomok z hrdla hradištného hrnca s pásmom viacnásobnej vlnovky; hr 14 mm.

6. Dva okrajové črepy a dva úlomky z vydutia hradištného hrnca stredných rozmerov s menej vyvinutým nízkym a nepatrne vyhnutým oblo modelovaným hrdlom; výzdobu tvoria horizontálne viacnásobné pásy, občas vlnite prehnuté. Materiál hrbozrnný, jasnookrový (obr. 4: 3).

7. Okrajový úlomok z tenšieho hradištného hrnca s vyhnutým hrdlom, šikmo von zrezaným; na pleci vydutia sedemnásobná jemná vlnovka. Materiál jemnozrnný, okrovohnedej farby (obr. 4: 4).

8. Sivookrový, zvonku jemnozrnný, znútra hrbozrnný úlomok z pleca vydutia hradištného hrnca, s tromi pásmi pravidelných štvornásobných lavobežných vlnoviek.

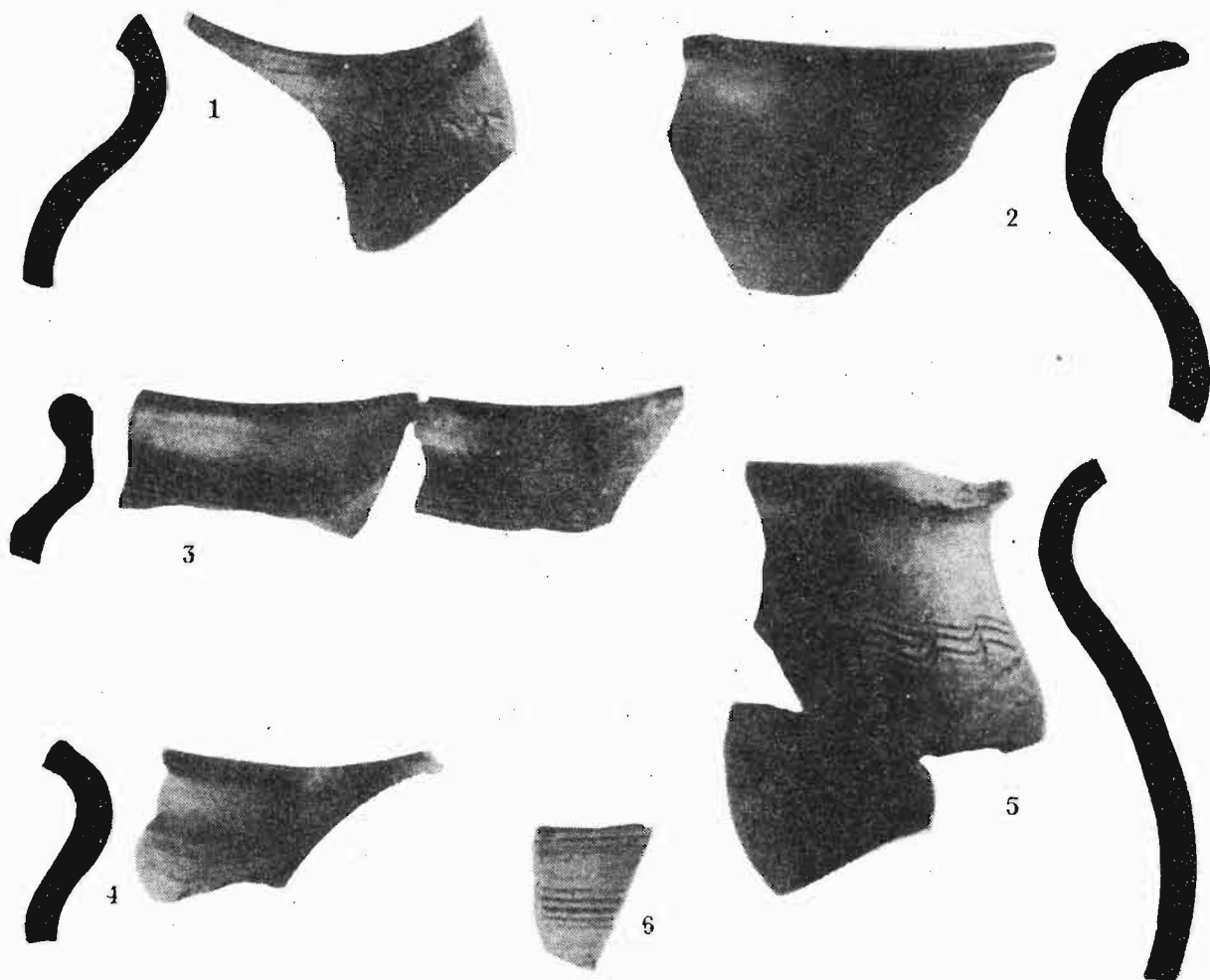
9. Niekoľko hrubších sivých i hnedých úlomkov z dna hradištného hrnca.

10. Viac jemnozrnných a hrbozrnných úlomkov z vydutí rôznych hradištných hrncov.

11. Okrajový popolavosivý úlomok predhradištnej nízkej dvojkužeľovitej misy jemnej výroby, po oboch stranách s hlbokou oblou ryhou (obr. 3: 3).

J a m a 2:

12. Štyri okrajové úlomky, 6 - 12 mm hrubé, s vyhnutým ústím. plocho a šikmo von zrezaným..

Obr. 4. Prešov, Budovateľská ulica. Ukážka keramiky.

13. Sivookrový, ľavobežnou viacnásobnou vlnovkou zdobený úlomok z hornej časti vydutia hradištného hrnca; hr 7 mm.

14. Okrovooranžový, radmi jednoduchých vlnoviek zdobený úlomok z dolnej časti vydutia hradištného hrnca; hr 8 mm.

15. Osem rôzne hrubých sivookrových úlomkov, zväčša z dolnej časti vydutia. Výzdoba: jednoduché alebo dvojnásobné až štvornásobné užšie a širšie, plytšie a hlbšie vodorovné ryhy (obr. 4: 5).

16. Okrovočervený úlomok z hornej časti vydutia s drobnou viacnásobnou vlnovkou; hr 5 mm (obr. 3: 4).

17. Popolavosivý črep s trojnásobnou vlnovkou; hr 9 mm.

18. Črep z hornej časti vydutia okrovočervenej hradištnej nádoby so šikmo radeným viacnásobným vpichovaním; hr 6 mm.

19. Viac atypických úlomkov z nádob rôznej hrúbky a farby.

20. Tri kosti (zlomky) z končatiny stredne veľkého cicavca.

21. Okrovočervený zlomok z veľkého hradištného pekáča.

22. Dno s časťou vydutia sivohnedej hradištnej nádoby; $\varnothing$ d 72 mm, hr 8 mm.

23. Tri úlomky z dna menších hradištných hrncov.

24. Dva úlomky z dna pohradištných nádob.

Z á v e r a z h o d n o t e n i e

Stavbou obytného domu 112 na rohu Budovateľskej ulice a Pavlovičovho námestia rozrušila sa ďalšia veľká časť dôležitého sídliska z konca staroveku a počiatku stredoveku. Všetky zemné práce boli úplne mechanizované, čo takmer znemožnilo presné sledovanie a záchranné práce.

Objekty sa nachádzajú na východnom okraji staveniska pozdĺž Budovateľskej ulice, kde vedie odpadový kanál. Je nesporné, že tu ide o objekty patriace k objektom na Pavlovičovom námestí, ktoré sa začína hneď za traťou. Veľkú časť zachráneného materiálu tu tvoria pamiatky hradištné, kým na Pavlovičovom námestí sú v nepatrnej menšine. To by podporovalo predpoklad, že v predhradištných dobách bola osídlená hlavne dolná nábrežná časť terasy, kým neskoršie váha sídliska sa posúvala hore a v X. - XI. storočí sa ustálila na terasovitom odpočinku mierneho úbočia kopca "Táborisko", na mieste jadra terajšieho Prešova.

Časove sa dá tento materiál na základe porovnania zaradiť ako súčasný s materiálom na Pavlovičovom námestí a na Hrádku v Hradisku, okr. Sabinov. Niektoré nálezy (napr. č. 6 z jamy 1) možno položiť do konca staršej doby hradištnej. Nálezy č. 2 a 3 z jamy 1 pripomínajú svojím tvarom, vypracovaním ústia a klenutím hornej časti vydutia tvary hradištné, ale materiál, jeho hrúbka a presné vypracovanie svedčia pre dobu predhradištnú. Mohlo by sa tu azda uvažovať o prechodných tvaroch, čím by sa zjednodušil problém vzniku a vývinu hradištnej keramiky. Iná možnosť je pripustiť jestvovania "hradištných" a "predhradištných" tvarov súčasne vedľa seba, ale s osobitnou funkciou alebo pôvodom.

b) J a m a s o z l o m k a m i p e k á č a

Jama, ktorá obsahovala úlomky hradištného pekáča, našla sa v Prešove na stavbe obytného domu 112 na rohu Budovateľskej ulice a Pavlovičovho námestia.

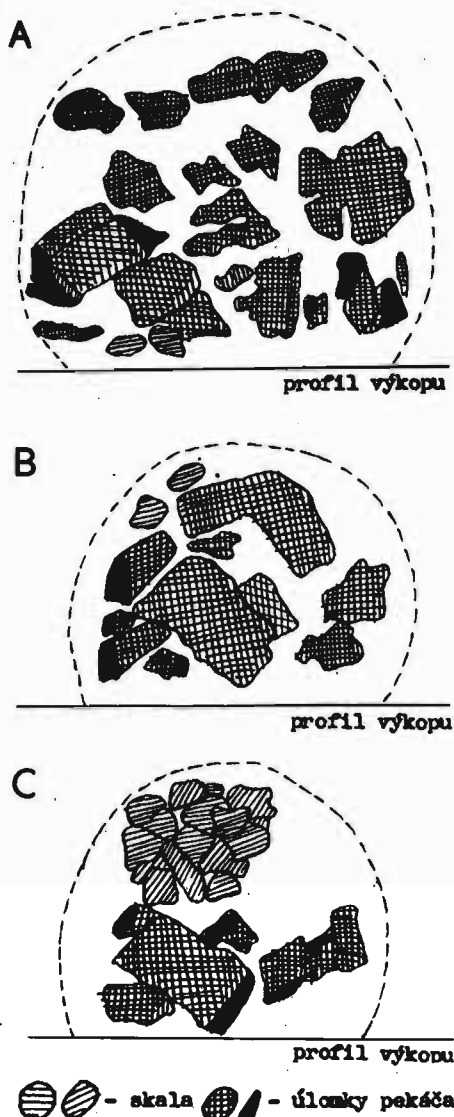
Jama sa našla v južnom profile štvorhranného výkopu pre základ nosného piliera v krajnom západnom rade severným smerom od čelného bloku (obr. 1).

Miesto nálezu je na mierne stúpajúcom svahu brehu "Táboriska" v bezprostrednej blízkosti nad Pavlovičovým námestím, medzi tamojšími a na Budovateľskej ulici objavenými hradištnými objektmi. Od Budovateľskej ulice je stúpanie svahu prudšie až po odpočinok svahu, na ktorom je vystavené jadro Prešova. Bola to priaznivá poloha pre sídlisko na brehu Torysy v úbočí jz orientovaného svahu.

Hneď pod vegetačnou vrstvou je tmavohnedá ťažká hlina do hĺbky asi 120 cm. Pod ňou je žltý piesok a ďalej štrk - inundácia Torysy. Tmavohnedá hlina okolo jamy bola takmer sterilná.

Jamu som objavil až po zabetónovaní spodnej polovice výkopu 28. júna 1959. Záchranné práce sa museli vykonať čo najskôr, lebo na betónový základ sa mal postaviť nosný pilier. Cieľom bolo preskúmať jamu a jej okolie, vybrať z nej archeologický materiál a zistiť účel a konštrukciu jamy.

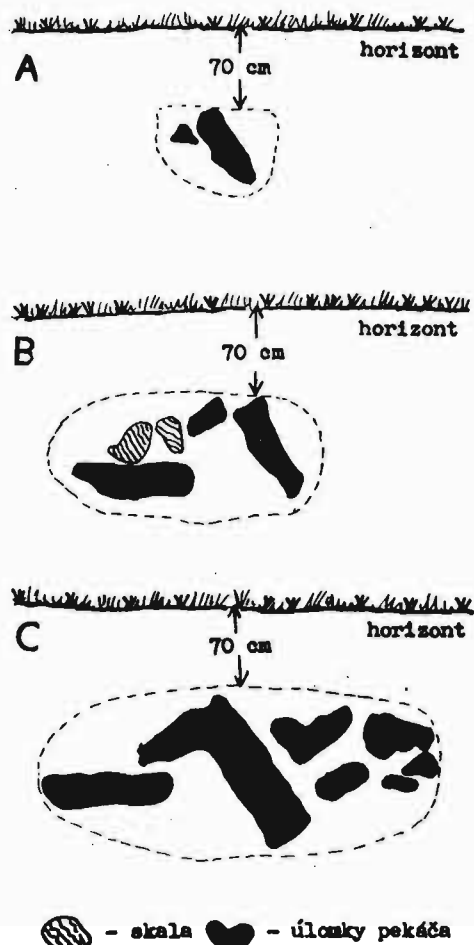
Odkopal som z priestoru asi 1 m² a výkopom nasypenú zeminu nad jamou, prekopal som sa až na ústie jamy a vyberal som jej obsah po 5 cm vrstvách až po úlomky pekáča. Po očistení trosiek pekáča od hlíny som zistil, že úlomky sa rozpadávajú v rukách, lebo boli premoknuté. Preto som do profilu výkopu vyhĺbil otvor pod celú jamu. Do otvoru som vložil drevený panel. Potom som uvoľnil boky jamy, aby celý blok (hlina i zvyšky pekáča) sadol na panel. Blok sa rozpadol na niekoľko menších blokov, ale predsa sa dal z výkopu preniesť bez väčšieho poškodenia archeologického materiálu.

Obr. 6. Prešov, Budovateľská ulica. Obsah jamy so zlomkami pekáča (horizontálne vrstvy): A - horná vrstva jamy, B - stredná vrstva jamy, C - spodná vrstva jamy.

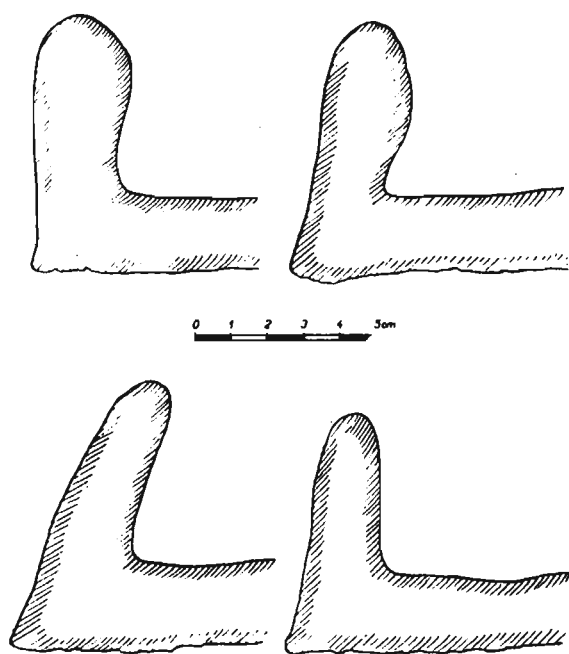
povrchová vrstva sa neodlišovala nijako od podložia. V jame okrem zlomkov pekáča nebol nijaký archeologický materiál, len asi 5 cm nad ústím jamy sa našiel typický stredohradištný úlomok z dolného vydutia tenšieho hrnca s výzdobou rytmizovaných vodorovných línií. Rozmery jamy: š 70 cm, d 80 cm, h asi 35 cm. Za predmety patriace k pekáču považujem aj kamene, ktoré boli spolu so zvyškami pekáča pohádzané do odpadovej jamy. Z týchto kameňov som zložil torzo jedného dielu dvojdielného kruhového žarnova (s otvorom). Vyobrazenia jamy pozri na obr. 5 a 6, torzá žarnovov obr. 8. Vyobrazenia jamy sú vlastne vyobrazením zlomkov pekáča v jednotlivých vrstvách tak, ako som ich po vysušení rozberal (už mimo jamy).

O p i s p e k á č a: Pekáč má obdĺžnikovú základňu 100 x 80 cm; na jej spodnej stene sú odtlačky po stebľách a listoch slamy, na ktorej musel pekáč byť modelovaný. V ryhách odtlačkov sa našli zrná obilia, ktoré zrejme patrili stebľám

Obr. 5. Prešov, Budovateľská ulica. Obsah jamy so zlomkami pekáča (od profilu výkopu): A - počiatočný stav nález, B - nález po uvoľnení prednej vrstvy, C - úplný obsah jamy.

Jama sa začala črtat v hĺbke asi 70 cm. Dala sa sledovať len kyprejšou výplňou, lebo farebne sa nelíšila od okolitej zeminy. Z toho vyvodzujem poznatok, že hlina na tomto mieste v čase vykopania jamy bola tiež jednoliata a ani

Obr. 7. Prešov, Budovateľská ulica.
Profily zo štyroch strán obruby pekáča.

opäť vyžaduje primeranú intenzitu hospodárenia, ale aj spracovania surovín (najskôr zrna). Tu treba spomenúť kamennú "oporu" pekáča zo zlomkov dvoch rôznych žarnov, z ktorých jeden bol používaním vrchlíkovite vybrúsený, ale druhý sa musel zničiť pri výrobe, lebo, hoci už strednú dieru mal, na kruhovej ploche nevidno znaky upotrebenia. Materiál prvého zlomku žarnova je miestny porfýr (andezit), materiál druhého je akýsi veľmi starý a tvrdý zlepenec s veľkými pórami (ako špongia); taká surovina sa v tunajšom kraji nenachádza. Podobný, takmer celý dvojdielny kruhový žarnov z takého istého materiálu sme zachránili pod Oblíkom.

Druhý, veľmi zaujímavý moment je vyspelý zmysel pre estetické (a či hygienické) odstraňovanie väčších odpadkov, respektíve úpravu priestranstva sídliska, čo tu bolo, ako sa zdá, tradičné, lebo našli sa viaceré podobné jamy už z doby predhradištnej (so zlomkami takmer celých sudovitých veľkých zásobníc s okružím).

II. ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA PAVLOVIČOVOM NÁMESTÍ

a) Ohnišťová jama s keramikou

Ohnišťová jama sa objavila v západnom profile výkopu odpadového kanála, vedeného pozdĺž trati krajom Pavlovičovho námestia. Jama sa nachádzala v priesečnici roviny severného múru domu Jána Čuru so západným profilom výkopu a 7,5 m severne od čistiacieho otvoru kanála (obr. 9).

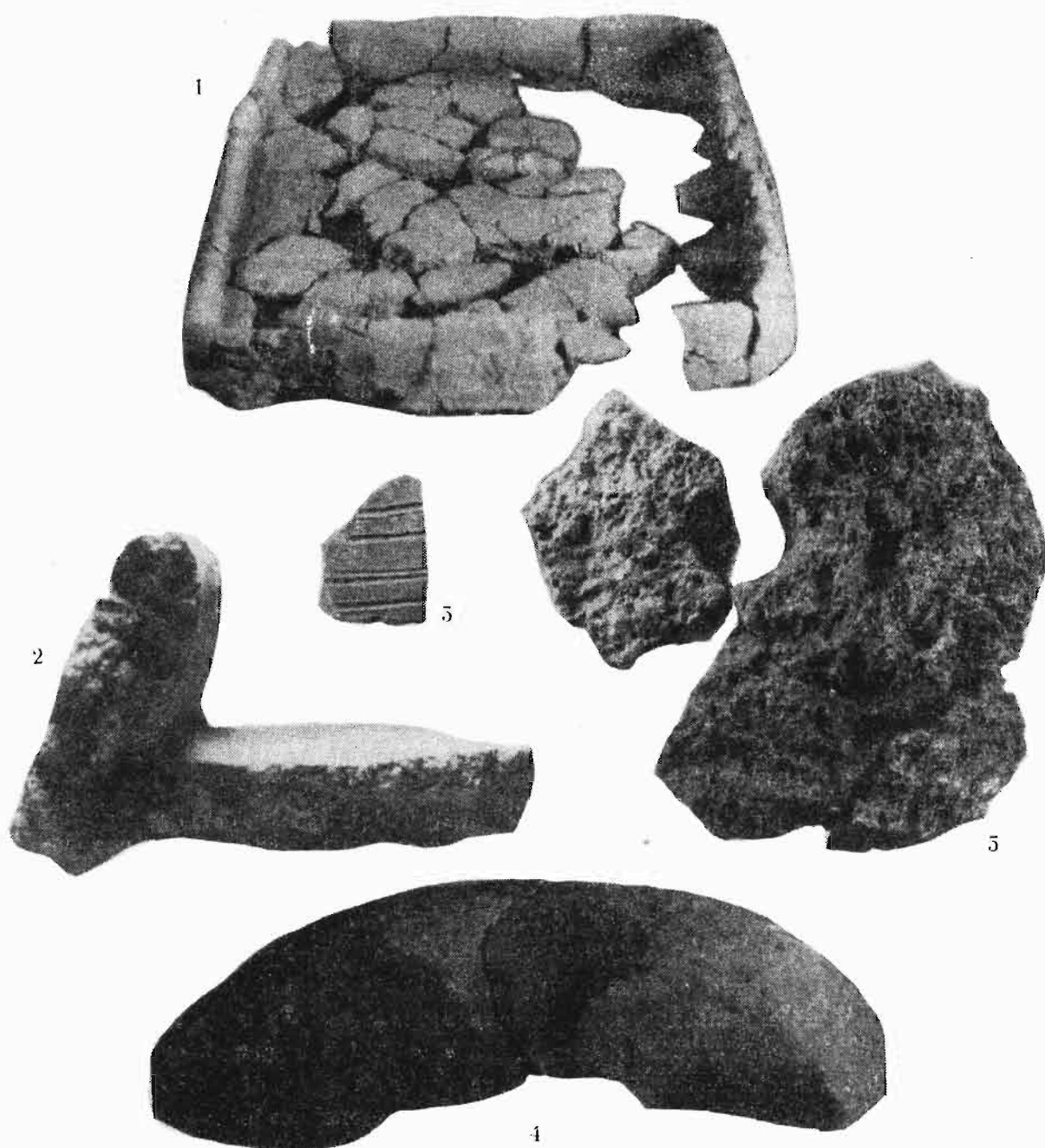
Miesto ohništvej jamy je na mierne sa dvíhajúcej, sotva badateľnej vývýšine terasy východného brehu Torysy. Je to veľmi výhodná poloha na osídlenie terasy v blízkosti vodného toku, na juhozápadnom, inundáciou najmenej dotknutom úpätí a ďalej už strmšieho svahu brehu "Táboriska".

Okolie jamy bolo intenzívne osídlené na sklonku trvania rímskeho impéria a neďaleko (asi 35 m) sa našla slovanská zemnica, prebádaná V. B u d i n s k ý m -

slamy. Platňa pekáča má hrúbku minimálne 3 cm a max. 5,5 cm; výška bokov minim. 12,5 cm (zvonku) a max. 16 cm (obr. 7 a 8).

Pekáč bol modelovaný ručne, bez použitia modelovacieho nástroja. Stopy po hladení pomerne presne a spoľahlivo určujú postup výroby. Po stmelení poskladaných zlomkov bude možné pekáč preskúmať aj na spodnej stene, hlavne odtlačky stebiel obilia (druh, veľkosť a pod.).

Zrejma je náročnosť používania pekáča takých veľkých rozmerov, a to na spotrebu kuriva, na cestoviny, alebo aj na priestor. Pravda, dá sa predpokladať aj to, že pekáč slúžil pre väčší kolektív, čo by mohlo znamenať akýsi počiatok remeselnej výroby "pečiva". Toto by však muselo mať vhodné predpoklady v poľnohospodárskej produkcii, čo

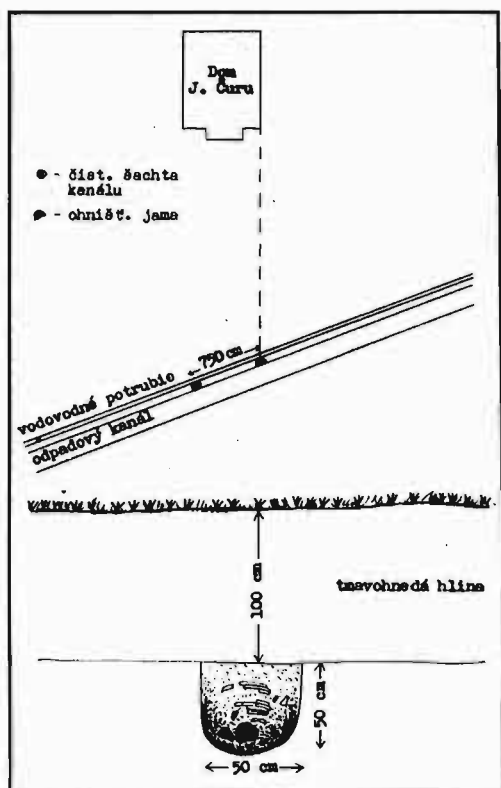

Obr. 8. Prešov, Budovateľská ulica. Z obsahu jamy so zlomkami pekáča. 1 - pekáč po poskladaní väčších zlomkov; 2 - úlomok okraja a dna pekáča; 3 - hradištný črep; 4, 5 - zvyšky kamenných žarnovov.

- K r i č k o m. Hneď pod vegetačnou vrstvou v hĺbke asi 20 - 30 cm sa začína kultúrna vrstva, tmavohnedého a na miestach intenzívnejšieho osídlenia tmavosivého sfarbenia; je až 100 cm hrubá. Pod ňou je jasnohnedá vrstva hlinitého piesku, ktorý prechádza v štrk.

Lokalita je známa od r. 1953, keď si Ján Čura začal stavať dom. V auguste r. 1959 sa tu vykopala až 3 m hlboká priekopa pre odpadový kanál sídliska.

Jama sa nachádzala asi v polovičnej hĺbke (150 cm) výkopu, ktorý hrozil zosutím, preto som archeologický keramický materiál dňa 28. VIII. 1959 vybral len exploatačne z vlastnej jamy a bez prebádania okolia.

Obr. 9. Prešov, Pavlovičovo námestie. Ohnišťová jama. Situačný náčrt.

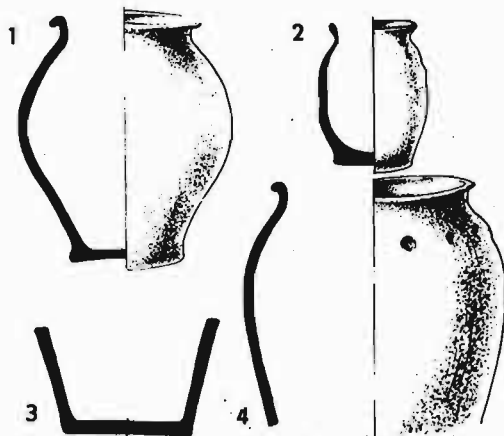
v dolnej časti tvorilo homogénnu vrstvu. Tu sa našli aj dve pieskovcové oblé skaly (rozmery asi 35 x 20 x 17 cm). Okrem toho bolo v jame hojne keramického materiálu tvoriaceho celú vrstvu akoby úmyselne pozbieraných poukladaných zlomkov, hodených do jamy.

Z keramických úlomkov sa dali zložiť torzá štyroch nádob:

1. Amforovitá zásobnica s nízkym vyhnutým hrdlom, s mäkkou esovitou líniou profilu (obr. 10: 1). Maximálne vydutie je posunuté vyššie a smerom ku dnu sa oblo prehýba. Dno je mierne rozšírené a odstavené. Rozmery: $\varnothing$ ú (zvonku) 20 cm, max. $\varnothing$ 28 cm, $\varnothing$ zaoblenej hrany dna 17 cm, v 33 cm, hr. steny asi 10 mm, hr. dna asi 15 mm. Materiál obsahuje pomerne hrubé zrnká piesku, je jednoliaty, dobre vypálený, po oboch stranách pomerne hladký, okrovohnedej farby. Na nádobe niet stôp po ohni (dyme), preto predpokladáme, že bola určená na hmotu, ktorá nepriechádzala s ohňom do styku (pitná voda, šťavy, med a pod.).

2. Torzo hornej časti vydutia veľkej hrncovitej nádoby s esovitým profilom a pomerne tenkými stenami (obr. 10: 4). Hrdlo má von vytlačený okraj pravdepodobne tým, že sa na ňom hore vymodelovala asi 3/4 cm široká vodorovná plošina. Na pleci vydutia je rad vrchlíkovitých jamôk, vytlačených koncom prsta hmatom zhora. Vzdialenosť jamôk asi 8 - 9 cm od seba, od okraja asi 5 cm. Predpokladané rozmery: vonkajší $\varnothing$ ústia 27 cm, $\varnothing$ hrdla 25 cm, max. $\varnothing$ vydutia 36 cm, výška hornej časti vydutia (torza) 25 cm, hrúbka steny asi 12 mm. Materiál ako pri predošlej nádobe, farba hore čierna, dolu tmavohnedá až okrovoooranžová. Nádoba sa používala pri ohni.

3. Torzo dna väčšej amforovitej nádoby (obr. 10: 3). Spodná časť vydutia sa kužeľovite rozširuje. Materiál obsahuje veľa piesku. Jadro je tmavopopelavosivé,

Obr. 10. Prešov, Pavlovičovo námestie. Keramika z ohnišťovej jamy.

Ohnišťová jama bola zaiste nejakým bočným rozšírením hlbšie zapusteného objektu, ktorý sa rozrušil pri vyberaní priekopy. Tmavosivá až čierna výplň jamy sa začala črtat v hĺbke 100 cm. Hĺbka a šírka jamy bola asi 55 cm a dolu sa končila polguľovitým dnom. Výplňou jamy bola hlina zmiešaná s popolom a uhlím, ktoré

povrchová vrstva hnedá; $\varnothing$ dna 17 cm. Materiál dna je jednoliaty, okrovočervený. Nádobu sa používala na zohrievanie alebo varenie, lebo boky aj dno torza sú akoby spečené s popolom, kým na vnútornej stene niet stôp ohňa. Nádobu zaiste stála v pahrebe na skalách.

4. Torzo hrncovitej nádoby s hrubým odstaveným dnom, vnútorná dutina sa končí vrchlíkovite a nesleduje tvar dna (obr. 10: 2). Hrdlo je mierne roztvorené, vydutie sudovité. Rozmery: vonkajší $\varnothing$ okraja ústia 12 cm, min. $\varnothing$ hrdla 10 cm, max. $\varnothing$ vydutia 15 cm, $\varnothing$ hrany dna 11 cm, v 19,5 cm. Materiál obsahuje len drobné zrnká piesku a je jednoliaty. Farba okrovočervená s viacerými do čierne prepálenými škvrnami. Na dne a dolnej časti vydutia je s materiálom spečená vrstva popola, čo najlepšie charakterizuje jej poslanie: ohrievanie alebo varenie na otvorenom ohni - pahrebe. Dno sa rozpadlo zrejme od žiaru, čo dosvedčujú veľké trhliny rozbiehajúce sa zo stredu dna. Aj neobvykle hrubé dno, ktoré malo pravdepodobne nádobu svojou váhou udržiavať vo vodorovnej polohe v pahrebe alebo popole, aby sa jej tekutý obsah nevyliat, poukazuje na určenie nádoby.

5. Z ostatných keramických zvyškov v jame treba spomenúť ešte dve torzá diel a niekoľko úlomkov z vydutia rôznych nádob.

Všetky keramické úlomky patria nádobám úžitkovým, pre bežnú potrebu vyrábaným jednoducho, účelne a bez akejkoľvek výzdoby. Vyrábali sa v rukách bez hrnčiarkeho kruhu. Najstarostlivejšie bolo vypracovanie dna, ktoré bolo pomerne hrubé až veľmi hrubé; vyplývalo to z funkcie nádob.

Objavená ohnišťová jama patrila zaiste k nejakému pomerne hlboko zapustenému objektu, ktorý súvisel s ohništom alebo pecou, pekáčom, krbom a pod. To by vysvetľovalo množstvo popola a uhľíkov, ktoré tvorili z veľkej časti jej výplň. Možno teda predpokladať, že jama patrila k sídliskovému objektu; to platí aj o keramických nálezoch v nej.

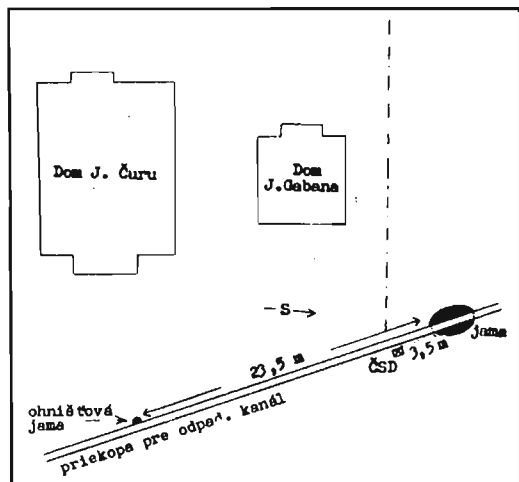
Na keramike z tejto jamy pozorujeme niektoré prvky tradované už od včasnej doby železnej (nádobu č. 2) a prvky neskororímske (nádobu č. 1), stelesnené v hradistnom materiáli. Syntézu prvkov importovaných a domácich predstavuje nádoba č. 4, ktorá slúžila najskôr k vareniu na otvorenom ohni.

b) S í d l i s k o v á j a m a s k e r a m i k o u

V Prešove na Pavlovičovom námestí sa v auguste a septembri 1959 vykopala priekopa 90 cm široká a 200 - 350 cm hlboká pre odpadový kanál, vedený východným okrajom námestia pozdĺž trati ČSD. Táto priekopa vo vzdialenosti 23,5 m severne od ohnišťovej jamy prešla sídliskovou jamou, z ktorej ostali len dva odseky: západný - väčší a východný - menší (obr. 11).

Jama sa nachádzala pod miernou výšeninou terasy na východnom brehu Torysy, hneď pod svahom odpočinku úbočia brehu "Táboriska".

V okolí jamy najbližšími archeologickými objektmi sú: ohnišťová jama, slovanská zemnica (V. B u d i n s k ý - K r i č k a) a viaceré sídliskové jamy z III. - V. stor. n. l.

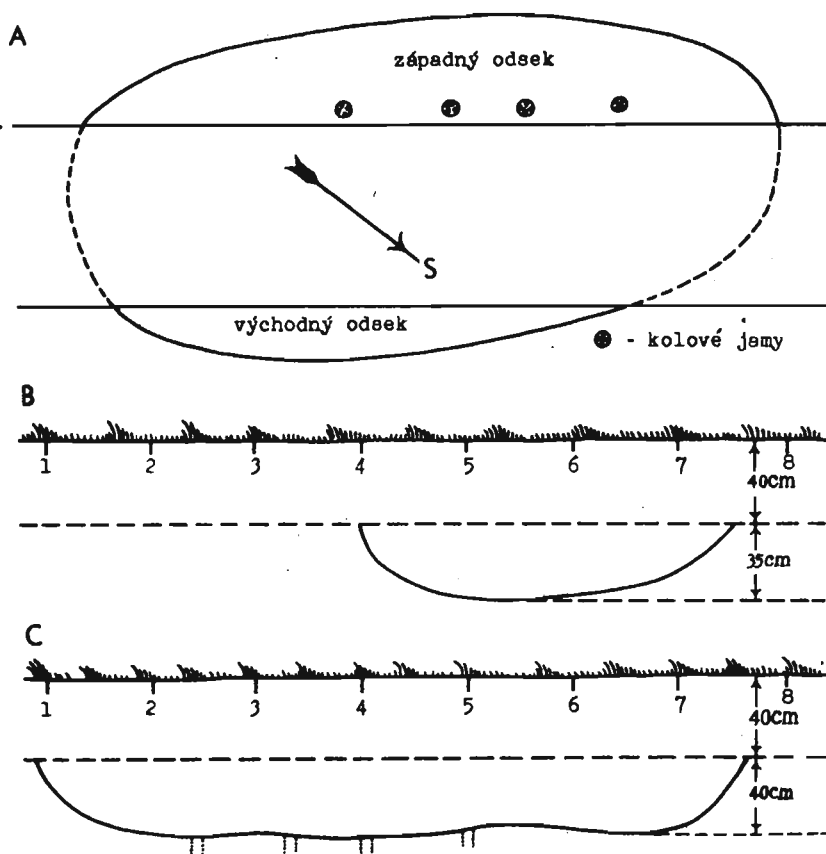

Obr. 11. Prešov, Pavlovičovo námestie. Sídlisková jama. Situačný náčrt.

Profil pôdy: vegetačná vrstva asi 20 cm, tmavohnedá ťažká pôda do hĺbky asi 120 cm, pod ňou jasnohnedý piesok a ďalej štrk. Sídlišková jama bola v strednej tretine tmavohnedej zeminy, v ktorej sa len výnimočne vyskytol archeologický nález.

Zvyšky (odseky) jamy som objavil 1. IX. 1959 hneď po výkope priekopy. Záchranné práce sa mali vykonať urýchlene, lebo za kopáčmi sa už kládlo kanálové potrubie, ktoré sa hneď buldozénom zasypávalo. Škoda, že stredná časť jamy v šírke 90 cm sa bez povšimnutia vybrala a kdesi roztratila pod veľkým násypom výkopu.

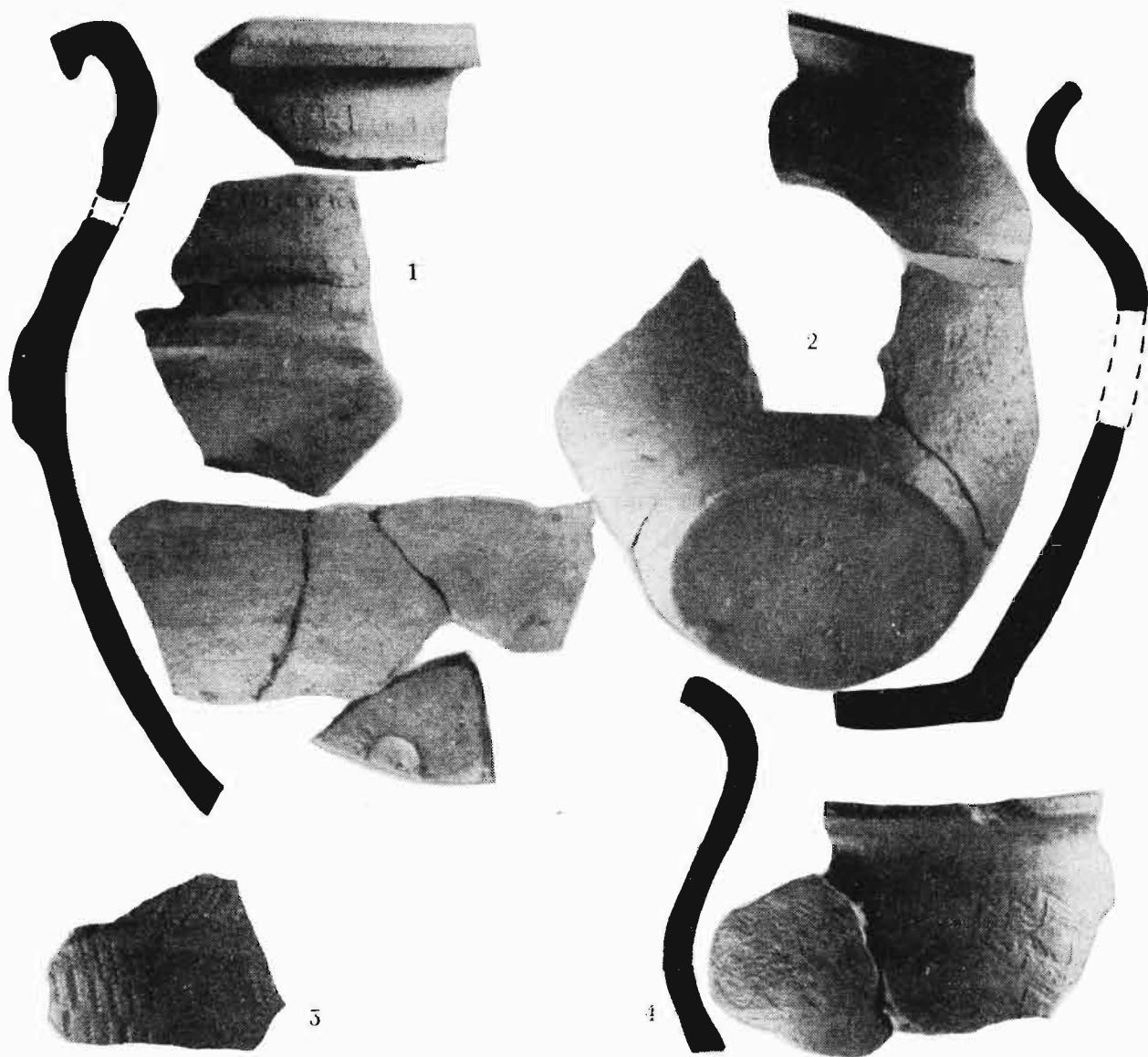
Cieľom výskumu bolo zachrániť archeologický materiál zo zvyškov jamy, preskúmať jej výplň a konštrukciu.

Obr. 12. Prešov, Pavlovičovo námestie; sídlisková jama. A - pôdorys jamy; B - východný profil; C - západný profil.

Ústie jamy sa začalo črtiť v hĺbke asi 40 cm. Mala zaiste oválny tvar (hlavná os 300 cm, vedľajšia 150 cm; tieto rozmery platia len pre najintenzívnejšiu výplň). Okrajové rozšírenia jamy som z technických dôvodov nestačil sledovať (predpokladám, že celkové rozmery jamy boli 340 x 180 cm). Na dne západného odseku jamy sa črtali tmavé kruhy štyroch kolových jám s priemerom 7 cm, boli súmerne umiestnené v jednom rade. Profil dna odsekov nevykazoval zvláštne členenie (obr. 12).

V tmavosivej výplni jamy bolo pomerne veľa keramických úlomkov, odpadových kostí, štiepaných pieskovecových a porfýrových skál, aj zvyškov ohnišťa (popol a uhľíky).

Obr. 13. Prešov, Pavlovičovo námestie.
Keramika zo sídliskovej jamy.

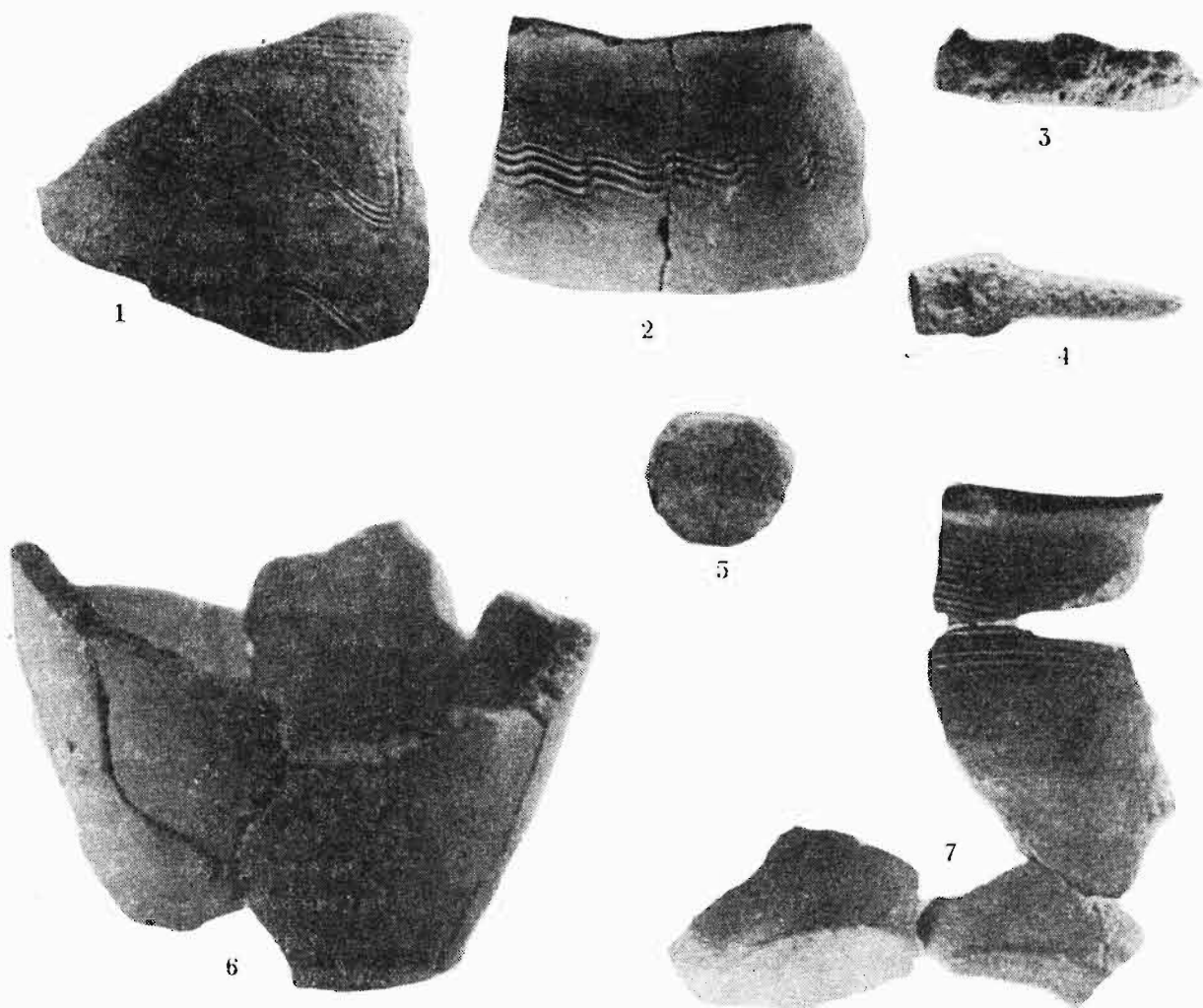
O p i s m a t e r i á l u

I. Horná polovica jamy:

1. 14 úlomkov z okraja, hornej a dolnej časti vydutia hrubej, sivookrovej, honosne formovanej väčšej nádoby (zásobnice?) so smele vyhnutým hrdlom a von vyhrnutým okrajom. Horná časť vydutia spočiatku vlnito, na maxim. klenutí rebrovito profilovaná a hrebienkovitým nástrojom prerušovaná ryhovaná. Pod rebrami plytké oblé vodorovné brázdy. Materiál typicky hradištný; hr 13 mm (obr. 13: 1).

2. Dva úlomky z horného vydutia väčšej okrovočervenej nádoby z jemnozrnného materiálu (hr 11 mm), s pravidelnou trojnásobnou až štvornásobnou ľavobežnou vlnovkou a tri úlomky z vydutia inej podobnej nádoby (obr. 14: 2).

3. Hrubo zrnitý, asi 8 mm hrubý úlomok z horného klenutia tmavookrovosivej nádoby, zdobenej tromi radmi protichodne stavaných šestnásobných šikmo kladených vpichov (hrebeňom). (Obr. 13: 3.)

Obr. 14. Prešov, Pavlovičovo námestie.
Materiál zo sídliskovej jamy.

4. Štyri menšie a tenšie úlomky z vydutia menších nádob, ozdobených viacnásobnými priamymi líniami alebo vlnovkami (obr. 14: 7).

5. Torzo dna hrubej malej nádoby okrovohnedej farby s vrstvou spečeného popola na vonkajšej stene dna ($\varnothing$ 10 cm).

6. Päť úlomkov z dna a ústia tmavosivej nádoby z hrubozrnného materiálu.

7. Asi 30 kusov rôznych atypických hrubších-tenších úlomkov z rôznych častí nádob.

8. Osem úlomkov kostí z končatín a čelustí domácich zvierat (ovca, sviňa).

9. Dva kamene vydraté opotrebovaním (pieskovec, porfýr).

10. Torzo valcovitého železného predmetu; rozmery 60 x 12 mm (obr. 14: 3).

II. Dolná polovica jamy:

11. Štyri úlomky z hornej polovice dvojkuželovitej asi 8 mm hrubej hnedej nádoby so šikmo roztvoreným hrdlom a zrezaným okrajom. Na rozhraní vydutia oblá vodorovná ryha, nad ňou dva pásy štvornásobných a jeden pás šestnásobnej vlnovky. (Obr. 13: 4.)

12. Úlomok z hrdla nádoby z tmavohnedého jemnozrnného materiálu (hr 7 mm) a podobný úlomok sivej farby.

13. Tri úlomky z vydutí hnedočervených nádob zdobených ryhami a vlnovkami a tmavohnedý úlomok s jednoduchou vlnovkou (obr. 14: 1).

14. Sedem atypických keramických úlomkov z vydutí.

15. Torzo dolnej časti vydutia hrubšej malej hnedočervenej nádoby (obr. 14: 6).

16. Desať úlomkov z dolného vydutia hrubšej hnedočervenej nádoby zdobenej vodorovnými líniami a viacnásobnými vlnovkami.

17. Čriepok zbrúsený do gombíkového tvaru, $\varnothing$ asi 34 mm (obr. 14: 5).

18. Šesť úlomkov kostí z končatín a tri z čelustí domácich zvierat.

19. Dno s časťou vydutia, úlomok z hornej časti menšej tmavohnedej nádoby (obr. 13: 2) a viac atypických úlomkov, niekoľko drobných kostičiek a torzo čierneho kremenca.

20. Drobné úlomky črepov s vlnovkami, jeden s priamkami a štyri atypické.

21. Päť úlomkov z dolného vydutia hrubšej jasnosivej hrubozrnnej nádoby s výzdobou z priamych línii i vlnoviek.

22. Dva tenšie hnedé úlomky s priamymi i zvlnenými osnovami; tri hrubé tmavosivohnedé zlomky z vydutia zásobnice s radmi zvlnených osnov; dva tenšie tmavosivé črepy s jemnými vlnovkami.

23. Malý pieskovcový kameň, 12 atypických keramických úlomkov, torzo železného hradištného nožíka s trňom (zber z vrstvy).

Z h o d n o t e n i e a z á v e r y

Vzhľadom na doteraz známe hradištné objekty na Pavlovičovom námestí ležala táto jama trochu bokom. Možno, že to má určitú súvislosť s vekom jamy, ktorý je asi vyšší než u ostatných hradištných objektov. O účele jamy jej obsah nič nehovorí. Sú však aj dôvody, považovať ju za pozostatok obytného objektu; to by dovedčovala jej pomerne dosť veľká rozloha, racionálny tvar a zachovaný rad štyroch súmerne položených kolových jám. Stopy po ohništi sa síce v okrajových odsekoch nenašli, ale mohlo byť v strednej časti, ktorá sa pod veľkým násypom výkopu stratila. Výplň oboch odsekov som vyberal po vrstvách, avšak vo výplni nenašiel som nijaké horizonty a pri triedení materiálu som zistil, že k sebe patria úlomky jednej nádoby sa nachádzali v rôznych hĺbkach, ba aj odsekoch. Preto som materiál kvôli ľahšiemu prehľadu rozdelil len do dvoch vrstiev: do hornej a dolnej polovice. Možno tvrdiť, že jama nebola dlhý čas používaná, azda len jednorázove a potom spustla a slúžila za odpadovú jamu.

Z keramického materiálu pozoruhodné sú tieto nálezy:

1. Honosne stavaná nádoba, azda zásobnica, zo sivého hrubozrného materiálu. Úlomky z dolnej časti vydutia prechádzajú do okrovej až hnedočervenej farby. Sú to prvé zlomky z tak bohato zdobenej nádoby na Pavlovičovom námestí. Podobné úlomky sa našli aj na Hrádku v Hradisku. Podľa pekne vyvinutého hrdla a okraja patria zaiste do konca stredohradištnej doby.

2. Dva väčšie úlomky spod hrdla hrubšej nádoby s pravidelnou viacnásobnou hlboko rytou vlnovkou, aká sa zvykla datovať do predhradištnej doby. Materiál črepov má na rozdiel od obvyklého hradištného materiálu jemnejšie zrnienie. Zdá sa, že v ojedinelých prípadoch miešajú sa neskororímske tvary s hradištnými, ako som to zistil v niekoľkých prípadoch pri záchranných prácach na Pavlovičovom námestí a na Budovateľskej ulici.

Vyskytujú sa aj dvojkužeľovité tvary s lomom na mieste maximálneho vyklenutia v hornej polovici vydutia. Na lome býva hlboká oblá ryha.

Za najdôležitejší považujem poznatok, že v uzavretom hradištnom objekte vyskytujú sa tvary, považované za časove dost vzdialené. Tieto tvary majú vždy jemnejšie vypracovanie materiálu, starostlivejšiu výrobu (na rýchlo rotujúcom hrnčiarskom kruhu), presne ryté vlnovky a niekedy aj menej klenutú hornú časť vydutia. Formovanie hrdla, skrojenie a modelovanie ústia, klenutie vydutia a nasadenie dna je však často zhodné s hradištnými tvarmi. Musí teda byť medzi takzvanými neskororímskymi a hradištnými tvarmi nejaký spojovací článok, niečo spoločného, čo tieto dvojaké tvary spája do časove bezprostredne po sebe idúceho sledu, prípadne do súčasnosti.

ZISŤOVACÍ VÝSKUM NA SLOVANSKOM MOHYLNÍKU VO VISOLAJOCH

ANTON PETROVSKÝ-ŠICHMAN

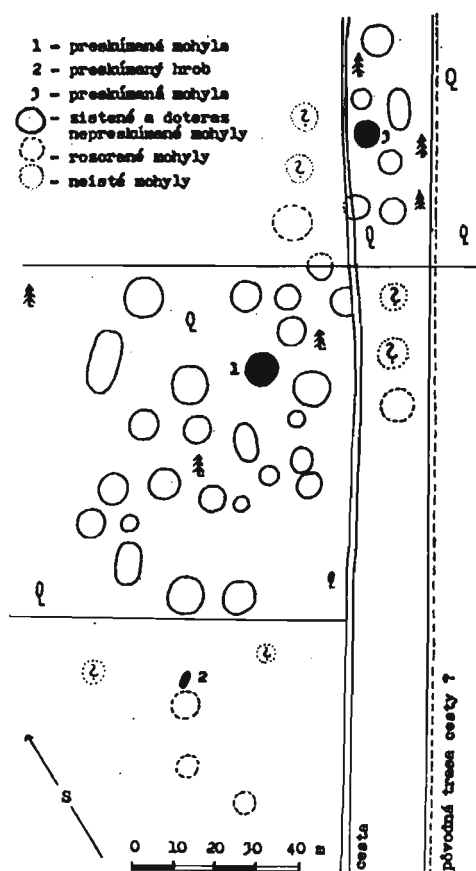
K prechodu považskej hradskej cez zemepisné rozhranie Žilina - Trenčín medzi Belušou a Považskou Bystricou sa koncentricky okolo obce Sverepec viaže do 120 mohýl na 14 rôznych lokalitách. Je to pravdepodobne jediný zachovaný komplex slovanských mohýl v celej ČSSR. Prvú mohylu som zistil v lese Chorvátky v obci Dolný Lieskov, sám som vyhľadal mohylníček Podvršcie vo Sverepci.

Na mohylník Cesciny vo Visolajoch (okres Považská Bystrica) upozornil ma N. Ďurica z obce Visolaje, na mohylník Skalice v Dolnom Moštenci robotník A. Koleč z Dol. Moštenca. Všetky tieto mohyly (i ďalšie) povyhľadával potom robotník Štefan Meliš po systematickom prieskume celého okolia. Nepreskúmané zostalo zemepisné rozhranie na pravom brehu Váhu medzi Púchovom a Marikovou.

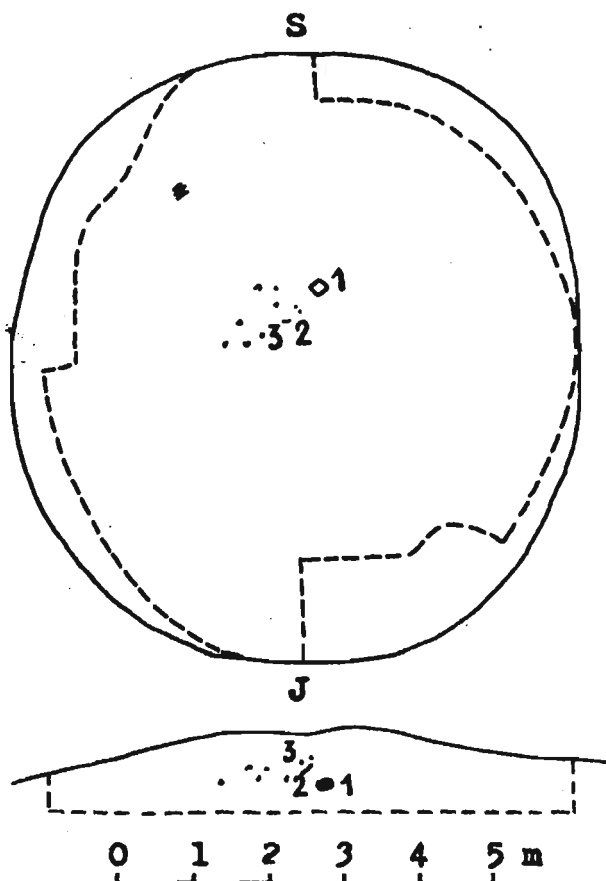
Objavené mohyly ležia vo väčších-menších skupinách i osamotene na samom hraničnom hrebeni alebo na jeho južných výbežkoch v polohách, ktoré predstavujú predpolie zemepisného celku žilinskej oblasti. Okrem mohýl v Hornom Moštenci všetky sa viažu k predhistorickej alebo historickej trase považskej hradskej. Ich priemer kolíše od 3 do 20 m, výška od 40 cm do 2 m. Väčšinou sú kruhové, niektoré oválne.

Mohylník "Cesciny-Pravec" leží na okraji temena jazykovitého výbežku a na miernom svahu tesne pod najvyššou časťou. Po hrebeni a dolinami popri návrší vedie najkratšia možná trasa považskej cesty. Tradícia si na cestu pamätá, názov Cesciny vznikol podľa nej a najskôr aj názov Pravec (doprava, preprava). Obdobný názov (Slovenské) Pravno sa viaže k prechodu obdobne významnej cesty z Ponitria cez hranice Turca. V Turci samom poznáme len niekoľko málo mohýl, ani jeden väčší mohylník. Väčšie mohylníky sú na severnom Slovensku typické zatiaľ len pre oblasť Žiliny. Mohylník vo Visolajoch je počtom 33 zachovaných mohýl na okolí najväčší a spolu s rozoranými mohylami (najmenej 10 - 15) je po mohylníku v Krasňanoch druhým najväčším mohylníkom na severnom Slovensku. Z poverenia Archeologického ústavu SAV tu Považské múzeum v Žiline v jeseni 1960 uskutočnilo zisťovací výskum troch hrobov. Pokusné hroby sme vybrali tak, aby výskum zasiahol okraje i stred mohylníka.

M o h y l a 1 je na veľmi miernom svahu, má kruhový tvar (Ø ca 8 m, v 50 - 70 cm), leží skoro presne v strede mohylníka a najbližšie mohyly ju obopínajú

Obr. 1. Visolaje - Cesciny-Pravec. Rozmístenie mohýl (podľa náčrtu Š. Meliša).

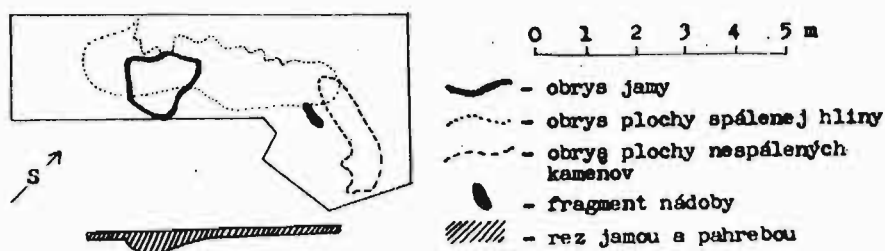

Obr. 2. Visolaje - Cesciny-Pravec. Mohyla 1; 1 - nádoba, 2 - nôž, 3 - železný predmet.

skoro v kruhu. Jej násyp bol zo žltohnedej hliny, ktorú vybrali kdesi v tesnej blízkosti. V celom násype boli roztrúsené uhličky, súvislú vrstvu však netvorili; v násype a pod ním sa nezistili stopy symbolického ohňa. O pôvodnej úrovni sa dalo usudzovať len podľa kritéria sypkosti a z chýbania uhlikov. V strede násypu bolo niekoľko drobných čriepkov z úžitkových nádob, zlomok neurčiteľného železného predmetu (tuľajka strelky?), železný nožík a rozpučená nádoba.

Na kruhu vytočená nádoba je z modrošedej hliny s pieskom, slabó vypálená. Na oboch povrchoch sú mäkké žltohnedé povlaky, v ktorých je veľa piesku. Vonkajší povlak bol hladký s veľmi plytkými, skoro nezreteľnými pravidelnými ryhami, ktoré neprenikajú pod povlak. Poukazuje to na rýchlo rotujúci kruh. Nedá sa určiť, či ryhy tvorili špirálu, lebo slabó vypálený povlak na mnohých miestach opadal. Na spodnej časti nádoby boli zdvojené ryhy v rozstupoch 12 - 6 - 12 mm a na pleci ryhy jedna vedľa druhej, jemné ryhovanie je pod vonkajším okrajom a na hrdle. Na dne niet kruhovej jamky, ale veľmi miernym prehnutím dna sú na 3/4 okraja dna náznaky nôžky. Pod dnom nádoby bol jediný väčší uhliček ako v mohyle 1 v Biterovej.¹ Zvyšky kostry sme nezistili, iba v strede mohyly bola malá kalcinovaná kosť, ktorú do mohyly vhodili zrejme len symbolicky.

H r o b 2 sme zistili podľa uhlikov a prepálenej hliny na povrchu oráčiny. Zdalo sa, že ide o ohnište patriace k tesne susediacej rozoranej mohyle, ktorá je dobre zreteľná výškou a bledším sfarbením hliny. Po odkryve sa ukázalo, že od severného okraja tejto mohyly smerom na SV sa tiahne v dĺžke 5 m (šírka 70 -

Obr. 3. Visolaje - Cesciny-Pravec. Hrob 2.

- 100 cm) skoro súvislá vrstva do červena prepálenej hliny s uhlíkmi. Miestami bolo viac nespálenej hliny a málo uhlíkov. Obrys pahreby nebolo preto možné celkom presne určiť. V juhozápadnej časti pahreby sa často vyskytovali drobné kalcinované kostičky a ojedinele aj drobné črepy a kamene. Po rozobraní pahreby sme pod plochou koncentrovaného výskytu kalcinovaných kostičiek objavili hrobovú jamku nepravidelného obrysu a profilu, ktorú zapustili ca 20 cm pod vtedajšiu

Obr. 4. Visolaje - Cesciny-Pravec. Hrob 2 od západu.

úroveň. Vo výplni jamky bola hlina nejintenzívnejšie prepálená, tu bolo uhlíkov a kalcinovaných kostičiek najviac. V jamke zrejme horel oheň. Z množstva spálenej hliny možno pripustiť, že mŕtveho spálili priamo na pahrebe, hoci mimo jamky nebolo uhlíkov toľko, aby sme to pripustili bez námietok. Pahreba nad vtedajšou úrovňou neprekryvala juhovýchodnú časť jamky; zdá sa, že počas horenia jamka ostávala nezasypaná.

Severovýchodný okraj pahreby ohraničovala skupinka menších nespálených kameňov, ktoré pokračovali na pôvodnej úrovni v páse širokom ca 1,5 m smerom na

východ bez výskytu spálenej hliny a uhlíkov. Medzi stykom pahreby a pásom týchto kameňov ležal pod súvislou vrstvou drobných rozptýlených uhlíkov rozbitý fragment spodnej časti hradištnej nádoby s kruhovou jamkou (Ø 24 mm) v strede dna. V páse kameňov sme našli vyhladený kameň (asi osličku) a v oráči nad jej polohou zlomený železný predmet. Pahreba a pás kamenia tvoria časť celkovej úpravy hrobu.

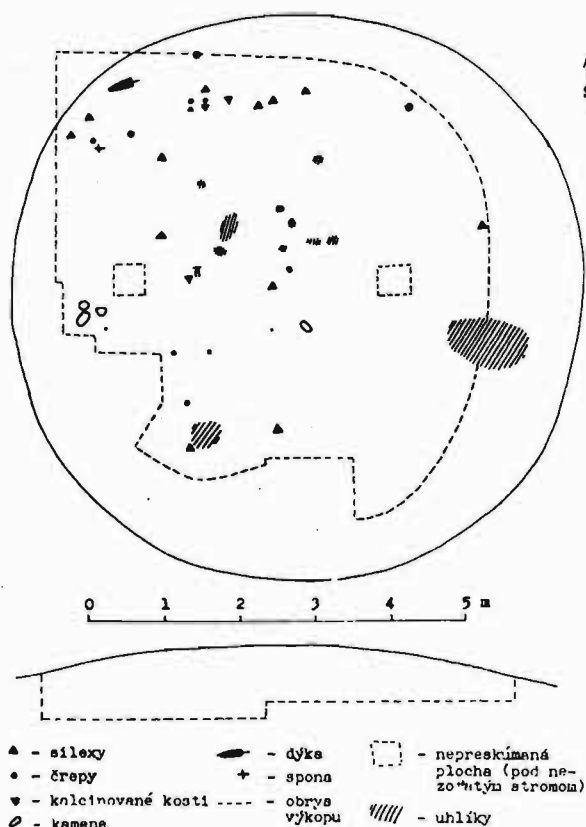
Fragment nádoby je zo sivošedej hliny so zrnami piesku, pomerne slabo vypálený. Na oboch povrchoch je žltlooranžový povlak, v ktorom je veľa piesku, na časti vnútorného povrchu povlak tvorí len nahnedlý náter. Vonkajší povlak na viacerých miestach odpadol, bol vyhladený v šedohnedý náter s plytkou viacnásobnou vlnovkou (vrytou nástrojom so štyrmi zubmi) vo dvoch radoch na najväčšom vydutí nádoby. Štruktúra fragmentu a črepov úžitkovej keramiky z pahreby je obdobná ako pri analogických nálezoch z mohýl 1 a 3. Črepy z nádob zhotovených bez pomoci hrnčiarskeho kruhu sa nepodarilo s istotou dokázať. Iba na jednom črepe (obr. 6: 6) sa zdá, že okraj formovali ručne tak, že prstami upravili na vonkajšom povrchu pod obvodovou ploškou rad veľmi plytkých jamôk.

Črepy úžitkových nádob zo všetkých troch hrobov sa odlišujú tvrdším vypálením, a teda trvanlivejšími povrchmi. Nájdene okrajové črepy zo všetkých hrobov sú z nádob s výrazne von vyhnutým a zrezaným okrajom. Výnimkou sú len dva okrajové črepy.

M o h y l a 3 mala tvar skoro presne kruhový; Ø ca 6 m, v ca 50 cm. Pri výskume zavádzalo niekoľko stromov a pňov. Po záverečnej fáze výskumu sa ukázalo, že pôvodná úroveň okolo mohyly sa zvýšila o ca 20 cm a že pôvodná šírka mohyly bola o ca 1,5 m väčšia ako dnes.

Ako v mohyle 1 i tu boli v násype rozptýlené uhlíky a až na dva-tri nie celkom isté zlomky kalcinovaných kostičiek stopy vlastného pohrebu chýbali. V mohyle

3 bola hrobová úprava celkom iná. Ako v hrobe 2 i tu boli črepy niekoľkých nádob, ale z nájdených drobných čriepkov nemožno nádoby zrekonštruovať. Okrem rozptýlených uhlíkov v severnej časti mohyly boli aj ich zhľuky, asi ich úmyselne vysypali na hromádky do násypu; analógia k tomu je v mohyle 2 v Bitarovej.² Jamku s uhlíkmi pod východným okrajom mohyly asi spravili už do hotového násypu, zasahovala až pod pôvodnú úroveň. Malú plytkú jamku s uhlíkmi vyhlúbili do pôvodnej úrovne pod juhozápadným okrajom mohyly ešte pred jej nasypáním. Pou západným okrajom násypu bola skupina troch prepálených väčších pieskovcov, medzi ktorými asi zotlela nejaká organická látka. Táto skupina kameňov má analógie v doteraz preskúmaných dvoch mohylách v Bitarovej.³ Pri strede mohyly bola oslička z pieskovcovej opuky, pou-

Obr. 5. Visolaje - Cesciny-Pravec.
Mohyla 3.

žívaním na dvoch plochách dokonale vyhladená. Celkom v strede mohyly bol kamenný predmet s umele upraveným zárezom (obr. 6:12).

Zrejme z podlažia (nie zámerne) sa do násypu dostali drobnejšie kamene a v dvoch prípadoch aj malé atypické zlomky nekvalitnej radiolaritovej suroviny. Našli sme ale viac sillexov a kremeňov, ktorých výskyt v násype nemôže byť náhodný preto, lebo ich poloha je symetrická podľa svetových strán, alebo ležali na ploche s inými výnimočnými pamiatkami. Keby šlo o stopy staršieho osídlenia, boli by na to aj iné doklady a neležali by tak pravidelne. Pravdepodobne ide o sillexy, ktoré sem úmyselne vložili ako kresadlá alebo so zreteľom na kult ohňa. Dva sillexy a zlomok železného predmetu ležali na rozhraní dna povrchovej sterilnej vrstvy a pôvodného povrchu mohyly, pravdepodobne ich tam položili úmyselne po nasypaní mohyly.

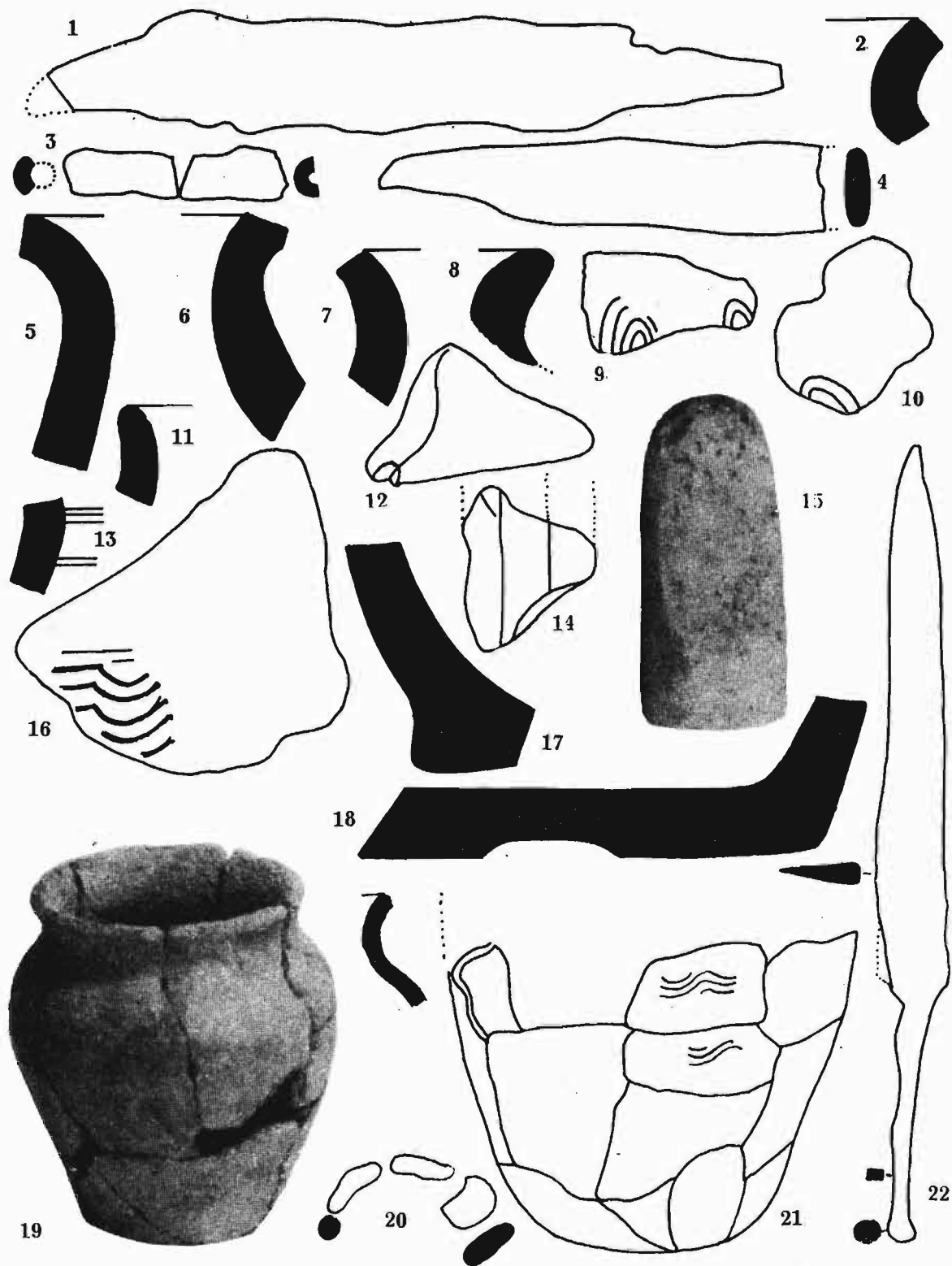
Pôvodná úroveň sa nezistila, dalo sa o nej usudzovať len z chýbania uhlíkov a iných pamiatok a zo zmeny štruktúry pôdy. Pod severozápadným okrajom násypu sme zistili plytký žlab, ktorý smeroval od troch spálených kameňov až k severnému okraju násypu. Jeho presné obrysy nebolo možné zachytiť, lebo hrudy sterilnej zeminy podlažia boli zamiešané do dna násypu. Vedľa polohy s neistými kalcinovanými kostičkami boli črepy dna dvoch rôznych hradištných nádob, na jednom je pravidelná kruhová jamka. Iný zlomok dna ležal podľa osi S - J symetricky pri severovýchodnom okraji mohyly. Z toho vyplýva, že zlomky dna vložili do dna násypu úmyselne a nebude náhodou, že spolu s nimi nad dnom žlabu boli aj zlomky asi kalcinovaných kostičiek. Ide možno o reminiscenciu na zvyk dávať kosti do nádoby alebo do jej fragmentu ako na mohylníku v Kráľ. Chlmci.⁴

Pod samým okrajom násypu, skoro presne na ose SZ - JV stredom mohyly ležal ca 12 cm pod pôvodnou úrovňou unikátny 32 cm dlhý železný nôž s rúčkou. Používali ho zrejme ako dýku. Železný predmet (obr. 6: 20) bol hrdzou veľmi porušený, jeho pôvodný tvar sa z uchovaných zlomkov nedal určiť. Nie je vylúčené, že pod nepreskúmanými okrajmi násypu sa nachádzajú aj iné nálezy.

Odkryv hrobov 1, 2, 3 ukázal, že ide o žiarové mohyly s nerovnakým rítom. Doplnkový výskum musí ukázať, či hrob 2 bol naozaj krytý mohylovým násypom, dnes rozoraným. S výhradou treba pripustiť, že ide o plochý jamový hrob bez mohylového násypu a že v medzerách medzi mohylami je takýchto hrobov viac. Zvyk pochovávať v jamke sme dosiaľ v severoslovenských mohylách doložený nemali, analógie sú známe na slovanskom mohylníku v Kráľ. Chlmci,⁵ kde mohyly boli obdobnej veľkosti a hĺbky.

Otázne je, či na mohylníku vo Visolajoch poznali aj kostrový spôsob pochovávaní ako na mohylníku v Krasňanoch a v Bitarovej z tej istej oblasti.⁶ Vzťahy k mohylníku v Krasňanoch naznačuje nádoba z mohyly 1. K mohylníku v Bitarovej sme niektoré vzťahy už spomenuli a treba pripomenúť, že v druhej preskúmanej mohyle tam boli kalcinované kostičky rozptýlené po celom násype a sústredené v malej jamke.⁷ Po posledných rokoch intenzívneho prieskumu sa počet mohýl v oblasti Žiliny značne zvýšil a až po ich výskume budeme mať viac a podrobnejších vedomostí o slovanskej minulosti tejto oblasti. Ako v Krasňanoch a Bitarovej i mohylník vo Visolajoch treba datovať do doby začiatkov Veľkomoravskej ríše.

Výskyt kostrových hrobov bez mohylového násypu siaha na Považí od JZ len po zemepisné rozhranie medzi Trenčínom a Žilinou a po toto rozhranie siaha z opačnej strany od SV zasa výskyt mohýl oblasti Žiliny. Pravdepodobne ide o rozhranie dvoch kmeňových oblastí. Už pred objavom mohýl okolo Sverepea to naznačoval V. B u d i n s k ý - K r i č k a.⁸ Výskum slovanského sídliska v Prečíne r. 1960

Obr. 6. Visolaje - Cesciny-Pravec. 1-3, 19 - mohyla 1;
4-10, 21 - hrob 2; 11-18, 20, 22 - mohyla 3.

(4 km od tohto rozhrania na okraji oblasti Žiliny) ukázal, že spomínané rozhranie bolo dôležité už na konci doby rímskej. Zdá sa byť pravdepodobné, že v mohylách okolo Sverepeca sú pochovaní bojovníci, ktorí strážili spomínané zemepisné rozhranie na hranici dvoch staroslovenských kmeňov.

POZNÁMKY A LITERATÚRA

- 1 B u d i s n k y - K r i č k a V., Zpráva o pokusnom výskume na slovanskom mohylníku v Bitarovej, Slovenská archeológia V, 1957, 459.
- 2 Nepublikovaný výskum autora na najväčšej mohyle v Bitarovej r. 1959.
- 3 B u d i n s k ý - K r i č k a V., l. c., obr. 3 na str. 458; poznámka č. 2.
- 4 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovanské mohyly na východnom Slovensku, Slovenská archeológia VI, 1958, 158.
- 5 B u d i n s k ý - K r i č k a V., l. c., 148, 149.
- 6 B u d i n s k ý - K r i č k a V., l. c., 177.
- 7 B u d i n s k ý - K r i č k a V., l. c.
- 8 B u d i n s k ý - K r i č k a V., l. c., 176, 177.

EINE PROBEGRABUNG AM SLAWISCHEN HÜGELGRÄBERFELD IN VISOLAJE

ANTON PETROVSKÝ-SICHMAN

Am Durchgang der Waagtaler Landstrasse durch die geographische Grenzlinie von Žilina - Trenčín befinden sich in der Umgebung der Gemeinde Sverepec cca 120 Hügelgräber, und zwar in 14 verschiedenen Fluren. Den meisten Hügelgräbern begegnet man in Visolaje, Bezirk Považská Bystrica, in der Flur "Cesciny-Pravec". Hier blieben 33 Gräber erhalten und mindestens 10 - 15 Gräber wurden durch Ackerbau zerstört. Dieses Hügelgräberfeld ist das zweitgrösste in der Nordslowakei, nur das Hügelgräberfeld in Krasňany ist grösser. Im Auftrage des Archäologischen Instituts der Slowakischen Akademie der Wissenschaften durchführte hier das Považské múzeum (Waagtaler Museum) in Žilina im Herbst 1960 eine Probegrabung von drei Gräbern.

Ungefähr in der Mitte des kreisförmigen Hügelgrabes Nr. 1 lag im fast ursprünglichen Niveau ein zerdrücktes Gefäss mit einem einzigen grösseren Holzkohlenstück unter der Standfläche. Die Verzierung bestand aus flachen Horizontalritzen, hergestellt wurde es auf einer Scheibe mit schnelleren Umdrehungen. Ein Eisenmesser lag etwas höher und noch höher wurde ein Bruchstück eines anderen Gegenstandes (Tülle einer Pfeilspitze?) gefunden. Ausser einem kleinen kalzinieren Beinstückchen fehlten die Knochenüberreste. In der Mitte der Aufschüttung befanden sich noch einige Scherben und im ganzen Aufschüttungsraum waren winzige Holzkohlenstücke zerstreut.

Über das Grab Nr. 2 befand sich keine Hügelauftschüttung, vielleicht wurde sie einst beim Ackerbau zerstört. Die kalzinieren Gebeine konzentrierten sich in einer flachen Grube und in der verbrannten Lehmschicht, die 5 m lang war, ober-

halb der Grube. Am nordöstlichen Rand der Glutasche war ein ungefähr 50 cm breiter Streifen nicht angebrannter Steine. Am Berührungspunkt der Glutasche und der Steine lag ein zerschlagenes Gefässfragment mit Wellenlinien verziert und mit einem kreisförmigen Bodenzeichen. In der Grabgrube und in der Glutasche befanden sich einige Scherben von mehreren Gebrauchsgefässen, in der Ackerkrume ein Bruchstück eines Eisengegenstandes (Messer?). Analogieerscheinungen zu der Grube wurden nur in Kráľovský Chlmec vorgefunden.

Im kreisförmigen Hügelgrab Nr. 3 befanden sich auf der ganzen Fläche zerstreut kleine Holzkohlenstücke und ganz kleine Scherbenbruchstücke von Gebrauchsgefässen. Kalzinierte Knochenüberreste wurden gemeinsam mit rituell abgestellten Silexstücken und mit Bodenscherben von zwei verschiedenen burgwallzeitigen Gefässen gefunden. In der Mitte des Hügelgrabes fand man zwei Steingeräte. Ein einzigartiger Eisendolch lag kaum unter der Hügeloberfläche, ein kleiner Eisengegenstand jedoch schon auf der Oberfläche.

Nach seinem Fundmaterial und laut den Analogieerscheinungen am Hügelgräberfeld in Krasňany und Bitarová datiert man das Hügelgräberfeld in Visolaje in die Zeit zu Beginn des Grossmährischen Reiches.

Übersetzt von Z. Lányiová

STAROSLOVANSKÉ NÁLEZY V HORNÝCH LEFANTOVCIACH

DARINA BIALEKOVÁ

R. 1960 A. H a b o v š t i a k (AÚSAV) urobil v Horných Lefantovciach (okres Nitra) povrchový prieskum a zber v polohe "Za Kochanovskej záhradou" a zistil, že po zoraní na povrchu sa črtajú popolovité miesta s mazanicou a kameňmi, naznačujúce rozmiestnenie sídliskových objektov. Z niekoľkých takýchto miest pri niesol keramiku hnetenú v ruke, napospol jednotnú a bez výzdoby.

O p i s n á l e z o v :

1. Fragment masívneho dna nádoby z plavenej hlíny, s veľkým percentom hrubšieho piesku a drobnej sľudy, pomerne dobre vypálený, povrch premazávaný jemnou hlinou. Dno znútra s postupným prechodom k stenám nádoby, zvonka so stopami podšýpania hrubším pieskom.

2. Okrajový črep z piesčitého materiálu, povrch premazávaný jemnou hlinou, vypálenie dobré, farba hnedosivá, na vnútornej strane hnedá. Krátke kolmé hrdielko je vodorovne zrezané.

3. Črep z hornej tretiny nádoby z jemne piesčitého materiálu, pomerne dobre vypálený, hnedočiernej farby.

Ostatné črepy sú podobné opísaným.

Získané zlomky nádob sú z nezdobenej, ručne modelovanej staroslovanskej keramiky s typickým formovaním dna a hrdla. Doterajší zber poskytuje však len minimálne kritériá pre chronologické zaradenie tejto staroslovanskej lokality. Príbuznosť so staršou fázou na pohrebisku vo Výčapoch-Opatovciach¹ a materiálom zo sídliska v Siladiciach I² a Pobedime³ naznačuje datovanie približne do VI. - VII. storočia. Konkrétnejšie výsledky sa očakávajú od výskumu, ktorý sa má uskutočniť r. 1961.

Poznámky

1. B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovanské popolnicové pole z doby predhradištnej vo Výčapoch-Opatovciach, okres Nitra, Historica Slovaca V, 1947, 135 - 144.
2. B i a l e k o v á D., Staroslovanské osada v Siladiciach, AR XII, 1960, 810 - 816, 827, 828, 833.
3. B i a l e k o v á D., Staroslovanské nálezy z Dolného poľa v Pobedime, Študijné zvesti AÚSAV č. 3, 1959, 186, 187, obr. 1.

SLOVANSKÝ NÁLEZ V MARUŠOVEJ

DARINA BIALEKOVÁ

V roku 1955 pri zavádzaní vodovodu do hospodárskych stavieb JRD v Marušovej (okres Levice) boli rozrušené sídliskové vrstvy niekoľkých kultúrnych horizontov.

Obr. 1. Marušová, okres Levice. Nádobka z hrobu.

Počas obhliadky lokality prom. hist. T. K o l n í k z Archeologického ústavu SAV zistil, že okrem spomínaných sídliskových objektov ryha vykopaná pre vodovodné potrubie v hĺbke pribl. 80 cm prerezávala i kostrový hrob, orientovaný v smere SSV - JJZ. Po pravom boku kostry ležala hnedočierna, dobre vypálená, hrubostenná nádobka, vyhotovená z jemne plavenej hliny na pomaly rotujúcim hrnčiarskom kruhu. Pod šikmo nasadeným a vodorovne zrezaným hrdlom je pás hustej vlnovky, rytej päťzubým hrebienkovým rydlom. Rozmery: Ø ú 14 cm,

Ø d 8 cm, v 13 cm, max. vydutie 15,4 cm.

Spôsob výroby obtáčaním na pomaly rotujúcom kruhu, výzdoba hrebienkovým rydlom a modelovanie hrdla nádobky z Marušovej pripomína keramiku, s ktorou sa na juhozápadnom Slovensku stretáme už na avarsko-slovanských pohrebiskách, najmä v ich mladšej fáze koncom VIII. a začiatkom IX. storočia, ako aj vo veľkomoravských hroboch z IX. storočia.

Nádoby s lievikovite nasadeným a vodorovne zrezaným hrdlom, avšak súdkovitých alebo pretiahnutých tvarov, sú z Devínskej Novej Vsi a tvoria podstatnú časť keramiky v Žitavskej Tôni.

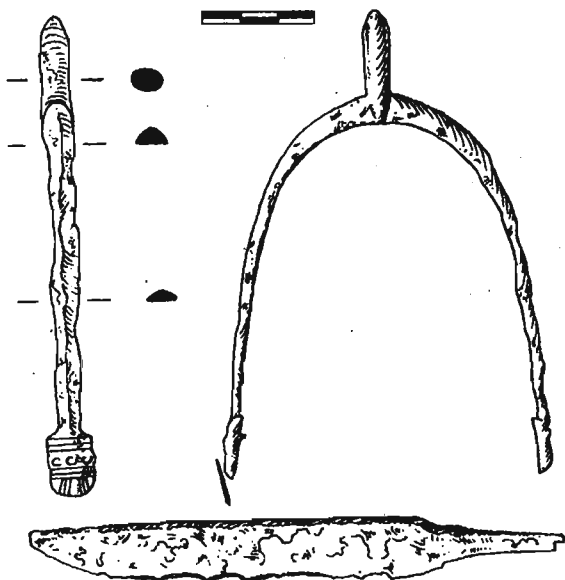
Kostrový hrob z Marušovej kladieme na koniec VIII. až do prvej polovice IX. storočia.

VEĽKOMORAVSKÝ HROB Z HORNÝCH MOTEŠÍC

DARINA BIALEKOVÁ

V roku 1944 sa zbierky trenčianskeho múzea obohatili o dve železné ostrohy a nožík z veľkomoravského hrobu, objaveného náhodne v Horných Motešiciach, okres Trenčín.¹ Tieto predmety zachránil Ján Petko pri vyhľbovaní zákopov na juhozápadnom svahu kopca zvaného Korec. Výkopom bola obnažená časť hrudi a dolné končatiny pochovaného, ktorý ležal v natiahnutej polohe, s rukami vedľa tela, v smere Z - V. Nie je známe, ako boli predmety v hrobe rozložené, pretože nálezca ich vybral z vyhodenej hliny. Ťažko tiež možno povedať, či predstavujú celok, alebo len časť milodarov z hrobu. Je zaujímavé, že ani pri nasledujúcich výkopoch, ani pri nedávnej meliorácii juhozápadného svahu Korca na ďalšie hroby sa už neprišlo. Je dosť možné, že pohrebisko pokračuje na severozápadnej zalesnenej strane polohy.

Predmety z hrobu len sčasti podľahli korózii. V zachovalom stave sú najmä ostrohy s nepatrným rozchodom ramien, vyhotovené zo železnej tyčinky, na vonkajšej strane klenutej a zahrotenej. Maximálna hrúbka tyčinky je na vrchole oblúka, ukončeného valcovitým, na konci zahroteným bodcom, ktorý obopína klenutie tyčinky dvoma plastickými jazykmi. Záchytné platničky pretiahnutého tvaru sú hore vodorovne zrezané, na spodku polkruhovite zaoblené. V ich hornej polovici dve plastické rebierka ohraničujú tri nity (v jednej horizontálnej rovine) a oddeľujú ich od spodnej, mierne klenutej a zaoblenej časti, ktorú člení dvojica rýh na tri políčka. Vyhotovenie plastickej a rytej výzdoby je rovnaké na všetkých štyroch platničkách. Na vnútornej strane platničiek prečnievajú konce nitov. Celkový tvar, uhol rozchodu ramien a dĺžka bodca (2,5 cm) sú úplne rovnaké, avšak jedna z ostrôh má ramená dlhé 9,6 cm, druhá 10,1 cm.

Obr. 1. Horné Motešice, okres Trenčín. Ostrohy a nož z veľkomoravského hrobu.

Územne i typologicky najbližšími analógiami k opísaným ostroham sú ostrohy z Trenčianskych Biskupíc, ostatným inventárom datované k roku 800.² Nápadnou obdobou, dokonca i výzdobou záchytných platničiek, je ostroha z Pobeďima,³ ktorá sa našla v depote železných predmetov spolu s vyvinutejšími typmi a zubadlom, datujúcim celý komplex do prvých desaťročí po roku 900. Po zvážení typologických kritérií ostrohy z Horných Motešíc môžeme zaradiť do typu IA⁴ s tým, že životnosť týchto starších tvarov na strednom Považí je časovo širšia než na pohrebisku v Starom Meste.

Tretím predmetom z hrobu je železný nožík s krátkym trňom a silným

chrptom čepele, stenčujúcim sa smerom k hrotu. Prechod od čepele k trňu je postupný, dĺžka nožika 14,5 cm. J. P o u l í k⁵ poukázal na nespoľahlivosť typológie nožov ako chronologickej opory. Nože rôzneho tvaru a veľkosti na juhozápadnom Slovensku sú zastúpené ako v avarsko-slovanských hroboch,⁶ tak i na veľkomoravských⁷ a mladších pohrebiskách.⁸

Hrob z Veľkých Motešíc kladieme do obdobia Veľkomoravskej ríše.

POZNÁMKY

- 1 Za láskavé umožnenie publikovania nálezu ďakujem kustódovi archeologických zbierok Vlastivedného múzea v Trenčíne, prof. Š. P o z d i š o v s k é m u.
- 2 K r i ž a n o v á Š., Archeologické nálezy z Trenčianskych Biskupíc v Mestskom múzeu dr. Karola Brančíka v Trenčíne, Historica Slovaca V, Bratislava 1947, 43 - 46; obr. 2: 3, 4; obr. 4: 5, 7.
- 3 Výskum slovanského hradiska v r. 1960 v Pobeďime, okres Trenčín, v polohe Hradištia.
- 4 H r u b ý V., Staré Město, velkomoravské pohřebiště "Na valách", Monumenta Archaeologica III, Praha 1955, 184 - 186.
- 5 P o u l í k J., Staroslovanská Morava, Monumenta Archaeologica I, Praha 1948, 41.
- 6 E i s n e r J., Devínska Nová Ves, Bratislava 1952, 298. B u d i n s k ý - K r i č k a V., Pohrebisko z neskorej doby avarskej v Žitavskej Tóni na Slovensku, SLA IV-1, 1956, 51.
- 7 C h r o p o v s k ý B., Slovanské pohrebisko z 9. st. vo Veľkom Grobe, SLA V-1, 1957, 194.
- 8 Na pohrebisku v Trnenci nad Váhom (výskum A. T o č í k a) nože sú zastúpené v hroboch z X. storočia. D u š e k M., Kostrové pohřebiště z X. a XI. storočia v Chotíne na Slovensku, SLA III, 1955, 260: 21, 261: 26; 262: 50.

HRADIŠTNÝ HROB Z VEĽKEJ MANE

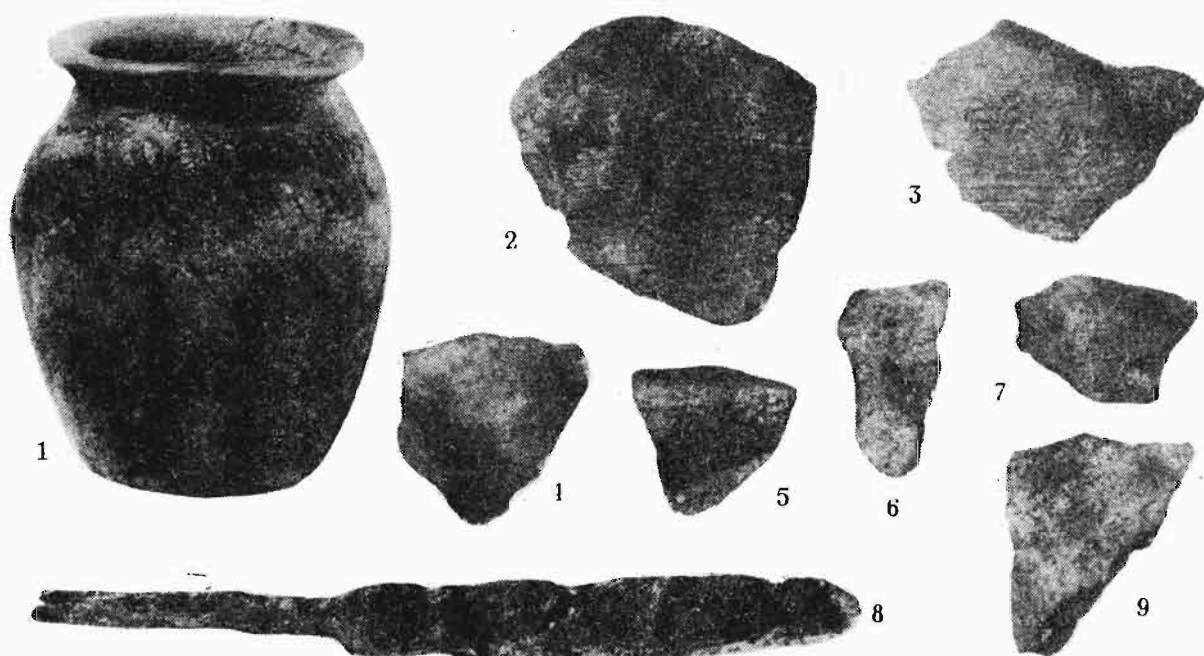
BOHUSLAV CHROPOVSKÝ

Pri vyberaní piesku v obci Veľká Maňa (okr. Nové Zámky) v ohotárnej časti "Gubov breh" bolo porušené slovanské pohrebisko, z ktorého Štefan Šafárik zachránil niekoľko kostí a časť hrobového inventára.

Opis nálezov:

1. Vajcovitá nádobka formovaná na kruhu, vyhotovená z plavenej hlíny, premiešanej s hrubozrnným pieskom. Nádobka má drsný povrch a popolavošedú farbu, je dobre vypálená. Má zúžené hrdlo, von vytiahnutý zaoblený okraj, ktorý je dopĺňaný. Na podhrdlí a na najväčšom vydutí nádobku zdobia dva pásy šikmých vpichov, ktoré sú vyryté ostrozubým nástrojom; v 11,1 cm; Ø d 5 cm, Ø ú 7,7 cm, max. Ø 11 cm.

2. Päť črepov vyhotovených z plavenej hlíny, premiešanej s pieskom. Majú drsný povrch, zdobený jemnými vodorovnými ryhami.

Obr. 1. Veľká Maňa. Keramika z hradištného hrobu.

3. Okrajový črep s von vyhnutým, rovno zrezaným okrajom; na podhrdlí zdobený širšími vodorovnými ryhami.

4. Črep popolaovošedej farby, zdobený zväzkom rytých ostrých vlnoviek, pod ktorými idú širšie vodorovné ryhy.

5. Železný nôž s rovnou čepeľou a dlhým, mierne odsadeným trňom; d 19,1 cm, š čepele 1,8 cm, š trňa 0,9 cm.

Nálezy sú dokladom veľkomoravského osídlenia tejto oblasti.

NÁLEZ SLOVANSKEJ KERAMIKY VO ZVOLENE

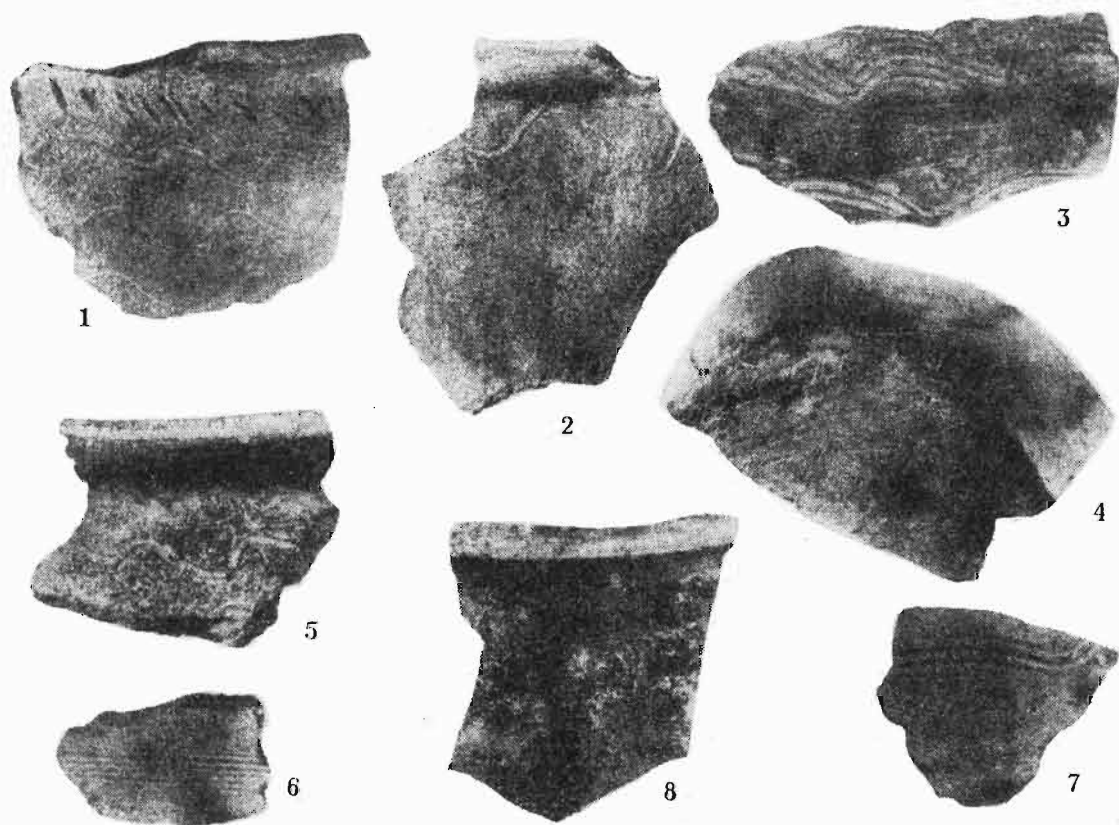
PAVOL KUKA

V lete roku 1958 prišlo sa pri kopaní základov pre internát Vysokej školy lesníckej a drevárskej vo Zvolene na zvyšky nádob. Pracovník Okresného vlastivedného múzea vo Zvolene zistil, že ide o zvyšky slovanskej keramiky. Črepy nádob sa našli v hĺbke 1 m spolu s kosťami domácich zvierat.

Zistili sa tieto zvyšky keramiky:

1. Väčší úlomok z nádoby so silno vyhnutým a šikmo zrezaným okrajom, na vonkajšej strane pod hrdlom zdobený šikmými zárezmi a pod nimi tromi radmi vlnoviek. Úlomok je z nádoby vytočenej na kruhu, tmavosivý, dobre vypálený; v 8,2 cm, š 10,6 cm.

2. Úlomok z nádoby s vyhnutým a šikmo zrezaným okrajom, zdobený pod okrajom vlnovkou; je tmavosivý a pochádza z nádoby vytočenej na kruhu a dobre vypálenej; v 11,5 cm, š 10,5 cm.

Obr. 1. Zvolen; slovanská keramika
(číslovanie predmetov zodpovedá ich číslovaníu v texte).

3. Črep z najväčšieho vydutia nádoby vytočenej na kruhu, farba sivá, miestami tmavšia; zdobený zväzkami plytkých vlnoviek.

4. Spodná časť nádoby (pravdepodobne zásobnice) s časťou dna, v pomere k ostatným črepom dosť hrubá (až 1,2 cm), farba sivá, nádoba bola dobre vypálená.

5. Úlomok z nádoby vytočenej na kruhu, so silne vyhnutým a kolmo zrezaným okrajom, pod hrdlom zdobený vlnovkou; stredom okolo celej nádoby je plytká ryha; nádoba bola dobre vypálená; rozmery úlomku: v 3,5 cm, š 6 cm.

6. Menší úlomok z dobre vypálenej a na kruhu vytočenej nádoby sivej farby, zdobený na povrchu niekoľkonásobnými vodorovnými líniami; v 2,5 cm, š 4 cm.

7. Väčší úlomok z dobre vypálenej a na kruhu vytočenej nádoby sivej farby, zdobený na povrchu plytkou vlnovkou; v 4 cm, š 4,5 cm.

8. Úlomok z nádoby s mierne vyhnutým a šikmo zrezaným okrajom ústia, stred okraja je mierne prehĺbený. Úlomok je zdobený vrypmi, čiernosivý; v 6 cm, š 6 cm.

Ide o keramický materiál, ktorý podľa tvaru a spôsobu výroby možno zaradiť do strednej doby hradištnej a časove zasahuje i do mladšej doby hradištnej.

Nálezy sú uložené v Okresnom vlastivednom múzeu vo Zvolene.

PRVÝ NÁLEZ Z HOSTOVIEC

DARINA BIALEKOVÁ

V apríli 1960 Štefan Taliga z Hostoviec (okres Nitra) upozornil AÚSAV na porušovanie kostrových hrobov pri kopaní hospodárskej stavby miestneho JRD a odovzdal nálezy, ktoré zachránili robotníci.

Pohrebisko sa rozprestiera v polohe "Pri cintoríne" (asi 200 m južne od dnešného cintorína). Rozmery hrobových jám, zahĺbených 50 - 60 m do ílovitého podlažia, nebolo možné presne vymedziť. Pochovaní ležia v natiahnutej polohe s rukami vedľa tela, hlavou orientovaní na západ. V základovej ryhe stavby na západnej strane prišlo sa na horné časti tela dvoch jedincov pochovaných v tesnej blízkosti. Pri pravej spánkovej kosti jednej lebky ležala strieborná esovitá záušnica. Pri tej istej lebke v krčnej časti našlo sa päť korálov z ametystu a bieleho polodrahokamu. Druhá kostra je bez nálezov. Tretí hrob bol sledovateľný 6 m východne od predošlých, v mieste, kde základy prerezali dolné končatiny pochovaného. Vyhĺbením základovej ryhy pre vnútornú severnú priečku bol zväčša odkrytý ďalší hrob. Pod pravou stranou tváre v miestach mandibuly ležala minca Kolomana (1095 - 1114)¹ a pri spánkovej kosti masívna strieborná esovitá záušnica s rebrovanou slučkou. V základoch východnej polovice stavby našiel sa posledný hrob, ale bez milodarov.

Korále z ametystu a bieleho polodrahokamu sú bochníčkovitého tvaru (dĺžka 1,3 - 1,5 cm), majú bázu a vrchnú plošku širšie zbrúsenú, bočné hrany sú zbrúsené

Obr. 1. Hostovce, okres Nitra.
Predmety z hrobov (minca zväčš. 2x).

do dvoch užších plošiek. Po dĺžke korálu je prevrätaný otvor na navliekanie nite. Korálky tohto typu našli sa na Slovensku na pohrebiskách v Bešeňove,² Starom Tekove,³ Mlynárčiach,⁴ Krásne⁵ a niektorých ďalších lokalitách. Na pohrebisku v Hostovciach idú spolu s masívnymi striebornými esovitými záušnicami z kruhovej tyčinky (Ø 0,4 cm), s jedným koncom kolmo useknutým, druhým roztepaným do šírky tyčinky a stočeným do esovitej slučky. Analogické záušnice na Slovensku poznáme z pohrebísk na Devíne,⁶ v Nitre,⁷ Bešeňove,⁸ Devínskej Novej Vsi,⁹ Martine,¹⁰ Mlynárčiach,¹¹ Bolerázi¹² a iných lokalitách. V jednom hrobe s mincou našla sa záušnica s rebrovanou slučkou; jej obdoby nachádzame na pohrebisku Halimba-Cseres v Maďarsku¹³ a v severných oblastiach v Pomoransku (tzv. kašubský typ).¹⁴ G. Török hroby s týmto typom záušníc, sprevádzaných mincami Kolomana a Belu II a korálmi z polodrahokamov, začleňuje do mladšej skupiny, na pohrebisku datovanej od druhej polovice XI. do XII. storočia. Toto chronologické zatriedenie zodpovedá aj nálezom na našom území.

Závažným momentom pre datovanie pohrebiska v Hostovciach je minca Kolomana. Na Slovensku nepredstavuje ojedinelý nález. Tieto mince sú známe z pohrebiska v Hurbanove,¹⁵ Krásne,¹⁶ Starom Tekove.¹⁷ V Košútoch spolu s esovitými záušnicami minca Kolomana vyčleňuje najmladší horizont.¹⁸ J. Eisner uvádza takéto mince z pokladu vo Sv. Beňadiku¹⁹ a V. Budinský - Kríčka zo stredoslovenských radových pohrebísk.²⁰ V Hostovciach sa minca našla pri mandibule pochovaného, a teda predstavuje starší spôsob ukladania obolov do úst, a nie do ruky.²¹

Po zhodnotení milodarov a pohrebneho rítu Hostovce môžeme zaradiť medzi pohrebiská tzv. devínskeho typu, ktoré kultúrne a časove vypracoval J. Eisner.²² Dá sa očakávať, že pri rozširovaní komplexu budov JRD príde sa ešte na ďalšie hroby, ktoré umožnia presnejšie vypracovať datovanie tohto pohrebiska.

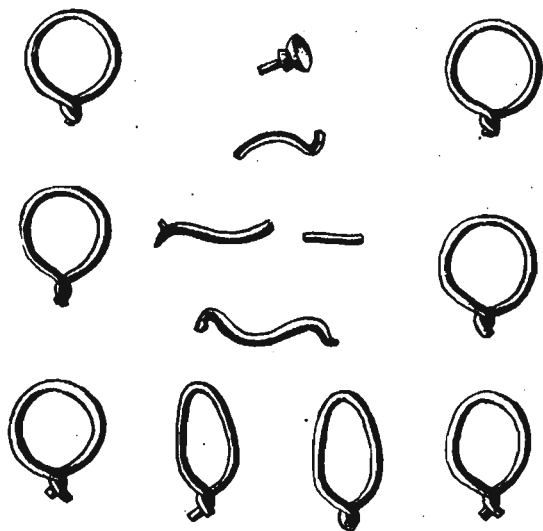
POZNÁMKY A LITERATÚRA

- 1 Minca Kolomana (1095 - 1114); R é t h y 45. Za láskavé určenie ďakujem E. Kolníkovéj.
- 2 K r a s k o v s k á Ľ., Nové nálezy z doby slovanskej v Bešeňove na Slovensku, AR II, 1950, 187.
- 3 T o č í k A., Zisťovacie výskumy v St. Tekove na Slovensku, AR IV, 1952, 37, obr. 37.
- 4 T o č í k A., Radové pohrebisko devínskeho typu z XI. stor. v Mlynárčiach pri Nitre, SLA VIII-1, 1960, obr. 2: 10, 11.
- 5 K r u p i c a O., Pohrebište z XII. - XIV. stor. v Krásne na Slovensku, AR V, 1953, 196.
- 6 E i s n e r J., Výzkum na Devíne v letech 1933-1937, Historica Slovaca I/II, 1940/41, 116, tab. VI: 6, 11.
- 7 Č a p l o v i č P., Slovanské pohrebište v Nitre pod Zoborom, SLA II, 1954, 28, tab. XIII: 16-19.
- 8 K r a s k o v s k á Ľ., Výskum v Bešeňove roku 1950, SLA VI-2, 1958, 433.
- 9 E i s n e r J., Devínska Nová Ves, Bratislava 1952, tab. 108: 4-8.
- 10 B u d i n s k ý - K r í č k a V., Prvé staroslovenské pohrebištia v Turci a Liptove, Martin 1944, 25, 26, 37. T e n i s t ý, Prvé nálezy staroslovenských radových pohrebišť hradištných na strednom Slovensku, SMSS XXXVI-XXXVII, 1942/43, 13 - 56.

- 11 T o č í k A., Radové pohrebisko devínskeho typu, l. c., 280.
- 12 L o u b a l A., Kostolný radový slovenský cimiter v Bolerázi, SMSS XXXII-XXXIII, 1938-39, obr. 4: 1, 2.
- 13 T ö r ö k G., Halimba-Cseres X. - XII. századi temetője, Folia Archaeologica 1954, 95 - 105.
- 14 L ę g a W., Kultura Pomorza we wczesnem średniowieczu na podstawie wykopalisk, Roczniki towarzystwa naukowego w Toruniu XXXV, 1929, 123.
- 15 K o l n í k o v á E., Súpis mincí uložených v Archeologickom ústave SAV v Nitre, Študijsné zvesti AÚSAV 1, 1956, 46, 48, 65.
- 16 K r u p i c a O., l. c., 316.
- 17 T o č í k A., Výskumy v St. Tekove, l. c., 35.
- 18 C h r o p o v s k ý B., Výskum staromaďarského pohrebišťa v Košútoch, okr. Galanta, SIA III, 1955. 267.
- 19 E i s n e r J., Slovensko v dobe kultúry hradištnej, Slovenské dejiny I, Bratislava 1947, 141; t e n i s t ý, Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 264.
- 20 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Prvé nálezy staroslovenských radových pohrebišť hradištných na strednom Slovensku, SMSS XXXVI-XXXVII, 1942/43, 13 - 56.
- 21 R a d o m ě r s k ý P., Obol mrtvých Slovanů v Čechách a na Moravě, Praha 1955.
- 22 E i s n e r J., Slovensko v dobe kultúry hradištnej, l. c., 138, 139; t e n i s t ý, Naše radové hřbitovy hradištní, Škultétyho sborník, Turč. Sv. Martin 1933, 316 - 324.

MLADOHRADIŠTNÝ HROB Z MOJMÍROVIEC PRI NITRE

DARINA BIALEKOVÁ

Obr. 1. Mojmirovce. Záušnice z mladohalštatského hrobu.

Na jar 1960 v tehelni JRD v Mojmirovciach, okres Nitra, pri exploatovaní hliny Štefan Bandri narazil na kostrový hrob, ktorý čiastočne poškodil. Kostra dospelého jedinca, hlavou orientovaná na JV, bola uložená na chrbte, s rukami vedľa tela. Pod pravou spánkovou kosťou našli sa drobné, pozlátené záušnice z bronzoviny.

Záušnice sú z okrúhleho drôtu ($\varnothing$ 1 mm). Šesťkusov je kruhovitého tvaru ($\varnothing$ ca 11 - 12 mm), dve sú oválne. Ostatok predstavujú zlomky podobných záušníc a fragment exemplára s dutou guľkou. Záušnice majú konce pretočené cez seba a

kvôli upevneniu trošku roztepané. Podľa charakteru nálezov hrob môžeme rámcove zaradiť do mladohradištného obdobia.

RADOVÉ POHREBISKO V ABRAHÁME

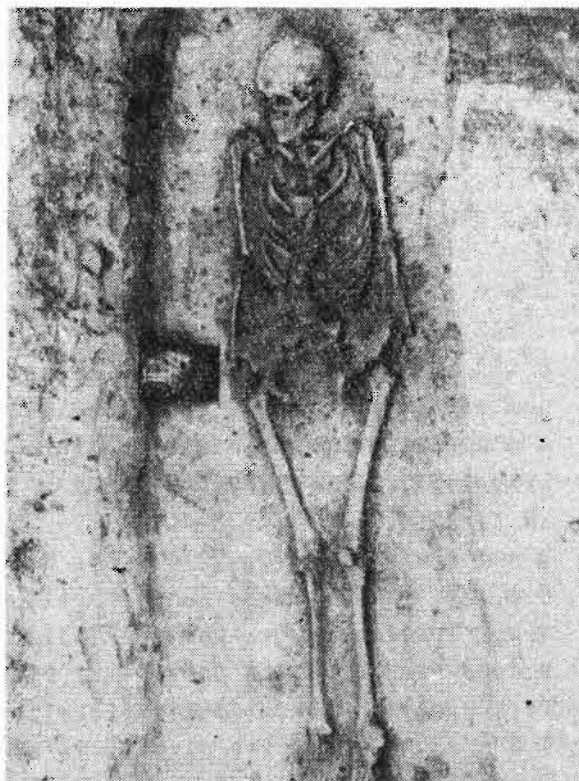
BOHUSLAV CHROPOVSKÝ

Pri zisťovacom výskume v obci Abrahám (okr. Galanta) v polohe "Podvrbské"¹ narazili sme na radové pohrebisko. Výskumom sa odkrylo 6 hrobov; patria k menšiemu pohrebisku, rozprestierajúcemu sa na miernom návrší.

H r o b 1. Pravidelná hrobová jama obdĺžnikového tvaru bola 210 cm dlhá, 90 cm široká a 90 cm hlboká. Dobre zachovalá kostra dospelého muža ležala v natiahnutej polohe, orientovaná V - Z. Nálezy v hrobe neboli.

H r o b 2. V obdĺžnikovej jame 230 x 100 x 100 cm v natiahnutej polohe ležala kostra dospeléj ženy. Lebka bola vyvrátená na ľavú stranu, mandibula spadnutá, ruky pozdĺž tela, karpálne a metakarpálne kosti boli nad panvou. Orientácia V - Z. Milodary v hrobe neboli.

H r o b 3 mal pravidelnú obdĺžnikovú jamu o rozmeroch 220 x 80 x 85 cm. Dobre zachovalá kostra muža ležala v natiahnutej polohe, orientovaná V - Z. Mandibula bola spadnutá na hrudi. Pravá ruka v lakti ohnutá, uložená na panve, ľavá vystretá pozdĺž tela. Inventár v hrobe nebol.

Obr. 1. Abrahám. Hrob 4 (vľavo) a hrob 6 (vpravo).

H r o b 4. Obdĺžniková hrobová jama bola 200 cm dlhá, 80 cm široká a 120 cm hlboká. Spočívala v nej dobre zachovalá kostra dospeléj ženy, uložená v natiahnutej polohe. Orientácia V - Z s miernou odchýlkou. Bez milodarov.

H r o b 5. Kostra mladšieho jednotlivca, pravdepodobne dievčaťa, bola uložená v nevýraznej hrovej jame o rozmeroch 170 x 65 x 85 cm. Kostra v natiahnutej polohe, orientovaná smerom V - Z; lebka obrátená na ľavú stranu. Milodary v hrobe neboli.

H r o b 6. V pravidelnej jame obdĺžnikového tvaru 220 cm dlhej, 80 cm širokej a 130 cm hlbkej bola dobre zachovalá kostra dospelého jednotlivca; ležala v natiahnutej polohe, orientovaná V - Z. Pri prstoch ľavej ruky bol bronzový prsteň (1), druhý prsteň bol uložený pod pravou ulnou (2). Iné milodary v hrobe neboli.

1. Masívny okrúhly prsteň vyhotovený zo 4 mm silnej bronzovej tyčinky, s koncami stenčenými, slabo uzavretý; $\varnothing$ 24 mm.

2. Podobný prsteň, široko roztvorený; $\varnothing$ 23 mm.

Bohaté nálezy z Abrahámu² ukazujú na dôležitosť tohto územia v priebehu celého pravekého obdobia. Slované žiarové i kostrové pohrebisko, objavené v tomto území, ³ túto dôležitosť len potvrdzuje. Celkovú situáciu dokresľuje opisované radové pohrebisko, ktoré uzatvára praveký a včasnodedinný vývoj na mieste dnešnej obce. Na základe doterajšieho výskumu ťažko možno určiť rozlohu i časové trvanie pohrebiska, no rozloženie hrobov a ich pomerná riedkosť neukazuje na rozsiahle pohrebisko a nedáva ani dôkazy o jeho dlhšom trvaní, pretože v celej sonde neboli nijaké stopy etážového pochovávaní. Veľmi ohudobný materiál nedáva možnosti bližšieho časového určenia pohrebiska. Prstene z tohto pohrebiska patria medzi netypický šperk, analógie k nemu môžeme hľadať na početných pohrebiskách belobrdských;⁴ na ich základe možno abrahámske pohrebisko zaradiť k radovým pohrebiskám XI. storočia.

Obr. 2. Abrahám.
Prstene z hrobu 6.

POZNÁMKY A LITERATÚRA

- 1 Ch r o p o v s k ý B., Rímsky žiarový hrob z Abrahámu, AR IX, 1957, 809 - 812.
- 2 B u d a v á r y V., Praveké nálezy z Abrahámu pri Seredi v Slovenskom národnom múzeu. Sbíerka K. Godoviča, ČMSS XXIX 3-4, 1938, 7 - 17. K r a s k o v s k á Ľ., Nové náleziská únětickej kultúry na Slovensku, SMSS XLIII - XLV, 1949-1951, 169 - 172. K o l n í k T., Ďalšie nálezy z Abrahámu na Slovensku, AR X, 1958, 526-7, 535-43.
- 3 B u d a v á r y V., l. o., 17. Novšie nálezy nepublikované.
- 4 E i s n e r J., Naše řadové hřbitovy hradištní, Sborník na počest J. Škultětyho, Turčiansky Sv. Martin 1933, 316 - 324. K r a s k o v s k á Ľ., Skvosty z doby hradištnej na Slovensku, Slavia antiqua I, 1948, 549. Č a p l o v i č P., Slované pohrebište v Nitre pod Zoborom, SLA II, 1954, 5-50, tab. VII: 5. V á ň a Z., Maďari a Slované ve světle archeologických nálezů X. - XII. století, SLA II, 1954, 66. S z ő k e B. - N e m e s k é r i J., Archeologické a antropologické poznatky z výskumu v Bešeňove pri Šuranoch, SLA II, 1954,

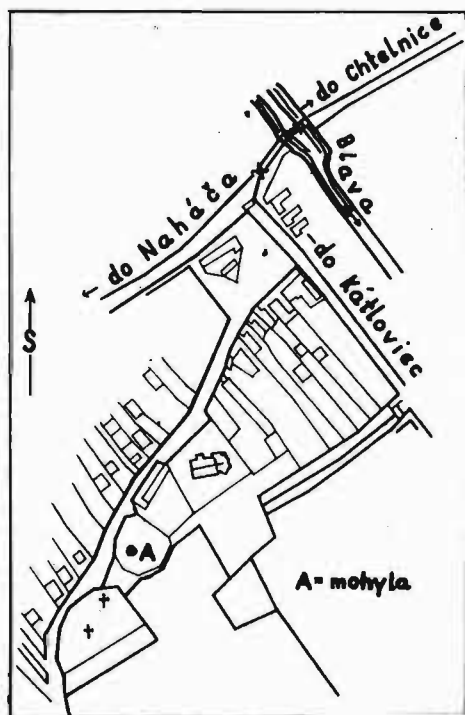
133, tab. III. Chropovský B., Výskum staromaďarského pohrebišťa v Košútoch, okr. Galanta, SlA III, 1955, 264 - 275, tab. IV: 8. Točík A., Radové pohrebisko devínskeho typu z XI. stor. v Mlynárociach pri Nitre, SlA VIII, 1960, 269 - 283.

NÁLEZ MOHYLY V DECHTICIACH

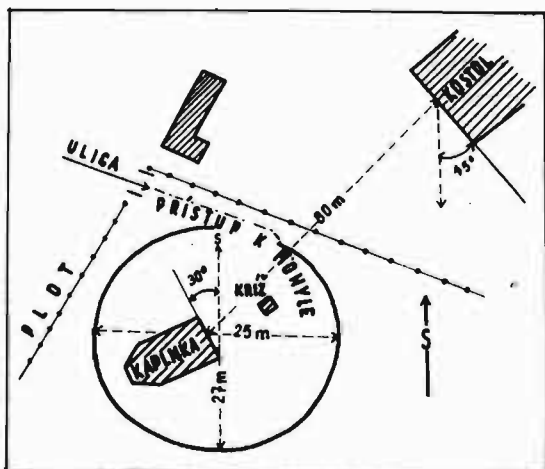
ŠTEFAN JANŠÁK

Mohylu v obci Dechtice (okres Trnava) zistil som v susedstve kostola; bola známa miestnym ľudom pod menom "Hradišče". Leží uprostred obce, len 80 m od kostola. Polohu a rozmery pozri na obr. 1 a 2.

Vrchol mohyly nie je sférický pahorek, ale rovná plošina, upravená do plochy pravdepodobne pri stavbe kaplnky. Výška mohyly je 6 m, ale istotne bola pôvodne vyššia, planírovaním vrcholu sa znížila. Svahy sú príkre, čo sa dá vysvetliť tým, že pri planírovaní povrchu zhrnuli hlinu na okraje a tam sa uložila v prirodzenom spáde nasypanej hliny, t.j. asi 1 : 1.

Obr. 1. Dechtice; mohyla pri kostole.

Obr. 2. Dechtice; mohyla pri kostole. Situačný plánok.

Na severnej a západnej strane okraja mohyly rastú vysoké lípy, ostatný povrch je zarastený len trávou.

Na povrchu ani na bokoch mohyly nenašli sa žiadne keramické alebo iné pamiatky.

Podľa miestnej povesti je pod kopčekom pochovaný "turecký paša".

Keďže je pahorok blízko kostola, vzniká myšlienka, či nebol nasypaný v novších časoch, aby sa na ňom postavila kalvária, ako je to zvykom robiť v rovinných krajoch (južné Slovensko, Žitný ostrov). Túto otázku osvetľuje zápis o kanonickej vizitácii z r. 1782. V zápise nachodí sa totiž kópia zakladacej listiny kaplnky, stojacej na mohyle, datovaná r. 1736. Už v tejto listine menuje sa mies-

to, kde kaplnka stojí, Hradišče, čiže tento pojem už vtedy existoval, pahorok teda musel byť starý a usadlý, ináč by sa na ňom väčšia stavba neudržala, najmä nie klenutá, ako je to v danom prípade.

Táto úvaha vedie k záveru, že pahorok môže byť len mohylou, súdiac podľa veľkosti - halštatskou.

Mohyla sa zachovala neporušená, pretože ešte vraj asi pred 40 rokmi celé okolie bolo vlhké, barinaté, zarastené lúčnymi trávami. Lúky sa neorali, ani sa meliorovaním neupravovali, čím by sa bol pôvodný tvar pahorku zmenil. Zaujímavé je tiež, že sa z mohyly nebrala žltá hlina (spraš) na výrobu tehál. Kaplička a kríž na vrchole ju chránili ako objekt určený pre náboženské ciele.

Výskum som robil 22. VI. 1960 na mieste a pozrel som si tiež na fare zápis o kanonickej vizitácii z r. 1782.

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY A OBJAVY NA VÝCHODNOM SLOVENSKU ROKU 1960

VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA

Na východnom Slovensku každým rokom pribúda celý rad pozoruhodných archeologických nálezov, pamiatok zo sídlisk a pohrebísk našich pravekých predkov. Tieto nálezy sú skoro jediným prameňom štúdia najstaršej minulosti východného Slovenska; umožňujú skúmať a poznávať nielen začiatky a vývin jeho starého osídlenia, ale aj spôsob života, hmotnú a duchovnú kultúru i hospodárske a spoločenské zriadenie jeho dávnych obyvateľov a odzrkadľujú aspoň čiastočne i národopisný obraz tohto kraja.

Výskumy na východoslovenských náleziskách vedie Výskumné pracovné stredisko Archeologického ústavu SAV v úzkej spolupráci s našimi múzeami, z ktorých na poli skúmania pravekých dejín východného Slovenska už záslužnú prácu má za sebou predovšetkým Štátne východoslovenské múzeum. Na nových objavoch na východe Slovenska nepriamo sa však podieľa aj búrlivý hospodársky rast tohto kraja za našich dní, pretože pri hlbokej orbe, na rozličných staveniskách, pri budovaní ciest a hrádzí, pri meliorácii a iných prácach sa často narúšajú miesta a zvyšky už dávno zaniknutých sídlisk a pohrebísk.

Archeologické prieskumy a záchranné výskumy v uplynulom roku najintenzívnejšie sa rozvinuli v povodí Ondavy a Laborca vo Východoslovenskej nížine, kde pri sledovaní prác na riečnych hrádzach, družstevných poliach a staveniskách objavil S. Š i š k a stopy početných pravekých a včasnodedinných sídlisk. V oblasti južného Zemplína uskutočnilo sa však i niekoľko väčších systematických výskumov. Pozoruhodné nálezy poskytla aj košická oblasť.

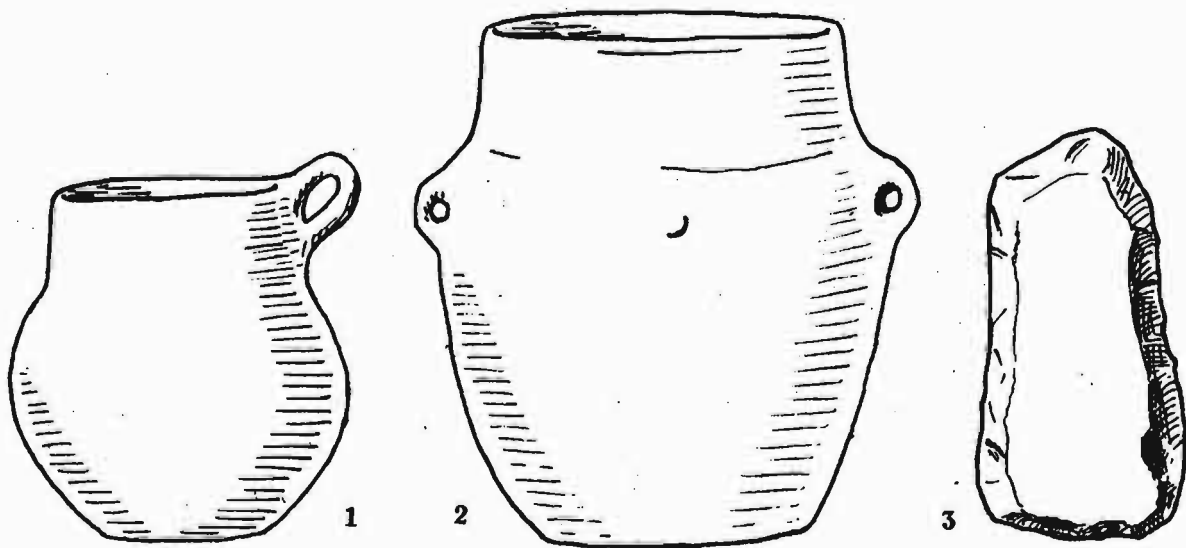
Terénne práce našich archeológov roku 1960 dosiahli z hľadiska prínosu k otázkam prehistórie východoslovenskej oblasti závažné a zaujímavé výsledky.

V Cejkove a Kašove na okraji Zemplínskych pahorkov sa prišlo k sústavnému odkryvu už dávnejšie objavených táborísk lovcov a zberačov z mladších fáz paleolitu. L. B á n e s z, ktorý výkopy viedol, pripúšťa, že tieto náleziská (t.č. najstaršie stopy existencie človeka na území Zemplína) podľa tvaru a spôsobu opracovania kamenných nástrojov, nájdených v značnom počte, najmä však podľa

už dávnejšie objaveného idolu v Cejkove, možno považovať za súčasné a kultúrne príbuzné s východoeurópskymi stanicami človeka mladšieho paleolitu.

Do mladšej doby kamennej (približne 3. tisícročie n. l.), teda do obdobia, v ktorom sa v oblasti nad hornou Tisou a v povodí Hornádu, Torysy a Sekčova tvorili prvé roľnícke rodové usadlosti, patria kostrové hroby objavené v Oboríne; niektoré hlinené nádoby z nich tvarom a dvojfarebnou maľovanou výzdobou nápadne pripomínajú nálezy z okruhu neolitickej moravsko-slovenskej kultúry s maľovanou keramikou. Okrem keramiky našli sa v hrobách kamenné nástroje i zvieracie kosti. Nedaleko pohrebiska v Oboríne odkryli sa však i zvyšky príbytkovej jamy; z jej zásypu okrem iných pamiatok pochádza i torzo vzácneho idolu so znakmi ženského tela. Táto z hliny vypálená zaujímavá soška, súvisiaca najskôr s kultom plodnosti, je prvým nálezom svojho druhu v neolite východného Slovenska.

O inej svojráznej kultúre pravekého obyvateľstva Východoslovenskej nížiny svedčí Žiarové pohrebisko zo sklonku staršej doby kamennej, odkryté v Lažňanoch (obec Malé Zalužany, okres Michalovce). Obdobným nálezom - súdiac podľa popolníc a iných nádob v hrobách - je zatiaľ iba pohrebisko prekopané pred niekoľkými desaťročiami vo Veľkých Lazoch v užhorodskej oblasti. Najpozoruhodnejší z lažňanského pohrebiska je nástroj z tmavohnedého rohovca, dovezeného zo zakarpatských pravekých dolov.

Obr. 1. Malé Zalužany - Lažňany, okres Michalovce. Hlinené nádoby a nástroj z nadbužského rohovca (zo Žiarových hrobov z neskej doby kamennej).

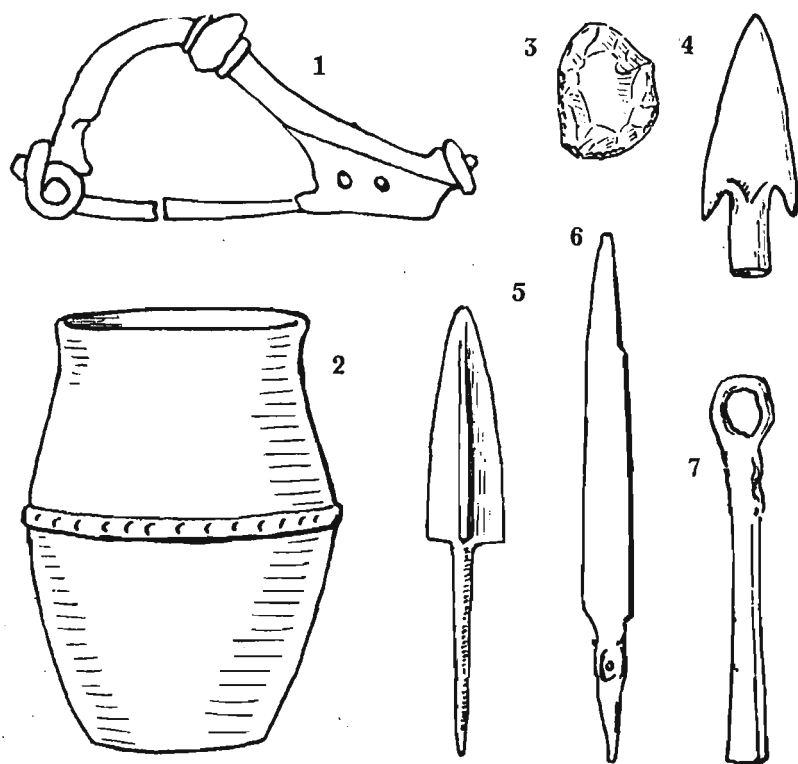
Naše poznatky o mladšej dobe kamennej v iných oblastiach východného Slovenska sa obohatili objavom sídliskovej vrstvy s keramikou bukovohorskej kultúry v Terni na úpätí Čerchovského pohoria a v Bočiarí pri Košiciach a nálezom početných sídliskových jamových objektov z okruhu spomenutej kultúry, ale i kultúry s kanelovanou keramikou vo Veľkom Šariši.

Z nálezov z ďalšieho obdobia východoslovenského praveku hodno osobitne vysvihnúť hroby prebádané J. P a s t o r o m v Košťanoch južne od Košíc, ktoré podľa ríty, ale najmä podľa charakteristického tvaru kamenných striel pri kostkách prvé upozorňujú na prenikanie loveckého kočovného ľudu z ďalekých zakarpatských končín na východné Slovensko na začiatku doby bronzovej.

Už z mladšej doby bronzovej (približne X. - IX. stor. pred n. l.) pochádza pekný bronzový meč s plne liatou rukoväťou a s rytou výzdobou, o záchranu ktorého sa zaslúžil bagrista Jura J Karchňak.

Z obdobia vyspelej keltskej civilizácie, prenikajúcej k domácomu obyvateľstvu horného Potisia na sklonku starého letopočtu, pribudol nález hrobu bojovníka v Beši, ktorého prílohami boli hlinené misky a železný meč.

Zmienku si zasluhuje aj známe pohrebisko v Zemplíne, na ktorom sa pokračovalo (V. B u d i n s k ý - K r i č k a a Š. Š p i a k) v odkryve žiarových mohýl zo začiatkov doby rímskej (približne I. stor. n. l.). Prišlo sa tam i na ploché žiarové hroby z toho istého obdobia (hroby bez mohylových násypov). Väčšina pamiatok z rozsiahleho zemplínskeho mohylníka sa prisudzuje Dákom. Dva hroby na tomto pohrebisku patrili zrejme - ako sa dá predpokladať podľa nálezov bohatších súčastí výstroja a výzbroje - popredným dáckym bojovníkom. Spony zo zemplínskeho pohrebiska sú prvými ohlasmi rímskej vzdelanosti na východnom Slovensku.

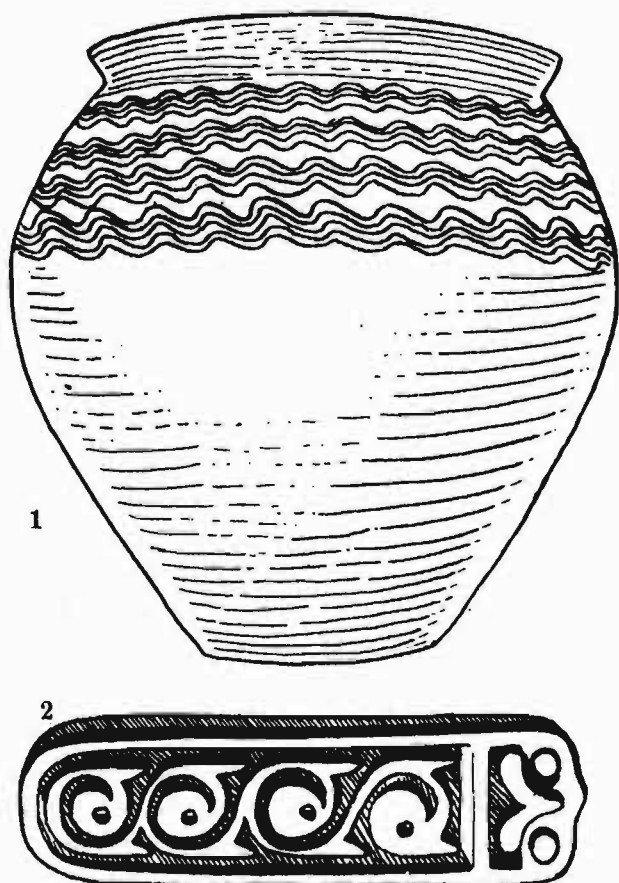

Obr. 2. Zemplín, okres Trebišov.
Ukážky nálezov zo žiarových hrobov z včasnej doby rímskej.

Novým náleziskom rímskej mince - denára Marka Aurélia - je vo Východoslovenskej nížine Beša. Z nálezov z neskorej doby rímskej, teda z obdobia, v ktorom sa začína veľká slovanská expanzia (IV. - V. stor.), spomenieme aspoň sídliská objavené pri zemných prácach v Oboríne, Drahňove, Soli a Bočiari.

V rámci hlavných úloh archeologického výskumu na východnom Slovensku pokračovalo sa v minulom roku i vo vyhľadávaní, sledovaní a výkope nálezísk z doby hradištnej (VI. - XII. stor.), z obdobia, v ktorom rozkladajúca sa patriarchálna rodová spoločnosť vstupuje už do epochy feudalizmu a v ktorom náš kraj obývali v jadre už historickí Slovania.

Nálezom mimoriadneho významu je rozsiahle pohrebisko z predveľkomoravského obdobia (VII. - VIII. stor.), objavené a preskúmané J. P a s t o r o m vo Vše-

Obr. 3. Všechnsvätých, okres Košice. Nálezy z predveľkomoravského pohrebiska (VII. - VIII. stor. n. l.): 1 - slovanská popolnica, 2 - bronzové nákončie opaska z bohatého jazdeckého hrobu.

svätých, na ktorom popri kostrových hroboch (spravidla bohatšie vybavených) prichádza sa i na prosté žiarové hroby so starobylou slovanskou keramikou. Ozdobné kovania z jazdeckých hrobov tohto dôležitého a zaujímavého pohrebiska svedčia o pokročilom avarskom remesle a umení.

Z nálezov na slovanských sídliskách naposledy objavených vo Východoslovenskej nížine najpozoruhodnejšia bola hrnčiarska klenbová pec približne z X. stor., odkrytá v Oboríne. Zo zásypu a trosiek pece podarilo sa pracovníkovi Zemplínskeho vlastivedného múzea v Michalovciach J. V í z d a l o v i zachrániť celý súbor zachovaných hlinených nádob, bohato zdobených rytými vlnovkami a vodorovným ryhovaním.

Nové nálezy a objavy našich archeológov sú bezpochyby - ako už aj z tohto krátkeho prehľadu ich posledných výskumov vysvitá - cenným prínosom k štúdiu vývinu a dejín pravekej spoločnosti na východnom Slovensku. Treba si len želať, aby sa nadobudnutý bohatý nálezový

materiál čím skôr dokumentačne spracoval a publikoval a aby sa najpozoruhodnejšie súbory pamiatok z lanských vykopávok vystavili v príslušných múzeách na poučenie širokých vrstiev našich pracujúcich.

ARCHEOLOGICKÝ PRIESKUM POVODIA SVINKY A HORNEJ TORYSY

STANISLAV ŠIŠKA

Pomerne málo známym územím východného Slovenska je povodie riečky Svinky a hornej Torysy. Tejto oblasti sa doteraz venovala iba malá pozornosť. V lete roku 1958 uskutočnilo Výskumné pracovné stredisko AÚSAV v Košiciach povrchový prieskum, cieľom ktorého bolo predovšetkým zistenie rozsahu pravekého osídlenia na spomenutom území.

Riečka Svinka pramení v pohorí Braniska a v hornom i dolnom toku preteká úzkou dolinou, ktorá sa iba v strednej časti rozširuje. Nad obcou Chmiňany (okres Prešov) v polohe Hradzisko je už dávnejšie známe výšinné sídlisko, na ktorom sme

našli črepy bukovohorskej keramiky, zdobené pásmi jemne rytých línií; jeden črep má stopy po bielej inkrustácii. Druhé výšinné sídlisko s bukovohorským osídlením je na vrchu Várhegy nad obcou Močidlany (okres Prešov). Výskum uskutočnený roku 1954 V. B u d i n s k ý m - K r i č k o m ukázal, že okrem neolitu bol Várhegy osídlený i v dobe halštatskej, do ktorej časove patrí aj vybudovanie priekopy okolo plošiny. Mohutné valy sú už stredovekého pôvodu. V katastri obce Malý Šariš pri kúpeľoch Cemjata (okres Prešov) je v polohe Zabíjaná mohylové pohrebisko; 19 mohýl, rozložených vo dvoch skupinách na horskom hrebeni, má priemer 6 - 10 m a výšku 70 - 150 cm. Kultúrne patria do okruhu východoslovenských mohýl, ako ukázal pokusný výkop F. B l a h u t u roku 1959.

V poriečí dolného toku Svinky bola pri stavbe chaty v katastri obce Ličartovce (okres Prešov) narušená kultúrna sídlisková vrstva, odkiaľ sa zachránili málo výrazné črepy mladobronzového charakteru. Z tejto lokality je aj črep zdobený vlnicou a viac menších črepov hradištného rázu. Na najjužšom mieste doliny v katastri tej istej obce je na kužeľovitom vrchu Zámčisko výrazné hradisko. Vrchol kopca je obklopený elipsovitým valom o obvode asi 350 m, vysokým 2 m a miestami až 5 m. Pre hustý lesný porast nenašiel sa tu žiaden materiál, ale ráz opevnenia ukazuje na stredoveký pôvod.

Roku 1952 našiel P. M i k u l a v obci Jarovnice (okres Prešov) v polohe Podstudňa tri kostrové hroby a zlomkový materiál, ktorý sa už nepodarilo zachrániť. Výkopom menšej sondy sme získali len drobné črepy stredovekého charakteru.

Na prieskume povodia hornej Torysy zúčastnil sa i prom. hist. L. B á n e s z. Zistil sa tu rad paleolitických lokalít: Pečovská Nová Ves (zber na poliach nad tehelňou), Rožkovany (poloha Na lány) a Lipany (tehelňa). Výraznú paleolitickú industriu našiel L. B á n e s z v kameňolome v Ľubotíne a v tehelni v Plaveči (Plaveč patrí však už do povodia rieky Popradu). Všetky spomenuté obce sú v okrese Prešov. V strednej časti povodia Torysy sú paleolitické lokality v menšom hliníku v Ličartovciach a známe nálezisko vo Veľkom Šariši (okres Prešov), kde sa pri prieskume našiel listovitý hrot szeletského typu (L. B á n e s z, K otázke listovitých hrotov z Veľkého Šariša, AR XII, 1960, 313 - 318).

Črepy neolitického charakteru našli sa na pravom brehu Torysy v katastri obce Ražňany, okres Prešov.

Tesne za obcou Veľký Šariš (v záreze cesty do Medzian) črtá sa kultúrna vrstva, odkiaľ pochádza málo výrazný sídliskový materiál zo strednej až mladšej doby bronzovej.

Z hliníka za obcou Rožkovany pochádzajú ojedinelé stredoveké črepy.

Povrchový prieskum povodia Svinky a hornej Torysy ukázal, že osídlené boli aj vyššie položené hornaté oblasti, najmä v paleolite, kým v ostatných obdobiach bolo osídlenie značne redšie. Intenzívnejší prieskum prinesie pravdepodobne ďalšie doklady o pravekom osídlení severných častí východného Slovenska.

Mapka povodia Svinky a hornej Torysy.

ARCHÄOLOGISCHE FORSCHUNGSARBEITEN IM FLUSSGEBIET DER SVINKA UND DER OBEREN TORYSA

STANISLAV ŠIŠKA

Das Flussgebiet der Svinka und der oberen Torysa gehörte zu den wenig bekannten Gebieten der Ostslowakei. Mit der angesetzten Oberflächenforschungsarbeit wurde eine ganze Reihe von Fundstellen festgestellt. Das Flussgebiet der oberen Torysa war im Paläolithikum stark besiedelt (Plaveč, Ľubotín, Lipany, Rožkovany, Peč. Nová Ves, Veľký Šariš u. Ličartovce). Die Höhensiedlungen mit Bücker Besiedlung sind in Chmiňany und Močidlany, neolithische Scherben wieder in Ražňany vorgefunden. Das Hügelgräberfeld im Bad Cemjata (Gemeinde Malý Šariš, Bezirk Prešov) gehört zu den ostslowakischen Hügelgräberbereich. Aus Veľký Šariš und Ličartovce stammt ein Scherbenmaterial der mittleren und jüngeren Bronzezeit, burgwallzeitliche und mittelalterliche Keramik wurde im Kataster der Gemeinde Ličartovce aufgedeckt.

Übersetzt von Z. Lányiová

VÝSLEDKY PRIESKUMU V KOŠICKEJ OBLASTI ROKU 1960

MÁRIA LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ

Archeologický prieskum Výskumného pracovného strediska AÚSAV v Košiciach sa roku 1960 viazal k dvom veľkým stavbám socializmu: k výstavbe Východoslovenských železiarní a k stavbe ropovodu. Do tejto zprávy sú zahrnuté nálezy z VSŽ a z tej časti ropovodu, ktorá prechádza južne od Košíc cez dolný tok Hornádu.

1. Č a ň a, okres Košice. (Prír. č. AÚSAV 242/60.)

Pri sledovaní výkopov pre stavbu ropovodu sa podarilo Š. Š p i a k o v i v štrkovni východne od železničnej trate nájsť drobné črepy stredovekých nádob; okrem nich sa tu nachádzalo aj niekoľko atypických črepov pravekého rázu, z ktorých jeden sa dá s rezervou pripísať včasnej dobe bronzovej.

2. T r s t e n é p r i H o r n á d e, okres Košice. (Prír. č. AÚSAV 252/60.)

Pri prieskume na stavbe ropovodu získal Š. Š p i a k na vyvýšenine Štepník (názov používa miestne obyvateľstvo; na mape 1 : 25000 z roku 1958 je vyznačená s názvom Chrast) dva bielo patinované odštepky rohovca. Sú paleolitického rázu, teda sa tu stretávame s ďalšou lokalitou v tejto v paleolite - už i podľa dnešného stavu výskumu - husto osídlenej oblasti.

3. S o k o l a n y I, okres Košice. (Prír. č. AÚSAV 250/60.)

Pri obhliadke staveniska zistil Š. Š p i a k v hliníku severovýchodne od obce a na západ od kóty 213,2 dve kultúrne jamy. Podľa toho, ako sa črtali v profile hliníka, prvá bola 50 cm hlboká a 120 cm široká, kým druhá pri tej istej hĺbke mala šírku iba 100 cm. Nachádzali sa v nich črepy a zlomky mazanice. Zatiaľ nie je možné tieto objekty datovať, nakoľko črepový materiál bol atypický.

4. S o k o l a n y II, okres Košice. (Prír. č. AÚSAV 251/60.)

Južne od obce a na výhľad od kóty 210,3 našiel Š. Š p i a k niekoľko atypických črepov a jeden čierny tuhovaný črep halštatského rázu.

5. B o č i a r I, okres Košice. (Prír. č. AÚSAV 248/60.)

V blízkosti staveniska VSŽ, severne od obce, nad Bočiarským potokom (pri kóte 206,8) bol hlbokou orbou narušený sídliskový objekt bukovohorskej kultúry. Tvar a rozmery objektu nemohol Š. Š p i a k pri prieskume zistiť. Zachránil len črepový materiál, obsidiánové úštepky a zvyšky mazanice. Časť črepov je zdobená rytou výzdobou so vzormi charakteristickými pre bukovohorskú kultúru (obr. 1: 1-5, 10). Iné sú zdobené taktiež rytou, ale hrubšie vyhotovenou výzdobou. Tieto črepy sa od bukovohorských odlišujú aj materiálom a červenavou farbou. Z hrubšej keramiky je aj koliesko, vyrobené zo zdobeného črepu (obr. 1: 9), pre ktoré máme analógiu v blízkej Barci.¹

6. B o č i a r II, okres Košice. (Prír. č. AÚSAV 249/60.)

Južne od obce našiel Š. Š p i a k pri prieskume na stavenisku VSŽ niekoľko nevýrazných črepov halštatského rázu.

7. B o č i a r - pri kóte 207,6 južne od obce. (Prír. č. AÚSAV 386/60.)

Na poslednej terase Hornádu, v miestach, kde roku 1959 našli pracovníci VPS v Košiciach črepy mladohradištného a stredovekého rázu, získala po jesennej orbe M. L a m i o v á hojný keramičný materiál a zlomky rohovočných a obsidiánových úštepov. Nálezy pochádzajú zo štyroch období.

V zozbieranom materiáli sú najpočetnejšie zastúpené črepy bukovohorskej keramiky, zdobené rytými oblúkmi, vlnovkami a ryhami (obr. 2: 1-8, 10-13). Pozoruhodný je najmä zlomok výlevky so štvorcovým prierezom (obr. 2: 10), zdobený tiež rytím.

Hrubšie črepy z hrncovitých nádob, z ktorých niektoré sú zdobené plastickými výčnelkami, sú pravdepodobne súčasťou bukovohorského inventára.

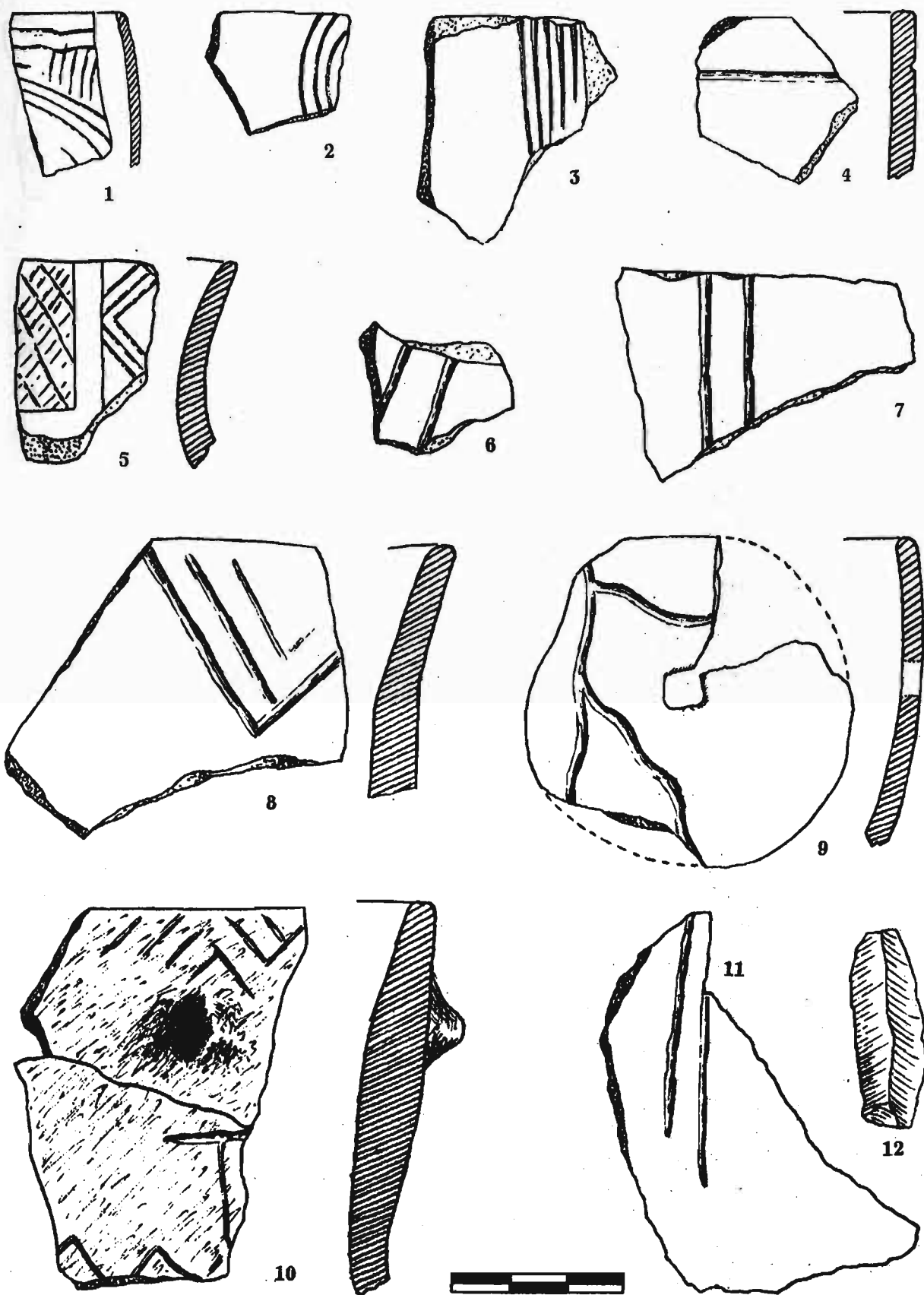
Podobne ako na lokalite Bočiar I, aj tu sa vyskytujú črepy s jednoduchou rytou výzdobou, ktoré podľa určenia L. H á j k a patria k východoslovenskej volútovej keramike.²

Je otázne, či úštepky obsidiánu a rohovca patria k bukovohorskej, alebo k východoslovenskej volútovej kultúre. Musíme pripomenúť, že nie je vylúčené ani to, že v prípade lokalít Bočiar I a Bočiar - pri kóte 207,6, ide o to isté, mimoriadne rozsiahle sídlisko. K tomu, aby sa na túto otázku dalo odpovedať, bolo by potrebné uskutočniť výskum, ktorý by si táto lokalita zaiste zaslúžila.

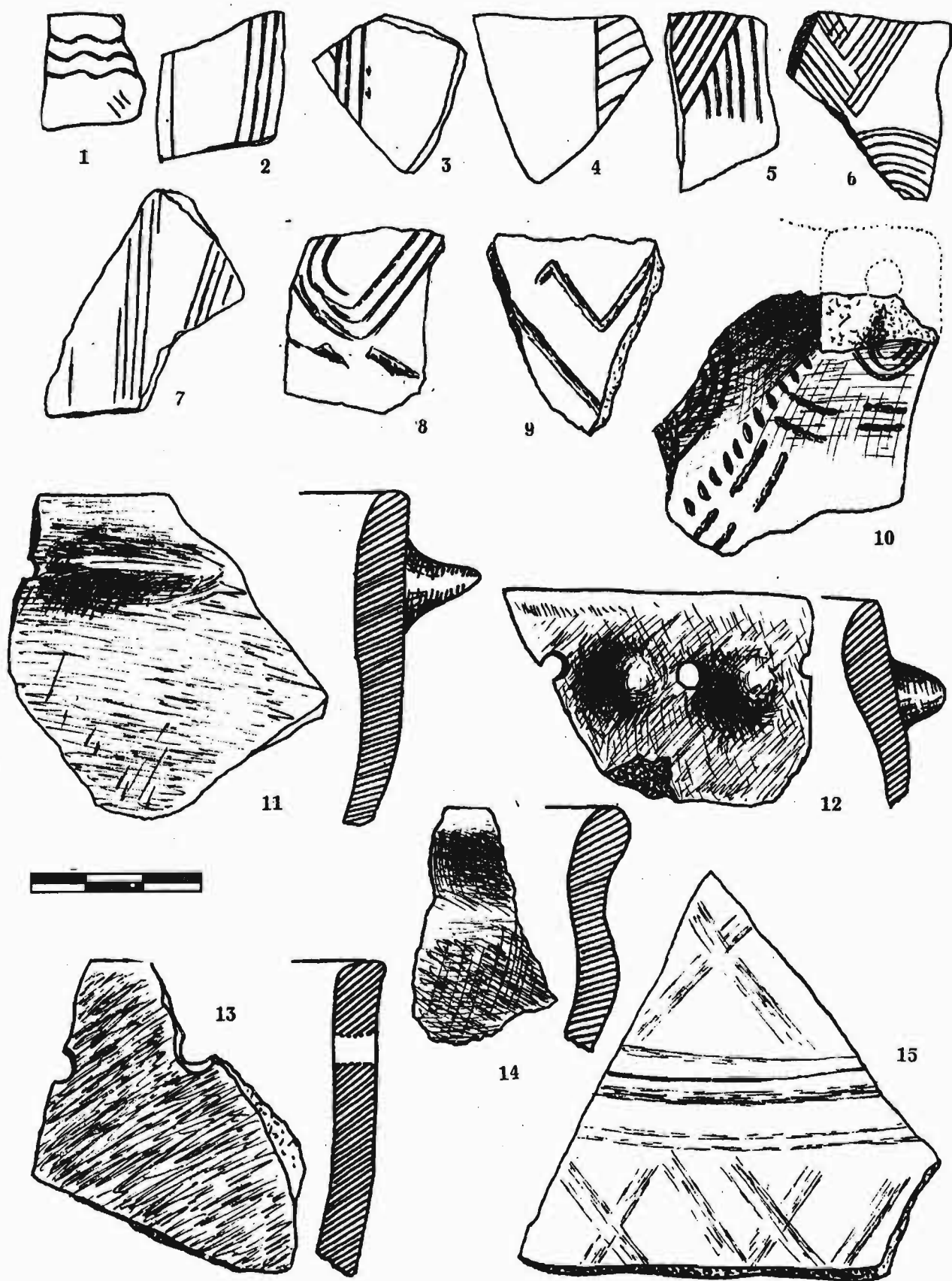
Už i dodnes známy materiál je významný tým, že rozmnožuje zatiaľ málo početné náleziská, na ktorých sa vyskytuje keramika bukovohorskej kultúry spolu so svojou predchodkyňou (podľa L. H á j k a) - východoslovenskou volútovou keramikou.

Toto úrodné miesto s výhodným strategickým položením bolo osídlené aj v halštate, čo dosvedčujú čierne a červenavé črepy zdobené žliabkami. Zatiaľ ich je však málo k tomu, aby sme ich mohli presnejšie časovo i kultúrne zatriediť.

O osídlení v doba rímskej podáva presvedčivý dôkaz črep z fľašovitej nádoby s vhladzovanou oikokovou výzdobou (obr. 2: 15) a zlomok nízkej, v ruke vyhotovenej esovite profilovanej šálky (obr. 2: 14). Pre tieto druhy keramiky máme v blízkom okolí analógie v Seni III - hliník a v Kechneci III - štrkovňa.³ Sú to sídliská z mladšej doby rímskej, ktoré vznikli v III. stor. a dožili sa začiatku V. stor.

Obr. 1. Bočiar I, okr. Košice. 1-5, 10 - ukážky bukovo-horskej keramiky; 6-9, 11 - šrepy východoslovenskej volútovej keramiky; 12 - obsidiánová čepiečka.

Obr. 2. Bočiar - kóta 207,6, okr. Košice. 1-8, 10-13 - črepy bukovohorskej keramiky; 9 - východoslovenská volútová keramika; 14, 15 - keramika z mladšej doby rímskej.

Nakoľko nájdené kosti boli iba zvieracie a stopy po hroboch - či už kostrových alebo popolnicových - nebolo možné zistiť, domnievame sa, že na lokalite Bočiar - pri kóte 207,6 máme rad prekrývajúcich sa sídlisk.

Predhistorický vývoj tejto lokality bol dovŕšený v dobe slovanskej, z ktorej sa pri prieskume podarilo získať iba niekoľko črepov. Materiál je mladý, z konca doby hradištnej, prípadne už zo stredoveku. Významné sú iba preto, že sa vyskytli v oblasti, z ktorej poznáme doteraz veľmi málo slovanských archeologických pamiatok.⁴

POZNÁMKY A LITERATÚRA

- 1 H á j e k L., Nová skupina páskové keramiky na východním Slovansku, AR IX, 1957, 6, obr. 17: 5.
- 2 H á j e k L., l. o., 8.
- 3 Č i l i n s k á Z., Záchranné výskumy na východnom Slovensku, AR XI, 1959, 522 - 525. B á n e s z L. - L a m i o v á - S c h m i e d l o v á M., K topografii pravekých nálezísk pri Seni a Kechneci, SLA 1962 (v tlači). L a m i o v á - S c h m i e d l o v á M., Záchranný výskum v Kechneci, okr. Košice, AR 1961 (v tlači).
- 4 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovanské osídlenie na severovýchodnom Slovensku, SLA IX 1-2, 1961, 347 - 390.

ZPRÁVA O ČINNOSTI SLOVENSKEJ ARCHEOLOGICKEJ SPOLOČNOSTI ZA ROK 1960

TÍTUS KOLNÍK

Činnosť Slovenskej Archeologickej spoločnosti v roku 1960 uskutočňovala sa v úzkej spolupráci s Archeologickým ústavom SAV v Nitre pri výdatnej spolupráci väčšiny členstva.

V rámci popularizačnovedeckej práce prednášali členovia spoločnosti o najnovších výskumoch a pravekom osídlení jednotlivých oblastí Slovenska; predniesli spolu 45 populárnych prednášok v rôznych mestách a dedinách na Slovensku; A. T o č í k a T. K o l n í k prednášali i v Prahe a Brne.

Na december 1960 sme plánovali I. prehliadku farebných dokumentárnych filmov z výskumov AUSA v s prednáškami v Bratislave, z technických príčin sme ju však museli preložiť na apríl 1961.

Odborná vedecká práca a zvyšovanie odbornej úrovne členov sa uskutočňovali seminármi, študijnými exkurziami, prednáškami zahraničných bádateľov a individuálnymi vedeckovýskumnými prácami.

Pri príležitosti otvorenia múzea v Rimavskej Sobote usporiadali sme 26. IX. 1960 seminár, venovaný problematike južného a stredného Slovenska. Odznali tu prednášky A. T o č í k a, J. P a u l í k a a G. B a l a š u. 30. XI. sme uskutočnili seminár v Prešove; okrem otázok osídlenia a výskumu východného Slovenska podrobne sa tu prediskutovali otázky stykov s južným Poľskom. Prednášky na tomto seminári predniesli domáci pracovníci (V. B u d i n s k ý - K r i č k a, J. P a s t o r, M. L a m i o v á) i poľskí bádatelia (A. Ź a k i, Z. W o ź n i a k z Krakova).

Spomenuté semináre tvorili súčasť študijnej exkurzie na stredné, južné a východné Slovensko, uskutočnenej v dňoch 25. IX. až 1. X. 1960 (pozri v tomto čísle SZ AUSA, str. 305 - 309).

Spoločnosť organizovala 27. V. 1960 v Bratislave prednášky rakúskych bádateľov prof. dr. E. S w o b o d u a dr. M i l e n o v i č - S w o b o d o v e j o novších výsledkoch výskumu v Carnunte. Poľskí archeológovia doc. A. Ź a k i, mgr. L. Z ó l l - A d a m i k o w a a mgr. Z. W o ź n i a k prednášali na seminároch v Prešove i Nitre o nových poznatkoch z výskumu poľskej karpatskej expedície v Malopoľsku. Prof. M. K. K a r g e r z Kijeva prednášal 15. X. 1960 v Nitre o výskume slovanského hradiska Izjaslav.

V rámci vedeckovýskumnej činnosti okrem úloh plánovaných jednotlivými pracoviskami pracovali členovia spoločnosti na týchto témach:

1. Vía Bohemica - praveká a včasnohistorická obchodná cesta na západnom Slovensku (dr. inž. Š. J a n š á k; úloha je v štádiu dokončovania).

2. Súpis a vyhodnotenie archeologických nálezov v Podunajskom múzeu v Komárne (dr. M. D u š e k; úloha je v štádiu dokončovania).

3. Súpis a vyhodnotenie archeologických nálezov v múzeu v Rimavskej Sobote (G. B a l a š a a J. P a u l í k; úloha ukončená).

Spoločnosť poskytla v roku 1960 finančnú podporu (úhradu cestovného) na študijnú cestu do Nemeckej demokratickej republiky trom členom (prom. biol. C. A m b r o s o v i, prom. hist. D. B i a l e k o v e j a prom. hist. Z. Č i l l i n s k e j).

Na poli edičnej práce zaistili sme príspevky pre Sborník Čs. spoločnosti archeologickej za rok 1960 a pre Študijné zvesti AÚSAV, ktoré sa stali spoločným orgánom Archeologického ústavu SAV s Slovenskej archeologickej spoločnosti.

Okrem plánovaných akcií členovia spoločnosti sa aktívne zúčastnili na zaisťovaní exkurzie členov Conceil permanent pri UNESCO na západné Slovensko.

V roku 1960 zvolala Slovenská archeologická spoločnosť dve výborové schôdze (25. II. a 14. V.) a jednu členskú schôdzu (25. II.).

Počet členov vzrástol o dvoch. Spoločnosť má dnes 51 členov.

ŠTUDIJNÁ EXKURZIA SLOVENSKEJ ARCHEOLOGICKEJ SPOLOČNOSTI A ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SAV

TÍTUS KOLNÍK

Slovenská archeologická spoločnosť spolu s Archeologickým ústavom SAV uskutočnila v čase od 25. septembra do 1. októbra 1960 študijný autobusový zájazd na stredné, juhovýchodné, východné a severovýchodné Slovensko, spojený so seminármi v Rimavskej Sobote a Prešove.

Na exkurzii sa zúčastnilo 39 členov Spoločnosti a pracovníkov Archeologického ústavu SAV. Na seminári v Prešove sa zúčastnili a druhú časť exkurzie absolvovali i poľskí bádatelia z Krakova - doc. A. Ž a k i, mgr. Z ó l l - A d a m i k o w a a mgr. Z. W o ź n i a k.

Exkurziu viedol dr. A. T o č í k, organizačne ju pripravili prom. hist. T. K o l n í k a prom. hist. A. H a b o v š t i a k.

Po celej vyše 1200 km dlhej trase cesty boli účastníci zájazdu informovaní o významnejších archeologických náleziskách, kultúrnohistorických pamiatkach príslušnej oblasti a stručne oboznámení s celkovým geologickým a prírodným prostredím jednotlivých úsekov cesty. Výklad počas cesty podávali prom. hist. A. H a b o v š t i a k, G. B a l a š a, dr. J. B á r t a a dr. V. B u d i n s k ý - K r i š k a. Okrem toho všetci účastníci dostali podrobný cyklostylovaný program s krátkou charakteristikou významnejších miest na trase zájazdu.

25. s e p t e m b e r 1960

Zastávka v Hronskom Benadiku, prehliadka komplexu objektov benediktínskeho kláštora (výklad prom. hist. A. H a b o v š t i a k).

Banská Bystrica - prehliadka archeologického oddelenia Krajského múzea (výklad podal autor expozície G. B a l a š a), prehliadka historických pamiatok mesta, Múzea Slovenského národného povstania a Krajskej galérie.

Zájazd pokračoval cez Radvaň, Kremničku a Sliač do Zvolena. Vo Zvolene si účastníci zájazdu prehliadli reštauračné práce na Zvolenskom zámku a historické pamiatky mesta; cestou do Rimavskej Soboty si prehliadli zachovanú drevenú zvonnicu v Starej Haliči a obnovovaný hrad v Haliči.

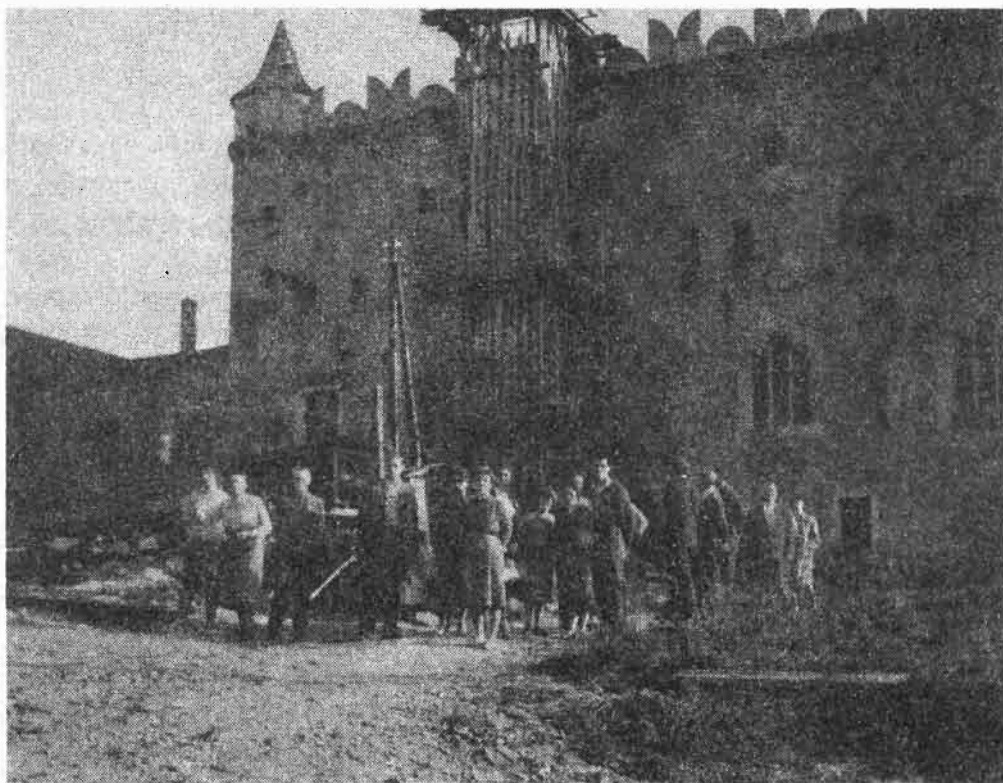
26. s e p t e m b e r 1960

V Rimavskej Sobote sa uskutočnila prehliadka novej inštalácie Gemerského vlastivedného múzea; výklad podal jej autor - G. B a l a š a.

K inštalácii múzea sa toho istého dňa konala diskusia, ktorú viedla dr. Ľ. K r a s k o v s k á. V diskusii sa prerokovala vlastná inštalácia, moderné zásady muzeálnych expozícií a niektoré iné otázky súvisiace s inštaláciou.

V spomenutom múzeu sa uskutočnil aj seminár o problematike praveku a včasnej doby dejinnej na strednom a juhovýchodnom Slovensku. Seminár zahájil dr. A. T o - č í k. V úvode zdôraznil cieľ zájazdu - oboznámenie sa s oblasťami po stránke archeologického výskumu "zaostalými", ako aj okolnosť, že v diskusii bude treba zaoberať sa otázkami systematického výskumu týchto oblastí, ku ktorým patrí aj južná časť stredného Slovenska.

G. B a l a š a v referáte na tému Praveké osídlenie Gemera podal stručný obsah svojej práce Praveké osídlenie stredného Slovenska (Martin 1960) so zameraním na praveký vývoj gemerskej oblasti.

Obr. 1. Zo študijnej exkurzie SAS a AÚSAV.
Zvolenský zámok.

Prom. hist. J. P a u l í k hovoril potom na tému Civilizácie doby bronzovej na juhu stredného Slovenska a princípy datovania bronzových pokladov.

Potom nasledovala obsažná a vecná diskusia; jej výsledkom bolo uznesenie, ktoré vytyčuje úlohy archeológie na južnom a strednom Slovensku:

A. V rámci základnej úlohy - bádania najstaršieho osídlenia územia ČSSR Slovanmi - treba urobiť prieskum zameraný na slovanské obdobie Poipia, Rimavy a Slanej; v prvom rade treba:

1. Na základe doterajších poznatkov urýchlene vypublikovať nálezy z tohto územia, predovšetkým pohrebisko v Prši a sídlisko k tomuto pohrebisku.
2. Pokračovať vo výskume sídliska v Prši-Borszegu, ktoré je doteraz jediným sídliskom, nadväzujúcim priamo na avarsko-slovanské pohrebisko.

3. Na základe prieskumu a jeho výsledkov uskutočniť systematický výskum zameraný na dobu hradištnú a predhradištnú (Filakovo, Slovenské Ďarmoty, Ipel'ské Predmostie).

B. Slovenská archeologická spoločnosť na základe diskusie o problematike bronzovej industrie a tzv. uhorských bronzov odporúča:

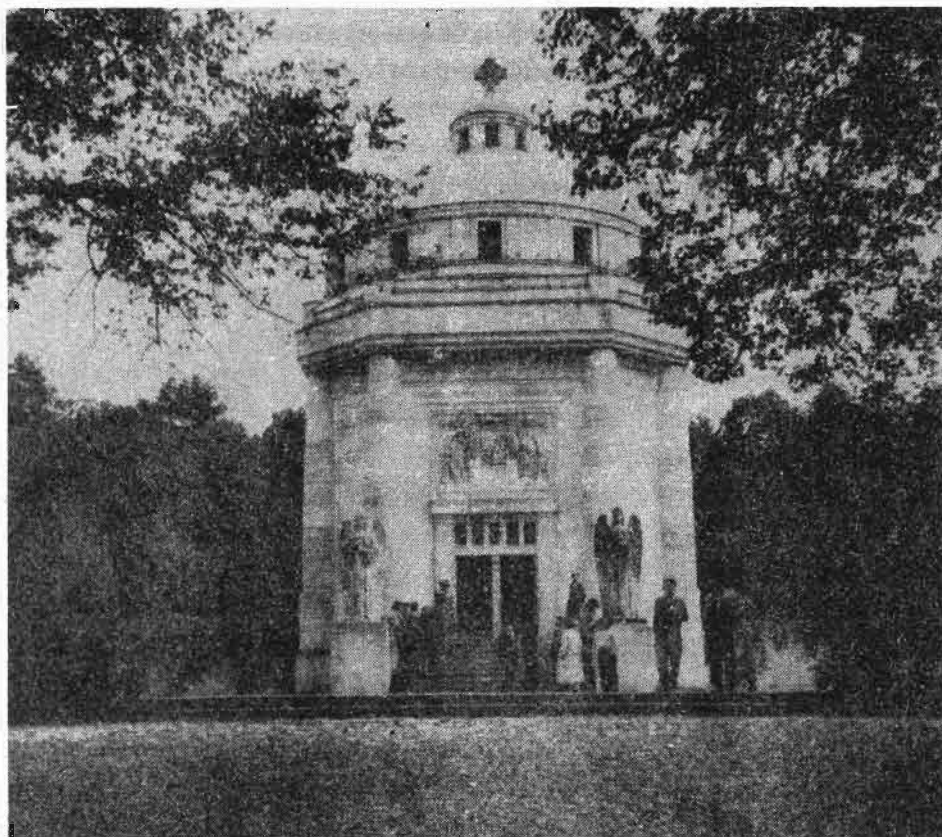
1. pátrať po pravekých ložiskách surovínovej základne medi;
2. pomocou spektrálnej analýzy riešiť otázku proveniencie medi;
3. v súvisi s problematikou tzv. uhorských bronzov riešiť otázku postavenia pilinskej kultúry.

V rámci problematiky pilinskej kultúry treba riešiť tieto úlohy:

- a) urýchlene spracovať a publikovať doterajšie výskumy (Radzovce, Pinciná);
- b) na známych lokalitách uskutočniť systematický výskum;
- c) zamerať sa na výskum špecializovanej remeselníckej osady.

C. Výskum týkajúci sa vyznačených hlavných úloh uskutočňovať v spojení s výskumom nálezísk z ostatných pravekých a včasnohistorických období.

Tento deň zájazdu sa ukončil v Domici prehliadkou jaskyne so sídliskami bukovohorskej kultúry (informatívny výklad dr. J. B á r t a).

Obr. 2. Zo študijnej exkurzie SAS a AÚSAV.
Krásna Hôrka.

27. s e p t e m b e r 1960

Z Domice pokračoval zájazd do Rožňavy, kde sa uskutočnila prehliadka múzea. Výklad k exponátom podal riaditeľ múzea.

V Betliari si účastníci prezreli kaštieľ a zbierky v ňom a v Krásnej Hôrke mauzóleum Andrássyovcov.

Zájazd pokračoval cez Zádielsku dolinu do Košíc, kde sa vo Východoslovenskom múzeu uskutočnila prehliadka múzea a depozitára; výklad podal dr. J. P a s t o r.

Osobitnú pozornosť tu venovali účastníci predovšetkým materiálu z Blažíc, Somotoru a Vsechsvätých.

Účastníci potom navštívili Výskumné pracovné stredisko Archeologického ústavu SAV a prehliadli si novšie nálezy i pripravenú výstavku, ktorá vhodne dopĺňovala výklad dr. V. B u d i n s k é h o - K r i č k á u. Osobitne pozoruhodný tu bol materiál zo zemplínskych mohýl a z Prešova.

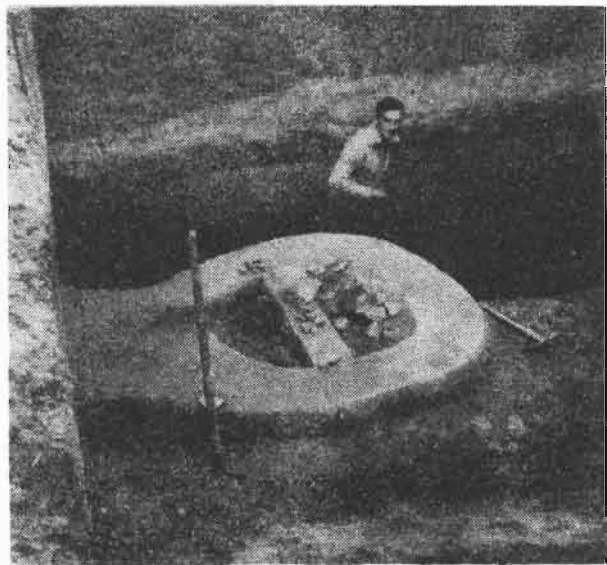
V tento deň sa uskutočnila ešte prehliadka Technického múzea v Košiciach.

28. s e p t e m b e r 1960

Celý deň trvajúce daždivé počasie narušilo plánovaný program, najmä pokiaľ išlo o prehliadku terénnych výskumov.

Po odchode z Košíc sa účastníci exkurzie poklonili pamiatke padlých hrdinov-osloboditeľov na Dargove a cez Trebišov pokračovali v ceste do Cejkova.

O výskume mladopaleolitickej stanice v Cejkove podal stručný výklad vedúci výskumu - prom. hist. L. B á n e s z; vysvetlil problematiku výskumu, spomenul množstvo obsidiánových nálezov v okolí. Účastníci si tu prehliadli včasnodejinný, pravdepodobne keltsko-dácky odkrytý objekt, zapustený do mladopaleolitickej vrstvy, kruhovitý útvar z lomového kameňa, ohnište vyložené kamenmi a obsidiánové nálezy z jeho blízkosti (zač. W3 alebo koniec W2-3). Na nálezisku sa rozvinula vyše dvoch hodín trvajúca diskusia o spôsobe zisťovania a vypracovávaní paleolitických objektov v nepriaznivom pôdnom prostredí.

Obr. 3. Zo študijnej exkurzie SAS a AÚSAV. Cejkov.

V Zemplíne sa za trvajúceho dažďa uskutočnila prehliadka dvoch nálezísk. Prvým z nich bolo hradisko, ktoré kedysi slúžilo ako župný hrad; skúmal ho a tiež výklad o ňom podal prom. hist. B. B e n a d i k. Druhým náleziskom bol mohýlník s niekoľkými keltsko-dáckymi a rímsko-barbarskými žiarovými mohylami; výklad o nich podal dr. V. B u d i n s k ý - K r i č k á.

Plánovaná obhliadka výskumov vo Vsechsvätých pri Košiciach a v Somotore sa pre trvajúci dážď nemohla uskutočniť.

Tento deň zakončili účastníci exkurzie vo Vinnom pri Michalovciach.

29. s e p t e m b e r 1960

V novozaloženom Zemplínskom múzeu v Michalovciach sa uskutočnila prehliadka pravekého oddelenia; výklad podali dr. J. V í z d a l a dr. V. B u d i n s k ý - K r i č k a.

V ďalšej časti zájazdu účastníci navštívili pamätník oslobodenia pri Dukelskom priesmyku a zoznámili sa s prostredím dôležitého pravekého i historického prechodu z východného Slovenska do Poľska.

Na ceste do Prešova si účastníci exkurzie v Bardejove v tento deň ešte prezreli múzeum a historické pamiatky mesta.

30. s e p t e m b e r 1960

V Prešove v múzeu si účastníci exkurzie prezreli pravekú inštaláciu. Účastníkov exkurzie i poľských hostí privítal dr. V. B u d i n s k ý - K r i č k a, potom oboznámil prítomných s históriou múzea a podal výklad k inštalovanej výstave a zbierkam.

V miestnostiach Osvetovej besedy v Prešove konal sa seminár o problematike pravekých dejín východného Slovenska. Úvodné slová k semináru povedal dr. V. B u d i n s k ý - K r i č k a, ktorý tiež predniesol prvú prednášku na tému Pravek Zemplína; zhodnotil v nej doterajšie archeologické nálezy zo Zemplína, zmienil sa o inštalácii Zemplínskeho múzea v Michalovciach a vyzdvihol zásluhy a porozumenie straníckych a verejných orgánov o zriadenie múzea.

Doc. A. Ž a k i sa poďakoval za pozvanie poľskej delegácie na exkurziu a vyjadril nádej, že spolupráca slovenských archeológov a Karpatskej expedície v Krakove, začatá roku 1959, sa bude aj v budúcnosti úspešne rozvíjať. Zdôraznil, že nové výskumy dokazujú omnoho intenzívnejšie osídlenie na obidvoch stranách Karpát, než sa doteraz predpokladalo.

Mgr. W o ť n i a k oboznámil prítomných so stavom súčasného bádania keltského obdobia v Malopoľsku; o rozvoji tohto bádania svedčí okolnosť, že v súčasnej dobe je tu známych 39 lokalít oproti 11 predvojnovým; dotkol sa tiež problematiky púchovskej kultúry, ktorá - podľa jeho názoru - v Poľsku nejestvuje.

Prom. hist. M. L a m i o v á oboznámila prítomných s výsledkami výskumu na rímsko-barbarských sídliskových lokalitách v Seni a Kechneci.

Dr. J. P a s t o r sa vo svojej prednáške zaoberal historicko-etnickými pomermi pravekého osídlenia na východnom Slovensku.

Ku všetkým prednáškam, referátom a nadhodeným problémom rozvinula sa čulá diskusia.

Po seminári účastníci exkurzie pokračovali v ceste do Sabinova, kde si prezreli inštaláciu v múzeu, gotický kostol a pamätné budovy na námestí.

Trasa cesty viedla ďalej do Spišskej Kapituly; prom. hist. A. H a b o v š t i a k tu podal výklad o dejinách románsko-gotického kostola sv. Martina a Spišskej Kapituly.

Večer prišli účastníci exkurzie do Levoče.

1. o k t ó b e r 1960

Exkurzia pokračovala prehliadkou múzea a historických pamiatok Levoče (gotický chrám sv. Jakuba, gymnaziálny kostol, stredoveký kupecký dom, radnica a stredoveké opevnenie mesta). Výklad podal prom. hist. A. H a b o v š t i a k.

V Spišskom Štvrtku sa uskutočnila prehliadka gotickej kaplnky (výklad prom. hist. A. H a b o v š t i a k).

V Gánovciach, na mieste nálezu travertínového výliatku lebky neandertálcu, vnámil účastníkov exkurzie s významom nálezu a náleziska dr. J. B á r t a.

SEMINÁR O VÝSKUMOCH KARPATSKEJ EXPEDÍCIE V KRAKOVE,
KONANÝ 3. OKTÓBRA 1960 V NITRE

VIERA VENDTOVÁ

Z príležitosti študijnej cesty a návštevy pracovníkov Karpatskej expedície v Krakove - doc. A. Ż a k i h o, mgr. L. Z ó l l - A d a m i k o w e j a mgr. Z. W o ź n i a k a usporiadal Archeologický ústav SAV spolu so Slovenskou archeologickou spoločnosťou dňa 3. októbra 1960 v Nitre odborný seminár, na ktorom sa pracovníci ústavu oboznámili s výsledkami výskumov v južnom Poľsku, najmä vo vzťahu tejto oblasti ku Karpatskej kotline.

Po zahájení seminára a privítaní hostí dr. A. T o ť i k o m nasledovali prednášky poľských bádateľov - doplnené diapozitívmi - v tomto poradí:

1. doc. A. Ż a k i: Najnovšie výsledky výskumov Karpatskej expedície;
2. mgr. L. Z ó l l - A d a m i k o w a: Výskum mohýl na Krakovsku a v Malopoľsku;
3. mgr. Z. W o ź n i a k: K problematike keltského osídlenia v južnom Poľsku.

1. Doc. A. Ż a k i po krátkom prehľade najnovších výsledkov výskumov Karpatskej expedície od paleolitu po slovanské obdobie v Malopoľsku, najmä na Krakovsku, stručne načrtol problematiku najstaršieho slovanského osídlenia a vznik feudalizmu.

K najvýznamnejším juhopoľským lokalitám skúmaným v posledných rokoch patrí hradisko v Naszacowiciach, okr. Nowy Sącz, v oblasti Dunajca. Časove zodpovedá nášmu veľkomoravskému obdobiu. Hradisko je opevnené valom a člení sa na menšie vlastné hradisko kruhového pôdorysu a rozsiahle predhradie. Existovalo len do začiatku XI. storočia. Postupné, pomerne kratšie osídlenie je doložené na ďalších lokalitách (vzdialených od seba približne 3 km), smerujúcich údolím Dunajca cez Podgrodzie, St. Sącz k Novému Sączu; toto osídlenie je doložené v letopisoch k roku 1292.

Ďalšie dôležité výskumy sa uskutočnili pozdĺž toku rieky San. Hradisko Przemysł, doložené v letopisoch (X. - XIII. stor.), stálo v miestach dnešného zámku. Výskumom sa podarilo zachytiť staršiu mozaikovou podlahu (z XII. stor.), vytvárajúcu kruhovité obrazce. Ďalším architektonickým prejavom bola podlaha z polievavných kachličiek, datovaná do XII. - XV. storočia; vtedy bol celý komplex prebudovaný. Tretím závažným architektonickým elementom sú nedávno objavené náklady rotundy s polkruhovitou apsidou a príslušného paláca, ktorého múry sa čiastočne prekrývajú a vo vyšších vrstvách idú súbežne s rotundou. Zdá sa, že z doteraz objavených sakrálnych stavieb je przemyslovska rotunda najväčšia. Polkruhovitá apside bola porušená kostrovým hrobom s kamenným obložením, ktorého materiál pochádza zo stavby paláca a rotundy. Kostrový hrob datuje zánik oboch stavieb. Z materiálu preskúmaných objektov je pozoruhodná strelka so spätnými krídelkami, nože, minca (X. - XI. stor.), zvonček s rytou výzdobou, hrot oštepú (X. - XI. stor.), keramika zodpovedajúca neskorej fáze v Krakove, fragmenty okrás zo skla, kachlice a trojuholníkovité polievané úlomky, zatiaľ doložené len na tomto hradiisku.

Výskumom na hornom toku Sanu sa dokázalo, že v letopisoch z XII. storočia spomínané dôležité hradisko Sanok nenachádza sa v miestach dnešného zámku, ale pravdepodobne severnejšie.

Doc. A. Ž a k i záverom konštatoval, že aj keď výskumy slovanských hradísk nie sú tak financované ako v ČSSR, predsa každoročne pribúda niekoľko dôležitých lokalít, objasňujúcich zložité otázky slovanského osídlenia južného a juhovýchodného Poľska.

Riaditeľ AÚSAV dr. A. T o č í k vyzdvihol význam výskumov Karpatskej expedície v Poľsku a poukázal na naliehavosť takýchto odkrytov aj na severnom a severovýchodnom Slovensku, ktoré bolo obchodnými cestami spojené so severnými oblasťami, čiže dnešným Poľskom. Prvým krokom k riešeniu problematiky týchto vzájomných stykov bude výskum v Bardejove, plánovaný na rok 1961.

2. V príspevku o mohylovom pochovávaní v Malopoľsku podala mgr. Z ó l l - A d a m i k o w a krátky prehľad nálezísk s kostrovým a žiarovým pochovávaním. Doterajší výskum mohýl, poväčšine len záchranný a v starších dobách nedostatočne podložený spoľahlivým dokumentačným materiálom, nepostačuje na spresnenie klasifikácie a chronologického zaradenia týchto významných pamätníkov. Ako dokazujú výskumy, mohylové pochovávanie sa používalo aj v staršom období (eneolít - Tarnowok, Jawczice; v dobe bronzovej - Świdnik; lužické kurgany v okolí Żmigrodu). Významná je skupina mohýl (14), z ktorých najväčšia, čiastočne preskúmaná mohyla č. X priniesla pozoruhodné poznatky o pohrebnom ríte a úprave hrovej jamy. Oválna hrobová jama, vyhlíbená do podložia až 70 cm, obsahovala na dne na jednom mieste zhrnuté a úmyselne rozštiepané ľudské kosti. Na úrovni mohyly jama mala plytšiu priekopu, okolo ktorej s istou pravidelnosťou boli jamky po koloch, naznačujúce nejakú drevenú konštrukciu. Kultúrne hrob zatiaľ nemožno identifikovať, zdá sa však, že črepový materiál nesie znaky lievikovitých pohárov a iných eneolitických prvkov. Okrem črepov našla sa aj čepeľ zo slovenského radiolaritu. Iné mohyly boli podobné. V jednej mohyle s kostrovým pohrebom našla sa minca z XI. storočia.

Najväčšiu skupinu v Malopoľsku predstavuje komplex žiarových mohýl južne od Krakova; referentka tento komplex považuje za kmeňovú osobitosť. Sledovaním pohrebného rítu možno sa podarí vyčleniť kmeňové oblasti. Zvláštnu skupinu tvoria oválne pretiahnuté mohyly v Koźmiciach Wielkich, okr. Kraków, ktoré kultúrne a chronologicky nemožno nateraz bližšie určiť.

Po referáte mgr. Z ó l l - A d a m i k o w e j dr. A. T o č í k zdôraznil potrebu sledovania pohrebného rítu aj na Slovensku, prípadne v Poľsku získané poznatky aplikovať aj na územie Slovenska. Pôjde tu o oblasť susediacu s Poľskom, najmä však o Žilinskú kotlinu, kde sa v poslednom čase odkryl pozoruhodný mohylník v Bitarovej.

3. Mgr. Z. W o ź n i a k v referáte poukázal na vyčlenenie troch skupín nálezísk keltskej kultúry v južnom a juhovýchodnom Poľsku:

- a) Wrocław (Sliezsko),
- b) Racibórz a okolie a
- c) Malopoľsko, Podkrakovsko.

Prvé dve skupiny súvisia s Čechami, tretia alebo s Moravou, alebo so Slovenskom. Keltské osídlenie postupovalo údolím Dunajca, Nidy a Visly. Východne sú len ojedinelé nálezy, ktoré však nie sú vyslovene keltské, ale iba nesú keltské vplyvy.

V Krakovsku možno rozoznať dve fázy:

1. staršiu neskorohalštatsko-keltskú - dva hroby v Ivanowiciach (koniec II. stor. pred n. l.); nálezy: spony, hrot oštepú, ručne lepená keramika lužického typu, grafitová neskorokeltská keramika i keramika bez prídavku grafitu;
2. mladšia fáza keltsko-przeworská s maľovanou keramikou. Referent vyzdvihol závažnosť sledovania výskytu keltskej keramiky na sídliskách.

V prvej fáze percento keltskej keramiky je na sídliskách vyššie; ide spolu s úžitkovou keramikou. V druhej fáze percento keltskej keramiky je nižšie, ale ide súčasne s luxusnou (maľovanou) keramikou. Zmeny vo výrobe keramiky zdôvodňuje ekonomickými premenami.

Mgr. Z. W o z n i a k zbežne sa dotkol problému púchovskej kultúry, pre riešenie ktorej zatiaľ nie je dostatok materiálu. Púchovské osídlenie na Slovensku sa vyznačuje aj prítomnosťou przeworskej a rímskej keramiky.

Záverom dr. A. T o č í k poďakoval referujúcim bádateľom z Poľska a zdôraznil potrebu výmeny poznatkov takouto formou aj v budúcnosti.

ZPRÁVA O ČINNOSTI ARCHEOLOGICKÉHO ODDELENIA KRAJSKÉHO MÚZEA V BANSKEJ BYSTRICI ZA ROK 1960

GEJZA BALÁŠA

Činnosť archeologického oddelenia Krajského múzea v Banskej Bystrici bola v roku 1960 zameraná na spracovanie a inštaláciu nového archeologického oddelenia múzea v Rimavskej Sobote. Materiál bol tu od minulého storočia zbieraný, nebol však usporiadaný ani vyhodnotený. G. B a l a š a vyhotovil 1200 provizórnych kartoték; materiál bol kultúrne zatriedený a uskutočnila sa nová inštalácia. Poznanky boli zhrnuté do katalógu so stručným vyhodnotením a budú uverejnené v samostatnom čísle Študijných zvestí AÚSAV.

Vykonan sa menší záchranný výskum pri Dvorníkoch na "Patkôši", kde je rozsiahle sídlisko kultúry s keramikou volútovou a kanelovanou.

G. B a l a š a napísal článok Laténske pohrebisko a slovanské sídlisko v Šahách a zpravu Nové prehistorické oddelenie Krajského múzea v Banskej Bystrici (obe boli uverejnené v Archeologických rozhľadoch) a prácu Praveké osídlenie stredného Slovenska (Martin 1960), ktorú vydal KNV v Banskej Bystrici.

Autor tejto zprávy prednášal na archeologickom seminári v Rimavskej Sobote na tému Príspevok k pravekému osídleniu juhovýchodného Slovenska.

Múzeum v Banskej Bystrici má jedného pracovníka na archeológiu a na obdobie feudalizmu (do roku 1848), preto činnosť oddelenia je veľmi obmedzená.

NOVÉ PREHISTORICKÉ ODDELENIE V KRAJSKOM MÚZEU V BANSKEJ BYSTRICI

GEJZA BALÁŠA

Po celoštátnom sjazde muzeálnych pracovníkov bolo 29. augusta slávnostne otvorené Krajské múzeum v Banskej Bystrici. Súčasne sa založilo i nové praveké oddelenie v tomto múzeu. Pravekému archeologickému materiálu sa tu doposiaľ neverenovala patričná pozornosť, zbieral sa pre zbierky mestského múzea z pomerne malého obvodu a okrem toho nebolo odborníka, ktorý by sa bol sústavnejšie venoval aj prehistórii. V bývalom mestskom múzeu bolo niekoľko náhodne získaných predmetov, napr. črepový materiál z blízkych hradísk (Sásová, Selce), maďarovská keramika z Malinovca (zhabaná býv. generálovi Homolovi), laténske nálezy z Považia, drobné predmety z doby rímskej z okolia Komárna a i.

Prehistorické oddelenie Krajského múzea v Banskej Bystrici (založené roku 1952) získavalo v rokoch 1954 - 1956 materiál výskumami a povrchovým zberom autora tohto článku, ktorý sa však nemohol úplne venovať prehistórii, pretože pripravoval a spracúval materiál pre ostatnú historickú expozíciu.

Inštalácia začína materiálom z mladšieho paleolitu - aurignacienu (Iliaš - Hájny diel, Preseľany nad Ipľom) spolu s osteologickým materiálom (kosti Ursus speleus z jaskyne Horná Tufná nad Horným Harmancom) z výskumov A. L i e b u s a a K. A b s o l o n a, lebkou Ursus speleus z jaskyne "Kupčovie izbička" pri Ľubietovej, kosťami mamuta zo Šiah a časťami kla menšieho mamuta z Bušínec (kde neopatrní robotníci r. 1957 zničili pravdepodobne celú kosť).

Z neolitu sú sílexy z Jastrabej, Dudiniec (poloha Zádorov a Porošín), ako aj črepy volútovej keramiky z Horných Semeroviec, Preselian nad Ipľom (poloha Nagy oszlás) a zo Slovenských Dermôt.

Koniec neolitu reprezentuje kostrové pohrebisko z Dudiniec (poloha pod Gestencom), kde sa odkryli hroby skrčencov s keramikou, ktorá typologicky patrí do lengyelsko-tiszapolgárskej skupiny (sú tu typické misky na vysokých dutých nôžkach).

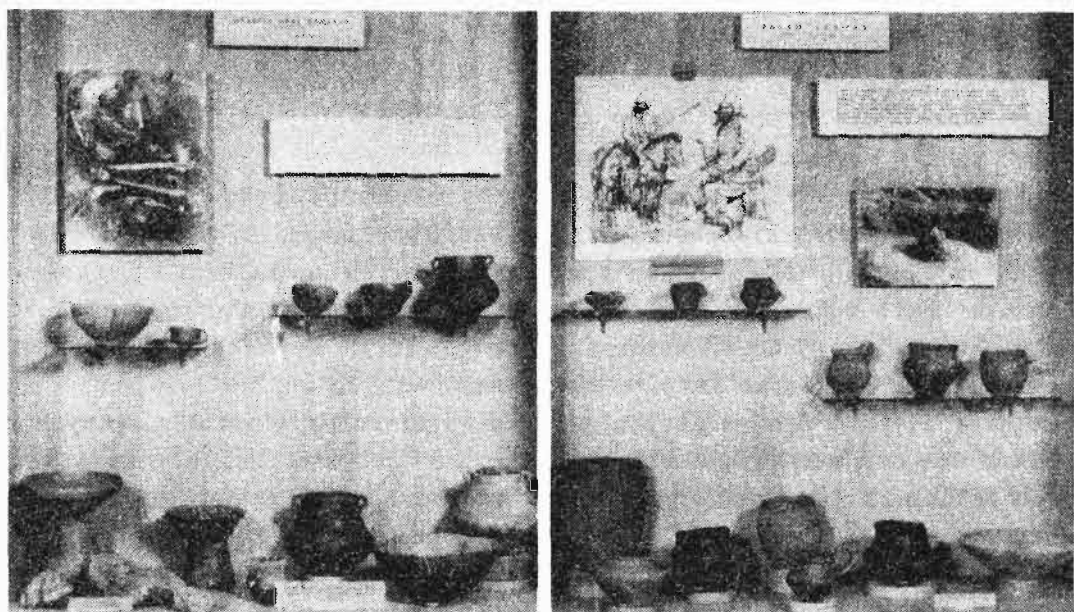
Z neskej doby kamennej - eneolitu - sú predmety z Borovej hory pri Zvolene s typickými hrotito zakončenými črpáčkami, ako aj sídliskový materiál z Hrádku pri Lieskovej. Niekoľko kamenných sekeromlatov (Špania Dolina, Banská Bystrica - Diviaky) dosvedčuje už dokonalú výrobnú techniku spracovania kameňa.

Z počiatku doby bronzovej je sídliskový materiál hatvanskej kultúry z hradiska Mahér pri Vyškovciach nad Ipľom, na ktorý nadväzuje maďarovská kultúra (Malinovec) s keramikou a kostenou industriou, ako aj severopanónska keramika z Malých Kosín.

Strednú dobu bronzovú reprezentuje bronzový poklad okrás a zbraní z Vyškoviec nad Ipľom.

Z mladšej doby bronzovej (pilinská kultúra) je niekoľko kusov keramiky (odliatky) zo žiarového pohrebiska v Radzovciach z výskumu V. B u d i n s k é h o - K r i š k u. Lužické popolnicové polia z mladšej doby bronzovej a z doby halštatskej sú zastúpené bohatým materiálom z pohrebiska vo Zvolene (poloha Balkán).

Prítomnosť Skýtov je doložená na pohrebisku v Preseľanoch nad Ipľom, odkiaľ sa okrem keramiky získal aj drobný inventár: korálky, streľky, hadovité záušnice, zubadlo a i.

Obr. 1. Z inštalácie prehistorického oddelenia Krajského múzea v Banskej Bystrici.

Keltov reprezentujú nálezy z Ipeľského Predmostia (z výskumu AÚSAV Nitra) a zo Šiah, odkiaľ pochádza aj žiarový hrob in situ.

V stredoslovenských horách sú v okolí Banskej Bystrice výšinné sídliská a hradiská, na ktorých sa objavuje púchovská keramika; sú zastúpené črepovým materiálom púchovskej kultúry z Hrádku nad Sásovou a zo Seliec.

Z obdobia rímskeho sú nálezy z jaskyne Kaplnka a z Netopierskej jaskyne nad obcou Sásová, z Priehodu (s drvidlom na obilie a datovaným črepovým materiálom) a terra sigillata s rímskym sklom z Dekýša pri Banskej Štiavnici.

Z doby hradištnej je niekoľko kusov keramiky z VIII. až XI. storočia z Prše (z výskumov AÚSAV Nitra, ktorý materiál dal do depozitu novému archeolog. oddeleniu). Z blízkeho okolia je slovanský sídliskový materiál zo Zvolena (dvor Vysokej školy lesníckej a drevárskej), Horných Plachtiniec (Pohanský vrch), Mŕtbovej (hradisko Priekopa), Slovenských Ďarmôt (dvor Iliašov), Veľkej Čalomije (keramika z hrobu), Horných Semeroviec (z parku rodiny Ivánkovcov; zo Šiah (hosp. stavby JRD) pochádza črepový materiál získaný zberom.

Inventár zo staromaďarských hrobov i radových pohrebísk z Prše je z výskumov AÚSAV Nitra, ktorému aj touto cestou ďakujem za obetavú spoluprácu počas inštalácie prehistorického oddelenia múzea, ale hlavne v čase jeho činnosti, pretože bez finančnej podpory ústavu by nebolo možné odkryť také rozsiahle pohrebisko (lužické popolnicové pole), aké bolo vo Zvolene (poloha Balkán) alebo v Preselanoch nad Ipľom (skýtske pohrebisko).

Prehistorická inštalácia je umiestená v jednej priestrannej miestnosti (plocha 80 m²) v prízemí reštaurovanej historickej budovy rodiny Thurzovcov-Fuggerovcov.

Inštalácia je spestrená fotografiami z výskumov, vysvetľujúcimi textmi a perokresbami z diela J. P o u l í k a Z hĺbin veků.

NOVÁ ARCHEOLOGICKÁ INŠTALÁCIA V MÚZEU V RIMAVSKEJ SOBOTE

GEJZA BALAŠA

Z iniciatívy profesora J. F á b r y h o bola roku 1882 v Rimavskej Sobote otvorená výstava starožitností Gemera, ktorá mala veľký ohlas. Jej cieľom bolo vytvoriť priaznivé ovzdušie pre založenie múzea Gemerskej župy. Zúčastnili sa na nej význační uhorskí bádatelia. V deň otvorenia výstavy prednášal napr. E. N y á r y na tému Bronzové nálezy z Gemera; prednášku si vypočuli aj prítomní Fr. P u l s z k y a J. H a m p e l. Základom novozaloženého múzea sa stal materiál vystavený pri tejto príležitosti. Zbieral sa síce nesystematicky, ale s vedomím, že ho bude treba zachovať pre budúce generácie. Nezabudlo sa ani na praveké pamiatky, veď už samo blízke okolie sídla múzea je známe nálezmi honosných bronzových pokladov. Usilovnými zberateľmi boli Ľudovít H ú v ť s s y, Eugen N y á r y, Edmund L o y s o h, Štefan T e r r a y. Ich záujem o všetky praveké obdobia dokladá skutočnosť, že ich nálezy doteraz tvoria jadro archeologickej zbierky.

Hlavnou príčinou, prečo ostali zbierky nespracované, bola najmä odľahlá poloha Rimavskej Soboty v pomere k dvom slovenským centráм (Bratislava, Košice), ako aj ohýbajúci odborníci. Až v r. 1959-1960 z iniciatívy a za pomoci Archeologického ústavu SAV v Nitre došlo k evidovaniu všetkého pravekého materiálu, k jeho identifikácii, určeniu, reštaurovaniu, prefotografovaniu, ako aj k inštalácii, ktorá bola dokončená pisateľom v lete roku 1960.

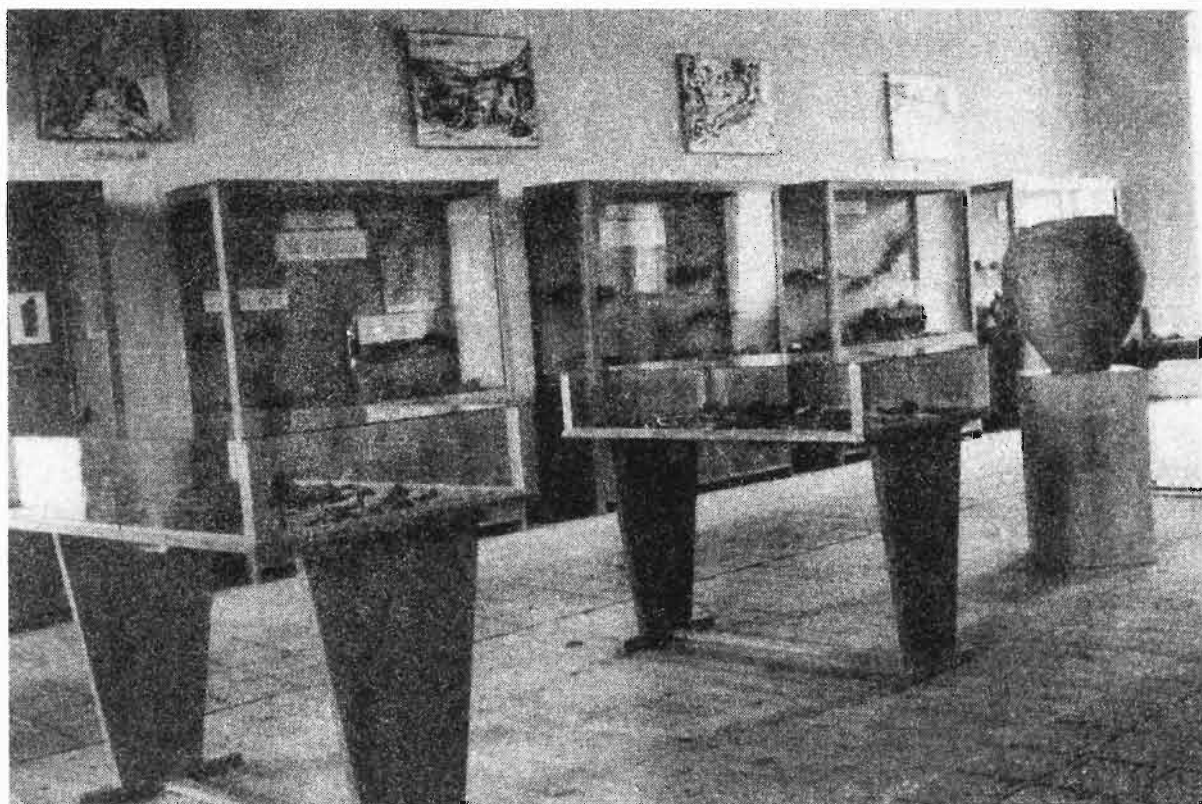
Po rekonštrukcii množstva črepového materiálu, ktorý bol uložený v skladoch (žiaľ len na 60 % predmetov boli vyznačené lokality), získal sa pozoruhodný inštalačný materiál, a tak bolo možné veľmi názorne vyinštalovať predmety, nevynechajúc ani jedno kultúrne obdobie.

Archeologickému oddeleniu terajšieho múzea je venovaná jedna priestorná miestnosť o výstavnej ploche ca 80 m². Získali sa nové vitríny, v ktorých je materiál doplnený vysvetľujúcimi textmi, odliatkami, fotografiami z výskumov a mapkami. Lokality sú vyznačené na ústrednej mape; sú na nej všetky náleziská publikované v minulosti, ale je doplnená aj novými, ktoré sa zistili po spracovaní materiálu. V ďalšom podávame stručný prehľad nálezového zastúpenia jednotlivých období, zahrňujúci odbornej verejnosti neznáme, pritom však veľmi dávno získané nálezy.

Mladší stupeň paleolitu - aurignacien - je reprezentovaný niekoľkými škrábadlami z patinovaného obsidiánu (Vyšná Pokoradz - "Gerky", Dolné Zahorany). Najpozoruhodnejší je zlomok bazálnej časti rohovcovej čepele listovitého tvaru, ako aj plochý kameň so štylizovanou postavou ženy (paleolit či neolit?). Oba nálezy sú z pozoruhodnej lokality Vyšná Pokoradz, kde žil a pracoval Ľ. H ú v ť s s y.

Do obdobia volútovej keramiky patria hlavne nálezy črepového materiálu z Rimavských Janoviec, bukovohorská keramika z Maginhradu a Španieho Poľa. Odliatky niekoľkých vázičiek z Domice spestrujú toto obdobie. Zlomky lengyelskej keramiky sa našli tiež na Maginhrade.

Neskorá doba kamenná - eneolit - je doložená kanelovanou keramikou (Gemerské Michalovce, Gortva, Husiná, Maginhrad, Rimavská Sobota, Stará Bašta, Teplý Vrch, Vyšná Pokoradz). Z početných lokalít je množstvo jadier, odštepov, čepeliek, oškrabovačov z rôznych odrôd kremeňa a z obsidiánu. Zbierky múzea patria medzi

Obr. 1. Z archeologickej inštalácie v múzeu v Rimavskej Sobote.

najbohatšie na kamenné nástroje na Slovensku. Kopytnaté klíny a ploché sekerky pochádzajú z celej oblasti Gemera. Prekvapuje aj množstvo sekeromlatov (len z Vyšnej Pokoradze 14 kusov). Sekerky podobné tým, ktoré sa vyskytujú v kultúre šnúrovej keramiky, sú z Jesenského a Veľkých Teriakoviec.

Novoobjavenú kultúrnu zložku osídlenia Slovenska na konci eneolitu a na začiatku staršej doby bronzovej dokladajú nálezy z Horných Zahorian, Maginhradu, Rimavského Brezova, Vyšnej Pokoradze, ako aj množstvo črepového materiálu z početných bližšie neoznačených sídlisk.

Staršia doba bronzová je zastúpená kultúrou hatvanskou, ktoré možno počítať k domácim skupinám. Sem sa hlási krásne pečatidlo oválneho tvaru z Rimavského Brezova a črepy z Čerenčian, Dubového a Vyšných Valíc.

Nálezy severopanónskej kultúry sa sem dostali jednak pred I. svetovou vojnou zo Sopronu (Maďarsko), jednak z Teriakoviec, odkiaľ je bielo inkrustovaná vázička.

Krásne formy fúzesabonskej keramiky sa vyskytli na dvoch lokalitách: V Staršej Bašte a Šafárikove.

Kultúru pilinských popolnicových polí reprezentujú rôzne keramičné tvary z týchto lokalít: Babinec, Dubovec, Gemer, Hajnáčka, Rimavské Janovce, Rimavská Sobota atď. Materiál z veľkého pohrebiska v Kyjaticiach, ktoré preskúmal V. B u d i n s k ý - K r i ť k a, nachádza sa v Slovenskom národnom múzeu v Martine.

Lužická kultúra so svojimi mladými sliezskymi formami je z lokalít z poriečia rieky Rimavy a sčasti aj z Veľkého Blhu.

Množstvo bronzovej industrie poukazuje na dôležitosť tohto územia najmä v mladšej dobe bronzovej, ale aj v staršom období, o čom svedčia bronzové poklady z týchto lokalít: Gemer, Horné Zahorany, Nižné Valice, Ožďany, Plešivec, Rimavská Seč, Rimavská Sobota, Slizké, Staré Bašty, Včelince, Veľká Suchá, Vyšná Pokoradz, Veľký Blh. Ojedinelé bronzové nálezy sú z Budikovian, Čakanoviec, Drienčan, Gemera, Hostíu, Kostolnej Bašty, Nižného Skálnika, Poliny, Ožďan, Radzoviec, Rim. Soboty, Slizkého, Šafárikova.

Aj doba halštatská je zastúpená keramikou. Materiál skytsko-halštatský je napr. z Dubovca, Jesenského, Rimavskej Soboty, Veľkého Blhu a Vyšných Valíc.

Podľa doteraz známeho materiálu sa zdá, že keltská okupácia zasiahla oblasť Gemera len v nepatrnej miere (Gortva, Janice, Maginhrad, Silište, Hrušovo, Jesenské - Rimavské Janovce, Širkovce, Vyšná Pokoradz). Zo Skerešova pochádza ostrie rýľa, železné nožíky, strela. (Črepy keramiky púchovskej kultúry sú zo Žípu - "Bodolov", Hajnáčky, Vyšnej Pokoradze.) Pomerne málo nálezov rímsko-barbarského materiálu je z Dubovca a Vyšnej Pokoradze (črepy), bronzové spony sú zo Skerešova, bronzová ostroha z Plešivca.

Aj doba hradištná je zastúpená iba niekoľkými kusmi keramiky, jednak z Maďarska (Réti, Szirák - "Csontvár") a jednak zo Slovenska z Veľkej Čalomije, Dubovca, Jesenského, Hrachova, Hrušova, Veľkého Blhu. Bronzové esovité záušnice pochádzajú z Rimavskej Soboty, železná sekera keszthelyského typu z Maginhradu a náhrdelník z článkov zo skla, sklovitej pasty a hlíny z Gemerských Dechtár.

Materiál nachádzajúci sa v múzeu sa spracúva a bude uverejnený v študijných zvestiach AÚSAV. Mapa osídlenia stredného Slovenska sa tým čiastočne doplní. Bolo by nanejvýš potrebné, aby sa v Rimavskej Sobote vybudovalo centrum bádania tohto tak významného kraja. Doterajší materiál dáva plnú záruku, že sústavné sledovanie pravekého osídlenia v uvedených obdobiach prinesie materiál kľúčového významu aj z tejto donedávna ešte takmer vôbec nepreskúmanej oblasti.

ŠTUDIJNÉ ZVESTI AÚSAV

Vydáva Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied
a Slovenská archeologická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied

Redaktor: dr. Bohuslav Chropovský C. Sc.

Redakčná rada: dr. Mikuláš Dušek C. Sc., prom. hist. Alojz Habovštiak,
prom. hist. Títus Kolník

Technický redaktor: Štefan Hrebíček

Vydané ako rukopis — 500 kusov — nepredajné

Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, nár. podnik, prevádzkareň 08,
ofsetová tlačiareň, Bratislava

R-01*11014